

TIHEK

AKADEMİK DERGİ

ACADEMIC JOURNAL

ÖZEL SAYI

TIHEK AKADEMİK DERGİSİ / ŞİDDETİN ÖNLENMESİ ÖZEL SAYISI / SAYI: 4 VE 5 / 2020

"Şiddetin Önlenmesi Çalıştayı" Açılış Konuşması
Süleyman Arslan

"Şiddetin Önlenmesi Çalıştayı" Açılış Oturumu Biyopsikososyal Yöntemleri İle Şiddet
Prof. Dr. Nevzat Tarhan

"Şiddetin Önlenmesi Çalıştayı" Açılış Oturumu Şiddet Toplumundan Merhamet Toplumuna
Prof. Dr. Saffet KÖSE

"Şiddetin Önlenmesi Çalıştayı" Açılış Oturumu İnsan Haklarının Korunması Ve Şiddetin Önlenmesinde Dinin Desteği
Prof. Dr. Huriye Martı

"Şiddetin Önlenmesi Çalıştayı" Açılış Oturumu Uluslararası Hukukta Şiddetin Önlenmesi ve Küresel Şiddet Olgusu
Prof. Dr. Murat Çemrek

Beslenme Şiddetle İrtibatı
Dr. Abdullah Acar

Risk Toplumunda Yeni Bir Boyut Olarak Dijitalleşen Gündelik Hayat: Bilgisayar Oyunlarının Ortaokul Öğrencileri Üzerine Etkisi (Mavi Balina Ve Momo Örneği)
Doç. Dr. Adem Sağır- Merve Özdemir - Sariye Erden - Aslı Günay - Gizem Apalak

TV Dizilerinde Kadına Yönelik Şiddete Karşı İzleyici Tepkileri: "Sen Anlat Karadeniz" Örneği
Doç. Dr. Aslıhan Ardıç Çobanar

Suçta Sürüklenen Çocuklar İle Suça Sürüklenmeyen Çocukların Algıladıkları Anne ve Baba Tutumları, Bağlanma Stilleri ve Benlik Algılarının İncelenmesi
Prof. Dr. Ayşe Dilek Öğretir Özçelik - Öğr. Gör. Rabia Şengün Afşin

Bireyi Şiddete Yatkınlaştıran Ailesel Faktörler Üzerine Psiko-Sosyal Bir Değerlendirme
Dr. Ayşe Zeynep Akkoyun

Televizyon Dizileri ve Şiddeti Özendirme İlişkisi: Prime-Time Kuşağındaki Yerli Diziler
Dr. Bayram Çağlar

Kadın Cinayetleri: 2008-2017 Yıllarında Jandarma Sorumluluk Bölgesinde Gerçekleşen Olayların Analizi
Dr. J. Alb. Engin Avcı - Dr. J. Bnb. Hayrettin Küpeli

Şiddetin E-Hali: Siber Zorbalık
Dr. Esra Gökçen Kaygısız

Çalışma Ortamının Zehirleyici Ögesi Mobbing ve Mobbinge Mücadele Stratejileri
Prof. Dr. Feyzi Uluğ

Haber Aracılığıyla Şiddet Yeniden Üreten Medyanın Teröre Oksijen Sağlaması: Savcı Mehmet Selim Kiraz Örneği
Öğr. Gör. Fikriye Çelik

Çalışma Hayatında Şiddet/Mobbing ve Çözüm Önerileri
İsmail Akgün

Türkiye'deki Suriyeli Mülteci Gruplara Yönelik Şiddet
Doç. Dr. Mahmut Kaya

Şiddetin Önlenmesinde Değerler ve Demokratik Yaşam Kalitesi Arasındaki İlişki
Dr. Meral Sert Ağır

Sporda Şiddetin Aktüel Zeminine: Nefret Suçları "Yeni Konseptler ve Yeni Yapılanmalar"
Doç. Dr. Necati Cerrahoğlu

Terör Örgütlerinin Üniversite Gençliğine Yönelik Faaliyetler
Prof. Dr. Salim Gökçen

Küresel Göç Krizi Ve Kurumsal Şiddet: ABD-Meksika Sınırı Örneği
Doç. Dr. Segâh Tekin

Sporda Şiddetin Önlenmesinde Medyanın Rolü
Doç. Dr. Selami Özsoy

Alanyazından Örneklerle Medya-Şiddet İlişkisine Dair Düşünceler
Doç. Dr. Yavuz Bayram

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VE EŞİTLİK KURUMU
THE HUMAN RIGHTS AND EQUALITY INSTITUTION OF TURKEY

AKADEMİK DERGİ

TİHEK

ACADEMIC JOURNAL

ÖZEL SAYI

AKADEMİK DERGİ
TİHEK
ACADEMIC JOURNAL

ÖZEL SAYI

TİHEK AKADEMİK DERGİSİ / ŞİDDETİN ÖNLENMESİ ÖZEL SAYISI / SAYI: 4 VE 5 / 2020

ŞİDDETİN ÖNLENMESİ ÖZEL SAYISI
SPECIAL ISSUE FOR PREVENTION OF VIOLENCE

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VE EŞİTLİK KURUMU
THE HUMAN RIGHTS AND EQUALITY INSTITUTION OF TURKEY

AKADEMİK DERGİ
TİHEK
ACADEMIC JOURNAL

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VE EŞİTLİK KURUMU
AKADEMİK DERGİSİ ŞİDDETİN ÖNLENMESİ ÖZEL SAYISI

SPECIAL ISSUE FOR PREVENTION OF VIOLENCE OF ACADEMIC
JOURNAL OF THE HUMAN RIGHTS AND EQUALITY INSTITUTION
OF TURKEY

TİHEK AKADEMİK DERGİSİ / ŞİDDETİN ÖNLENMESİ ÖZEL
SAYISI / SAYI: 4 VE 5 / 2020

ISSN: 2667-4599

Yayın Türü/Type of Publication

Sürelî Yayın/Type of the Journal

İmtiyaz Sahibi/Owner

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu adına/On behalf of the Human Rights and Equality Institution of Turkey

Süleyman Arslan-Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Başkanı /
Chairman of Human Rights and Equality Institution of Turkey

Özel Sayı Editörü/Editor

Doç. Dr. Yusuf Sayın

Necmettin Erbakan Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü
ysayin@erbakan.edu.tr

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü/ Managing Editor

Ertuğrul YAZAR

İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Birim Sorumlusu

İdare ve Yayın Merkezi / Centre For Administration and Publishing

Yüksel Caddesi 23/3 Çankaya/ANKARA

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Hizmet Binası

Web: www.tihek.gov.tr | Posta: makale@tihek.gov.tr

Tel: 0312 422 78 00/01 - Fax: 0312 422 78 99

Baskı/Print

Haziran 2020

Baskı Tarihi/Date of Print

Grafik Tasarım/Technical Production

Ajans Düş Pınarı Birtik Mh. 465 Cd. No:1/5 06610 Çankaya/ANKARA

+90 (543) 235 12 25 - +90 (532) 658 93 11

bilgi@duspinari.com | www.duspinari.com

Baskı Adedi/Print Run

5.000 copies

Baskı Yeri/Print Address

Semih Ofset Zübeyde Hanım Mahallesi 628 Sk. No:26 İskitler, 06070 / ANKARA
+90 (312)341 40 75

©Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu yayınlarının her hakkı saklıdır. Bu yayınlar izin alınmaksızın, ticari amaçlarla kısmen veya tamamen çoğaltılamaz, dağıtılamaz ve yayımlanamaz. Ancak ticari amaçlar dışında, kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

TİHEK Akademik Dergisi altı (6) ayda bir yayımlanır.
Hakemli bir dergidir.

EDİTÖR'DEN

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK), artmakta olan şiddet olgusuna dikkat çekmek, şiddetle mücadele mekanizmaların etkililiğini değerlendirmek ve çok yönlü, bütüncül politikalar belirlemek amacıyla, 15-16 Kasım 2019 tarihlerinde Ankara'da "Şiddetin Önlenmesi Çalıştayı" düzenlemiştir. Çalıştayda, Türkiye'nin dört bir tarafından 60'a yakın çok değerli akademisyen, avukat, kamu kurumu ve sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri müzakereci olarak fikirlerini, eleştirilerini ve çözüm önerilerini dile getirme fırsatı bulmuştur. Şiddetin Önlenmesi Çalıştayı'nda, ayrıca, çok yönlü olarak ele alınmaya çalışılan şiddet olgusunun ortaya çıktığı tüm toplumsal yapılar ve toplumsal süreçler kapsamlı olarak irdelenme fırsatı bulmuştur. Çalıştayda, tanımından türlerine, şiddet olgusunu ortaya çıkaran sebeplerden toplumsal sonuçlarına kadar geniş bir yelpazede şiddet her yönüyle irdelenerek, insan onurunun korunduğu, şiddetten uzak ve merhametli ve mutlu bir toplumun güçlendirilmesine yönelik önerilerin raporlanması amacıyla; insan hakları felsefesi, psikoloji ve din boyutuyla ve istatistiklerle şiddet olgusu, ailenin korunması ve aile içi şiddetin önlenmesi, toplumsal değerler ve şiddetle mücadele, eğitim hayatında şiddet, çalışma hayatında şiddet, spor ve şiddet, şiddetin önlenmesi ve medya gibi konularında eşanlı oturumlar düzenlenmiştir.

Çalıştay sonrasında TİHEK'e sunulan birbirinden değerli tebliğ metinleri arasından, Çalıştay Yayın Kurulu'nun koymuş olduğu (*Sözcük Sayısı, Bilimsel Özgünlük, Akademik Yetkinlik, Literatüre Katkı* gibi) çeşitli akademik kriterler çerçevesinde 18 metin ve alanında bilimsel otorite sıfatını haiz 4 açılış oturumu konuşmacısının tebliğ metinleri seçilerek, TİHEK Akademik Dergisi'ne özel bir sayı olarak kazandırılmıştır. Buna ilave olarak, çalıştayda tebliğ edilen tüm çalışmalar ve konuşmalar temelinde hazırlanan Çalıştay Sonuç Raporu da Dergimizin hitamına eklenmiştir. Uzun uğraşlar sonucunda editörlüğünü üstlenmekten büyük mutluluk ve kıvanç duyduğum Dergi'de, beslenmenin şiddet davranışına etkisinden, medyada ve TV dizilerinde sergilenen şiddet unsurlarına kadar çok geniş bir yelpazede konunun

okurlarımızla buluşturulmasına çalışılmıştır. Ülkemize ve Kurumumuza hayırlar getirmesinin temenni edildiği Dergimizin, bu alanda çalışan konunun uzmanlarına akademik katkılar sağlama fırsatı sunmasını, getirdiği önerilerin kamusal ve kurumsal olarak dikkate ve takdire şayan bulunmasını temenni eder; şahsım adına ülkemizi ve insanlığı derinden etkileyen şiddetle mücadele çalışmalarına değerli katkılar sağlamasını niyaz ederim.

Doç. Dr. Yusuf SAYIN
Editör
Konya-2020

“ŞİDDETİN ÖNLENMESİ ÇALIŞTAYI” ÇAĞRI METNİ

Çağrı Tarihi: 17.09.2019

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK), son dönemde medyada çokça yer alan, insan onuruna, yaşam hakkına, özgürlük ve güvenlik hakkına, toplum hayatına, özel hayata ve aile hayatına zarar veren şiddet sorununa çözümler üretmek amacıyla, “Şiddetin Önlenmesi Çalıştayı” düzenliyor. Konuyu, bir bütün olarak “insana karşı şiddet” temasıyla ve insan onuruna dayalı insan hakları bağlamında ele alacak Çalıştay’ın 15-16 Kasım 2019 tarihlerinde Ankara’da düzenlenmesi planlanıyor. Çalıştay’da, tanımından türlerine, şiddet olgusunu ortaya çıkaran sebeplerden toplumsal sonuçlarına kadar geniş bir yelpazede şiddet olgusunun detaylıca irdelenmesi ve insan onurunun korunduğu şiddetten uzak mutlu bir toplumun güçlendirilmesine yönelik önerilerin raporlanması öngörülmüyor.

Eğitimden sağlık ve spora, aile hayatından çalışma hayatına ve medyaya kadar çeşitli alanlarda şiddet konularının ve farklı görüşlerin müzakere edileceği Çalıştay’da konuyla ilgili görüşünü paylaşmak ve müzakerelere katkı sunmak isteyen katılımcıların, ekteki Başvuru Formu’nu doldurarak ve aynı forma 600 kelimeyi aşmamak kaydıyla ilgili konu hakkında görüş, düşünce ve önerilerini içeren (Times New Roman, 12 Punto, 1,5 Satır Aralıklı ve 2 sayfa aşmayacak şekilde hazır-

lanmış) bir metni ilıştirerek, calistay@tihek.gov.tr adresine 30 Ekim 2019 tarihine kadar göndermeleri gerekmektedir. Program ve katılım süreçleri daha sonra ayrıca paylaşılacaktır. alıştay'da ele alınacak konu başlıklarına aşağıda yer verilmiştir.

ngrlen alıştay Konuları

- Ailenin Korunması / Aile İçi Şiddetin nlenmesinde ncl Tedbirler
- Toplumsal Değerler ve Şiddetle Mücadele
- Eğitim Hayatında Şiddet
- Çalışma Hayatında Şiddet
- Spor ve Şiddet
- Şiddetin nlenmesi ve Medya

“ŞİDDETİN ÖNLENMESİ ÇALIŞTAYI” BASIN AÇIKLAMASI

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK), toplumda artan şiddet olgusuna dikkat çekmek, şiddetle mücadelede getirilen mekanizmaların etkililiğini değerlendirmek ve şiddetle mücadelede çok yönlü ve bütüncül politikalar belirlemek amacıyla 15-16 Kasım 2019 tarihlerinde Ankara’da Şiddetin Önlenmesi Çalıştayı düzenleyecektir. Bu çalıştayda Türkiye’nin 4 bir tarafından 60’a yakın çok değerli akademisyen, kamu kurumu ve sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri müzakereci olarak fikirlerini, eleştirilerini ve çözüm önerilerini dile getirme fırsatı bulabileceklerdir. Çalıştayda ayrıca çok yönlü olarak ele alınmaya çalışılan şiddet olgusunun ortaya çıktığı tüm toplumsal yapılar ve toplumsal süreçler irdelenecektir.

Şiddet, yaşam hakkından özel hayat ve aile hayatının korunması hakkına, çalışma hakkından işkence ve kötü muamele yasağına kadar insan haklarının birçok alt hak kategorisini tehdit ve ihlal eden bir olgudur. Şiddetin insanların kaliteli, mutlu ve nihai olarak nitelikli bir hayat sürmesine engel olması ve insan onurunu tehdit etmesi, onu temel bir insan hakları sorunu haline getirmektedir. Toplumdaki şiddet seviyesinden bağımsız olsa da, son dönemlerde toplumun hemen hemen her alanında artan şiddet vakaları konunun öncelikli bir insan hakları meselesi olarak ele alınmasını ayrıca zorunlu kılmaktadır.

Bu noktada TİHEK şiddetle mücadele konusunda kurumsal inisiyatif olarak “Şiddet Toplumundan Merhamet Toplumuna” misyonu ile geniş katılımlı bir etkinlik düzenlemektedir. Bu bağlamda TİHEK tarafından, Çalıştayda, tanımından türlerine, şiddet olgusunu ortaya çıkaran sebeplerden toplumsal sonuçlarına kadar geniş bir yelpazede şiddet olgusunun detaylıca irdelenmesi ve insan onurunun korunduğu şiddetten uzak mutlu bir toplumun güçlendirilmesine yönelik önerilerin

raporlanması amacıyla insan hakları felsefesi, psikoloji ve din boyutuyla Œiddet olgusu, istatistiklerle Œiddet olgusu, ailenin korunması ve aile içi Œiddetin önlenmesi, toplumsal değerler ve Œiddetle mücadele, eğitim hayatında Œiddet, alıŒma hayatında Œiddet spor ve Œiddet, Œiddetin önlenmesi ve medya konularında eŒanlı oturumlar düzenlenecektir.

Bu düşüncelerle, alıŒtayın hayırlara vesile olmasını diliyor, tüm halkımızı ve konunun muhataplarını alıŒtayımıza davet ediyoruz.

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

Süleyman ARSLAN (Yayın Kurulu Başkanı ve Üyesi)	Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Başkanı
Doç. Dr. Yusuf SAYIN (Editör-Yayın Kurulu Üyesi)	Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
Doç. Dr. Mustafa YAYLA (Yayın Kurulu Üyesi)	Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü
Doç. Dr. Müşerref YARDIM (Yayın Kurulu Üyesi)	Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi
Dr. Öğr. Ü. Abdullah ACAR (Yayın Kurulu Üyesi)	Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi
Dr. Öğr. Ü. Murat TÜMAY (Yayın Kurulu Üyesi)	İstanbul Medeniyet Üniversitesi Hukuk Fakültesi
Dr. Öğr. Ü. Muhterem DİLBİRLİĞİ (Yayın Kurulu Üyesi)	Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü

DÜZENLEME KURULU / COMMITTEE OF ORGANIZATION

Süleyman ARSLAN	Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Başkanı (Yayın Kurulu Başkanı ve Üyesi)
Prof. Dr. Halil KALABALIK	Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurulu Üyesi
Doç. Dr. Yusuf SAYIN	Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
Doç. Dr. Müşerref YARDIM	Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi
Doç. Dr. Mustafa YAYLA	Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü
Dr. Öğr. Ü. Abdullah ACAR	Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi
Dr. Öğr. Ü. Murat TÜMAY	Medeniyet Üniversitesi Hukuk Fakültesi
Dr. Öğr. Ü. Muhterem DİLBİRLİĞİ	Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü

KATKISI BULUNANLAR / SECRETARY

Ertuğrul YAZAR	İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Birim Sorumlusu
Dr. Hicran ATATANIR	Ayrımcılıkla Mücadele ve Eşitlik Birimi Koordinatörü
Fatma TERLİK	Veri Hazırlama Kontrol İşletmeni
Muhammed Fatih ÖZGÖREN	Kültür ve Turizm Uzmanı
Şeyma GÜNDÜR	Sosyal Hizmet Uzmanı

HAKEM KURULU / BOARD OF REFEREES

Abdullah ACAR	(Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Ahmet TALİMCİLER	(Ege Üniversitesi)
Buket ÖKTEN SİPAHIOĞLU	(Ankara Üniversitesi)
Engin AVCI	(Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi)
Evrım ÖZKORUMAK KARAGÜZEL	(Karadeniz Teknik Üniversitesi)
Faruk KARAARSLAN	(Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Fatih KAHRAMAN	(İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi)
Gökhan KÖMÜR	(Bayburt Üniversitesi)
Gökhan ŞENGÜN	(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi)
Hawa Nur TARAKCI	(Selçuk Üniversitesi)
Levent YİĞİTTEPE	(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi)
Mahmut KAYA	(Harran Üniversitesi)
Mehmet KURUM	(Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi)
Muhterem DİLBİRLİĞİ	(Polis Akademisi)
Murat ŞİMŞEK	(Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Murat TÜMAY	(İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Müşerref YARDIM	(Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Mustafa YAYLA	(Polis Akademisi)
Necati CERRAHOĞLU	(Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
Ruhi Can ALKIN	(Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Rukiye SAYGILI	(Selçuk Üniversitesi)
Sefa USTA	(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi)
Yiğit Anıl GÜZELİPEK	(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi)
Yusuf SAYIN	(Necmettin Erbakan Üniversitesi)

“ŞİDDETİN ÖNLENMESİ ÇALIŞTAYI” PROGRAM

15-16 Kasım 2019

The Greenpark Hotel Ankara

15 Kasım 2019

09:00-09:30 **Kayıt ve Resepsiyon**

09:30-10:30 **Protokol Konuşmaları**

10:30-10:40 **Ara (Coffee-Break)**

10:45-12:15 **Açılış Oturumu: Uluslararası İlişkiler, Psikoloji ve Din Boyutuyla Şiddet Olgusu**

Moderatör: Dilek ERTÜRK (TİHEK Kurul Üyesi)

Prof. Dr. Nevzat TARHAN - Üsküdar Üniversitesi Kurucu Rektörü

Müzakere Başlığı: “Basit Öfkeden Suç Davranışına Şiddet”

Prof. Dr. Saffet KÖSE - İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Rektörü

Müzakere Başlığı: “Şiddet Toplumundan Merhamet Toplumuna”

Prof. Dr. Huriye MARTI - Diyanet İşleri Başkanlığı Başkan Yardımcısı

Müzakere Başlığı: “İnsan Haklarının Korunması ve Şiddetin Önlenmesinde Dinin Desteği”

Prof. Dr. Murat ÇEMREK-NEU Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı

Müzakere Başlığı: “Uluslararası Hukukta Şiddetin Önlenmesi ve Küresel Şiddet Olgusu”

12:15-14:15 **Öğle Arası**

14:15-15:00 **Oturum 1: İstatistiklerle Şiddet Olgusu**

Moderatör: Mesut KINALI (TİHEK 2. Başkanı)

Savaş ÜNLÜ - İçişleri Bakanlığı AB ve Dış İlişkiler Daire Başkanlığı

Müzakere Başlığı: “İçişleri Bakanlığı İstatistiklerinde Şiddet”

Doç. Dr. Gökben HIZLI SAYAR ve Dr. Hüseyin ÜNÜBOL -Üsküdar Üniversitesi Öğretim Üyeleri

Müzakere Başlığı: “Türkiye Bağımlılık Risk Profili ve Duygu Haritası: Neden Öfkeliyiz?”

15:00 – 15:15 **Ara (Coffee Break)**

15:15-17:00

Oturum 2: Ailenin Korunması ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi

Moderatör: Prof. Dr. Saffet KÖSE (Izmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Rektörü)

Prof. Dr. Ayşe Dilek ÖĞRETİR ÖZÇELİK ve Rabia ŞENGÜN AFŞİN – Gazi Üniv. Öğretim Üyeleri,

Müzakere Başlığı: "Suça Sürüklenmiş Çocuklar ile Suça Sürüklenmemiş Çocukların Algıladıkları Anne ve Baba Tutumlarının Karşılaştırılması ve Ebeveyne Bağlanma Stillerinin İncelenmesi"

Prof. Dr. Arzu Özyürek - Karabük Üniversitesi Öğretim Üyesi

Müzakere Başlığı: Toplumsal Değerler ve Şiddetle Mücadele

Dr. Cem GENÇOĞLU – Milli Eğitim Bakanlığı Temel Eğitim Genel Müdürü

Müzakere Başlığı: "Aile İçi Şiddeti Önlemek ve Aile Mutluluğunun Sağlanması İçin Temel Eğitimde Var Olan Müfredat ve Geliştirilmesi İçin Yapılabilecekler"

Aslıhan KABADAYI, Türkiye İstatistik Kurumu Uzmanı

Müzakere Başlığı: Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması ve Aile Yapısı Araştırması Sonuçlarına Göre Türkiye'de Ev/Aile İçi Şiddetin Görünümü

Sedide AKBULUT – DİB Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü Aile ve Dini Rehberlik Daire Başkanı

Müzakere Başlığı: "Aile İçi Şiddetin Önlenmesinde Temel Yaklaşımlar ve DİB Projeleri"

Moderatör: Mustafa YAYLA- Polis Akademisi Öğretim Üyesi

Vedat YILMAZ- Aile Mahkemesi Hâkimi

Müzakere Başlığı: "Aile Kavramına Bakışımız İle 6284 Sayılı Yasanın Bu Yapıya Olumlu-Olumsuz Etkileri Üzerine Gözlemler"

Dr. Jan. Albay Engin AVCI ve Dr. Jan. Bnb. Hayrettin KÜPELİ - Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi Başkanlığı

Müzakere Başlığı: "Kadın Cinayetleri 2008-2017 Yıllarında Jandarma Sorumluluk Bölgesinde Gerçekleşen Olayların Analizi"

Ramazan GÜRKAN - Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğü Mağdur Hakları Daire Başkanı

Müzakere Başlığı: "Adli Süreçte Aile İçi Şiddet Mağdurlarının Korunması ve Desteklenmesi"

16:50-18:00

Dr. Erkut ERDOĞAN - Yazar-Aile Danışmanı

Müzakere Başlığı: "Duygusal İstismar Ebeveyne Yabancılaşma Sendromu"

Sema MARAŞLI - Araştırmacı-Yazar

Müzakere Başlığı: "Şiddet Dilinden Şefkat Diline"

16 Kasım 2019

10:00-11:00

EŞ ZAMANLI OTURUMLAR

10:00-11:00

SALON 1 (Kartepe Salonu): Toplumsal Değerler ve Şiddetle Mücadele (1)

Moderatör: Prof. Dr. Mehmet EVKURAN- Hitit Üniversitesi Öğretim Üyesi

Mahinur ÖZDEMİR-T.C. Cezayir Büyükelçisi

Müzakere Başlığı: Kadına Yönelik Şiddetin Fransa Ve Belçika Boyutu

Doç. Dr. Mahmut KAYA - Harran Üniversitesi Öğretim Üyesi

Müzakere Başlığı: “Türkiye’deki Suriyeli Mülteci Gruplara Yönelik Şiddet”

Dr. Abdullah ACAR - Necmettin Erbakan Üniversitesi Öğretim Üyesi

Müzakere Başlığı: “Beslenme Alışkanlıkları ve GDO’su Değiştirilen Gıdaların Şiddetle İrtibatı”

Dr. Şemsettin TABUR - Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Öğretim Üyesi

**EŞ ZAMANLI
OTURUMLAR**

Müzakere Başlığı: “Şiddetle Mücadele-Öneriler-Şiddeti Önleyici Çalışmalar ve Sorumluluklar”

Nesip YILDIRIM-MAZLUMDER Genel Başkan Yardımcısı

Müzakere Başlığı: “Şiddetin Önlenmesinde Çözüm Önerileri”

Ayşe Zeynep AKKOYUN - Kastamonu Tosya Devlet Hastanesi Psikiyatristi

Müzakere Başlığı: “Bireyi Şiddete Yatkınlaştıran Ailesel Faktörler Üzerine Psikiyatrik Bir Değerlendirme”

11.00-11.30

Ara (Coffee-Break)

11.30-12.30

SALON 1 (Kartepe Salonu): Toplumsal Değerler ve Şiddetle Mücadele (2)

Moderatör: Doç. Dr. Yusuf SAYIN

Prof. Dr. Sıddık Korkmaz - İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi

Müzakere Başlığı: Toplumsal Değerler ve Şiddetle Mücadele

Özden SÖNMEZ, İlke Kadın İlim Kültür ve Dayanışma Derneği Başkanı

Müzakere Başlığı: “Şiddetle Mücadelede Sivil Toplum Sorumlulukları”

Dr. Segâh Tekin - Necmettin Erbakan Üniversitesi Öğretim Üyesi

Müzakere Başlığı: “Küresel Göç Krizi ve Kurumsal Şiddet”

Dr. Zuhâl KARAKOÇ DORA- TBMM Strateji Geliştirme Başkan Yardımcısı

Müzakere Başlığı: “Terör Örgütlerinin Din İstismarı ve Radikalizm”

Meral SERT AĞIR- Marmara Üniversitesi Öğretim Üyesi

**EŞ ZAMANLI
OTURUMLAR**

Müzakere Başlığı: “Şiddetin Önlenmesinde Demokratik Yaşam Kalitesi Algısı ve Değerler Arasındaki İlişki”

Hüseyin NERGİZ - Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Görevlisi

Müzakere Başlığı: “Şiddeti Önlemede Eşgüdümlü ve Sürdürülebilir Yaklaşım”

SALON 2 (VIP 2 Salonu) : Eğitim Hayatında Şiddet

Moderatör: Prof. Dr. Halil KALABALIK- TİHEK Kurul Üyesi

Prof. Dr. Salim GÖKÇEN – Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Öğretim Üyesi

Müzakere Başlığı: "Terör Örgütlerinin Üniversite Gençliğine Yönelik Faaliyetleri"

Prof. Dr. Nurten Sargın - Necmettin Erbakan Üniversitesi Öğretim Üyesi

Müzakere Başlığı: "Eğitim Hayatında Şiddet ve Şiddeti Önleyici Çalışmalar ve Sorumluluklar"

Doç. Dr. Âdem SAĞIR - Karabük Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

Müzakere Başlığı: "Eğitim Hayatında Şiddet (Risk Toplumunda Yeni Bir Boyut Olarak Dijitalleşen Gündelik Hayat: Bilgisayar Oyunlarının Ortaöğretim Öğrencileri Üzerine Etkisi: Mavi Balina ve Momo Örneği)"

Dr. Esmâ KABASAKAL - Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Öğretim Görevlisi

Müzakere Başlığı: "Eğitim Hayatında Şiddet; Medya ve Şiddet; Şiddeti Önleyici Çalışmalar ve Sorumluluklar"

Dr. Çiğdem ÇAKIR - MEB Kadriye Abdülmecit Özgözen Ortaokulu Şahinbey-Gaziantep

Müzakere Başlığı: "Eğitim Hayatında Şiddetin Küresel Ölçekte İncelenmesi"

Bekir KUL - Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Genel Müdürlüğü

Müzakere Başlığı: "Eğitim Ortamlarında Şiddet ve Çözüm Önerileri"

Mustafa KARAĞAÇLI - Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi

Müzakere Başlığı: "Şiddetin Eğitime ve Okullara Evrilmesi"

Ali KOCADAYI, E-DER Eğitim ve Değişim Derneği Başkanı

Müzakere Başlığı: "Eğitim Hayatında Şiddet"

SALON 3 (VIP 1 Salonu) : Çalışma Hayatında Şiddet

Moderatör: Hıdır YILDIRIM- TİHEK Kurul Üyesi

Prof. Dr. Fevzi ULUĞ- Gazi Üniversitesi Öğretim Üyesi

Müzakere Başlığı: Çalışma Ortamının Zehirleyici Ögesi Mobbing ve Mobbing İle Mücadele Stratejileri

Mustafa GÜMÜŞ - İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Hukuk Fakültesi

Müzakere Başlığı: "İş Yaşamında Psikolojik Şiddetin Bir Başka Boyutu; İnanç Özgürlüğü İhlalleri"

Dr. Esra Gökçen Kaygısız - Giresun Üniversitesi Öğretim Üyesi

Müzakere Başlığı: Şiddetin e-halî: Siber Zorbalık

Uzm. Dr. Kasım SEZEN - Maltepe Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezi Başhekimî

Müzakere Başlığı: Çalışma Hayatında Şiddet

Av. Ayça İZMİRLİOĞLU-İzmir Demokrasi Üniversitesi Öğretim Üyesi

Müzakere Başlığı: "Çalışma Hayatında Psikolojik Şiddet"

İsmail AKGÜN - Mobbing Eğitim Yardım Araştırma Derneği Başkanı

Müzakere Başlığı: İşyerinde Psikolojik Tacizle Mücadelede Sivil Toplum Sorumlulukları

Huri KAÇIKÇI- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Şube Müdürü

Müzakere Başlığı: Çalışma Yaşamında Engellilik ve Şiddet

EŞ ZAMANLI
OTURUMLAR

EŞ ZAMANLI
OTURUMLAR

	SALON 4 (Merter Salonu): Spor ve Şiddet Moderatör: Prof. Dr. Emin KURU- Gazi Üniversitesi Spor Fakültesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Yiğit Anıl Güzelipek - Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Öğretim Üyesi Müzakere Başlığı: Sporda Şiddet Eğilimi ve Önleyici Tedbirler Doç. Dr. Necati CERRAHOĞLU – Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Öğretim Üyesi Müzakere Başlığı: “Sporda Şiddetin Aktüel Zemini: Nefret Suçları-Yeni Konseptler ve Yeni Yapılanmalar-” Doç. Dr. Selami ÖZSOY- Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Öğretim Üyesi Müzakere Başlığı: “Spor Medyasında Şiddet” Alperen PEPE - Serbest Avukat Yetkin Hukuk Danışmanlık- Spor Uzmanı Müzakere Başlığı: Spor ve Şiddet Doç. Dr. Veysel KÜÇÜK - Marmara Üniversitesi Öğretim Üyesi Müzakere Başlığı: Spor ve Şiddet Av. Tarkan ERDAL – Arabulucu, Spor Hukuku Uzmanı Müzakere Başlığı: “Sporda Şiddet Olgusu ve Sporda Şiddetle Mücadelede Stratejiler”
EŞ ZAMANLI OTURUMLAR	
11:00-11:30	Ara (Coffee-Break)
11:30-12:30	Eş Zamanlı Oturumların Devamı
12:30 – 13:30	Öğle Arası
13:30 – 15:00	Oturum: Şiddetin Önlenmesi ve Medya Moderatör: Prof. Dr. Hamit ERSOY- İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Faruk İŞIKER - Radyo ve Televizyon Üst Kurulu Uzmanı Müzakere Başlığı: Televizyon Yayınlarında Şiddet Prof. Dr. Hasan Tahsin FENDOĞLU- Hacettepe Üniversitesi Öğretim Üyesi Müzakere Başlığı: Aile ve Çocuğa Karşı Şiddet Prof. Dr. Hacı DURAN – İstanbul Aydın Üniversitesi Müzakere Başlığı: “Medya ve Öğretilmiş Şiddet” Doç. Dr. Yavuz BAYRAM - Trabzon Üniversitesi İletişim Fakültesi Öğretim Üyesi Müzakere Başlığı: Medya ve Şiddet Doç. Dr. Şule Yüksel ÖZMEN - Trabzon Üniversitesi Müzakere Başlığı: “Medya ve Şiddet: Şiddeti Önleyici Çalışmalar ve Sorumluluklar” Doç. Dr. Nermin GÜRHAN – Gazi Üniversitesi Müzakere Başlığı: “Medyada Kırılğan Gruplara Yönelik Şiddet” Dr. Bayram ÇAĞLAR - Kocaeli Üniversitesi Öğretim Görevlisi Müzakere Başlığı: Medya ve Şiddet: Televizyon Dizileri ve Şiddeti Özendirme Fikriye ÇELİK – Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Öğretim Görevlisi Müzakere Başlığı: Haber Aracılığıyla Şiddeti Yeniden Üreten Medyanın Teröre Oksijen Sağlaması” Doç. Dr. Aslıhan ARDIÇ ÇOBANER - Mersin Üniversitesi Öğretim Üyesi Müzakere Başlığı: Medya ve Şiddet
15:00-15:15	Ara (Coffee-Break)
15:15-16:15	Oturumların Müzakeresi
16:15-17:30	Sonuç Raporunun Takdimi

YAYIN POLİTİKASI/PUBLICATION POLICY

TİHEK Akademik Dergisi, ulusal hakemli bir dergidir. Bu dergide yer alan bütün makaleler editör incelemesine tabidir. Ön incelemeden geçen makaleler en az iki hakem tarafından incelenmektedir. Makalede ifade edilen görüşler yazar aittir. TİHEK'in kurumsal görüşünü ifade etmemektedir.

TİHEK Academic Journal is a national peer-reviewed journal. All articles in this journal are subject to preliminary review of the editor. The articles which have been reviewed by the editor are examined at least two referees. The views expressed in the article belong to the author. Do not express the institutional view of TİHEK.

İÇİNDEKİLER

EDİTÖR'DEN / V

“ŞİDDETİN ÖNLENMESİ ÇALIŞTAYI” ÇAĞRI METNİ / VII

Çağrı Tarihi: 17.09.2019

“ŞİDDETİN ÖNLENMESİ ÇALIŞTAYI” BASIN AÇIKLAMASI / IX

“ŞİDDETİN ÖNLENMESİ ÇALIŞTAYI” PROGRAM / XIII

YAYIN POLİTİKASI/PUBLICATION POLICY / XVIII

“ŞİDDETİN ÖNLENMESİ ÇALIŞTAYI” AÇILIŞ KONUŞMASI / 1

Süleyman ARSLAN

“ŞİDDETİN ÖNLENMESİ ÇALIŞTAYI”

AÇILIŞ OTURUMU BİYOPSİKOSOSYAL YÖNLERİ İLE ŞİDDET / 11

Prof. Dr. Nevzat TARHAN

“ŞİDDETİN ÖNLENMESİ ÇALIŞTAYI”

AÇILIŞ OTURUMU ŞİDDET TOPLUMUNDAN MERHAMET TOPLUMUNA / 19

Prof. Dr. Saffet KÖSE

“ŞİDDETİN ÖNLENMESİ ÇALIŞTAYI” AÇILIŞ OTURUMU İNSAN HAKLARININ KORUNMASI VE

ŞİDDETİN ÖNLENMESİNDE DİNİN DESTEĞİ / 27

Prof. Dr. Huriye MARTI

“ŞİDDETİN ÖNLENMESİ ÇALIŞTAYI” AÇILIŞ OTURUMU

ULUSLARARASI HUKUKTA ŞİDDETİN ÖNLENMESİ VE KÜRESEL ŞİDDET OLGUSU / 35

Prof. Dr. Murat ÇEMREK

* Bu çalışmadaki metinler, Açılış Konuşmalarına ilave olarak yazar isimlerine göre Alfabetik olarak sıralanmıştır.

BESLENMENİN ŞİDDETLE İRTİBATI / 41

Dr. Abdullah ACAR

**RİSK TOPLUMUNDA YENİ BİR BOYUT OLARAK DİJİTALLEŞEN GÜNDELİK HAYAT:
BİLGİSAYAR OYUNLARININ ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE ETKİSİ
(Mavi Balina ve Momo Örneği) / 59**

Doç. Dr. Adem SAĞIR - Merve ÖZDEMİR - Sariye ERDEN - Aslı GÜNAY - Gizem APALAK

**TV DİZİLERİNDE KADINA YÖNELİK ŞİDDETE KARŞI İZLEYİCİ TEPKİLERİ: “SEN ANLAT
KARADENİZ” ÖRNEĞİ / 73**

Doç. Dr. Aslıhan Ardiç ÇOBANER

**SUÇA SÜRÜKLENEN ÇOCUKLAR İLE SUÇA SÜRÜKLENMEYEN ÇOCUKLARIN
ALGILADIKLARI ANNE VE BABA TUTUMLARI, BAĞLANMA STİLLERİ VE BENLİK
ALGILARININ İNCELENMESİ / 89**

Prof. Dr. Ayşe Dilek ÖĞRETİR ÖZÇELİK** - Öğr. Gör. Rabia ŞENGÜN AFŞİN

**BİREYİ ŞİDDETE YATKINLAŞTIRAN AİLESEL FAKTÖRLER ÜZERİNE
PSİKO-SOSYAL BİR DEĞERLENDİRME / 119**

Dr. Ayşe Zeynep AKKOYUN

**TELEVİZYON DİZİLERİ VE ŞİDDETİ ÖZENDİRME İLİŞKİSİ:
PRIME-TIME KUŞAĞINDAKİ YERLİ DİZİLER / 131**

Dr. Bayram ÇAĞLAR

**KADIN CİNAYETLERİ: 2008-2017 YILLARINDA
JANDARMA SORUMLULUK BÖLGESİNDE GERÇEKLEŞEN OLAYLARIN ANALİZİ / 145**

Dr. J. Alb. Engin AVCI - Dr. J. Bnb. Hayrettin KÜPELİ

ŞİDDETİN E-HALİ: SİBER ZORBALIK / 161

Dr. Esra Gökçen KAYGISIZ

**ÇALIŞMA ORTAMININ ZEHİRLEYİCİ ÖĞESİ MOBBİNG VE
MOBBİNGLE MÜCADELE STRATEJİLERİ / 175**

Prof. Dr. Feyzi ULUĞ

HABER ARACILIĞIYLA ŞİDDETİ YENİDEN ÜRETEBEN MEDYANIN TERÖRE OKSİJEN SAĞLAMASI: SAVCI MEHMET SELİM KIRAZ ÖRNEĞİ / 195

Öğr. Gör. Fikriye ÇELİK

ÇALIŞMA HAYATINDA ŞİDDET/MOBBİNG VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ / 215

İsmail AKGÜN

TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİ MÜLTECİ GRUPLARA YÖNELİK ŞİDDET / 231

Doç. Dr. Mahmut KAYA

ŞİDDETİN ÖNLENMESİNDE DEĞERLER VE DEMOKRATİK YAŞAM KALİTESİ ARASINDAKİ İLİŞKİ / 245

Doç. Dr. Meral Sert AĞIR

SPORDA ŞİDDETİN AKTÜEL ZEMİNİ: NEFRET SUÇLARI "YENİ KONSEPTLER VE YENİ YAPILANMALAR / 271

Doç. Dr. Necati CERRAHOĞLU

TERÖR ÖRGÜTLERİNİN ÜNİVERSİTE GENÇLİĞİNE YÖNELİK FAALİYETLERİ / 291

Prof. Dr. Salim GÖKÇEN

KÜRESEL GÖÇ KRİZİ VE KURUMSAL ŞİDDET: ABD-MEKSİKA SINIRI ÖRNEĞİ / 307

Doç. Dr. Segâh TEKİN

SPORDA ŞİDDETİN ÖNLENMESİNDE MEDYANIN ROLÜ / 325

Doç. Dr. Selami ÖZSOY

ALANYAZINDAN ÖRNEKLERLE MEDYA-ŞİDDET İLİŞKİSİNE DAİR DÜŞÜNCELER / 343

Doç. Dr. Yavuz BAYRAM

"ŞİDDETİN ÖNLENMESİ ÇALIŞTAYI" SONUÇ BİLDİRİSİ / 357

“ŞİDDETİN ÖNLENMESİ ÇALIŞTAYI” AÇILIŞ KONUŞMASI*

Süleyman ARSLAN**

Türkiye Büyük Millet Meclisimizin ve kamu kurumlarımızın saygıdeğer temsilcileri, değerli katılımcılar, kıymetli misafirlerimiz,

Düzenlemiş olduğumuz, Şiddetin Önlenmesi Çalıştayı'na hoş geldiniz, onur verdiniz. Sizlerle birlikte olmaktan mutluluk duyduğumu belirterek, hepimizi saygı ve sevgi ile selamlıyorum.

Bugün, burada, toplumumuzun ve insanlığın karşı karşıya kaldığı şiddet olgusunu konuşmak, tartışmak, şiddetin ülkemizden ve dünyamızdan uzaklaşması, her bir insanımızın onurunun korunması, yaşadığımız mekânların sevgi, rahmet ve merhametle dolması için yapılabilecekleri bir kez daha düşünmek, tespit ve önerilerimizi kamuoyuyla, tüm insanlıkla paylaşmak üzere toplanmış bulunuyoruz.

Ana ve babasının hücrelerinde başlayan fiziki yolculuğunda insanın uğradığı her durağın, geçtiği her yolun, vardığı her noktanın, ilk yuvası olan ana rahmi gibi sevgi ve merhamet ocağı olması için neler yapabileceğimizi araştırmak için buradayız.

Başkalarının kusurlarını bulmaktan önce kendi kusur ve ihmallerimizi ortaya koymak, insanlığa sevgi, şefkat ve merhamet mücadelemizde nasıl yardımcı olabileceğimize dair fikirler üretmek niyetindeyiz.

* 15-16 Kasım 2019 tarihlerinde Ankara'da TİHEK tarafından düzenlenen Şiddetin Önlenmesi Çalıştayı'nda sözlü olarak tebliğ edilmiştir.

** TİHEK Başkanı, suleyman.arslan@tihak.gov.tr

Umarız ki, bu niyetimiz, bu amacımız gerçekleşir, insanlık davamızın başarıya ulaşması için önemli bir katkı sağlamış oluruz.

Bugün aramızda bulunan çok kıymetli akademisyenlerimiz, bürokratlarımız, sivil toplum kuruluşlarımızın temsilcileri ve uzmanlarımızla birlikte şiddet olgusunu, nedenlerini, boyutlarını ve etkilerini çeşitli yönleriyle ele alacağız. Şiddetin tezahüründe yaşanan değişimlere duyarlı bir şekilde, yeni bakış açıları çerçevesinde şiddetin önlenmesine katkı sunmaya çalışacağız.

Bizi toplum olarak şiddet sarmalına iten sebepleri, neyi, nasıl yaptığımızı ya da yapamadığımızı yeniden düşünmek zorundayız. Her şiddet olayına, failine ve mağduruna aynı duyarlılık ve hassasiyetle yaklaşıp yaklaşmadığımızı samimi olarak sorgulamak durumundayız.

İçinde yaşadığımız dünya, evde, eğitim hayatında, çalışma yaşamında, sosyal ve siyasal platformlarda sosyal, kültürel, siyasal, ekonomik, psikolojik, sözlü, dijital ve sair şiddetin tüm boyutlarının ve çeşitlerinin yoğun şekilde yaşandığı bir dünyadır. Sözlü tacizden hayata kasta kadar her tür şiddet, yaygın bir şekilde yaşanmaktadır. Şiddet, insan haklarını ihlal ve tehdit etmekte; insan onuruna, yaşam hakkına, özgürlük ve güvenliğe, aile kurumuna ve özel hayata, toplumun geleceğine zarar vermektedir.

İnsanların yaşam haklarına, vücut bütünlüklerine, onuruna, inanç ve düşünce özgürlüğüne yönelen her insafsızca müdahale esasen bir şiddet unsuru barındırmaktadır. Toplumun bütün kesimlerini tehdit eden şiddet kimi ülkelerde ön yargı, ırkçılık ve yabancı düşmanlığı yoluyla kurbanlarına yenilerini ekleyerek yayılmaktadır. Şiddet, her durum ve şartta, insanlar, kültürler, toplumlar, değerler ve inançlar arasında kavga, sürtüşme ve çatışma ortamı oluşturarak etki alanını genişletmektedir. Yeni Zelanda'da camileri ve Müslümanları hedef alan insanlık dışı saldırı hala vicdanlarımızı sızlatmaktadır. Son yıllarda özellikle batı dünyasında giderek yükselen İslam karşıtlığı, maalesef gerekli önlemler alınmadığı için hızla bir nefret hareketine ve şiddet davranışlarına dönüşmektedir. Dolayısıyla özellikle Müslümanlara yönelik sıkça yaşanan şiddet vakaları, bireysel ve istisnai olmaktan çıkarak bilinçli ve sistematik hale gelen şiddetin zalimane bir yüzüdür. Mescid-i Aksa başta olmak üzere dünyanın farklı yerlerinde inanan insanlara yönelen şiddetin varlığı oldukça vahim bir tablodur ve bu durumu kabul etmek asla mümkün değildir.

Bu gerçekler karşısında, bütün kişi, kurum ve kuruluşların, her türlü şiddet karşısında gereken tepkiyi göstermesi; şiddetin mağduru kim olursa olsun konuya aynı hassasiyetle yaklaşması ve şiddetle mücadelede daha çok inisiyatif alması bugününden daha fazla önem taşımaktadır.

Hiç şüphesiz ki, şiddetin en ağırı insanlığın en kutsal, en evrensel ve en temel hakkı olan yaşam hakkını ortadan kaldırmaya yönelik olanıdır; yani hayata kasttır. Diğer bütün haklar yaşam hakkının varlığına bağlıdır.

Yaşam hakkı başta olmak üzere bütün temel hakların korunmasından ise, öncelikle devlet sorumludur.

Devlet, ülkesinde yaşayanların yaşam hakkını ve diğer temel hak ve hürriyetlerini korumakla yükümlü olduğu gibi egemenliği altındaki insanların, insan haklarına saygılı olarak yetişmelerini sağlayacak her türlü tedbiri almakla da yükümlüdür.

Bununla beraber, sadece devlet değil toplum ve toplumu oluşturan ilgili bütün özel ve tüzel kişiler de kendilerini ilgilendirdiği ölçüde insan haklarından sorumludur.

Bir ülkede kişiler birbirinin hayatına son veriyorsa veya diğer haklarını ihlal ediyor, şiddet uyguluyor, onurlarını zedeliyorsa başkalarının haklarına saygıyı öğretmeyen aileler sorumludur.

Haklara saygıyı öğretemeyen, şiddeti bir sonraki nesle aktaran ve şiddet üreten bir eğitim sistemi sorumludur.

Şiddetin önlenmesi için gerekli düzenlemeleri yapamayan bir yasama erki iktidarı ve muhalefetiyle birlikte sorumludur.

Bu konuda gerekli önlemleri alamayan kolluk kuvvetleri ve yürütme gücü sorumludur.

Etkin soruşturma yapamayan ve adil cezalar veremeyen yargı sorumludur.

Şiddetin yayılmasına sebep olan medya ve toplum sorumludur.

Şiddetin en önemli kaynaklarından biri olan terör örgütlerini gizli veya açık destekleyen, yaptıklarına ihmal suretiyle de olsa destek veren organizasyonlar ve devletler sorumludur.

Toplumunu ahlaki dejenerasyona sürükleyip toplumun en temel birimi aileyi parçalamaya, bireyi acziyete düşürmeye çalışan adı ne olursa olsun tüm yapı ve organizasyonlar sorumludur.

Başarılı bir şekilde uygulanamasa da barış içinde yaşamamızı sağlamaya yönelik uluslararası sözleşmeler ve ulusal kanunlar şiddeti önlemeye yönelik önemli kazanımlar sağlamaktadır. Bununla birlikte, yaşanan gerçekler mevcut düzenlemelerin ve uygulamaların yeterli olmadığını, olumsuz yan etkilerinin bulunduğunu, yeni düzenlemelerin ve uygulamaların yürürlüğe konulması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Yaşanan şiddet olayları göstermektedir ki, şiddet belli bir alanda değil her alanda artmaktadır. Sadece erkekler değil, kadınlar da şiddete yönelmektedir. Şiddete sadece yetişkinler değil, gençler de artan oranda başvurmaktadır. Suça sürüklenen çocuk sayısı gün be gün artmaktadır. İnsanlar en ufak bir olayda şiddete yönelmektedir. İç huzursuzluğu dışa yansıtmaktadır. Bencillik ve narsizm artmıştır. Egolar, nefisler kontrol edilememektedir. İnsan benliğinin otokontrol mekanizmaları zayıflamaktadır. Otokontrolü, sağduyuyu sağlayacak maddi ve manevi eğitimler verilememekte veya yetersiz kalmaktadır.

Cinayet ve yaralama sayılarının yüksekliği, ceza infaz kurumlarının, çocuk evleri, gençlik destek merkezleri ve kadın konuk evleri, sığınma evleri gibi merkezlerin sayısının ve doluluk oranının artması, boşanma oranlarının yükselişi, aile içi şiddet, cinsel istismar, ensest ilişkiler, uyuşturucu bağımlılığı ve ticaretinin artışı, insan ticareti, çocukların terör örgütlerine kaçırılması veya terör örgütlerine katılması, şiddete meylli kamu görevlilerinin yetişmesi de söz konusu şiddet olgusunun göstergeleridir.

Ülkemizde şiddet istatistiklerinin önemli bir oranda artışı söz konusudur. Ancak, şiddet sadece ülkemizde değil, tüm dünyada yaygındır. Hatta ülkemiz bir çok ülkeye kıyasla, iyi durumdadır. Bir çok ülke şiddet istatistiklerini vermemekte, şiddet istatistikleri sağlıklı bir şekilde alınamamaktadır.

Ancak elde edilen yaklaşık veriler birlikte değerlendirildiğinde, gerek dünyada gerekse ülkemizde yaygın bir şiddet sorununun bulunduğu, oranları farklı olsa da her iki cinsiyetin de şiddet mağduru olduğu ve her iki cinsiyetin de şiddet uygulayabildiği açıkça görülmektedir. Ülkemizde yüzlerce kadın cinayeti olduğu bir gerçektir. Ancak binlerce erkek cinayeti olduğu da bir gerçektir. Erkek cinayetlerinin önemli bir kısmı da aile meselelerine ilişkindir. Yüzlerce kadının öldürülmesini önemserken

binlerce erkeğin öldürülmesi karşısında aynı duyarlılığı göstermemek ve gerekli tedbirleri almamak eşitlik anlayışına sığmaz. Kadınıyla erkeğiyle hepsi bizim canımızdır.

Burada merakı celbeden husus; daha önce şiddetin dışında tutulmaya çalışan kadınların yapılan bunca düzenlemeye rağmen niçin bu kadar şiddetin konusu veya mağduru olduğu hususudur. Daha ziyade ev dışında olan şiddet nasıl olmuş da evin içine de yönelmiştir? Töre ve namus cinayetleri dâhil olmak üzere 2002'de toplam 66 kadın cinayeti işlenmişken neden kadına karşı cinayet 2018'de 205 ila 440 arasında bir sayıya ulaşmıştır? Yapılan kanuni düzenlemelerin ev içi şiddeti frenlediği kabul edildiği durumda da sorulması gereken soru şudur: Ne olmuştur da 2001'deki evlenme sayısı ile 2018'deki evlenme sayısı aynı kalmasına karşın 91 bin 994 olan boşanma sayısı 2018'de anlaşmalı boşanmalar dâhil 240 bin 613'e ulaşmıştır? Sonuçta, boşanmalar aile içinde yaşanan çeşitli tür şiddetin dışı yansımasıdır. Boşanmayan ancak huzursuzluk yaşayan ailelerin varlığı da bir gerçektir. Bu şiddet ortamının en büyük mağduru olan çocukların suça sürüklenme riski de artmaktadır. Bu şartlarda artık, evlenmeden yaşamayı tercih edenlerin sayısının bilinmesi de önemli hale gelmiştir.

Ailenin Korunması Hakkındaki Kanun niçin aileyi koruyamamaktadır?

Niçin kişiler evlenmeye teşebbüs etmemekte veya evliliği sürdürememektedir?

Neden aileyi sevgi, merhamet ve dayanışmayla sürdürebilecek nesiller azalmaktadır?

Edinilen istatistiklerden kadın cinayetlerinin kısmen durdurulduğu ve geriletildiği sonucuna varılsa da, öldürülen kadın sayısına oranla kat kat fazla erkeğin de ev içi şiddet veya başka gerekçelerle erkekler veya kadınlar tarafından katledildiği görülmektedir.

Bu durumda sadece kadına karşı şiddetin değil –kadın erkek fark etmez– insanımıza yönelik şiddetin aynı önem verilerek birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir.

Diğer yandan, Türkiye'de 2005 yılında 55 bin 870 olan tutuklu ve hükümlü sayısı 2019 yılında 280.000'e yaklaşmıştır. Cezaevlerindeki kadın nüfus oranı da %4,3'e ulaşmıştır. 2018 yılında şüphelilerin cinsiyete göre oranı, %85,1'i erkek, %14,9'u kadın şeklinde oluşmuştur. Hüküm giyenler tarafından en çok işlenen suç-

lar ise hırsızlık, yaralama, icra iflas kanununa muhalefet, uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti, yağma, sahtecilik, tehdit ve öldürme suçları olmuştur.

Görüldüğü üzere, şiddetin önlenmesi için sadece münferit olayların üzerine gidilerek veya cezalar arttırılarak bir sonuca ulaşılamamaktadır. Nitekim, kadın cinayetlerinde faillerin %16'sı cinayetten sonra kendisini öldürmekte, intihar etmektedir. Bu kişileri bu cinayetlere sevk eden saiklerin doğru belirlenmesi ve değerlendirilmesi son derece önemlidir. Kendisini öldürmeyi göze alacak kadar travma yaşayan bir kişiyi hiçbir ağır cezanın cinayetten döndüremeyeceği açıktır.

Bu nedenle, yaşanan şiddet olgusu acilen bütün yönleriyle ele alınmak zorundadır. Şiddete yol açan olgu ve etkenlerin ortadan kaldırılması için kapsamlı çalışmalar yapılmalıdır.

Mevcut sözleşmeler ve kanunlar gözden geçirilmeli, uygulama hataları ortadan kaldırılmalı, şiddeti üreten kaynaklar kurutulmalıdır.

Çözümü sadece kanunda aramak yerine diğer normatif disiplinler de devreye sokulmalı, manevi değerlerimizden de istifade edilmelidir.

Farklılıkları ahenk zemini olmaktan çıkarıp çatışmaya dönüştüren sosyo-kültürel ortam gözden geçirilmelidir.

Şiddet araştırmaları yapılırken mağdur odaklı çalışılmakta, fail odaklı çalışma eksik bırakılmaktadır. Mağdur odaklı çalışmanın yanında fail odaklı çalışma da yapılmalı, fail odaklı bakış açısı da dikkate alınarak sorunların çözümüne katkı sağlanmalıdır.

Gelişmiş vicdan ve sağduyu sahibi, sevgi ve merhamet sahibi kişilerin yetişmesi için her türlü tedbir alınmalı, hiçbir tedbir ihmal edilmemelidir.

İnsan hakları sadece devletle birey arasındaki dikey ilişki ile sınırlı bir anlayış olmaktan çıkarılmalıdır. Bireyler arasındaki yatay ilişkilerin de insan haklarının vazgeçilmez bir boyutu olduğu zihinlere nakşedilmelidir.

Ahiret inancı olan vatandaşlarımıza, değil sadece insana yönelik şiddetin ve haksızlığın, bitki ve hayvanlara yönelik şiddetin de hesabının sorulacağı; aile fertlerinin veya başkaca kişilerin birbirine uyguladığı şiddetin hesabının sorulacağı bir günün olduğu hatırlatılmalıdır.

İnsan haklarının bir ahlak olduğu, bu bilinç içinde içselleştirilmesi gerektiği öğretilmeli ve insan hakları eğitim yoluyla bireysel yaşamda da uygulanabilir kılınmalıdır.

Aksi takdirde insan haklarının korunup geliştirilmesi ve şiddetin önlenmesi amaçlı bir hayal olmaktan öteye geçemeyecektir.

Dikkat edilmelidir ki;

kadın veya erkek fark etmez- eşinin hakkını gözetmeyenler insan hakları savunucusu olamaz.

Şiddetin önlenmesinde cinsiyet ayrımcılığı yapanlar insan hakları savunucusu olamaz.

Annesinin hakkını gözetmeyenler insan hakları savunucusu olamaz.

Babasının hakkını gözetmeyenler insan hakları savunucusu olamaz.

Kardeşlerinin ve yakınlarının, evindeki genç veya yaşlı kişilerin, dede ve ninelerin veya engellilerin haklarını gözetmeyenler insan hakları savunucusu olamaz.

Yüce insanın ilk yuvası olan ana rahmini döl yatağından ibaret görerek, artık kendine ait olmayan bir bedeni kendine aitmiş gibi görerek masum yavrusunun yaşam hakkını meşru mazeret olmaksızın sonlandıranlardan, o masum bedeni ve canı içki, uyuşturucu ve sair kötü gıdalarla engelli veya sağlıksız bir yaşama mahkûm edenlerden insan hakları savunucusu olamaz.

Aldığı ücreti hak etmeyen işçiden veya çalışanın hakkını vermeyen işverenden insan hakları savunucusu olamaz.

Masum ailesini gözyaşları içerisinde bırakıp topluma şiddet olarak dönen teröristten insan hakları savunucusu olamaz.

Annelerin çocuklarını kaçırap terör örgütlerine katanlardan ve destekçilerinden veya tasvip edenlerden insan hakları savunucusu olamaz. Teröristleri destekleyen veya koruyan devlet ve organizasyonlar insan haklarını koruyamaz ve bu iddiaları kabul edilemez.

Değerli katılımcılar,

Bu vesileyle, ifade etmek isterim ki, biz Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu olarak çalıştay logomuzda da vurguladığımız üzere, insan onurunu ve merhameti esas alıyor, bir bütün olarak insana yönelik şiddete karşı çıkıyoruz. Daha ötesi, hayvanlar ve bitkiler dâhil tüm canlılara, doğaya ve çevreye yönelik şiddete “Hayır!” diyoruz. “Kadına, erkeğe, yaşlıya, çocuğa, engelliye, hastaya, hayvana, doğaya sevgi, şefkat ve merhamet gerek; insan onurunu korumak gerek, şiddet yok sevgi var”, diyoruz. “Kırma kimsenin kalbini yapacak ustası yok” diyoruz. “Yaratılanı boş gör Yaradan’dan ötürü” diyoruz.

Biz kadın erkek cinsiyet ayrımcılığıyla da mücadele eden bir kurum olarak kime yönelik olursa olsun şiddetin her türüsüne karşı çıkıyoruz. Cinsiyeti, ırkı, rengi, etnik kökeni, dili, dini, inancı, mezhebi, felsefi veya siyasi görüşü, medeni hali, yaşı, doğum durumu, sağlığı veya engellilik durumu ne olursa olsun her insan, onur bakımından eşit doğar. Bu nedenle, şiddette cinsiyet ayrımcılığına da “Hayır!” diyoruz.

Şiddette cinsiyet ayrımcılığı olmaz. Erkeğin kadına yönelik şiddetini de, kadının erkeğe yönelik şiddetini de, erkeğin erkeğe yönelik şiddetini de, kadının kadına yönelik şiddetini de reddediyoruz. Canlar arasında cinsiyet farkı gözetilmesini ayrımcılık olarak görüyoruz. Kadına karşı şiddet esasen erkeğe de yöneliktir. Erkeğe karşı şiddet de temelde kadına da yöneliktir. Zira, bir kadın öldürüldüğünde bir kocaya, bir babaya, bir çocuğa, bir ağabeye zarar verilmiş demektir. Aynı şekilde, bir erkek öldürüldüğünde bir kadının kocası, babası, oğlu veya kardeşi öldürülmüş demektir.

Bu nedenle, kadına yönelik şiddet veya erkeğe yönelik şiddet tanımlamalarıyla kadın veya erkekler arasında düşmanlığın oluşturulmasına, ailelerin parçalanmasına yol açılmasına, cinsiyet husumetlerinin arttırılarak cinsiyet ayrımcılığının tırmandırılmasının yanlışlığına dikkat çekmek istiyoruz.

Anadolu’muzun büyük velilerinden Hacı Bektaş-i Veli kadın ve erkeğin eşdeğerde olduğunu ne güzel ifade etmiş:

“Erkek dışı sorulmaz muhabbetin dilinde

Hakk’ın yarattığı her şey yerli yerinde

Bizim nazarımızda kadın-erkek farkı yok

Noksanlık, eksiklik senin görüşlerinde.”

Bu bakış açısıyla biz kadın ve erkeklerin birbirini destekleyerek yüceltmesini, güçlendirmesini, şiddetin yerini, sevgi, muhabbet ve merhametin doldurmasını arzuluyoruz. İnsanımızın cezaevlerinde, kadın sığınma evlerinde, çocuk yurtlarında, huzurevlerinde değil, kendi sıcak yuvalarında öz aileleriyle birlikte sevgi, şefkat ve merhametle kuşanmış olarak mutlu bir hayat sürmelerini temenni ve talep ediyoruz.

Bizim kadim medeniyetimiz, ayrımcılık yapmaksızın, kâmil insan yetiştirmeyi amaç edinmiş, cinsiyetlerin yaşamda birlikteliğini, hak ve hukukta insan olmasını esas almış Ahmed-i Yesevi’lerin, Hacı Bektaş-ı Velilerin, Kadıncık Ana’ların, Hatun Anaların, Bacıyan-ı Rum’un, Mevlana’ların, yetmişiki milleti eşit gören ve gönüller yapmanın davasını güden Yunus Emre’lerin, Hacı Bayram-ı Velilerin temsil ettiği sevgi ve merhamet medeniyetidir.

“Zehranın nutkunu dinleyin,

Ey erenler erler doğru söyleyin,

Biz doğurmadık mı beyan eyleyin,

Sizi irşad eden bu babaları” diyen Zehra Ana’ların medeniyetidir.

Zayıflara merhamet etmeyen, çocukları sevgisiz ve değersiz bırakıp geleceğe şiddet makinası hazırlayan, evliya değil de eşkıya yetiştiren kadın ve erkeklerin uygar / medeni bir dünya kurması veya sürdürmesi mümkün değildir.

Bu nedenle, küreselleşen ve tek başına kurtuluşun imkânsız hale geldiği bir dünyada, gidilen yolun çıkmaz sokak olduğunu, buradan ne insanlığa ne kendilerine mutluluk çıkmayacağını söyleyen batılı düşünürlerin görüşlerinin eşliğinde, insanlığa kavramlarımızı yeniden hatırlatmalı ve geleneğin ihyası için bir teklif götürmeliyiz.

Hatırlatılacak kavramlardan birisi de “merhamet” tir. Ki, zaten “merhamet” kavramının Pozitif Psikoloji çevrelerinde gündeme gelme sıklığı artmaya başlamıştır.

Merhamet, Rahman’ın insan kalbinde yansımalarının adıdır. Merhamet, doğru- dan doğruya kalpten gelir ve bize bir kalbimiz olduğunu gösterir. Sevgide menfaat olabilir ama merhamette menfaat olmaz. Merhamet başlangıçta herkeste potansiyel olarak vardır, aile terbiyesiyle gelişip güçlenebilir ama kötü davranışlarla insan, merhametini yitirebilir. Merhametsiz kalp bir buz çölüne döner ve şiddet olarak tezahür eder. Merhamet olmadan adil olunamaz. Toplumdaki düzen sadece merhametten yoksun sert yasalarla sağlanamaz. Şiddet merhametsiz önlenemez. Şiddet faillerinde-

ki kötü duyguların anlaşılıp kaldırılması için de merhamete ihtiyaç var. Şiddet mağdurlarının acısını dindirmek için faili cezalandırmak nasıl merhametin gereğiye, şiddet faillerinin niçin bu şiddete düştüğünü anlamak ve kişileri şiddete yönlendiren ortamı ortadan kaldırmak da merhametin gereğidir. Üstad Necip Fazıl Reis Bey'e ne güzel söyletmiş: *"Sen kaplanı yetiştir, besle, sonra pençe atıyor diye kement at, ipe çek! Yazıktır kaplana, günahtır kaplana!"*

Kadim medeniyetimiz ancak ve ancak bir merhamet medeniyetidir. Bugün başımıza menfi manada ne geldiyse bu merhamet medeniyeti idealimizden uzaklaşmanın sonucudur. Sevgi ve merhamet dolu insan-ı kâmil yetiştirme çalışmalarını geri planda tutmakla hata yapıyoruz. Bir an önce tüm dikkatimizi insan onurunun korunduğu, sevgi ve merhametin hâkim olduğu ilişkiler ve merhametli nesiller için çabalamaya hasretmemiz şarttır. Örgün ve yaygın eğitim sistemimiz Hacı Bektaş-ı Veli, Yunus Emre ve Mevlana gönüllü insanları yetiştirecek şekilde yeniden yapılandırılmalı, yeni nesillerimiz dünyayı şiddet yerine sevgi ve merhamet ile doldurmalıdır.

Bu düşüncelerle, Kurumumuz toplumda yaşanan şiddet olgusunu bir bütün olarak ele almayı tercih etmiş ve şiddetin önlenmesi için yapılacak çalışmalara katkı sağlamak amacıyla bu çalışmayı düzenlemiş bulunmaktadır. Umarım ki, bu çalıştayın esasen toplumumuzda var olan sevgi, şefkat, merhamet, rahmet ve bereketin artarak devamına, insanımızın zillete düşmekten korunup onurlu bir hayat sürmesine önemli bir etki ve katkısı olur. Toplumumuz medeniyet tarihimiz boyunca anıldığı gibi sevgi, şefkat ve merhametle anılmaya çok daha güçlü bir şekilde devam eder.

“ŞİDDETİN ÖNLENMESİ ÇALIŞTAYI” AÇILIŞ OTURUMU BİYOPSİKOSOSYAL YÖNLERİ İLE ŞİDDET*

Prof. Dr. Nevzat TARHAN**

Öncelikle ben Sayın Başkanımız Süleyman Arslan’a, kadına yönelik şiddet konusunu konuşabileceğimiz bir platform oluşturduğu için teşekkür ediyorum. ‘Değişen şartlarda şiddet olayı ile ilgili toplumda küresel olarak neler yapılabilir?’, ‘Bizim kültürel etkilerimizde nelerdir?’ gibi konulara eğilerek şiddetin psikolojik boyutu, sosyolojik boyutu, varoluşsal boyutu, felsefi boyutu, inanç boyutu yönleriyle tüm bu konuları geniş bir şekilde ele almasından dolayı da ayrıca teşekkür ediyorum. Bireyin kendisine yönelik şiddeti olarak tanımlayabileceğimiz intihar vakaları, medyanın ulaşılabilir olması nedeni ile daha fazla oranda gündemimize girmeye başladı. Her ne kadar gelişen teknoloji ile birlikte, insanlığın genel refah ve konfor düzeyi artsa da, bu insanlığın mutluluk düzeyini artırmamaktadır. Teknoloji dünya genelinde hızla gelişmekte, ancak insani değerler ise aynı hızda yok olmaktadır. Batı dünyası bu gidişata dur diyebilmenin yolunu mutluluk bilimi olarak tanımlayabileceğimiz pozitif psikolojide aramaktadır. Pozitif psikoloji, bireylerin olumsuz, eksik ve sorunlu yönlerinden çok, olumlu özelliklerine, güçlü yanlarına ve erdemlerine odaklanan bir yaklaşımdır. Pozitif psikolojinin amaç ve işlevleri, yaşamı değerli ve yaşanmaya değer kılacak şeyleri araştırmak, insanların olumlu ve güçlü özelliklerine odaklanarak bunları geliştirmek, öznel ve psikolojik iyi oluşu ve yaşam sevincini geliştirmeye çalışmak ve önleyici işleviyle bireylerin ruhsal sorunlar yaşamalarının önüne geçebilmektir.

* 15-16 Kasım 2019 tarihlerinde Ankara’da TİHEK tarafından düzenlenen Şiddet’in Önlenmesi Çalıştayı’nda sözlü olarak tebliğ edilmiştir.

** Psikiyatrist, Üsküdar Üniversitesi Rektörü, NPİSTANBUL Beyin Hastanesi, nevzat.tarhan@uskudar.edu.tr

İNTİHARLAR ARTIYOR

Bugün İstanbul'da yine bir aile toplu olarak ölü bulunmuş ve yine bir toplu intihar gerçekleşmiş durumda. Önceki hafta da benzer toplu intihar haberlerine şahit olmuştuk. Bu kişilerin bazı zorluklar yaşadığını öğreniyoruz, ama ölümü seçecek kadar perişan durumda olmadığını da görüyoruz aslında. Peki, neden ölümü toplu olarak tercih ediyorlar? İşte dünya şu anda bunu tartışıyor. İngiltere'de 16-24 yaş arası gençleri kapsayan bir araştırmada, intiharla ölüm oranının trafik kazalarından daha çok olduğunu gözler önüne seriyor. Dünyada intihar salgını var. Hollanda'da trenler 30 dakikada bir en az bir defa duruyor. Bunun sebebi ise gençlerin kendilerini trenlerin önüne atması. İntihar ediyorlar. Dünya genelinde bir intihar artışı var.

DEĞİŞEN DÜNYADA REFAH YÜKSELİYOR, MUTLULUK DÜŞÜYOR

Bakıldığında refah seviyesinin, insanların yaşam standartlarının yüz sene önceye oranla yükseldiğini, insanların daha konforlu yaşadıklarını görüyoruz.¹ Ancak bu yükselişe paralel olarak mutlu değiller... Neden? Bunun nedenleri çeşitli bilimsel tartışmaların da konusu. İnsanlar çok şeye sahip ama mutlu değil, kişinin psikolojik kodlarında, şifrelerinde bazı şeyleri görüyoruz. İnsanın mutlulukla yaşama bağlanması ve hayata bakış açısı ile ilgili çeşitli düşünce kalıplarının yeniden gözden geçirilmesi gerekiyor. Neden gözden geçirilmeli? Bununla ilgili size bazı istatistikler vermek istiyorum.

Dünya geliyor, beyin alanında çalışmalar yapıyoruz ancak; büyük ev küçük aile, daha çok terfi ama daha az sağduyu, gelişmiş ilaçlar fakat yetersiz sağlık, aya giden insan ama komşusunu tanımamak, yüksek gelir fakat daha az huzur, yüksek IQ daha az duygu, iyi bilgi ama daha az erdem, sayısız ilişki fakat sıfır gerçek sevgi, sosyal medyada sürüyle arkadaş gerçekte ise sıfır dostluk, daha çok insan fakat daha az insanlık, daha büyük televizyon çok daha az kitap, pahalı saatler ancak hiç vakit yok... Benzer örnekleri çoğaltmak mümkün. Ancak maalesef günümüzün gerçeği bu. Bu da günümüz insanının yaşam tarzını değiştiriyor.

“Dünya değişir” dedik. Değişen dünyada ‘endüstri ilk sıfır’ var, endüstri ilk sıfırda makine önemliydi. Buhar gücü insan hayatına hâkim oldu. Endüstri ilk sıfırda makine gücüne elektrik eklendi. Endüstri üç sıfırda da elektronik keşfedildi, otomasyon başladı. Endüstri dört sıfırda da big data, otomasyon var ve artık dijital

¹ <https://mobilityexchange.mercer.com/Insights/quality-of-living-rankings> (15.11. 2019).

devrim yaşandı.² Sanal gerçeklik var. Big dataya sahip olan dünyaya hâkim olacak, dünyayı yönetecek.³ Böyle değişen bir dünyada insanlığın ruhsal yapısı aynı değil. İnsanlığın ruhsal yapısı buna hazır değil ve bunu yakalayamadı. Bu değişen dünya insanı mutlu edemedi.

ÜÇÜNCÜ DÜNYA SAVAŞI'NIN İLK MERMİSİ İNTERNETTEN Mİ ATILACAK?

Dünya nereye gidiyor? "Üçüncü Dünya Savaşı'nın ilk mermisi internette atılacak" diyor NATO strateji uzmanı. 2018 yılında Davos'ta beyinlerimizin hacklenebileceği konuşuldu.⁴ Teknoloji dünya genelinde bu kadar hızlı geliyor fakat aynı zamanda insani değerler de tam tersi yönde geriliyor. Madde kullanan, suç işleyen, intihar eden, boşanan ve mutsuz insanların sayısı her geçen gün artıyor. Dünyadaki bu kötü gidişe Batı "Pozitif Psikoloji" kavramı ile "dur" demeye çalışıyor. Mutluluk bilimi ile insani değerler ve mutluluk yeniden kazandırılmaya çalışılıyor. Bugün Batı, medeniyet krizi yaşıyor. Hedonizm, egosentrizm, yalnızlık ve mutsuzluk Batı'nın en temel problemleri arasında. Bu durumda değişen dünyada yeni riskler de ortaya çıktı. Kötülük yapma potansiyeli insanda değişmedi.

ZOR SORU: KÖTÜLÜK NEDEN ARTIYOR?

Kötücül insanlar azalması arttı. Kötülük yapma potansiyelimiz gerilemedikçe teknolojinin ilerlemesi, bilimin ilerlemesi gibi gelişmeler şeytanın avukatlarına daha çok kolaylık sağlayacaktır. Amerika'da 2000'li yıllarda yapılmış bir strateji var. Bu stratejiden sonra ABD'de ciddi panik yaşandı. İstatistiklere baktığımızda, ABD Çocukları Savunma Fonu eşitlikler ülkesi Amerika'da şöyle söyledi:

"25 yaşın altındaki 3 genç AIDS nedeniyle öldü. 6 çocuk intihar ediyor. 18 yaşın altındaki 342 çocuk şiddet suçundan tutuklanıyor. Ergen annelerden 107 bebek doğuyor. 2 bin 833 çocuk okulu terk ediyor. 6 bin 42 çocuk tutuklanıyor. 135 bin çocuk okula silah götürüyor." Bu bilgiler ABD çocukları savunma kaynağı araştırmasında yazıyor. Bunun üzerine federal hizmet panik yaşıyor ve Seligman ile ekibine 5 milyar dolarlık hibe veriyor. O hibe ile Seligman ekibini kuruyor, 2005-2008 yılları arası "Toplumdaki olumsuz gidişi nasıl düzeltiriz?" diye çalışıyorlar. Yapılan araştırmaların so-

² Tadeu PA, Lucato WC, Facchini F, Mummolo G. The degree of readiness for the implementation of Industry 4.0. Computers in Industry, 2019, 113:103-125.

³ Alharthi A, Krotov V, Bowman M. Addressing barriers to big data. Bus. Horiz., 2017, 60: 285-292.

⁴ <https://phys.org/news/2018-01-doom-davos-digital-dystopia.html> [15.11.2019].

nunda, 2009 yılında psikoloji kongresinde çalışmalarını sunuyorlar. Böylece pozitif psikoloji kongresi yapılıyor ve oraya ‘mutluluk bilimi’ olarak geçiyor. Ardından da kitap haline getiriliyor.

Kadına yönelik şiddette ABD’yi geçmiştiz, en yüksek oran bize ait. OECD ülkeleri arasında yapılan araştırmaya göre ömürlerinde en az bir defa eşlerinden fiziksel veya duygusal şiddet gören kadınların oranı ülkemizde %38. Bu konuda da en yüksek oran bizde, bizden sonra ABD geliyor.

MUTSUZLUĞA KAYNAKLIK YAPIYOR

İngiltere’de yalnızlıktan sorumlu bakanlık kuruluyor. 5 bin kişi üzerinde ve BB-C’nin de içerisinde olduğu bir çalışma yapılıyor. Bu çalışma raporlanıyor. Bu rapor, 8 buçuk milyon İngiliz vatandaşının evde yalnız yaşadığını, önemli oranda ani ölüm ve intiharların yaşandığını ortaya koyuyor. Yine yapılan araştırmalar, 16-24 yaş arası gençlerde dikkat çekici özellikler ortaya çıkarıyor. Sanal ortam içerisinde, sosyal izolasyona mahkûm bir dijital gençlik var. Böyle bir gençlik söz konusu. Bu gençlerin ilginç bir yaşam felsefesi var. “Dini, milli, ideolojik aidiyetlere ne gerek var” diyorlar. “Dünyaya bir kere geldim evlenmeye, ömrümü bir kişi ile geçirmeye ne gerek var” diye düşünüyor. Z kuşağı da denilen bu gençlik için yeşil daha önemli, küresel kirlenme çok daha önemli.

Yine hatırlanacağı üzere kasten 200 kişiyi öldüren Oklahoma bombacısı yakalanıp, mahkemeye çıkarıldığında “Ben sizin ürününüzüm” diyordu. Bunun üzerine psikiyatri çevreleri “Hastalıkla kötülük arasındaki sınırı nereden çezeceğiz?” diye sorgulamaya başladı ve burada çeşitli çözüm seçenekleri ortaya çıktı. Şiddete karışanların bir kısmı hasta. Hasta olanların tedavi görmesi gerek. Bunlarla ilgili biyolojik tedaviler var. Koruma boyutu var. Burada eğitim kurumları pozitif psikoloji eğitimi yaparak, kişinin pozitif psikoloji ile şiddete başvurmasını engelleyerek kişinin terk edilen ya da ihmal edilen duygularını tekrar aktif etmesini sağlamalıdır.

ŞİDDET DAVRANIŞI İLE BEYİN SAĞLIĞI ARASINDAKİ İLGI

Anti sosyal kişi ile normal bir kişinin beyinleri incelendiğinde anti sosyal kişilerin acıma duygusu olmayan, suçu planlayarak yapan, suça becerikli kişiler olduğu görülüyor. Bunlar genellikle seri katiller, pişmanlık hissetmeyen, beyinlerinin ön kısımlarını iyi kullanamayan kişiler olduğu görülüyor. Bu kişilerin beyinlerinin ön kısımları çalışmıyor. Tedavi gereken bir grup var ama önemli bir kısımda kişilik bozukluğu

yaşıyor. Bu durum, toplumun bir ürünü olan yalan söylemeyi teşvik eden toplumlarda, suçun sanki beceriklilik açığözlülük gibi görüldüğü kültürlerde yaygın.

MODERN BİLİMİN ÇÖZÜMÜ “POZİTİF PSİKOLOJİ”

Pozitif psikoloji kavramına dönecek olursak Harvard Üniversitesi 2015 yılında pozitif psikoloji dersini müfredatına koydu. Dersin değerlerinden olan merhamet, bu Çalıştayın da en önemli başlıklarından biri. Aslında içeriğine baktığınızda merhametli olmak, yardımsever olmak, uzlaşmacı olmak, bağışlayıcı olmak gibi kavramlar bizim doğu kültürümüzden gelen kavramlar. Bunları Mevlanadan almışlar, sistematize etmişler. Metodolojik olarak “Pozitif Psikoloji” ile bize sunuyorlar. Mevlanadan ve Yunus’tan almalarına rağmen hiçbir şekilde referans göstermemişler. Bu çok üzücü. Ben bunu fark ettikten sonra Mesnevi Terapi, Yunus Terapi kitaplarını kaleme aldım.

Yale Üniversitesi ise 2018 yılında mutluluk dersini koydu. Yale tarihinde en çok tercih edilen ders olarak kayıtlara geçti. Harvard “çığır açan ders” olarak koymuştu. 2019 yılında İngiltere’de Bristol Üniversitesi müfredatına pozitif psikolojiyi koydu. Biz Üsküdar Üniversitesi olarak ise 2013 yılında bu dersi öğrencilerimizle buluşturduk. Türkiye için önemli bir çalışma. Rektörlük dersi olarak tüm öğrencilerimize bu dersi aldırıyoruz. Bu dersi alan öğrencilerimizin ders öncesi ve ders sonrasının istatistiklerini oluşturduk ve birçok kongrede sonuçları yayınladık. Bu dersi alan gençler arasında; “Arkadaşlarımla aram düzeldi, madde kullanıyordum bıraktım...” vs. diyenler oluyor. Bunu başarmanın gururunu yaşıyoruz. Pozitif psikolojinin referans çalışmalarından biri de “Duchenne gülümsemesi”. Gözümüzün ve dudığımızın kenarlarında çizgiler vardır. Bu çizgilerin %50’si yukarı doğruysa kişi 8 buçuk yıl daha uzun yaşıyor. Aynaya bakabilirsiniz. Gözlemediğinizde genelde ise hep tebessüm eden kişilerin çizgilerinin yukarıya doğru olduğu görülür.⁵

İnsanın hayattaki anlam arayışında biz de 3 kritik değişken etki ediyor. İlki sekülerizm. Türk Dil Kurumu bunu “dünyacılık” olarak tercüme etti. Sekülerizm felsefi bir terminolojidir; insanın ölümü ve ölümden sonrasını düşünmemesi yaşam felsefesi ile yaşamaması olarak tanımlanır. Bu, insanın mutsuzluğunu ve intiharını artıran, görünmeyen bir sebeptir. Türkiye’de kayıtlara girmiş bir vaka vardır. Mehmet Pişkin

⁵ Tarhan, N., Pozitif Psikolojisi, Çoklu Zeka Uygulamaları, Timaş Yayınları, 2012, İstanbul.

olayı. Sosyal medya platformlarının birinde intihar videosunu yayınlayarak intihar etti. Bu tarz intiharlar, yaşam felsefesi, anlam arayışı ile ilgili intiharlardır.

İkincisi narsisizmdir... Narsist kişi alçak dağları ben yarattım edası ile dolaşır. Dindar insanlar da narsist olabilir. Bununla ilgili bir Oflu Hoca hikâyesi anlatılır.

Oflu Hoca bir gün yağmur duasına çıkmıştır. Hoca yağmuru yağdırmış. Bunun üzerine ise herkes “Ne kadar mübarek hocasınız” deyince Hoca da “Bir de kar attırayım mı?” demiş. Bu, insanların içinde var. Bir gün biri Mevlana’ya firavunu kötülüyormuş... “Şöyle zalim, şöyle kötü, hatta firavun piramitleri yaptırırken Yahudi çalışanlarının dilini kestirmiş konuşmasınlar diye” kötülüyormuş... Mevlana ise bunun üzerine kötileyen kişiye “Firavuna verilen imkânlar sana verilseydi sen de firavun olmayacak mıydın?” diye sormuş. Onun için herkesin içinde bir firavun yatıyor.

ŞİDDETİN ARKASINDA NARSİSİZM VAR

Modernizmi narsisizm besliyor. Bu da intiharı artırdı, sosyal normları bozdu. Bireysel normlar bozuldu. Kişi anlam arayışını oturtamıyor, toplumu koruyan sosyal normlar var, gelenekler bozulmaya başladı.⁶ Sosyal normların yıkılmasıyla ailenin dış duvarları da çöktü. Şimdi son kale aile kaldı. Ailemize sahip çıkmamız gerekiyor.

Doğamızda kötülük yapmak var. Burada termodinamiğin ikinci yasası olan entropiden bahsetmek istiyorum. Doğada düzenden düzensizliğe bir gidiş var. Sıcak bir şey zamanla soğur vs. Bunu davranış entropisi olarak da düşünebiliriz. Şöyle ki eğer iyiler gerekeni yapmazsa kötülük kendiliğinden artar ve yayılır. Kötülüğün, şiddetin yayılmasını istiyorsak hiçbir şey yapmasak kötülük yayılır. İyilerin proaktif olması gerekir ki kötülük yayılmasın. Kötülük iyilikten 6 kat daha hızlı yayılıyor. Davranış entropisi bağlamında değerlendirildiğinde, kişiler iyilik adına hiçbir şey yapmadığında bu, kötülüğe hizmet eder. Çocuklarımızı yetiştirirken her şeyden önce iyi birer insan olarak yetiştirmemiz gerekir. Çok zeki bir çocuğunuz var ve çalışkan... Kimya mühendisi oluyor ama sentetik esrar üretiyor... Zeki ve çalışkan olması başlı başına yeterli olmuyor. İyi ve kötü kavramını çocuğa küçük yaşta öğretmek gerekiyor.

⁶ Shane-Simpson C, Schwartz A.M, Abi-Habib R, Tohme P, Obeid R. I love my selfie! An investigation of overt and covert narcissism to understand selfie-posting behaviors within three geographic communities. *Computers in Human Behavior*, 2020, 104: 106158.

Şu anda eğitim sistemimizde iyi ve doğru yaşamayla ilgili eğitim verilmesi gerekiyor.⁷

Konuşmamı Filozof Alvin Plantinga’ya atıfla bitirmek istiyorum...

“Tanrı, her şeye gücü yetendir, her şeyi bilen ve salt iyi bir varlıktır” önermesi mantıksal olarak “Tanrı, kötülük yapabilecek bireyler yaratmaz” gibi bir sonucu doğurmamaktadır. Özgürlüğün denenmesi için yanlış olanı yapma imkânı da olmalıdır. Bireyin her zaman doğru olanı yapıyor olması yanlış olanı yapamıyor olmasından kaynaklanıyorsa, o birey özgür değildir.

İyilerin çalışarak iyileri artırma sorumluluğu var. Kötülüğün yok olmasını istemek evrendeki düzene uygun değil...

---

⁷ Tarhan, N., Toplum Psikolojisi, Timaş Yayınları, 2010, İstanbul.

“ŞİDDETİN ÖNLENMESİ ÇALIŞTAYI” AÇILIŞ OTURUMU ŞİDDET TOPLUMUNDAN MERHAMET TOPLUMUNA*

Prof. Dr. Saffet KÖSE**

Teşekkür ederim sayın başkan. Muhterem hazirûnu hürmet ve muhabbetle selamlıyorum. Ayrıca böyle bir konuyu ele aldıkları için Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu’na teşekkürlerimi sunuyorum.

Bir ilahiyatçı bakış açısıyla şiddet olgusunun temel sebepleri ve belki o sebepler içerisinde çözüm önerilerinin de yer aldığı bir konuşmayı yeğliyorum. Ne kadar başarabilirim onu konuşmanın sonunda saygıdeğer hazirûn takdir eder. Konuşmamı da daha çok aileyi merkeze alarak yapmak istiyorum. Çünkü şiddet daha çok bu kurum üzerinden tartışılıyor. Merhamet de anneden alınan ve özellikle onun çocuğuna verdiği bir enerji olunca böyle bir girişin isabetli bir tercih olacağını düşünüyorum. Şuradan başlamak istiyorum.

Aslında ana tema olarak merhamet vurgusunun yapılmasını önemli buluyorum. Son zamanlarda Türkiye’de dindarlık oranları ile ilgili birkaç tane çalışmaya baktım. Dindarlık oranları epey yüksek çıkıyor. En azından inanç düzeyinde bunun önemli olduğunu düşünüyorum. Mesela 2018 gençliği üzerinden yapılan bir araştırmada gençlerimizin %70’i kendisini dindar olarak tanımlıyor. Toplumda dindarlık oranı bu kadar yüksek olduğuna göre ve de İslam’ın ana dinamiğini merhamet oluştur-

* 15-16 Kasım 2019 tarihlerinde Ankara’da TİHEK tarafından düzenlenen Şiddet’in Önlenmesi Çalıştayı’nda sözlü olarak tebliğ edilmiştir.

** İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Rektörü, saffetkose@hotmail.com

duğuna göre bu şiddet niye var o zaman? Acaba merhametimizi mi kaybediyoruz? Kaybediyorsak niye kaybediyoruz? Bunun üzerinde birkaç şey söylemek istiyorum.

Gerçekten İslam'ın ana dinamiği merhamet. Yani Kuran-ı Kerim'e bakıldığında ilk sure olan Fatiha suresinin hemen başında Cenab-ı Hak kendisini "*Alemlerin Rabbi*" olarak takdim ediyor. Hemen peşinden "*Rahman-Rahim*" yani acıyan ve merhamet eden sıfatına vurgu yapıyor ve yine ileriki ayet-i kerimelerde belli aralıklarla bunu tekrarlıyor. Yine Kur'an'ın 6. Suresi olan En'am Suresi 12. ayette "...O, kendi üzerine rahmeti yazmıştır..." buyuruyor. Yani Allah Te'âlâ varlığa rahmeti ile muamele etmeyi kendisine ilke edindiğini söylüyor. Bu bağlamda Hz. Peygamberin müjdesine işaret etmek yerinde olur. Diyor ki: "*Allah rahmetini yüz parçaya bölmüş, doksan dokuzunu kendi nezdinde tutmuş, yeryüzüne bir parçasını indirmiştir. İşte mah-lûkât bu bir parçadan dolayı birbirlerine merhamet ederler. Hatta at (bazı rivayetlerde "hayvan" geçmektedir), yavrusuna basmamak için tırnağını (ayağını) kaldırır.*"¹ Bu yüzde bir merhametten onun payına düşenden dolayıdır. Yani o yüzde bir merhamet bütün varlığa yetiyor.

Bu kadar merhametli olan Yüce Yaratıcı, Peygamberini Merhamet Peygamberi olarak gönderdiğini "...seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik..." ayetiyle beyan ediyor.² Yine müntesiplerini, inananlarını tarif ederken "merhametlidirler" diye tarif ediyor. Hatta yetmez merhameti tavsiye ederler diye bir de bir görev yüklüyor. Merhamet bu kadar önemli olduğuna göre onun ne olduğuna bakmak lazım.

Rum suresinin 21. ayetinde Cenab-ı Hak, "*Onlara ısınıp kaynaşasınız diye size kendi türünüzden eşler yaratıp aranızda sevgi ve şefkat duyguları yerleştirmesi de O'nun kanıtlarındandır...*" buyurur.³ Bu ayette aileyi kuran, yaşatan ve mutlu bir şekilde devamını sağlayan üç temel kavramı birbirine ekleyerek anlatır ki bunların başında merhamet gelir. Diğer ikisi de meveddet ve sekînettir. Merhamet deyince -anlam dünyamızı, kavram örgümüzü biraz kaybettiğimiz için- hemen akla acımak olarak geliyor. Aslında acımak dikey bir ilişkidir. Allah ile kul arasında olabilir. Bu istenen de bir şeydir. Belki anne baba ile çocuklar arasında olabilir. Ama özellikle aile ve devleti kuran irade açısından baktığınızda merhamet acımak demek değildir. Çünkü acımak özellikle karı-koca arasında incitici bir duygudur. Kadın-erkek birbirininin

¹ Buhârî, Edeb, 19.

² Enbiya, 21: 107.

³ Rum, 30: 21.

varlık sebebi olacak şekilde birbirine muhtaç ise kim kime acıyacaktı? O zaman Devleti ve onun bütün kurumlarında ana dinamik olarak öne çıkan, topluma hayat veren enerji olan merhametin iki unsurunun bulunduğunu söylememiz gerekir. Birisi nezaket ve zarafet ile muamele etmek, kırıp dökmemek, incitmek, kaba saba olmamak, kabalık yapmamaktır. Bunu Kuran-ı Kerim Hz. Peygamberin şahsında söylüyor. “*Sen onlara sırf Allah’ın lutfu sayesinde yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı kalpli olsaydın, hiç şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi...*”⁴ Kabalık dağıtıcı, ilişkileri bozan bir tutumdur. Merhametin ikinci unsuru ise ihsandır. İhsan, iyilik etmek, iyi davranmak demektir. İyilik de şu demek, istenileni istenildiği zaman, istenildiği kadar, hatta fazlasıyla ve içtenlikle yapmak, gönülden yapmak demektir. Hani Anadolu’da bir söz var ya! “Gönülsüz pişen aş, ya karın ağrıtır ya baş.” Tam da bunu anlatıyor. Gönülden yapmak. İyilik kelimesini gerek Kuran-ı Kerim gerekse Hz. Peygamber “hasene” kelimesi ile ifade ediyor ki güzel / güzellik demektir. İyilik denilen eylemin içine bir güzellik katılmadığında Allah onu iyilik olarak kabul etmiyor. Bu iki boyutuyla, mesela karı-koca arasında mesela komşular arasında, mesela vatandaşlar arasında bu merhamet var ise bundan meveddet doğar. Meveddet, karşılıksız sevgi demektir. Kuran-ı Kerim’de ve Hz. Peygamberin hadislerinde sevgiyi ifade eden iki kavram vardır: Birisi “meveddet” diğeri “mahabbet”tir. Mahabbet gönüldeki sevgidir, meveddet ise onun dışı yansımasıdır. Mesela Hz. Peygamber’in hadislerinde, hediyeleşme sevgiye vesiledir, gönüldeki muhabbeti artırır, meveddete dönüştürür, kalpteki kini giderir. Tabii hediyeleşmek deyince sadece bir şey vermeyi anlamamak gerekiyor. Bir gülümsemenin sadaka değeri, ibadet karakteri var mesela. Hz. Peygamber, her sabah kalktığınızda eklemeleriniz sayısınca bir iyilik etmelisiniz der ve gülümsemeyi, birine selam vermeyi, birisine yardımcı olmayı iyilik içinde sayar. Bunlar muhabbeti artıran şeylerdir ve mahabbeti meveddete dönüştürür. İki boyutuyla rahmet / merhamet varsa bundan doğan meveddet ile birlikte de sekînet ortaya çıkar. Sekînet de huzur demektir. Şimdi eğer ailede, toplumda rahmet, meveddet ve sekînet ortamının oluşturduğu bir atmosfer varsa asla geçimsizlikler, uyumsuzluklar olmaz demiyorum. Biz insanız ve elbette uyuşmazlıklar, anlaşmazlıklar ve tartışmalar ortaya çıkar. Ama bu aileyi ya da diğer ilişkileri dağıtacak, bozacak, çökertecek ve şiddete varacak ölçüye ulaşmaz. Sorunlar çözülebilir bir boyutta kalır.

Hız. Peygamberin ailesinde, Hız. Ali ile Hız. Fatıma arasında da problem oluyor. Ama aileyi dağıtacak ölçüye gelmeden çözüyor. Mesela Hız. Peygamber’in eşi Hız.

⁴ Al-i İmran, 3: 159.

Safiye çok güzel yemek yaparmış. Bir gün yaptığı bir yemekten hizmetçisi ile Hz. Peygambere gönderiyor. Hz. Aişe burada yemek mi yoktu falan deyip hizmetçinin eline vurup tabağı düşürüyor ve tabak kırılıyor. Hz. Peygamber Hz. Aişe'ye kötü bir şey söylemiyor. Hz. Aişe de Hz. Peygambere “ne yapmam lazım” diye sorduğunda: “Yerine bir tabak gönderiver” diyor ve ekliyor: “Anneniz yemeği döktü. Hadi toplayın da yiyin” diye bir nükte yapıyor. Bunlar hayatta olabilir şeyler. Sorunsuz hatta krizlerin yaşanmadığı bir hayat yok. Önemli olan bunu iyi yönetebilmektir. İşte siz *rahmet-meveddet-sekînet* atmosferini oluşturabilirsiniz onun kuşattığı ortamda problemlerin şiddete varacak ölçüde büyümesini engellemiş olursunuz.

Bütün toplumlarda ve toplumların farklı kesimlerinde şiddet olabilir, zaten oluyor da! Neticede insanız. Ama bunu indirgemeci ve genelleyici bir yaklaşımla toplumun sadece bir kesimine mal etmemek gerekiyor. Şiddeti bütün boyutlarıyla, psiko-sosyal dinamikleriyle birlikte ve farklı disiplinlerin imkânlarından yararlanarak ele almak, sebep-sonuç ilişkilerini sağlıklı şekilde kurulmak ve kalıcı çözümler üretmek gerekiyor. Mesela şiddetin sadece kadın üzerinden ve ailede şiddet bağlamında tartışılması hem yanıltıcı, hem eksik hem de aile kurumuna zarar veren bir sonuç doğuruyor. Gençlerin evlenmeden korkmalarına sebep olan bir tarafı var. Oysa şiddet çarşıda, pazarda, trafikte, okulda, sokakta, spor sahalarında da var. Şiddeti azaltmak ya da engellemek için öncelikle ilişkileri muhabbet ortamında yönlendirmemiz gerekir. Bunun için bir mekâna girdiğimizde ya da birisiyle karşılaştığımızda bir güler yüz, güzel bir söz, bir selam ortamı bir anda atmosferi değiştirmekte ve pozitif bir enerji yaymaktadır.

Geçenlerde bir otelde asansöre bindim. Galiba 20. kata çıkıyorum. Asansör ikinci katta durdu ve üç kişi bindi. Bana selam vermediler. Ben de kendilerine bütün cesaretimi toplayarak şunu söyledim: “Benim bildiğime göre bir yere girince selam verilir. Ben selam verilmeyecek bir adama mı benziyorum.” Hepsi birden selam verdiler. Şimdi sormak lazım! Niye acaba bu soğukluk, bu ürkeklik! Biz bu değerleri niçin kaybettik? Bizim ahlak kitaplarımıza baktığınızda ilk dönemlerden itibaren toplumsal ilişkileri muhabbet üzerine kurarlar, onu adaletin üstünde bir değer olarak sunarlar. Diyorlar ki adalet hak edene hak ettiğini vermektir. Bu, devlet ile vatandaşları arasında olmazsa olmazlardan bir erdemdir. Anne-baba ile çocuklar arasında elzem olan bir değerdir. Adalet kurumsal yapıların en merkezi değeridir. Çünkü adil davranmadan kurumsal yapıyı koruyamazsınız mesela aile yuvasını dağıtırsınız. Hz. Peygamber onu söylüyor. “*Bir öpücükle bile olsa çocuklarınız arasında ayrımcılık yap-*

*mayın!*⁵ Elbette devlet vatandaşına adaletli davranmak durumunda ama bireyler kendi aralarında muhabbet ortamını geliştirmek durumunda. Mesela şunu söylüyorlar: "Adalet hak edene hak ettiğini vermektir. Muhabbetin olduğu yerde hak davası olmaz. Adam bazen hak eder, hak ettiğinden fazlasını verirsiniz. Bazen hak eden hakkından feragat eder." Aslında aranan işte böyle bir ortam. Şimdi bu çok ütöpik bir şey midir? Ben ütöpik olduğunu düşünmüyorum! Bu sağlanabilir bir şeydir.

Bu noktada önemli gördüğüm bir hususa da işaret etmek istiyorum. O da şudur: İnsanlar belki çocukluktan itibaren bazı şeyleri ailelerinden öğreniyorlar. Çocukların merhamet ve şefkatle yoğrulmasında biraz önce söylediğim boyutuyla, nezaket, zarafet ve ihsan boyutlu ilişkilerin gelişmesinde ve ondan doğan meveddet, sekinet, huzur ortamının sağlanmasında annelik rolünün çok önemli olduğunu düşünüyorum. Bunu hem kendi temel değerlerimiz üzerinden hem modern araştırmaların bize verdiği veriler üzerinden anlıyorum. Annenin en temel rolü, çocuğa şefkat transferidir. Bütün kaynaklarımızda şefkat annelik üzerinden anlatılır. Bunu anne dışında başka bir varlık yapamıyor. Kuran-ı Kerim'de ve hadislerde açık bir şekilde bunu görüyorsunuz. Mesela Hz. Peygamber'e dört defa peş peşe hürmete layık olan kimdir diye sorulduğunda üçünde "annendir" cevabını veriyor dördüncüde babayı zikrediyor. Babanın da güven veren rolü var. Karı-koca ayrıldığında çocuğun yedi yaşına gelinceye kadar anneye verileceği konusunda İslam hukukçuları arasında görüş birliği var. Çünkü çocuk küçük yaşlarda anneden ayrı kaldığında ya da yeterince birlikte olmadığında daha sonraki dönemlerde bunu telafi etme şansı zayıflıyor ve çocukta psikopatik eğilimler geliyor. Mesela John Bolby ve Giddens gibi araştırmacıların vardıkları sonuçlar bu bulguları güçlendiriyor. Birçok Batılı sosyolog ve psikolog bugün anneden-babadan yoksunluk sendromu oluştuğunu belirtirken bununla çocukların sevgisiz büyüdüğüne işaret ediyorlar. Bu sevgisiz büyümenin neticesinde belki bir ölçüde şiddete eğilim de ortaya çıkıyor. Ben şunu demek istiyorum, çocuklar en azından ev ortamında bir annelik ve babalık duygusunu yaşamalılar. Mesela anaokullarında, kreşlerde, şurada burada çocuklarımız eğitiliyorlar, belki daha iyi eğitim aldığını düşünenlerimiz de çoğunlukta ama eve geldiklerinde anne-baba çocuğu ile ilgilenmesi, sevgi, şefkat ve güven duygusunu yaşatması ve kendilerinden ayrı geçen süreyi telafi etmeleri gerekiyor. Hz. Peygamber: "Çocuklarınızla oynayın" diyor. Kendisi torunları Hasan ve Hüseyin ile oynuyor. Bir psikiyatrdan dinledim, diyor ki: "Oyun çocuğun işidir ve oyun seyirci ile oynanır. Çocuğunuzun oyununu

⁵ Abdurrazzâk, *el-Musannef*, (Beyrut: 1970) 9: 99-100.

seyredeceksiniz, ilgileneceksiniz. Eğer ilgilenmiyorsanız eğer onu kendinizden ayırıp da “Bak senin oyuncakların var git oyna vs. vs. diyorsanız topluma canavar yetiştiriyorsunuz” diyor. Tabii ben tek sebepli olarak ve indirgemeci bir yaklaşımla bütün problem anneden yoksunluk sendromuna bağlıdır anlamında söylemiyorum. Ya da aileden yoksunluk sendromuna bağlıdır anlamında bir şey söylemek istemiyorum ama bunlar üzerinde biraz durulması gerektiğini düşünüyorum ve bu noktadaki eksikliğin ciddiyetine dikkat çekmek istiyorum kendi adıma. Yani anneliğin günlük meşgalelere, kariyere feda edilemeyecek kadar değerli ve önemli olduğunu düşünüyorum.

Bir başka önemli konu, toplumu normatif disiplinler üzerinden düzenlerken, toplumsal ilişkileri, sadece hukuk üzerinden tanımlamak ya da ilişkileri belirlemek, her zaman istenen sonucu vermeyebiliyor. Hukukun arkasında diğer normatif disiplinlerin ve onların verilerinin bulunması gerekiyor. Bir Amerikalı hukuk sosyoloğunun yaptığı araştırma var. Amerika’da neden bu kadar çok suç işleniyor? sorusuna verdiği cevap şu: “Her şeyin kanunla halledilebileceğine olan inancın doğurduğu kanun bolluğu!” Eğer siz hukukun arkasında ahlak normlarını koyamamışsanız ve o ahlaka yön veren diğer manevi dinamikleri sağlayamamışsanız hukukla netice alamazsınız, zaten alamıyoruz da. Bu önemli bir konu, önemli bir ayrıntı. Mesela Jellinek diye bir Fransız hukukçu var. O diyor ki “Hukuk asgari ahlaktır.”⁶ Yani aslında hukuk ahlaka giydirilmiş müeyyideden ibarettir. Bunu göz ardı ederseniz sonuç alamazsınız. Hele ailede hiç alamazsınız. Sebep şu: Hukuk ispat edilebilmiş uyuşmazlıkları çözümleyebilir. Aile mahrem bir alanı oluşturuyor. Mahrem bir alanda ispat gücünü elde etmek çok zordur. O sebeple insanlar her noktada kendini haklı çıkartacak bir takım donelere sarılıyorlar. O veriler üzerinden konuşuyorlar. Mahrem bir ortamda, dışarıya kapalı bir mekânda meydana gelmiş bir uyuşmazlığı hukuk yoluyla çözmek oldukça güçtür. O sebeple hukukun arka plandaki ahlaki normları, değerler skalasını dikkate almamız gerekir diye düşünüyorum.

Bir diğer önemli husus hukuk oluşturulurken ya da kanunlar yapılırken, her ülkenin, her toplumun kendine özgü şartları, kendine özgü değerleri, kendine özgü kültürü, dikkate alınmak zorundadır. Çünkü ilişkilere bunlar yön verir. Yani kültürel değerler toplumun kılcal damarlarını oluşturur. Eğer siz başka bir toplumun kendine özgü olarak yaşadığı problemlere bulduğu çözümleri kendinize adapte etmeden,

⁶ Öztekin Tosun, “Ceza Hukukunun Gerçek Kaynakları,” İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası 3-4, (1962), 620-632.

kendi değerlerinizle yoğurmadan olduğu gibi alırsanız bunların ortaya çıkaracağı problemleri de beraberinde almış oluyorsunuz. Aslında problem ithal etmiş oluyorsunuz birçok noktada. Elbette insanlık tecrübesinden yararlanmayalım demek istemiyorum, mutlaka yararlanmalıyız. Neticede bir toplumda yaşanan problemlerin benzeri diğer toplumlarda da olabilir. Ama bunun ayırıcı yönleri varsa bunları dikkate alarak hukukumuzu biz kendimiz yeniden kendimizi inşa etmemiz lazım. Yani kendi problemlerimize kendimiz çözüm bulmamız lazım diye düşünüyorum. O yüzden bunu önemsiyorum.

Bir başka önemli konu da şudur. Bugün modernite dediğimiz şey bütün kurumsal yapıların üyelerini birbirine bağlayan değerlerinden kopararak her birisini özerkleştiriyor. Hem değerden hem de ana yapıdan koparıyor. Farklılıklar birer ahenk ve tamamlayıcılık unsuru iken çatışmanın aracı haline getiriliyor. Mesela annelik, babalık, çocukluk, kadınlık, erkeklik, amcalık, dayılık, halalık, teyzelik gibi büyük ailenin unsurlarını değersizleştirerek her birisini alıp "birey" olarak yeniden inşa ediyor ve kendi aidiyetlerini kuruyor. Bu da toplumun bütün kesimlerini çok güçlü şekilde çatışma ortamının içine sokuyor. Mesela bizim toplumumuzda aile devlet üzerinden devlet aile üzerinden tanımlanır. Buna göre devlet bir toplumun en büyük ailesidir. Her bir aile o toplumun küçük devletidir. Bu önemli bir şey ve ona yön veren aynı normlardır, aynı değerlerdir ve birbirini bütünler, tamamlar. Şimdi siz o değerler dünyasından soyutlarsanız, mesela kadını aile ortamı içerisindeki bulunduğu normdan, formdan çıkarıp da "Sen bir bireysin, sen özgürsün, senin şu şu hakların var. Sen işte şu şekilde durmalısın" ya da erkeği alıp "Sen ayrı bir bireysin" çocuğu alıp "Sen ayrı bir bireysin" diye o değerler dünyası ve o yapıdan koparıp da özerkleştirdiğiniz anda bu sefer soğuk ilişkiler başlıyor. O yüzden şunu söylemeye çalışıyorum son olarak, kurumsal yapılarımızı kendi değerler dünyamız üzerinden yeni baştan örgülememiz gerekiyor. Teşekkür ediyorum.

“ŞİDDETİN ÖNLENMESİ ÇALIŞTAYI” AÇILIŞ OTURUMU İNSAN HAKLARININ KORUNMASI VE ŞİDDETİN ÖNLENMESİNDE DİNİN DESTEĞİ*

Prof. Dr. Huriye MARTI**

Öncelikle nezaketiniz için teşekkür ediyorum. Ben de bir hanımefendinin yönettiği panelde konuşmacı olmaktan onur duyuyorum. Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu’na bu nazik davetinden dolayı teşekkür ediyorum ve misafirlerimize hoş geldiniz diyorum.

Aslında benden önce konuşan sayın rektörüm bir hukukçu ve belki de onun haklardan bahsetmesi daha çok bekleniyor. Ben ise bir hadisçiyim, benim daha çok ahlâktan bahsedeceğim düşünülüyor. Fakat biz bugün rollerimizi değiştik. Saygıdeğer rektörüm şiddet-ahlâk ilişkisinden bahsetti. Ben de dini ve manevi dinamiklerden destek alarak şiddeti nasıl engelleyebiliriz konusunda “temel haklar” üzerinden yürüyeceğim.

Bizim sıklıkla tekrar ettiğimiz bir cümle var: İslam’da hak alınmaz, verilir. Siz karşınızdakinin hakkını zaten doğal olarak tanıdığınız zaman, ona hakkını verdiğiniz zaman onun da “hak mücadelesi” adı altında sizinle sürtüşme yaşamasına engel olmuş olursunuz. Eğer hakları iade etmiyorsak; çocuğun, kadının, işçinin, yaşlının, hatta tabiatın varoluşsal haklarına riayet etmiyor ve kendimizi ona haklarını iade etmekle sorumlu hissetmiyorsak, bir süre sonra muhatabımızın kendi haklarının peşine düşerek bizimle çatışması kaçınılmazdır.

* 15-16 Kasım 2019 tarihlerinde Ankara’da TİHEK tarafından düzenlenen Şiddet’in Önlenmesi Çalıştayı’nda sözlü olarak tebliğ edilmiştir.

** *Diyanet İşleri Başkanlığı, Başkan Yardımcısı*

Aile de hakların üzerine giderek, hak çatışması yaşanarak huzurlu olunabilecek bir ortam değildir. Aksine kişinin kendi sorumluluklarının farkına vararak, eş olarak, anne-baba olarak ya da evlat olarak karşısındakinin hakkını teslim etmekle huzura kavuşacağı bir ortamdır. Hukuk dediğimiz normlar dizisi asla ve kata ahlâktan ayrı düşünülemez. İşin bu kısmı çok önemli. Ben 9 yıldır Diyanet İşleri Başkanlığı'nda bürokrat olarak görev yapıyorum. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ilk kadın bürokratıyım. 9 yıl boyunca kesintisiz bir şekilde kurumumuzun çatısı altında aileye yönelik merhamet çalışmaları yürüttük. Ailenin korunması ve kadına yönelik şiddetin önlenmesi, çocuğa yönelik şiddet ve istismarla mücadele edilmesi konusunda sayıları 100 bini aşan din görevlilerimizi sistematik bir şekilde eğitime aldık. Başkanlık olarak şiddetle mücadelenin bir ömür devam etmesi gerektiğine inanıyoruz. Saygıdeğer Nevzat Tarhan Hocam dedi ki, kâinatta her an daha kötüye gidiş imkanı ve eğer müdahale etmezseniz kötülüğün artma potansiyeli vardır. O halde bizlerin daima kötülükle, şiddetle mücadeleye devam etmemiz gerekir. Dolayısıyla bu mücadelenin vazgeçmeyeceğiz. Gerek kadına gerekse erkeğe yönelik, gerek yaşlıya gerekse engelliye yönelik, gerek çocuğa gerekse anne-babaya yönelik şiddet, ihmal ve istismar hiçbir zaman yandaş bulamayacak.

Burada şöyle bir soruna işaret etmek istiyorum: Uluslararası çalışmalarda da dile getirdiğimiz üzere, sadece dış disiplin yöntemleriyle; yani hukuksal normlarla ve polisiye tedbirlerle şiddeti önlemek mümkün değil. Çünkü aslında hukuk bir noktada çaresiz kalıyor ve ahlâk temeli sağlamlaştırılmadıkça yani “iç disiplin” sistemleri yerleşmedikçe şiddet son bulmuyor. Bu sebeple, kişilerin kendi kendilerini kontrol ederek şiddetten el çekmelerine yönelik eğitimler, farkındalık çalışmaları yapılmalı. Biz güçlü kanunlarımız ve polisiye desteğimiz olduğunu dile getiriyoruz ama büyük bir üzüntüyle söylüyorum ki, her sene öldürülen kadınlarımızın sayısında maalesef artış var. Çünkü biz mağdura eğildiğimiz kadar, faile eğilmedik. Faile eğilmek yani şiddeti uygulayan ile uğraşmak ise ahlak eğitiminden ve kesinlikle iç disiplin alışkanlıklarını küçüklükten itibaren geliştirmeyi gerektirir. Onun için şiddetle mücadelenin ahlaki zeminini çok önemsiyorum ve çocuklarımızın da anne babaları tarafından iç disiplin yöntemleri ile büyütülmeleri gerektiğini söylüyorum. “Gözüm üzerinde” diyen dış disiplin yöntemi gün gelir iflas eder ama “Ben olmadıgımda bile sen kendini kontrol etmek zorundasın. Çünkü sen bir insan olarak yaptıklarından sorumlusun. Bu dünya geçici ve bir gün hem diğer insanlara hem de Yüce Yaraticına hesap vereceksin” diyen bir eğitim kişiye erdem kazandırır.

Elbette İslam sadece iç disiplin ve ahlâk üzerine kurulu bir din değildir. Merhamete, sevgiye, meveddete, sekinete verdiği önem kadar, hukuka ve adalete de önem veren bir dindir. İslam'ın hukuki normları vardır. Bu hukuk toplumun ayakta kalabilmesi, toplumsal düzenin işleyebilmesi için şarttır. Peki, şiddeti insan hakları bağlamında değerlendirdiğimizde İslami referanslarımızda ne görüyoruz, ne ile karşılaşılıyor. Kısaca bu konuya değinmek istiyorum.

Allah Teâla, insanı yeryüzünün en şerefli varlığı olarak yarattığını açıkça Kuran-ı Kerim'de beyan buyurur ve pek çok ayet-i kerime "şerefli varlık/halife olma" vasfının kadın ve erkek açısından eşit olduğunu bize söyler. İslam'da kadın ve erkek, bir hata işlediğinde Cenab-ı Hak katında aynı şekilde cezalandırılan, bir güzellik yaptığında da Allah katında aynı şekilde mükâfat kazanın iki kul olarak eşit varlıklardır. Kur'an'da Allah şöyle buyurur: "*Sizden erkek olsun kadın olsun, hiçbir çalışanın amelini karşılıksız bırakmayacağım*".¹ Erkeğin ve kadının hayat içerisindeki rol dağılımları farklı olabilir. Yaratılıştan getirdikleri birtakım niteliklerde de farklılıklar vardır. Zira birbirlerini tamamlasınlar ve bir aile olsunlar diye yaratılmışlardır. Ama temelde "kul olma" paydasında kadın ve erkek eşittir.

İnsanlık onuru bakımından eşitlik, aynı şekilde hukuk önünde eşitliği de beraberinde getirir. Üstünlük ise ancak Allah'a karşı kul olma bilincindeki derinlikle ölçülür. Hz. Peygamber buyurur ki, "*Ey insanlar! Rabbiniz birdir. Babanız da birdir. Biliniz ki Arap'ın Arap olmayana, Arap olmayanın da Arap olana, beyazın siyaha, siyahın da beyaza üstünlüğü yoktur. Üstünlük ancak takva iledir. Şüphesiz Allah katında en iyiniz, en çok takva sahibi olanınızdır*".² Fakat kültürel normlarda kadına ya da erkeğe yönelik kimi zaman bu eşitliğin bozulduğunu ve olayın zulme, yani adaletten kayarak şiddete ulaştığını görmek mümkündür. Oysa insan, üstün niteliklere sahip bir varlık olarak yaratılmıştır. Sorumluluk sahibidir, akıllıdır, onurludur ve güçlüdür. Gücünü akli ile birlikte Cenab-ı Hakkın gönderdiği kuralların eşliğinde, dünyanın iyiliği için kullanmak zorundadır. Eğer gücünü yeryüzünde iyilik değil, kötülük için kullanmaya başlamışsa, işte orada farklı çeşitleriyle şiddet başlamıştır. Bu bazen fiziksel olur, bazen psikolojik olur, bazen ekonomik ya da cinsel olur, hiç fark etmez, hepsi suçtur. Çünkü şiddet var ise, orada bir insanın Allah'ın kendisine verdiği gücü, iradeyi ve akli kötüye kullanması söz konusudur. Hâlbuki Kur'an-ı Kerim, ısrarla insandan kendine ait yetenekleri iyiye ve merhamet yoluna kullanmasını ister.

¹ Âl-i İmrân, 3/195.

² Ahmed b. Hanbel, Müsned, V, 411.

İslam'a göre, kadının ve erkeğin doğuştan getirdiği beş temel hak vardır. Bu beş temel hak, beş temel dokunulmazlık alanını oluşturur. İslam hukuku; ırkı, rengi, dili, cinsiyeti, inancı fark etmeksizin bütün insanların bu beş dokunulmazlık alanına sahip olduğunu söyler. Zarûrât-ı hamse olarak adlandırılan bu haklar, "can, mal, akıl, namus ve inanç dokunulmazlığı" şeklinde formüle edilir. Nitekim Peygamber Efendimiz, insanlığa kıyamete kadar kalıcı, en temel mesajlarını bıraktığı Veda Hutbesinde şöyle buyurur: "*Bu (Zilhicce) ayınızda, bu (Mekke) şehrinizde, bu (Arefe) gününüz nasıl mukaddes ise, kanlarınız, mallarınız ve ırzlarınız (şeref ve namusunuz) da aynı şekilde mukaddestir (dokunulmazdır).*"³

Zarûrât-ı hamsenin birincisi "can dokunulmazlığı"dır. İslam'da bir insanın canına kasten kıymak asla müsaade edilen bir durum değil, aksine çok büyük bir suç ve vebaldir. Ayet-i kerime açıktır: "*Kim bir mümini kasten öldürürse, cezası içinde ebedi kalmak üzere cehennemdir. Allah ona gazap etmiştir, lanet etmiştir ve çok büyük bir azap hazırlamıştır.*"⁴ Hem gazabın, hem lanetin, hem de azabın üst üste zikredilmesi ve cehennem gibi bir noktanın açıkça beyan buyurulması, bile bile insan öldürmenin ne kadar büyük bir suç olduğunu söyler. İşte tam bu noktada konuyu kadın cinayetlerine getiriyoruz. Tam bu noktada namus cinayeti ya da töre cinayeti olarak adlandırılan suçun dinimizde büyük günahlardan biri kabul edildiğini söylüyoruz. Kadını namusu üzerinden baskı altında tutmak ve zan üzerine cezalandırmak, tamamen cahiliye zihniyetinin ürünüdür. İslam hiçbir şekilde ailenin namusunu temizleme veya şerefini kurtarma adına bireylere infaz hakkı tanınmamıştır. Eğer ortada bir suç varsa, suçluyu yargılayıp cezalandırma hakkı ne aile meclisine ne de aşiret liderine aittir. Bu hak devletindir. Hukukun ve devletin yetkisine bırakılmayan cezalandırmalar, güvensizlik, başıboşluk, haksızlık ve zulüm getirir.

Kısacası dinimizde kadının can dokunulmazlığı vardır; yani bedeni her türlü şiddet ve istismardan korunmuştur. Kadının can emniyetini tehlikeye atan her türlü şiddet hareketi, kanunlarımız karşısında suç olduğu gibi, dinen de büyük bir vebaldir.

Peygamber Efendimizin hayatında ve zihin dünyasında öyle bir merhamet örgüsü vardır ki, savaşta bile adaleti öngörür. Bu gerçekten insanlıkta en uç noktadır. Çünkü savaş merhametin, iyiliğin sona erdiği ve şiddetin, kötülüğün zirveye tırman-

³ Buhârî, İlim, 9.

⁴ Nisâ, 4/93.

dığı bir ortamdır. Böyle bir ortamda bile Peygamberimizin "evleri yıkmayın, ağaçları kesmeyin, kadınları ve çocukları öldürmeyin, din adamlarına dokunmayın" şeklinde emirleri vardır. "Sakın işkence etmeyin, esirlerinizin ağzını burnunu kulağını parmağını kesmeyin, hiçbir şekilde zulmetmeyin" diyen emirleri vardır.⁵ Dolayısıyla günlük hayatta, aile gibi huzur ve mutluluk bulunması gereken en değerli ortamda, Peygamberimizin şiddeti onaylaması mümkün değildir. Zaten Hz. Âişe'nin ifadesiyle, "Allah Resûlü, hayatı boyunca herhangi bir kadına ya da bir hizmetçiye tek bir tokat atmamıştır."⁶

Sayın oturum başkanımız çok güzel söylediler: "Merhamet acılamak değil, acıtmamaktır". Çok güzel bir vurgu, teşekkür ediyorum. Bugün şiddet konusunda öncelikle şunu fark etmeliyiz ki şiddet, insanın can dokunulmazlığını ihlaldir. İnsanın varoluşsal değerine saldırıdır. Allah'ın yarattığı cana el uzatmaktır. Kadını, çocuğu, yaşlıyı ya da engelliye, kısacası güç dengelerinde terazi eşitlenmediği her durumda zayıf addedilene korumak Peygamber Efendimizin sünnetidir.

Peygamber Efendimiz (S.A.V.), kadınlar hakkında konuşurken erkeklere şöyle seslenir: *"Allah'ın kadın kullarına vurmayın! Eşlerini dövenlerin sizin hayırlılarımız olduğunu sanmayın!"*⁷ Çocuklar hakkında konuşurken de anne babaları şöyle uyarır: *"Allah'tan korkun ve çocuklarınız arasında adil olun."* Burada Cenab-ı Hakk'ın merhametinin ve adaletinin hatırlatılmış olması aslında insanın kendi acizliğini unutmaması için bir mesajdır.

Bir diğer temel hak alanı ise, "akıl dokunulmazlığı"dır. Her insan, aklını ifsad edecek yani psikolojisini bozacak, aklî dengesine ve ruh sağlığına zarar verecek her türlü müdahaleden korunma hakkına sahiptir. Aynı zamanda dinimize göre, insanın kendini geliştirme; eğitim alma; aklını, bilincini, şuurunu, zekâsını iyilik yolunda kullanmak için çalışma hakkı vardır. Bir kadının ya da bir çocuğun eğitim alarak kendisini geliştirme hakkına müdahale etmek suçtur. Nitekim Peygamberimiz kadınların eğitime özel gün ve zaman ayırmıştır. Onların sorularını asla cevapsız bırakmamış, Medine'nin eğitim merkezi olan mescide gelmelerini daima teşvik etmiştir.

⁵ Müslim, Cihâd ve siyer, 3; Tirmizî, Siyer, 48.

⁶ Müslim, Fedâil, 79.

⁷ Ebû Dâvûd, Nikâh, 41-42.

Dolayısıyla kadının, erkeğin, çocuğun, aile içerisinde bir yaşlının, bakıma muhtaç bir hastanın psikolojisini bozacak şekilde şiddet uygulamak, akıl dokunulmazlığına müdahale olduğu için dinimizde kesinlikle yasaktır.

Beş temel hakkın üçüncüsü “inanç dokunulmazlığı”dır. Her insan, inanmak, inandığı gibi yaşamak, inandığı dinin ritüellerini yerine getirmek ya da inandığı gibi giyinmek, yemek, içmek konusunda özgürdür. Eğer bir insan, inancından dolayı engelleniyorsa, cezalandırılıyorsa orada şiddet vardır ve bu şiddetin hem hukuki hem de ahlaki olarak dinimizde asla yeri bulunmamaktadır.

Bu noktada belirtmeliyim ki, Peygamber Efendimiz o güne kadar toplumda görülmemiş şekilde kadınlara da inandıkları şekilde yaşamak, dinlerini öğrenmek ve uygulamak konusunda en temel haklarını teslim etmiştir. Onun “*Hanımlarımız mescitlere gitmek için sizden izin isterlerse onlara izin verin.*”⁸ şeklindeki uyarıları, kadınların eğitim merkezi olan mescide gelerek İslâm’ı öğrenmelerine, kendilerini geliştirmelerine, cehaletten kurtulmalarına ve topluma yararlı olmalarına yöneliktir.

Bir diğer dokunulmazlık alanımız, “namus dokunulmazlığı” yani ırz dokunulmazlığıdır. Namus son derece kıymetli bir kavramdır. İffet ve namus, bütün toplumu ayakta tutan temel değerlerdendir. Kur’an’ın ilkeler manzumesinde namusa yönelik saldırılara karşı maddî ve manevî müeyyideler öngörülür. Namuslu kimselere iftirada bulunmak büyük günahlar arasında sayılır ve kesin bir dille yasaklanır.

Her insan iffetini, onurunu, saygınlığını, şerefini ve namusunu korumak ister, korumalıdır. Bu hususta kadın ve erkek arasında fark yoktur. Allah Teâlâ’nın ayet-i kerimleri çok açıktır. “*Zina eden kadın ve zina eden erkekten her birine yüzer değnek vurun.*”⁹ der Kur’an’da. Neden ‘Aranızdan zina edenlere 100 değnek vurun’ diye genel bir ceza ayeti gelmedi de “zina eden kadına ve zina eden erkeğe” diye ayrı ayrı söylendi? Bu soruya müfessirler şöyle cevap verirler: Çünkü toplumlar böyle bir durumda kadını cezalandırmaya ama erkeği affetmeye meyillidir. İffetin sadece kadından beklenen, sadece kadına yüklenen bir sorumluluk olması, dinî değil, kültürel bir algıdır. Oysa Kur’an-ı Kerim’in “*Mümin erkeklere söyle gözlerini haramdan sakınsınlar, namuslarını korusunlar.*”¹⁰ emrinin hemen ardından, “*Mümin kadınlara*

⁸ Müslim, Salât, 137.

⁹ Nûr 24/2.

¹⁰ Nûr 24/30.

da söyle gözlerini haramdan sakınsınlar, namuslarını korusunlar."¹¹ Buyuran, ayrı ayrı her iki cinse de seslenen ayetleri vardır.

İffet konusunu bireysel anlamdan çıkartılıp, kolektif bir anlama taşımak, ailenin erkeklerini kadının iffetinden sorumlu görmek ve onlara cezalandırma yetkisi vermek tam bir cahiliye düşüncesidir. Dolayısıyla namus olgusu kadın üzerinde sınırsız bir tahakküme hatta zulme ve şiddete dönüştüğünde, bunun dinî bir açıklaması yoktur. Aksine kişi, kolektif bir şekilde ailenin erkekleri tarafından namusu korunan bir varlık değil, kendi namusundan Allah Teâla katında sorumlu olan özgür bir varlıktır ve kadın erkeğe karşı, erkek de kadına karşı sadakatli, vefalı ve iffetli olmak mecburiyetindedir.

Sayın Başkan, izninize teşekkür ediyorum, müsaade ettiğinizin farkındayım. Son cümlemi söyleyeceğim. Beşinci dokunulmazlık alanı da "mal dokunulmazlığı"dır. Her insanın, gasp gibi, hırsızlık veya yağma gibi malına yönelik saldırılardan korunma hakkı vardır. Her insanın helal ve meşru yollardan kazanç elde etme ve o kazancını meşru biçimde kullanma hakkı vardır. Bunların zorla elinden alınması, gerek çalışma ve kazanma hakkının, gerekse de kazandığı paranın zorla elinden alınması şiddettir.

Aile içerisindeki şiddet türlerinden birisi biliyorsunuz ki ekonomik şiddettir. Kadının, erkeğin ya da yaşlı anne-babanın kazancını zorla elinden alma şeklindeki ekonomik şiddetin dinimizde bir suç olduğunu burada belirtmeliyiz. Ekonomik şiddetin farklı çeşitleri vardır ve İslam'ın da bunlarla mücadele için kurguladığı temel normlar bulunur. Mesela birisi kadının miras hakkıdır. Cahiliye döneminde kadına hiçbir şekilde miras verilmezken, aksine kadın, miras malı içinde sayılıp varisler arasında paylaştırılırken, İslam'ın yüce kitabı Kur'an şöyle der: *"Ana, baba ve akrabaların (miras olarak) bıraktıklarından erkeklere bir pay vardır. Ana, baba ve akrabaların bıraktıklarından kadınlara da bir pay vardır."*¹² Kur'an-ı Kerim, kadının miras hakkını korur ve tek tek kadına hangi şartlarda ne kadar miras kalacağını söyler. Bugün hâlâ kadınlarımızın mirastan payının verilmediğine dikkatinizi çekmek istiyorum.

Mehir de aynı şekilde nikâhta kadına verilen ve asla rızası olmadan elinden alınamayacak olan maldır. Mehir hakkı, kadınların ekonomik özgürlük alanlarıdır. Maalesef mehirin de kimi zaman verilmediğine, kimi zaman da düşük borçlarından

¹¹ Nûr 24/31.

¹² Nisâ, 4/7.

dolayı zorla kadının elinden alındığına şahit oluyoruz. Bu da bir ekonomik şiddettir. Oysa Allah Resûlü, “*Şüphesiz şartların yerine getirilmeye en lâyık olanı, kadınları kendinize helâl kıldığımız (mehir) şartıdır.*”¹³ buyurur. Kadının çalışma ve helalinden kazandığını da hem ailesi için hem kendisi için güzel bir şekilde harcama hakkı vardır.

Kıymetli misafirler, kısaca anlatmaya çalıştığım bu dokunulmazlık alanlarına müdahalenin şiddet olduğunu, insan haklarının temelinde yer alan can, mal, namus, akıl ve inanç hakkı korunduğu zaman ise şiddetle mücadelenin hakkı ile yerine getirilmiş olacağını söyleyerek sözlerime son veriyorum. Sabrınız ve nezaketiniz için teşekkür ediyorum.

---

¹³ Müslim, Nikâh, 63.

“ŞİDDETİN ÖNLENMESİ ÇALIŞTAYI” AÇILIŞ OTURUMU ULUSLARARASI HUKUKTA ŞİDDETİN ÖNLENMESİ VE KÜRESEL ŞİDDET OLGUSU*

Prof. Dr. Murat ÇEMREK**

İlk önce bir psikologdan modernizmin eleştirisi çerçevesinde bir sunuş, sonrasında bir fakihten ahlâk, etik değil ama ahlâk, sonra bir muhaddiseden de hep beraber dinlediğimiz İslam hukukundaki temel beş mesele çerçevesinde şiddetin önlenmesine dair mülahazalar. Şimdi öncelikle ben buraya icapçı olarak gelmiş durumdayım. Onu belirtmem lazım. Zaten isimlikten de anlaşılıyor. Buna bir gönül koymuşluğumdan dolayı değil tam tersine bir teşekkür durumu hasil olduğundan dolayı hassaten belirtmek istiyorum. Yaşayan bir efsanenin, İonna Kuçuradi, yerine ismimin en azından Doç. Dr. Yusuf Sayın tarafından düşünülmesi bile beni fazlasıyla mesut ve bahtiyar etmiştir. Sayın Kuçuradi, doğduğum yıl, Türkiye’deki Felsefe Derneği, daha sonra Bakanlar Kurulu kararı ile Dernek’ten Kurum haline gelecek organizasyonun kurucusu olduğu için, ben ismini duyduğum anda yerine çağrılmaktan zaten fazlasıyla onur duydum ve bu çerçevede davet edilmiş olmaktan da gayet mutluyum.

Yaşadığımız dünyada şiddete dair “küçücük bir realite canım teoriyi mahvediyor” değil, mebzul miktarda bu normatif çerçeveyi mahveden örneklerimiz söz konusu. O yüzden normatif çerçeve önemli; o yüzden hukuk sadece “hakkın çoğulu” anlamında değil, bizatihi başka türlü yaşayamayacağımız içindir. Yani siz savaşın sonunda bir kaleyi şiddetle ele geçirebilirsiniz, istediğiniz kadar “adil savaş” olsun Thomas

* 15-16 Kasım 2019 tarihlerinde Ankara’da TİHEK tarafından düzenlenen Şiddet’in Önlenmesi Çalıştayı’nda sözlü olarak tebliğ edilmiştir.

** Necmettin Erbakan Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, cemrek@yahoo.com

Aquinas'dan itibaren, bu fark etmez ama nihayetinde savaşı sürdüremezsiniz oradaki hükümlerliliğini. Dönüp dolaşıp bir hukuki çerçeveye ve herkesin üzerinde olabildiğince oydattığı bir manzumeye ihtiyacınız olacaktır. Bu hukukun birinci tarafıdır. İkincisi; modern bir dünyada yaşıyoruz ve bunu elimizdeki karbon kayıtları itibariyle bakarsak 12-14 bin yıl, yazılı tarih itibariyle 5-6 bin yıllık bir insanlık tarihine vakıfız. Bundan hareketle de elimizdeki bu data bize şunu gösteriyor: Bizatihi insanlık tarihi bir şiddet tarihidir. Eşzamanlı olarak bu, şiddetin rafineleşmesi anlamında yani daha az malzeme kullanarak daha çok şiddet yapabilmeyi. Bunun içinde atom bombasından tıbbın da gelişmesine II. Dünya Savaşı'nın katkısı itibarıyla insanlara gösterilen maksimum şiddetten -insanların sabun yapılmasına kadar olan boyutu itibariyle- söylüyorum. Ne yazık ki; insan ırkı olarak kanlı bir tarihimiz var. Yani bu hatırlaması fazlasıyla utanç verici ama öbür taraftan da nihayetinde bütün insanlık tarihi bunun üzerine kuruludur.

ŞİDDETİN TARİHSEL ARKA PLANI

Benim siyaset bilimci, uluslararası ilişkilerci vasfım itibariyle tam da her gün okuduğum, ilgilendiğim alan kan revan üzerine kurulu. Bu demek değil ki; şiddet doğrudur. Hayır, o yüzden normatif değerler her zaman ön plandadır. İşte hukuk bizim şiddetten taraf olmamız gerektiğini öğrettiği için değerlidir. Şimdi diğer yandan, küreselleşmeden bahsederken kaçınılmaz hepimiz birer modern ulus devlet vatandaşlarıyız. Ulus devletin de bildiğimiz insanlık tarihinde -en zorlansanız Fransız Devrimi değil, biraz daha evveliyatına, Coğrafi Keşifler ile başlayan gelişmelere kadar götürseniz 500 yıllık bir tarihi var kabaca. Bu da işte toplam bilinen yazılı tarih içinde aşağı yukarı onda birlik dilime tekabül ediyor. Ama biz öyle zannediyoruz ki; sanki tüm insanlık tarihi hep ulus devlet olarak yaşandı. Hayır, böyle yaşanmadı. Sözün özü, insanlık tarihi bağlamında modernite ile ilişkimiz gayet sınırlı bir ilişkidir.

Antik döneme atıf yaptığımızda yine modernitenin kendisine felsefi anlamda düstur edindiği boyutları vardır ama bütün toplumlar - paganizm de dâhil olmak üzere- moderniteye kadar metafiziksel, spiritüel ve dinsel toplumlar olagelmışlerdir. Bunu tabii Nietzsche'nin "Tanrı öldü" ifadesi itibari ile alırsak, modernite dediğimiz kurulan yapıdır -ki ulus devlet bunun siyasal uzantısıdır. O zaman karşımıza şu çıkıyor: "Küreselleşme" dediğimiz aslında bu modernitenin tüm gezegene yaygınlaşmasıdır. Bu çerçevede küreselleşme çalışmalarında çokça karşımıza çıkan "ulus-devlet ve arkasındaki ideoloji ulusçuluk/milliyetçilik küreselleşme ile çatışır mı?" sorusu

çerçevesinde -yer yer çatıştığı alanlar tabii ki iktidar alanı itibarıyla söz konusu olur- küreselleşme bizatihi ulus-devletin küreselleşmesidir, milliyetçiliğin küreselleşmesidir. Yani bir normatif değer olarak milliyetçiliğin bütün ulus devletlerde ve bütün hukuk sistemlerinin yegâne zemini haline gelmesidir. Şimdi tekrar buradan devlet mevzuna geldiğimizde Weber’in çok atıf yapılan, haliyle bütün sosyal bilimcilerin bildiği “Devlet şiddetin meşru tekeli” ifadesine gelmek istiyorum ve buradaki tekit ifadesini, “şiddetin meşru tekeli” olmaktan hem meşruluğun hem tekelliğin bir arada kullanılmasını eleştirmek istiyorum. Çünkü herhangi bir konuda tekelseniz otomatikman meşruiyetiniz hukuken değilse bile fiilen söz konusudur. Bu eşyanın tabiatı gereğidir. Kendi derslerimde de şu örneği veririm: Dersin hocası benim. Eğer derste başka birisi hocalığını iddia etse otomatikman kaos olur. O yüzden de bu anlamdaki tekel bana böyle bir meşruiyet veriyorsa şiddetle ilgili olarak da insanlık tarihinde devletin durumu öyledir.

Hobbesian anlamda baktığımızda “doğa durumu”ndan (state of nature) devletin oluşumuna geçişle şiddet tek elde toplanır. Bu elbette farazi bir yaklaşımdır. Bunun tam tersine de işbirliği odaklı yaklaşım da Locke’da göze çarpar. Kantçı bakış açısıyla da barış temelli bir bakış açısı söz konusudur. Doğa durumu söz konusu olursa işte insanlar bir üst otorite olmayacağından, saydığınız beş tane emniyet sadece İslam için değil bütün insanlık için vaaz edildiğinden bu emniyetleri birinin üstlenmesi gerekir. Bu yerine getirilmezse ben kendim korumak zorunda kalacağım için bireysel olarak silahlanacağım, uykuyu kaybedeceğim, ailemi, kendimi, malımı mülkümü servetimi korumak için heder olacağım. Bu hal benim ömrümden ve yaşam kalitemden çalacak. O yüzden bir üst otorite olarak devlete ihtiyacımız var.

ULUSLARARASI İLİŞKİLER AÇISINDAN ŞİDDET

Şimdi bunu uluslararası sisteme getirdiğimizde uluslararası hukukun bizatihi zafiyeti bir tarafa uluslararası sistemin Realist teorisinin -çok referans verilen- şekli ile çizdiği yapının anarşik olmasıdır. Burada “anarşik” ifadesi “kaotik” anlamına gelmiyor, “anarşist” anlamına gelmiyor, “bir üst otoritenin olmaması” anlamına geliyor. Hobbesyan anlamda doğa durumu oluyor. Hukukun uygulanması için bir kere kolluk kuvvetleri iç hukuk itibarıyla en temel meseledir. Şimdi siz suçluyu tespit ediyorsunuz. O üst otoritenin kolluk kuvvetleri, asayiş birimleri ilgili kişiyi yakalayacak. Tamam bu birinci adım. Yakaladılar. İkinci adımda ne lazım? Bu kişinin yargılanması lazım. O anki cari hukuk, meri hukuk neyse; bu hukuk dinsel olabilir, seküler

olabilir veyahut işte siz biraz önce bahsettiniz töre cinayetlerinden, törenin bizatihi kendisi olabilir. Hatta yazılı bir kaide olmadan kendisine başvuru bir normatif değerler bütünü de olabilir ve buna göre bir yargılama yapılır. Bu çerçevede hakim olacak, savcısı olacak, avukatı olacak... Böyle bir mekanizmaya ihtiyaç var. Üçüncü adımda suçluya yargılanmasının sonucunda ilgili cezanın verilmesi lazım. Bu para cezası olabilir, tazir olabilir, ikaz olabilir veyahut bizatihi hapis cezası olabilir. Bu hapis cezası açık cezaevi olabilir, hücre hapsi olabilir hatta müebbet olabilir. Bütün bunlar itibariyle bunları uluslararası hukuka getirdiğimizde işte bu “anarşik ortam” dediğimiz yapıda bir üst otorite yok. Herhangi bir devlet bir başka devlete veyahut da devlet düzeyinde de değil, ikinci mesele itibariyle yaşadığımız, modernitenin ilerleyen boyutu itibariyle -ki bunun nihayetinde 2001 sonrası- bir dünya için söylememiz mümkün. Bir terörist organizasyonun nihayetinde devlete savaş açmasıyla karşı karşıya kaldığımız gibi. Bütün bunları 11 Eylül Olayları tam da bunun nirengi noktası olduğundan söylüyoruz.

Peki o zaman kim kimi bu anlamda cezanın parçası haline getirecek? Bir kere Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM) itibariyle baktığımızda tam da şu sözü fazlasıyla haklı çıkaran bir duruma geldiğini görüyoruz: “Hukuk büyük sinekler için değil, küçük sinekler içindir. Zaten büyük sinekler bu ağı yırtıp geçerler, takılanlar küçük sineklerdir. “Mesela ABD UCM’den kendisi için gücünün yettiği devletlere baskıyla bu çerçevede Irak’ın işgalinde askerlerinin yaptığı cürümlere dair bir istisna çıkartmayı başaramamıştır. O zaman bu anlamda uluslararası kurumların olması da uluslararası hukukun yerine getirilmesi anlamına gelmiyor.

Biraz önce Hocalarımızın saydığı bütün o normatif değerler, İslam tarihi boyunca bütün İslam toplumlarında kadına dair olandan tutun, tüm zayıflara dair olandan tutun realiteye hakkıyla aktarılamamıştır. Örneğin, bizatihi savaş hukuku. Orada normlar duruyor ama savaş hukukunun uygulanması anlamında realitede değil. Buradaki temel derdimiz, bir de modernite ile beraber kendimizin dini normlar ile ilgili olarak, bu dünyada bir şekilde cezadan kaçsak bile uhrevi olarak cezalandırılacağımızın kulağımıza küpe edilmesi ile ilgili boşluğun ortaya çıkmasıdır. Modernite ile tam da Nietzsche’nin söylediği gibi “Tanrı öldü”. İşte Kilise’nin -Nietzsche Kiliseyi bir siyasal otorite anlamında kullanıyor ama bunun da ötesinde sosyal olarak da bireysel olarak da modernite çerçevesinde Tanrı’yla bağın kopmuş olmasıdır burada anlatılan. O zaman zaten dünyada cezalandırılmıyorsak, Nevzat Hoca’nın bahsettiği sekülerizm dünyeviciliktir. Zaten bütün mesele bu dünyada ise bu dünyadan sonrası

da yoksa, bütün yaptığımızın da burada yanımıza kâr kalacağına dair kanaat getiriysek, o zaman niye iyi olalım? Bunun bir de küreselleştiği bir halde yaşamaktayız şu anda.

Peki bu kadar kötü mü resim? Yok o kadar da kötü değil. Bu noktada da Habermas'ın modernite ile ilgili yaklaşık 30 yıl önce söylediği bugün de geçerliliğini koruyor ve hâlâ ufuk açıcı: “Modernite tamamlanmamış bir projedir.” Kendisinin bu çerçevede de altını çizdiği temel mesele şudur: Eğer bizi özgürleştirmiyorsa -buradaki özgürlükten kasıt tam da bu beş tane emniyetin sağlandığı hal içeriğinde insanın tadabileceği maksimum özgürlüğün sağlanmasıdır. Çünkü bu emniyetler sağlanmadığında kaçınılmaz olarak Hobbesyan anlamdaki “doğa durumu”nda hangi özgürlükten bahsedebiliriz?

Şimdi bu çerçevede biz buradan nasıl ümitli olacağız? Resim bu kadar kötüyken, her an Üçüncü Dünya Savaşı beklerken, her an toplumsal anlamda daha fazla infialer yaşanırken.. İşte buraya gelirken yeni bir intihar vakasını ben de yolda okudum ve Nevzat Hoca da konuşmasında bahsetti. İntiharların bu kadar artıyor olması sadece herhangi bir dinden uzaklaşma veya ahlâki değerlerin çözülmesiyle ilgili değil, modernitenin insanı tatmin edemediği bütün alanların yansıması olduğunu da söylemek lazım. Yani fakirlikle ilgili değil, zengin toplumlarda da bunu görüyorsunuz. Zengin bireylerde de görüyorsunuz. Ondan da zaten bahsettik.

İşte küreselleşmeye dair buradaki genel umudumuz uluslararası hukuk çerçevesinde uluslararası hukukun küreselleşmesi ile önemli bir adım gelecektir. Çünkü burada çarkların dişlilerinin oturmaması, bir asenkronize durum söz konusu. Terör küresel, problemler küresel yani gezegen düzeyinde ama sizin buna dair önerebildiğiniz çözüm zayıf bir uluslararası hukuk. Kurumsallaşmasını tümüyle tamamlayamamış, kendi normlarını üretmek anlamında veya kabullenilmesi bağlamında değerler üretmiş ama pratik karşılığı olmamış bir uluslararası hukuk söz konusudur. O zaman uluslararası hukukun yerini küresel bir hukuk aldığı anda, kurumların değerleri içselleştirildiği bir dünyada, en azından bundan önceki dünyaya göre daha ümitli, daha müreffeh olmamızı mümkün olabileceğini düşünüyorum. Belki o zaman bu “tamamlanmamış proje” kısmen tamamlanmış bir proje olarak karşımıza çıkacaktır.

BESLENMENİN ŞİDDETLE İRTİBATI*

Dr. Abdullah ACAR**

Özet

Ana-babanın, hatta nine-dedenin sağlıklı ve helal beslenmesi, doğacak çocuğun karakterini etkilediği dile getirilir. Bu sebeple kültürümüzde bir insan hakkında olumlu kanaat belirtilirken “helal süt emmiş” tabiri halen yerini korumaktadır. Örfün şekillenmesinde büyük etkiye sahip olan inanç değerlerinin nesilden nesle aktarılması, helal yoldan kazanma, eldekine kanaat etme ve helal lokma kavramlarının kalplere nakşedilmesi, şiddetle mücadelede önem arz etmektedir. Toplum ayakta tutan değerlerden “helal” yerine çok kavramının tercih edilmesi, kanaat yerine kapitalizmin körüklediği “sen hep önde olmalısın” fikrinin etkisiyle “haksız rekabet”in ön plana çıkarmakta, gizli den ticarî aşırılık ve şiddeti körüklemekte, ihalelerde, çarşıda, pazarda hile, karalama ve mafya türü eylemleri beraberinde getirmektedir. Bu durum rahmet yerine şiddet, helal yerine şüpheli olanın tercih edilmesine sebep olmaktadır. Hâlbuki Hz. Âdem’den başlayarak tüm insanlığa tayyibât, ezkâ, helal olanların tercih edilmesi emredilmiştir. Çok kazanma hırsından kaynaklanan haram tehlikesi insan karakterine etki edeceği de dikkate alındığında, hem psikolojik hem de biyolojik manadaki

değer kaybı, insanlığı şiddete sürüklemektedir. Bu durumda ülkemizde dinî eğitim verilen “resmî örgün/formal” ve “yaygın/non-formal” kurumlarla “sargın/in-formal”¹ yani her türlü eğitim faaliyeti yapan kurumların üzerine bazı görevler düşmektedir. Vatandaşlarının maddî ve manevî sağlıklarını korumak bir devletin aslî görevi olduğu dikkate alındığında, Diyanet İşleri Başkanlığı, Milli Eğitim, Sağlık ve Ticaret Bakanlıkları gibi kurumlara büyük görevler düşmektedir. Özellikle şiddetle mücadele bağlamında Sağlık Bakanlığının insan sağlığına zarar veren, onların davranışlarına etki eden her türlü gıda altında satılan zehirlerden çocukları koruması gerekmektedir. Bazı gıdaların yenmesi caiz olsa bile sağlığa zararlı olmaları sebebiyle, insanların ruh halini etkilemektedir. Nasıl alkole savaş açılmışsa insanı merhametten uzaklaştırıp canavarlaştıran, adeta insan görünümüne farklı bir yaratığa dönüştüren gıdaların da kontrol altına alınması gerekmektedir. Günümüz insanının arzu ettiği her türlü gıdaya anında ulaşabilmesi, mahrumiyet eğitimi eksikliği, aslında onun dezavantajına bir durumdur. İşte bu tebliğde, helal ve sağlıklı beslenme ile şiddet ilişkisi üzerinde durulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Helal ve Sağlıklı Gıda, Şiddet, Gıda-Şiddet İrtibatı

* 15-16 Kasım 2019 tarihlerinde Ankara’da TİHEK tarafından düzenlenen Şiddet’in Önlenmesi Çalıştayı’nda sözlü olarak tebliğ edilmiştir.

** Necmettin Erbakan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, abacar42@hotmail.com

¹ Örgün ve yaygın eğitim dışında, bireyin hayat boyu süren bilgi, beceri ve yetkinlik kazanımı, informal eğitim. Bk. TDK Sözlüğü. <https://sozluk.gov.tr/?kelime=sarg%C4%B1n%20e%C4%9Fitim> (01.10.2019).

GİRİŞ

Ruh ve bedenden yaratılan insanı mutlu kılmayı, dünya ve ahiretini mamur etmeyi ve farklı insanlardan oluşan toplumların, belirlenen ölçüler içerisinde huzurlu yaşamaları için Allah insanları başıboş bırakmamış, kendi cinslerinden ilk insanı peygamber yapmış ve ilahi kitapla desteklemiştir. Böylece tüm peygamberler insanlığa helâl ve haram kavramları başta olmak üzere² dinin temel amaçlarını tebliğ etmişlerdir.

Ruh ve bedenden oluşan insanın ruh sağlığı ve huzuru için Allah'ı hatırlamak, gücü aşan durumları olgunlukla kabullenmek, affetmek, hoş görmek, şükretmek, dua ederek ruhu dinlendirmek, kanaat etmeyi bilmek, dostluk ve aile bağlarını güçlendirmek gibi değerler kişinin stres ve huzur bozucu ruhî duygulardan uzaklaşarak iyiye, güzele, huzura ulaşması için son derece gerekli olan davranışlar bütünüdür.

İnsanın bedenî ihtiyacı olan beslenme ihtiyacı da fitrî bir ihtiyaçtır ve ruh-beden beslenmesi birbirinden ayıramayacak derecede birbiri ile ilintilidir. Morali bozuk iken iştahı kaçan insanın durumu ile sevdiği kişilerle birlikte yemek yiyen kişinin moralinin düzelmesi gibi durumlar buna örnek verilebilir. İslam dini için kısaca insanın ruh-beden huzurunu elde etmesi için gönderilen ilkeler bütünüdür denilse yeridir. İşte insan, ancak kendisine yarayan/doğru şekilde beslenirse hayatını sağlıklı sürdürebilir. Nitekim Dünya Sağlık Örgütü de sağlık tanımında WHO, “sadece hastalık ve sakatlığın olmayışı değil, bedence, ruhça ve sosyal yönden tam iyilik halidir” diyerek,³ ruh ve beden uyumuna dikkatleri çekmiştir.

Çünkü tüketilen besinler vücudun metabolik enerji gereksinimini sağlamakla birlikte zihin ve bilişin de dâhil olduğu birçok beyin fonksiyonlarını etkilerler. İnsanın ruh hali de bireyin tatlı, tuzlu ya da sigara gibi ne tür besinleri tüketeyeceği yönündeki seçimlerini ve kararlarını etkilemektedir. Alınması zorunlu bazı besin maddelerinin eksikliği, zayıflama ve depresif ruh hali gibi nasıl bazı biyolojik bozukluklara yol açıyorsa, zararlı besin maddeleri ile aşırı beslenme de saldırgan davranışların sergilenmesine sebep olabilmektedir. Hak ya da batıl dinlerin tamamında sadece sağlıklı şekilde beslenme tavsiye edilmeyip aynı zamanda helal kazançla beslenmeyi emretmeleri gözden kaçırılmamalıdır.

² Yusuf Karadâvî, *el-Halâlu ve'l-harâm*, (Beyrut: el-Mektebu'l-İslâmî, 1980), 12; Ferhat Koca, “Helâl”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV yayınları, 1998) 17: 176.

³ <https://www.who.int/about/who-we-are/frequently-asked-questions> (01.10.2019).

Beslenmenin kişilik üzerine bir etkisinin olup olmadığı, modern psikolojinin cevap aradığı konulardan biridir. Yapılan araştırmalar neticesinde elde edilen en önemli bulgulardan biri, merkezi sinir sisteminin sadece genetik belirleyiciler tarafından değil, aynı zamanda çevresel faktörler tarafından inşa edildiğidir. Hiç şüphesiz çevresel faktörlerden biri olan beslenme, genetik yapıyı etkileyen ve beyin gelişimini belirleyen bir etken olarak değerlendirilmektedir.⁴

İslam inancına göre insanın yaratılışı ve onun gıda ile olan ilişkisini kısaca özetleyip konuya geçmek istiyoruz:

- a. Allah insanı yarattı.⁵
- b. Allah, insanı beden ve ruhtan yarattı.⁶
- c. Allah, ruh ve bedenden yarattığı insanın ruhunun ihtiyaç duyduğu manevi gıdalar ile bedeninin ihtiyaç duyduğu maddi gıdaları da yarattı.⁷
- d. Her iki ihtiyacı da temin edilen insanın zarara bulaşacağını, Allah tüm çağlara yemin ederek “İnsan hüsrandadır/zarardadır” şeklinde bildirdi.⁸
- e. Ardından zarara düşmemek için “iman etme, kendini ve başkalarını ıslah edici işler yapma, hakkı-doğruyu tavsiye etme ve sabrı tavsiye etme” şartlarını bildirdi.
- f. Ruhunun huzuru için “iman etmeyi, ibadet etmeyi ve zikri” tavsiye etti.
- g. Bedeninin ihtiyaçları için ise dünyayı onun emrine verdi. Yeryüzünü ona mu-sahhar kıldı. Su ve her türlü gıdayı orada yarattı.
- h. Nelerin nasıl yenileceğini, nelerin nasıl içileceğini bildirdi.
- i. Yarattığı şeyleri tüketmeyi-yemeyi “mubah” kıldı. Kendi istediği gibi yenilmeyi “haram” saydı.
- j. Helal olanları yemenin dünyada faydalı olacağı, özellikle ahirette kişiyi cennete götüreceğini beyan etti.

⁴ Fatih Gültekin, “Katkı Maddelerinin İnsan Kişiliği Üzerine Etkileri, Elmalı’da Kişilik Oluşumu ve Nefsin Terbiyesi”, *Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 84, 85, (Antalya, 2013).

⁵ İnsanın yaratılışı ile ilgili ayetler için bk. “Mürselât, 77: 20; Secde, 32: 8; Târık, 86: 6.

⁶ Hicr, 15: 29.

⁷ Ra’d, 13: 28.

⁸ Asr, 103: 2.

- k. Beyan ettiği şartların dışında yani hırsızlık, besmelesiz ve faiz gibi haksızlıkla tüketmeyi “haram” saydı ve bu davranışların kişiyi cehenneme götürebileceğini beyan etti. Hatta karnı ateşle doldurmak olarak vafetti.
- l. Bu sebeple helal kazanmayı ve tüketmeyi ilk insandan başlayarak tüm peygamberlerle insanlığa bildirdi.

1. TARİH BOYUNCA HELAL LOKMA VE HELAL BESLENME ANLAYIŞI

İnsan fitratına çalıntı mal yemek ve pis sayılan şeyleri yemek kötü olarak kodlanmıştır. İnanan ya da inanmayan her insan tabiatı da bunları kötü fiil olarak kabul etmiştir. Vahye dayalı olsun ya da olmasın tüm dinlerde de hırsızlık malı haram sayılmış, o maldan yiyenin o gıdalardan fayda sağlamayacağı günün birinde o gıdanın o kişinin bünyesinde hastalığa dönüşeceği inancı yaygınlaşmıştır.

Yarattığı insanı kuralsız, rehbersiz ve başıboş bırakmayan Allah, “helal” ve “tayyibât” olarak isimlendirdiği yani tüm yönleriyle temiz gıdalarla beslenmeyi tavsiyenin ötesinde emretmiştir. Bunun manası; yenilecek gıdanın hırsızlık malı olmaması, dinen yenmesi haram sayılmayan mal olması, hırsızlık malı olmamasının yanında Allah adına kesilmiş olması, bu şartları taşısa bile başkasının arazisinde otlamamış olan hayvanların eti-sütü olması gibi özellikleri bünyesinde taşıyan gıdalar olması gerekir. Bu durum tüm ümmetlere ayette “*Ey insanlar! Yeryüzünde bulunan maddelerin helâl ve temiz/tayyibât olanlarından yiyin; şeytanın peşinden gitmeyin, çünkü o apaçık düşmanınızdır. O size ancak kötülüğü, çirkinliği, Allah hakkında bilmediğiniz şeyler söylemenizi buyurur*” ifadesiyle beyan edilmiştir.⁹ Ayete göre bu emir sadece Müslümanlara emredilen bir durum olmayıp tüm insanlığa yapılmıştır. Helal ve tayyib olanla beslenmemek ise şeytanın ardından gitmek, dolayısıyla çirkin, kötü ve şiddete bulaşmak olarak nitelenmiştir. Fahreddin Razi “Allah’ın bir şey kastetmesizin bir şey söylemesi imkânsızdır” diyerek, helal ve haram lafızlarıyla Yaraticının maddi ya da manevi manada bir şeyler kastettiğini belirtir.¹⁰

Milattan önce Tarsus civarında zalim bir hükümdar zamanında Allah’a iman ettikleri gerekçesiyle takibe uğrayan, işkence gören Ashâb-ı Kehf olarak bilinen yedi genç de canlarını kurtarmak için sığındıkları mağarada 300 seneyi aşkın bir süre uyutulduktan sonra uyanmışlar doğal olarak acıkmışlardı. İçlerinden birini yiyecek

⁹ Bakara, 2: 168.

¹⁰ Fahreddin er-Râzî, *el-Mahsûl*, thk. Şuayb Arnâvût, (Beirut: Müessesetü’r risâletü’n nâşirun: 2012), 1: 539 vd.

almak üzere şehre gönderirken onu tembih amacıyla kurdukları cümlenin sıralanışı dikkatleri çeker. Onlar, can güvenliklerinin olmadığı bir zamanda bile önceliği “yiyceklerinin helal” olmasına verdikleri, ardından da “dikkatli davranmasını” isteyişleri Kur’an’da özetle öyle zikredilir:

“...Derken günü gelince onları uykudan uyandırdık ve olup-biteni birbirlerine sormaya başladılar. ...İçlerinden biri: Ne kadar kaldığımızı en iyi Rabbimiz bilir, dedi ve ekledi: -Şimdi içinizden birini şu gümüş parayla şehre gönderin de, **yiyceklerden en temizini hangisi ise, size ondan azık olarak alıp getirsin. Aman dikkatli olsun, sakın kimseye bizden bahsetmesin...**”

Ayette zikredilen, “ezkâ taâmen أَرْكَى طَعَامًا = en temiz yiyecek” kelimesini İslam âlimlerinin “helal yiyecek, Allah adına kesilmiş hayvan eti, hırsızlık malı değil, gasp olmayan yiyecek” şeklinde tefsir ettikleri görülür.¹¹ Bu ayetin ilk okunuştaki manasından, “Ashâb-ı Kehf’in alış-verişlerinin ve yiyceklerinin helal olup olmadığına azami dikkat gösterdiklerin” kolaylıkla anlaşılabilir. Ayette geçen “baksın, araştırsın” فليَنْظُرْ =ifadesi; “hem kendini kimseye belli etmeme konusunda dikkatli davransın, hem de yiyceklerin temiz olmasına dikkat etsin” şeklinde anlaşılmaya müsaittir. İkinci mana tercih edilirse, bu durumda, alış-veriş yaparken, malın her yönüyle temiz ve helal olmasına dikkat etmek Hanefîlerin tabiriyle en azından vacip olduğu söylenebilir.

Onların yiyceklerinin helal olmasına dikkat etmelerinin sebebi; Kur’an’daki “Ey Peygamberler! Temiz olan şeylerden yiyin, güzel işler yapın. Ben sizin yaptıklarınızı hakkıyla bilenim”¹² anlamındaki ayetin, onlar dönemindeki peygambere de nazil olduğu ve onların da bu ayetin mefhûmunu bildiklerini gösterir.

Ayetteki “tayyibât” kelimesinin, hem maddî hem de manevî yönden temiz olan yiyecek anlamına geldiğini söylemek gerekir ki, bu da yukarıdaki “ezkâ” kelimesinin müteradifi olmuş olmaktadır. Çünkü yıkanan bir yiyecek maddi açıdan temiz olabilir ama çalıntı bir mal veya Allah’ın adı anılmadan kesilen bir hayvan, haram olacağı için İslam’a göre manen temiz sayılmaz. İşte Ashâb-ı Kehf, bu ayette bildirilen emre o kadar bağlı idiler ki, onlar, baş düşmanları olan krala yakalanmamaya dikkat ettikleri kadar, yiyceklerinin helal olmasına da dikkat ediyorlardı.

¹¹ İbnü’l-Cevzî, Abdurrahman b. Ali b. Muhammed (ö.597), *Zâdü’l- Mesîr fi ‘İlmi’t-Tefsîr*, 9 cilt, [Beyrut, h.1404], 5: 121; Kurtubî, Muhammed b. Ahmed el- Ensârî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l- Kur’ân*, 20 cilt, [Beyrut: 1965], 10: 375.

¹² Mü’minûn, 23/51.

İslam'da domuz ve şarabın çeşitli hikmetlere binaen haram kılındığı gibi, tüm dinlerde de bazı yiyecekler ebediyen haram kılınmıştır. Mesela, Eski Ahit'te Yahudilerin Tanrı'nın öz çocukları olmaları hasebiyle domuz eti, deve eti gibi pis kabul edilen şeyleri yemeleri yasaklanmıştır. Buna karşılık Yahudiler bu yemedikleri yani kendilerine haram olan etleri başkalarına satabilecekleri bildirilir ki,¹³ bu durum Yahudilerin öz oğulları olması nedeniyle necis olanları yemelerinin onlara layık olmayacağı, diğerlerinin ise bu seviyede olmamaları nedeniyle onların necis olanları yemelerinin mümkün olabileceği ile açıklanır. Tabiidir ki bunan manası diğer insanların zarar görmesi demektir.

Aslında inanan ya da inanmayan tüm toplumlar nesillerini her türlü sağlığa zararlı yiyeceklerden korumak için çaba göstermektedirler. Fakat Müslümanlar yiyeceklerinin helal ve sağlıklı olmasını öncelerken, diğer toplumlar sadece sağlıklı olmasını öncelemektedirler. Öte yandan, duanın kabulünde helal gıdanın önemine dikkat çeken Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: 'Ey insanlar! Allah temizdir (Tayyib'dir) ve ancak temiz olanı kabul eder. Allah'ın müminlere emrettiği şeyler, peygamberlerine emretmiş olduklarının aynısıdır.'¹⁴

İnsanın hayatını sürdürebilmesi beslenmeye ihtiyacı vardır. Aç insan hiç bir eylem gerçekleştirmez. İnsanın olumlu ve olumsuz eylemleri vardır. Şiddet içeren yani olumsuz hiçbir eylem kendiliğinden ortaya çıkmaz, çeşitli sebepleri vardır. Şiddet davranışları bir anda ortaya çıkmaz. Yaşanan her olayın mutlaka bir arka planı vardır. Yaralamak, öldürmek, uyuşturucuya, intihara yönelmek kolay şeyler değildir. Hangi türü olursa olsun insanların şiddete yönelmesi bir süreç işidir. Daha doğrusu belki çoğu davranışın temelleri çocuklukta atılır. Hayırlı evlat yetiştirmek soyut bir kavram olmayıp bunun çeşitli şartları bulunmaktadır. Hayırlı evlat sadece ana-babanın iyi ve dikkatli olmasıyla elde edilmez, aksine dede ve ninenin de kısaca tüm ailenin helal ve sağlıklı beslenmesi ile irtibatı bulunmaktadır. Helal ve sağlıklı beslenmenin, dolayısıyla toplumun sağlığının sağlam temellerle atılması için bu konuda Osmanlı döneminde çeşitli eserler de alınmıştır. Bunlardan birisi de "Kitâbu mesâlihi'l-ebdân ve'l-enfus fi't-tıb"tır.¹⁵ Bu kitapta beslenmenin beden ve ruh üzerindeki etkileri üzerinde durulmaktadır. On dört babtan oluşan kitap, yaz, kış, güz, bahar mevsim-

¹³ Kutsal Kitap, *Levililer*, (İstanbul: Yeni Yaşam yayınları, 2011), 11: 4-6.

¹⁴ Müslim, *Zekât*, 65 (1015); Tirmizî, *Tefsir*, 2, Edeb, 41; Dârimî, *Rikâk*, 9; Ahmed b. Hanbel, 2/328.

¹⁵ Konya-Yusufpaşa Kütüphanesinde el yazması halindeki kitabın müellifi Ebu Zeyd el-Belhî'dir. Kitabın Murad oğlu Mehmed Han'a takdim edildiği belirtilmekte, fakat te'lif edildiği tarihe rastlanmamaktadır.

lerinde alınan “yiyceklerin, içeceklerin, kızartmaların, spor yapmanın, faydalı/insanı rahatlatan şeyleri dinlemenin ve uykunun” insan sağlığı üzerindeki etkileri, yazıldığı günün şartlarına göre ele alınmıştır. Kitabın adından da anlaşılacağı üzere ve yazara göre, tıbbî meselelerde beden ve ruhlar için faydalı bilgilerin bilinmesi kişiyi ve toplumu sağlıklı yapan etkenlerdir.

İnsanın kişiliği şekillenirken ona etki eden çevresel ve psikolojik faktörlerin en önemlilerinden biri hiç şüphesiz dindir. İnsanın sağlıklı bir ruh yapısına sahip olmasında ve olumlu kişilik özellikleri kazanmasında dinin etkisi büyüktür. İslâm dini, uyulduğu takdirde insanları olumlu kişilik özelliklerine sahip kılacak esaslar içermektedir. Bu açıdan helâl-haram bilinci, kişilik ve karakteri oluşturan önemli bir yapı taşı olmaktadır.

Kitâbu Mesâlihî'l-Ebdân İsimli Kitabın Kapağı

2. HARAM LOKMA ŞİDDET İRTİBATI

İnsanın hayatını sürdürebilmesi, vücudunun ihtiyaç duyduğu tabîi ve temel gıdalara bağlıdır. İslâm da bu beslenme konusu üzerinde hassasiyetle durmuş, helal ve haram sınırlarını belirlemiştir. Zira beslenme, gerek kaynak gerekse sonuçları itibarıyla insanın beden sağlığı ve sıhhatini etkilediği gibi manevi yönünü, ruh sağlığını da (kalbini, karakterini, ahlakını da) etkilemesi, üçüncü şahısların haklarını, hatta

bazı yönlerden sosyal düzeni yakından ilgilendirir.¹⁶ Zira beslenmenin temel amacı, insanın akıl, beden ve ruh sağlığını korumak ve sağlıklı yaşamasını temin etmektir. İbn Haldun, gıdaların türünün insanların karakterlerinin şekillenmesinde etkili olduğunu söyler ve deve sütü ve etiyle beslenenlerin zorluklar ve ağır yükler karşısında daha tahammüllü olabileceğini iddia eder. Çünkü develer uzun çöl şartlarında daha sabırlıdır ve bu durum onların temel özelliğidir. Aynı şekilde bu kişilerin bağırsakları da develerinki gibi sıhhatli ve dayanıklı hale gelebilir. Dolayısıyla bu gıdalar zararlı değildir.¹⁷ Bunun gibi insanın beden ve ruh sağlığı açısından kendisine yararlı olan maddeleri yemesi helâl, zararlı olanları yemesi ise haramdır. Dolayısıyla Allah'ın yemesini helâl kıldığı bütün maddeler prensip olarak faydalı, haram kıldıkları ise zararlıdır.¹⁸ İslam özellikle akıl sağlığının korunması için sarhoş edici şeyleri –kısmen faydaları da olsa- haram kılmıştır. Nitekim içkinin suç-şiddete zemin hazırladığı aşikârdır ve “şişede durduğu gibi durmaz” ifadesi çok iyi bilinir. Bu sebeple o tüm kötülüklerin başıdır, denilmiştir. Dolayısıyla “haram beslenmenin” yani emre itaatsizliğin şiddetle doğrudan irtibatı vardır.

Şimdiye kadar sadece içkinin zararları biliniyor ve şiddete sevk ediyor diye biliniyordu. Fakat günümüzde durum değişti. Beslenme konusunda hassas Müslümanlara içki içiremeyenler, zehri “altın tas” içinde sunarak, “sıfır alkollü bira”, “alkolsüz bira”, “enerji içeceği” ya da bazı gazlı içeceklerin içine mahiyeti tam bilinmeyen ama insanı farklılaştıran, “cesaretlendiren,” “enerji veren,” “kırmızı boğa” yapan, kısaca “stres azaltan yiyecekler/comfort food”¹⁹ şeklinde isimlendirilmiş içeceklerle uyuşturma çabasına girişmişlerdir. Aslında aklın sağlıklı olması diğer organların da sağlıklı olması demektir.

İçki ile aynı etkiyi gösteren uyuşturucu kullanımı yani haramla mutluluğu arama da şiddetin kaynağını teşkil etmektedir. İlk yayılmaya başladığı dönemlerde hap olarak ağızdan alınan, daha sonra toz halinde burundan çekilen, neticede günümüzde sıvı halinde damardan enjekte edilebilen uyuşturucu türleri de geçici mutluluk ve haz kaynağı olarak görülse de hem temin edilmesi hem de tüketilmesi aşamalarında hep şiddete sebebiyet vermektedir. Her ne kadar vücuda alınan bir nesne olmamakla birlikte, insana geçici haz ve mutluluk veren artık bu maddelerin hiç birine gerek

¹⁶ Abdurrahman Haçkalı, *Muhtasar İslâm İlmihali*, 225.

¹⁷ İbn Haldun, *Mukaddime*, Çev: Halil Kendir (Ankara: Yeni Şafak Kültür Armağanı, 2004), 1: 166.

¹⁸ Yusuf Karadâvî, *el-Halâlu ve'l-harâmu fi'l-İslâm*, 28-29.

¹⁹ Aliye Özenoğlu, “Duygu durumu, Besin ve Beslenme İlişkisi,” *ACU Sağlık Bil Dergisi* 9, (2018), 4: 357-365

kalmadan akıllı telefonlar ile bu uyuşturma işlemi gerçekleşmekte, kısaca bağımlılık gerçekleşmektedir.

İslam sadece akılı örten, sarhoş edici ve geçici mutluluk veren şeyleri haram saymamış, haksız yolla kazanılan malları, Allah adına kesilmemiş hayvanların etlerini de haram ilan ederek, haramlardan uzak kalınmasını emretmiştir.

Sadece içecekler konusunda değil yiyecekler konusunda da Allah “domuz ürünlerinin tamamını” yasaklamış, onunla beslenmeyi haram kılmıştır. Yahudilikte de domuz eti, leş vb. şeyler İslam’da olduğu gibi yasak iken, bunları Yahudi ırkından olmayanlara satabilecekleri hususu, bozulmuş Tevrat’ta ya da Eski Ahit’te yazılıdır. Kendi nesillerini korumak, diğer ırkların nesillerini de bozmak için ellerinden geleni yapmaları serbesttir. Bu sebeple onlar “özel beslenirler”. Diğerlerinin sağlığının bozulması onları pek fazla ilgilendirmez.

İslam kültürüyle ve helal-haram hassasiyetiyle yetişen hanımlar kocalarını işe gönderirken: “Aman bey! Bize haram para getirme, biz açlığa dayanırız; fakat cehennem ateşine dayanamayız” anlayışı ile hareket eder, damat ya da gelin adayının da “helal süt emmiş” biri olması için dua ederler. Günümüzde helal kazanç yerine nasıl olursa olsun çok kazanmanın önemli hale gelmesi, değerler alanındaki aşınmanın bir sonucudur. İsmet Özel’in “*Kadınlar kocalarına veya oğullarına “ben senden yüksek gelir değil, sadece helal para kazanmanı istiyorum” dese Türkiye’nin yüzü değişir*”²⁰ ifadesi, kaybolmakta olan helal ölçütünü hatırlatır. Nitekim Yüce Allah; “*Ey inananlar! Kendinizi ve çocuklarınızı, yakıtı insanlar ve taşlar olan cehennem ateşinden koruyun,*” (et-Tahrim 66: 6) buyurmaktadır. Cehennemden korumak için de harama el uzatmamayı öğretmekten hatta şüpheli şeylerden bile uzak durmaktan geçer. Nitekim Hz. Peygamber de “*Hiçbir baba evlâdına güzel edep ve terbiyeden daha değerli ve üstün bir miras bırakamaz*”²¹ buyurarak, helal-eğitim ilişkisine vurgu yapmıştır.

Mesela, İslam’da haram kılınan hususlardan biri içki yasağıdır. Atalarımız, iyi bir mümin olmanın şartının içki ve kumardan uzak olmaya bağlı olduğunu ifade etmek üzere “içkisi, kumarı yok” tabirini kullanagelmışlerdir. Toplumda içki tüketiminin artmasıyla şiddet olaylarının artışı arasında çok yakın bir ilişki olduğu yapılan anketlerle tespit edilmektedir. Bu durumda içkinin haramlığının küçük yaşlardan itiba-

²⁰ <https://twitter.com/ismetozelsair/status/369388693984784384> 20.05.2018 (20.05.2018).

²¹ Tirmizî, Birr, 33.

ren öğretilmeye başlanmasının şiddet ve travmalarla mücadele etmede önemli etkisi olacaktır.

İslam'da zina yasaklanmış, evlilik ise özendirilmiş, teşvik edilmiştir. Evlilik yaşının giderek ötelenmesi, beraberinde içinde şiddet ve travma da barındıran birçok gayri meşru sonucu ortaya çıkarmaktadır. Boşanma ise İslam'da istisnâ bir durum olarak Allah'ın sevmediği helal konumundadır. Eşlerin hak ve vazifeleri belirlenmiş, aralarında çıkacak muhtemel anlaşmazlıklarda da tarafların aile büyüklerini de devreye sokarak halletmeye çalışması önerilmiştir. Günümüzde ortaya çıkan kadın cinayeti, istismarı, ensest ilişki vb. bir takım gayri meşru ilişkilerde farklı cinsler arasında helal ve haram ölçülerinin dikkate alınmadığı söylenebilir.

Çocuklar, ailelerin aynalarıdır. Ülkemizde çocuk eğitiminde "ailenin mi okulun mu?" öncelikli olduğu hususu halen tartışılmaktadır. Hâlbuki gelişmiş dünyada çocuk ailede yetiştirilmektedir. Okul ise seleksiyon ve yönlendirme yapmaktadır. Bu noktada ailelerin tükettikleri gıdaların çocuklar üzerinde alışkanlık etkisi oluşturmaktadır. Sağlıklı ve helal beslenme eksikliği hususunun farkındalık oluşturulması aslında sorunu kısmen çözecektir. Dolayısıyla yukarıdaki ayet ve hadislerin delaletiyle helal ve haram değerlerinin öğretilmesi, ailenin, toplumun ve tüm insanlığın mümkün olduğunca şiddetten uzak kalmasını sağlayacaktır. Kısaca helal ve haram bilinci şiddetin panzehri denilebilir. Şimdi haramların ve helâl-haram bilincine sahip olmanın fert üzerinde ne gibi etkileri olduğunu örnekler üzerinden ele almaya çalışacağız.

3. DİNİ DEĞERLER GÖZETİLMESİZİN TÜKETİLEN GIDALAR VE ŞİDDETLE BAĞLANTISI

Helal ve harama dikkat edilmeksizin üretilen ve tüketilmesine vesile olunan her ticaret malından kazanılan kar da en azından sorunludur. Son zamanlarda aşırı kazanma hırsı ve teknolojinin ilerlemesiyle gıdaların tabii yapıları değiştirilerek, sağlıklı olup olmamasına bakılmaksızın tüketim arzına sunulmaktadır. Bunlardan bazılarına temas etmek istiyoruz.

3.1. GDO'LU BESİNLER

Aslî yapıları bozulduğu için GDO'lu denilen yiyeceklerin çok az faydaları olmakla birlikte zararlarının daha fazla olduğu belirtilir.²² Bu tür gıdaların, ekolojik zararla-

²² Nihal Büyükuslu, "Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar ve İnsan Sağlığı Üzerine Etkileri," *Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi* 21 (2012), 26-29.

rının yanı sıra insan bünyesinde çeşitli bazı tehlikeli hastalıklara sebep oldukları hatta ölümlerle sonuçlanan vakalara kadar götürdüğüne dair bazı testler de bulunmaktadır. Öte yandan, GDO'lu besinlerin “dünya nüfusunun büyümesiyle gerekli olan gıda ve ilaçların üretilmesinin sağlanabileceği, hastalıklara ve böceklere dirençli, herbisitlere dayanıklı bitkisel ürünlerin üretilmesi, daha lezzetli, daha güvenli, daha verimli, daha besleyici, uzun ömürlü bitkisel ve hayvansal ürünlerin üretilmesi, besinlerin aşılama amacıyla kullanılması gibi yararları olacağı düşünülmektedir.²³ Konumuzu ilgilendiren yönüyle bu tür gıdaların şiddete sebep olup olmadıkları hususunda ise hayvanlar üzerinde yapılan deneylerle çeşitli bulgulardan şöyle bahsedilmektedir:

“...GD soya ile beslenen farelerin testis hücrelerinin gen ekspresyonunda ve yapılarında çok belirgin bazı değişimler gözlemlendi. GD soya ile beslenen anne farelerin embriyolarındaki, gen ifadesinde geçici bir azalma gözlemlendi. Başka bir çalışmada da, bu soya ile beslenen farelerin yavruları, doğduktan 3 hafta sonra öldü. Bu yavruların bazıları normalden çok küçüktüler ve *agresif* davranışlar sergiliyorlardı. Ayrıca bu tür soya ile beslenen farelerin karaciğer hücrelerinde ve pankreaslarında da problemler ortaya çıktı...” “...Bazı hayvanların GD ürünleri yemekten kaçındıkları tespit edildi. Bu ürünleri yemek istemeyen hayvanlar arasında, inek, domuz, kaz, geyik, rakun, fare, sıçan, Kanada geyiği ve sincap yer alıyor. Her yıl Amerika’da Illinois gölcüğünü ziyaret eden bir kaz sürüsü, gölcüğün yakınındaki yaklaşık 50 dönümlük soya tarlasından da otluyordu. Tarlanın yarısına genetiği değiştirilmiş soya ekildiği yıl, tarlanın sahibi, kazların sadece geleneksel tohumların ekildiği bölümden yediklerini gözlemledi. Kazlar, GD soyalı tarafa hiç dokunmamışlardı. Hollandalı bir üniversite öğrencisi de, bir fare grubuna hem GD hem de normal mısır ve soya karışımı sundu. 9 haftalık bir periyot boyunca fareler normal (genleri değişmemiş) karışımın %61’ini, GD olanın ise %39’unu tükettiler. Farelerin yarısı yalnızca normal, diğer yarısı da yalnızca GD olanları yemeye zorlandığı vakit ise, GD olanı yemek zorunda kalanlar, daha çok yiyecek tüketti, daha az kilo aldı ve kafeslerinde daha az aktif oldukları gözlemlendi. Deneyin sonucunda tartılmak için alındıklarında, GD soya ile beslenen farelerin, daha stresli olduğu ve sürekli etrafa kaçışıp garip garip hareketler yaptıkları gözlemlendi.”²⁴

²³ Sibel Gürbüzöğlü Yalmanlı, “Lise Öğrencilerinin Genetiği Değiştirilmiş Organizmalara Yönelik Algılarının Belirlenmesi”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 37, (2016), 90.

²⁴ Büyükkustu, *Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar ve İnsan Sağlığı*, 28.

3.2. GELENEKSEL YIYECEKLERDEN UZAKLAŞMA

Allah'ın Kur'an'da bahsetmesi nedeniyle faydalı olduğuna inanılan zeytin ve zeytin ürünlerinden zeytinyağı, incir, nar, hurma, bakliyat ürünler, soğan, sarımsak vb. gıdaların insan sağlığı için oldukça önemli olduklarına inanılır. Hz. Peygamber de doğal, organik ve olgun meyveleri tavsiye etmiştir. Dağlarda yetişen, daha çok çobanların yediği, erik ağacı yemişinin olgun olanlarını toplamayı tavsiye ederek olgunlarının daha tatlı olduğunu söylemiştir.²⁵ İlk defa 2018 yılında Dr. Hayrullah Yazar tarafından patenti alınan (Marka No: 201829191) sağlıklı yaşam içerikli ve "Healty Life Medicine" HLM kısa adlı tanımlamanın temelini oluşturan üç öğeden ilki olan beslenmenin de üçüncü aşamasını "gıda katkı maddelerini araştırmak-sakınmak, doğal ve temiz ürünleri tercih etmek"²⁶ oluşturmaktadır.

Yapılan araştırmalarda da sebze, fındık, baklagiller, kümes hayvanlarının eti, süt ve işlenmemiş et gibi birçok sağlıklı gıdanın depresyon riski ile ters orantılı olduğu bulunmuş ve hatta bu gıdaların depresif semptomların tedavisinde kullanılabilecekleri ileri sürülmüştür. Buna karşılık, boylamasına araştırmalarda şekerli içecekler, rafine gıdalar, kızarmış yiyecekler, işlenmiş et, rafine tahıllar ve yağ oranı yüksek süt ürünleri, bisküvi, meze ve hamur işi tüketimini kapsayan sağlıksız batılı beslenme alışkanlıklarının artmış depresyon riski ile ilişkili olduğu gösterilmiştir. Ancak, depresif bireyler depresyona ikincil olarak yeme alışkanlıklarını değiştirmiş olabilecekleri için çoğu retrospektif olan bu çalışmalara bakarak gerçek nedensel bir ilişkiye ulaşmak kolay değildir. Ayrıca, kalsiyum, krom, folat, çoklu doymamış yağ asitleri, D vitamini, B12 vitamini, çinko, magnezyum gibi özel olarak seçilen besin bileşiklerinin antidepresan tedavisinde ek tedavi stratejileri olabileceği ileri sürülmüştür. Bu çerçevede, diyet ve yaşam tarzı değişikliklerinin depresyon için makul, etkili ve yararlı korunma ve tedavi stratejileri olabileceği bildirilmiştir.²⁷

Yine antimikrobiyal özelliklerinden dolayı benzoik asit ve bileşikleri, içecekler, çikolata, soslar, katı ve sıvı yağlar, mayonez, süt tozu, kuru maya, fırın mamulleri, sakız, yumuşak şeker, ketçap, salata, çerez gibi suni gıdalarda kullanabilmektedir. Bazı kozmetik ürünlerde, ilaçlarda, diş macunlarında, öksürüğe karşı antiseptik ve

²⁵ Buhârî, Et'ime, 50.

²⁶ Diğer iki ilke ise a) Helal gıdaları tercih etmek, b) Sünete uygun beslenmektir. Bk. Hayrullah Yazar, " Tıpta Yeni Sistematik Bakış Açılıarı; Helal Yaşam Tıbbi, Fonksiyonel Tıp, Holistik Tıp, Yaşam Tarzı Tıbbi", *Helal Yaşam Tıbbi* Dergisi 01 (2019), 01-19.

²⁷ Özenoğlu, *Duygu durumu, Besin ve Beslenme İlişkisi*, 358.

merhem yapımında da kullanılırlar. Benzoik asit ve bileşiklerinin neden olabilecekleri olumsuzluklar beyin zedelenmesi, aşırı duyarlılık, kilo kaybı, astım veya *sinirsel bozukluğun tetiklenmesi*; *çocuklarda hiperaktivite* ve ürtiker, deride kızarıklık, şişlik, kaşıntı ve ağrı; östrojen hormonlarını artırarak hormon dengesinin bozulması ve tümörlerin oluşması şeklinde belirtilebilir.²⁸

Arapça'da şeker "sukker" şeklinde yazılır. Aynı kök harflerden türeyen ve sarhoşluk manasına gelen "sekr" ise sarhoşluk manasındadır. Dolayısıyla aşırı şeker ya da şeker içeren çikolata sebebiyle sarhoşluk ya da vücutta gevşeme, yorgunluk, halsizlik olduğu hekimlerce ifade edilir.²⁹

Yine "uyuşturucular, kokain ve benzeri maddeler, testosteron ve LH kan düzeylerinde azalmaya neden olurlar. Afrodizyak etkilerinin sebebi bölgesel olarak his kaybından dolayıdır. Buna bağlı olarak, uzun süreli ereksiyon ve merkezi uyarı sebebi ile genel bir keyif hali sağlanır. Bastırılmanın bastırılmasıyla, depresyon, anksiyete ve ajitasyonun tetiklemiş olduğu neşenin(mutluluğun) yanlış bir algılaması olarak anormal cinsel sapıklıkları cesaretlendirirler. Panik ataklar, intihar etme eğilimi, şiddet davranışları az değildir. Kronik kullanım, şizofreniye, paranoyaya ve çeşitli psikiyatrik bozukluklara sebep olur. Hatta kokainman annelerden doğan bebekler geri zekâlılık alametleri gösterirler".³⁰

3.3. BESLENME ŞEKİLLERİNDEKİ DEĞİŞİM

Sekülerleşme yani dünyayı önceleyip ahireti öteleme anlayışı temel dini değerlerin aşınmasına sebep olmaktadır. Helal-haram bilincinin zayıflaması, beslenme şekillerini de değiştirmiş, bu değişim maalesef insanlığın hayrına olmamıştır. Değişim hem gıdaların üretilmesini hem de tüketilmesini içermektedir. Mesela, geleneksel, tabii ya da organik üretim yerini suni, ilaçlı üretime yöneltmiştir. Tüketimde ise, acıkmadan yeme, ayakta yeme, sanayi mamulü ürünleri tüketme gibi değişikliklere sebep olmuştur. En azından ülkemizde bolca tüketilen çorba ve sulu yemek yerini, dondurulmuş, paketlenmiş ya da sulu olmayan yemek tüketimine bırakmıştır. Bir gıdanın çabuk pişirilmesi, uzun ömürlü olması ve lezzetli olması gibi ticari kaygılar

²⁸ Osman Erkmen, "Gıda Kaynaklı Tehlikeler ve Güvenli Gıda Üretimi", *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi* 53 (2010), 220-235.

²⁹ Osman Müftüoğlu, "Şeker Sarhoşluğu," *Hürriyet Gazetesi*, 19.08.2012 tarihli nüsha.

³⁰ Hüseyin Kami Büyükközer, http://www.gidaraporu.com/narcoticler-kan-olu_g.htm (03.10.2019).

nedeniyle gıdaların içine konulan katkı maddelerinin çoğunun en azından insan sağlığına zararlı olduğu belirtilmektedir.

Dünyevileşmenin sonucu olarak, başkalarının hakkına saygı, kendi için istemediğini başkası için de istememe değeri önemini yitirmiş, ben ya da birey merkezli bir yaşam tarzını meşhur etmiştir. Bu durum, mesela makam hırsını, çabuk mesleğe atanma, kısa zamanda okul bitirme, iş bulma, büyük şehir hayatı gibi etmenler, “fastfood” yemeyi tetiklemekte, doğal olarak beslenme alışkanlıkları da aynı şekilde değişkenlik göstermektedir. Ayakta yemek, paketlenmiş/işlenmiş gıda ile beslenmek gibi insanları sağlıksız beslenmeye sevk etmekte, uyumamak için sigara, kahve, alkol kullanmaya –mubah da olsa- uyku erteleyici gıdalar almaya zorlamakta, uykusuzluk ise baş ağrısı, sinirlilik ve şiddet sebebi olabilmektedir. Prof. Dr. Ekrem Demirli'nin bir konuşmasında belirttiği üzere, “*modern insan geceyi kaybetti, sükûnet ve merhameti de kaybetti, yerine şiddet ve kasavet geldi*”. Hâlbuki Allah geceyi, dinlenmek ve sükûnete ermek için yarattık³¹ buyurmaktadır.

3.4. ÇÖZÜM YÖNTEMLERİ VE ÖNERİLER

Çözüm önerileri başlığı altında “bireysel ve kurumsal” manadaki çözümlerden bahsedilecektir. Öncelikle fertler olarak yapılması gereken bazı önlemler şöyle sıralanabilir:

Şiddetin azalması ve merhametin yaygın olduğu bir toplum için, Müslümanlığı din olarak kabul eden tüm insanlara bu bilincin yerleştirilmesi için aile, okul ve çevre helal-haram ilkesini daima gündemde tutmalıdır.

“Oruç tutun ki sıhhat bulasınız” diyen bir Peygamber varken, günümüz Müslümanı açlığı ve onun faydalarını unutmuş, adeta sadece “yemek için yaratıldığını” düşünür hale getirilmiştir. Her an her istediği gıdaya ulaşamayan kişi de şiddete başvurabilmektedir.

Modern insan artık aslı olan yani yaratıldığı toprağa hiç dokun(a)mamaktadır. Hâlbuki toprak insandaki olumsuz enerjiyi absorbe ettiği erbabının malumudur. Mesela, askerde her Cuma günü askerler çıplak ayakla yürütülerek, olumsuz enerjilerinin vücutlarından boşaltılması, toprağa aktarılması hedeflenir.

³¹ Mü'min, 40: 61.

İster açlık ister tokluk isterse başka sebeplerle şiddete sevk edecek derecede sınırlı halde iken mekân değiştirmek, ayakta ise oturmak, abdest almak, Hz. Peygamber'in tavsiyesidir. Bu ilkenin hatırlatılması gerekmektedir.

Evde pişen aş –istediği kadar sıradan ve basit olsun- ailedeki muhabbeti geliştirir. Çarşıda pişen aş -istediği kadar kaliteli olsun- ticareti geliştirir. Çağımız insanı dışarıda yemek yemeyi maalesef marifet saymakta, dışarıda yemeğe götürmemek şiddete sebep olabilmektedir.

Zeytinyağı, -bu arada tabii şekilde üretilen tereyağı/sadeyağı, hayvani yağlar gibi diğer yağlarda dâhil edilebilir- öven ayet ve hadisler mevcuttur. Buna rağmen yıllarca artı 200 derecede bile zor eridiği gıda mühendislerince belirtilen margarinle beslenen, yani kendisi gibi yüreği de kaskatı edilen bir toplumdan merhamet beklenmesi nasıl açıklanabilir. Bu arada içinde ne olduğu hala bilinmeyen ve Marshall yardımı adı altında gönderilen süttozları da buna dâhil edilebilir.

Kurumsal Çözüm Önerileri

DİB, sadece kürsü ve minberden değil, insana dokunarak, elini sıkarak tebliğ faaliyetlerini artırmalı, özellikle haram-helale dikkat etmeden beslenenler bilinçlendirilmelidir. Zaten cami cemaati içki içmez.

Zina etmek isteyene kızmak yerine, onu mantıklı sorularıyla zinadan vazgeçiren bir peygamberin eğitim-tebliğ metodu daha aktif kullanılmalıdır.

MEB, kantin denetimlerini daha sıkılaştırmalıdır.

Avrupa'da uygulandığı gibi, okullarda çocukların enerjilerini atabilecekleri tırmanma duvarları, parçalanması için ağaç ve tahta parçaları konularak, streslerini atmalarına ve olumsuz enerjilerini boşaltmalarını sağlanabilir.

Sağlık bakanlığı, denetimsiz gıdaları daha çok kontrol etmelidir.

Tarım Bakanlığı GDO denetimi, gıda ilaçları vb. konularda daha etkin kontrol yapmalıdır.

Ticaret bakanlığı ithal gıdalar konusunda daha müessir olmalıdır.

RTÜK ve tüm görsel yayın kuruluşları şiddete sebebiyet verebilecek gıdaların reklamına asla müsaade etmemelidir. Bu arada cezai müeyyideler ağırlaştırılmalı ve Avrupada olduğu gibi şiddet haberlerinin yayılmasına izin verilmemelidir.

Özetle, okullardaki kantinlerden satın almadan sorumlu yetkililere varıncaya kadar helal ve sağlıklı gıda eğitimi verilmesi ile kadın doğum hemşireleri, anaokulu öğretmenleri vb. eğitimden sorumlu paydaşların bilinçlendirme eğitimleri verilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Büyükuslu, Nihal. “Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar ve İnsan Sağlığı Üzerine Etkileri,” *Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi* 21, 2012.
- Erkmen, Osman. “Gıda Kaynaklı Tehlikeler ve Güvenli Gıda Üretimi”, *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi* 53, 2010.
- Gültekin, Fatih. “Katkı Maddelerinin İnsan Kişiliği Üzerine Etkileri, Elmalı’da Kişilik Oluşumu ve Nefsin Terbiyesi, *Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Antalya, 2013.
- Gürbüzöğlü Yalmancı, Sibel. “Lise Öğrencilerinin Genetiği Değiştirilmiş Organizmalara Yönelik Algılarının Belirlenmesi”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 37, 2016.
- Haçkalı, Abdurrahman. *Muhtasar İslâm İlmihali*, Başak Yayınları, 2000.
- İbnü’l-Cevzî, Abdurrahman b. Ali b. Muhammed. *Zâdü’l- Mesir fi ‘İlmi’t- Tefsir*, 9 cilt, Beyrut, h.1404.
- İbn Haldun. Mukaddime, Çev: Halil Kendir, Ankara: Yeni Şafak Kültür Armağanı, 2004.
- Karadâvî, Yusuf. *el-Halâlu ve’l-harâm*, Beyrut: el-Mektebu’l-İslâmî, 1980.
- Koca, Ferhat, “Helâl”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 17: 176 (İstanbul: TDV yayınları, 1998)
- Kurtubî, Muhammed b. Ahmed el- Ensârî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l- Kur’ân*, 20 cilt, Beyrut, 1965.
- Kutsal Kitap, *Levililer*, (İstanbul: Yeni Yaşam yayınları, 2011), 11: 4–6.
- Müftüoğlu, Osman, “Şeker Sarhoşluğu,” *Hürriyet Gazetesi*, 19.08.2012 tarihli nüsha.
- Özenoğlu, Aliye. “Duygu durumu, Besin ve Beslenme İlişkisi,” *ACU Sağlık Bil Dergisi* 9, (2018), 4: 357-365.
- Razî, Fahreddin. *el-Mahsûl*, thk. Şuayb Arnavût, Beyrut: Müessesetü’r risâletü’n nâşirun, 2012.
- Yazar, Hayrullah, “ Tıpta Yeni Sistematik Bakış Açılıarı; Helal Yaşam Tıbbı, Fonksiyonel Tıp, Holistik Tıp, Yaşam Tarzı Tıbbı”, *Helal Yaşam Tıbbı Dergisi* 01 (2019), 01-19.
- http://www.gidaraporu.com/narcoticler-kan-olu_g.htm Hüseyin Kami Büyüközzer.
- <https://sozluk.gov.tr/?kelime=sarg%C4%B1n%20e%C4%9Fitim>
- <https://twitter.com/ismetozelsair/status/369388693984784384> 20.05.2018
- <https://www.who.int/about/who-we-are/frequently-asked-questions>

RİSK TOPLUMUNDA YENİ BİR BOYUT OLARAK DİJİTALLEŞEN GÜNDELİK HAYAT: BİLGİSAYAR OYUNLARININ ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE ETKİSİ (Mavi Balina ve Momo Örneği)*

Doç. Dr. Adem SAĞIR** - Merve ÖZDEMİR - Sariye ERDEN - Aslı GÜNAY - Gizem APALAK

Özet

Dijitalleşmenin önemli bir boyutu olarak internet, birbiriyle tüm dünya üzerinde yayılmış bilgisayar ağlarının birleşiminden oluşan ve tüm dünyayı etkisi altına alan devasa bir sosyal ağıdır. Dijitalleşen risk toplumunda en yoğun etkilenen kesim geniş bir kullanıcı kitlesini oluşturması bakımından gençler ve çocuklardır. Bu bağlamdan hareketle hazırlanan çalışma, ortaokul öğrencilerinin bilgisayar oyunları oynama alışkanlıkları ve bağımlılıkları üzerine kurulmuştur. Bu çalışma, 2209-A Lisans Araştırma Destekleri kapsamında TÜBİTAK tarafından desteklenen projenin pilot verilerinden oluşmaktadır. Proje ebeveynlerin teknolojinin olumsuz etkilerini ortadan kaldırmaya çalışmada yetersiz kalmaları varsayımı üzerine kurulmuştur. Aşırı bireyselleşme, aileden kopuş, bilgi-

sayar oyunları aracılığıyla bulaşılan şiddet, kolektif benliğin sarsılması, kendine yabancılaşma, pornografik şiddet gibi birçok yıkıcı etkiye maruz kalan bahsi geçen kitlenin bu konuda bilimsel ve akademik bağlamda bilinçlendirilmesi ve farkındalıklarının artırılması gerekmektedir. Projenin pilot çalışması Karabük ilinde seçilmiş ortaokullarda gerçekleştirilmiştir. Çalışmada nihai aşamada dijitalleşmenin gittikçe yükselen bir risk ve güvenliksizlik unsuru olduğuna vurgu yapılmış, çocuklar üzerinde dijital bağımlılığın oluşturduğu sonuçlar daha önce yapılan literatürle ilişkilendirilerek analiz edilmiş ve ebeveynler başta olmak üzere konuyla ilgili kurumlara neler yapılması gerektiği konusunda öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Dijitalleşme, Bilgi Teknolojileri, Oyun Bağımlılığı, Orta Öğretim

* Bu çalışma, TÜBİTAK tarafından 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı kapsamında desteklenmektedir. Bu çalışma Karabük'te yapılan pilot çalışmalarının ilk bulgularını içermektedir. Ayrıca 15-16 Kasım 2019 tarihlerinde Ankara'da TİHEK tarafından düzenlenen Şiddet'in Önlenmesi Çalıştay'ında sözlü olarak tebliğ edilmiştir.

** Karabük Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, ademsagir@karabuk.edu.tr

GİRİŞ

İnsanoğlu varlığının başlangıcından beri sürekli bir değişim ve gelişim içindedir. Basitten mükemmele yönelim gösteren bu süreçte insan devrimsel değişim ve gelişimlere şahit olmuştur, olacaktır. Gelişen teknolojiyle insanoğlu hayatı ve yaşama dair birçok olguyu değiştirmiş ve kolaylaşmıştır. Zaman kavramını ele alınacak olursa; ilkel zamanlarda, insanların dünyaları ulaşabildikleri yerler ile sınırlıyken günümüzde bu sınır gelişen teknoloji ile ortadan kalkmıştır. “*Kesin olan bir şey var ki, o da elektromanyetik keşiflerin, bütün insani ilişkilerde eşzamanlı ‘alanı yeniden yaratmış olduğudur; öyle ki, insan ailesi artık küresel bir köy koşulları altında yaşamaktadır. Şu anda biz kabile davullarıyla çınlayan tek bir büzüşmüş uzayda yaşıyoruz*” (McLuhan, 2001).

Bu durum elektronikleşmeyle doğrudan alakalıdır. Geleneksel toplumlarda zaman kavramının standartları “*hasat zamanı, ekin zamanı, yağmur mevsimi, kiraz mevsimi, ikindi vakti*” gibi daha kapsamlı aralıkları nitelerken insanoğlu değişim ve gelişim sürecinde zaman kavramını önce ızgaralı bir hale dönüştürmüş sonrasında ise dijitalleşme ile çok daha dar kapsamlı, yalnız o anı ifade eden bir standarda kavuşmuştur: *saat, dakika, saniye, salise gibi...* Eskiden zaman algısı tüm dünyada bölgeden bölgeye değişiklik gösterirken, zaman kavramının yaşadığı değişimle neredeyse tüm dünya için ortak bir anı temsil etmektedir (Karadaş, 2015).

Mekân ve zaman bağımlılığı ortadan kalkmıştır. Bu bağımlılığın ortadan kalkmasının temelleri yakın geçmişe dayanır. 1835 yılında Samuel Morse tarafından ilk elektro-mıknatıslı telgraf yapılmıştır. Telgrafın icadıyla kısa mesafeli hatlar arası da olsa mesafe kavramı ortadan kalkmıştır. Graham Bell’in telefonu icadıyla iletişim sesli ve anlık bir olguya dönüşmüştür (Sağır ve Aktaş, 2019). Devamında gelen radyo, televizyon ve internet ile farklı ve hızlı bir dijitalleşme süreci başlamıştır.

Dijital kelimesi TDK’ ya göre “*sayısal*”, “*verileri bir ekran üzerinde elektronik olarak gösteren*” ve “*verilerin bir ekran üzerinde elektronik olarak gösterilmesi*” şeklinde karşılık bulmuştur. Günümüzde dijital ve dijitalleşme dediğimizde insanların aklına teknoloji ve internet gelir. Bunun nedeni verileri bir ekran üzerinde elektronik olarak göstermesinden kaynaklıdır. Dijital kelimesinin etimolojisine bakıldığında *digit* basamak-haneli ve *digitus* (Latince parmak, parmakları ayırarak sayma) ile aynı kökten gelir. Yalnızca *digit* kelimesi, aynı zamanda bir, iki, üç... anlamında kullanılmaktadır. Parmaklar ve sayılar her ikisi için hala yaklaşık anlamlarda kullanılmaktadır.

Günümüzde *dijital* kelimesi sıklıkla dünyadaki bütün bilgilerin bilgisayar ve elektronik sistemde ikili sayı formuna dönüştürülerek dijital ses ve dijital fotoğrafçılığa dönüştürülmesini anlatmaktadır (Özgiden, 2013).

Bilgi ve iletişim teknolojisindeki gelişmeler gündelik hayatı değiştirirken toplumsal alanda bireyler için farklı bütünleşme süreçlerini gündeme getirmiştir. Yaşamın bütün alanlarına çeşitli kolaylıklar sunmuştur. Bu bütünleşme süreci, özellikle bu teknolojileri çocukların, ebeveynlerinden daha hızlı bir şekilde kullanmaya ve uyum sağlamaya başlamaları ile çocuklar açısından çeşitli olumsuzlukları da beraberinde getirmektedir (Yurdakul ve diğerleri, 2013: 883). Teknolojinin *her geçen gün hızla ilerlemesi ve oyun alanlarının yetersizliği gibi nedenler, çocukların oyun oynama ve sosyalleşme alışkanlıklarını* değiştirmektedir (Aytekin, 2017).

Çocuklardaki bir başka dönüşüm daha doğrusu değişim gösteren etken olarak ise dijitalleşme etkisinin ortaya çıkardığı sanal oyun bağımlılıklarıdır. Çocukları etkisi altına alan bu oyunlar asosyallik, çevreyle ilişkisi kesme, aile içi iletişim sorunları meydana getirmektedir. Bu sorunların yanı sıra dijital oyunlarla aşırı zaman harcayan kullanıcılarda düşük akademik başarı yetersiz/düzensiz uyku yetersiz fiziksel egzersiz, yetersiz ve sağlıksız beslenme tercihlerine bağlı obezite, kas iskelet sistemi sorunları ve öz bakımda yetersizlik geliştiğini göstermiştir (Irmak ve Erdoğan, 2016: 133).

Hazırlanmış olan bu projede ilk olarak risk ve risk toplumu kavramına değinilecektir. Çünkü teknolojik gelişmelerin artmış olması riskleri ve bu risklere maruz kalan bir kitle gerçeğini karşımıza çıkarmıştır. Nitekim risk toplumunda riske maruz kalan kitlenin kim olduğu, nasıl etkilendiği ve nelerle karşılaşabileceği oldukça önemlidir. Çalışmada ayrıca dijitalleşmiş gündelik hayat kavramı kullanılmıştır. Dijitalleşmede bilgi ve bilişim teknolojilerinin baskın bir rolü vardır. Sağlıktan bilgiye ulaşma, arkadaşlıklardan eğitime hemen her şeyin bu alanda kurulması söz konusudur. Kitleleşme iletişimi kitleleşme öz iletişime (Castells, 2016) dönüşmüştür.

Bilgisayar oyunları, projenin asıl odağıdır. İlk olarak 1962 yılında MIT’de Steve Russell tarafından üretilen “*spacewar*” ile başlayan, Türkiye’de atari oyunları ve salonları ile karşımıza çıkan, ayrıca 90’ların sonunda açılan internet kafeler, şimdilerde oyun salonları ve kişisel akıllı telefonlarla dönüşen bir süreçten bahsedilmektedir (Yıldız, 2018: 559; Akbulut, 2009: 45-46). Çalışmada kullanılacak diğer bir kavram ise dijital oyundur. *Bilişim teknolojilerinin gelişmesi oyun oynama alanı ve oyun aracı*

olarak ortam sunan dijital dünya, çocukların teknolojiyi kullanarak her an ve her yerden dijital dünyadaki oyunlara daha kolay erişim sunan oyunlardır (Mustafaoğlu ve Yasacı, 2018: 56).

Ciddi anlamda dijital oyunların kitlesinin ortaöğretim öğrencileri olduğu görülmektedir. Alanda yapılan çalışmaların birçoğunda ortaöğretim öğrencilerinin daha fazla oyunlar oynadığını ortaya koyulmuştur (Mustafaoğlu ve Yasacı, 2018; Güvendi ve diğerleri, 2019; Irmak ve Erdoğan, 2016; Özek, 2018; Çelik ve Ulusoy, 2019; Tutkun ve diğerleri, 2017; Taylan ve diğerleri, 2017; Aydın ve Çelik, 2019). Burada kuşkusuz ortaokul öğrencilerinin dijitalleşen gündelik hayatlarından bahsetmek gerekmektedir. Bu gündelik hayatın temel motive kaynağının dijital alan olması ve hemen her gündemi de bu alanın belirlemesi anlamına gelmektedir.

Bu proje çalışmasında Batı Karadeniz Bölgesi örneğinde Karabük özelinde ailelerle görüşmeler yapılacak ve sonrasında ortaokul öğrencilerine daha önce test edilmiş ölçekler uygulanacaktır. Demografik bilgilerin ölçülmesini sağlayacak form, Korkut (1996)'un *İletişim Becerileri Değerlendirme Ölçeği* ve Horzum, Ayas ve Balta (2008)'nin *Çocuklar için Oyun Bağımlılığı Ölçeği* kullanılacaktır. Bu ölçeklere dijital oyun bağımlılığına dönük araştırmacılar tarafından hazırlanmış sorular da eklenecektir. Proje, ilerleyen süreçte Ankara, İzmir ve İstanbul örneğinde ortaokul öğrencilerini kapsayacak şekilde tamamlanacaktır.

ARAŞTIRMA SORUNSALININ ORTAYA KONULMASI

Tarihsel süreç içinde insanları yaşam sahnesine çıkartıp *oradalık* olgusuna anlam kazandıran şey, birebir ve yüz-yüze kurulan sözlü ya da sözsüz iletişimdir. İletişimin niteliğini belirleyen faktör ise ne kadar orada olduğunuzla ilgilidir. Bugün dünya üzerindeki insanların bir kısmı sadece asıl olan *anı/zamanı* deneyimlerken, bir diğer kısmı kendi elleri ile inşa ettiği bir başka gerçekliği deneyimlemektedir. Kuşkusuz başka gerçekliklerin oluşması için uygun zaman ve şartlar gerekmektedir. Bilişim alanında atılan pek çok adım insanı kendi gerçekliğini yazmaya doğru sürüklemiştir. En son gelinen nokta ise ucu bucağı belli olmayan siber bir uzaydır. Burada her şey ve her an(zaman) hareketlilik halindedir. Orada olmaklığa yüklenen anlam artık değişmiştir (Sağır ve Aktaş, 2019).

Elektriğin kullanılması, telefon, radyo, televizyon ve bilgisayarın icadı, insanların gündelik hayattaki yaşam pratiklerini değiştirmiş, dönüştürmüş ve yeniden düzen-

lemiştir. Teknoloji fiziki boyutuyla küçüldükçe insanların ceplerin de telefonlarla zaman mekân kırılmasının yaşandığı aşikârdır. İnternetin önce bilgisayarlarla daha sonra akıllı telefonlarla hayatımıza girmesi kırılmanın hızını ve niteliğini değiştirmiştir. Bu bağlamda artık sadece yaşıyor olmak bir deneyim olmaktan öte, yeni olan her şeyin her an deneyimlenme şansını sunan bir gerçekliğe bürünmüştür (Sağır ve Aktaş, 2019). Bauman'ın (2017: 21) akışkanlık dediği bu gerçeklik bir coğrafi sınır fikrinin ortadan kalkması anlamına da geliyordu. Bir coğrafi sınır fikrini 'gerçek dünyada savunmak giderek güçleşirken, mesafeler artık sorun olmaktan çıkmış bulunuyor. Kıtalar ve bir bütün olarak yerküre üzerindeki bölünmelerin, ulaşımın ilkelliği ve seyahat etmenin zorluğu yüzünden bir zamanlar kelli felli bir gerçek olan mesafelerin ürünü olduğu şimdi birdenbire açık görünüyor.

Akışkanlığın söz konusu olduğu, katı olanın buharlaştığı bir dönemin genel görünümünden birisi de kuşkusuz bedenlerin fiziksel gerçekliğinin de ortadan kalkmasıdır. Bedenler, yeni bilgilere göre inşa edilmekte ve bu insanın kullanıldığı yerlerin başında da sosyal medya gelmektedir. Bedenlerin sanal bir dünyada kurgulanıp sunulması, insanın kimliksel dışavurumunda sürekli üretim halinde olmasını zorunlu kılmaktadır. Üretim, popüler olanı takip etmek ve sahnenin senden beklentilerini karşılamayla eşdeğerdir (Dağtaş ve Yıldırım, 2015; Sağır ve Aktaş, 2019).

Simülakr özne için uzakta olmanın bir önemi yoktur. Aynı anda her yerde var olabilir. Ayrıca erişilmez bir yönü de vardır. Simulakr özne bu erişilmezliği, kendisine temas edildiğinde yeniden şekil değiştirmekle gerçekleştirir. Simulakr özne, bugünün kimlik tipolojisidir (Sağır ve Aktaş, 2019). Bauman'ın (2017) ifade ettiği gelenekselliğin içerisinde bulunması mümkün değildir: *“Uzaktaki atalarımızın işi kolaydı. Tıpkı en yakınları gibi beşikten mezara kadar birbirleriyle aynı civarda, birbirlerine ulaşabilecekleri ve birbirlerini kolaylıkla görebilecekleri şekilde mekânlarda yaşıyorlardı.”* Bu onları hem koruyan bir koza yaratıyordu hem de dünyaya dair tutumlarını sabit kimliklerle ifade etmelerine imkân sağlıyordu. Oysa simülakr öznenin sabitliği ortadan kalkmıştır. Gündelik hayatın sunulduğu sahnelerde üzüntülerin, mutlulukların, giyilen kıyafetlerin, yemeklerin lezzetinin deneyimlenmesi onun için kolaydır. Çünkü dijital çağın insanları için mesafelerin niceliğinin bir önemi yoktur (Sağır ve Aktaş, 2019).

Bugünün dünyasında değerlere insanın varlık yapısından kaynaklanan ve insanın davranışlarında kendini gösteren değer olarak iki açıdan bakılabilir. İnsanın insan

olarak varoluşundan kaynaklanan en önemli değer “insanlık” değeridir. Yani sadece insan olmak bir değerdir, bu diğer varlıkların varlığı değersizdir anlamına gelmez ve getirilmemelidir. İnsan olarak var olmak belli sorumlulukların yanında belli hakları da beraberinde getirmektedir. Bu haklarda yine özgürlük, güven ve refah gibi uygulanabilir değerle hayatta ifadesini ve anlamını bulurlar (Polat, 2010:146).

İnternet kullanımının artması sanal âlemdaki oyunlara olan ilgiyi de aynı oranda artırmış durumdadır. Özellikle ergenlik dönemindeki çocukların bu tür oyunlara bağımlılık göstermesinin olumsuz birçok olguyu da beraberinde getirdiği bir gerçeklik halini almıştır. Çocukların kendilerine fiziksel hatta daha ileri bir noktaya taşıyarak psikolojik anlamda zarar vermelerine kadar ulaşılmış bir sorunsaldan bahsetmek mümkündür. Bu sorunsalın ulaşabileceği en son nokta olan çocukların aşırı öfke ve bu öfkenin kontrol edilememesi sonucunda ortaya çıkan ölüm gerçekliğiyle karşı karşıya kalınan bir durumdan söz edilebilir. Çocukları etkisi altına alan bu oyunlar asosyallik, çevreyle ilişkisi kesme, aile içi iletişim sorunları meydana getirmektedir. Dijitalleşmenin olumlu olduğu kadar olumsuz yönleriyle de dikkat çektiğini ve özellikle çocukların hayatlarını şekillendirirken birçok kez dönüşüm yaşadığını ve kendi belirledikleri profillerin esiri oldukları noktasına varılması mümkündür (Evgin ve diğerleri, 2019; Dijital Oyunlar İçin Çocuk ve Aile Rehberliği Çalıştay Sonuç Raporu, 2017; Karacaoğlu, 2019; Gülçek, 2018; Madran ve Çakılcı, 2014).

Çalışmada dijital alan, bilgi ve bilişim teknolojileri kavramını ifade edecek şekilde kullanılmıştır. Çünkü çalışmaya konu olması bakımından bilgisayar oyunlarının geniş bir yazılım ağına sahip olduğu görülmekte ve yoğun bir bilgi akışının olduğu gerçekliğini akla getirmektedir. Dijitalite aynı zamanda internetin ördüğü geniş bir sosyal ağı da ifade etmektedir. Ve de dünyayı sarmalayan yeni bir gerçekliğe gönderme yapmaya referans için kullanılmıştır. Çalışma, böylesi geniş bir alanda etkili olan dijitalleşmenin gündelik hayatı nasıl dönüştürdüğünden ziyade, çocuklar üzerinde oluşturduğu etkiyi Mavi Balina ve Momo oyunları örneğinde tartışmaktadır.

Bilgisayar oyunlarının tarihi 1971 yılında Computer Space’in piyasaya sürülmesi ile başlamıştır. Bugün gelinen noktada dijital oyun endüstrisi, dünyada 24,75 milyar dolar bütçesi ile dikkat çekmektedir. Ayrıca dijital oyunların bir milyarın üzerinde kullanıcısı bulunmaktadır (Entertainment Software Association, 2013). 90’lı yıllardan itibaren bilgisayar oyunlarının hızlıca yaygınlaşmasının arka planında şüphesiz internet teknolojisinin yaygınlaşmaya başlaması ve bireysel bilgisayar kullanımının

artmasıyla doğrudan ilişkilidir. Öyle ki farklı türden her kullanıcıya hitap eden bin bir çeşitte dijital oyun yaratılmıştır. Bu oyunların sınıflandırılmasında kesin bir görüş birliği olmamakla birlikte Adams ve Rollings (2006) taktik, yap boz, macera, aksiyon, spor, rol yapma ve simülasyon olmak üzere yedi oyun türü belirlemiştir. Yanı sıra sanal uzamda konsol, bilgisayar, mobil ve arcade oyun makinesi olarak dört ayrı alanda çevrimdışı ya da çevrimiçi oynanabilen dijital oyunlar da bulunmaktadır (Irmak ve Erdoğan, 129).

Türkiye’de bilgisayar oyun bağımlılığı üzerine yapılan çalışmaların oldukça önemli bir literatüre karşılık geldiğini söylemek mümkündür. Ancak bilgisayar oyunlarını “dijitalleşme” ekseninde analiz eden ve bu oyunların çocuklar üzerine etkisini sosyolojik açıdan çözümleyen somut çalışmaların oldukça yetersiz olduğu görülmektedir. Özellikle Mavi Balina ve Momo isimli iki oyunun ebeveynlerde yarattığı kaygı ve çocuk intihar oranları ile ilgili yarattığı tartışma alanı projenin problem odağını ortaya koyması bakımından oldukça önemlidir. Arama motoruna “*Mavi Balina Oyunu*” yazıldığında yaklaşık 62.900; “*the blue whale game*” yazıldığında ise 590.000 sonuç ortaya (06.02.2020 tarihi itibarıyla) çıkmaktadır. “*Momo Oyunu*” yazıldığında ise yaklaşık 1.030.000 sonuç çıkmaktadır. Sonuçlarda özellikle intihar kavramı oldukça dikkat çekmektedir. Ebeveynlerin çocuklar üzerinde herhangi bir kontrol alanı oluşturamamaları da arama sonuçlarında karşımıza çıkan bir başka durumdur. Her iki konuyla ilgili Türkiye özelinde yapılmış çalışmaların “*sağlık*” ve “*iletişim*” alanında yapıldığı, problemin sosyolojik çerçevesinin eksik bırakıldığı görülmektedir.

Dolayısıyla bu çalışma aslında adı geçen iki oyun örneğinde konuya parantez açmak ve sosyolojik olarak oyun bağımlılığının etkilerini ortaokul öğrencileri üzerinden hareketle analiz etmektir. Özellikle oyun oynayan öğrencilerin sosyo-ekonomik profillerini ortaya çıkararak sosyal çevrenin bağımlılık üzerine etkisine odaklanma, anne-baba ve diğer insanlarla kurulan sosyal ilişkilerin olumlu ya da olumsuz biçimlerinin oyun oynama davranışı üzerindeki etkisini araştırma ve çocukları oyun oynamaya iten dışsal faktörleri tespit etme sosyolojik olarak bu çalışmanın ana çıkış noktasını oluşturmuştur.

PROJEDE KULLANILAN YÖNTEM VE METOTLAR

Konuyla ilgili uygulamalı araştırma kapsamında iki aşamalı bir yol izlenmesi planlanmıştır. İlk olarak çalışmanın teorik bölümünde dijitalleşmenin ve teknolojik dönüşümlerin gündelik hayatı nasıl dönüştürdüğü sorusuna çocuklar bağlamında

yanıt aranacaktır. İkinci olarak araştırmanın uygulama safhasına geçilecek ve burada karma yöntem tercih edilecektir. İlk olarak nicel araştırma deseni kullanılarak araştırmacılar tarafından geliştirilen dijital oyun bağımlılığı ölçeği uygulanacaktır. Çalışmada temel hipotezler şu çerçevede oluşturulmuştur.

1. Dijitalleşme ortaokul öğrencilerini diğer seviyelere göre daha yoğun etkilemektedir.
2. Dijitalleşme ortaokul öğrencilerini gündelik hayatlarına yabancılaştırmaktadır.
3. Dijitalleşme, ortaokul öğrencilerinde şiddet eğilimlerini güçlendirmektedir.
4. Ebeveynlerin bilgi eksikliği çocuklarıyla aralarındaki makası açmaktadır.
5. Bilgisayar oyunları gelişim çağındaki çocuklarda bağımlılık davranışları ortaya çıkarmaktadır.

Anket, ortaokul çağındaki çocuklara mevcut etik kurallar ve yasal izinler çerçevesinde uygulanacak ve elde edilen sonuçlar ilgili istatistik programları ile raporlanacaktır. Çalışmada evren olarak üç büyük şehir İstanbul, Ankara ve İzmir tercih edilmiştir. İllerin seçilmesindeki temel kaygıları aşağıdaki maddeler çerçevesinde sıralamak mümkündür.

1. Büyükşehir olmaları bakımından kalabalık nüfusa sahip olmaları,
2. Heterojen bir yapıya sahip olmaları bakımından örnekleme her sosyal katmandan kişinin girebilme ihtimali,
3. Yasal izin alma süreçlerinde büyükşehirlerde araştırmacılara sağlanacağı varsayılan kolaylık ve imkânlar,
4. Bilimsel ve teknolojik yeniliklerle daha erken ve yoğun karşılaşan bir ortaokul öğrenci kitlesinin varlığı.

Çalışmanın bir diğer uygulama safhasında Batı Karadeniz Bölgesi'nde Karabük ili örneğinde yürütülecek nitel araştırma deseninden oluşturulmuştur. Çalışmanın bu bölümünde 25 aile ile yapılacak derinlemesine görüşmeler yapılacaktır. Ayrıca destekleyici olması bağlamında seçilecek okullarda öğretmenlerle odak grup görüşmeleri yapılması planlanmıştır. Okulların seçilmesinde İl Milli Eğitim Müdürlüklerinden destek alınacaktır. Öyle ki pilot çalışmanın gerçekleştirileceği Karabük özelinde gerekli yasal izinler alınmıştır. Okullar seçilirken özellikle oyun bağımlılığı

konusunda temel problemleri yansıtıyor olmasına dikkat edilecektir. Nitel araştırma deseninde odağa yerleştirilen temel sorular şu çerçevede şekillendirilmiştir:

- Ailelerdeki kaygı düzeyi ile öğretmenlerdeki kaygı düzeyi aynı mıdır?
- Sosyal ilişkiler ve etkileşimler, çocukların dijital oyunlara yönelmesinde ne derece etkilidir?
- Çocukların dijital oyunlara yönelmesinde okul ve ev ortamı dışında başka faktörler söz konusu mudur?
- Aileler ve öğretmenler, dijital oyunlarla ilgili bir kontrol sürecine ve denetime sahipler mi?
- Aileler ve öğretmenler dijital oyunlar hakkında ne derece farkındalığa sahiptirler?

Çalışmada son olarak içerik analizi tekniği kullanılacaktır. Burada ise araştırmacıya odak olarak seçilmiş Mavi Balina ve Momo oyunları ile ilgili basına yansıyan haberler ana akım gazeteleri bağlamında analiz edilecektir. Haberler, araştırmacılar tarafından belirlenecek altı aylık sınırlandırılmış alanda taranacaktır. Haberlerin kullandığı söylem dili içerisinde bahsi geçen oyunlar ile çocuklar arasındaki etkileşim “çevresel faktörler”, “sosyal ilişkiler”, “problemler” ve “ebeveynlerle çatışmalar” kategorilerine odaklanılacaktır. Karabük pilot çalışmaların yapılacağı il olarak tercih edilmiştir. Karabük’te tesadüfi örnekleme tekniği ile seçilmiş üç ortaokul okulunda araştırmacılar tarafından geliştirilen ölçek uygulanacaktır. Proje daha sonra İstanbul, Ankara, İzmir büyükşehir örneklerinde tamamlanacaktır. Verilerin güvenilirliğini ve anlamlılığını ölçmek için istatistik programı ortamında cronbach alfa, chi-square gibi testlerin yapılması hedeflenmiştir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışma, sürmekte olan bir TÜBİTAK projesinin Karabük örneğinde pilot çalışmalarının bir değerlemesinden oluşturulmuştur. Ayrıca bu çalışmayla hazırlanacak projenin bir ön tanıtımı yapılmış ve proje okuyucuların ilgisine/merakına sunulmuştur. Projenin en temel varsayımlarından birisi 2018 yılından itibaren dijital oyunların da bir bağımlılık olarak görülmeye başlamasıdır. Ayrıca son dönemde Momo ve Mavi Balina oyunları gündeme gelen intiharların dijital alanla ilişkilerine odaklanma kaygısı, projeyi temellendiren bir başka unsur olmuştur. Çalışmada ön taramalarda şu noktalar dikkat çekici bulunmuştur.

Bağımlı çocukların aile profilinde sıklıkla dikkat çeken babanın şehir dışında çalışması ve evden uzak oluşudur. Anne-babanın boşanmış ya da ayrı yaşadığı ailelerde benzer bağımlılık sonuçlarının ortaya çıktığı saptanmıştır. Bağımlı çocukların geniş aileye sahip olma durumları oldukça düşüktür. Ayrıca çekirdek aile de benzer bir düşüklüğe sahiptir. Çekirdek aile sevgi ve saygı rollerinin eşit dağıldığı bir aile tipi olmakla birlikte bağımlılığın önüne geçmede başarısızdır. Çünkü bu aileler oldukça kalabalıktır. 4-5 arası çocuk sayısı ve erkeğin dışarda kadının ise evin yükünü çeken bir tipolojisinin olduğu görülmektedir. Geniş aile tipinin de problem olarak kabul edilmesi çocukların anne-babalarıyla doğrudan muhatap olamamaları, yoğun bir otorite alanın olması ve ebeveynlerin sevgisinin aile büyüklerinin etkisiyle gizleniyor olması negatif özellikler olarak belirlenmiştir. Çocuk kendini yalnız hissetmekte ve ev içi mekânın hiçbir cazibesinin kalmadığı görülmektedir. Böylece çocuk için dışarıda geçirilen zaman artmakta ve çocuk için kontrolsüz bir alan oluşmaktadır. Babanın uzun süreli bulunmadığı ailelerde de otorite probleminin olduğu ve otoriteden yoksunluğun yine kontrolsüz alanların artışıyla önemli bir kaynak olduğu tespit edilmiştir. Ortak olarak düşünüldüğünde bağımlı öğrencilerin aile tiplerinde; otoriteden yoksunluk, kontrolsüz alanların çokluğu, annenin ev içi işlere ayırdığı zamanın çokluğu, sevgi ve ilgi yoksunluğu dikkat çeken temalardır.

Oyun bağımlısı öğrencilerin ailelerinde kaygıların ortak olduğu görülmektedir. Çocuğun okul başarı kaygısı, gelecek kaygısı, çevreye zarar verip vermediği kaygısı paylaşılan temel kaygılardır. Ancak bu kaygılarla ilgili eyleme geçme halinin olmadığını ifade etmek mümkündür. Burada ailelerin özellikle öğretmenlere güveniyor olmalarının önemli bir sonuç olduğu görülmektedir. Aileler sıklıkla; “*öğretmeni bizden daha çok ilgileniyor*”; “*Okulda geçirdiği vakit evde geçirdiği vakitten daha fazla*”; “*İnternet kullanmadığımızdan bilmiyoruz ne yaptığını bilgisayarda*”; “*Anlamıyoruz telefonda bilgisayarda ne yaptığını*” ifadelerini kullanmaktadırlar. Ailelerin öğretmenlere güvenme nedeni öğretmenlerin dijital alanı bildiklerinin kabulüdür. Ayrıca öğretmenlerin öğrencileri takip edebilme becerilerinin de yüksek olduğunu söyledikleri görülmektedir. Aileler sorumluluğu tamamen öğretmenlere atmaktadır.

Projede çocukların ailelerine karşı geliştirdikleri “ders çalışıyorum paradoksu” önemli bir sürecin betimlemesini ifade etmek için kullanılacaktır. Bu çocukların sıklıkla başvurdukları mantıksal uyarılmanın adı olarak dikkat çekmektedir. Bu bir çeşit gerçeği inkâr biçimidir, yani aslında oyun oynuyorlar ama gerçeği inkâr etmektedirler. Çocukların dijital oyunları tercih sebepleri şu başlıklarda göze çarpmaktadır.

Gerçek oyunlar yerine sanal oyun alanlarını tercih etmek daha kolay olmaktadır. Ayrıca materyale, malzemeye ihtiyaç duyulmamakta, insana ihtiyaç kalmamaktadır. Kuşkusuz bireyselleşmenin burada önemli bir detay olduğu görülmektedir. Özellikle ebeveynlerin sanal oyun alanlarını daha güvenli bulmaları ise çocukların dijital alanda geçirdikleri süreyi artırmaktadır. Ebeveyn ilgisizliğinin bir diğer problemlilik noktası da burasıdır. Aileler dijital ortamın daha risksiz olduğunu düşünmektedirler.

Problemin çözümüne dönük ileri sürülebilecek en temel iddianın, alanda yapılan çalışmalar tarandığında sunulan çözümlerin birbirini çok tekrar eden çözümler olduğu görülmektedir. Özellikle ailelerin bilinçlendirilmesi ve farkındalıklarının artırılması öngörülmektedir. Ancak aileleri bilinçlendirme gibi bir programın uygulanabilmesi için ailelerde böyle bir ortamın olmadığı görülmektedir. Yani aile, kendi içerisinde belli problemleri taşımaktadır. Dolayısıyla o ailenin içerisindeki problemleri çözmeden dijital oyunların yarattığı risklerin süreceği anlaşılmaktadır. Bu konuda kalıcı çözümlerin ne olacağı sorusunun ise adı geçen projenin tamamlanması sonrasında öngörülmesi planlanmaktadır.

KAYNAKÇA

- AKTEL, M. (2001). “Küreselleşme Süreci ve Etki Alanları”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 6(2), ss.193-202.
- AYDIN, M. ve ÇELİK, T. (2019). “Velilerin Gözünden Sosyal Medyanın Ortaokul Öğrencileri Açısından Yarar ve Riskleri”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı:50, ss.110-135.
- AYTEKİN, G. (2017). “Dijital Oyunlar ve Bireyler Üzerindeki Etkileri”, <https://www.guvenliweb.org.tr/blog-detay/dijital-oyunlar-ve-bireyler-uzerindeki-etkileri>, (Yayın Tarihi: 10.08.2017) (06.02.2020).
- BAUMAN, Z. (2017). *Küreselleşme*, (Çev. Abdullah Yılmaz), İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- CASTELLS, M. (2005). *Ağ Toplumunun Yükselişi/Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür Cilt 1*, (Çev. Ebru Kılıç), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- CASTELLS, M. (2016). *İletişim Gücü*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- CHATFIELD, T. (2013). *Dijital Çağa Nasıl Uyum Sağlarız*, (Çev. Levent Konca), İstanbul: Sel Yayıncılık
- ÇELİK, S. ve ULUSOY, B. (2019). “Bilgisayar Oyunlarının Ortaokul Öğrencilerinin Sosyal Yaşamına Etkisi”, *TJSS*, 3(5), ss.46-60.
- DAĞTAŞ, E. ve YILDIRIM, O. (2015). “İnternette ve Sosyal Ağlar Dolayımı Gündelik Yaşam Pratikleri: Anadolu Üniversitesi Öğrencileri Üzerine Mikro Alan Araştırması”, *folklor/edebiyat*, 21/(83), ss.149-180.
- DİJİTAL OYUNLAR İÇİN ÇOCUK VE AİLE REHBERLİĞİ ÇALIŞTAYI SONUÇ RAPORU (2017). <https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/2496/dijital-oyunlar-icin-cocuk-ve-aile-rehberligi-calistayi-raporu.pdf> (06.02.2020).
- EVGİN, D., ÇALIŞKAN, Z. I., KAPLAN, B. ve CANER, N. (2019). “Ortaokul Öğrencilerinin Saldırganlık Durumları ve Oynadıkları Bilgisayar Oyunları”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(72), ss.1521-1540.
- GÜLÇEK, E. (2018). *Çocuk Kültürü ve Dijital Oyunlar: Elazığ FMD Kursu Öğrencileri Üzerine Sosyolojik Bir Çalışma*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Uygulamalı Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Elazığ.

- GÜVENDİ, B., DEMİR, G. T. ve KESKİN, B. (2019). “Ortaokul Öğrencilerinde Dijital Oyun Bağımlılığı ve Saldırganlık”, *OPUS*, 11(18), ss.1194-1217.
- HORZUM, M. B., AYAS, T. ve BALTA, Ö. Ç. (2008). “Çocuklar İçin Oyun Bağımlılığı Ölçeği”, *Türk PDR Dergisi*, 3(30), ss.76-88.
- IRMAK, A. Y. ve ERDOĞAN, S. (2016). Ergen ve Genç Erişkinlerde Dijital Oyun Bağımlılığı: Güncel Bir Bakış, *Türk Psikiyatri Dergisi*, 27(2) ss. 128-137
- KARACAOĞLU, D. (2019). *Çocuklarda Bilgisayar Oyun Bağımlılığı ile Aile İlişkileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sabahattin Zaim Üniversitesi Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı, İstanbul.
- KARADAŞ, N. (2015). “Zaman Kavramına Kuramsal Yaklaşımlar ve İnternette Şimdiki Zaman Olgusu”, *foklor/edebiyat*, 21(83), ss.325-341.
- KAYA, M. ve AYDEMİR, C. (2007). “Küreselleşme Kavramı ve Ekonomik Yüzü”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(20), ss.260-282.
- KORKUT, F. (1996). “İletişim Becerilerini Değerlendirme Ölçeğinin Geliştirilmesi: Güvenilirlik ve Geçerlik Çalışmaları”, *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2(7), ss.18-23.
- MADRAN, H. A. D. Ve ÇAKILCI, E. F. (2014). “Çok Oyuncululu Çevrimiçi Video Oyunu Oynayan Bireylerde Video Oyunu Bağımlılığı ve Saldırganlık”, *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 15, ss.99-107.
- McLuhan, M. (2001). *Global Köy*. İstanbul: Scala Yayıncılık.
- MUSTAFAOĞLU, R. ve YASACI, Z. (2018). “Dijital Oyun Oynamanın Çocukların Ruhsal ve Fiziksel Sağlığı Üzerine Olumsuz Etkileri”, *Bağımlılık Dergisi*, 19(3), ss.51-58.
- ÖZEK, M. B. (2018). “Ortaokul Öğrencilerinin Sanal Ortamları Kullanımlarına İlişkin Görüşleri”, *KSÜSBD*, 15(2), ss.301-314.
- ÖZGİDEN, H. (2013). “Dijital Kültür Sürecinde Elektronik Ticaretin Dönüşümü: Sosyal Ticaret Uygulamaları”, *Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı İletişim Araştırmaları Yüksek Lisans Programı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- POLAT, M. (2010). “Küreselleşen Dünyada Değerler Ve Eğitim Arasındaki Bağ: Değerler Eğitiminin Heterojenleşen Toplumda Birlikte Yaşamaya Etkisi”, *Marife*, 10 (1), ss. 143-155

- SAĞIR, A. ve AKTAŞ, Z. (2019). “Simulakr Öznenin İnşası: Belirsizliklerinden Belirliлікlere Post-truth Bir Kayma”, *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 4(8), ss.1-19.
- TAYLAN, H. H., KARA, H. Z. ve DURGUN, A. (2017). “Ortaokul ve Lise Öğrencilerinin Bilgisayar Oyunu Oynama Alışkanlıkları ve Oyun Tercihleri Üzerine Bir Araştırma”, *PESA International Journal of Social Studies*, 3(1), ss.78-87.
- TUTKUN, Ö. F., DEMİRTAŞ, Z. ve TEKŞAL, S. D. (2017). “Televizyon ve Dijital Oyunların Ortaokul Öğrencilerinin Şiddet Eğilimine Etkisi”, *PESA International Journal of Social Studies*, 3(2), ss.83-91.
- YALÇINKAYA, T. ve ÖZSOY, E. (2003). “Risk Toplumu: Bilgi Toplumunun Evriminde Yeni Boyut”, *II. Uluslararası Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi, Kocaeli Üniversitesi İİBF, Kocaeli*.
- YILDIZ, F. (2018). “Ölümcül Mavi Balina Oyunun Basında Temsiline Dair Eleştirel Bir Değerlendirme”, *Erciyes İletişim Dergisi*, 5(4), ss.557-570.
- YURDAKUL, I. K., DÖNMEZ, O., YAMAN, F. ve ODABAŞI, H. F. (2013). “Dijital Ebeveynlik ve Değişen Roller”, *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 12(4), ss. 883-896.

TV DİZİLERİNDE KADINA YÖNELİK ŞİDDETE KARŞI İZLEYİCİ TEPKİLERİ: “SEN ANLAT KARADENİZ” ÖRNEĞİ*

Doç. Dr. Aslıhan Ardıç ÇOBANER**

Özet

Türkiye’de araştırmalar ve izleme ölçümleri televizyon dizilerinin en yaygın olarak tüketilen popüler kurmaca ürünler olduğunu göstermektedir. Bunun yanı sıra mevcut izleyici ölçümleri içerisinde (Örn. *Televizyon İzleme Eğilimleri Araştırması, RTÜK, 2018*) en çok eleştirilen programlarından birisi de televizyon dizileridir. Türkiye’de yeni medya teknolojilerinin kullanımı giderek yaygınlaşmakla birlikte, televizyon hala gündelik yaşamın vazgeçilmez bir parçasıdır. Yeni medya teknolojilerinden medya içeriklerinin tüketicileri de etkilenmiştir. Bu çalışmanın konusunu medyada sunulan şiddet ve buna yönelik yeni medyada çeşitli platformlarda gözlemlenen izleyici tepkileri oluşturmaktadır. Bu amaçla *Sen Anlat Karadeniz* dizisi izle-

yicilerinin çeşitli sosyal medya platformlarında (*Ekşisözlük* ve *Change.org*) dizide yer alan şiddet sahnelerine yönelik paylaşımları ele alınmıştır. Yeni medya platformlarında yer alan izleyici tepkileri de dizilerin anlamlandırılmasının bir sonucudur. Bu platformlarda yer alan izleyici tepkilerine bakıldığında, şiddet sahnelerinin eleştirildiği ve RTÜK, İçişleri Bakanlığı, senaristler, yapımcı ve yayınlayan TV kanalının daha sorumlu davranmaya çağrıldığı görülmektedir. Çalışmanın bulguları Türkiye’de televizyon izleme alışkanlıklarını araştırırken yeni medya platformlarını daha fazla dikkate almak gerektiğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Şiddet, TV Dizileri, *Sen Anlat Karadeniz* Dizisi, Alımlama, İzleyici Tepkisi

* 15-16 Kasım 2019 tarihlerinde Ankara’da TİHEK tarafından düzenlenen Şiddet’in Önlenmesi Çalıştayı’nda sözlü olarak tebliğ edilmiştir.

** Mersin Üniversitesi, İletişim Fakültesi, acobaner@gmail.com

GİRİŞ

Medyada sunulan şiddet konusu uzun zamandan beri araştırmalara konu olan, ancak nedenleri ve etkileri konusunda bir genel oydaşmanın sağlanamadığı sosyal, ekonomik ve siyasi boyutları olan bir konudur. Medyada yer alan şiddetin genel olarak toplumsal şiddeti arttıran bir etkisi olduğu görüşü 20. yüzyılın başından itibaren genel kabul görmüştür. Günümüzde medyada sunulan şiddet konusunda medyada sunulan şiddetin toplumsal şiddeti arttırdığı ve bu nedenle medyanın denetime tabi tutulması gerektiğini savunanlar ile medyada şiddeti kontrole yönelik düzenlemeleri şiddetin gerçek nedenlerini gizlemeye yönelik olduğunu savunanlar olarak iki yaklaşım göze çarpmaktadır. Ancak konunun medyada fiziksel şiddet görüntülerinin sıklığından çok, “şiddet kültürünün yaygınlaştırılması” ve “şiddetin normalleştirilmesi” üzerine yoğunlaştırmak çok daha yararlı olacaktır.

İlk dönem iletişim araştırmaları izleyicileri medya iletileri karşısında edilgen/pasif alıcılar olarak kabul etmiştir. İletişim araştırmaları içerisinde ilk olarak *Kullanımlar ve Doyumlar Yaklaşımı* ile odak noktası medya mesajlarından alıcılar üzerine çevrilmiştir. *Kullanımlar ve Doyumlar Yaklaşımı* izleyicinin en az ileti kadar önemli olduğunu ve iletinin kaynağın hedeflediği şey değil izleyicinin ona yüklediği anlam olduğunu söylemiştir. 1980'lere kadar “etki araştırmaları”nın hâkimiyetinde ve işlevselci-davranışçı pozitivist bir paradigma içinde olan izleyici araştırmaları bireylerin kanı, tutum ve davranışlarında medyanın etkilerini ölçmeye çalışmaktadır. Eleştirel yaklaşımlar içerisinde izleyici alımlamalarına ilişkin ilk araştırmalar *Kültürel Çalışmalar Yaklaşımı* ile başlamıştır. 1980 sonrası *Kültürel Çalışmalar Yaklaşımı* içerisinde alımlama araştırmaları ise, izleyici tercihlerini veya medya etkilerini öngörmek ve izleyicilerin medya metinlerini nasıl anlamlandırdığını anlamayı ve açıklamayı amaç edinmiştir.¹

Kültürel Çalışmalar araştırmalarının etkisi ile “izleyici” kitle iletişim araştırmaları içerisinde önemli bir öge haline gelmiştir.

*“İzleyici farklı söylemler içinde belirlenmiş bir öznedir ve kimliği tek bir belirle-
nim ilişkisinin doğrusal mantığı içinde açıklanamaz. Buna karşılık medya me-
tinleri de içlerine farklı söylemlerin sızdığı metinlerdir ve söylemsel yapıları içinde
egemen konuma yerleşmiş olan üst söylemin metni bütün ile kapatması söz konu-*

¹ Çağla Karabağ Sarı, “İzleyici Araştırmaları ve Politik İmkân Sorunu”, *Moment Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 1(2), (2014), 241-269 [29.10.2019].

su olamaz. Dolayısı ile görsel medyanın metinleri açık, çok anlamlı metinlerdir. Herhangi bir metnin nasıl alımlanacağı, nasıl okunacağı ve anlamlandırılacağı metin ile izleyicinin karşılaştığı anda oluşan etkileşimin ürünüdür".²

Televizyonda izleyici ya da genel ifade ile alımlayıcılara yönelik yapılan çalışmaların temeli de *Kültürel Çalışmalar* yaklaşımı ile atılmıştır. Bu yaklaşıma göre izleyici sanıldığı gibi televizyon iletileri karşısında pasif değil aktiftir ve her metni kendisine göre yorumlamaktadır. Özellikle İngiliz Kültürel Çalışmalar geleneğinin önemli bir parçası olan alımlama analizleri farklı demografik, kültürel ve etnik özelliklere sahip izleyicilerin medya iletilerini farklı şekillerde kodlayarak farklı anlamlar inşa ettiklerini ortaya koymuştur. İngiliz Kültürel Çalışmaları, Raymond Williams, Richard Hoggart ve Stuart Hall'un öncülüğünde 1964 yılında İngiltere'nin Birmingham Üniversitesi İngiliz Dil ve Edebiyat Bölümü bünyesinde kurulan Çağdaş Kültürel Çalışmalar Merkezi'nin (*Centre for Contemporary Cultural Studies (CCCS)*) kurulması ile atılmıştır.³ Savaş sonrası İngiltere'nin kültür, endüstri, demokrasi ve sınıflar arasındaki ilişkilerini medya, popüler kültür ve edebi metinler gibi alanlarda açıklama çabasıyla ortaya çıkmıştır. İngiliz Kültürel Çalışmalar Merkezi medyayı, topluma hâkim olan ideoloji ve değerleri yeniden üreten bir kurum olarak görmektedir. İdeoloji olgusu medya metinlerini anlamada, izleyicinin medya metinlerini nasıl alımladığını araştırırken hareket noktası olmuştur. *Kültürel Çalışmalar* böylece, medyanın ideolojik rolüne yaptığı vurgu ile kendinden önceki "dolaysız etki" modellerinden kopmuştur.⁴

Türkiye'de araştırmalar ve izleme ölçümleri televizyon dizilerinin en yaygın olarak tüketilen popüler kurmaca ürünler olduğunu göstermektedir. Yeni iletişim teknolojilerinin kullanımı giderek yaygınlaşmakla birlikte, Türkiye'de televizyon hala gündelik yaşamın vazgeçilmez bir parçası durumdadır. RTÜK tarafından 2018 yılında yapılan "*Televizyon İzleme Eğilimleri Araştırması*"na göre hanelerde en fazla bulunan cihaz %64 ile televizyondur. Aynı araştırmaya göre eğitim seviyesi yükseldikçe televizyon izleme sıklığı düşmekle birlikte, günlük ortalama 3 saat 34 dakika televizyon izlenmektedir. Televizyon dizileri aylık ortalama 15 gün izleme ile haber programlarının arkasından en çok izlenen programlardır. Türkiye'de "prime-time" da yani izlenme oranının en yüksek olduğu zaman dilimi olan televizyonlar için 20:00-

² Ayşe İnal, *Haber Okumak* (İstanbul: Temuçin Yayınları, 1996).

³ Nazife Güngör, *İletişim Kuramlar Yaklaşımlar* (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2016), 316.

⁴ Şahinde Yavuz, *Derleyenin Sunuşu. Medya ve İzleyici Bitmeyen Tartışma*, der. Ş. Yavuz (Ankara: Vadi Yayınları, 2005), 12.

23:00 saatleri arasında kanalların yayın akışlarına bakıldığında da söz konusu zaman diliminde çoğunlukla dizi filmlerin yer aldığı görülmektedir.⁵

Bu çalışmanın konusunu medyada sunulan şiddet ve buna yönelik yeni medyada çeşitli platformlarda gözlemlenen izleyici tepkileri oluşturmaktadır. Çalışmada 2018 ve 2019 yıllarında ATV kanalında yayınlanan *Sen Anlat Karadeniz* dizisi izleyicilerinin *Ekşisözlük* ve *Change.org* gibi sosyal medya platformlarında yer alan ve kadına yönelik şiddet sahnelerine yönelik paylaşımları ele alınmıştır.

TELEVİZYONDA KADINA YÖNELİK ŞİDDET VE İZLEYİCİ TEPKİLERİ

Medyada şiddeti konuşurken televizyon şiddetin en yaygın olduğu ve en çok araştırmanın yapıldığı araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Televizyonda reklamlardan kadın programlarına, yarışmalardan dizilere kadar her tür içerikte şiddet ögesine rastlamak mümkündür. Özelde kurmacalar genelde bütün televizyon içeriği şiddeti eleştirirken bile meşrulaştırma aracına dönüşebilmektedir. Örneğin, televizyon dizilerinde kadının şiddete maruz kalmasının geleneksel kavramlara dayanılarak haklı ve gerekli gösterildiği; kadının şiddet karşısında güçsüz, çaresiz hatta şiddeti “hak etmiş” olarak resmedildiği görülmektedir. Türkiye’de de medya ve şiddeti konuşurken televizyon göz ardı edilemeyecek bir araçtır. Türkiye’de izleyicilerin televizyonda şiddet karşısında duyarsız olmadığı çeşitli araştırmalarla da ortaya konuşmuştur. Ünlü ve arkadaşları tarafından yapılan 2007 Ekim ve Mart tarihleri arasında ve prime time zaman diliminde en yüksek reyting alan dizilerin incelendiği araştırmada 57 sahnede 96 şiddet türü tespit edilmiştir. Araştırmaya göre incelenen dizilerin hemen hemen tümünde (%97) ağırlıklı olarak şiddet tespit edilmiştir. Dizilerde kadına yönelik şiddet çoğunlukla evde (%61,4) uygulanmıştır. Kadınların en çok dayak ve tokat gibi fiziksel şiddet türüne maruz kaldıkları görülmektedir. Bunun yanı sıra sözel ve psikolojik şiddetin ağırlıklı olarak yer aldığı saptanmıştır.⁶

Türkiye’de televizyon dizilerinin en çok izlenen programlar olmasının yanında, bu içeriklere yönelik izleyicilerde olumsuz bir bakış açısının olduğu da söylenebilir. RTÜK “Televizyon İzleme Eğilimleri Araştırması”na göre en çok rahatsız olunan program türünün “kuşak programları”nın⁷ ardından “dizi film”ler (%21,6) olduğu

⁵ “Televizyon İzleme Eğilimleri Araştırması, 2018” RTÜK, <https://www.rtuk.gov.tr> (Kasım 2019).

⁶ Sezen Ünlü vd., “Kadına Yönelik Şiddet: TV Dizilerinde Kadına Yönelik Şiddet Üzerine Bir Araştırma”, *Selçuk İletişim Dergisi*, 5 (4) (2009).

⁷ “Kuşak programları”, özellikle hafta içi gündüz kuşağında yer alan ucunda ödül olan ya da olmayan evlilik/izdivaç programlarını, müzik, eğitim, bilgi-beceri, sağlık gibi konuların yer aldığı, katılımcılarla sohbetlerin yapıldığı kadın

görülmektedir. Diziler, en yaygın olarak tüketilen popüler kurmaca ürünler olmakla birlikte katılımcıların en çok rahatsız oldukları konular sorulduğunda da dizilerde yer alan şiddet içeriklerinden rahatsız olanların oranı %48,8 olarak bulunmuştur.⁸

Ayrıca RTÜK tarafından 2016 yılında yapılan "Medya Okuryazarlığı Araştırması"na göre de öğrencilerin %98,3'ünün televizyon izlediği, %40'nın televizyonlardaki cinsel ve şiddet içeriklerinden rahatsız olduğu ve yaklaşık olarak %48'nin medyadaki şiddet içeriklerinin arkadaşlarının davranışlarını etkilediğini düşündüğü ortaya çıkmıştır.⁹

YENİ MEDYADA İZLEYİCİ TEPKİLERİ: "SEN ANLAT KARADENİZ" ÖRNEĞİ

Yeni medya teknolojilerinin gelişmesi ile birlikte bu süreçten hem geleneksel iletişim araçları hem de medya içeriklerinin tüketicileri etkilenmiştir. İnternet ile televizyonun yakınsaması ve dijitalleşen televizyon izleyici katılımı kavramını ortaya çıkarmıştır. İnternet üzerinden televizyon yayınlarının izlenmesi izleyicilerin hem o yayın ile ilgili farklı görüşlere ve yorumlara daha hızlı ulaşabilmesini hem de kendi yorum ve bakış açılarını başkalarına aktarabilmelerini sağlamıştır.¹⁰

Sosyal medyanın televizyon izleme pratiklerine eşlik etmesi ve bir izlenme oranı kriteri haline gelebilmesi aynı zamanda medya üretim ve tüketim biçimlerinde bir değişime işaret eder. Türkiye'de de izleyicinin değişiminden en çok etkilenen içeriklerden birisi de televizyon dizileridir. Değişen tüketim biçimlerinden en göze çarpanlarından biri, dünyada ve Türkiye'de televizyon izleme zevkinin internet/sosyal medya ortamlarına doğru genişlemesi ve "izleyici katılımı" kavramının ortaya çıkmasıdır. Yeni dağıtım teknolojileri ve yeni anlatı formları, üretici ve tüketiciyi aynı metni üreten katılımcılar olarak konumlandırmaktadır. Bu nedenle içerikler medya metni yayımlandıktan sonra farklı biçimlerde okunan bir son ürün değil, yazılmakta olan bir metindir. İzleyici de metni sadece okuyan değil, üretimine metni okuma, yeniden yazma ve düzeltme gibi çeşitli biçimlerde dâhil olan bir katılımcıdır.¹¹ İzle-

---

programlarını ve adli olayları, cinayet, çocuk kaçırma vb. vakaları konu alan programları kapsamaktadır. Türkiye'de gündüz kuşağı programlarının geçmişi tek kanallı yıllara dayanmaktadır. Türkiye'de kuşak programlarının ilk örneklerinde genellikle ev kadınlarını bilgilendirme amaçlı eğitici stüdyo programları olduğu söylenebilir (RTÜK, 2018, s. 59).

⁸ RTÜK, *Televizyon İzleme Eğilimleri Araştırması*, s.62.

⁹ Medya Okuryazarlığı Araştırması 2018, RTÜK, <https://www.rtuk.gov.tr> (Kasım 2019).

¹⁰ Suat Gezgin, "Televizyon 4.0", *TRT Akademi Dergisi*, 3 (6), (2018).

¹¹ Feyza Akınerdem, "Yerli Dizi Anlatıları ve İzleyici Katılımı: Uçurum Dizisini Ekşisizlülük ve Twitter'la Birlikte İzlemek", *folklor/edebiyat*, 18 (72). (2012),78.

yicinin bu katılımı aynı zamanda özellikle televizyon dizileri açısından bir izlenme oranı ölçme aracı niteliği göstermektedir. Mevcut izlenme oranı ölçümlerinin yanında sosyal medyada dizilerin ne kadar konuşulduğu da dikkate alınmaktadır. Bu durum sosyal medyanın sadece medya tüketim biçimlerinde değil; dizi filmin yayınlanmaya devam edip etmeyeceğinden, senaryosunun şekillenmesine veya oyuncu seçimine kadar üretim boyutunu da etkileyen bir değişime işaret eder. Bu değişim dizinin senaryosunda yer alan bazı sahneleri beğenip beğenmemeyi, eleştirmeyi kapsayabilir. Örneğin *Sen Anlat Karadeniz* dizisinde olduğu gibi, Facebook'ta dizi adına açılan hayran sayfalarında dizinin oyuncularını, dizi setinden sızdırılan bilgiler, dizinin geçmiş bölüm hakkında yorumlarla birlikte, dizinin yeni bölümlerinin senaryosu hakkında tahminler yer alırken; *Eksisözlük* veya *Change.org* gibi platformlarda dizide yer alan kadına yönelik şiddet sahneleri eleştirilmiş; dizinin senaryosunun değiştirilmesi ya da dizinin yayından kaldırılması için kampanyalar başlatılmıştır.

Sen Anlat Karadeniz dizisi, şiddet gördüğü bir Vedat isimli erkekten kaçarak çocuğu ile birlikte Karadeniz'e yerleşen Nefes isimli kadın ile burada ona "sahip çıkan" Tahir isimli erkek arasındaki aşkı ve Tahir'in ailesinin Nefes'e yönelik tepkisini anlatmaktadır. Dizi 2018 Ocak ayında ATV isimli televizyon kanalında yayına girmiştir. Dizinin yapımcısı Osman Sınav'dır.¹² Dizide kadına yönelik şiddet, aile içi şiddet, iktidar ilişkileri, aşk ve muhafazakârlık gibi konular öne çıkmaktadır. Asıl çıkış noktası kadına yönelik şiddeti ortaya koymak ve eleştirmek olarak açıklanan dizinin ilerleyen her bölümünde kadına yönelik fiziksel ve psikolojik şiddet içeren birçok sahne yer almıştır. Bu nedenle dizinin yayın hayatına başlamadan evvel iddia ettiği "kadına yönelik şiddeti eleştirme" iddiasının¹³ tam aksi yönde bir gelişim gösterdiği söylenebilir.

Bu özellikleri nedeniyle *Sen Anlat Karadeniz* dizisi son dönemde çeşitli araştırmalara da konu olmuştur. Niteliksel içerik analizi yöntemiyle seçilmiş bazı başka diziler ile birlikte *Sen Anlat Karadeniz* dizisinin de şiddet içeren sahnelerinin fragmanlarda nasıl sunulduğunu araştırdıkları çalışmasında Sünbül Olgundeniz ve Özgökbel Bilis toplam 32 dizi fragmanında 16 fiziksel, 9 psikolojik ve 12 sözel şiddet türünün mevcut olduğunu tespit etmiştir. Oransal olarak hesaplandığında fragmanlarda %50'lik oranda fiziksel şiddet, %28 oranında psikolojik şiddet ve %37,5 oranında

¹² "Sen Anlat Karadeniz Hakkında", <https://www.atv.com.tr/diziler/sen-anlat-karadeniz/hakkinda> (27.01.2020).

¹³ "Sen Anlat Karadeniz yakında atv'de!", <https://www.atv.com.tr/webtv/sen-anlat-karadeniz/ozelvideo/sen-anlat-karadeniz-yakinda-atvde> (27.01.2020).

sözel şiddet yer almaktadır.¹⁴ *Sen Anlat Karadeniz* dizisinde kadına yönelik şiddetin güncel sosyo-kültürel boyutlarıyla nasıl temsil edildiğinin niteliksel içerik analizi ve eleştirel söylem analizi kullanarak analiz edildiği bir yüksek lisans tez çalışmasında ise, incelenen altı bölümde toplam 7 kadının doğrudan şiddete maruz kaldığı tespit edilmiştir. Bu kadınlar içerisinde en çok şiddete maruz kalan Nefes'in yalnızca altı bölüm içerisinde 16 kez fiziksel, 18 kez psikolojik, 20 kez sözel, 7 kez de cinsel şiddete maruz kaldığı tespit edilmiştir. Ayrıca dizide kadına yönelik sözel şiddete karşı doğrudan bir eleştiri getirilmediği, bu sahnelerin çoğunlukla eğlenceli müzik, abartılı yüz ve beden ifadeleri gibi unsurlarla bezenerek mizahlaştırıldığı sonucuna varılmıştır. Çalışma sonuç olarak, *Sen Anlat Karadeniz* dizisinin kadına yönelik şiddeti eleştirmede, tam tersine estetikleştirme, erotikleştirme, heyecan yaratıcı öge olarak temsil etme ve mizahlaştırma yaklaşımlarıyla kadına yönelik şiddeti normalleştirdiği ve örtük olarak meşrulaştırdığını ortaya koymuştur.¹⁵

Bu çalışmada *Sen Anlat Karadeniz* dizisi izleyicilerinin, dizide yer alan kadına yönelik şiddet sahnelerine yönelik *Ekşisözlük*, ve *Change.org*'da yer alan paylaşımları ele alınmıştır. Bu amaçla *Ekşisözlük* ve *Change.org*'da yer alan diziye yönelik izleyici tepkileri 2019 yılı Ocak ve Ekim ayları boyunca gözlemlenmiş ve izleyicilerin dizide yer alan şiddet sahnelerine yönelik yorumları analiz edilmiştir. Buradaki "tepki" kavramı uyaran-tepki modelinde yer aldığı şekli ile değil, Livingston'a atıfla televizyonu anlamlandırırken yararlandıkları çok sayıda metin dışı kaynağı (inançları, kavrayışları, duygusal kaygıları, toplumsal bilgileri gibi kısaca hayatlarının geri kalan kısmına bir göndermeyi) yani izleyicilerin yorumlarını da içeren bir ifade olarak ele alınmıştır.¹⁶

EKŞİSÖZLÜK

Bir katılımcı içerik platformu olan *Ekşisözlük*, her türlü konu ve kavram hakkında, kayıtlı yazarların yorumlarını içeren ağ sayfası olup, web sitesi Türkiye'deki katılımcı sözlükler arasında en fazla toplam ve aylık tanım yapılan sitedir. Sözlük kendisini "kutsal bilgi kaynağı" olarak tanımlamakta ve sözlük içerisinde bilginin üretimi aynı zamanda bilginin tüketicisi tarafından anonim şekilde gerçekleşmemektedir. *Ekşisözlük* aynı zamanda popüler medya içeriklerinin tüketilmesinde izleme deneyi-

¹⁴ Seda Sümbül Olgundeniz ve Özgökbel Bilis, Pınar. "Türkiye'de Ulusal Kanallarda Yayımlanan Dizi Fragmanlarında Şiddetin Sunumu" *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Aralık (32), 2019, 606-620.

¹⁵ Merve Namı (De Grave), "Kadına Yönelik Şiddetin Medyada Temsili" (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Tv Sinema Anabilim Dalı, 2019).

¹⁶ Sonia Livingston, *Making Sense of Television: The Psychology of Audience Interpretation*, (London: Routledge, 1998).

mine eşlik eden bir platform olarak sıkça kullanılmaktadır.¹⁷ Bu çalışma kapsamında incelenen *Sen Anlat Karadeniz* dizisi hakkında *Ekşisözlük*'te izleyicilerince 2019 yılı Ocak-Ekim aylarını içeren toplam 10 ay boyunca "*Sen anlat Karadeniz*" başlığında açılmış 69 entry (içerik) girilmiştir. Aşağıda yer verilen örnek içeriklerde de görüleceği gibi *Ekşisözlük*'te kullanıcılar büyük oranda dizideki şiddet sahnelerine yönelik tepkilerini dile getirmektedir.¹⁸

"öncelikle diziyi hiç izlemediğimi belirtmek isterim. fakat sürekli fragmanına denk geliyorum ve hep bir bağırış, hep bir çığırma. arkadaş bu diziyi ciddi ciddi bu yüzden izleyen mi var? bağırıp çağırmadan çeksenize dizinizi" (*uslu-muhendis*, 30.01.2019, 00:00).

"...devam ediyor mu bilmiyorum ama tam olarak yaptığı şey şiddet pornografisi olan dizi. çıktığı dönemde insanların bayıla bayıla izlemesi de ne kadar hastalıklı zihinlerin olduğunun belirtisi. ps: bu tarz şeylerin ekranda, özellikle de prime time'da yayınlanması bence durumu adım adım normalize ediyor. elimizde mandalina ve çekirdekle dayak yiyen kadını izliyoruz. bir kadın var, dayak yiyor, biz izliyoruz, çay içiyoruz, kadın dövülüyor, biz muz yiyoruz, çocuklarımız da muhtemelen biz izlerken izliyorlar. bu hiç de şiddet karşıtı propaganda olmuyor bence. diziyi yapanların şiddeti savunduğunu iddia etmiyorum. ama bence bir esnaf işgüzarlığı var burada. neyin izleneceğini iyi biliyorlar. reyting uğruna yapılan bu şey, bana çok adice geliyor" (*sugarland*, 31.03.2019, 13:36).

"bu çöplük diziyi izleyen kitlelerin olması çok üzücü ülke adına. Kadına, çocuğa işkence sahneleri ile dolu hiçbir konusu olmayan bu köhne zihniyetteki yapımı izleyene, izlettirene lanet olsun. **Özellikle** ATV ve sonra diğer TV kanallarında yayınlanan aile ve toplum yapısını bozan bu tür iğrençliklerin bir an önce bitmesi gerekiyor" (*kimsoyledi*, 19.04.2019, 11:46).

"kadına şiddet gibi hassas bir konudan prim yapan dizi. güya kadına yönelik şiddette tepki olsun diye dizi çekecekler ama üçüncü sınıf aşılı feşkli entrikalı dizilerden farksız. kimin eli kimin cebinde belli değil. bir de karadeniz yöresini eklemişler ki evlerden ırak. karadenizle alakası yok dizinin. tek bağlantısı trabzon'da çekilmesi, kuymak yenmesi ve şive yapmaya çalışan ama yapamayan oyuncular. neymiş 21 reytingmiş bilmem neymiş kadınlara umut olmuş peeh.

¹⁷ Akınerdem, *Yerli Dizi Anlatıları*, 81.

¹⁸ Alıntılardaki Türkçe dilbilgisi hataları ve yazım yanlışları kullanıcılara aittir. İfadeler olduğu şekilde alıntılanmıştır.

asıl şiddetçi bu dizinin ekibi.bir de osman sınav söyledikleri kabahatinden büyük bir şekilde "alt tarafı parmak kırdık boğaz kesmedik" diyor. alt tarafı alt tarafı... zincirle kadını bağlayıp kırbaçlayan kimdi ? kadının kafasını klozete sokan kimdi? hamile bir kadını bağlayıp bıçakla tehdit eden kimdi ? bir kadını darağacına alıp onu asan kimdi? kızına hallenen baba kimdi? senin karakterlerin! bunları senin ekibin yazdı osman sınav. sen bu laflarınla anca çocuk kandırırısın" (*firatsuyukanakiyor*, 04.09.2019, 20:59).

İncelenen entryler içerisinde izleyiciler aynı zamanda dizinin hala yayınlanmasına tepki gösterilmekte, dizinin yapımcısı, yayınlayan kanal, oyuncular ve RTÜK'ün dizideki şiddet sahnelerine yönelik tepki vermemesi de eleştirmektedir.

CHANGE.ORG

Bir 'imza kampanyası platformu' olan *Change.org*'un dünyada 300, Türkiye'de 12 milyon kullanıcısı bulunmaktadır. Türkiye'deki kullanıcılar, kadın haklarından çocuk istismarına varıncaya dek birçok konuda, her ay ortalama 3.500 imza kampanyası başlatmaktadır.¹⁹ *Change.org* 2007 yılında aynı zamanda kuruluşun CEO'su olan Benjamin Michael Rattray tarafından kurulmuştur. Bir sivil toplum dayanışma alanı olan *Change.org* aynı zamanda bir "dijital aktivizm" aracı olarak da kabul edilebilir. *Change.org*'da, dileyen herkes bir konu ile ilgili imza kampanyası başlatabilmekte ve bir konuyu küresel çapta dikkat çekebilmektedir. *Change.org*'da düzenlenen imza kampanyaları, toplumsal bazı dönüşümlerde de önemli rol oynamaktadır.²⁰

¹⁹ Mehmet Emin İlbeyli, "Bir Sosyal Girişim Olarak Change.org", *Sivil Sayfalar*, Eylül 2, 2019, <http://www.sivilsayfalar.org/2019/09/02/bir-sosyal-girisim-olarak-change-org> (12.11.2019).

²⁰ Ceren Yegen, "Bir Dijital Aktivizm Biçimi Olarak Slaktivizm: Change.Org Örneği", *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 2014

Bu çalışma kapsamında *Sen Anlat Karadeniz* dizisinde yer alan şiddet sahnelerine bir tepki olarak *Change.org*'da 15 ayrı kampanya başlatıldığı tespit edilmiştir. Bu kampanyalar şunlardır:

1. “*Sen Anlat Karadeniz dizisi yayından ivedilikle kaldırılın*”, 18 Nisan 2019 tarihinde başlatılmış ve 710 kişi tarafından imzalanmıştır. Kampanyanın muhatabı RTÜK, İçişleri Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Trabzon valiliği ve Turkuaz Yayın Grubu'dur. Kampanya sayfasında bu kampanyanın başlatılma gerekçesi şu şekilde açıklanmıştır:

“Sen Anlat Karadeniz projesi rızası dışı eve kapatılan ve tecavüz, taciz ve şiddet gören bir kadın ile mert bir Karadeniz erkeğinin sevdası ve kötülöklere beraber mücadelesini anlatan bir destan iken şimdi ana amacı ve ekseninden çıkmış küçük düşürücü, sosyal mesajsız sıradan bir dizi olmuştur. Kadına şiddetle savaş üzerinden birçok mazlumun cesaretlenmesi öyküleri ana haberlerde yayımlandığı bir dönemden sonra maalesef gelinen noktada şu çok açıktır: Bu dizi asla bu hassas konu üzerinden prim yapmaya devam ettirilmemeli, asıl amacı için çabalayan senaristleri, ekipleri ve vicdanlı oyuncularının emeklerine zeval getirilmeden sonlandırılmalıdır.”

2. “*Sen Anlat Karadeniz dizisi kaldırılın*” 3 Şubat 2018 tarihinde başlatılmış ve 72 kişi tarafından imzalanmıştır. Kampanyanın muhatabı RTÜK, Karadenizliler ve Trabzon olarak seçilmiştir. Kampanyanın başlatılma gerekçesi şu şekilde açıklanmıştır:

“Aşağılayıcı tabrik edici ve kaldırılması gereken bir dizi Karadeniz öf ve adetlerini yansıtmamaktadır.”

3. “*Sen Anlat Karadeniz dizisi yayından kaldırılın*” 4 Ekim 2018 tarihinde başlatılmış ve 255 kişi tarafından imzalanmıştır. Kampanyanın muhatabı ATV olarak seçilmiştir. Kampanyanın başlatılma gerekçesi şu şekilde açıklanmıştır:

“ATV kanalında yayımlanan Sen Anlat Karadeniz dizisi kadınlara ve çocuklara yönelik fiziksel, psikolojik şiddetler içermekte. Dizinin reytinglerinin yüksek olması dizinin izleyicilere çok güzel bir içerik sunmasından değil izleyicilerin bu şiddetlerden kendine bir pay çıkarmasıdır. Dizi kadınlara yönelik yapılmakta olan fiziksel ve psikolojik şiddeti kınamak bir yana normalleştirmekten başka hiçbir şey yapmıyor. Dizi; bir erkeğe eşine karşı tecavüz edecek, zincirleyecek, parmaklarını kırarak yetkiyi vererek toplumun ahlak yapısına aykırı içerikler sunmakta ve ataerkil olan sistemi daha da ataerkilliştirmeye yönelik yayınlar yapmaktadır.”

4. "Sen Anlat Karadeniz Dizisinin Şiddet Sahnelere Dur Denilmeli" 5 Nisan 2018 tarihinde başlatılmış ve 386 kişi tarafından imzalanmıştır. Kampanyanın muhatabı RTÜK'tür. Kampanyanın başlatılma gerekçesi şu şekilde açıklanmıştır:

"ATV kanalında Çarşamba günleri yayınlanan, "Sen Anlat Karadeniz" isimli dizide aşırı derecede şiddet içeren ve rahatsız edici sahneler yayınlanıyor. Dizinin başında yalnızca 7 yaş ve üzeri ibaresi konmasına rağmen yayınlanan sahneler bir yetişkini bile etkileyebilecek kadar abartılmış; Bu sahnelerin kadına şiddete dikkat çekmek adına yayınlandığı iddia ediliyor, fakat dikkat çekmekten çok normalleştiriyor, dizide sürekli çıkan benzer sahneler yüzünden bu insanlık suçu normalleştiriliyor, bu sahnenin yayınlanması bile normal değilken nasıl kadına şiddete dikkat çekebilir? Yayından kaldırılıp kaldırılmaması tartışma konusu iken, bu sahnelerin bu kadar fazla, hatta mümkünse hiç tekrarlanmaması için bir yaptırım uygulanmalı, bahsettiğim sahneleri izlerseniz ne demek istediğimi anlarsınız, büyükler ve çocuklar dâhil herkesin ekran başında olduğu bir saatte böyle sahnelerin yayınlanması normal değildir, yalnızca 7 yaş ibaresi konulan bir dizide 18 yaş üstü birini bile etkileyebilecek sahneler yayınlanıyor."

İmzalama sebepleri

Diğer destekçiler kampanyayı neden imzalıyor göz at, bu kampanya onlar için niçin önemli öğren ve kendi imzalama nedenini paylaş (bu, kampanyayı başlatan kişi için çok önemli).

 Tuğçe Mahmutoğlu
1 year ago
Adam kesmeye ve öldürmeye özeniyorum yayından kaldırın lütfen
  Bildir

 Tuğay İronsıde Oğuz
1 year ago
Hak veriyorum.
  Bildir

 yüksel saygılı
1 year ago
Kadına şiddet önemli ama başka bir sıkıntı var, dizileri iyi izleyin kadına çizdikleri profillere bir bakın. Yalancı, ikiyüzlü, rişakar, sahtekar, para, erkek, güç için herşeyi yapan çocuğunu, arkadaşını, ana, babasını, dostunu, akrabasını, onurunu, gururunu satan kadın profilleri bence dayak... [Devamını oku](#)
  Bildir

5. “Atv’de yayına başlayan ‘Sen Anlat Karadeniz’ dizisinin yayından kaldırılmasını istiyoruz!” 26 Ocak 2018 tarihinde başlatılmış ve 199 kişi tarafından imzalanmıştır. Kampanyanın muhatabı RTÜK’tür. Kampanyanın başlatılma gerekçesi şu şekilde açıklanmıştır:

“24 Ocak çarşamba günü ATV’de yayına başlayan ‘Sen Anlat Karadeniz’ adlı dizide bariz şekilde kadına şiddet özendirilmiştir. Olaya göre erkek karakter, kadın karakteri kıskandığı için odaya saçından tutup sürükleyerek sokmuş daha sonra ağzını zorla kapatıp bileğini kırmıştır. Daha sonraki replikte ise ‘gelip parmaklarını kıracağım’ ifadesini kullanmıştır.

Ülkemizde kadın cinayetleri, taciz ve tecavüz vakaları ne yazık ki çok çok fazla iken, medyanın toplum üzerinde bu kadar etkisi olduğu halde bilinçlendirme yapmak yerine hala şiddeti özendirmesini kınıyoruz! Bu dizinin yayından kalkması için desteğinizi bekliyoruz. Sen yoksan 1 kişi eksikiz!

6. “Televizyonda Kadına Yönelik Şiddet Görmek İstiyoruz” 30 Temmuz 2018 tarihinde başlatılmış ve 56 kişi tarafından imzalanmıştır. Kampanyanın muhatabı RTÜK’tür. Kampanyanın başlatılma gerekçesi şu şekilde açıklanmıştır:

“Kadına yönelik şiddet reklamlardan dizilere kadar televizyonun her yerinde açık ve örneklendirilmiş bir şekilde gösterilmektedir. Bu duruma örneklerden bir tanesi de “Sen Anlat Karadeniz” adlı dizidir. Dizi her ne kadar çok sevilsede şiddet sahnelerinin yayımlanması kadına yönelik şiddeti sıradanlaştırmakta ve seyircinin kafasında normal bir davranış olarak algı yaratmaktadır. RTÜK bu durumu düzeltebilir”.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Ekme (*Cultivation*) yaklaşımı bağlamında George Gerbner, televizyonda sunulan şiddetin toplumsal gerçekliğin şekillenmesinde büyük rol oynadığını söylemektedir. Gerbner’e göre televizyon bir hikâye anlatıcısı olarak toplumsal algıları yavaş yavaş biçimlendirmekte ve kurgusal içerikler aracılığı ile bir “televizyon dünyası” (television world) yaratılmaktadır. Sonuç olarak bu kurgusal dünya içerisinde televizyon metinleri şiddeti ve şiddetin kurbanı olmayı meşrulaştırmaktadır.²¹ Medyada kadına yönelik şiddet televizyonda tüm program türlerinde olduğu gibi özellikle kuşak programlarında ve yerli dizilerde yaygın bir sorunsal olarak karşımıza çıkmaktadır.

²¹ Nazife Güngör, *İletişim Kuramları*, 114-115.

Öyle ki toplumda kadına ve çocuğa yönelik şiddetin artışında medyanın rolü giderek daha çok konuşulur olmuştur.

Araştırmalar Türkiye’de İnternet ve sosyal medya kullanımının özellikle 2011 yılından bu yana giderek arttığını göstermektedir. Konda Araştırma Şirketi’nin 2018 yılında gerçekleştirdiği araştırmaya göre 2011 yılında Türkiye genelinde her 10 kişiden ancak 4’ü internet kullanırken bugün bu rakam her 10 kişiden 8’idir.²² Televizyonun hala insanların gündelik hayatlarında önemli bir yer kaplamakla birlikte yeni medya ortamları aynı zamanda farklı toplumsal ve siyasal kimliklerin de yer bulabileceği alanlar olarak gittikçe önem kazanmaktadır. Özellikle geleneksel ve dijital araçların iç içe geçtiği yeni medya tüketim pratikleri ortaya çıkmaktadır. Bu yeni ortamlar hem de insanların bunları tüketme ve anlamlandırma pratiklerine ışık tuttuğu gibi, farklı izleme pratiklerine sahip- özellikle gençler- izleyici kitlelerine ulaşmada önemli bir yol olabilir.

Medyanın yaşamımızdaki belirgin rollerinin arttığı günümüzde, medyada sunulan şiddetin “satan” ya da “reyting” alan bir olgu olarak daha da artması sürpriz değildir. Giderek daha fazla oranda büyük medya şirketlerinin kontrolü altına giren iletişim sektörü karşısında, çocukların ve gençlerin medyada sunulan şiddetten korunması için; etkin bir kamu denetim ve düzenleme sistemine, tüketici ve profesyonel grupların kamuoyu baskısına ve bilinçli aile ve eğitimcilere gereksinim vardır. Medyada sunulan şiddetten en fazla etkilenen gruplar olarak çocuklar ve gençlere yönelik aile ve eğitimcilerin de daha dikkatli olması gerekmektedir. Burada medya okuryazarlığı eğitimi kritik bir öneme sahiptir. Medya okuryazarlığı eğitimi sayesinde çocuklar kullandığı medya içeriğini nasıl yorumlaması gerektiğini, onun iyi ve kötü yönlerini nasıl değerlendirmesi gerektiğini öğrenecektir. Böylece medyada sunulan şiddetin yaratacağı potansiyel olumsuz etkilerin üstesinden gelme olanağı kazanacaklardır.

Bu çalışmada hem izleyici katılımı hem de dijital aktivizm açısından önemli bir mecralar olarak kabul edilebilecek olan *Ekşisözlük* ve *Change.org*’da, kullanıcıların “*Sen Anlat Karadeniz*” dizisinde yer alan kadına yönelik şiddet sahnelerine yönelik tepkileri ele alınmıştır. Bu bağlamda çalışma yeni medya platformlarında yer alan izleyici tepkilerini de dizilerin anlamlandırılmasının bir sonucu olarak kabul etmek-

²² “KONDA Medya Raporu: Televizyonla Değişen Algılar, Sosyal Medyanın Yükselişi ve 10 Yıllık Medya Serüvenimiz 2008 – 2018”, KONDA,

https://konda.com.tr/wp-content/uploads/2019/12/KONDA_MedyaRaporu_HT2018.pdf [24.01.2020].

tedir. Türkiye’de televizyon izleme alışkanlıklarını değerlendirmenin ve araştırmanın yeni platformları olarak yeni medya platformları daha fazla dikkate alınmalıdır. Üstelik bu mecraların şiddeti yeniden üreterek çevrimdışı söylemlerinin çevrim-içi uzamda dolaşıma girmesine ve yeniden üretilmesine katkı sağladığına yönelik eleştirel bakış açısı da göz önünde bulundurulmalıdır. Günümüz izleyici pratikleri içerisinde popüler kurmaca içeriklerin televizyon ile birlikte dijital medyadan da takibinin giderek arttığı göz önünde bulundurulduğunda, bu mecralarda izleyici katılımını araştırmanın medya okuryazarlığı açısından da önemli olduğunun altı çizilmelidir.

KAYNAKÇA

Akınerdem, Feyza. "Yerli Dizi Anlatıları ve İzleyici Katılımı: Uçurum Dizisini Ekşisözlük ve Twitter'la Birlikte İzlemek", *folklor/edebiyat*, 18(72) (2012): 77-90.

Gezgin, Suat, "Televizyon 4.0", *TRT Akademi Dergisi*, Cilt 3(6) (2018):580-589.

Güngör, Nazife, *İletişim Kuramlar Yaklaşımlar*, 3. Baskı. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2016.

İlbeyli, Mehmet Emin "Bir Sosyal Girişim Olarak Change.org", *Sivil Sayfalar*, Eylül 2, 2019, <http://www.sivilsayfalar.org/2019/09/02/bir-sosyal-girisim-olarak-change-org> (12.11.2019).

İnal, Ayşe, *Haberi Okumak*, İstanbul: Temuçin Yayınları, 1996.

Karabağ Sarı, Çağla, "İzleyici Araştırmaları ve Politik İmkân Sorunu", *Moment Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 1(2) (2014): 241-269.

KONDA. "Medya Raporu Televizyonla Değişen Algılar, Sosyal Medyanın Yükselişi ve 10 Yıllık Medya Serüvenimiz 2008–2018", https://konda.com.tr/wp-content/uploads/2019/12/KONDA_MedyaRaporu_HT2018.pdf (24.01.2020).

Livingston, Sonia, *Making Sense of Television: The Psychology of Audience Interpretion*, London: Routledge, 1998.

Merve Namlı (De Grave), "Kadına Yönelik Şiddetin Medyada Temsili", *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Tv Sinema Anabilim Dalı, 2019.

RTÜK. *Televizyon İzleme Eğilimleri Araştırması*, 2018, <https://www.rtuk.gov.tr> (20.10.2019).

RTÜK, *Medya Okuryazarlığı Araştırması*, 2018, <https://www.rtuk.gov.tr> (20.10.2019).

Seda Sünbül Olgundeniz ve Özgökbel Bilis, Pınar. "Türkiye'de Ulusal Kanallarda Yayımlanan Dizi Fragmanlarında Şiddetin Sunumu" *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Aralık (32) (2019): 606-620 (28.01.2020).

"Sen Anlat Karadeniz Hakkında", *Son Güncelleme: Ocak 27, 2020*, <https://www.atv.com.tr/diziler/sen-anlat-karadeniz/hakkinda>.

"Sen Anlat Karadeniz yakında atv'de!", *Son Güncelleme: Ocak 27, 2020*, <https://www.atv.com.tr/webtv/sen-anlat-karadeniz/ozelvideo/sen-anlat-karadeniz-yakinda-atvde>.

- Ünlü, Sezen, Nazlı Bayram, Canan Uluyağcı ve Sevil Uzoğlu Bayçu. “Kadına Yönelik Şiddet: TV Dizilerinde Kadına Yönelik Şiddet Üzerine Bir Araştırma”, Selçuk İletişim Dergisi, 5 (4) (2009):95-104.
- Yavuz, Şahinde. Derleyeninin Sunuşu. Medya ve İzleyici Bitmeyen Tartışma. Der. Ş. Yavuz. Ankara: Vadi Yayınları, 2005, 14-15.
- Yegen, Ceren. “Bir Dijital Aktivizm Biçimi Olarak Slaktivizm: Change.Org Örneği, Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi, 4(2), (2014): 84-108.

SUÇA SÜRÜKLENEN ÇOCUKLAR İLE SUÇA SÜRÜKLENMEYEN ÇOCUKLARIN ALGILADIKLARI ANNE VE BABA TUTUMLARI, BAĞLANMA STİLLERİ VE BENLİK ALGILARININ İNCELENMESİ*

Prof. Dr. Ayşe Dilek ÖĞRETİR ÖZÇELİK** - Öğr. Gör. Rabia ŞENGÜN AFŞİN***

Özet

Bu çalışmada 12-18 yaş grubu suça sürüklenen çocuklar ile aynı yaş grubu suça sürüklenmeyen çocukların algıladıkları anne ve baba tutumları, ebeveyn bağlanma stilleri ve benlik algıları incelenmiştir. Araştırmanın örneklemini Diyarbakır ve Şanlıurfa ilinde bulunan 102 suça sürüklenen çocuk ile 108 ortaöğretim kurumuna devam eden çocuk oluşturmuştur. Araştırmada çocukların algıladıkları anne ve baba tutumlarını ölçmek için 'Çocuk Yetiştirme Stilleri Ölçeği', bağlanma stillerini ölçmek amacıyla

'Ebeveyn ve Arkadaşlara Bağlanma Envanteri', benlik algılarını ölçmek amacıyla ise 'Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği' ve araştırmacı tarafından hazırlanan 'Kişisel Bilgi Formu' kullanılmıştır. Bu çalışmada elde edilen veriler IBM SPSS Statistics 23 paket programı ile analiz edilmiştir. Araştırmada elde edilen bulgulara göre, suça sürüklenen çocuklar ile suça sürüklenmeyen çocukların anne ve baba tutumları, bağlanma stilleri ve benlik saygısı puanı açısından anlamlı farklılıklar vardır.

Anahtar Kelimeler: Anne Baba Tutumları, Ergenler, Çocuk Suçluluğu, Bağlanma Stilleri, Benlik Algısı

* 15-16 Kasım 2019 tarihlerinde Ankara'da TİHEK tarafından düzenlenen Şiddet'in Önlenmesi Çalıştayı'nda sözlü olarak tebliğ edilmiştir.

** Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, dilekogretir@gmail.com

*** Adnan Menderes Üniversitesi, Buharkent Meslek Yüksekokulu, rabia21kayra@gmail.com

GİRİŞ

Toplum bilimcilere göre suç, bireyin içinde yaşadığı toplumun, toplumsal ve kültürel şartlarının kötü etkileri sonucu, bireyi birlikte yaşadığı toplumdaki diğer bireylerin karşısına çıkararak bir çatışma ürünüdür. Ceza hukukçularına göre ise suç, yasalarca yapılması yasaklanan ve cezalandırılan eylemlerdir. Suç evrensel bir sorun olup, insanların toplu halde yaşamasından bu yana var olan bir problemdir. Bireyin içinde bulunduğu toplumda suça yönelten birçok sebeple iç içe yaşama zorunluluğu ve sosyalleşmede gerekli olan diğer bireyleri model alma ve öğrenme süreci, bireyin suç işlemede ve potansiyel suçlu olmasında çoğu kez etkin bir rol oynamaktadır (Baltacı, 2011). Tarihin her döneminde yetişkinlerde olduğu gibi çocuklarda da suçluluk davranışı görülmektedir. 17. yüzyıla kadar yetişkinlere uygulanan cezalar çocuklara da uygulanmaktayken, 18. yüzyıldan itibaren humanizm akımının etkisiyle çocukların ayrıcalıklı olması yönünde adım atılmıştır (Ward, 2010).

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de çocuk suçluluğu, sosyolojik ve hukuksal açıdan asrın en önemli sorunlarından biridir. Ülkemizde ve dünyada çocuk suçlularının sayısında giderek bir artış meydana gelmektedir. Çocuk suçluluğunun nedenleri, sosyoloji, psikoloji, biyoloji ve hukuk gibi farklı disiplinlerin araştırma konusu durumundadır. Çocuk suçluluğunda kalıtsal ve bedensel özelliklerin yanı sıra özellikle aile, okul, arkadaşlar, çevre, sosyoekonomik vs. özelliklerin etkisi tartışılmaktadır.

Türkiye’de ‘çocuk suçluluğu’ olarak adlandırılan, bilimsel kaynaklarca ‘Juvenile Delinquency’ kavramıyla ifade edilen ve ‘reşit olmayanın suçluluğu’ anlamına gelen kavram çocukluk ve ergenlik döneminin büyük bir kısmını kapsamaktadır. Çocukların insani gelişim sürecinin erken aşamalarında olması sebebiyle, sosyal, bilişsel, bedensel gelişimleri bakımından özel bakım ve yardıma ihtiyaçları olduğu; özgürlük, güvenlik, barış ve diğer koşullarında yasal korunmaya gereksinim duydukları göz önünde bulundurularak, Birleşmiş Milletler üye devletlerinin 29 Kasım 1985 tarihinde Pekin’de aldıkları kararlar neticesinde; çocuk suçluluğu; ‘mevcut hukuk sistemi içinde ceza verilmesini gerektirecek her türlü eylem ve ihmaldir’ şeklinde ifade edilmiştir (Beijing Kuralları m. 2, 1985).

Türkiye Cumhuriyeti ‘Çocuk Koruma Kanunu’nda suça sürüklenen çocuk; ‘daha erken yaşta reşit olsa bile, 18 yaşını doldurmamış, kanunlarda suç olarak tanımlanan bir eylemi yaptığı iddiasıyla hakkında soruşturma yada kovuşturma yapılan veya yaptığı eylemden ötürü hakkında güvenlik tedbirlerine karar verilen çocuğu’ ifade

etmektedir. Çocuk Koruma Kanunu'nda; suç işleyen çocuğa suçlu demek yerine 'suça sürüklenen çocuk' ifadesi kullanılarak, çocuğun suç işlemesinin yetişkin birinin suç işlemesi gibi iradi bir davranış olmadığı, ancak aile, arkadaş, yaşadığı çevre şartları gibi birçok faktörün bir araya gelmesiyle suça sevk edildiği ve sonucunun çocuk tarafından düşünülmediği, zarar verme kastı olmayan duygusal bir davranış olarak görülmektedir ve bu sebeple suça sürüklenen çocuklar kanunlarca teminat altına alınmış ve yargılanma süreci yetişkinden ayrı kanun ve mahkemece devam ettirilmiştir (Çocuk Koruma Kanunu, 2005; Uluğtekin, 2005).

Yapılan araştırmalarda suçlu ailelerin çocuklarının suç işlediği görülmektedir. Bu çalışmalarda genetiğin ve yetiştirme faktörlerinin etkisi üzerinde durulmaktadır. Yapılan araştırmalarda kişiyi suç işlemeye yönelten bir genin varlığına rastlanmamıştır. Bu da çocuğu suça yöneltmede biyolojik etmenlerin ana neden olmadığı görüşünde araştırmacıları birleştirmiştir (Doğan, 1990). Çocuğun suça yönelmesinde bireysel etmenlerden ziyade çevresel etmenlerin daha etkili olduğu, birçok bireysel etmenin kaynağında çevresel etmenlerin bulunduğu kabul edilen bir gerçektir. Çocuğun hareketleri, davranışları içinde bulunduğu hayatın şartlarına göre şekil almaktadır. Bu sebeple çevresel etmenler olarak çocuğun içinde bulunduğu aile, okul iş ve arkadaş ortamı çocuk suçluluğu ile ilişkilidir (Sevük, 1998). Çocuğun suça yönelmelerinin yada yönelmemelerinin esas sebeplerini içinde bulunduğu aile ve çevre faktörlerinde aramak gerekmektedir.

Çocuk doğduğu andan itibaren gelişimini bir aile içinde sürdürür. 'Evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik aile'dir (Türk Dil Kurumu, 2011). Diğer bir deyişle aile; toplumun en küçük yapı taşı, en küçük sosyal grubudur. Her sosyal grubun nasıl kuralları varsa her ailenin de kendine özgü, aile içerisindeki bireylerin oluşturduğu kuralları vardır ve aileyi oluşturan bireyler bu kurallara uymak zorundadır. Bu kurallar sosyalleşmenin de ön koşuludur. Çocuk sosyalleşme süreci sırasında yaşam kurallarını ve bu kurallara uymayı, yolunda gitmeyen bazı durumlar karşısında nasıl baş edeceğini öğrenmektedir. Çocuğa toplumsal kuralları öğreten aile, çevresinde yaşanacak olumsuzluklar, zorlanmalar çocuğu istenmeyen davranışlara, suça yönelmelerine neden olabilmektedir (Ersin, 2010). Çocukların geçtikleri bu dönemde ebeveynin çocuğa karşı takındığı tutum ve davranışların çocukların suça yönelmelerinde etkili olduğu düşünülmektedir.

Çocuk yetiştirmede temel unsur fiziksel ihtiyaçlarının zamanında karşılanmasının yanı sıra sevgi ve eğitimidir. Sevgi ihtiyacının, hayatın her döneminde karşılanması gerekir. Çocuk her zaman her koşulda anne babası tarafından sevildiğini bilmek ister. Çocuğu sevmek demek her istediğine evet demek, her istediğini yapmasına izin vermek, her davranışını onaylamak değildir. Davranışlarını düzene koymak adına bazı kurallar koymak, disipline etmek, eğitmek gerekir (Dirim, 2003, s. 26-28). Ailenin disiplin ve sevgideki yetersizliği ya da aşırılığı çocukta sağlıklı bir gelişime neden olur.

Ebeveynlerin çocuk yetiştirme yöntemlerinde kullandıkları tutumların birçoğu çocuk suçluluğuna sebep olmaktadır. Ebeveynin aşırı koruyucu-kollayıcı tavrı çocuğun özerkliğini kazanamayıp bağımlı bir kişilik gelişimine sebep olmaktadır. Yeterince sevgi göstermeyince yoksunluk dolayısıyla ciddi davranış problemleri oluşmaktadır. Sıkı disiplin çocuktan yaşının ve gelişiminin üstünde sorumluluk beklemeye ve cezaya başvurmaya sebep olmaktadır. Bu da çocuğun saldırganca davranmasına, kurallara başkaldırmasına sebep olur ve sıkı disiplin sonucunda da çocuğun suça sürüklenmesi kaçınılmaz bir hale gelir (Öğretir-Özçelik ve Demircan, 2019, ss. 269-300; Subaşı ve Öğretir-Özçelik, 2019, ss. 25-49; Öğretir-Özçelik ve Şıvkın, 2019, ss. 1-14; Öğretir-Özçelik ve Tok, 2018, ss. 570-579; Öğretir-Özçelik ve Oğuz, 2018, ss. 535-543; Öğretir-Özçelik, 2017, ss. 23-35;).

2. YÖNTEM

Bu bölümde; araştırmanın modeli, evreni ve örneklemini, kullanılan veri toplama araçları ve verilerin çözümlenmesi hakkında bilgi verilmektedir.

2.1. ARAŞTIRMA MODELİ

Bu araştırma, suça sürüklenen çocuklar ile suça sürüklenmeyen çocukların algıladıkları anne ve baba tutumları, bağlanma stilleri ve benlik algılarının incelenmesine yönelik ilişkiyel tarama modeliyle yapılmış bir çalışmadır. Tarama modeli geçmişte ya da bulunulan zamanda var olan durumu var olduğu şekliyle tanımlayıp betimler. Araştırmaya konu olan durumu ve değişkenleri değiştirmeye ve etkilemeye çabası yoktur. Bu model yoluyla kısıtlı bir zaman diliminde çok geniş bir sahada bilgi toplanabileceği için seçilmiştir (Büyüköztürk vd., 2014, s. 28).

2.2. EVREN VE ÖRNEKLEM

Araştırmanın evrenini Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde bulunan suça sürüklenen çocuklar ve 2015-2016 eğitim öğretim yılında 9, 10, 11, 12. sınıflara devam eden ortaöğretim öğrencileri oluşturmaktadır.

Araştırmanın örneklemini ise bu çocuklar içerisinde tesadüfi bir şekilde seçilen, evreni temsil eden 102 cezaevinde tutuklu- hükümlü bulunan ve denetimli serbestlik müdürlüğüne gelen suça sürüklenen çocuklardan, 108 ortaöğretim kurumunda öğrenim görmekte olan, toplam 210 çalışmaya gönüllü katılan çocuk oluşturmuştur. Araştırmada; örneklem sayısının belirlenmesinde basit seçkisiz örnekleme yöntemleri içerisinde ulaşılabilir örnekleme yolu kullanılmıştır. Basit seçkisiz örnekleme yönteminde; evreni oluşturan her birimin örneklem içinde yer alma olasılığı eşittir. Diğer bir ifadeyle tüm bireylerin seçilme olasılığı aynıdır ve bir bireyin seçimi diğer bireylerin seçimini etkilememektedir (Büyüköztürk vd., 2014, s. 85). Araştırmada kullanılan ölçeklerin izinleri araştırmacı tarafından, ölçekleri geliştiren, uyarlayan ve geçerlik güvenirlik çalışmalarını yapan kişilerden alınmıştır.

Milli Eğitim Müdürlüğü ve Adalet Bakanlığı'ndan gerekli resmi izinler alınmıştır. Ölçekler, alınan izinler doğrultusunda 2015 yılında, 03.08.2015 ve 20.12.2015 tarihleri arasında uygulanmıştır. Örneklem grubunu oluşturan suça sürüklenen çocukların buldukları kurumlar (ceza ve infaz kurumu ile denetimli serbestlik müdürlüğü) ve suça sürüklenmeyen çocukların buldukları okullar önceden ziyaret edilmiş ve kurum müdürleriyle görüşülmüştür.

Ölçekler alınan izinler doğrultusunda Şanlıurfa ve Diyarbakır illerinde; ortaöğretim kurumu 9., 10., 11. ve 12. sınıf öğrencilerinden rasgele seçilmiş 108 öğrenciye; ceza infaz kurumunda tutuklu kalan ve denetimli serbestlik müdürlüğünde almış oldukları cezanın infazı aşamasında bulunan tutuklu olmayan rasgele seçilmiş 102 suça sürüklenen çocuğa kurumun psikolog ve sosyologu eşliğinde uygulanmıştır.

2.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Veri toplama aracı olarak, araştırmaya katılan çocukların sosyo-demografik özelliklerini saptamak amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanan 'Kişisel Bilgi Formu'; Sümer ve Güngör (1999) tarafından geliştirilen 'Çocuk Yetiştirme Stilleri Ölçeği' Günaydın, Selçuk, Sümer ve Uysal (2005) tarafından geliştirilen 'Ebeveyn ve Arka-

daşlara Bağlanma Envanteri (EABE)' ve Çuhadaroğlu (1986) tarafından geliştirilen 'Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği' kullanılmıştır.

2.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Kişisel bilgi formu, bu araştırmanın amacına uygun olarak araştırmacı ve danışman tarafından alan yazın taranarak geliştirilmiştir.

Kişisel bilgi formunda, araştırmaya katılan örneklemin yaşı, cinsiyeti, doğum yeri, öğrenim durumu, aile bilgileri, maddi durumu, yaşadığı yer, madde kullanımı, cezaevine yatış sebebi, anne baba tutumları gibi demografik özelliklerine ilişkin sorular bulunmaktadır.

Araştırmacı uygulamayı gerçekleştirmeden önce çocuklara kendini kurum ortamında tanıtmıştır. Uygulama öncesi öğrencilere araştırmanın amacı ve veri toplama araçları hakkında bilgi verilmiştir. Çocuklardan veri toplamak için kullanılan ölçekler ve kişisel bilgi formu her çocuğa buldukları kurumun uygun ve sessiz bir alanında uygulanmıştır. Anketleri çocukların doldurması beklenip, aynı gün alınmıştır.

2.3.2. Çocuk Yetiştirme Stilleri Ölçeği

Ölçek, ergen yetiştirme stillerini ölçmek için Maccoby ve Martin'in (1983) önerdiği boyutlar ile Lamborn ve arkadaşlarının (1991) çalışmaları örnek alınarak Sümer ve Güngör (1999) tarafından yeni maddeler eklenerek geliştirilmiştir. Ölçek 22 madde içermekte ve maddeler beşli derecelendirme üzerinden değerlendirilmektedir. Anne ve baba için ayrı ayrı değerlendirme imkanı bulunan ölçekte çocuk yetiştirme stillerinin altında yatan kabul/ilgi boyutunu ölçmek için 11 ve kontrol boyutunu ölçmek için 11 madde yer almaktadır. 1, 3, 4, 7, 9, 10, 14, 16. maddeler kabul/ilgi/sevgi boyutunu; 2, 5, 6, 8, 15, 17, 18, 19, 20, 21, 22. maddeler sıkı denetim/kontrol boyutunu ölçmektedir. 11, 12 ve 13. maddeler ters yönde puanlanacak maddelerdir.

Kabul/ilgi boyutu anne babanın çocuğu kabul etmesini, anlamasını ve çocuğuna gösterdiği sevgiyi ve ilgiyi değerlendirmektedir. Kontrol boyutu, ana-babanın çocuğun davranışlarını sınırlandırmasını, izlemesini ve çocukların disipline edilmesini içermektedir (Sümer ve Güngör, 1999). Her alt boyuttan alınan toplam puanın yüksekliği, o boyutun ifade ettiği tutumun yüksekliğini ortaya koymaktadır. Ölçek geliştirme çalışması ergenlerden, çocukluk dönemlerinde ana-babalarıyla olan ilişkilerini düşünerek geçmiş zamanda verilen ifadelere ne derecede katıldıklarını değer-

lendirmeleri istenmiştir (örneğin, ‘her davranışımı sıkı sıkıya kontrol etmek isterdi’) (Sümer ve Güngör, 1999). Bu çalışmada, Güngör’ün de (2000) çalışmasında olduğu gibi ifadeler geçmiş zamanda değil geniş zamanda verilmiştir (örneğin, ‘her davranışımı sıkı sıkıya kontrol etmek ister). Ana-babalık stillerinin zamana göre değişmez olması bu değişikliği getirmiştir (Holden ve Miller, 1999). Çocuk Yetiştirme Stilleri Ölçeği’nden boyutlar ve kategorik olmak üzere iki düzeyde bilgi alınabilmektedir. Boyutlar temelinde kabul/ilgi ve kontrol; kategorik olarak ise her iki boyutta medyan değerinin üstünde puan alanlar demokratik (demokratik), altında puan alanlar ise izin verici/ihmalkâr (ihmalkar) ana-babalar olarak sınıflandırılmaktadır. Kabul/ilgi boyutunda medyanın üstünde, kontrol boyutunda medyanın altında puan alanlar hoşgörülü (hoşgörülü); kabul/ilgi boyutunda medyanın altında, kontrol boyutunda medyanın üstünde puan alanlar ise otoriter ana-babalar olarak sınıflandırılmaktadır (Sümer ve Güngör, 1999).

Sümer ve Güngör (1999) çalışmada Çocuk Yetiştirme Stilleri Ölçeğinin iç tutarlılık sayılarını annenin gösterdiği kabul/ilgi ve kontrol boyutu için sırasıyla .81 ve .79; babanın gösterdiği kabul/ilgi ve kontrol boyutu için sırasıyla .91 ve .90 olarak bulmuştur. Ölçekte yer alan yönergede ölçeği yanıtlarken dikkat edilmesi gereken noktalar vurgulanmış ve öğrencilerden her madde için kendilerine en uygun seçeneği işaretlemeleri istenmiştir. Ölçeğin kullanımıyla ilgili araştırmacıdan izin alınmıştır.

2.3.3. Ebeveyn ve Arkadaşlara Bağlanma Envanteri (EABE)

Bu ölçek Armsden ve Greenberg’ in (1987) hazırladığı “Inventory of Parent and Peer Attachment” ölçeğinin Günaydın, Selçuk, Sümer ve Uysal (2005) tarafından Türkçe’ ye uyarlanmış halidir.

Orijinalinde 28 maddeden oluşan ölçeğin Raja ve arkadaşları (1992) tarafından geliştirilen 12 maddelik kısa formunun standart çeviri-tekrar çeviri yöntemiyle Türkçe’ ye çevrilmiş şekli kullanılmıştır. Ölçek, ergenlerin anne ve babalarına bağlanmalarını ölçmek amacıyla geliştirilmiş ve anneye olan ilişkileri içeren 12 madde, babayla olan ilişkiler içeren 12 madde toplam 24 maddeden oluşmaktadır. Geçerlilik katsayısı anne formu için .88 olarak baba formu için .90 olarak saptanmış olup, güvenirlik katsayısı anne formu için .87 olarak baba formu için .88 olarak test-tekrar test yöntemi kullanılarak bulunmuştur.

EABE kısa formu her biri dörder madde içeren ‘Güven, İletişim, Yabancılaşma’ alt ölçeklerinden oluşmaktadır.

EABE, her madde 7 basamaklı ölçekler üzerinden değerlendirilmiştir (1 = asla, 7 daima) ve katılımcılar tarafından hem anne hem de baba için cevaplandırılmıştır. Böylelikle, 'Güven, İletişim ve ters kodlanan Yabancılaşma' alt ölçeklerinin toplanmasıyla toplam bağlanma puanı, anne baba için ayrı ayrı hesaplanabilmektedir. Ölçekteki 1., 2., 3. ve 11. maddeler güveni; 6., 7., 8. ve 12. maddeler iletişimi; 4., 5., 9. ve 10. maddeler yabancılaşmayı ölçmektedir. Envanterin güven, iletişim ve yabancılaşma alt boyutları ayrı ölçülebildiği gibi, güven boyutundan 2. madde, iletişim boyutundan 6. madde ve yabancılaşma boyutunun bütün maddeleri ters kodlanıp ve diğer maddelerle de toplandığında güvenli bağlanma puanına ulaşılmaktadır (Güngör ve ark, 2005). Güven boyutu, ergenin güven duygusunu, bağlanma figürlerinin kendi duygusal durumlarında ihtiyaç, istek ve arzularına saygı göstermesini değerlendirirken; diğer boyutlar ergenlerin bağlanma figürlerine karşı öfke ve onlardan ayrışmayı değerlendirmektedir.

Ölçeğin üstünde yer alan yönergede cümlelerde anlatılan durum ne sıklıkta yaşanmışsa 7 aralıklı ölçekte, ilgili rakam üzerine (X) koyarak göstermeleri istenmiştir. Ölçekte yer alan yönergede ölçeği yanıtlarken dikkat edilmesi gereken noktalar vurgulanmış ve öğrencilerden her madde için kendilerine en uygun seçeneği işaretlemeleri istenmiştir. Ölçeğin kullanımıyla ilgili araştırmacıdan izin alınmıştır.

2.3.4. Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği

Rosenberg Self-Esteem Scale (Benlik Saygısı Ölçeği) Rosenberg (1965) tarafından ergenlere yönelik benlik saygısı ölçüm aracı olarak geliştirilmiştir. Rosenberg A.B.D.'deki ergenlerde yaptığı çalışmada benlik saygısını çeşitli başka özelliklerle birlikte değerlendirmek amacıyla başka küçük alt ölçeklerden de yararlanmıştır. Geçerlik ve güvenilirlik çalışmasına bunlar da alınmıştır. Ama her bir alt ölçeğin ölçtüğü özellikler ve değerlendirmeleri farklıdır. Çuhadaroğlu (1986) ölçeği Türkçe'ye çevirmiş, geri çevirisi ve lise öğrencilerinde geçerlik güvenilirlik çalışmalarını yaparak Türkiye'deki ergenlerde de kullanılabilir hale getirmiştir. Geçerlilik katsayısı $r=71$ olarak saptanmış olup, güvenilirlik katsayısı $r=75$ olarak test-tekrar test yöntemi kullanılarak bulunmuştur.

Benlik saygısı ölçeği ek 4'te verilen 10 sorudan oluşmaktadır. Sorular Guttman değerlendirme yöntemiyle puanlanmaktadır ve her sorunun puan alacak yanıtları ölçek üzerinde "*" işareti ile gösterilmiştir.

Puanlama şu şekilde yapılmaktadır:

1., 2. ve 3. sorular , 4. ve 5. soru, 9. ve 10. sorular birlikte değerlendirilmektedir.

İlk üç sorudan herhangi ikisinden puan alıyorsa (2/3) bu kümeden bir puan almış olur.

4. ve 5. sorudan herhangi birinde puan alan şıklardan birini işaretlemişse yine bu kümeden de bir puan alır.

9. ve 10. sorular da 4. ve 5. gibi değerlendirilir.

6., 7. ve 8. soruların herbiri kendi başlarına puan alır.

Böylece testi dolduran kişi tüm sorulardan puan aldığı zaman maksimum puanı 6 olmaktadır.

0-1 puan yüksek benlik saygısı düzeyini , 2-4 puan orta benlik saygısı düzeyini ve 5-6 puan düşük benlik saygısı düzeyi olarak değerlendirilmiştir.

Grup uygulamalarında, her bir deneğin toplam puanı bu şekilde hesaplanarak puan ortalamasıyla grubun benlik saygısı düzeyi belirlenebilir.

Ölçeğin kullanımıyla ilgili araştırmacıdan izin alınmıştır.

2. BULGULAR

Araştırma kapsamında örnekleme oluşturan katılımcılardan suça sürüklenen çocukların algıladıkları anne ve baba tutumları ile anne ve babaya bağlanma stili arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığı; suça sürüklenen çocukların algıladıkları anne ve baba tutumları ile benlik algıları arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığı; suça sürüklenen çocukların anne ve babaya bağlanma stili ile benlik algıları arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığı; suça sürüklenen çocuklar ile suça sürüklenmeyen çocukların algıladıkları anne ve baba tutumları açısından aralarında anlamlı bir farklılığın bulunup bulunmadığı; suça sürüklenen çocuklar ile suça sürüklenmeyen çocukların anne ve babaya bağlanma stili açısından aralarında anlamlı bir farklılığın olup olmadığı; suça sürüklenen çocuklar ile suça sürüklenmeyen çocukların benlik algısı arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığı sorularına yanıt vermek üzere, elde edilen verilerin istatistiksel analizleri sonucunda edinilen bulgular tablolarla gösterilmiştir.

Tablo 1. Demografik Özellikler

	n	%
Suçta Sürüklenen Çocuklar	102	48,6
Suçta Sürüklenmeyen Çocuklar	108	51,4
Toplam	210	100

Tablo 1 incelendiğinde araştırmaya katılan çocukların%48,6'sını (n = 102) suçta sürüklenen çocuklar, %51,4'ünü (n = 108)de herhangi bir suç işlememiş çocukların oluşturduğugörülmektedir.

Tablo 2. Suçta Sürüklenen Çocuklarda Demografik Özelliklerin Frekans Dağılımları-1

		n	%	
Suçta Sürüklenen Çocuklar	Doğum Yeri	Şanlıurfa	1	0,98
		Diyarbakır	32	31,37
		Batman	1	0,98
		Adıyaman	1	0,98
		Mardin	1	0,98
		Mersin	1	0,98
		Bingöl	1	0,98
		Siverek	47	46,08
		Hazro	3	2,94
		Silvan	2	1,96
		Eğil	2	1,96
		Ergani	1	0,98
		Kocaköy	1	0,98
		Kulp	2	1,96
		Bismil	3	2,94
		Çınar	1	0,98
		Kahta	1	0,98
		Kızıltepe	1	0,98
		Toplam	102	100

		n	%	
Suça Sürüklenen Çocuklar	Doğum Yılı	1997	24	23,53
		1998	42	41,18
		1999	19	18,63
		2000	13	12,75
		2001	3	2,94
		2003	1	0,98
		Toplam	102	100
	Cinsiyet	Kadın	6	5,88
		Erkek	96	94,12
		Toplam	102	100
Eğitim Düzeyi	Okula gitmemiş	5	4,9	
	İlkokul terk	20	19,61	
	İlkokul	6	5,88	
	Ortaokul	38	37,25	
	Diğer	33	32,35	
	Toplam	102	100	
Aile Türü	Çekirdek aile	79	77,45	
	Geniş aile	21	20,59	
	Boşanmış	2	1,96	
	Toplam	102	100	
Anne-Baba Birlikteliği	Birlikte	90	88,24	
	Ayrı	12	11,76	
	Toplam	102	100	

Tablo 2’de suça sürüklenen çocukların doğum yerlerine göre dağılımları incelendiğinde %37,25’inin (n=38) şehir merkezi olduğu, %62,75’inin (n=64) ilçe olduğu belirlenmiştir.

Suçta sürüklenen çocukların doğum yıllarına göre dağılımları incelendiğinde %23,53’ü(n=24) 1997 doğumlu, %41,18’i(n=42) 1998 doğumlu, %18,63’ü(n=19)

1999 doğumlu, %12,75'i(n=13) 2000 doğumlu, %2,94'ü(n=3) 2001 doğumlu, %0,98'i(n=1) 2003 doğumlu olduğu belirlenmiştir.

Suçta sürüklenen çocukların cinsiyetlerine göre dağılımları incelendiğinde %5,88'ini (n=6) kadınların oluşturduğunu, %94,12'sini (n=96) erkeklerin oluşturduğu görülmüştür. Araştırmaya katılan çocukların cinsiyetleri bazında benzer dağılım göstermedikleri belirlenmiştir. Bunun sebebinin genel olarak suçta sürüklenmenin erkek çocuklarda daha fazla olmasından kaynaklandığı söylenebilir.

Suçta sürüklenen çocukların eğitim düzeylerine göre dağılımları incelendiğinde %4,9'unun (n=5) okula hiç gitmemiş olduğu, %19,61'inin (n=20) ilkokulun herhangi bir sınıfında okurken okulu bıraktığı, %5,88'inin (n=6) ilkokul mezunu olduğu, %37,25'inin (n=38) ortaokul mezunu olduğu ve %32,35'inin (n=33) diğer seçeneğini işaretlediği belirlenmiştir. Eğitim düzeyinin düşük olmasının çocuğun suçta sürüklenmesinde bir sebep teşkil ettiği sonucuna varılabilir.

Suçta sürüklenen çocukların aile türlerine göre dağılımları incelendiğinde %77,45'inin (n=79) çekirdek aileye sahip olduğu, %20,59'unun (n=21) geniş aileye sahip olduğu ve %1,96'sının da (n=2) boşanmış aileye sahip olduğu görülmüştür.

Suçta sürüklenen çocukların anne-baba birliktelik durumuna göre dağılımları incelendiğinde %88,24'ünün (n=90) anne-babasının birlikte yaşadığı, %11,76'sının da (n=12) anne-babasının ayrı olduğu belirlenmiştir.

Tablo 3. Suçta Sürüklenen Çocuklarda Demografik Özelliklerin Frekans Dağılımları-2

		n	%
Suçta Sürüklenen Çocuklar	Kardeş Sayısı	1 Kardeş	2,94
		2 Kardeş	6,86
		3 Kardeş	12,75
		4+ Kardeş	77,45
		Toplam	102
	Kaçınıcı Çocuk	Birinci çocuk	21,57
İkinci Çocuk		18,63	
Üçüncü Çocuk		13,73	
Dört veya üzeri çocuk		46,08	
Toplam		102	

		n	%	
Suça Sürüklenen Çocuklar	Aylık Gelir	0-500 TL	37	36,27
		500-1000 TL	36	35,29
		1000-1500 TL	19	18,63
		Diğer	10	9,8
		Toplam	102	100
	Baba Meslek	İşçi	19	18,63
		Çiftçi	19	18,63
		Memur	4	3,92
		Esnaf/Tüccar	20	19,61
		Serbest meslek(Doktor, Avukat vb.)	19	18,63
		Diğer	21	20,59
	Toplam	102	100	
	Anne Meslek	Ev hanımı	95	93,14
		İşçi	1	0,98
		Esnaf	1	0,98
		Serbest meslek	2	1,96
		Diğer	3	2,94
		Toplam	102	100
	En Uzun Süre Yaşadığınız Yer	Köy	13	12,75
		İlçe	46	45,1
Şehir		43	42,16	
Toplam		102	100	
Hem Cinsleriniz ile Arkadaşlık İlişkileri	İyi	63	61,76	
	Orta	35	34,31	
	Kötü	4	3,92	
	Toplam	102	100	
Geçmişte Kullandığınız Madde ya da Maddeler	Yok	29	28,43	
	Sigara	47	46,08	
	Alkol	1	0,98	
	Madde	7	6,86	
	Sigara ve Alkol	1	0,98	
	Sigara ve madde	4	3,92	
	Alkol ve madde	1	0,98	
	Hepsi	12	11,76	
Toplam	102	100		

		n	%	
Suça Sürüklenen Çocuklar	Suçun Niteliği			
		Cevapsız	3	2,94
		Hafif	48	47,06
		Orta	25	24,51
		Ağır	26	25,49
	Toplam	102	100	

Tablo 3'te suça sürüklenen çocukların kardeş sayılarına göre dağılımları incelendiğinde %2,94'ünün (n=3) tek kardeşi, %6,86'sının(n=7) 2 kardeşi, %12,75'inin (n=13) 3 kardeşi, %77,45'inin (n=79) 4 ve üzeri kardeşe sahip olduğu belirlenmiştir. Çok kardeşlilik nedeniyle anne babanın çocuklarına yeterince ilgi gösterememesi ve ihmal etmesi gibi sebeplerle çocuklarının suça sürüklenmesinde sebep teşkil ettiği sonucuna varılabilir.

Suçta sürüklenen çocukların doğuş sırasına göre dağılımları incelendiğinde %21,57'sinin (n=22) birinci çocuk, %18,63'ünün (n=19) ikinci çocuk, %13,73'ünün (n=14) üçüncü çocuk, %46,08'inin de (n=47) dört ve daha sonraki çocuk olduğu görülmüştür.

Suçta sürüklenen çocukların ailelerinin aylık gelirlerine göre dağılımları incelendiğinde %36,27'sinin (n=37) 0 ile 500 lira arası gelire sahip olduğu, %35,29'unun (n=36) 500 ile 1000 lira arası gelire sahip olduğu, %18,63'ünün (n=19) 1000 ile 1500 lira arası gelire sahip olduğu, %9,8'inin de (n=10) 1500 lira üstü gelire sahip olduğu görülmüştür. Bu sonuca göre gelir düzeyinin düşük olmasının da çocukların suça sürüklenmesinin sebeplerinden biri olabileceği düşünülmektedir.

Suçta sürüklenen çocukların babalarının mesleklerine göre dağılımları incelendiğinde %18,63'ünün (n=19) işçi, %18,63'ünün (n=19) çiftçi, %3,92'sinin (n=4) memur, %19,61'inin (n=20) esnaf, %18,63'ünün (n=19) serbest meslek, %20,59'unun (n=21) diğer mesleklerde olduğu görülmüştür.

Suçta sürüklenen çocukların annelerinin mesleklerine göre dağılımları incelendiğinde %93,14'ünün (n=95) ev hanımı, %0,98'inin (n=1) işçi, %0,98'inin (n=1) esnaf, %1,96'sının (n=2) serbest meslek, %2,94'ünün (n=3) diğer mesleklerde olduğu görülmüştür.

Suçta sürüklenen çocukların en uzun süre yaşadıkları yerlere göre dağılımları incelendiğinde %12,75'inin (n=13) köyde, %45,1'inin (n=46) ilçede, %42,16'sinin (n=43) şehirde yaşamış olduğu belirlenmiştir.

Suçta sürüklenen çocukların hemcinsleriyle arkadaşlık ilişkilerine göre dağılımları incelendiğinde %61,76'sının (n=63) hemcinsleriyle arasının iyi olduğu, %34,31'inin (n=35) hemcinsleriyle arasının orta olduğu, %3,92'sinin (n=4) hemcinsleriyle arasının kötü olduğu olduğu belirlenmiştir.

Suçta sürüklenen çocukların geçmişte kullandıkları madde-maddelere göre dağılımları incelendiğinde %28,43'ünün (n=29) herhangi bir maddeyi kullanmadıkları, %46,08'inin (n=47) sigara kullandığı, %0,98'inin (n=1) alkol kullandığı, %6,86'sının (n=7) uyuşturucu madde kullandığı, %0,98'inin (n=1) sigara ve alkol kullandığı, %3,92'sinin (n=4) sigara ve uyuşturucu madde kullandığı, %0,98'inin (n=1) alkol ve uyuşturucu madde kullandığı, %11,76'sının da (n=12) sigara-alkol-uyuşturucu maddelerinin üçünü birden kullandığı belirlenmiştir.

Suçta sürüklenen çocukların işledikleri suçun niteliklerine göre dağılımları incelendiğinde %2,94'ünün (n=3) işlediği suçun niteliğini belirtmediği, %47,06'sının (n=48) hafif dereceli suçları işlediği, %24,51'inin (n=25) orta dereceli suçları işlediği, %25,49'unun da (n=26) ağır dereceli suçları işlediği görülmüştür.

Tablo 4. Suçta Sürüklenen Çocuklarda Demografik Özelliklerin Frekans Dağılımları-3

		n	%	
Suçta Sürüklenen Çocuklar	Suçta Karışma Derecesi	Cevapsız	6	5,88
		Kendim İşledim	73	71,57
		Suç İşleyene Yardım Ettim	23	22,55
		Toplam	102	100
Suçta Sürüklenen Çocuklar	Ceza Süresi	Cevapsız	1	0,98
		Belli değil	93	91,18
		0-5 Yıl arası	4	3,92
		6-10 yıl arası	4	3,92
		Toplam	102	100

	Karışmış	36	35,29
Kriminolojik Geçmiş	Karışmamış	66	64,71
	Toplam	102	100
	1	7	24,14
	2	7	24,14
	3	3	10,34
Suçta Sürüklenen Çocuklar	4	4	13,79
	5	3	10,34
Suç Sayısı	8	1	3,45
	9	1	3,45
	10	1	3,45
	11	1	3,45
	15	1	3,45
	Toplam	29	100

Tablo 4'te suçta sürüklenen çocukların suçta karışma derecelerine göre dağılımları incelendiğinde, %5,88'inin (n=6) suçta karışma derecesini belirtmediği, %71,57'sinin (n=73) suçta kendisinin işlediği, %22,55'inin de (n=33) suçta işleyene yardım ettiği belirlenmiştir.

Suçta sürüklenen çocukların ceza sürelerine göre dağılımları incelendiğinde %0,98'inin (n=1) aldığı cezanın süresini belirtmediği, %91,18'inin (n=93) ceza süresinin henüz kesinleşmediği, %3,92'sinin (n=4) 0 ile 5 yıl arası ceza aldığı, %3,92'sinin (n=4) 6 ile 10 yıl arası ceza aldığı görülmüştür.

Suçta sürüklenen çocukların kriminolojik geçmişlerine göre dağılımları incelendiğinde %35,29'unun (n=36) daha önce herhangi bir suçta karışmış olduğu, %64,71'inin de (n=66) herhangi bir suçta karışmamış olduğu görülmüştür.

Suçta sürüklenen çocukların daha önce işlemiş olduğu suç sayısına göre dağılımları incelendiğinde %24,14'ünün (n=7) bir defa suç işlediği, %24,14'ünün (n=7) iki defa suç işlediği, %10,34'ünün (n=3) üç defa suç işlediği, %13,79'unun (n=4) dört defa suç işlediği, %10,34'ünün (n=3) beş defa suç işlediği, %3,45'inin (n=1) sekiz defa suç işlediği, %3,45'inin (n=1) dokuz defa suç işlediği, %3,45'inin (n=1) on defa suç işlediği, %3,45'inin (n=1) onbir defa suç işlediği, %3,45'inin de (n=1) onbeş defa suç işlediği görülmüştür.

Tablo 5. Suça Sürüklenen Çocuklarda Demografik Özelliklerin Frekans Dağılımları-4

		n	%
Anne Yaşama Durumu	Sağ	96	94,12
	Ölü	6	5,88
	Toplam	102	100
Anne Öğrenim Durumu	Okula gitmemiş	49	48,04
	İlkokul terk	37	36,27
	İlköğretim	12	11,76
	Lise	4	3,92
	Toplam	102	100
Anne Yaş	30 ve daha az	6	5,88
	31-40	60	58,82
	41-50	27	26,47
	51+	9	8,82
	Toplam	102	100
Anne Madde Kullanımı	Yok	3	2,94
	Sigara	20	19,61
	Alkol	2	1,96
	Madde	77	75,49
	Toplam	102	100
Suça Sürüklenen Çocuklar Baba Yaşama Durumu	Sağ	94	92,16
	Ölü	8	7,84
	Toplam	102	100
Baba Öğrenim Durumu	Okula gitmemiş	26	25,49
	İlkokul terk	47	46,08
	İlköğretim	21	20,59
	Lise	8	7,84
	Toplam	102	100
Baba Yaş	30 ve daha az	1	0,98
	31-40	15	14,71
	41-50	68	66,67
	51+	18	17,65
	Toplam	102	100
Baba Madde Kullanımı	Yok	2	1,96
	Sigara	58	56,86
	Madde	32	31,37
	Sigara ve Alkol	6	5,88
	Alkol ve madde	1	0,98
	Hepsi	3	2,94
	Toplam	102	100

Tablo 5'te suça sürüklenen çocukların annelerinin yaşama durumuna göre dağılımları incelendiğinde, %94,12'sinin (n=96) annesinin yaşıyor olduğu, %5,88'inin(n=6) annesinin yaşamıyor olduğu belirlenmiştir.

Suçta sürüklenen çocukların annelerinin öğrenim durumuna göre dağılımları incelendiğinde %48,04'ünün (n=49) annesinin okula gitmediği, %36,27'sinin (n=37) annesinin ilkokulun herhangi bir sınıfında okulu bıraktığı, %11,76'sının (n=12) annesinin ilköğretim mezunu olduğu, %3,92'sinin (n=4) annesinin de lise mezunu olduğu görülmüştür. Annelerin öğrenim durumunun düşük oluşunun çocuğun suça sürüklenmesinde etken olduğu sonucuna varılabilir.

Suçta sürüklenen çocukların annelerinin yaşlarına göre dağılımları incelendiğinde %5,88'inin (n=6) annesinin 30 yaş ve altı olduğu, %58,82'sinin (n=60) annesinin 31 ile 40 yaş arası olduğu, %26,47'sinin (n=27) annesinin 41 ile 50 yaş arasında olduğu, %8,82'sinin (n=9) annesinin de 51 yaş üstünde olduğu görülmüştür.

Suçta sürüklenen çocukların annelerinin madde kullanımlarına göre dağılımları incelendiğinde %2,94'ünün (n=3) herhangi bir maddeyi kullanmadığı, %19,61'inin (n=20) sigara kullandığı, %1,96'sının (n=2) alkol kullandığı, %75,49'unun (n=77) madde kullandığı belirlenmiştir.

Suçta sürüklenen çocukların babalarının yaşama durumuna göre dağılımları incelendiğinde, %92,16'sının (n=94) babasının yaşıyor olduğu, %7,84'ünün (n=8) babasının yaşamıyor olduğu belirlenmiştir.

Suçta sürüklenen çocukların babalarının öğrenim durumuna göre dağılımları incelendiğinde %25,49'unun (n=26) babasının okula gitmediği, %46,08'inin (n=47) babasının ilkokulun herhangi bir sınıfında okulu bıraktığı, %20,59'unun (n=21) babasının ilköğretim mezunu olduğu, %7,84'ünün (n=4) babasının da lise mezunu olduğu görülmüştür. Annelerde olduğu gibi babaların da öğrenim durumunun düşük oluşunun çocuğun suça sürüklenmesinde etken olduğu sonucuna varılabilir.

Suçta sürüklenen çocukların babalarının yaşlarına göre dağılımları incelendiğinde %0,98'inin (n=1) babasının 30 yaş ve altı olduğu, %14,71'inin (n=15) babasının 31 ile 40 yaş arası olduğu, %66,67'sinin (n=68) babasının 41 ile 50 yaş arasında olduğu, %17,65'inin (n=18) babasının da 51 yaş üstünde olduğu görülmüştür.

Suçta sürüklenen çocukların babalarının madde kullanımına göre dağılımları incelendiğinde %1,96'sının (n=2) herhangi bir maddeyi kullanmadığı, %56,86'sının (n=58) sigara kullandığı, %31,37'sinin (n=32) madde kullandığı, %5,88'inin (n=6) sigara ve alkol kullandığı %0,98'inin (n=1) alkol ve madde kullandığı, %2,94'ünün de (n=3) sigara-alkol ve madde kullandığı belirlenmiştir.

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde verilerin istatistiksel analizleri sonucunda elde edilen bulgular ve yorumlara yer verilmiştir.

Tablo 6- Suçta Sürüklenen Çocukların Algıladıkları Anne Tutumlarına Göre Anneye Bağlanma Stilllerine İlişkin Kruskal Wallis Testi Sonuçları

	Anne Tutum	n	Ortalama	Medyan	Min.	Mak.	S.S.	Kruskal Wallis		
								Sıra Ort.	Test	p
Anne Güven	1.Demokratik	43	21,93	22,0	11,0	26,0	3,48	51,99	13,704	0,003* Fark: 2-4
	2.Hoşgörülü	21	23,48	26,0	14,0	26,0	3,41	66,24		
	3.Otoriter	21	21,33	23,0	10,0	26,0	4,92	52,33		
	4.İhmalkar	17	17,12	19,0	2,0	26,0	7,34	31,03		
Anne İletişim	1.Demokratik	43	21,21	21,0	14,0	28,0	3,47	57,34	11,720	0,008* Fark: 4-1,2
	2.Hoşgörülü	21	20,86	20,0	10,0	28,0	5,69	55,26		
	3.Otoriter	21	20,62	21,0	12,0	28,0	4,30	53,69		
	4.İhmalkar	17	16,92	19,0	6,0	26,0	5,03	29,38		
Anne Yabancılaşma	1.Demokratik	43	16,02	17,0	9,0	24,0	3,82	47,97	7,227	0,065
	2.Hoşgörülü	21	18,24	18,0	13,0	22,0	2,36	66,36		
	3.Otoriter	21	16,76	16,0	11,0	26,0	4,68	50,17		
	4.İhmalkar	17	15,41	16,0	4,0	21,0	4,60	43,74		

*:p<0,05

Tablo 6'da uygulanan Kruskal Wallis analizi sonucunda anne tutumları grupları arasında anne güven, anne iletişim bakımından istatistiksel olarak anlamlı farklılık görülmektedir.

Buna göre anne tutumu ihmalkâr olan çocukların anne güven düzeyi anne tutumu hoşgörülü olan çocuklardan anlamlı derecede daha düşüktür. Anne tutumu otoriter olan çocukların anne güven düzeyi anne tutumu hoşgörülü olan çocuklardan anlamlı derecede daha düşüktür. Anne tutumu demokratik olan çocukların anne güven düzeyi (21,93±3,48) iken hoşgörülü olanların (23,48±3,41), otoriter olanların (21,33±4,92) ve ihmalkâr olanların ise (17,12±7,34) dir.

Tablo 6'da görüldüğü gibi en yüksek güven puanları sırasıyla hoşgörülü ve demokratik davranan annelerin çocuklarında rastlanmaktadır. Annenin çocuğu hoşgörülü ve demokratik bir tutumla yaklaşmasının, çocuğun anneye güvenini arttırdığı söylenebilir. Bu sonucun çıkmasında çocuğu ihmal eden ve çocuğa otoriter davranan anneyle çocuğu arasında sağlıklı bağlanmanın kurulmamış olmasının neden olduğu söylenebilir.

Anne tutumu ihmalkâr olan çocukların anne iletişim düzeyi anne tutumu demokratik ve hoşgörülü olan çocuklardan anlamlı derecede daha düşüktür. Anne tutumu demokratik olan çocukların anne iletişim düzeyi (21,21±3,47) iken hoşgörülü olanların (20,86±5,69), otoriter olanların (20,62±4,30) ve ihmalkâr olanların ise (16,92±5,03) dir.

Anneyle kurulan iletişim puanının en yüksek olduğu anne tutumunun hoşgörülü tutum olduğu görülmektedir. Bu sonucun çıkmasında; annenin çocuğun her istediğine evet demesi, yaptığı yanlışlıkları hoşgörmesinin etkili olduğu, annenin hoşgörülü tutumun çocukla iletişimini arttırdığı sonucuna varılabilir. Annenin çocuğunu ihmal etmesinin ise çocukla iletişimini azalttığı görülmektedir.

Sümer ve Güngör (1999)'ün yaptığı çalışmada, anneden algılanan sıkı denetim- kontrol boyutunun güvenli bağlanma ile olumsuz ilişki gösterdiği, korkulu ve saplantılı bağlanma ile olumlu ilişki gösterdiği saptanmıştır. Bu sonuç araştırma sonucuyla benzeşmektedir.

Türktaş'ın (2004) yaptığı çalışmada demokratik tutumlu annelere duyulan güvenin ve anneyle kurulan iletişimin fazla, baskıcı tutumlu annelere duyulan güvenin ve anneyle kurulan iletişimin az olduğu saptanmıştır. Yapılan araştırmanın sonucu ile bu sonuç benzeşmektedir.

Tablo 7. Suça Sürüklenen Çocukların Algıladıkları Baba Tutumlarına Göre Babaya Bağlanma Stilllerine İlişkin Kruskal Wallis Testi Sonuçları

	Baba Tutum	n	Ortalama	Medyan	Min.	Mak.	S.S.	Kruskal Wallis		
								Sıra Ort.	Test	P
Baba Güven	1.Demokratik	47	21,38	22,0	8,0	26,0	3,70	62,07	27,720	0,000* Fark: 4-1,2 3-1,2
	2.Hoşgörülü	17	21,65	23,0	9,0	26,0	5,66	66,41		
	3.Otoriter	18	16,44	16,0	8,0	26,0	5,08	33,67		
	4.Ihmalkar	20	15,62	18,7	2,0	23,0	5,93	30,03		
Baba İletişim	1.Demokratik	47	20,98	20,0	14,0	28,0	4,01	60,24	13,658	0,003* Fark: 1-3,4
	2.Hoşgörülü	17	20,71	21,0	11,0	28,0	5,60	58,56		
	3.Otoriter	18	17,56	17,5	9,0	28,0	4,16	37,14		
	4.Ihmalkar	20	17,32	17,9	5,0	28,0	5,07	37,88		
Baba Yabancılaşma	1.Demokratik	47	15,43	16,0	5,0	22,0	3,82	44,89	7,512	0,057
	2.Hoşgörülü	17	18,24	19,0	11,0	22,0	3,03	67,35		
	3.Otoriter	18	17,17	16,5	9,0	28,0	4,85	54,78		
	4.Ihmalkar	20	15,81	16,5	5,0	22,0	4,65	50,60		

*:p<0,05

Tablo 7 incelendiğinde; uygulanan Kruskal Wallis analizi sonucunda baba tutumları grupları arasında baba güven, baba iletişim bakımından istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır.

Buna göre baba tutumu ihmalkâr olan çocukların baba güven düzeyi baba tutumu demokratik ve hoşgörülü olan çocuklardan anlamlı derecede daha düşüktür. Baba tutumu otoriter olan çocukların baba güven düzeyi baba tutumu demokratik ve hoşgörülü olan çocuklardan anlamlı derecede daha düşüktür. Baba tutumu demokratik olan çocukların baba güven düzeyi (21,38±3,70) iken hoşgörülü olanların (21,65±5,66), otoriter olanların (16,44±5,08) ve ihmalkâr olanların ise (15,62±5,93) dir.

Tablo 7'de görüldüğü gibi; baba tutumları ile güven puanları arasındaki ilişki anne tutumları ile güven arasındaki ilişkiyle benzerdir. En yüksek güven puanları sırasıyla hoşgörülü ve demokratik davranan babaların çocuklarında rastlanmaktadır. Babanın çocuğu hoşgörülü, demokratik bir tutumla yaklaşmasının, çocuğun babaya güvenini arttırdığı söylenebilir. Bu sonucun çıkmasında çocuğu ihmal eden ve ço-

çuğa otoriter davranan babayla çocuğu arasında sağlıklı bağlanmanın kurulmamış olmasının neden olduğu söylenebilir.

Baba tutumu ihmalkâr olan çocukların baba iletişim düzeyi baba tutumu demokratik ve hoşgörülü olan çocuklardan anlamlı derecede daha düşüktür. Baba tutumu demokratik olan çocukların baba iletişim düzeyi (20,98±4,01) iken hoşgörülü olanların (20,71±5,6), otoriter olanların (17,56±4,16) ve ihmalkâr olanların ise (17,32±5,07) dir.

Babayla kurulan iletişim puanının en yüksek olduğu baba tutumlarının sırasıyla; demokratik ve hoşgörülü tutumlar olduğu görülmektedir. Bu sonucun çıkmasında; babanın çocuğa güven verip desteklemesinin ve çocuğun her istediğine evet demesi, yaptığı yanlışlıkları hoşgörmesinin etkili olduğu, babanın demokratik ve hoşgörülü tutumun çocukla iletişimini arttırdığı sonucuna varılabilir. Anne tutumlarında olduğu gibi, babanın da çocuğunu ihmal etmesinin çocukla iletişimini azalttığı görülmektedir.

Sümer ve Güngör (1999)'ün yaptığı çalışmada, sadece babadan algılanan sıkı denetim- kontrol boyutunun güvenli bağlanma ile anlamlı ilişki göstermediği saptanmıştır. Aynı çalışmada hem anne hem de babadan algılanan kabul- ilgi boyutunun güvenli bağlanma ile olumlu yönde ve anlamlı ilişki gösterdiği, güvensiz bağlanma türleri ileolumsuz yönde ve çoğunlukla anlamlı ilişki gösterdiği saptanmıştır sonucu araştırma sonucu ile paralellik göstermektedir.

Türktan (2004)'in yaptığı çalışmada demokratik tutumlu babalara duyulan güvenin ve babayla kurulan iletişimin fazla, baskıcı tutumlu babalara duyulan güvenin ve babayla kurulan iletişimin az olduğu saptanmıştır. Yapılan araştırmanın sonucu ile bu sonuç benzerlik göstermektedir.

Algan ve Şendil (2013)'in yaptığı çalışmada demokratik tutuma sahip ebeveyle- rin çocuklarının yüksek bağlanma puanına sahip olduklarını, izin verici ve aşırı ko- ruyucu tutumlara sahip ebeveynlerin çocuklarının ise düşük puana sahip olduklarını saptamıştır. Bu sonuç araştırma bulgularıyla benzerlik göstermektedir.

Araştırma bulgularına göre ebeveynlerin çocuğunu ihmal etmesinin ve çocuğa karşı ilgisiz davranmasının, anne baba ile çocuk arasındaki iletişimin azalmasına se- bep olmakta ve çocuğun ebeveynine güvensiz ve saplantılı bağlanmasına sebep ol- maktadır. Güvensiz ve saplantılı bağlanmanın çocuğun psikolojik durumu üzerinde

de yarattığı olumsuz etki düşünülünce, çocuk ebeveynin ilgisini ve sevgisini kaybettiği için acı çeker ve kendini güvende hissetmez. Bu sebeple saldırganca davranmaya başlar, sorunlu davranmaya başlar. Problemlili davranışlar ve saldırganlık sonucu kaçınılmaz son suç işlemektir.

Tablo 6 ve Tablo 17’de suça sürüklenmiş çocukların anne ve baba tutumlarının bağlanma ile ilişkisiyle ilgili elde edilen bilgiler genel olarak alan yazın taraması sonucu elde edilen bilgilerle tutarlıdır.

Tablo 8. Suça Sürüklenen Çocukların Anneye Bağlanma Stili İle Benlik Algısı Arasındaki İlişkinin Spearman’s Rho Korelasyon Katsayısı Analizi Sonuçları

	Anne Güven	Anne İletişim	Anne Yabancılaşma	Benlik Saygısı
Anne Güven	r	1,000	,629**	0,138
	p		0,000	0,167
	n	102	102	102
Anne İletişim	r	,629**	1,000	,217*
	p	0,000		0,029
	n	102	102	102
Anne Yabancılaşma	r	0,138	,217*	1,000
	p	0,167	0,029	
	n	102	102	102
Benlik Saygısı		0,048	-0,100	1,000
		0,633	0,318	0,000
		102	102	102

*:p<0,05**:p<0,01

Tablo 8 incelendiğinde uygulanan korelasyon analizi sonucunda suça sürüklenen çocuklarda anne yabancılaşma ile benlik saygısı arasında istatistiksel olarak anlamlı negatif yönde %40,6’lık bir ilişkinin olduğu görülmektedir.

Yapılan çalışmada anne ile yabancılaşma arttıkça benlik saygısı düşmektedir. Anneye yabancılaşma arttıkça çocuğun benlik saygısının düştüğü sonucuna varılabilir.

Türktan (2004) yaptığı çalışmada anneye güven, iletişim ve yabancılaşma düzeyleri ile benlik kavramı düzeyleri arasında anlamlı ilişki saptamıştır. Anneye bağlanmada güven ve iletişim düzeyleri arttıkça benlik kavramı artmakta, yabancılaşma azaldıkça da benlik kavramının arttığı saptanmıştır. Bu sonuç yapılan araştırma sonucu ile benzeşmektedir.

Çocuk ile annesi arasında kurulan bağlanmanın sağlıklı olmayışının, çocuğun annesine güven duymayışının ve çocuk ile annesi arasındaki iletişim azlığının çocuğun benlik saygısını azalttığı sonucuna varılabilir.

Tablo 9. Suça Sürüklenen Çocukların Babaya Bağlanma Stili İle Benlik Algısı Arasındaki İlişkinin Spearman's Rho Korelasyon Katsayısı Analizi Sonuçları

		Baba Güven	Baba İletişim	Baba Yabancılaşma	Benlik Saygısı
Baba Güven	r	1,000	,594**	0,110	0,030
	p		0,000	0,273	0,765
	n	102	102	102	102
Baba İletişim	r	,594**	1,000	0,164	-0,005
	p	0,000		0,099	0,962
	n	102	102	102	102
Baba Yabancılaşma	r	0,110	0,164	1,000	-,281**
	p	0,273	0,099		0,004
	n	102	102	102	102
Benlik Saygısı		0,030	-0,005	-,281**	1,000
		0,765	0,962	0,004	
		102	102	102	102

*:p<0,05**:p<0,01

Tablo 9 incelendiğinde uygulanan korelasyon analizi sonucunda suça sürüklenen çocuklarda baba yabancılaşma ile benlik saygısı arasında istatistiksel olarak anlamlı negative yönde %28,1'lik bir ilişki bulunduğu görülmektedir.

Yapılan araştırma sonucuna göre babaya yabancılaşma arttıkça benlik saygısı düşmektedir. Babayla yabancılaşma arttıkça çocuğun benlik saygısının düştüğü sonucuna varılabilir.

Nitekim Türktan (2004)'in yaptığı araştırma bu görüşü desteklemektedir. Babaya güven, iletişim ve yabancılaşma düzeyleri ile benlik kavramı düzeyleri arasında anlamlı ilişki saptanmıştır. Babaya bağlanmada güven ve iletişim düzeyleri arttıkça benlik kavramı artmakta, yabancılaşma azaldıkça da benlik kavramının arttığı saptanmıştır. Bu sonuç araştırmada elde edilen bulgularla benzerlik göstermektedir.

Çocuk ile babası arasında kurulan bağlanmanın sağlıklı olmayışının, çocuğun babasına güven duymayışının ve çocuk ile babası arasındaki iletişim azlığının çocuğun benlik saygısını azalttığı sonucuna varılabilir.

Tablo 10. Suça Sürüklenen Çocukların Anneye Bağlanma Stili İle Benlik Algısı Arasındaki İlişkinin Spearman's Rho Korelasyon Katsayısı Analizi Sonuçları

		Anne Güven	Anne İletişim	Anne Yabancılaşma	Benlik Saygısı
Anne Güven	r	1,000	,629**	0,138	0,048
	p		0,000	0,167	0,633
	n	102	102	102	102
Anne İletişim	r	,629**	1,000	,217*	-0,100
	p	0,000		0,029	0,318
	n	102	102	102	102
Anne Yabancılaşma	r	0,138	,217*	1,000	-,406**
	p	0,167	0,029		0,000
	n	102	102	102	102
Benlik Saygısı		0,048	-0,100	-,406**	1,000
		0,633	0,318	0,000	
		102	102	102	102

*:p<0,05 **:p<0,01

Tablo 10 incelendiğinde uygulanan korelasyon analizi sonucunda suça sürüklenen çocuklarda anne yabancılaşma ile benlik saygısı arasında istatistiksel olarak anlamlı negatif yönde %40,6'lık bir ilişkinin olduğu görülmektedir.

Yapılan çalışmada anne ile yabancılaşma arttıkça benlik saygısı düşmektedir. Anneye yabancılaşma arttıkça çocuğun benlik saygısının düştüğü sonucuna varılabilir.

Türktan (2004) yaptığı çalışmada anneye güven, iletişim ve yabancılaşma düzeyleri ile benlik kavramı düzeyleri arasında anlamlı ilişki saptamıştır. Anneye bağlanmada güven ve iletişim düzeyleri arttıkça benlik kavramı artmakta, yabancılaşma azaldıkça da benlik kavramının arttığı saptanmıştır. Bu sonuç yapılan araştırma sonucu ile benzeşmektedir.

Çocuk ile annesi arasında kurulan bağlanmanın sağlıklı olmayışının, çocuğun annesine güven duymayışının ve çocuk ile annesi arasındaki iletişim azlığının çocuğun benlik saygısını azalttığı sonucuna varılabilir.

Tablo 11. Suça Sürüklenen Çocukların Babaya Bağlanma Stili İle Benlik Algısı Arasındaki İlişkinin Spearman's Rho Korelasyon Katsayısı Analizi Sonuçları

		Baba Güven	Baba İletişim	Baba Yabancılaşma	Benlik Saygısı
Baba Güven	r	1,000	,594**	0,110	0,030
	p		0,000	0,273	0,765
	n	102	102	102	102
Baba İletişim	r	,594**	1,000	0,164	-0,005
	p	0,000		0,099	0,962
	n	102	102	102	102
Baba Yabancılaşma	r	0,110	0,164	1,000	-,281**
	p	0,273	0,099		0,004
	n	102	102	102	102
Benlik Saygısı		0,030	-0,005	-,281**	1,000
		0,765	0,962	0,004	
		102	102	102	102

*:p<0,05 **:p<0,01

Tablo 11 incelendiğinde uygulanan korelasyon analizi sonucunda suça sürüklenen çocuklarda baba yabancılaşma ile benlik saygısı arasında istatistiksel olarak anlamlı negative yönde %28,1'lik bir ilişki bulunduğu görülmektedir.

Yapılan araştırma sonucuna göre babaya yabancılaşma arttıkça benlik saygısı düşmektedir. Babayla yabancılaşma arttıkça çocuğun benlik saygısının düştüğü sonucuna varılabilir.

Nitekim Türktan (2004)'ın yaptığı araştırma bu görüşü desteklemektedir. Babaya güven, iletişim ve yabancılaşma düzeyleri ile benlik kavramı düzeyleri arasında anlamlı ilişki saptanmıştır. Babaya bağlanmada güven ve iletişim düzeyleri arttıkça benlik kavramı artmakta, yabancılaşma azaldıkça da benlik kavramının arttığı saptanmıştır. Bu sonuç araştırmada elde edilen bulgularla benzerlik göstermektedir.

Çocuk ile babası arasında kurulan bağlanmanın sağlıklı olmayışının, çocuğun babasına güven duymayışının ve çocuk ile babası arasındaki iletişim azlığının çocuğun benlik saygısını azalttığı sonucuna varılabilir.

ÖNERİLER

Doğru ebeveynlik tutumlarıyla ve bebeklik döneminde kurulacak güvenli bağlanmanın önemi ile ilgili ebeveynler ve ebeveyn adaylarına yönelik sosyal medya aracılığıyla veya halk eğitim merkezlerince eğitimler verilmelidir. Çocukların olumlu benlik algısına sahip olmaları için aile içerisinde ebeveynlerle ve diğer bireylerle sağlıklı bir ilişkinin kurulması sağlanmalı, ebeveynler çocuklarına karşı daha duyarlı, çocuklarının duygu ve düşüncelerini paylaşan, demokratik, güven verici ve eşitlikçi bir tutum sergilemelidir. Çocuk suçluluğunu önlemek ve kontrol altına almak için, okul rehberlik servislerince ebeveynlere yönelik suçluluğun nedenleri ile ilgili eğitimler verilmelidir. Aile ilişkilerini ve ailedeki kişiler arasındaki iletişimi arttırmak için aile iletişim becerileri kazandırmaya yönelik seminerler düzenlenmelidir.

KAYNAKÇA

- Algan, A. G., & Şendil, G. (2013). Okul Öncesi Çocuklar Ve Ebeveynlerinin Bağlanma Güvenlikleri İle Çocuk Yetiştirme Tutumları Arasındaki İlişkiler. *Psikoloji Çalışmaları Dergisi*, 33(1), 55-68.
- Baltacı, A. (2011). Çocuk Suçluluğu. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Beijing Kuralları M. 2 (1985). [Http://Cocukhaklari.Barobirlik.Org.Tr/Dokuman/ Mevzuat_ Uakararlar/ Cocukadaletsistemininuygulanmasi.Pdf](http://Cocukhaklari.Barobirlik.Org.Tr/Dokuman/Mevzuat_Uakararlar/Cocukadaletsistemininuygulanmasi.Pdf) Adresinden Erişilmiştir.
- Büyüköztürk, Ş., Akgün, Ö., Karadeniz, Ş., Demirel, F., & Kılıç, E. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem.
- Çocuk Koruma Kanunu(2005) <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5395.pdf> (15.02.2020).
- Çuhadaroğlu, F. (1986). *Adolesanlarda Benlik Saygısı*. Uzmanlık Tezi, Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı, Ankara.
- Dirim, A. (2003). Çocuk Ruh Sağlığı. İstanbul: Esin.
- Doğan, N. (1990). Çocuk Suçluluğu ve Çocuk Mahkemeleri. *Adalet Dergisi* 81(1).
- Ersin, B. (2010). Lise Öğrencilerinin Suç Eğilimleri İle Anne Baba Tutumları Arasındaki İlişki (Beyoğlu İlçesi Örneği). Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Günaydın, G., Selçuk, E., Sümer, N., & Uysal, A. (2005). Ebeveyn Ve Arkadaşlara Bağlanma Envanteri Kısa Formu'nun psikometrik açıdan değerlendirilmesi. *Türk Psikologlar Derneği Psikoloji Yazıları*, 8(16), 13-23.
- Öğretir-Özçelik, Ayşe Dilek. (2017). "Comparative Analysis of the Perception of Parental Styles and Attitudes and Parental Attachment of University Students", *International Journal of Psycho-Educational Sciences*, vol. 6-no.1, ss. 23-35.
- Öğretir-Özçelik, Ayşe Dilek ve Fatma Oğuz. (2018). "Ergenlerde Algılanan Anne Baba Tutumu ile Madde Bağımlılığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, vol. 11, no. 58, Augustos 2018; ss. 535-543.

- Öğretir-Özçelik, Ayşe Dilek ve Cansu Tok. (2018). “Ergenlerin Ebeveyn Bağlanma Stilleri ve Sosyal Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, vol. 11, no. 58, Ağustos 2018, ss. 570-579.
- Öğretir-Özçelik, Ayşe Dilek ve Esra Şıvkın. (2019). “Çeşitli Sosyo-Ekonomik Düzeylerdeki Anne Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi”, *Asya Studies*, vol. 9, no. 1, Eylül 2019, ss. 1-14.
- Öğretir Özçelik, Ayşe Dilek ve Hasibe Özlen Demircan. (2019). “Aile”, Ayşe Dilek Öğretir Özçelik (ed.); *Çocuk Gelişimi*, Ankara, Pegem Yayınevi, ss. 269-300.
- Sevük, H. Y. (1998). *Uluslar Arası Sözleşmelerdeki İlkeler Açısından Çocuk Suçluluğu İle Mücadelede Kuramsal Yaklaşım*. İstanbul: Beta.
- Subaşı, Doğan ve A.D. Öğretir Özçelik (2019). “Ergenlerin Algıladıkları Anne Baba Tutumlarının Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, vol. 7, no. 1, ss. 25-49.
- Sümer, N. & Güngör, D. (1999). Çocuk yetiştirme stillerinin bağlanma stilleri, benlik değerlendirmeleri, ve yakın ilişkiler üzerindeki etkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 14, 35- 58.
- Türk Dil Kurumu. (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK.
- Türktan, Ş. (2004). İstanbul İli 6. Sınıf Öğrencilerinin Aileye Bağlanma Düzeyleri İle Algılanan Özgüvenleri Ve Okul Başarıları Arasındaki İlişkiler. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Uluğtekin, S. (2005). *Çocuk Adalet Sisteminde Sosyal İnceleme Raporu*. Ankara: Dostlar Dayanışma Derneği Ankara Şubesi Yay.
- Ward, P. (2010). *Children In The 1800's*. Boston: Beacon.

BİREYİ ŞİDDETE YATKINLAŞTIRAN AİLESEL FAKTÖRLER ÜZERİNE PSİKO-SOSYAL BİR DEĞERLENDİRME*

Dr. Ayşe Zeynep AKKOYUN**

Özet

Son yıllarda dünya genelinde artan şiddet olayları; şiddetin evrensel sorunlar arasındaki yerini almasına neden olmuştur. Şiddet olaylarına ilişkin yapılan çalışmalar göstermektedir ki; bireyi şiddete yatkın kılan pek çok faktör bulunmaktadır. Bu faktörlerden biri de ailesel faktörlerdir. Ailesel faktörlerin bireyi şiddete yatkın hale getirmesindeki rolünün açıkça ortaya konabilmesi için konuyu; aile kurumunun görevleri, huzurlu aile ortamının özellikleri, gelişim psikolojisi, ebeveynin yetersiz çocuk yetiştir-

me tutumları ile rol model olma görevini göz önünde bulundurarak ele almak önem teşkil etmektedir. Psikiyatri literatürü derlenerek hazırlanan bu makalede, bireyi şiddete yatkınlaştıran faktörlerden belki de en önemlisi olan ailesel faktörler üzerine psiko-sosyal bir değerlendirme yapılması ve konuyla ilgili toplumsal farkındalığın oluşturulması planlanmıştır. Ayrıca makale içinde şiddeti önleme bağlamında bahsi geçen faktörlere yönelik çözüm önerilerine de yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Şiddet, Şiddete Yatkınlaştıran Ailesel Faktörler, Aile, Şiddetle Mücadele, Ruh Sağlığı.

* 15-16 Kasım 2019 tarihlerinde Ankara'da TİHEK tarafından düzenlenen Şiddet'in Önlenmesi Çalıştayı'nda sözlü olarak tebliğ edilmiştir.

** Afyonkarahisar Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları A.B.D
aysezeynep.akkoyun@gmail.com

GİRİŞ

Son zamanlarda dünya genelinde artan şiddet olayları; şiddetin evrensel sorunlar arasındaki yerini almasına neden olmuştur. Bu sorunun çözülmesi için şiddet olaylarına ilişkin toplumsal ve bireysel özelliklerin tüm ayrıntısıyla ortaya konması ve nedenlerin titizlikle belirlenmesi zaruret arz etmektedir. Şiddetle mücadele etme noktasında birbirinden farklı pek çok yöntem sıralanabilir. Bu yöntemleri başlıca iki ayrı gruba ayırarak ele almak da mümkündür. Bunlardan birincisi sorun gündeme geldikten sonra şiddet olaylarına ve istenmeyen sonuçlarına müdahalede bulunmaktır. Bahsi geçen yöntem; şiddetin beraberinde getirdiği olumsuz sonuçlarla mücadeleyi de içerdiğinden dolayı pek çok anlamda hem külfetli hem de yorucu olmaktadır. Ayrıca bu yöntem şiddetin nedenlerine yönelik bir önlem almayı ya da müdahalede bulunmayı kapsamadığı için; şiddet olaylarını bitirmek gibi nihai hedefe ulaşma başka bir ifade ile şiddeti kökten çözebilme noktasında da hemen her zaman yetersiz kalmaktadır.

Şiddetle mücadele etme yöntemlerinden bir diğeri ise; şiddet olayları meydana gelmeden önce kişiyi ve toplumu şiddete yatkınlaştıran faktörleri tespit etmek, bu faktörlere yönelik önlemler almak ve gerekli tüm müdahalelerde bulunmaktır. Bahsi geçen ikinci yöntem diğer yönteme göre; sorunun ana kaynağına inmeyi hedef ettiği için şiddet olaylarını tamamen bitirebilme ihtimaline daha yakındır. Böylelikle hem şiddet olaylarından toplum olarak olumsuz etkilenmenin önüne geçebilmeyi sağlamakta hem de maddi ve manevi anlamda daha az yorucu olmaktadır. Zira şiddet olaylarına neden olan faktörler kökten çözülmeksizin olay meydana geldikten sonra olaya ve beraberinde gelen olumsuz sonuçlarına yapılan müdahaleler; sadece geçici fayda sağlamakta ve şiddet olaylarını engelleyebilme noktasında hep bir eksik kalmaktadır. Tam da bu noktada şiddetin olası nedenlerine yönelik toplumsal farkındalık oluşturmanın; şiddetin önlenabilirliği bağlamında büyük önem arz ettiği açıkça ortaya çıkmaktadır.

Psikiyatri literatürü derlenerek hazırlanan bu makalede; bireyi şiddete yatkınlaştıran olası ailesel faktörlerin ortaya konması ve konu ile ilgili toplumsal farkındalığın oluşturulması hedeflenmiştir. Bu faktörler ele alınırken aile kurumu ve görevleri, ebeveynin yetersiz çocuk yetiştirme tutumları, ebeveynin rol model olma görevi ve öğrenme kuramına değinilmesi de amaçlanmıştır. Ayrıca makale içinde bahsi geçen ailesel faktörlerin tespitinin ve tespit edilen faktörlere erken müdahalelerin; şiddetle

mücadele gibi zorlu bir süreç başlamadan şiddet olaylarını engelleyebilmek adına ne kadar da önemli olduğu ortaya konmaktadır.

AİLE KURUMU VE GÖREVLERİ

Şiddet olaylarını konu edinen ilgili literatürde gerek bireyi gerekse toplumu şiddete yatkınlaştıran pek çok olası nedenin varlığından bahsedilmektedir (Güleç ve ark., 2012). Bahsi geçen nedenler içinde belki de en önemlisi ailesel faktörlerdir. Dolayısıyla şiddetle mücadele ederken ailesel faktörlerin göz ardı edilmemesi, bu faktörlerin tüm ayrıntısıyla oraya konması, vakit kaybedilmeksizin gerekli bireysel ve toplumsal önlemlerin alınması çok önemlidir. Bahsi geçen faktörleri açıkça ortaya koyabilmek için aile kurumuna ve görevlerine değinmek gerekmektedir. Zira ailenin şiddet davranışının meydana gelişini etkilemesi ve şiddet olayı sonrasında da bu durumdan etkilenmesi bu gerekliliğe zaruri kılmaktadır.

Aile; bireyin biyolojik varlıktan toplumsal varlığa dönüşmesine aracılık eden, onun ekonomik ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılayan, kültürel değerlerin sonraki kuşaklara aktarılmasına vesile olan, insan neslinin ve medeniyetin devamlılığını sağlayan önemli bir sosyal kurumdur. Aile kurumunun görev tanımına bakıldığında ailenin; toplumsal yapının oluşmasında adeta çatı görevi üstlendiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Ailenin görevlerini yerine getirebilmesi için aile içindeki işlerin genellikle yolunda gitmesi gerekmektedir. Ancak ailede işler yolunda gitmediğinde sadece aile üyelerini değil aynı zamanda ailenin içinde bulunduğu toplumu da derinden etkileyen birçok psiko-sosyal sorunlar meydana gelmektedir. Bu durum aile kurumunun; önemli görevleri üstlenmesinin yanı sıra kimi zaman toplumsal problemlere de zemin hazırlayabildiğini göstermektedir (Can, 2014).

Bu noktada bireyin çocukluğunun geçtiği aile ortamı ve ona rol model olan ebeveynin tutumları üzerinde durmak önem arz etmektedir. Zira bireyin ilerleyen yaşamında kendisini ifade ediş biçimi, tercih ettiği tutumları ve problemle başa çıkma yöntemleri; çocukluk dönemindekine göre bir miktar farklılık gösterse de genel olarak pek değişmemektedir. Başka bir deyişle bebek aile içinde öğrendiği ikili ilişkilerini tüm yaşamı boyunca benzer çizgide devam ettirmektedir. Ayrıca bebeğin ileriki yaşamında kendisine çizeceği yol; ilk sosyal ilişkilerini kurduğu aile ortamından büyük oranda etkilenmektedir (Kaplan & Sadock, 2006; Şendil, 2011-2012: 1-68). Aslında burada vurgulamak istenilen konu; bebeğin kendi kimliğini ve kişiliğini inşa ederken öncelikle ilk sosyal ortamı olan ailesiyle etkileşime girdiğidir. Dolayısıyla

ebeveynlere çocuk yetiştirirken çocuğun sağlıklı ruhsal gelişimini destekleyen uygun aile ortamını sağlama noktasında önemli görevler düşmektedir.

Ebeveynin üzerine düşen sorumluluklarını daha iyi anlayabilmek için gelişim psikolojisinden de bahsetmek gerekmektedir. Çünkü aileyi ve ailenin içinde var olduğu toplumu etkileyen psiko-sosyal problemlere ve bu problemlerin istenmeyen sonuçlarına karşı önlemler almak; ancak ailenin gelişim psikolojindeki önemini kavramak ile mümkün olmaktadır. Bebeğin anne karnında var olduğu dönemden ölümüne kadar geçen süre; ruh sağlığı çalışanlarınca 'gelişim psikolojisi' adı altında ele alınmaktadır. Böylesine geniş bir çalışma alanının amacı; bireyin ömrü boyunca sergilediği davranış örüntülerindeki ve tercihlerindeki yaşa bağlı değişiklikleri anlamak ve açıklamaya çalışmaktır. Başka bir deyişle bu bilim dalı bireyin karşılaştığı yaşam şartlarının; davranışlarını ve hayatını nasıl etkilediğiyle yakından ilgilenmektedir (Şendil, 2011-2012: 1-68).

Bebeğin erken yaşta ve ailesi içinde iken hayata karşı yanlış düşünmesine vesile olacak etkileşim ve ilişkiler kurmaması; sağlıklı bir ruhsal gelişim için olmazsa olmaz bir unsurdur. Bebeğin sağlıklı bir ruhsal gelişim gösterebilmesi için; güven ve huzur dolu aile ortamına sahip olması şarttır. Aile ortamının bu özellikleri her bireyin en doğal ve en temel ihtiyaçlarındandır. Bahsi geçen güven dolu ve huzurlu aile ortamında yetişme fırsatı bulamayan bebeğin ruhsal gelişimi belirgin bir şekilde ve olumsuz yönde etkilenmektedir (Kaplan & Sadock, 2006; Öztürk, 2015). Zira böyle bir aile ortamında büyüyen çocuğun sosyal çevresiyle ilişkilerinde isyankâr olması nedeniyle şiddete yönelmesi veya karşılaştığı her otorite figürüne karşı sorgulamaksızın aşırı boyun eğmesi nedeniyle de şiddete maruz kalma olasılığının artması adeta kaçınılmaz olmaktadır. Huzurdan yoksun aile ortamının çocuğun ruhsal yapısını olumsuz etkilemesi dışında aynı zamanda çocuğun ihtiyacı olan sevgiyi ve ilgiyi arkadaş çevresinde aramasına da neden olabilmektedir. Çocuğun bu arayış içine girmesi ise; yanlış arkadaşlıklar kurup çocuğu arkadaşlarını ailesine tercih etme riskiyle baş başa bırakabilmektedir (Akkoyun, 2019a: 39). Kötü alışkanlıklar ya da arkadaşlar edinen çocuk ise genellikle; arkadaşlarının davranışlarını örnek almakta, karşılaştığı en ufak bir zorluk ya da engellemede sağlıksız bir problem çözme mekanizması olan şiddete yönelebilmekte ve hatta suça dahi sürüklenebilmektedir. Bu noktada çocuğun ihtiyaç duyduğu sevgi, ilgi, güven ve huzur dolu aile ortamını engelleyen ebeveyn tutumlarına değinmek de zaruriyet arz etmektedir.

EBEVEYNİN YETERSİZ ÇOCUK YETİŞTİRME TUTUMLARI

Bazı ebeveyn tutumları ve bir takım aile dinamikleri; çocuğun duygusal ihtiyaçlarının karşılanması ve mutlu aile ortamının sağlanmasına engel teşkil edebilmektedir. Çatışmalı aile ilişkileri, babanın katı otoritesi, annenin aşırı pasifliği, çocuğa ayrılan vaktin nitelik ve nicelik bakımından yetersiz olması, ebeveyn ile çocuk arasındaki bağın zayıf olması, ailedeki denetim eksikliği, ebeveynin çocuğu yetersiz yönlendirmesi, ebeveynin tutarsız disiplini, çocuğa katı kuralların dayatılması, aşırı baskıcı tavır, çocuğa ağır cezalar verilmesi, çocuğun ayrı bir birey olarak kabul edilmemesi, ailede çocuk yokmuş gibi davranılması, çocuğa hiçbir işe yaramıyormuş gibi ya da sevilmediğini ve istenmediğini hissettirilmesi, evdeki her hatanın çocuğa yüklenmesi, çocuğun toplumsal ilişkilerden ve ebeveynin kendisinden uzak tutulması, çocuğun gereksiz korkutulması veya tehdit edilmesi, çocukla sürekli küçük düşürücü şekilde konuşulması, çocuğun evlilik güvencesi olarak kullanılarak duygusal yakınlıktan yoksun bırakılması, çocuktan gerçekçi olmayan beklentiler içine girilmesi, çocuktan beklentilerin net olmaması, çocuğa yapamayacağı şeyleri başarması için baskı uygulanması, parçalanmış aile ebeveynlerinin çocuğa farklı mesajlar vermesi ve çocuğu diğer tarafa karşı doldurması, uygunsuz sınır koyma veya sınır ve kural koymaksızın çocuk yetiştirme, ebeveynin çocukların önünde kavga etmesi veya birbirine hakaret içeren sözcükler kullanması, çocuğa verilen mesajların süreklilikten yoksun olması, çocuğun kendisini geliştirmesine izin verilmemesi, yetersiz aile içi ödüllendirme mekanizmaları; bahsi geçen tutum ve dinamiklerden sadece bazılarıdır (Akkoyun, 2019b; Altıntaş ve ark., 2004; Balcıoğlu, 2001; Çakıcı, 2000; Ekşi, 1999; Hökelekli, 2007; İbiloğlu, 2012; Işık ve Işık, 2016; Koçöz, 2011, Ögel ve Defne 1997; Ögel ve Erol 2005; Ögel ve ark., 2006: 9,11,13,14; Ögel, 2014; Öztürk, 2015; Polat, 2001; Rescnic ve ark., 1997; Şengezer ve ark, 2014; Tolan ve ark., 1997; Ünal, 1991). Tüm bu maddeleri ebeveynin yetersiz çocuk yetiştirme becerileri başlığı altında ele almak da mümkündür.

Yetersiz çocuk yetiştirme becerileri çocuğun sağlıklı problem çözme mekanizması geliştirmesine engel olduğundan dolayı; çocuğun ailesinden görmeye ihtiyacı olan sevgi ile isteklerini vurup kırma yöntemiyle elde etmeye çalışması gibi sorunlu ve saldırgan davranışlara yönelmesine neden olabilmektedir. Bu noktada ailenin çocuğa karşı tavrı da önemlidir. Ebeveyn; çocuğun bahsi geçen davranışlarının asıl nedenini araştırma gayretine girmeksizin eziyet etmesi bitsin, komşulara rezil olmayalım diye her istediğini yaptığında; çocuk bir noktada isteklerini vurup kırarak elde edebilece-

ğini de öğrenmiş olmaktadır. Çocuk isteklerine sağlıklı olmayan yöntemle ulaşabileceğini öğrendiğinde ise; bu yöntemi ileriki yaşamında da kullanmakta ve başka bir deyişle şiddeti alışkanlık haline getirmektedir (Ögel ve Erol, 2005).

Ebeveynin yetersiz çocuk yetiştirme becerilerini tersten okumak da mümkündür. Nitekim içine doğduğu ailesi tarafından duygusal ihtiyaçları yeterince karşılanan çocuğun şiddet gibi uygunsuz problemle baş etme mekanizmalarına yönelme ihtimali azalmakta ve böyle bir aile ortamı çocuğun şiddete yönelmesi önünde önemli bir koruyucu faktör olmaktadır. Bir başka ifadeyle bebeğin içene doğduğu ailesinde sevgi bağları güçlü ve aile ortamı huzurlu ise; çocukların karşılaştıkları sorunlarla şiddete yönelmeden baş edebilme olasılığı artmaktadır. Dolayısıyla; aile dinamikleri bireyi şiddet uygulamaya yatkın hale getirebildiği gibi şiddete yönelmeye karşı koruyucu da olabilmektedir. Bu noktada birey şiddete yönelmeden önce onu şiddete sevk eden ailesel faktörlerin tespiti ve tespit edilen faktörlere erken müdahale; şiddetle mücadele gibi zorlu bir süreç başlamadan şiddet olaylarını engelleyebilmek adına çok önemlidir.

EBEVEYNİN ROL MODEL OLMA GÖREVİ VE ÖĞRENME KURAMI

Bireyi şiddete yatkınlaştıran ailesel faktörler ele alınırken üzerinde durulması gereken bir diğer nokta; ebeveynin çocuklarına rol model olma görevidir. Ebeveynin sergiledikleri tutum ve davranışların çocuklarına verdikleri öğütlere nazaran; çocuklar üzerinde çok daha fazla etki gösterdiği ruh sağlığı çalışanlarının hem fikir olduğu bir konudur. Zira klinik pratikte ve hatta günlük yaşamda dahi aksini öğütlesele bile sınırlendiklerinde ya da kriz anlarında kendi davranışlarını denetleyemeyen ebeveynin; çocuğuna öğütleleriyle iyi örnek değil davranışlarıyla kötü örnek olduğuna sıkça şahit olmaktadır. Yani şiddete meyilli ebeveynin çocukları kendi arkadaşları arasında sıklıkla tıpkı ebeveyni gibi şiddeti tercih etmekte, arkadaşlarına zorba davranmakta, bu yüzden yakın ve olumlu arkadaşlıklar geliştirme konusunda zorlanmakta ve suça eğilimli biri olmaktadır. Bu durum bize şiddetin öğrenilen bir davranış olduğunun altını çizmektedir (Ayan, 2007; Ünal, 1991). Zira şiddetin nedenlerine yönelik açıklamalara baktığımızda da genel eğiliminin; şiddetin diğer insanlarla olan iletişim ve ilişkiler içinde öğrenildiği, bireyin suç içeren davranışı öğrenmesindeki birinci etkenin ailede suç işleyen bir başka üyenin varlığı olduğu ve bu ailedeki çocukların suç işleme açısından büyük bir risk taşıdığı yönünde olduğunu görmekteyiz (Ögel ve Erol, 2005; Cüceloğlu, 2002). Bu durum ise çocuğun nasıl hareket etmesi ve hangi

davranışı sergilemesi gerektiğini başta ailesi olmak üzere sosyal çevresindeki bireyleri gözlemlemesinden ve onları taklit etmesinden kaynaklandığını göstermektedir (Bandura, 1997).

Ebeveynin rol model olma görevine değinirken öğrenme kuramından bahsetmek önem arz etmektedir. Öğrenme kuramına göre; bebek dünyaya geldikten sonra ebeveyninin ve ailenin diğer üyelerinin davranışlarını büyük bir dikkatle gözlemlemekte, onları kendisine model almakta ve özellikle de yaşamın ilk yıllarında daha fazla olmak üzere gözlemlediği davranışları sorguya tabi tutmadan kesin doğru olarak kabul etmektedir (Cüceloğlu, 2002). Bahsi geçen kuramı ebeveyni şiddete meyilli bir çocuğun yetiştiği aile ortamı üzerinden ele almak da mümkündür. Aile içinde şiddete maruz kalan ya da tanık olan çocuk şiddeti zamanla; çatışma çözme biçimi olarak içselleştireceğinden dolayı şiddete karşı bir süre sonra duyarsızlaşmakta ve şiddeti artık olağan bir olay kabul ederek bu davranışı adeta kopyalamaktadır (Hökelekli, 2007). Yani çocuk aile içinde şiddete tanık olduğunda ya da maruz kaldığında; ailede şiddeti destekleyen tutumları fark etmekte, zamanla şiddeti çatışma çözme biçimi olarak içselleştirmekte, şiddete yönelik olumlu algılar geliştirmekte ve sosyal çevresiyle iletişim kurarken ya da amacına ulaşırken şiddeti bir strateji olarak kullanmaktadır (Backman ve Second, 1914; Hökelekli, 2007). Bu durum çocuğun önce arkadaşlarına, yaşamın ilerleyen zamanlarında da sosyal çevresindeki diğer kişilere şiddet uygulamasına neden olabilmektedir. Özetle aile içinde şiddete maruz kalan ya da tanık olan çocuğun büyüdüğünde kendisinin de şiddet uygulayıcısı olma ihtimali belirgin olarak artmaktadır (Ünal, 1991). Bahsi geçen durumsa bize şiddet olaylarının nesilden nesle bir takım psikolojik mekanizmalarla aktarıldığının ve şiddetin şiddeti doğurduğu gerçeğinin adeta altını çizmektedir (Akkoyun, 2018; Gençoğlu ve ark., 2014). Dolayısıyla aile içindeki şiddete zamanında müdahale edilmediği veya gerekli önlemlerin alınmadığı zaman; şiddetin özellikle de uzun vadede toplumsal yapıyı zedeleyen ve geri dönüşü zor nice probleme neden olacağı açıkça görülmektedir.

Öğrenme kuramına göre; saldırganlık ve şiddet içeren davranışlar kadar saldırganlığı bünyesinde barındırmayan ve şiddet içermeyen davranışların da öğrenilebilir olduğundan bahsedilmektedir (Arıkan, 1997). Yani aile üyeleri arasında sağlıklı iletişim söz konusu ise; çocuk yetişkin olup kendisi de bir yuva kurduğunda ve ileride ebeveyn olup bir sorun ile karşılaştığında; bu sorunu sağlıklı problem çözme mekanizmalarıyla çözümlene yoluna gitmekte, kurduğu yuvasında da kendi ailesindeki gibi sıcak ve huzurlu aile ortamını oluşturmaya büyük katkı sağlamaktadır. Tüm

bunlar bize yuva kuracak ve ebeveyn olacak bireylerin dengeli ruhsal yapıya sahip olması gerektiğini de vurgulamaktadır. Zira günlük yaşamda da aksi özellikleri taşıyan bireylerin yetiştirdiği çocukların toplum içinde sorunlu bireyler olarak yerini aldığına hep birlikte sıkça şahit olmaktadır (Can, 2014).

Aile içi şiddeti; ebeveynin rol model olma görevi dışında farklı bir pencereden ele almak da mümkündür. Zira aile içi şiddet; sadece ebeveyninden davranış kopyalama yoluyla değil aynı zamanda ruhsal gelişim basamaklarını sağlıklı bir şekilde atlanmasına engel olarak da çocuğu şiddete yakınlaştırabilmektedir (Özerkmen ve Gölbaşı, 2010). Şiddete maruz kalan ya da tanık olan çocuğun ihtiyacı olan sevgi ve güven duygusunun bu aile ortamından karşılayabilmesi neredeyse imkânsız olmaktadır. Böyle bir ortamda büyüyen çocuk; bu duyguların karşılanması bir yana korku, kaygı, çaresizlik, üzüntü, tedirginlik gibi duygular deneyimlemektedir (Hökelekli, 2007). Şiddetin korkutucu olduğunu öğrenen çocuk; bazen korku ve kaygılarından kurtulmak için etrafındaki bireylere şiddet uygulayarak ya da onların kendisinden korkmalarını sağlayarak kendini güvene almaya çalışır hale gelebilmektedir. Bu noktada aile içi şiddetin kısır bir döngüyü başlattığını söylemek de mümkündür. Nitekim şiddet içeren davranışlara maruz kalan bireylerin ileride kendi çocuklarına karşı daha çok öfkeli ve saldırgan bir tutum takındığını saptayan birçok bilimsel araştırma da bulunmaktadır (Frias-Armenta, 2002; Markham, 1998). Bu durum çocukların toplumun teminatı olduğu gerçeği ile birlikte düşünüldüğünde; aile içi şiddetin toplumun geleceğine yönelik büyük bir tehdit olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır.

SONUÇ

Şiddetle mücadele programları geliştirirken bireyi şiddete yakınlaştıran ailesel faktörlerin göz önünde bulundurulması toplum ruh sağlığını koruma anlamında büyük önem teşkil etmektedir. Bu bağlamda hem konuyla ilgili farkındalık oluşturma ve ailelere danışmanlık hizmetleri sunma noktasında ilgili kurumlara; hem de çocuğun kimlik ve kişilik gelişimde önemli bir yere sahip olan aileye çeşitli görevler düşmektedir. Aileye düşen görevler arasında; davranışlarıyla çocuğuna iyi bir model olmak ve yeterli çocuk yetiştirme becerilerine sahip olmak yer almaktadır. İlgili kurum ve kuruluşlara düşen görevler ise; yeterli çocuk yetiştirme becerilerini kazanmasına yönelik ebeveyni bilinçlendirme etkinliklerinin planlanması, etkinliklere aile içi iletişim konularını içeren eğitim programlarına yer verilmesi ve programlara her ebeveynin rahatça ulaşabilmesinin sağlanmasıdır.

KAYNAKÇA

- Akkoyun A.Z. (2018) “Göç Sürecinin Ruh Sağlığı Üzerindeki Etkileri”, Kastamonu Üniversitesi 3. Türkistan Kurultayı, Kafkasya ve Türkistan’da 1938 Sovyet Katliamı ve Etkileri: Göç, Sürgün ve Kimlik Uluslararası Sempozyumu, Kastamonu, 3-5 Ekim 2018, (ISBN: 978-605-4697-23-6), s. 61-76.
- Akkoyun A. Z. (2019a) “Aile ve Bağımlılık Kavramı”, Amasya Üniversitesi Uluslararası Sağlık, Toplum ve Kültür Sempozyumu, Amasya, 7-10 Mart 2019 (ISBN: 978-605-4598-27-4), s. 39.
- Akkoyun A. Z. (2019b) “Madde Bağımlılığı ve Madde Bağımlılığıyla Mücadele Bağlamında Ailenin Desteklenmesi”, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK), Uluslararası Ailenin Korunması Hakkı Sempozyumu, 29-30 Nisan 2019, Ankara, <https://www.tihek.gov.tr/kategori/aile-sempozyumu-tebligler> (10.11.2019).
- Altıntaş H., Temel F., Benli E., Çınar G, Gelirler Ö. ve ark. (2004) “Tıp Fakültesi Birinci Sınıf Öğrencilerinin Madde Bağımlılığıyla İlgili Bilgi, Görüş ve Tutumları”, Bağımlılık Dergisi, 5(3): 107-114.
- Arıkan G. (1997) “Kadınlarda Sosyal Tabakalaşma ve Sosyal Hareketlilik”, 20. Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek Konferansı, 19-21 Kasım 1997.
- Ayan S. (2007) “Aile İçinde Şiddete Uğrayan Çocukların Saldırganlık Eğilimleri”, Anatolian Journal of Psychiatry, 8: 206-214.
- Backman C.W. ve Secord P.F. (1914) “Social Psychology”, 2. Ed. Mcgraw-Hill, Tokyo.
- Balcıoğlu İ. (2001) “Şiddet ve Toplum”, Bilge Yayıncılık, İstanbul.
- Bandura A. (1997) “Social Learning Theory”, Routledge, London.
- Can Y. (2014) “Türk Ailesinde Aile İçi Şiddetin Kültürel Dinamikleri”, International Prediodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 9/8 summer, 13-19.
- Cüceloğlu D. (2002) “İnsan ve Davranışı”, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Çakıcı M. (2000) “Uyuşturucu Madde Kullanımı”, KKTC Devlet Basımevi, Lefkoşa.
- Ekşi A. (1999) “Ben Hasta Değilim”, Nobel Tıp Kitabevi, İstanbul.
- Frias-Armenta M. (2002) “Longterm Effects of Child Punishment on Mexian Women: A Structural Model, Child Abuse&Neglect, 26(4): 371-386.

- Gençoğlu C., Kumcağız H. ve Ersanlı K. (2014) “Ergenlerin Şiddet Eğiliminde Etki Eden Ailevi Faktörler”, International Prediodical For thr Languages, Literatüre and History of Turkish or Turkic Volume 9/2(winter): 639-651.
- Güleç H., Topaloğlu M., Ünsal D. ve Altıntaş M. (2012) “Bir Kısır Döngü Olarak Şiddet”, Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 4(1): 112-137.
- Hökekleli H. (2007) “Çocuk ve Gençlerde Şiddet Olgusu ve Önlenmesine Yönelik Öneriler” Değerler Eğitimi Dergisi, 5(14): 61-78.
- İbiloğlu A. O. (2012) “Aile İçi Şiddet”, Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 4(2): 204-222.
- Işık E. ve Işık U. (2016) “Alkol-Madde Bağımlılığı: Nörobiyolojisi, Kliniği, Tedavi ve Psikofarmakolojisi”, Sigma Publishing, İstanbul.
- Kaplan&Sadock (2006) “Psikiyatri: Davranış Bilimleri/Klinik Psikiyatri”, Güneş Tıp Kitabevleri, 11. Baskı, Ankara.
- Koçöz R. (2011) “Şiddet Üzerine”, Ankara Barosu Dergisi, 1: 245-254.
- Markham U. (1998) “Çocukluk Travmaları”, alfa yayıncılık, (çev. M. Sağlam, ed. H. C. İkizler), İstanbul.
- Ögel K. ve Defne T. (1997) “Uyuşturucu Maddeler ve Bağımlılık Eğitimi Paketi Eğitici Kılavuzu”, Özel Okullar Derneği, AMATEM, İstanbul.
- Ögel K. ve Erol B. (2005) “Çocuklarda Sigara, Alkol ve Madde Bağımlılığı”, Morpa Kültür Yayınları: İstanbul.
- Ögel K., Tarı I. ve Eke Y. (2006) “Okullarda Suç ve Şiddet Önleme” Yeniden Yayınları, No:17, İstanbul, s.9,11,13,14,
- Ögel K. (2014) “Bağımlı Aileleri İçin Rehber Kitap: Alkol, Uyuşturucu, Bilgisayar, Sigara ve Diğer Bağımlıları Olanların Yakınlarına Bilgiler”, T.C. İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- Öztürk O. (2015) Ruh Sağlığı ve Bozuklukları, 13.baskı(gözden geçirilerek yenilenmiş baskı), Nobel Tıp Kitabevleri, Ankara.
- Özerkmen N. ve Gölbaşı H. (2010) “Toplumsal Bir Olgu Olarak Şiddet”, SBArD, mart, 15: 23-37.
- Polat O. (2001) “Çocuk ve Şiddet”, Derya Yayınları, İstanbul.

- Rescnic M., Bearman L., Blum R., Bauman K., Harris K., Tabor J. ve ark. (1997) “Protecting Adolescents from Harm: Finding from the National Longitudinal Study on Adolescents Health”. JAMA, 27: 823-830.
- Şendil G. (2011-2012) “Gelişim Psikolojisi (Ders Notları)”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü Gelişim Psikolojisi Anabilim Dalı, 1. Sınıf/2. Yarıyıl, s.1-68.
- Şengezer T., Sivri F., Dilbaz N. ve Sunay D. (2014) “Ankara İli Yenimahalle İlçesinde Birinci Basamak Sağlık Kuruluşuna Başvuran Bireylerde Tütün Bağımlılığı ve İlişkili Risk Faktörleri”, Türk Aile Hek. Der, 18(1): 42-48.
- Tolan P.H., Gorman-Smith D., Huesmann L.R ve Zelli A. (1997) “Assesment of Family Realiti-onship Characteristics: A Measure to Explain Risk for Antisocial Behavior and Depressi-on Among Urban Youth., Psychological Assesment, 9: 212-223.
- Ünal M. (1991) “Madde Bağımlılığı ve Alkolizmde Aile, Aile ve Toplum”, 1(1): 80-85.

TELEVİZYON DİZİLERİ VE ŞİDDETİ ÖZENDİRME İLİŞKİSİ: PRIME-TIME KUŞAĞINDAKİ YERLİ DİZİLER*

Dr. Bayram ÇAĞLAR**

Özet

Bu çalışma Türkiye'deki yerli televizyon dizilerindeki şiddet olgusunu incelemektedir. Ortaya çıktığı günden beri televizyonun etkileri çeşitli şekillerde tartışma konusu olmuştur. Bu çalışma kültürel göstergeler kuramından hareketle televizyon dizilerinin diğer toplumsal dinamiklerle birlikte bireyler ve toplumlar üzerinde olumsuz etkilerinin olabileceğini ileri sürmektedir. Türkiye'de yerli dizi olarak ifade edilen ve prime time kuşağında yayımlanan belli başlı dizilerdeki şiddet gösterimi hakkında çeşitli raporların incelenmesinin sonrasında fiziksel ve psikolojik şiddete bağlı olarak reel hayattaki pratiklere benzer ve koşut bir durumun olduğu sonucuna varılmıştır. Raporların ortaya koyduğu toplumsal gerçeklikten hareketle özellikle kadın cinayetlerinin her yıl daha da artmasının, televizyonun gösterime sunduğu ve özellikle yerli dizilerdeki şiddetin

bir ilişkisini bulunabileceği tezi işlenmiştir. Bu bağlamda çalışmada özellikle ekrandaki şiddetin görselliğini ve söyleminin azaltılması adına çözüm önerileri sunulmuştur. Bu öneriler başta medya kuruluşlarına yönelik olmakla birlikte kamu yararına denetim gerçekleştiren Radyo Televizyon Üst Kurulu'nun (RTÜK) de uygulayabileceği ve sansür kapsamı dışındaki pratik çözümlerden oluşmaktadır. Çalışma teorik bir tartışma zemini üzerine oturtularak televizyonun şiddeti ürettiği ve toplumun da bunu taklit ettiği hipotezinden hareket etmiştir. Bu hipotez çalışmada, son yıllarda toplumda meydana gelen şiddet olaylarını gündem yapan raporların verileriyle de test edilerek doğrulanmıştır. Ayrıca çalışma televizyon dizilerindeki şiddet gösterimi raporlarının verilerinin kuramsal bir analizinden oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Şiddet, Yerli Diziler, Kültivasyon, Televizyon Kültürü, Dizi Raporları

* 15-16 Kasım 2019 tarihlerinde Ankara'da TİHEK tarafından düzenlenen Şiddet'in Önlenmesi Çalıştayı'nda sözlü olarak tebliğ edilmiştir.

** Gümüşhane Üniversitesi, İletişim Fakültesi, bayram_caglar@yahoo.com.tr

GİRİŞ

İslâmiyet'in mukaddes kitabı Kur'an-ı Kerim'de *"Bir insanı öldüren tüm insanlığı öldürmüş gibidir. Kim de bir kimsenin yaşamasına sebep olursa bütün insanları yaşatmış gibi olur"*¹ denilmektedir. Başta ilahi (semâvi) kitaplar olmak üzere tüm toplumlarda şiddete ve onun sonuçlarına yönelik önemli bir uyarı, tedbir ve karşı olma durumu bulunmaktadır. Özellikle fiziki şiddetin uygulanmasına karşı tedbirler gerek hukuki bağlamda gerekse dini ve toplumsal yaşantı içinde edinilen geleneklerde bulunmaktadır. Şiddet; bir hareketin, gücün derecesi, yeğinlik, sertlik, karşıt görüşte olanlara kaba kuvvet kullanma, duygu veya davranışta aşırılığa gitme olarak tanımlanmaktadır.² Şiddet sadece insanların kendi bireysel faaliyetleri sonrası başlarına gelen olay ve olgular değildir. Başka insanların, toplumların yaşadıklarına tanık olmak da şiddete maruz kalmak olarak değerlendirilebilir. Dahası şiddet gerçeklik hissi uyandıran kurgusal olaylarda da takdim edilebilmektedir. İletişim araçlarının gelişmesi ve çeşitlenmesiyle birlikte, kurgusal (fantazma) şiddet başta sinema olmak üzere, daha sonraları televizyon teknolojisiyle birlikte hanelerin içine girmiştir. Söz konusu iletişim aracının gerek görsel gerekse işitsel karakterinin önemi, gerekse ailenin birlikte izlediği/seyrettiği bir ekranı olması nedeniyle etki gücünün toplumsal, kültürel, psikolojik ve sosyolojik olabileceği/olduğu yönünde birçok araştırma gerçekleştirilmiştir. Televizyon ekranlardaki şiddetin olası toplumsal ve bireysel etkilerinin önlenmesi adına hemen her ülkede birçok uygulamalar hayata geçirilmiştir.

Bu çalışmada ülkemizde uzun bir süreden beri tartışma ve yakınma konusu olan dizi filmlerdeki şiddet araştırmanın merkezine alınmıştır. Çalışmada televizyonun toplumsal gerçekliği yansıtıyor argümanı arkasına gizlenerek sakınılmadan izleyicilere/seyircilere şiddetin hemen hür türünü takdim ederek ekranlara taşıyan dizilerin potansiyel tetikleyici olabileceği varsayımında bulunulmuştur. Çalışma kültürel göstergeler kuramının yaklaşımından hareket ederek televizyonun etkileri hakkında teorik bilgiler verdikten sonra televizyonlarda yayımlanan yerli dizilerdeki şiddet göstergelerinin neler olduğu üzerinde durulmuş ve çözüm önerilerinde bulunulmuştur. Öte yandan bu varsayım geliştirilirken şiddetin yegâne sebebinin televizyon ve diziler olmadığı toplumdaki gelenek ve göreneklerin, ekonomik sıkıntıların ve başka sorunların da şiddeti tetikleyebileceği gerçeği gözden ırak tutulmamıştır.

¹ Kur'an-ı Kerim, *Maide Süresi* 32.Ayet.

² TDK Sözlüğü, *Şiddet*, <https://sozluk.gov.tr> [21.11.2019].

TELEVİZYON KÜLTÜRÜ VE ŞİDDETİN EKİLMESİ (CULTIVATION/KÜLTİVASYON)

Televizyonda şiddetin etkileri bu aracın belirttiği ve toplum hayatına girdiği ilk günlerden beri tartışılan konulardan biridir. Televizyonun şiddet ve saldırganlık örnekleri verdiği görüşü kötü etkilerine ilişkin kaygıların temelini oluşturmaktadır. Televizyonun tanıttığı dünyada iyiler de kötüler de sorunlarını çözmek ve istediklerini gerçekleştirmek uğruna bir yol benimsemekte ve bu süreçte şiddeti kullanmaktadır. Bu bağlamıyla şiddet istenilen sonuçlara ulaşmak için sanki yasayla bağlantılı bir yol gibi gösterilmektedir. Şiddet içerikli programlara maruz kalan izleyicilerin özellikle çocukların bu durumdan etkilendiği belirlenmiştir.³

Her iletişim aracının (medium) belli bir etkileme ve yayılım gücü vardır. Medium(aracı) zihinleri düzenleyip dünyaya ilişkin deneyimleri bütünleştirmeye yönelttiğinden iletilerini bilince ve toplumsal kurumlara melez bir biçimde kabul ettirmeye çalışır. Bunlar bazen günlük hayattaki dindarlık, fazilet ya da güzellik kavramlarını etkileyecek kadar bile güçlü olabilirler.⁴ Televizyon günümüzde toplumların enformasyon kaynaklarının neredeyse en önde gelenidir. İnsanlar dünyaya ilişkin yaşanan pratiklerin ve deneyimlerin birçoğunu bu araç üzerinden algılamaktadır. George Gerbner'in geliştirdiği kültivasyon teorisine (ekme-yetiştirme) göre kurguya dayalı programlarda gösterilen, basmakalıp ve çarpıtılmış olarak, oldukça dar bir bakış açısından verilen ve gerçeklikle uyum sağlayan toplumsal bir dünya görüşünün izleyiciler tarafından yavaş yavaş benimsendiği belirtilmektedir.⁵ Gerbner, medyanın (burada televizyon) bir toplumdaki tutumları ve değerleri yetiştirdiğini belirtmekte, medyanın değerleri yaratmadığını (üretmediğini) bunların toplumda zaten var olduğunu hatırlatır. Fakat medyanın bu değerleri beslediğini, yaydığını ve kendi değerlerini sürdürmesi bakımından bu değerleri üyeleri arasında yayması ve böylece onları herkesin paylaştığı bir oydaşma (fikir birliği) bir öznelerarasılık etrafında tutabilmesi için kültüre yardımcı olduğunu kaydetmektedir.⁶

Yine bu teoriye göre gerçek hayatta işlenen suç oranları ile televizyonlardaki şiddet gösterimi arasında bir ilişkinin bulunduğu ortaya konulmuştur. Televizyon programla-

³ James D. Halloran, *Televizyonun Etkileri*. (Halloran, Masson, Brown & McQuail). (Çev. Aysel Usluata). (İstanbul: İstanbul Reklâm Yayınları, 1973), s.16.

⁴ Neil Postman, *Televizyon Öldüren Eğlence: Gösteri Çağında Kamusal Söylem* (Çev. Osman Akinhay). (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2004), s.27.

⁵ Denis McQuail & Sven Windahl, *Kitle İletişim Modelleri: Kitle İletişim Çalışmalarında* (Çev. Konca Yumlu). (Ankara: İmge Kitabevi, 2010), s.127.

⁶ John Fiske, *İletişim Çalışmalarına Giriş* (Çev. Süleyman İrvan). İstanbul: Bilim Sanat Yayınları, 2003, s.194.

rındaki şiddet pratiklerinin ve saldırgan karakterle saldırıya uğrayan karakterler karşılaştırılmış, emniyet (polis) raporlarındaki gerçek şiddet olayları ile arasında bir paralellik bulunduğu istatistiki verilerle ortaya konulmuştur.⁷ Söz konusu analiz ve beraberindeki bulgular daha sonraları eleştirilse ve bazı eksik noktaları bulunduğu ileri sürülse de günümüzde halâ televizyonda şiddet gösterimi ve olası etkilerinin tartışılması elde edilen verilerin önemli olduğunu göstermektedir. Şiddetin ana nedeni medya olmamakla birlikte televizyon programlarının uzun vadede etkisinin olabileceği de belirtilmiştir.⁸

Televizyondaki programlarda gösterilen fiziksel şiddet olaylarının toplumsal gelişme düzeyi ile koşut olmadığı ekonomik refah düzeyi yüksek toplumlar İngiltere ve Avusturya gibi ülkelerde şiddet unsuru televizyonlarda daha az gösterilirken, Amerika Birleşik Devletlerinde (ABD) bu oranın oldukça yüksek olduğu belirtilmektedir.⁹ Her ne kadar bu durumu ülkelerin toplumsal sınıf çatışması ve yapısıyla açıklama yoluna gidilse de esasında bunun yayıncılık anlayışıyla yakından ilgili olduğu açıktır. En kolay yoldan rating (reyting) elde etmek isteyen yayıncı kuruluşların şiddeti ve cinselliği programlarda ve dizilerde kullandığı bilinen bir gerçektir.

Yapılan bir çalışmada televizyonu az izleyenlerin acımasız ve tehlikeli dünya algısının ortalaması, televizyonu çok izleyenlerin acımasız ve tehlikeli dünya algısının ortalamasına göre daha yüksek olduğu saptanmıştır. Az ve çok televizyon izleyenlerin acımasız ve tehlikeli dünya algısı arasındaki fark aynı zamanda yetiştirme farkını kapsamaktadır. Televizyonu çok izleyenlerin, az izleyenlerden daha fazla acımasız ve tehlikeli dünya algısına sahip olduğu ortaya konulmuştur.¹⁰

Kültivasyon (cultivation) teorisine göre televizyonda bir yayın esnasında erkeklerin kadınlara göre üç kat fazla temsil edildiği gerçek dünyadaki sayılarla karşılaştırıldığında gençlerin üçte bir, yaşlıların beşte bir oranında, profesyonellerin ve kanun adamlarının tüm diğer mesleklerden daha fazla yer aldığı, tüm başkarakterlerin yarıdan fazlasının ana yayın kuşağının her saatinde ortalama beş şiddet eylemine, hafta sonu gündüz saatlerinde bunun dört katı miktarda şiddet eylemine maruz kaldıkları tespit edilmiştir.¹¹ Söz konusu kurama göre televizyon toplumdaki tabakalar (sınıf-

⁷ Nurçay Türkoğlu. *Toplumsal İletişim-İletişim Bilimlerinden Kültürel Çalışmalar: Tanımlar, Kavramlar, Tartışmalar*. (İstanbul: Babil Yayınları, 2004), s.255.

⁸ Halloran, *Televizyonun Etkileri*, s.15,16-17.

⁹ John Fiske, *Popüler Kültürü Anlamak* (Çev.Süleyman İrvan). (İstanbul: Parşömen Yayınları, 2013), s.166.

¹⁰ Hasan Hüseyin Taylan, "Televizyon Programlarındaki Şiddetin Yetiştirme Etkisi: Konya Lise Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. (Konya, 2011), (26):s.360.

¹¹ Erol Mutlu, *İletişim Sözlüğü*. (Ankara: Sofos Yayınları, 2012), s.212.

lar) üzerinde farklı etkiler bırakır. Bu bağlamda televizyonda üretilen popüler kültür ürünleri ve bunların kodları hangi toplumsal kesimi temsil ediyorsa ağırlıklı olarak onların üzerinde gerçekleşmektedir.¹²

Jhon Fiske ve Jhon Hartley'e göre televizyon geleneksel ve geçmişteki ozanların yani hikâye anlatıcılarının günümüzdeki işlevini görmektedir. Dahası televizyon dizileri sürekli yineleyip değiştiren ve sözlü kültürü aktaran bir geleneğin devamı olarak ifade edilmektedir.¹³ Yeni teknolojiler televizyon mesajlarını (iletilerini) kitlelere ulaşmasını engellemek yerine bunları daha da yaygınlaştırmaktadır.¹⁴

TÜRKİYE'DEKİ TELEVİZYON DİZİLERİ ANA TEMALARI

Türkiye'de özellikle reytingi yüksek ve popüler olmuş dizilerdeki şiddet özendirilmesi konusunda temel bir yakınma söz konusudur. Türkiye'de yoğun bir dizi üretimi bulunmaktadır. Her sezon yaklaşık 50-70 arasında yeni dizi yayına girmekte ve bunların yarısından fazlası düşük izlenme oranı nedeniyle sonlandırılmaktadır. Türkiye'de televizyon dizilerinin önemli bir izleyici kitleye sahip olduğu izleyicilerin dizi türleri arasında en çok romantizm öğelerini barındıran yapımları beğendikleri tespit edilmiştir. Bu durumun nedeni olarak tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de dizilerin genelde temel hedef kitlesinin kadın izleyiciler olması gösterilmektedir. Aşk temasını içeren yapımların bu sosyal grubun ilgisini çekmekte bir hayli başarıya ulaştığı böylece tüm yapımlarda polisiye ya da aksiyon dizileri de dâhil olmak üzere romantizm temasının bir şekilde ana hikâyeye eklendiği belirtilmektedir. Sonuçta Türk dizilerinin farklı temaları bünyesinde barındırarak, yayımlandığı sürede birden çok duyguyu tetiklediği bunun sonucunda daha geniş bir izleyici kitlesine ulaşmayı hedeflediği, aile-komedi-romantizm, gençlik-romantizm, tarih-romantizm, aksiyon romantizm gibi farklı türleri bir arada sunarak ilgiyi artırma yoluna gittiği kaydedilmektedir.¹⁵

TV DİZİLERİNDE HANGİ ŞİDDET TÜRLERİ GÖSTERİLİYOR

Televizyon dizilerini takip edenler (seyirciler/izleyiciler) onlarca öldürme, sayılamayacak kadar kaba şiddet ve fiziksel darbe, vurma, çekme, itme, yaralama, sesini

¹² Nazife Güngör, *İletişim: Kuramlar ve Yaklaşımlar*. (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2013), s.111.

¹³ Eric Maigret, *Medya ve İletişim Sosyolojisi* (Çev. Halime Yücel). (İstanbul: İletişim Yayınları, 2013), s.183.

¹⁴ George Gerbner, *Medyaya Karşı*. (Der. Michael Morgan). (Çev. Güneş Ayas, Veyssel Batmaz ve İsmail Kovacı). (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2014), s.327.

¹⁵ Deloitte Dizi Raporu 2014, "Dizi Yapım Sektörü". *Dünyanın En Renkli Ekranı Türkiye'de Dizi Sektörü*, <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/tr/Documents/technology-media-telecommunications/tr-media-tv-report.pdf>, (22.11.2019).

yükselterek bağırma, hakaret, aşağılama, küçük görme, onur kırma olgu ve olaylarına tanıklık etmektedirler. Bu şiddet büyük ölçüde ailece televizyon izlenen ortamlarda gerçekleşmektedir. Bu süreçte aile bireylerinin her biri söz konusu dizi kahramanlarıyla bir çeşit özdeşlik kurabilmekte onların trajedisine/dramına/mutluluğuna ortak olmakta, üzülme, sevinme ve onların sorunlarını kendine mal edebilmektedir.

Oysa dizilerde genelde erkeklerin kadınlara yönelik etkili psikolojik hatta fiziksel şiddet uyguladığı genel geçer bir kanaat olarak görülmektedir. Aileyi var eden bireylerden anneye (kadına) ne yazık ki televizyon dizilerindeki şiddeti uygulayan başrol erkek aktör(ler) birer kahraman olarak yansıtılabilmekte ve bu yolla toplumdaki kadına yönelik olası şiddet olayları adeta zihinlere meşru bir olguymuş gibi işlenebilmektedir.

Aile olgusu genel manada içinde dayanışma, sevgi ve yardımlaşmayı barındırırken ve ayrıca son dönemde yapılan yasal düzenlemelerle aile reisi kavramı da tarih olurken dizilerde tam aksi yönde yani erkekliği öne çıkaran olay örgüleri şekillenebilmektedir. Yapılan çalışmalar göstermektedir ki yerli dizilerin daha çok maskulin pratikleri (güç ve kuvvet gösterisi) kutsadığı ve kahramanlıkla bağlantılı birey tanımlamasına denk düşen senaryoları hayata geçirmektedir. Bu bağlamda üzerinde zımni olarak uzlaşmış toplumsal bir öğretinin var olduğu, televizyonun en yaygın kamusal alanlardan biri olarak, bireyin özel yaşam alanına girerek bu tanımlamaları sürekli olarak tekrarlayıp adeta yeniden öğrettiği ve pekiştirdiği belirtilmektedir.¹⁶

Bazı görüşlere göre televizyonlarda gösterilen şiddet olgusunun ve pratiklerinin kurgu olduğu ve gerçek hayatta bir karşılığının bulunmadığı, iddia edildiği gibi bireyleri ve kitleleri etkilemediği ileri sürülürken-kısmi ve dolaylı etki¹⁷⁻, özellikle Türkiye’de yapılan dizilerin dış pazarlara ihraç edilmesinin kültürel, ekonomik ve politik gücünün büyük olduğu tezi, etki gücünün esasında ne derece önemli olduğunu ortaya koymaktadır.¹⁸ Öte yandan özellikle reklamların uzun vadede satın alma tutumunu etkilediği de bilinmektedir.¹⁹ Bu bağlamda televizyondaki gösterilerin ve gösterimlerin bir şekilde izleyicilerin tutum ve davranışlarında bir etki bırakmaya yö-

¹⁶ Şenay Tanrıvermiş, "Televizyon Dizilerinde Özne ve İktidar: Söz, Eşkiya Dünyaya Hükümdar Olmaz ve İstanbullu Gelin Örnekleme". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi (ASOS)*, [Ocak 2019], (87): s.101.

¹⁷ Maigret, *Medya ve İletişim Sosyolojisi*, s.104 .

¹⁸ Deloitte, *Dünyanın En Renkli Ekranı Türkiye’de Dizi Sektörü*, s.31.

¹⁹ Rengin Küçükkerdoğan, *Reklam Nasıl Çözümlenir? Reklam İletişiminde Göstergeler ve Stratejiler*. (İstanbul: Beta Yayınları, 2011), s.102.

nelik olduğu açıktır. Bu çerçevede televizyonun toplumları ve bireyleri olumlu veya olumsuz yönde etkileme gücünün ön kabulü bu bakış açısıyla da itiraf edilmektedir.

2000'li yılların başında televizyon dizilerinde ağırlık kazanmaya başlayan silahın temel gösteri ve şiddet nesnesi haline gelmesi, 2005 yılından günümüze daha da artış göstererek toplum psikolojisine tesir ettiği bireyde *şahsiyet kazanma* güdüsünü şiddet eksenine yönlendirdiği kaydedilmektedir. Televizyon dizilerini izleyen her 100 kişiden 86'sının silah, cinayet ve şiddet sahneleriyle karşılaştığı, toplumda artan şiddet saldırganlık ve cinayetlerde bazı dizilerin de payının olabileceği ifade edilmektedir. Bu çerçevede toplumun (izler kitlenin) şiddet gösteriminden uzak kalmak istediği televizyon dizilerinden beklentilerinin ise eğitici, kültürel, gerçekçi, akla-mantığa yatkın, edep ve millî kültüre uygun, sosyal ve psikolojik sorunlara değinen, aile ile birlikte izlenebilecek olmasına dikkat çektiği bulgulanmıştır.²⁰ İstatistikî verilerde ise talep edilen beklentilerle televizyonlarda yayımlanan dizilerin çelişkili bir durum ortaya koyduğu açıkça görülmektedir.

Dizilerde özellikle kadınların mağdur olduğu gözlenirken bunun değişik formları da bulunmaktadır. Aciz durumu düşenler sadece kadınlar ve çocuklar değildir. Televizyon dizilerinin bazılarında erkek karakterlerin de aciz olarak gösterilmesi reel hayatta olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Toplumdaki sosyo-kültürel değişime koşut olarak bu sanal gösterim şekli Türkiye'de son dönemlerde yaşanan şiddet ve cinayet olaylarının meydana geli biçimine yönelik önemli ipuçları vermektedir. Çünkü acizle ifade edilen erkek tiplemesinin bir üst modelinin boşanmak isteyen kadını bıçakladığı ya da kurşunladığı neredeyse kanıksanan bir gerçek olarak her gün yaşanmaktadır. Nitekim tüm önlemlere rağmen 2018 yılının ilk yarısında 206 kadının erkek şiddetinin kurbanı olması da bu durumu doğrulamaktadır.²¹ Bu rakam 2019 yılının ilk 6 ayında 214'e ulaşmış bulunmaktadır.²²

Televizyondaki şiddete ilişkin Haziran 2019 yayımlanan ve Türkiye Büyük Millet Meclisinde de (TBMM) gündeme getirilen dizilerdeki pratikleri önemli ayrıntılar içermektedir. Dizilerin şiddet karnesi raporunda *Sen Anlat Karadeniz, Kuzgun, Eş-*

²⁰ Mehtap Karakaya Yörük [21 Ağustos 2017], "Dizilerde şiddet". <http://www.sozcu.com.tr>, <https://www.sozcu.com.tr/hayatim/yasam-haberleri/diziler-siddet-sorununu-besiyor-mu> (21.11.2019).

²¹ Tanrıvermiş, "Televizyon Dizilerinde Özne ve İktidar: Söz, Eşkiya Dünyaya Hükümdar Olmaz ve İstanbullu Gelin Örnekleme", s.103.

²² Cumhuriyet Gazetesi [6 Temmuz 2019], "Kan donduran rapor açıklandı! 2019 yılının ilk altı ayında 214 kadın öldürüldü". <http://www.cumhuriyet.com.tr>, <http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/1474172/kan-donduran-rapor-aciklandi.html> (24.11.2019).

kıya Dünyaya Hükümdar Olmaz, Çukur, Hercai, Kardeş Çocukları, Bir Zamanlar Çukurova ve Çocuk dizilerine yer verilmiştir. Söz konusu raporda kadına şiddet ve zorlama, genel şiddet, silah görünümü ve söylemi, bağırma, kadın ağlaması-yalvarması, tehdit ve ölüm söylemi, psikolojik şiddet, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini destekleyen söz, ölüm, buzlanan ve sesi kesilen sahne başlıkları altında incelenmiştir. Adı geçen rapora göre 8 dizide toplam 14 sahnede kadına yönelik şiddet ve zorlama bulunmaktadır, bu sahnelerin çok büyük bir oranı kaçırılan ve alıkonulan kadınlara yönelik şiddet ve zorlamalardan oluşmaktadır. 41 sahnede genel şiddet bulunmaktadır. İzlenen 8 dizinin 7'sinde şiddet sahnesi tespit edilmiştir. Bu sahneler içerisinde ormanda ayaklarından bağlayıp dövme ve sallandırma, traktörün arkasına iple bağlayıp tarlada sürükleyerek işkence, sinirlendiği kadının evini benzin dökerek yakma, cınnet, dövüp kaçırmaya gibi sahneler yer almaktadır. Sadece *Hercai* dizisinde 17 genel şiddet sahnesi olduğunun da altı çizilmektedir.²³

Bu dizilerde en az 300 kez silah gözükmüş, ateşlenmiş veya silahla ilgili söylemde bulunulmuştur. Tabanca, uzun namlulu silahlar, bombalar, el bombaları, pompalı tüfekler, bıçaklar görünmektedir. İzlenen 8 dizide de silah görünümü ve söylemi bulunmaktadır. Söz konusu dizilerin 7'sinde bağırma sahnesi vardır ve tam 149 sahnede bağırma tespit edilmiştir. Bunlardan 75'inde erkeklerin, 74'ün de ise kadınların bağırıldığı görülmektedir. Kadınların ağladığı ve yalvardığı 67 sahne bulunmaktadır. 122 sahnede şiddet, tehdit ve ölüm söylemi bulunurken bu sahnelerden 33'ünde öldürmekten, 11'i tehdit ve 78'i ölümden bahsetmektedir. Sadece 1 dizide şiddet, tehdit ve ölüm söylemine rastlanmamıştır. İzlenen dizilerde 9 psikolojik şiddet sahnesi bulunmaktadır.²⁴ Dizilerde erkek tarafından kaçırılan bir kadının elleri ve ayakları bağlanıp bazen yükselen bazen sakinleşen bir tonda kendisini sevmeye zorlaması, zorla el ele tutuşup yürüyüşe çıkarması, elbise giymesini isteyip dans ederken bomba patlayacağını ve birlikte öleceklerini söylemesi şiddetin birçok türünü içermektedir.²⁵

Söz konusu dizilerde 2 sahnede, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini destekleyici ifadelere rastlanmıştır. Kızların/kadınların sanki alınıp verilebilecek bir malmış gibi "Halam bunlara ne Sevda'yı verir ne de bir yere yollar" denmektedir. Bir başka dizi de ise bir mekânda oturan ve elbise giymiş kadının dizinden altı görünüyor diye mekân

²³ Gamze Taşcier (27 Eylül 2019), "Dizilerin Şiddet Karnesi-2". <https://www.gazetekritik.com/>, <https://www.gazetekritik.com/vekil-haberleri/chp-li-tascier-den-dizilerin-siddet-karnesi-2-raporu-h92310.html> [21.11.2019].

²⁴ Taşcier, "Dizilerin Şiddet Karnesi-2".

²⁵ Taşcier, "Dizilerin Şiddet Karnesi-2".

sahibi tepki göstermektedir. Bu dizilerin farklı sahnelerinde yaşanan çatışmalar ve infazlarda en az 35 kişi ölmüştür. Bunlardan 28'i tabancayla veya uzun namlulu diğer silahlarla, 5'i bıçaklayarak, 1'i boğarak, 1'i de zehirleyerek öldürmedir. Dizilere uygulanan buzlama ve ses kesme sahneler 8 dizide tam 64 kez buzlama ve ses kesme uygulanmıştır ve bu her dizide vardır. 10 sahnede alkol, 18 sahnede kan buzlanırken, 36 sahnede küfür ve argo ifadelerde ses kesme uygulanmıştır.²⁶

Raporlara da yansıyan televizyon dizi tasarımında toplumsal cinsiyetçi bir bakış açısının var olduğu, toplumdaki bazı gerçekleri yansıtmak adına kadın bedeni üzerinden cinsiyetçi aşağılayıcı bir söylem geliştirildiği görülmektedir. Bu cinsiyetçi yaklaşım ahlaki erdemlilik üzerinden yapılırken özel yaşam ve kişisel özgürlüklere, özellikle kadın cinsine yönelik olumsuz bir algı ve tutum oluşmasına imkân sağlayabilmektedir. Öte yandan görüntü buzlama, pipleme ve ses kesme uygulamasının aslında RTÜK tarafından yapılmadığı, kanalın kendisinin olası ceza almayı önlemek için bu yola gittiği bilinmektedir. Dizilerdeki 'bipleme', 'buzlama' ve 'ses kesme' gibi bu uygulamaların ilgiyi ve dikkati daha artırabildiği ve böylece reytinge hizmet ettiği bilinmektedir. Raporda da görüleceği üzere izleyiciye gösterilmemesi gereken sahnelerin aslında ne olduğu az çok seçilebilmektedir. Bu uygulamanın faydasının belki çocuklar nezdine olabileceği düşünülebilir fakat bu da yine tartışmaya açık bir konu olarak görülmektedir.

DİZİLERDEKİ ŞİDDETİ ÖNLEMEDE UYGULANABİLİR ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Şiddeti özendirmekten kaçınmak için dizi filminin başında veya belli bir süresinden sonra, örneğin 15.dakikasında “zorunlu olarak”, dizideki olay örgüsünün tamamen kurgu olduğu, gerçek hayatta bu tür pratiklerin ve şiddetin ağır cezai yaptırımlara muhatap olacağı öte yandan toplumsal ve ruhsal sorunlara yol açtığı belirtilen ifadeler ekranda alt yazı bandı olarak geçmelidir.

Televizyondaki yayınlanan uzun metrajlı sinema filmlerindeki olayların kurgu olduğu hatırlatıcı uyarıların eşliğinde çeşitli fasıllarla izleyiciye aktarılmalıdır. Filmin kesintiye uğramasını engellemek adına 1.maddede ifade edilen band yazısı burada da geçerli olmalıdır. Yapılabiliyorsa, dizilerin ve filmlerin sahne arkası görüntülerinden oluşan kısa bir bölüm programın son kısmında yayınlanmalıdır.

²⁶ Taşcier, “Dizilerin Şiddet Karnesi-2”.

Özellikle dizi filmlerin popülaritesini kullanarak ticari gelir sağlayan medya kuruluşlarıyla irtibata geçilerek, rol model alınması muhtemel oyuncuların canlandırıldığı karakterin şiddeti teşvik edici yönleri konusunda uyarılarda bulunulmalıdır. Bu konuda kurumsal sorumluluğu bulunan tüzel kişilikler belli girişimler gerçekleştirmeli, kamu yararı adına hazırladıkları raporları söz konusu medya kuruluşlarıyla paylaşmalıdır. Bu konuda gerekirse medya kuruluşlarına yönelik önleyici tedbirler alınmalıdır. RTÜK destekli projeler hayata geçirilmeli, üniversitelerin, sivil toplum kuruluşlarının desteği alınarak ortak rapor sunumları gerçekleştirilmelidir.

Televizyon dizilerinde kaba şiddete neden olarak gösterilen olay örgüsünün nihai çözümünün şiddette aranmasının doğal bir yol ve yöntem olmadığı, dizilerden sonra mini bir anlatıyla seyirciyle buluşturulmalıdır. Bu süre 5 dakikalık bir süreden uzun ya da kısa olmamalıdır. Kamu spotlarına benzer bir uygulama örnek verilebilir. Bu sürenin etkili bir şekilde kullanılması adına, alanlarında uzman iletişim bilimci, sosyolog ve psikologlardan destek alınmalıdır.

Popüler olmuş dizilerde veya dizilerin genelinde şiddeti çağrıştıran ve kahramanlık aksesuarı olarak takdim edilen çeşitli silahların gösterim süreleri sınırlandırılmalıdır. Ya da etkili olabilecek yakın çekim sahneleri konusunda uyarıda bulunulmalıdır.

Dizilerde silah ve benzeri aletler kullanarak idealize edilen dizi kahramanlarının mutlaka bir yaptırımla karşılaştığı ve hukuksal kavuşturmaya uğradığı ve yaptıklarının bedelini hukuki olarak ödediği izleyiciye aktarılmalıdır. Bunlar kamu spotuna benzer uygulamalarla topluma yine dizilerin önünde ve arkasında program akışına dâhil edilmelidir.

Dizilerde erkeklerle özdeşleştirilen silahlar: Tabanca, beyzbol sopası (“Çocuklar Duymasın” örneğinde evin babası Haluk’un zaman zaman kavga etmek amacıyla eline aldığı), bıçak vs. gibi öldürücü nesnelere gösterilmesinin sigara örneğinde olduğu gibi gerekirse mozaiklenmesi ya da bu görselin sözlü ya da biçimsel olarak takdim edilmesinin engellenmesi sağlanmalıdır.

Dizilerdeki olay örgüsünde özellikle kadınların erkekler tarafından korunduğu ve onların sahibi olduğu, bulunulan ortama verilen bir baskınla ‘kızların, kadınların’ kaçırıldığı gibi sahnelerin çokça rastlandığı ve abartıldığı gözlemlenmiştir. Kadınların bir iradesinin bulunmadığı ve *erkekliğe* tabi olduğu algısı spontane bir şekilde (kendiliğinden) yaratılmaktadır. Kadınların ya fazla fattan ya da aciz olduğu konusu

ortaya konulurken, olası sonuçlar erkek egemen dünyanın algısına göre çözülmektedir. Bu çözüm de şiddeti kullanmak şeklinde olmaktadır.

Şiddetin psikolojik yönleri dizilerde göz ardı edilmektedir. Alkol ve uyuşturucu tüketimiyle psikolojik sorunları aşılabileceği izlenimi yaratılmaktadır. Bunlara yönelik uyarıcı mini programlar tüm kanallarda yayımlanmak üzere profesyonel oyuncuların yer aldığı uyarı filmleriyle aktarılmalıdır. Sinema Sanatçısı Cüneyt Arkın'ın Yeşilay konusunda geçmişte gençleri alkol ve madde bağımlılığına karşı yaptığı çalışmalar örnek verilebilir.

Prime-Time kuşağı denilen zaman aralığındaki dizilerin izler kitlesi arasında çocukların da bulunduğu aşikârdır. Bu kuşakta yayımlanan popüler dizilerde çocukların da ilgisini çekebilecek ve onları toplumdaki şiddet hakkında doğru bilgilendirecek sekanslar konulmalıdır. Bunlar dizi yapımcıları, medya kuruluşları ve kamu görevlileri, iletişim bilimciler, sosyolog ve psikolog/psikiyatrlarla birlikte hazırlanacak bir yaklaşımla hayata geçirilmelidir.

Dizilerde çocukların ve kadınların sürekli aciz ve yardıma muhtaç, taciz edilebilen, kendilerine güven olmayan, toplumsal yapıda erkeklerden sonra gelen ikincil unsurlar olarak takdim edilmesi şiddeti, gücünün uygulayabileceği meşru bir olgu ve hak olarak takdim edilmesine neden olmaktadır. Bu nedenle bu tür takdimler sınırlandırılmalı bunların rol gereği olduğu mutlaka bir şekilde izler kitleye yansıtılmalıdır.

SONUÇ

Dünyada ve Türkiye'de televizyonun olası etkileri ve bunların olumsuz sonuçları üzerine yapılan çalışmalarda birçok istatistiki veri bulunmaktadır. Bu çalışmada hem görsellik hem de söylem bazında şiddet içeren yerli diziler mercek altına alınmış ve bunların rakamsal verileri çeşitli raporlar ve çalışmalarla ortaya konulmuştur. Bu verilerde özellikle yerli dizilerin toplumdaki şiddeti artırıcı tutum ve davranışları etkilediği, etkileyebileceği görülmektedir. Bu bakımdan reel hayattaki şiddeti azaltabilmek adına tüm kurum ve kuruluşların alabileceği önlemlere ek olarak medya kuruluşlarının da başta en çok izlenen yapımlar olan yerli dizilerdeki şiddet gösteriminin ve etkilerinin sorumluluğunu alarak bu konuda adımlar atması gereklidir. Dizilerin yayımlandığı medya kuruluşları reyting kaygısı ve ticari hedefle en ilkel duygulara seslenen yapımların topluma hiçbir yaptırımla karşılaşmadan yansıtması,

kültürel ve toplumsal bir sorun olarak ortada durmaktadır. Birçok dizi film şiddeti, alkolü ve cinselliği göstermeden oldukça popüler olabilmektedir. Bu yaklaşımdan hareketle dizilerdeki şiddeti önlemek ya da en azından makul bir sınıra çekebilmek için pratik çözüm önerileri oluşturulmuştur.

Bunlar ek bir başlık olarak yazının sonunda sunulmuştur. Öneriler kısaca şunlardan oluşmaktadır: Şiddeti özendirmekten kaçınmak için dizi filminin başında veya belli bir süresinden sonra ekranda gösterilenin bir kurgu olduğu alt yazı bandı olarak geçmelidir. Sahne arkası görüntülerinden oluşan kısa bir bölüm programın son kısmında yayınlanmalıdır. Rol model alınması muhtemel oyuncuların canlandırdığı karakterin şiddeti teşvik edici yönleri konusunda ekranda uyarılarda bulunulmalıdır. Şiddeti çağrıştıran ve kahramanlık aksesuarı olarak takdim edilen çeşitli silahların gösterim süreleri sınırlandırılmalıdır, silah ve benzeri aletler kullanarak idealize edilen dizi kahramanlarının mutlaka bir yaptırımla karşılaştığı ve hukuksal kavuşturmaya uğradığı ve yaptıklarının bedelini hukuki olarak ödediği izleyiciye aktarılmalıdır. Çocuklara toplumdaki şiddet hakkında doğru bilgilendirecek sekanslar konulmalıdır. Çocukların ve kadınların, erkeklerden sonra gelen ikincil unsurlar olarak takdim edilmesi ve şiddeti güçlünün uygulayabileceği meşru bir hak olarak sunulması sorunludur. Kızların, kadınların kaçırıldığı sahnelerin çokça rastlandığı ve abartıldığı gözlemlenmiştir. Şiddetin psikolojik yönleri dizilerde göz ardı edilirken, alkol ve uyuşturucu tüketimiyle psikolojik sorunlar aşılabileceği izlenimi yaratılmaktadır. Bunlar sadece buzlanma ve ses kesilmesiyle halledilmesi mümkün olmayan konular olarak dururken, yapılan pratik uygulama ilgiyi daha da artırmaktadır. Bu yüzden medya yapımcıları toplumsal sorumluluk bilinciyle hareket etmelidir. Kamu kuruluşları da bu konuda gerekli özeni ve ayarlamaları hayata geçirmelidir.

KAYNAKÇA

- Cumhuriyet, (6 Temmuz 2019). “Kan donduran rapor açıklandı! 2019 yılının ilk altı ayında 214 kadın öldürüldü”, <http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/1474172/kan-donduran-rapor-aciklandi.html>,24.11.2019)
- Deloitte, (Rapor, 2014).“Dizi Yapım Sektörü”. *Dünyanın En Renkli Ekranı Türkiye’de Dizi Sektörü*, (<https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/tr/Documents/technology-media-telecommunications/tr-media-tv-report.pdf>, 22.11.2019).
- Fiske, John. *Popüler Kültürü Anlamak* (Çev. Süleyman İrvan). İstanbul: Parşömen Yayınları, 2013.Fiske, John. *İletişim Çalışmalarına Giriş*.(Çev. Süleyman İrvan). İstanbul: Bilim Sanat Yayınları, 2003.Gerbner, George. *Medyaya Karşı*. (Der. Michael Morgan). (Çev. Güneş Ayas, Veysel Batmaz ve İsmail Kovacı). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2014.
- Güngör, Nazife. *İletişim: Kuramlar ve Yaklaşımlar*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2013.
- Halloran, James D. *Televizyonun Etkileri*.(Halloran, Masson, Brown &McQuail). (Çev. Aysel Usluata). İstanbul: İstanbul Reklâm Yayınları, 1973.
- Kur’an-ı Kerim. “Maide Sûresi: 32”. *Elmalılı Hamdi Yazır Tefsiri*: Sadeleştiren Abdulselam Tunç ve Hüseyin Börekoğlu. Ankara: Sefa Yayıncılık. 2010.
- Küçükerođan, Rengin. *Reklam Nasıl Çözömlenir? Reklam İletişiminde Göstergeler ve Stratejiler*. İstanbul: Beta Yayınları, 2011.
- Maigret, Eric. *Medya ve İletişim Sosyolojisi*. (Çev. Halime Yücel). İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.
- McQual, Denis, Seven Windahl. *Kitle İletişim Modelleri: Kitle İletişim Çalışmalarında*.(Çev. Konca Yumlu). Ankara: İmge Kitabevi,2010.
- Mutlu, Erol. *İletişim Sözlüğü*. Ankara: Sofos Yayınları, 2012.
- Postman, Neil. *Televizyon Öldüren Eğlence: Gösteri Çağında Kamusal Söylem*. (Çev. Osman Akınhay). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2004.
- Taşcier, Gamze. “Dizilerin Şiddet Karnesi 2”. <https://www.gazetekritik.com/>, 27.09.2019(<https://www.gazetekritik.com/vekil-haberleri/chp-li-tascier-den-dizilerin-siddet-karnesi-2-raporu-h92310.html>. 21.11.2019).

- Taylan, Hasan Hüseyin. “Televizyon Programlarındaki Şiddetin Yetiştirme Etkisi: Konya Lise Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma”. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Konya, 2011, (26): 355-367.
- Tanrıvermiş, Şenay. “Televizyon Dizilerinde Özne ve İktidar: Söz, Eşkya Dünyaya Hükümdar Olmaz ve İstanbullu Gelin Örnekleme”. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi (ASOS)*, Ocak 2019, (87): 97-108.
- Türkoğlu, Nurçay. *Toplumsal İletişim-İletişim Bilimlerinden Kültürel Çalışmalara: Tanımlar, Kavramlar, Tartışmalar*. İstanbul: Babil Yayınları, 2004.
- Yörük, Mehtap Karakaya (21 Ağustos 2017).“Dizilerde şiddet”. *www. http://www.sozcu.com.tr/*, (<https://www.sozcu.com.tr/hayatim/yasam-haberleri/diziler-siddet-sorununu-besliyor-mu/>,21.11.2019).

KADIN CİNAYETLERİ: 2008-2017 YILLARINDA JANDARMA SORUMLULUK BÖLGESİNDE GERÇEKLEŞEN OLAYLARIN ANALİZİ*

Dr. J. Alb. Engin AVCI** - Dr. J. Bnb. Hayrettin KÜPELİ***

Özet

Bu çalışmada; Jandarma sorumluluk bölgesinde, kadın cinayetlerine ilişkin genel durumu dönemsel olarak ortaya koymak ve 6284 sayılı Kanun'un, kadın cinayetleri özelindeki etkisini incelemek amacıyla, Jandarma Genel Komutanlığı tarafından 2008-2017 döneminde kayıt altına alınmış olan vakalar üzerinden bir analiz yapılarak bu suçlarla mücadele etkinliğinin artırılmasına yönelik tedbirler tespit edilmeye çalışılmıştır. Karanlık noktaların yaratacağı problemleri aşmak için, analizde öldürme olayları dikkate alınmıştır. Elde edilen sonuçlara bakıldığında, kadın cinayetlerindeki artışın 2012 yılında çıkan 6284 sayılı Kanun sonrasında da hız kazanarak devam etmesi,

yasal düzenlemelerin veya uygulamaların gözden geçirilmesi ihtiyacına işaret etmektedir. Ayrıca kadın cinayetlerinin %57 gibi bir oranda mağdurun eşi ya da sevgilisi tarafından işlendiği bulgusu dikkate alındığında, problemleri bir psikoloji ile aşırı sahiplenme duygusunun veya çeşitli kültürel etmenlerin bu suçlar üzerindeki etkisinin daha detaylı araştırılmasına ihtiyaç olduğu görülmektedir. Bir diğer önemli bulgu, Jandarma bölgesinde kadın cinayetlerindeki artışın Türkiye genelindeki artışa göre daha düşük bir oranda gerçekleşmesidir. Bu durum uygulamaların olumlu sonuçlarına işaret etse de bulguların mikro düzeyde etki analizleriyle test edilmesi gerekmektedir.

* Bu çalışma; Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi (JSGA), Araştırma Merkezleri Müdürlüğü tarafından hazırlanan "Kadına Yönelik Şiddet: Jandarma Sorumluluk Sahasındaki Kadın Cinayetlerinin Analizi (2008-2017)" başlıklı rapordan istifadeyle hazırlanmıştır. Ayrıca 15-16 Kasım 2019 tarihlerinde Ankara'da TİHEK tarafından düzenlenen Şiddet'in Önlenmesi Çalıştayı'nda sözlü olarak tebliğ edilmiştir.

** Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi (JSGA), Araştırma Merkezleri Müdürlüğü engavci@gmail.com

*** kupelihayrettin@jandarma.gov.tr

GİRİŞ

Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi (*United Nations Office on Drugs and Crime-UNODC*) tarafından 2017 yılında dünya çapındaki kadına şiddet olaylarının incelendiği çalışmada bir yıl içinde 87 bin kadının öldürüldüğü bulgusuna ulaşılmıştır. Kurbanlardan %34'ünün eşleri, eski eşleri veya sevgilileri tarafından öldürüldüğü tespit edilmiş, failer arasına diğer aile üyeleri dâhil edildiğinde bu oranın %58'e çıktığı görülmüştür.¹

Ülkemizde 1980'li yıllardan itibaren kadına yönelik şiddetle mücadelede daha etkin projeler, çalışmalar ve politikalar yürütülmeye başlanmış, en son 2012 yılında "6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun" yayımlanmıştır. Kanunu uygulamakla görevli kolluk kuvvetlerinden biri olan Jandarma Genel Komutanlığı 2000'li yılların başında başlattığı çalışmalara 2012 yılı itibarıyla daha profesyonel çözümler ekleyerek çalışmalarını hızlandırmıştır. Kadına yönelik şiddetle mücadeleye katkı sunmak ve kurumsal farkındalığı artırmak amacıyla yapılan bu çalışmada, kolluk bakış açısından, ülkemizde kadına yönelik şiddetle mücadele etkinliğinin artırılmasına yönelik tedbirler tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda araştırmanın amacı iki temel başlık altında özetlenebilir:

- Jandarma sorumluluk bölgesindeki kadın cinayetlerine ilişkin genel durumu dönemsel olarak ortaya koymak,
- Kadına yönelik şiddetle mücadele maksadıyla 2012 yılında çıkarılan 6284 sayılı Kanun'un kadın cinayetleri özelinde etkisini incelemek.

Bazı araştırmalar aile içinde yaşanan sorunların mahrem kabul edildiğini ve şiddete maruz kalan kadının uğradığı şiddetin başkaları tarafından bilinmesini istemediğini ortaya koymaktadır.² Türkiye'de yapılan çalışmalarda da benzer bulgularla karşılaşılmaktadır.³ Dolayısıyla karanlık noktaların⁴ yaratabileceği problemleri

¹ UNODC. "Global Study on Homicide 2018", [Vienna, 2018]:13, https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/GSH2018/GSH18_Gender-related_killing_of_women_and_girls.pdf (12.02.2019).

² BM tarafından 86 ülkede yapılan bir araştırma sonucuna göre şiddete maruz kalan kadınların %60'ından fazlası hiçbir yerden yardım talep etmemekte, sadece %4'ünden daha azı kolluktan yardım talep etmektedir (UN. "The World's Women 2015", 2015, https://unstats.un.org/unsd/gender/downloads/ch6_vaw_info.pdf (03.04.2019)).

³ Melike Dişsiz ve Nevin H. Şahin. "Evrensel Bir Kadın Sağlığı Sorunu: Kadına Yönelik Şiddet", Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi, Cilt 1, Sayı 1 (2008):54, Nazan Moroğlu. "Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi 6284 sayılı Yasa ve İstanbul Sözleşmesi", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı 99 (2012): 370.

⁴ Araştırmanın sonuçlarına etki edebilecek fakat çalışmada bir değişken olarak yapılandırılması mümkün olmayan hususlar kastedilmektedir.

aşmak adına, bu araştırmada şiddet eyleminin en uç boyutta ve tartışmasız olarak ortaya çıktığı öldürme olayları dikkate alınmıştır.

Yapılan analiz ve elde edilen bulgulara geçmeden önce araştırma kapsamındaki temel kavramlara kısaca değinilmesinin faydalı olacağı değerlendirilmektedir. Böylelikle, çalışmanın kavramsal çerçevesinin çizilmesi ve “kadın cinayeti” kavramının araştırma kapsamında nasıl ele alındığının daha net bir şekilde ortaya konulması mümkün olacaktır. Bu kapsamda, “şiddet” siyasi ve sosyal açıdan tartışmalı bir kavram olduğundan “kadına yönelik şiddet” olgusuna girmeden önce “şiddet” kavramını irdelemek gerekmektedir.

Literatürde, şiddete ilişkin kavramsal çerçevenin çizilmesinde sıklıkla dört yaklaşım benimsenmektedir. *Örnekler üzerinden yapılan tanımlamalara dayanan ilk yaklaşımda* şiddet, “saldırı, tecavüz veya cinayet gibi saldırganlığın aşırı bir formu” olarak tanımlanmaktadır.⁵ Suç davranışının tek tek sayıldığı ve benzeştirme yolunun kapalı olduğu ceza hukuku gibi alanlarda kullanışlı olan bu yaklaşım şiddetin kavramsal çerçevesini belirlemek için yetersiz kalmaktadır.

Şiddeti tanımlarken en çok kullanılan ikinci yaklaşım *sosyal psikoloji yaklaşımıdır*. Bu yaklaşımda şiddet, saldırganlık kavramı üzerinden tanımlanmaktadır. Saldırganlık, tipik olarak “zarar görmek istemeyen başka bir bireye zarar verme amacı taşıyan davranışlar” olarak, şiddet ise “yaralanma veya ölüm gibi aşırı fiziki zarar verme amacı güden saldırgan davranış” olarak tanımlanmıştır.⁶ Böyle bir yöntem; amaç, zarar ve istenmeme gibi şiddete yönelik bazı özelliklere vurgu yapması açısından önemli olmakla birlikte, meşru müdafaa eylemini şiddetin dışında tutmamaktadır. Ayrıca sadece fiziki zarara odaklı olan bu yaklaşım, zarar ve aşırı zarar arasında birkaç örnek üzerinden yaptığı ayırım ile yetersiz kalmaktadır.

Toplum sağlığı yaklaşımı sıklıkla kullanılan üçüncü yaklaşımdır. Dünya Sağlık Örgütü’nün tanımına göre şiddet, “Fiziki güç ya da kuvvetin kastı olarak, kendine karşı, başkasına karşı, bir grup veya topluluğa karşı, yaralanmaya yol açacak veya yaralanma ile sonuçlanma ihtimalini artıracak; ölüme, psikolojik zarara, gelişim sorunlarına ya da yoksunluğa neden olacak şekilde, tehdit edici biçimde ya da gerçekten kullanılmasıdır”.⁷ Bu

⁵ American Psychological Association. “Violence”, [2018], <https://www.apa.org/topics/violence/index> (20.11. 2018).

⁶ C. Nathan Dewart, Craig A. Anderson ve Brad J. Bushman. “The General Aggression Model: Theoretical Extensions to Violence”, *Psychology of Violence*, Cilt 1, Sayı 3, [2011]: 245.

⁷ Etienne G. Krug, Linda L. Dahlberg, James A. Mercy, Anthony B. Zwi ve Rafael Lozano. “World report on violence and health”, [2002]: 5, https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42495/9241545615_eng.pdf;jsessionid=28200F17A83E281C7DD27105DFC76F5D?sequence=1 (24.12.2018).

yaklaşım sadece fiziksel zarara odaklanmaması yönüyle ön plana çıkmaktadır. Ayrıca örnekler üzerinden bir açıklama geliştirmek yerine daha betimleyici bir yöntem izlemesi de önem arz etmektedir.

Son yaklaşım ise *hayvan araştırmaları yaklaşımı*dır. Bu yaklaşım saldırganlığa yiyecek, barınak, eş ve statü elde etme amacı taşıyan sosyal iletişimin bir formu olarak bakılmaktadır. Bu tür davranışların kısıtlayıcı ve düzenleyici mekanizmalar sayesinde hayvanlar arasında nadir olarak ciddi zarara yol açtığı savunulmaktadır. Şiddet ise söz konusu kontrol mekanizmalarının ve sosyal iletişim fonksiyonunun ortadan kalktığı, saldırganlığın patolojik bir formu olarak tanımlanmaktadır.⁸ Bu yaklaşımın öne çıktığı nokta, şiddet davranışındaki “gereksiz olma, zorunlu olmama” özelliğine vurgu yapmasıdır.

Şiddeti tanımlayan literatürdeki yaygın yaklaşımların incelenmesi sonucunda, şiddet davranışının ayırt edilmesini sağlayacak dört özellikten bahsetmek mümkün olacaktır. Bunlar *zarar verme kastı olması, istenmeyen bir davranış olması, gereksiz olması, zarar verici olması* olarak sıralanabilir. Zarar verme kastı; şiddet davranışı gösterenin belirli bir zarar yaratma isteğinin olduğu olaylar ile sınırlandırılmamaktadır. Açıkça böyle bir istek söz konusu olmasa bile zararlar sonuçlanabileceği öngörülebilir ihmal davranışlarında da kasıt olduğu kabul edilebilir. Örneğin; 8 aylık bir bebeği evde yalnız ve aç bırakarak uzun bir süre eğlenmeye giden ve eve gelmeyen ebeveynlerin davranışında kasıt vardır demek yanlış olmayacaktır.

Davranışın istenmeyen bir davranış olması yine önemli bir konudur. Bazı tıbbi müdahaleler ciddi fiziksel zarar verebileceği hâlde şiddet olarak değerlendirilmeyebilir. Hatta ötenazinin yasal olarak uygulandığı yerler mevcuttur ve bu işlemi uygulayan sağlık personelinin davranışı şiddet olarak değerlendirilmemektedir. Şiddet davranışını ayırt eden diğer bir özellik de zorunlu olmamasıdır. Örneğin; meşru müdafaa kapsamında diğer üç özelliğe sahip bir davranış, zorunluluk hâlinde dolayı şiddet olarak değerlendirilmeyebilir. Nihayet şiddet davranışında aranan son özellik zarar verici olmasıdır. Bu zarar fiziki olabileceği gibi psikolojik de olabilmektedir.

Şiddet davranışını belirleyen özelliklere ilişkin incelemeler sonrasında, temelde bu tür davranışların cinsiyet odaklı bir gerekçe ile kadınlara yönelmiş hâli olarak tanımlanabilecek “kadına yönelik şiddet” kavramı daha iyi anlaşılıp yorumlanabi-

⁸ J. M. Koolhaas, S. F. de Boer ve B. Buwalda, “Neurobiology of offensive aggression”, *Encyclopedia of behavioral neuroscience* içinde, editörler G. Koob, M. Moal, ve R. Thompson, (San Diego, CA: Elsevier Press, 2010), 387.

lecektir. Konuyla ilgili uluslararası alanda en geçerli tanım, BM Genel Kurulu tarafından yayımlanan 1993 tarihli Kadınlara Karşı Şiddetin Tasfiye Edilmesine Dair Bildiri’de, kamusal veya özel yaşam alanında gerçekleşmiş olmasına bakılmaksızın “kadınlara fiziksel, cinsel veya psikolojik zarar veya ıstırap veren veya verebilecek olan cinsiyete dayanan bir eylem veya bu tür eylemlerle tehdit etme, zorlama veya keyfi olarak özgürlükten yoksun bırakma” olarak yapılmıştır.⁹

Bu noktada “kadına yönelik şiddet” ve “kadın cinayeti” kavramlarının araştırma kapsamında nasıl ele alındığı daha net bir şekilde ifade edilebilir. Daha önce belirtildiği üzere, çalışmada konuya kolluk bakışından bir yaklaşım benimsenmektedir. Bu yaklaşım bir ölçüde teknik bir boyut barındırmaktadır. Bir örnek üzerinden daha net bir şekilde ifade etmek gerekirse terörizm sonucunda da insanlar öldürülmekte, klasik cinayet vakaları sonucunda da bu ölümler gerçekleşmektedir. Öte yandan, verilen iki örnekteki amaçlar, motivasyonlar ve dinamikler farklılık arz etmekte, sonuçlar mağdur sayısından bağımsız bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu doğrultuda alınacak tedbirler ve mücadele stratejileri de birbirinden farklılık göstermektedir.

İstatistiklere bakıldığında cinayetler sonucunda öldürülen erkek sayısının kadınlara oranla oldukça fazla olduğu görülmektedir. Öte yandan “kadın cinayeti” kavramını sadece mağdurun cinsiyetinin kadın olmasına değil, cinsiyet odaklı bir gerekçeyle şiddetin kadına yönelmesine işaret etmektedir. Ayrıca, bu tür olayların sosyolojik ve psikolojik boyutta yarattığı tahribatın (doğrudan mağdur olmayanlarda ortaya çıkan suç korkusu gibi) sadece mağdur sayıları üzerinden açıklanamayacak boyutları olduğu değerlendirilmektedir.

Bu kapsamdaki olaylar incelendiğinde, diğer değişkenleri sabit tutarak mağdurun cinsiyetinin erkek olduğu varsayılırsa, mevcut sosyo-kültürel yapı çerçevesinde çok büyük oranda olayın gerçekleşmeyeceğini öngörmek mümkündür. Örneğin, boşanmak istediği için öldürmeye varan boyutta şiddet gören veya akşam saatlerinde işinden evine dönerken تنها bir sokakta tecavüze uğrayıp öldürülen kadınlara ilişkin çok sayıda olayla karşılaşmak mümkünken, mağdurun cinsiyetinin erkek olması durumunda söz konusu olayların meydana gelmeyeceğini öngörmek çok da yanlış olmayacaktır. Bu açıdan “kadına yönelik şiddet”le mücadelede konunun farklı dinamiklerini göz önüne alan özel bir strateji geliştirilmesi ihtiyacı ortaya çıkmaktadır.

⁹ TBMM. “Kadına Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılması Bildirgesi”, (1993), https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/belge/uluslararası_belgeler/kadına_karsi_siddet/BM%20Kad%C4%B1na%20Kar%C5%9F%C4%B1%20%C5%9Eid-detin%20Ortadan%20Kald%C4%B1r%C4%B1lmas%C4%B1na%20Dair%20Bildirgesi%2020.12.1993.pdf [19 Aralık 2018].

Özetle araştırma kapsamında; zarar verme kastı olan, istenmeyen, gereksiz ve zarar verici davranışın, cinsiyet odaklı bir gerekçe ile kadına yönelmiş halinin kamu güvenliği ve esenliği açısından mağdur sayısının ötesinde bir etkisi olduğu, söz konusu durumun kendine has dinamiklere sahip olduğu ve bu doğrultuda mücadelede özel tedbirlere ihtiyaç olduğu varsayımıyla hareket edilmektedir.

2008-2017 YILLARINDA JANDARMA SORUMLULUK BÖLGESİNDE GERÇEKLEŞEN KADIN CİNAYETLERİ

Öncelikle, veri toplama aşamasında kadına yönelik şiddet ve kadın cinayeti konusunda yapılacak tasnif bağlamında kolluk kurumları arasında bir standart bulunmadığı ifade edilmelidir. Jandarma Genel Komutanlığı; kadın mağdurların bulunduğu olayların, Asayiş Başkanlığı Aile İçi Şiddetle Mücadele ve Çocuk Şube Müdürlüğü tarafından detaylı bir şekilde incelenmesi suretiyle konuyla ilgili bir veri tabanı oluşturulmuştur. Emniyet Genel Müdürlüğü ise fail ve kadın mağdur arasındaki yakınlık temelinde bir tasnif yapmaktadır. 2012 yılı ve öncesinde resmî nikâhlı eş veya akrabanın fail olduğu olaylar bu tasnife dâhil edilirken; 2013 sonrasında boşandığı eş, nişanlı, sevgili ve ısrarlı takipçi olan faillerin mevcut olduğu olaylar da bu kapsama dâhil edilmiştir.

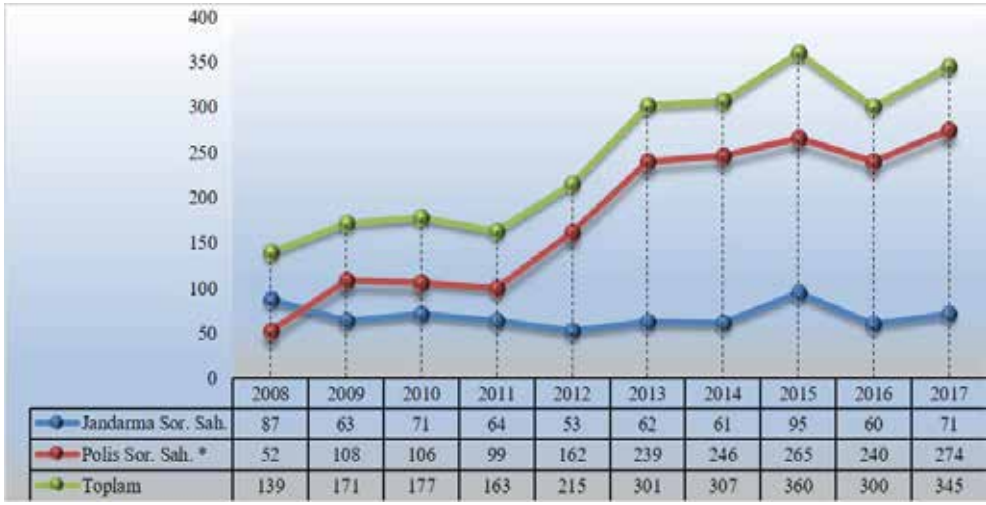
Araştırmada kullanılan veriler genel olarak Jandarma Genel Komutanlığı kaynaklarına dayanmaktadır. Bu kapsamda yapılan çalışma sonucunda 2008-2017 yılları arasında tespit edilen kadın cinayetlerine ilişkin;

- Olay sayısı
- Olay yeri
- Olay tarihi ve saati
- Fail mağdur yakınlığı
- Kullanılan silah
- Mağdur ve şüpheli doğum tarihlerine ilişkin veriler incelenmiştir.

Emniyet Genel Müdürlüğü verilerini kullanarak karşılaştırmalı bir analiz hedeflenmiş ise de karşılaştırılabilir veri sadece 2016 ve 2017 yılları için elde edilebildiğinden, yukarıda ifade edilen tasnif çerçevesinde 2008-2017 yılları arasındaki mağdur sayıları araştırmaya dâhil edilebilmiştir. Ayrıca araştırmada mağdur sayılarına ilişkin açık kaynak verileri de incelenmiştir.

Literatür, mevzuat ve mevcut uygulamalar ışığında analizde izlenen yöntemi ise şöyle özetlemek mümkün olacaktır:

- Elde bulunan verinin tasnif edilmesi,
- 2008-2017 yıllarını kapsayan istatistikler oluşturulması,
- Öne çıkan hususların tespit edilmesi,
- Bulguların yorumlanması.

Şekil 1: Jandarma ve Polis verilerine göre Türkiye’de kadın cinayeti mağdur sayıları¹⁰

Şekil-1’de, Jandarma ve Polis verilerine göre Türkiye’de kadın cinayeti mağdur sayıları görülmektedir. Genel olarak bir artış eğilimi görülmekle birlikte dikkat çekici bir şekilde 2011 yılında düşüş gözlenirken 6284 sayılı Kanunun çıktığı 2012 sonrasında artış görülmektedir. Grafikte dikkat çeken bir diğer husus Jandarma sorumluluk sahasında genel duruma göre daha düşük oranda bir artış gözlenmesidir. 2008-2017 yılları arasında gerçekleşen kadın cinayeti mağdurlarının %72’sinin polis sorumluluk sahasında %28’inin ise jandarma sorumluluk sahasında bulunması elde edilen bir diğer önemli bulgudur.¹¹

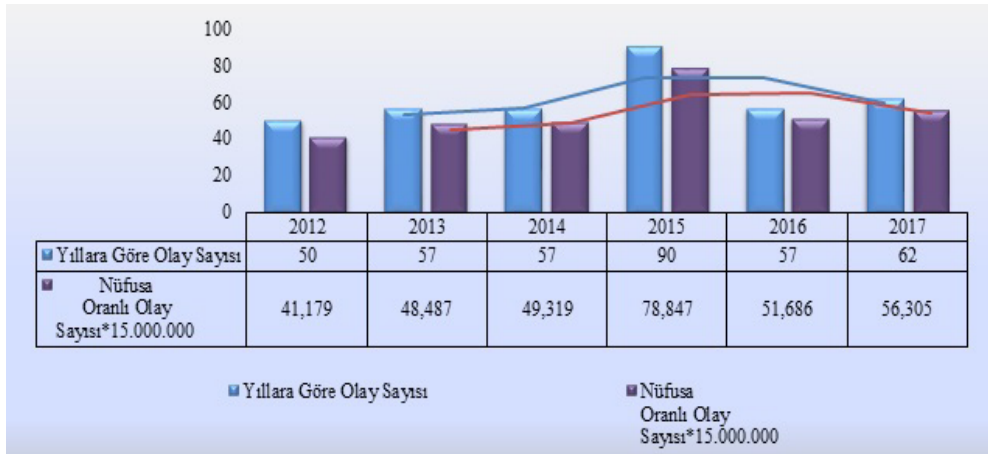
¹⁰ Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından; 2012 yılı ve öncesi meydana gelen kadın cinayetlerinin faillerinin; “resmi nikâhlı eş veya akraba” olarak tasnif edildiği, 2013 yılından sonra ise “boşandığı eş, nişanlı, sevgili ve ısrarlı takipçi edilen” verilerinin de bu tasnife eklendiği ifade edilmiştir.

¹¹ NTV. “Son 10 Yılda 2237 Kadın Şiddet Görerek Hayatını Kaybetti”, (8 Mart 2018), <https://www.ntv.com.tr/kadina-siddet/son-10-yilda-2237-kadin-siddet-goreerek-hayatini-kaybetti>, E.T. 2 Şubat 2019; Anitsayac. “Şiddetten Ölen Kadınlar İçin Dijital Anıt”, (2018), <http://anitsayac.com/?year=2018> (2 Şubat 2019).

Şekil 2: Açık kaynak verilerine göre Türkiye’de kadın cinayeti mağdur sayıları (2008-2018)

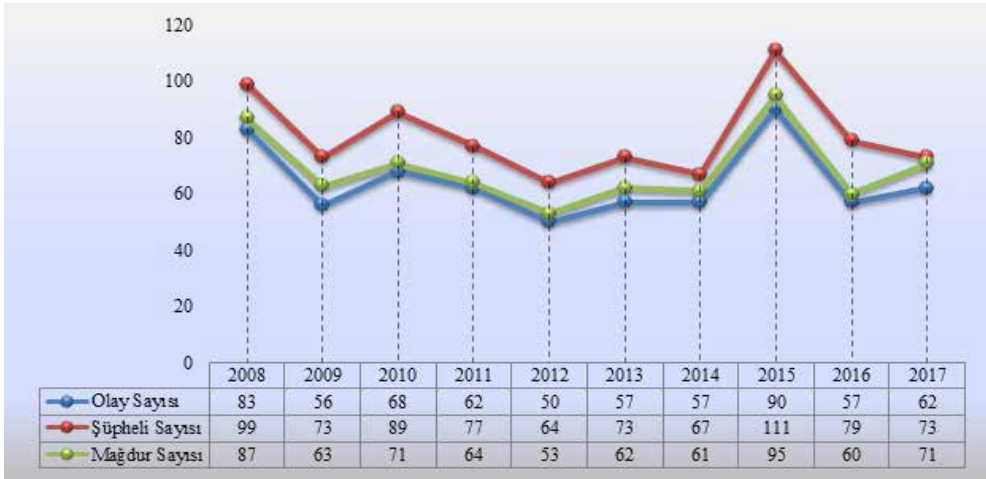
Kadın cinayetlerinin basına ve kamuya nasıl yansıdığını görmek maksadıyla açık kaynak verileri de incelenmiş, resmî verilerle açık kaynak verileri arasında rakamlarda farklılıklar olsa da Şekil-2’de görüldüğü gibi genel eğilim olarak benzer bir durumla karşılaşmıştır. Resmî veriler ile açık kaynak verileri arasındaki farkın, tüm olayların basına yansımaması ve/veya tasnifteki farklılardan kaynaklandığı değerlendirilmektedir.

Şekil 3: Jandarma sorumluluk sahasında nüfusa oranlı kadın cinayeti sayısı (2012-2017)

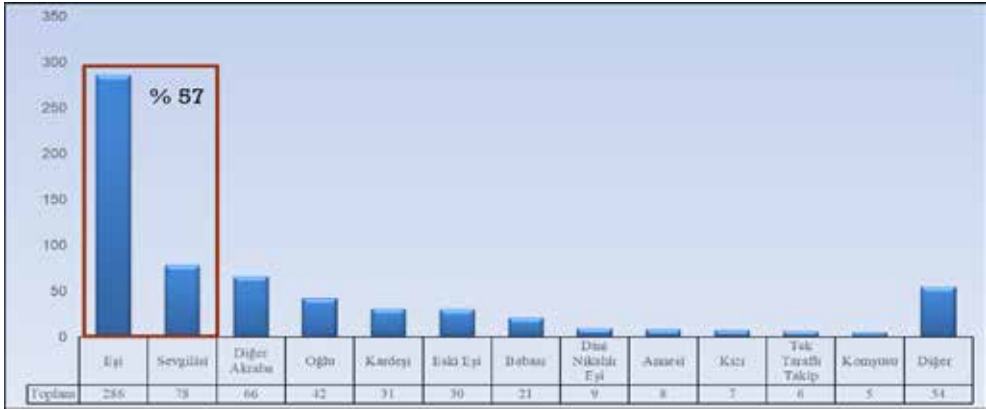
Jandarma sorumluluk sahasındaki kadın cinayetlerindeki artış oranının ülke geneline göre daha düşük olmasının nüfus değişiminden kaynaklanabileceği düşünceyle kadın cinayeti sayıları nüfusa oranlanmış, ancak Şekil-3’de görüldüğü gibi benzer eğilimin muhafaza edildiği tespit edilmiştir. Bu durumun Jandarma sorumluluk sahasındaki uygulamaların etkinliğine işaret edebileceği değerlendirilmiştir. Araştırmanın analiz aralığı 2008-2017 yılları olsa da grafikte 2012-2017 yılları arasının incelenmesinin sebebi, polis ve jandarma sorumluluk sahalarındaki nüfusa ilişkin sağlıklı istatistiklerin 2012 yılından itibaren tutulmaya başlanmasıdır.

Şekil 4: Jandarma sorumluluk sahası kadın cinayetleri olay, şüpheli, mağdur sayıları (2008-2017)

Şekil-4’te 2008-2017 yılları arasında jandarma sorumluluk sahasındaki kadın cinayetleri olay, şüpheli, mağdur sayıları görülmektedir. Şüphelilerin 58’i kadın, 747’si erkektir. Kadın şüphelilerin 26’sı suçu tek başına işlemiştir. Sadece bir olayda iki kadın şüpheli vardır. 30 kadın şüpheli ile birlikte suça iştirak eden erkek şüpheliler de bulunmaktadır. Şüphelilere yönelik bu istatistikler alınacak önleyici tedbirlerin daha çok erkekler üzerinde yoğunlaşması gerektiğini göstermektedir.

Şekil-5’te şüpheli ve mağdur arasındaki yakınlıklar görülmektedir. Faillerin %57’sinin mağdurun eşi veya sevgilisi olması dikkat çeken bir bulgudur. Diğer veriler grafikte görülmektedir.

Şekil 5: Jandarma sorumluluk sahası kadın cinayetleri şüpheli mağdur arasındaki ilişki (2008-2017)

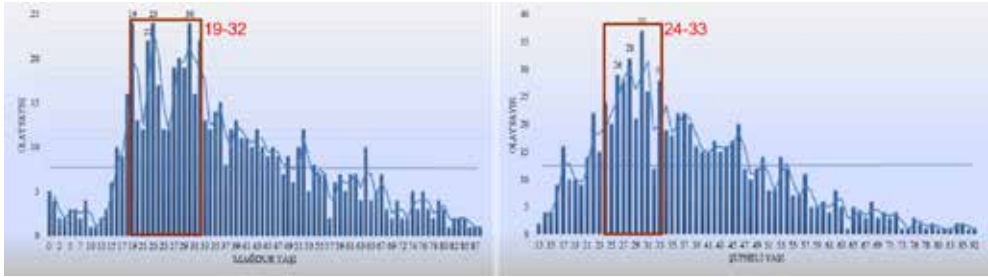

Şekil 6: Jandarma sorumluluk sahası kadın cinayetleri illere göre dağılımı (2008-2017)

Şekil-6'da jandarma sorumluluk sahasındaki kadın cinayetlerinin illere göre dağılımı görülmektedir. Söz konusu dağılıma bakıldığında Uşak, İstanbul ve Nevşehir nüfusa oranla en fazla olay gerçekleşen 3 il olarak öne çıkmaktadır. Nüfus sayısından bağımsız olarak olay sayısı üzerinden yapılan incelemede ise İzmir, Antalya, Bursa ve Mersin illeri Jandarma sorumluluk alanında en fazla sayıda olay meydana gelen iller olarak sıralanmaktadır. Bu illerde saha araştırmalarına dayalı, farklı değişkenleri kapsayan daha detaylı araştırmalar yapılmalıdır. Örneğin, harita incelendiğinde göç

meselesinin kadına yönelik şiddet olaylarında etkili bir değişken olabileceği düşünülebilir. Öte yandan il bazında detaylı, mikro seviyede araştırmalar yapılmadan bir yorumda bulunmak doğru olmayacaktır.

Şekil-7'deki mağdur ve şüphelilerin yaşlarına yönelik istatistikler incelendiğinde; mağdurların 19-32, şüphelilerin 24-33 yaş aralıklarında yoğunlaştıkları göze çarpmaktadır.

Şekil 7: Jandarma sorumluluk sahası kadın cinayetleri şüpheli ve mağdur yaşları dağılımı (2008-2017)

Şekil-8'de Jandarma sorumluluk sahasında 2008-2017 yılların arasındaki kadın cinayeti vakalarında kullanılan yöntemler verilmiştir. Toplam 193 olayda av tüfeği, 157 olayda tabanca, 124 olayda bıçak kullanıldığı, 43 cinayetin ise boğmak suretiyle gerçekleştiği görülmektedir. Özellikle 2013 yılından itibaren av tüfeği kullanımındaki artış dikkat çekmektedir.

Şekil 8: Jandarma sorumluluk sahası kadın cinayetlerinde sıklıkla kullanılan yöntemler (2008-2017)

SONUÇ

Günümüzde şiddetin cinsiyet ayrımı güden bir yaklaşımla kadına yönelmiş hâli, özellik arz eden ve özel yöntemlerle mücadele edilmesi gereken bir olgu olarak kabul görmektedir. Bu konuya ilişkin uluslararası ve ulusal boyutta bilinçlenmenin ve mücadele kararlılığının her geçen gün arttığı söylenebilir. Bu çalışmada bir kolluk kuvveti olarak Jandarma Genel Komutanlığının kadına yönelik şiddetle mücadele etkinliğine katkı sunacak sonuçlar elde edilmesi ve kurumsal farkındalığın artırılması amaçlanmıştır. Bu kapsamda; Jandarma bölgesinde gerçekleşen kadına yönelik şiddet olaylarının genel durumu ortaya konulmuş, ulusal mevzuattaki düzenlemelerin bu olaylar üzerindeki etkisi analiz edilmiş ve bu suçlarla mücadelede etkinliğin artırılmasına yönelik alınabilecek tedbirler tespit edilmeye çalışılmıştır.

Birçok araştırma kadına yönelik şiddet olaylarının çeşitli gerekçelerle büyük oranda gizli kaldığını ortaya koymaktadır. Bu nedenle çalışmada kullanılacak verinin tespiti özel önem taşımaktadır. Şiddet doğası itibarıyla tartışmalı bir kavram olduğundan, şiddetin en somut ve tartışmasız şekilde tezahür ettiği öldürme olayları bu çalışmanın kapsamına dâhil edilmiştir. Bu çerçevede, cinsiyetin temel rol oynadığı öldürme olayları “kadın cinayetleri” olarak tanımlanmış; jandarma kayıtlarında yer alan tüm öldürme olayları tek tek taranmak suretiyle oluşturulan veri seti analiz edilmiştir.

Suç bilimi alanındaki bilimsel çalışmaların gelişme aşamasında olduğu ülkemizde Adalet Bakanlığı, Jandarma Genel Komutanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü ve Türkiye İstatistik Kurumu tarafından çeşitli zamanlarda yayımlanan istatistiki verilerin akademik çalışmalara uygun hâle getirilmesi önemli bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bilgilere göre, Türkiye’de kadın cinayetlerinin sürekli bir artış eğiliminde olduğu görülmektedir.

Bu tespitin sebeplerini somut bir şekilde ortaya koyabilmek için detaylı çalışmalara ihtiyaç bulunmaktadır. Öte yandan, 2012 yılında yayımlanan ve ulusal boyutta kadına yönelik şiddetin önlenmesinde en önemli düzenleme olarak kabul edilen 6284 sayılı Kanun sonrasında, kadın cinayetlerinde beklenenin aksine ülke genelinde görülen artış, yasal düzenlemelerin veya kanun uygulamalarının gözden geçirilmesinin faydalı olacağına işaret etmektedir. Bununla birlikte, suçlar üzerinde etkili olabilecek başka değişkenlerin de var olabileceği hususu göz ardı edilmemelidir.

Jandarma kayıtlarına göre yapılan analiz, Türkiye genelinden farklı bir durum sergilemektedir. 2008-2017 dönemindeki olay sayılarına bakıldığında inişli çıkışlı bir grafik görülmektedir. Kısmi artış ve azalışlarla devam eden olay sayıları 2012 yılından itibaren artış eğilimine girerek 2015 yılında dikkate değer bir seviyeye ulaşmış, 2015 yılından sonra yine düşüş eğilimi gözlenmiştir.

Jandarma sorumluluk alanında ikamet eden nüfus dikkate alınarak karşılaştırılmalı olarak yapılan analizde; 2012-2015 yılları arasında Türkiye genelinde olay sayısındaki artışa paralel olarak Jandarma sorumluluk sahasında da bir artış gözlenmektedir. Bununla birlikte Jandarma bölgesinde, Türkiye genelindeki artıştan daha düşük bir oran göze çarpmaktadır. 2015 sonrasında ise Türkiye genelinde olay sayısı artmaya devam ettiği hâlde Jandarma sorumluluk sahasındaki olay sayılarında bir düşüş görülmektedir.

Bu durumda 2015 yılından itibaren Jandarma sorumluluk sahasında alınan tedbirlerin etkili olduğu ileri sürülebilir. 2012-2015 arasında artış olmasına rağmen, bu artışın ülke geneline göre düşük seviyede kalması da olumlu bir gösterge olarak değerlendirilebilir. Jandarma birimleri veya diğer aktörler tarafından uygulanan yöntemler daha detaylı çalışmalar ve saha araştırmaları ile etki analizine tabi tutulmalıdır.

Kadın cinayetlerindeki mağdur ve şüpheli arasındaki ilişki türü incelendiğinde şüphelilerin %57'sinin mağdurun eşi ya da sevgilisi olduğu görülmektedir. Bu sonuçlara bakıldığında, zarar verecek boyuta ulaşacak kadar problemlili bir psikoloji ile aşırı sahiplenme veya çeşitli kültürel etkenlerin bu suçlar üzerinde rol oynadığı değerlendirilmektedir.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde oluşturulan 2007-2010, 2012-2015, 2016-2020 Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem planlarında cinsiyet eşitliği konusunda farkındalık yaratma ve mağdurun korunmasına ağırlık verildiği görülmektedir. Bu hassasiyete rağmen gerçekleşen öldürme olayları, ilave tedbirler geliştirilmesi ihtiyacını ortaya koymaktadır. Bu konuya ilişkin psikolog, sosyolog ve diğer uzmanların katkılarıyla Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı (özellikle kolluk birimleri) iş birliği ile problemlili psikolojik, sosyal ve kültürel tutumları değiştirecek tedbirlerin daha yoğun olarak eylem planlarına dâhil edilmesinin faydalı olabileceği değerlendirilmektedir.

Kadın cinayetleri il bazında incelendiğinde; Uşak, İstanbul ve Nevşehir nüfusa oranla en fazla olay gerçekleşen 3 il olarak ortaya çıkmaktadır. Nüfus sayısından bağımsız olarak olay sayısı üzerinden yapılan incelemede ise İzmir, Antalya, Bursa ve Mersin illeri jandarma sorumluluk alanında en fazla sayıda olay meydana gelen iller olarak sıralanmaktadır. Bu illerde saha araştırmalarına dayalı, farklı değişkenleri kapsayan daha detaylı araştırmalar yapılmalıdır. Ulusal düzeydeki tedbirlerin yanında il ve ilçe seviyesindeki çalışmaların da bu tür olaylarla mücadelede önemli olduğu düşünülmektedir.

Mağdurların 19-32, şüphelilerin 24-33 yaş aralıklarında yoğunlaştıkları dikkate alındığında, bu hususun uygulanacak koruyucu ve önleyici tedbirlerde göz önünde bulundurulabileceği düşünülmektedir. Öte yandan, olaylarda en çok av tüfeği, tabanca ve bıçak kullanıldığı yönündeki bulgular özellikle 2013 yılından itibaren av tüfeği kullanımındaki artışla olay sayısındaki artışın ilişkili olabileceği sorusunu akla getirmektedir. Bu nedenle, jandarma sorumluluk sahasında yaygın olan av tüfeği sahipliği ve bu silahların kullanımındaki artışla tasarlamadan anlık gelişen öldürme olayları arasındaki ilişki araştırılmaya değer görülmektedir.

Ülkemizde kadına yönelik şiddet konusundaki toplumsal farkındalık her geçen gün artmaktadır. Ulusal mevzuattaki düzenlemeler her ne kadar arzu edilen etkiyi henüz sağlayamamışsa da kendine has kültürel, toplumsal ve psikolojik şartlar içinde gerçekleşen kadına yönelik şiddet ve özellikle öldürme olayları konusunda daha kapsamlı ve saha araştırmalarıyla desteklenen çalışmalara ihtiyaç duyulduğu bir gerçektir. Böylece ulusal mevzuat dışında farklı sosyal, kültürel ve ekonomik değişkenleri içeren araştırmalardan elde edilecek sonuçlara dayanarak alınacak tedbirlerin çok daha etkili sonuçlar yaratacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- American Psychological Association, “Violence”, 2018, <https://www.apa.org/topics/violence/index>, 20 Kasım 2018.
- Anitsayac. “Şiddetten Ölen Kadınlar İçin Dijital Anıt”, 2018, <http://anitsayac.com/?year=2018>, E.T. 2 Şubat 2019.
- Dewall, C. Nathan; Craig A. Anderson ve Brad J. Bushman. “The General Aggression Model: Theoretical Extensions to Violence”, *Psychology of Violence*, Cilt 1, Sayı 3, (2011): 245-258.
- Dişsiz, Melike ve Nevin H. Şahin. “Evrensel Bir Kadın Sağlığı Sorunu: Kadına Yönelik Şiddet,” *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1 (2008): 50-58.
- Koolhaas, J. M., S. F. de Boer ve B. Buwalda, “Neurobiology of offensive aggression”, *Encyclopedia of behavioral neuroscience* içinde, 387–392, editörler G. Koob, M. Moal, ve R. Thompson. San Diego, CA: Elsevier Press, 2010.
- Krug, Etienne G., Linda L. Dahlberg, James A. Mercy, Anthony B. Zwi ve Rafael Lozano. “World report on violence and health”, 2002, https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42495/9241545615_eng.pdf;jsessionid=28200F17A83E281C7DD-27105DFC76F5D?sequence=1, E.T. 24 Aralık 2018.
- Moroğlu, Nazan. “Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi 6284 sayılı Yasa ve İstanbul Sözleşmesi”, 2012, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 99: 357-380.
- NTV. “Son 10 Yılda 2237 Kadın Şiddet Görerek Hayatını Kaybetti”, 8 Mart 2018, <https://www.ntv.com.tr/kadina-siddet/son-10-yilda-2337-kadin-siddet-gorek-hayatini-kaybetti>, 2 Şubat 2019.
- TBMM. “Kadına Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılması Bildirgesi”, (1993), https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/belge/uluslararasi_belgeler/kadina_karsi_siddet/BM%20Kad%C4%B1na%20Kar%C5%9F%C4%B1%20%C5%9Eiddetin%20Ortadan%20Kald%C4%B1r%C4%B1lmas%C4%B1na%20Dair%20Bildirgesi%2020.12.1993.pdf, E.T. 19 Aralık 2018.
- UN. “The World’s Women 2015”, 2015, https://unstats.un.org/unsd/gender/downloads/ch6_vaw_info.pdf, E.T. 3 Nisan 2019.
- UNODC. “Global Study on Homicide 2018”, (Vienna, 2018), 13, https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/GSH2018/GSH18_Gender-related_killing_of_women_and_girls.pdf, 12 Şubat 2019.

ŞİDDETİN E-HALİ: SİBER ZORBALIK*

Dr. Esra Gökçen KAYGISIZ**

Özet

Siber zorbalık, son yıllarda teknolojinin yaygınlaşmasıyla zorbalığın dijitalleştirilmiş hali olarak karşımıza çıkmaktadır. Zorbanın internet aracılığıyla 365 gün, 7/24 hedefe yönelik zorbalık yapmasına olanak veren siber zorbalık, bireyler için çağın en önemli psikolojik tehditlerinden birisidir. Siber zorbalık, 15-24 yaş aralığındaki gençler başta olmak üzere iş yaşamında, gündelik yaşamda ve eğitim hayatında her yaş grubunda görülmektedir. Bugün mağdur olanların gelecekte zorba olma potansiyelleri göz önüne alındığında siber zorbalığın yakın gelecekte ne kadar büyük bir tehdit olacağı tahmin edilebilir. Bundan 15 yıl öncesinde adı duyulmamış olan siber zorbalık, Web 1.0 ile başlamış ve Web 2.0'in sunduğu etkileşimli yeni ortamlar ile maalesef artmıştır. Dola-

yısıyla yakın gelecekte hayatımıza girecek olan Web 3.0 ve Web 4.0 teknolojileri ile siber zorbalık tehditleri daha fazla artacaktır. Dolayısıyla siber zorbalığa karşı acilen önlemler alınmalıdır. Alınacak önlemlerde bugün ilk ve orta eğitim düzeyinde olan Z ve Alfa Kuşağı bireylerinin önümüzdeki birkaç yılda eğitimlerini tamamlayıp iş yaşamında olacakları gerçeği göz önüne bulundurulmalıdır. Çalışma ise günümüzde önemli bir tehdit olan siber zorbalık kavramı konusunda kavramsal bir çerçeve oluşturmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda siber zorbalık konusunda literatür bilgisi doğrultusunda yapılan araştırma sonuçları ve uluslar arası raporlar ele alınmaktadır. Ayrıca siber zorbalığa karşı bireysel ve örgütsel öneriler verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Şiddet, Siber Zorbalık, Web Teknolojileri, Kuşaklar

* 15-16 Kasım 2019 tarihlerinde Ankara'da TİHEK tarafından düzenlenen Şiddet'in Önlenmesi Çalıştayı'nda sözlü olarak tebliğ edilmiştir.

** Giresun Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, esra.kaygisiz@giresun.edu.tr

GİRİŞ

Son yıllarda bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, iletişim başta olmak üzere birçok iş ve süreci dijital ortama taşıyarak bu işlerin daha hızlı ve daha kolay yapılmasını sağlamaktadır. Ancak bu teknolojilerle birlikte istenmeyen çeşitli durumlar da ortaya çıkmaktadır. Özellikle son yıllarda şiddet içeren eylem ve söylemler, bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla daha kolay ve hızlı biçimde sergilenmeye başlamıştır. Bir başka ifadeyle 21. yüzyıl teknolojisi, adına siber zorbalık denilen yeni bir şiddet biçimine de yol açmıştır.

Siber zorbalık, zorbalığın fiziksel mekânın ve o anın dışına çıkmış halidir. Fiziksel şiddette aynı fiziksel ortamı paylaşan kurban ile zorba, siber zorbalıkta herhangi bir mekân ve zamandan bağımsız oldukları için siber zorbalık 7/24, 365 gün görülebilir. Bu yönüyle her zaman, her yerde maruz kalınabilen bir zorbalık biçimidir.

Siber zorbalık, diğer zorbalık türlerinde olduğu gibi mağdurun dengesini bozan, rahatsız eden, küçük düşüren, korkutan, moralini ve psikolojisini bozan; iş ve özel yaşamını olumsuz yönde etkileyen davranışlardır. Siber zorbalığın diğer zorbalık ve şiddet davranışlarından farkı elektronik cihaz ve yazılımlarla yapılıyor olmasıdır. Çoğu zaman fiziksel şiddetteki gibi zorba ile mağdur arasında fiziksel bir temas olmaz ancak mağdura uygulanan bu zorbalık çoğu kez tekrarlar ve bu nedenle oldukça yıkıcıdır.

Bu çalışmada son yıllarda gençler başta olmak üzere herkesi tehdit eden siber zorbalık konusunda kavramsal bir çerçeve çizilmesi amaçlanmaktadır. Çalışmada öncelikle zorbalık ve siber zorbalık konusunda literatür bilgisi verilmekte sonrasında ise siber zorbalığın boyutları, araçları, etkileri ele alınmakta ve konu ile ilgili yapılmış çalışmalar değerlendirilmektedir. Bu değerlendirmeler sonucunda bireyler, örgütler ve karar alıcılar için çeşitli öneriler verilmektedir.

ZORBALIK

Zorbalık, kişiler arasında rahatsızlık verici olan ve tekrarlanarak gerçekleşen bir olumsuzluktur. Türk Dil Kurumu Sözlüğü'ne¹ göre “Zorbaca davranışta bulunma, müstebitlik” olarak tanımlanan zorbalık, güç kullanarak, korkutarak, tehdit veya zorlama ile başkaları üzerinde egemenlik empoze etmek olarak da tanımlanabilir.

¹ Türk Dil Kurumu Sözlüğü, <https://sozluk.gov.tr> (21.11.2020).

Zorbalık, birini kasıtlı olarak incitme niyetiyle yapılan saldırı olarak ifade edilebilir. Pişkin'e (2002) göre zorbalık, bir veya birden çok kişinin, kendilerinden daha güçsüz kişilere, kasıtlı ve sürekli olarak rahatsız etmesiyle sonuçlanan ve kurbanın kendisini koruyamayacak durumda olduğu bir saldırganlık türüdür².

Zorbalık davranışlarının temelinde başkaları tarafından sosyal ya da fiziksel bir güç dengesizliği algısı vardır ve sıklıkla tekrarlanırlar. Bu davranışlar, mağdurda acı ve üzüntüye yol açmakta ve çoğu kez mağdurun zorbaya karşı koyması mümkün olmamaktadır³.

SİBER ZORBALIK

Literatürde kimi zaman sanal zorbalık, elektronik zorbalık, siber taciz, siber zorbalık, siber tartaklama, çevrim içi şiddet, dijital şiddet olarak da adlandırılan siber zorbalık, klasik zorbalığın yeni bir formata dönüşmüş halidir. Smith ve arkadaşlarına göre (2008) siber zorbalık, birey veya topluluklar tarafından, elektronik iletişim biçimlerini kullanarak, kendisini, müdafaa edemeyen mağdurlara karşı art arda ve zamanla yürütülen kasıtlı olarak yapılan saldırgan bir davranış biçimidir⁴.

Tüm siber zorbalık davranışlarının özünde kurumsal ya da genel ağ olarak adlandırılan internetin ve internet sunduğu iletişim araçlarının ve telefon ya da bilgisayar cihazlarının kullanılması yatmaktadır. Fiziksel şiddet taşınması, bulundurulması yasak ya da özel izinlere bağlı olan silah, bıçak, her türlü kesici ve delici alet ya da fiziksel güç unsurları ile yapılmasına rağmen siber zorbalık da oldukça masum, çoğu kez bilgi, çalışma amacıyla kullanılan cihazlar kullanılmaktadır. Bu da aslında dijital şiddetin ne kadar yaygın ve hatta sinsi olabileceğinin bir göstergesidir. Dolayısıyla siber zorbalık, elektronik iletişim biçimlerini kullanarak gerçekleştirilen modern zorbalık biçimi⁵ olarak tanımlanabilir. Kişinin zarar görmesi amacıyla internet ve internet uygulamalarını kullanarak incitmek, tehdit etmek, rahatsız etmek, aşağılamak,

² Gökler, R. (2009). Okullarda Akran Zorbalığı. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi. Cilt:6 Sayı:2, 511-537.

³ Çinkir, Ş. ve Karaman Kepenekçi, Y. (2003). Öğrenciler Arası Zorbalık. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi. Sayı: 34, 236-253.

⁴ Söyleyici, G. T. (2018). Siber Zorbalık İle İş Tatmini ve Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişki. Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Bilişim Sistemleri Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

⁵ Sticca, F. ve Perren, S., (2013). Is Cyberbullying Worse Than Traditional Bullying? Examining The Differential Roles of Medium, Publicity, and Anonymity for the Perceived Severity of Bullying. Journal of Youth and Adolescence, Vol.5, (739-750).

dışlamak, ayırım yapmak, küçük düşürmek, kişisel bilgilerini ifşa etmek, rahatsız edici, kaba ya da küçümseyici üslup ya da imge kullanmaktır.

Siber zorbalık, genellikle birden fazla tekrarlanan davranışlar için tanımlanır, ancak bazen siber zorbalığın elektronik ortamda yapılması nedeniyle kurbanı rahatsız veya taciz edici, müstehcen, şiddet içerikli bir içerik saniyeler içinde dünya çapında milyonlarca kişi tarafından görülebilir, kopyalanabilir, saklanabilir ve yıllar sonra tekrar paylaşılabilir. Ayrıca siber alanda mağdurun durumuna tanık olanların sayıca fazla olması, paylaşımlarla mağduriyetin yayılarak devam etmesi, kimi zaman zorbalığı yapanın anonim kalabilmesi ve zorbalığı yapanın etkilerini birebir gözlemlemediği için fiziksel alandan daha kötü sonuçlar doğurabilecek hareketleri daha kolaylıkla yapabilmesi siber uzamdaki mağdurların yaşadığı zorbalığın daha olumsuz sonuçlar doğurmasına ve etkilerinin daha ağır olmasına neden olabilmektedir⁶.

Genel olarak ele alındığında klasik zorbalık olgusunun bütün özelliklerini taşıyan siber zorbalık, donanım ve yazılım tabanlı olabilir. Bir başka ifadeyle internetin hayatımıza ilk girdiği, Web 1.0 alt yapısının olduğu zamanlarda siber zorbalık davranışları genellikle ağ atakları, ddos saldırıları, virüs, trojan gönderme gibi ağ trafiğini aksatacak ve karşı tarafın bilgisayar ve ağına zarar vermeye yönelik davranışları kapsamaktaydı. Ancak Web 2.0'ın hayatımıza girmesi ve bu teknolojinin anlık etkileşimli ve paylaşımlı içeriğe izin vermesi nedeniyle siber zorbalık davranışları oldukça artmıştır. Yine cep telefonlarının yaygınlaşması, mobil iletişim altyapısının güçlendirilmesi ve mobil cihazlara kamera donanımının eklenmesi farklı siber zorbalık davranışlarını ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla cep telefonları, bilgisayarlar, elektronik posta uygulamaları, web siteleri, sosyal medya uygulamaları, bloglar, forumlar, fotoğraf-video araçları, anlık mesajlaşma uygulamaları gibi donanım ve yazılımlar siber zorbalık araçlarıdır.

SİBER ZORBALIK DAVRANIŞLARI

Siber zorbalık davranışları her geçen gün giderek artmakta ve çeşitlenmektedir. Aslında bunun temel nedenlerinden birisi, mobil cihaz ve uygulamalarının artmasıyla da ilişkilidir. *WeAreSocial*⁷ ve *Hootsui* tarafından her yıl hazırlanan İnternet ve sosyal medya raporlarına göre dünya nüfusunun 56%'sı internet kullanıcısı,

⁶ Aslan, A. ve Doğan, B.Ö. (2017). Çevrimiçi Şiddet: Bir Siber Zorbalık Alanı Olarak "Potinss" Örneği. Marmara İletişim Dergisi. Sayı: 27, 95-119.

⁷ WeAreSocial ve Hootsui. (2019). Digital 2019. https://wearesocial.com/global-digital-report-2019_ (21.11.2019).

45%'i sosyal medya kullanıcısı, 67%'si mobil cihaz kullanıcısı, 42%'si ise mobil sosyal medya kullanıcısıdır. Aynı rapora göre Türkiye'de ise nüfusun %72'si internet kullanıcısı, %63'ü aktif sosyal medya kullanıcısı, %53'ü aktif mobil sosyal medya kullanıcısıdır. Rakamların büyüklüğü göz önüne alındığında siber zorbalığın ve dijital şiddetin ne kadar fazla olabileceğini de kestirmek zor olmayacaktır.

En sık görülen siber zorbalık davranışları ise aşağıda belirtildiği gibi gruplanabilir.

Gizliliğe Saldırı: Hedef olarak seçilen belirli kişilerin ya da rastgele belirlenmiş kişilerin bilgisi haricinde kişisel bilgilerini çeşitli yöntemlerle elde etmektir. Bu kapsamda e-posta ve sosyal medya hesap şifrelerini öğrenmek; mağdurun telefon, bilgisayar gibi cihazlarını izinsiz karıştırmak; mağdurun özel hayatına dair veri, bilgi ve belgeleri yaymak ve bunları kullanmak; kredi kartı, hesap bilgilerini çalmak, değiştirmek ve internet üzerinde özellikle sosyal medyada kişinin özel bilgilerinin toplamak (doxing) gibi eylemler vardır.

Taciz: Saldırganca bir tutumla önceden hedeflenmiş kimselere tekrar eden mesaj gönderimidir. Kişinin rızası dışında sosyal medyadan direk mesaj yollamak; cinsel içerikli fotoğraf istenmesi; topluluklara yönelik hakaret, küfür ve ayrımcı söylemlerde bulunmak; kişi, kurum ve kuruluşların itibarlarını zedelemek ve karalama kampanyaları yapmak vb. davranışlar bu grupta sayılabilir.

Takip: Mağduru sosyal medya hesaplarındaki hareketlerini takip ve kontrol etmek (*stalk*), GPS aracılığıyla yer ve konumunu takip etmek; çok sık aramak, cevap verilmediğinde sinirlenmek gibi davranışlar genel olarak bu grupta yer alan davranışlardır.

Kompro: Mağdur adına sahte hesap açmak; açılan hesaplarla dolandırıcılık yapmak; mevcut hesaplarını geçersiz kılmak; çevresi ile iletişime geçmek; mağdurun ağzından kişi, kurum ve kuruluşlara karşı hakaret, karalama ve nefret söylemleri yaymak; özellikle kadınlara yönelik etek altı görüntü kaydı almak gibi davranışlardır.

Dışlama: Çevrim içi gruplardan mağduru rızası ve bilgisi dışında atmak; sanal grupların dışında bırakmak; olay, etkinlik ve durumlar hakkında bilgi vermemek gibi davranışlardır.

Sömürü ve Gözdağı: Mağdur ve zorba arasındaki ilişkilerde mağdurun bilgisi dâhilinde ve dışında alınan belge, kayıt ve görüntülerin ilişki süresince veya sonrasında paylaşılmasıyla yapılan tehdit ve şantaj davranışlarıdır.

Belirtilen bu davranışlardan bir ya da birkaçı art arda ya da birlikte sergilenebilir. Dolayısıyla siber zorbalık davranışlarını bazen yukarıdaki kategorilere koymak mümkün olmayabilir. Örneğin bir mağdur sahte bir profilden sürekli taciz mesajı alırken, sosyal medya hesapları kırılabılır ve amiri ya da iş arkadaşları aleyhinde gönderiler paylaşılabilir.

ZORBA VE MAĞDURLARA İLİŞKİN YAPILAN ÇALIŞMALAR

Siber zorbalığın en çok hangi özellikteki mağdurlara yapıldığı ya da hangi özellikteki zorbalardan yapıldığı sorusunun net bir cevabı yoktur. Ancak durumun daha da ürkütücü boyutu aslında dijital şiddetin siber zorbalık olarak adlandırılan biçimde ortaokul ve lise çağındaki öğrenciler arasında oldukça yaygın oranda görülmesidir. UNICEF⁸ tarafından 30 ülkede yaşları 13 ile 24 arasında değişen 170.000'den fazla genç ile yapılan ankete göre bu gençlerin %70,6'sının internette şiddet, siber zorbalık ve dijital taciz gibi olgular yüzünden tehlikelere maruz kalmıştır. Ankete katılan her beş gençten biri de siber zorbalık ve şiddet gibi nedenler yüzünden okula gidemediğini belirtmişlerdir.

Siber Zorbalık Araştırma Merkezi'nin (Cyberbullying Research Center) 2018 yılında 5,700 orta ve lise öğrenimi gören gençlerle yaptığı bir araştırmaya⁹ göre bu gençlerden %33,8'i siber zorbalığa en az 1 defa, bunlardan %16,9'u son 30 gün içerisinde siber zorbalığa maruz kaldığını belirtmişlerdir. Ayrıca gençlerden %11,5'i yaşamları boyunca başkalarına siber zorbalık yaptığını ve bunlardan %6'sı ise son 30 günde bunu yaptığını itiraf etmiştir.

Türkiye'de yaşları 14 ile 18 arasında ki gençlerle yürütülen bir çalışmada¹⁰ ise, siber zorbalığa dâhil olma oranı %8,7'si siber mağdur, %6,9'u siber zorba ve %67,5'i siber zorba/mağdur olmak üzere yaklaşık %83 olarak bulunmuştur (Eroğlu vd., 2015).Peker ve arkadaşları (2015) tarafından yapılan çalışmada¹¹ ise empatik eğilim

⁸ UNICEF, Basın Bülteni [2019]. <https://www.unicef.org/turkey/bas%C4%B1n-b%C3%BCltenleri/unicef-anketi-30-%C3%BClkedeki-gen%C3%A7lerin-%C3%BC%C3%A7te-birinden-fazlas%C4%B1-%C3%A7evrimi%C3%A7i-zorbal%C4%B1k> (18.12.2019).

⁹ Hinduja, S. ve Patchin, J. W. (2018). Cyberbullying: Identification, Prevention, &Response". <https://cyberbullying.org/Cyberbullying-Identification-Prevention-Response-2018.pdf> (20.12.2019).

¹⁰ Eroğlu, Y., Aktepe, E., Akbaba, S., Işık, A. ve Özkorumak, E. (2015). Siber Zorbalık ve Mağduriyetin Yaygınlığının ve Risk Faktörlerinin İncelenmesi. Eğitim ve Bilim, 40 (177), 93-107.

¹¹ Peker, A. ve İskender, M. (2015). İnsani Değerler Yönelimli Psiko-Eğitim Programının Siber Zorbalık Üzerindeki Etkisi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 19(1), 11-22

azaldıkça siber zorbalığın arttığı ve kız öğrencilerin erkeklere oranla empatik eğilimlerinin daha yüksek olduğu ortaya konmuştur.

Altundağ (2016) tarafından yapılan bir çalışmaya göre ise siber mağdur olanların bir kısmı ilerleyen zamanlarda siber zorba olabilirken siber zorbalının bir bölümü de ilerleyen zamanlarda siber mağdur olabilmektedir¹². Ayrıca bugün öğrenci olan birçok mağdur veya zorbanın gelecek 10-20 yılda iş hayatına girdikleri düşünüldüğünde durumun ne kadar ciddi olduğunu tahmin etmek zor değildir.

Aslında siber zorbalık, akran zorbalığının teknolojiyi kullanarak siber zorbalığa evrilmesidir. Bazı çalışmalar ise özellikle daha küçük yaşlarda dijital şiddet mağduru kişiler iken; ilerleyen yaşlarda dijital şiddeti uygulayan kişi olma özellikleri gösterdikleri vurgulanmaktadır¹³. Bu nedenle özellikle çocuk ve gençlerin bilinçlendirilmesi ve bu davranışlarının erken yaşlarda önlenmesi gerekmektedir.

Siber zorbalığın genellikle kadınlara yönelik olduğu görüşü yaygındır. Konuya ilişkin yapılan çeşitli çalışmalarda bazen farklılıklar olsa da genellikle siber zorbalık kadınlarda daha fazla görülmektedir. Örneğin Cebecioğlu ve Altıparmak tarafından yapılan çalışmada¹⁴ kadın üniversite öğrencilerinin %11,9'un cinsel içerikli mesajlara ve %11,9'un ısrarlı takibe maruz kaldığı; erkek öğrencilerin %14,8'in cinsel içerikli mesajlara, %6,8'in siyasal içerikli paylaşımlara ve %6,8'in ısrarlı takibe maruz kaldıklarını belirtilmişlerdir. Kowalski ve Limber (2007) ise, yaptıkları çalışmada¹⁵ erkek öğrencilerin siber zorbalık yapma oranının kız öğrencilerden daha yüksek olduğunu, dolayısıyla kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranla daha fazla siber zorbalığa maruz kaldıklarını tespit etmişlerdir. Serin'in (2012) yaptığı çalışmada¹⁶ ise kız öğrenciler hem erkek öğrencilerden daha az siber zorbalık yapmakta hem de daha az siber mağdur olmaktadır. Bauman, Toomey ve Walker¹⁷

¹² Altundağ, Y. (2016). The Relationship Between Problematic Internet Use and Cyberbullying among High School Students. *Online Journal of Technology Addiction and Cyberbullying*, 3 (1), 27-43

¹³ Mishna, F., Khoury -Kassabri, M., Gadalla, T. ve Daciuk, J. (2012). Risk Factors for Involvement in CyberBullying: Victims, Bullies and Bully-Victims. *Children and Youth Services Review*, 34 (1), 63-70.

¹⁴ Cebecioğlu, G. Altıparmak, İ. (2017). "Digital Violence: A Research on Social Networks. *Sakarya University Journal of Education* 7, 423-431

¹⁵ Kowalski, R. M. ve Limber, S. P. (2007). Electronic Bullying among Middle School Students. *Journal of Adolescent Health*, 41, 22-30.

¹⁶ Serin, H. (2012). Ergenlerde Siber Zorbalık / Siber Mağduriyet Yaşantıları ve Bu Davranışlara İlişkin Öğretmen ve Eğitim Yöneticilerinin Görüşleri. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul.

¹⁷ Bauman, S., Toomey, R. B. ve Walker, J. L. (2013). Associations Among Bullying, Cyberbullying, and Suicide in High School Students. *Journal of Adolescence*, 36(2), 341-350.

(2013) erkeklerin kadınlardan daha fazla zorbalık ile meşgul olduğunu ve dolayısıyla erkeklerin siber zorba olma olasılığının üç kat fazla olduğunu bildirmişlerdir. European Institute for Gender Equality raporuna ¹⁸ göre ise her 10 kadından 1'i 15 yaşından itibaren siber zorbalığa maruz kalmıştır. Birleşmiş Milletlerin yayımlandığı 2015 raporuna¹⁹ göre ise tüm dünyada kadınlar erkeklerden 27 kat daha fazla siber zorbalığa maruz kalmaktadır ve raporun anket kısmına katılan kadınların 73'ü çevrimiçi istismara maruz kaldığını, yüzde 18'i ciddi siber zorbalık yaşadığını bildirmiştir.

Temur Şimşekcan tarafından 2018 yılında yapılan yüksek lisans tez çalışması²⁰ kapsamında, Facebook üzerinden 18.000 kadına gönderilen anket 550 katılımcı tarafından doldurulmuş ve araştırmaya katılan her 10 kadından yaklaşık 6'sı siber şiddete maruz kaldığını belirtmiştir. Ayrıca kadınların en fazla maruz kaldıkları siber zorbalık davranışı istenmeyen mesajlara maruz kalma, cinsel içerikli mesajlar gönderilmesi ve profilinin takip edilmesi olduğunun altı çizilmektedir.

Hinduja ve Patchin (2008) tarafından yapılan araştırmalar sonucunda, erkeklerin geleneksel zorbalık yapma eğiliminde oldukları ancak belirli kişilerin bu davranışı gördüğü, kadınların ise sosyal medyayı erkeklerden daha sık kullandıkları için siber mağdurun birçok kişi tarafından duyulmasını ve büyük kitleler önünde utandırılmasını sağlamaya çalıştıkları sonucuna varılmıştır²¹.

Siber zorbalık, herhangi bir coğrafyaya, iş koluna, yaşa, sektöre ya da mesleğe özgü değildir ve bu nedenle dünyanın her yerinde, satış organizasyonlarından üretim şirketlerine, hizmet sektörüne ve profesyonel şirketlere kadar her tür örgütte ve astandan profesyonellere değin her kademe çalışanda her örgütte ve her sektörde görülebilir.

¹⁸ The European Institute for Gender Equality. (2017). Cyber Violence Against Women and Girls. <https://eige.europa.eu/thesaurus/terms/1484?lang=en> (02.12.2019).

¹⁹ UN. (2015). CyberViolenceAgainstWomenandGirls: A World- Wide Wake-Up Call. http://www.unwomen.org/-/media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2015/cyber_violence_gender%20report.pdf?vs=4259 (05.12.2019).

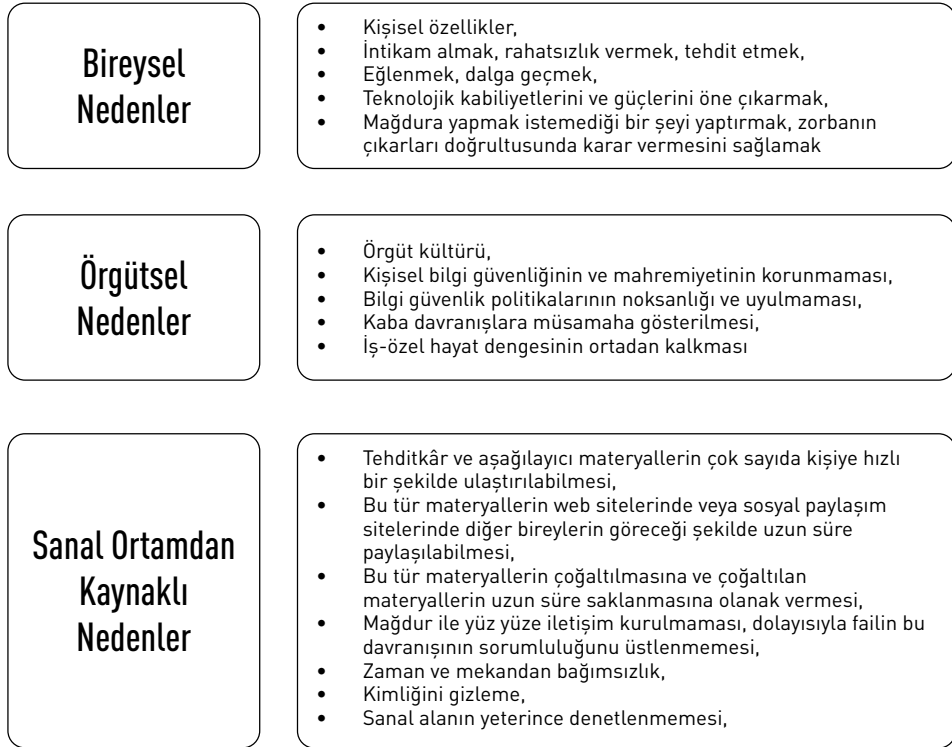
²⁰ Temur Şimşekcan, N. (2018). Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddetin Başka Bir Biçimi: Siber Şiddet. Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mersin.

²¹ Özbay, A. (2013). Ergenlerde Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet, Aleksitimiv Öfke İfade Etme Biçimleri Arasındaki İlişki. Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

SİBER ZORBALIĞIN NEDENLERİ

Cinsiyet dışındaki farklılıklar da siber mağduriyet düzeylerini etkilemektedir. Örneğin Topçu ve arkadaşları (2013) yaptıkları çalışmada²² ise diğerlerine göre kolay hedefler olarak görülen daha içe kapanık kişilerin ya da aksine popülerlikleri sebebiyle kısıncılan daha dışa dönük kişilerin ve internet güvenliğine dair yeterli bilgisi bulunmayan kişilerin siber zorbalığa maruz kaldığı sonucu ortaya çıkmıştır. Bu noktada gerek dijital şiddet uygulayan gerekse dijital şiddete maruz kalan kişilerin farklı kişilik ve karakter özellikleri gösterdikleri sonucuna ulaşılabilir. Dolayısıyla bireylerin sadece kadın ya da erkek, dezavantajları ve farklı demografik özelliklere sahip olmaları, tek başına siber zorbalık mağduru olma nedeni değildir. Siber zorbalık şiddet olgusunun nedenleri gibi birçok farklı nedene dayanmaktadır. Bu nedenler Şekil-1'deki gibi ifade edilebilir.

Şekil 1: Siber Zorbalığın Nedenleri

²² Topçu, Ç., Yıldırım, A., ve Erdur-Baker, Ö. (2013). Cyberbullying@ Schools: What Do Turkish Adolescents Think? International Journal for the Advancement of Counselling, 35(2), 139-151.

Vandebosch ve Van Cleemput (2008)²³ ergenlerin siber zorbalığa dair bakış açılarını analiz ettikleri araştırmada, siber zorbaların bu zarar verici davranışları; intikam almak, tartıştığı bir kişiye rahatsızlık vermek, eğlenmek, teknolojik kabiliyetlerini ve güçlerini öne çıkarmak gibi sebeplerden dolayı yaptıkları neticesine varılmıştır. Buna ek olarak siber zorbaların kendilerini isimsiz gösterdiklerini ve zorbalık yaptıkları kişilerin genel olarak gerçek hayatta tanıdığı kişiler olduğu gözlemlenmiştir.

Siber zorbalık davranışları bireysel nedenlere oldukça bağlıdır ancak liderlikten yoksunluk, çalışanlar arasında saygı eksikliği, işyerine ve yöneticilere karşı duyulan güvensizlik gibi olumsuzluklar örgütte siber zorbalık davranışlarını artırabilir. Ayrıca bazı işletmelerde günün her saatinde çalışanların telefonların açık olması zorunluluğu, mesai saatleri dışında çalışandan bilgi ve belge istenmesi ve bu zamanlarda mesajlaşma gibi yanlış uygulamalar, siber zorbalığa davetiye çıkarmaktadır. Örneğin kurum çalışanlarının kurduğu resmi bir Whatsapp grubunda yönetici çalışanlarından birine argo ya da taciz içerikli bir biçimde hitap ettiğinde diğer çalışanlar bundan güç alarak, başka birine ya da aynı kişiye kaba davranışlar ardından dijital zorbalık yapabilirler.

Bununla birlikte özellikle kaba davranışlara göz yumulan; kişisel bilgilerin gizliliğine önem verilmeyen, veri güvenliğinin sağlanmadığı; kişi mahremiyetinin korunmadığı örgüt kültürlerinde siber zorbalığı daha fazla görmek mümkündür.

SİBER ZORBALIĞIN ETKİLERİ

Siber zorbalık, kasıtlı, mağdura zarar vermeye yönelik davranışlardır. Siber zorbalığın yapıldığı ortam nedeniyle mağdurları göre fiziksel bir zarardan psikolojik şiddete uğrarlar. Zorbalık davranışlarının sıklığına ve şiddetine göre mağdurda öncelikle kafa karışıklığı, korku, stres, panik gibi duygular yaşanmaktadır. Zorbalık devam ettikçe farklı psikolojik rahatsızlıklar, özgüven kaybı yaşanmaktadır.

Genel olarak siber zorbalığın bireysel etkileri özgüven ve benlik saygısında azalma, kafa karışıklığı, aşırı gerginlik, utanma, korku, stres, panik, anksiyete, agresyon, yüksek tansiyon, kalıcı uyku bozuklukları, mide-barsak sorunları, yeme problemleri, itibar kaybı, iş kaybı, sosyal izolasyon, dijital araçlara olan ilgisini zamanla kaybetme, çeşitli psikolojik rahatsızlıklar, sigara, alkol-ilaç kullanımına başlama/artış ve

²³ Vandebosch, H. ve Van Cleemput, K. (2008). Defining Cyberbullying: A Qualitative Research Into The Perceptions of Youngsters. *Cyberpsychol Behav.* Aug;11(4), 499-503.

depresyon olabilmektedir. Toplu linç, mahrem görüntülerin işyerinde ya da sosyal medyada paylaşılması gibi siber zorbalık vakalarının mağdur üzerindeki etkileri çok daha ürkütücü olabilmektedir.

Mağdurun özel hayatında yaşadığı bu sıkıntılar eğitim ve iş yaşamını da olumsuz etkilemektedir. Mağdurlar iş yaşamlarında odaklanamama, üretkenlik, iş doyumunu, iş bağlılığında azalma, iş devamsızlıkta, geç gelme, erken ayrılma, hastalık izinlerinde artış, aşırı tedirginlik, iş yerinde kendini yalnız hissetme, işe ve işyerine yabancılaşma, kimseye güvenmeme gibi duygular yaşamakta; tayin, emeklilik isteme veya istifa etmek zorunda kalmaktadırlar.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Teknolojinin süratle arttığı ve hayatımızdaki birçok sürecin, işlemin, eylemin e'leştiği günümüzde maalesef şiddet de dijitalleşmekte ve bugün sürekli artarak siber zorbalık olarak hayatın birçok yerinde karşımıza çıkmaktadır. Siber zorbalığın gençler arasında diğer yaş gruplarına göre daha yaygın olması, siber zorbalığın gelecek yıllarda daha artacağına göstergesidir. Bu nedenle özellikle çocuk ve gençlerin bilinçlendirilmesine yönelik acil eylem planları hazırlanmalı; çocuklar ve gençler başta olmak üzere toplumda bilinçli internet kullanımına yönelik eğitimler ve medya okuryazarlığı eğitimleri arttırılmalıdır. Ayrıca bugün sosyal medyadaki ebeveynlerin ticari ya da beğeni amacıyla çocuklarının haklarını ve mahremiyetini gözetmeden paylaştıkları fotoğraf ve videolar gelecekte çocuğun okul veya iş yaşamında siber zorbalık mağduru olmasına neden olabilir. Bu nedenle ebeveynlerin de paylaşımları konusunda farkındalıklarının artırılması gerekmektedir. Siber zorbalığı önlemeye yönelik kamu spotları, kampanyalar ve sosyal medya kanallarındaki paylaşımlar, blogların oluşturulması da toplumsal farkındalığın arttırılmasında etkili olacaktır.

Bununla birlikte siber zorbalığın Web 2.0 altyapısıyla arttığı gerçeği unutulmamalıdır. Bu nedenle siber zorbalığa karşı bugün alınacak önlemler, yakın gelecekte yaygınlaşacak olan Web 3.0 ve Web 4.0 teknolojilerinin getireceği yeniliklere ve dolayısıyla artacak ve çeşitlenecek olan siber zorbalık davranışlarına karşı yol haritasının oluşturulmasına katkı sağlayacaktır.

Çalışma yaşamında şiddet her zaman çalışanların birbiri arasında olmayabilir. Siber zorbalık çalışanlar arasında, işyeri dışından kişi ya da kişilerin işyerin çalışanına ya da işyerindeki çalışanın kurum dışındaki birine karşı olabilir. Her ne şekilde

olursa olsun siber zorbalığa karşı gereken önlemler alınmalı, yapanlara karşı ceza ve yaptırımlar hayata geçmelidir. Bir çalışanın siber zorbalık uyguladığına yönelik işaretleme gözlemlendiğinde durum konu ile ilgili birime aktarılmalıdır.

Şiddetin her türüsüne karşı sıfır toleransın olduğu, linç kültürüne izin vermeyen bir örgüt kültürü oluşturulmalıdır. Ayrıca siber zorbalık davranışlarına ilişkin kurallar ve yaptırımlar açık ve net biçimde belirtilmeli; etik kod, kurallar ve politikalar oluşturulmalı, bunlara hiçbir çalışan arasında ayrımcılık gözetmeden uyulmalıdır. Bugün iş yaşamında siber zorbalığı önlemek için özellikle üst yönetimlerin şiddetin her türüsünü önlemeye yönelik desteği ve taahhüdü kapsamında etik kod, kurallar ve politikalar oluşturulmalı, siber zorbalık davranışlarına ilişkin kurallar ve yaptırımlar açık ve net biçimde belirtilmeli ve ayrımcılık gözetmeden bu kurallara uyulmalıdır. Bununla birlikte işletmeler her türlü, çalışan, müşteri ve diğer paydaş bilgilerini korumalı; linç kültürüne asla izin verilmeden etkin bir örgütsel iletişim yapısının kurulmasına özen gösterilmelidirler. Ayrıca engelli kullanıcıların siber zorbalığa karşı korunmak için web erişilebilirliğine önem verilmelidir. Bireyler unutulma hakkı konusunda bilinçlendirilmeli, bu hak gerektiğinde kullanılabilir. Siber zorbalık asla normalleştirilmemelidir.

KAYNAKÇA

- Altundağ, Y . (2016). The Relationship Between Problematic Internet Use and Cybeybullying among High School Students. *Online Journal of Technology Addiction and Cyberbullying* , 3 (1) , 27-43.
- Aslan, A. ve Doğan, B.Ö. (2017). Çevrimiçi Şiddet: Bir Siber Zorbalık Alanı Olarak “Potinss” Örneği. *Marmara İletişim Dergisi*. Sayı: 27, 95-119.
- Bauman, S., Toomey, R. B. ve Walker, J. L. (2013). Associations Among Bullying, Cyberbullying, and Suicide in High School Students. *Journal of Adolescence*, 36(2), 341–350.
- Cebecioğlu, G, Altıparmak, İ. (2017). Digital Violence: A Research on Social Networks. *Sakarya University Journal of Education* 7, 423-431.
- Çinkir, Ş. ve Karaman Kepenekçi, Y. (2003). Öğrenciler Arası Zorbalık. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*. Sayı: 34, 236-253.
- Eroğlu, Y., Aktepe, E., Akbaba, S., Işık, A. ve Özkorumak, E. (2015). Siber Zorbalık ve Mağduriyetin Yaygınlığının ve Risk Faktörlerinin İncelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 40 (177), 93–107.
- Gökler, R. (2009). Okullarda Akran Zorbalığı. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*. Cilt:6 Sayı:2, 511-537.
- Hinduja, S. ve Patchin, J. W. (2018). Cyberbullying: Identification, Prevention, &Response”. <https://cyberbullying.org/Cyberbullying-Identification-Prevention-Response-2018.pdf> (20.12.2019).
- Kowalski, R. M., ve Limber, S. P. (2007). Electronic Bullying among Middle School Students. *Journal of Adolescent Health*, 41, 22-30.
- Mishna, F., Khoury -Kassabri, M., Gadalla, T. ve Daciuk, J. (2012). Risk factors for Involvement in CyberBullying: Victims, Bullies and Bully–Victims. *Children and Youth Services Review*, 34 (1), 63-70. doi:10.1016/j.chilyouth.2011.08.032.
- Özbay, A. (2013). Ergenlerde Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet, Aleksitimiv Öfke İfade Etme Biçimleri Arasındaki İlişki. *Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. İstanbul.
- Peker, A. ve İskender, M. (2015). İnsani Değerler Yönelimli Psiko-Eğitim Programının Siber Zorbalık Üzerindeki Etkisi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(1), 11-22.

- Serin, H. (2012). Ergenlerde Siber Zorbalık/ Siber Mağduriyet Yaşantıları ve Bu Davranışlara İlişkin Öğretmen ve Eğitim Yöneticilerinin Görüşleri. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul.
- Söyleyici, G. T. (2018). Siber Zorbalık ile İş Tatmini ve Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişki. Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Bilişim Sistemleri Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Sticca, F. ve Perren, S. (2013). Is Cyberbullying Worse Than Traditional Bullying? Examining The Differential Roles of Medium, Publicity, and Anonymity for the Perceived Severity of Bullying. *Journal of Youth and Adolescence*, Vol.5, 739-750.
- Temur Şimşekcan, N. (2018). Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddetin Başka Bir Biçimi: Siber Şiddet. Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mersin.
- The European Institute for Gender Equality. (2017). Cyber Violence Against Women and Girls. <https://eige.europa.eu/thesaurus/terms/1484?lang=en> (02.12.2019).
- Topçu, Ç., Yıldırım, A., ve Erdur-Baker, Ö. (2013). Cyberbullying@ Schools: What Do Turkish Adolescents Think? *International Journal for the Advancement of Counselling*, 35(2), 139-151.
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü, <https://sozluk.gov.tr> (21.11.2019).
- UN. (2015). Cyber Violence Against Women and Girls:A World-Wide Wake-Up Call. http://www.unwomen.org/-/media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2015/cyber_violence_gender%20report.pdf?vs=4259 (05.12.2019)
- UNICEF, Basın Bülteni (2019). <https://www.unicef.org/turkey/bas%C4%B1n-b%C3%BCltenleri/unicef-anketi-30-%C3%BClkedeki-gen%C3%A7lerin-%C3%BC%C3%A7te-birinden-fazlas%C4%B1-%C3%A7evrimi%C3%A7i-zorbal%C4%B1k> (18.12.2019).
- Vandebosch, H. ve Van Cleemput, K. (2008). Defining Cyberbullying: A Qualitative Research Into The Perceptions of Youngsters. *Cyberpsychol Behav.* Aug;11(4):499-503.
- WeAreSocial ve Hootsuit. (2019). Digital 2019. <https://wearesocial.com/global-digital-report-2019> (21.11.2019).

ÇALIŞMA ORTAMININ ZEHİRLEYİCİ ÖĞESİ MOBBİNG VE MOBBİNGLE MÜCADELE STRATEJİLERİ*

Prof. Dr. Feyzi ULUĞ**

Özet

Mobbing, iş ortamına negatif enerji salınan baskı, yıldırma, sindirme amaçlı sistemli davranışlar bütünüdür. Bu özelliğiyle çalışan üzerinde bir dizi travmatik sonuçlar doğurması yanında, onun iş verimini de düşürmektedir. Kurumsal açıdan bakıldığında ise, mobbing, hem işgören hem de diğer çalışanlar açısından insan gücü kapasitesinin boşa harcanması nedeniyle kurumsal maliyeti artırmaktadır. Kurumsal bağlılığın azalması, yüksek işgücü devri, imaj kaybı ve çalışma ortamında yaratılan gerilim gibi sonuçlar da mobbingin psiko-sosyal maliyetidir. Mobbing özünde taraflar arasında bir tür çatışmadır. Ancak burada saldırgan; kötü niyetli, sistemli ve sürekli biçimde 'takıntılı' olduğu kimse ya da kimseleri ezme,

psikolojik anlamda yok etme çabası içindedir. Bu özelliğiyle mobbing davranışları çok geniş bir yelpaze oluşturmakta ve kültürlere göre az çok değişiklik de gösterebilmektedir. Mobbing süreci saldırgan açısından mimleme, yoklama, şiddetlendirme, etiketleme ve sonuç alma olarak ortaya çıkmaktadır. Mağdur açısından ise bu süreç; alarm, algılama, direnme, direnç azalması ve tükenme biçimindedir. Mobbing ile mücadele çok yönlü olmadığında bunun önüne geçebilmek olası değildir. Buna göre dört boyutlu bir model öne çıkmaktadır. Bu boyutlar; kurumlar üstü mücadele, kurumsal mücadele, kişisel mücadele ile sivil toplum ve sendikal mücadeledir.

Anahtar Sözcükler: Mobbing, Mobbingle Mücadele, Mobbing Davranışları

* 15-16 Kasım 2019 tarihlerinde Ankara'da TİHEK tarafından düzenlenen Şiddet'in Önlenmesi Çalıştayı'nda sözlü olarak tebliğ edilmiştir.

** Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, feyzulug@gmail.com

1. GİRİŞ

İşyerindeki çatışmalar, iki ya da daha çok kişi/grup arasında çeşitli nedenlerden doğan anlaşmazlıklardır. Bunlar çoğunlukla iş, iş ortamı ya da farklı kişisel özelliklerin iş ortamına yansımalarından doğar. Oluşum ve yansımaları bakımından mobbing de kendine özgü bir anlaşmazlık, yani çatışma durumudur. Ancak burada, anlaşmazlığın görünümü hem süreklilik göstermekte, hem de ahlak dışı nitelikteki kişiliğe yönelik haksız ve olumsuz davranışlar olarak ortaya çıkmaktadır. Bunlar süreklilik taşımakta, sonuçları da mağdur açısından ağır olmaktadır.

Pek çok durumda işgören üzerindeki hukuksal koruma (mevzuat), ona doğrudan fiziksel şiddet uygulamak için caydırıcıdır. Başka bir anlatımla, fiziksel şiddetin açık ceza yaptırımlarına bağlanmış olması onu caydırıcı kılarken; şiddet ve saldırganlık eğilimi farklı bir forma evrilmektedir. Bu durumda saldırgan, psikolojik bir oluşumu, “yön değiştirme” mekanizmasını işe koşmaktadır. Böylece *fiziksel şiddet* eğilimi ceza yaptırımından kaçınma güdüsüyle, hukuksal koruması çok daha zayıf, gözlenmesi de bir o kadar zor ve karmaşık bir alana yönelerek; psikolojik taciz davranışına, yani mobbinge dönüşmektedir.

Mobbing, çalışma ortamında bireyin psikolojik varlığına karşı açık ya da örtük saldırı davranışı özelliği taşımaktadır. Günümüzde insan hakları alanında artan ve sınırları her geçen gün genişleyen toplumsal duyarlık olgusu, bireyin vücut bütünlüğüne ilişkin kabul alanını, fiziksel olmanın çok ötesinde, psikolojik boyutları açısından da genişletmektedir. Bireyin ruhsal bütünlüğüne verilen önem ve buna yönelik saldırıların yol açtığı hasarların fiziksel saldırı hasarlarından hiç de geri kalmadığı gerçeği karşısında, bireyin türlü önlemlerle bu tür saldırılarda savunmasız kalmasının önü alınmaya çalışılmakta; bu amaçla farklı politika ve stratejiler geliştirilip işe koşulmaktadır. Bu yönüyle konu, birey yaşamının geçtiği sosyal ortamlar bağlamında, iş yaşamı üzerine de eğilmeyi gerektirmektedir.

Birey etkinliğinin çok önemli bir kısmı iş ortamında geçmekte; kendine özgü örgütsel kültür ve iklimiyle buradaki iletişim ağları üzerinden gerçekleştirilen etkileşimler onun ruh sağlığı üzerinde olumlu / olumsuz, kısa ya da uzun erimli bir dizi karmaşık sonuca yol açmaktadır. Tam da bu noktada, çalışma ortamında bireye dönük sistematik saldırganlığı içermesi kadar kurumsal verimliliği de sekteye uğratması bakımından mobbing bir işyeri hastalığıdır (Kehribar, 2017). Bu yönüyle de çağdaş toplumları konuya daha çok eğilmeye, etkin çözümler üretmeye zorlamaktadır.

Bu çalışmada araştırmacı, ilgili alanyazın yanında; uzun yıllardır konuyla ilgili pek çok kurumda verdiği eğitim ve seminerler, yaptığı gözlemler, çeşitli platformlarda yürüttüğü çalıştay ve diğer uygulamalı çalışmalar ile yürüttüğü diğer bilimsel etkinliklerden elde ettiği kazanımları da işe koşarak konuya ilişkin bütüncül bir yaklaşım altında bir model önerisi sunma çabasıdır. Bu çerçevede bir yandan mobbingin kapsamı, niteliği, süreci ve sonuçları ortaya konulurken; diğer yandan da mobbing ile mücadelede izlenebilecek stratejiler dört boyutlu bir model üzerinden açıklanmaya çalışılmaktadır.

2. KAVRAMSAL BOYUT

İş yaşamında fiziksel saldırı niteliği taşımayan taciz türü, 1980'li yıllardan başlayarak üzerinde sistematik biçimde çalışılmaya başlanılan bir konudur. Kavramsal olarak ele alındığında mobbing; işgöreni taciz etmek, ona karşı zorbalık yapmak, sosyal çevresinden yalıtım ya da aşağılayıcı kılacak görevler vermek olarak tanımlanabilir. Eş deyişle, mobbing olgusunda, bir ya da birden çok kişi, diğer kişi ya da kişilere belirli süreyle yıldırma, sindirme, işten uzaklaştırma gibi amaçlarla bir tür psikolojik saldırı içinde bulunmaktadır (Brodsky, 1976). Uluslar arası Çalışma Örgütü (ILO) de mobbingi, “intikamcı, acımasız, şeytanca ve onur kırıcı eylemler” yoluyla karşıtına zarar vermeyi yönelen davranışlar olarak ele almaktadır (Mimaroglu ve Özgen, 2008).

Örgütsel ortamda açığa çıkan psikolojik tacizin tanımı ve kapsamı kültürlere göre değişkenlik göstermektedir. Hangi davranışın hangi toplumsal kültür ya da kültürel çevrede psikolojik taciz sayılması gerektiğine yönelik farklı tartışmalar vardır. İş yaşamında psikolojik taciz olgusu, İngilizcede tek başına, ‘mobbing’ sözcüğü ile karşılanmaktadır. Türkiye’de mobbing sözcüğünü karşılamak üzere Türk Dil Kurumu tarafından ‘bezdiri’ sözcüğü önerilmişse de Anadolu’daki yaygın kullanımından hareketle, bezdiri taciz davranışını yeterince karşılamadığı için benimsenme alanı bulamamıştır. Bunun yerine birden çok sözcükle; işyerinde yıldırma, duygusal taciz, psikolojik şiddet, psikolojik taciz gibi söylemler daha geniş bir kullanım alanı bulsa da terim ve anlatım birliği sağlanamamıştır. Şu durumda da mobbing sözcüğü yaygın kullanım alanı kazanmış bir kavram özelliğindedir. Kavramın kullanımında karşı tarafa baskı uygulayanın konumu ne olursa olsun *saldırgan* ya da *zorba* gibi adlarla anılırken, olayın öznesi olan taraf ise *mağdur*, *kurban* gibi adlar almaktadır.

Türkçede bir kimseyi ‘tedirgin etme, onun canını sıkma’ anlamında kullanılan *taciz*; *bir kimseyi yıpratmak, eziyet etmek, engellemek ya da onu tepki vermeye zorlamak amacıyla yapılan* baskıcı davranışlardır. Tacizin özelliği, mağdura baskı yapan, korkutan, yıldırın ya da rahatını kaçıran davranışları karakterize etmesidir. Tacizin bir çok türü bulunur: Sosyal taciz, cinsel taciz, hukuki taciz, ekonomik taciz, fiziksel taciz ve psikolojik taciz. Her biri farklı anlam ve niteliğe sahip olan söz konusu tacizlerden birisi olan iş yeri kapsamlı psikolojik taciz, kısaca mobbing olarak anılmakta ve belirtilen taciz türlerinden kimilerini de kavram içinde barındırmaktadır. Mobbing olgusunda kavramın özelliği; mağdura baskı yapan, korkutan, yıldırın ya da rahatını kaçıran davranışları karakterize etmesidir (Hecker, 2007).

Bir taciz durumuna mobbing denilebilmesi için belirli koşullar gerekir. Genel kabul gören anlayışa göre saldırgan tarafından gösterilen davranışların şu özellikleri taşıması beklenir (Leymann, 1996):

- a. Süreklilik sayılabilecek sıklıkta olmalı.
- b. İşyeri ortamında gerçekleşmeli. (En azından başlangıcı, kaynağı ve yoğunluğu işyeri olmalı.)
- c. Kasıt ve kötü niyet taşınmalı. (Yıldırma, sindirme, işten uzaklaştırma vb.)
- d. Planlı ve sistemli olmalı.
- e. Mağdura zarar vermeli ya da bu potansiyeli taşınmalı.

Gerçekte, mobbing davranışı güçlünün güçsüze karşı uyguladığı, çeşitli baskılar yoluyla işgöreni dışlama amaçlı güden her türlü yıldırma hareketidir (Cornoiu ve Gyorgy, 2013). Güçlünün konumu ve durumu değişkendir. Sırasında kişilik bozukluğunun ardına sığınma bir güç alanı yaratırken, kimi zaman statü, çevre ilişkileri, konu alanında uzmanlık, inanç ya da ideoloji gibi çok farklı nedenler de güçlü olma nedenidir. Bu anlamda dikey ve yatay olmak üzere iki tür psikolojik tacizden söz edilebilir. Dikey mobbing, hiyerarşiktir. Burada genel olarak ve daha yaygın biçimde üstlerden astlara yönelik bir taciz durumu söz konusudur. Üst, statü gücünü arkasına alarak mobbing için bunu bir araç haline getirmektedir. Ender olarak, asttan üste doğru da psikolojik taciz olabilir. Özellikle baskın toplumsal cinsiyet, kişilik, mesleki deneyim vb. açılardan üstün, astın gerisine düşmesi mobbing için tetikleyici olabilmektedir. *Yatay mobbing* ise eşitler arasındadır. Burada taciz davranışı aynı düzey ya da aynı hiyerarşik konumda olanlar arasındadır. Kurumsal yapı içinde yer alan yö-

netsel kadroların yeterlik düzeyi düştükçe dikey, çalışanlar arasında rekabet arttıkça da yatay mobbing olguları sıklaşmaktadır. Yönetim sıra düzeninde güç aralığının çok geniş olması da mobbing davranışları için uygun ortam yaratmaktadır.

Bu arada mobbing süreci üzerinde de durulmalıdır. Süreç iki taraf için farklı işlemektedir. Saldırgan açısından bu; *mimleme, yoklama, şiddetlendirme, etiketleme ve sonuç alma* olarak ortaya çıkmaktadır. Kimi yazarlar da bu aşamayı; anlaşmazlık, saldırganlık, yönetimi dâhil etme, etiketleme ve sonuç alma biçiminde sıralamaktadır (Demirağ ve Çiftçi, 2017). Süreç mağdur açısından ise çok daha farklıdır. Çünkü burada savunmaya dönük davranışlar vardır. Nitekim mağdur açısından süreç; *alarm, algılama, direnme, direnç azalması ve tükenme* biçimindedir.

2.1. PSİKOLOJİK TACİZ DAVRANIŞLARI

Psikolojik taciz, aşırı ya da yıkıcı çatışma durumudur. Kurumların işleyiş sürecinde ortaya çıkan ufak tefek çatışmalar, durumsal olarak hemen ya da belli bir zaman sonrasında sürekli ve giderek artan bir yoğunlaşmayla psikolojik tacize dönüşebilmektedir. Bu tür tacizi, iş ortamında gerilime yol açabilecek diğer çatışmalardan ayıran özellik, buradaki tacizde hedefin *sistemik olarak taciz etme amacı taşıyan, uzun süreli davranışlara dayalı* bir çatışma türü olmasıdır. Sıradan bir çatışma ile mobbingi birbirinden ayıran, bunların içeriği kadar, yinelenme sıklığı ve süredir.

Genel anlayışa göre, kişiye karşı yapılan saldırganlığın aynı ya da farklı biçimlerde süreklilik taşıması bir mobbing durumudur. Süreklilik konusunda kesin tarihleme yapmak kolay değildir. Kavramı ortaya atan ve geliştiren Leyman (1996)'a göre süre haftada en az bir kez ve en az altı ay sürmelidir. Ancak bu türde bir zaman kısıtının gerekçe yönüyle kendi başına pek bir anlamı da yoktur. Süre konusuna daha çok mağdur üzerinde yarattığı etkiler üzerinden giderek yaklaşılması daha gerçekçi olacaktır.

Mobbing olgusuna ilk kez ışık tutan yukarıda da değinildiği gibi *Alman psikolog ve tıp bilimcisi Heinz Leymann*'dır. Bugün mobbing kapsamlı çalışmaların hemen tümünde Leymann ölçek ve tanımlamaları yaygın olarak kullanılmakta ya da bunlardan geniş ölçüde yararlanılmaktadır. Söz konusu davranışlar kapsam ve nitelik olarak geniş bir dağılım içermektedir. Bunlar ana hatlarıyla sosyal ilişkilere, kişisel saygınlığa, kültürel kimlik ve değerlere, yaşam kalitesine ve fiziksel sağlığa saldırı olarak kümelenebilir (Uluğ ve Beydoğan, 2009). Bunlardan kimileri farklı yön-

leriyle diğer kümede de yer alabilme özelliğinde olsa da baskın yön gruplamada temel olmaktadır.

Tablo 1. Mobbing Kapsamlı Davranışlar

	Saldırı Türü	Saldırı Davranışları
1	Sosyal ilişkilere saldırı	Kurbanın sözlü ya da yazılı iletişimini engelleme, sözünü sürekli kesme, yüzüne karşı yüksek sesle bağırıp azarlama, iş ortamında yok sayma, başkalarını ondan uzaklaştırma ya da yalıtma, sürekli olumsuz eleştiride bulunma gibi davranışlar.
2	Kişisel saygınlığa saldırı	Mağdur hakkında asılsız söylentiler yayma, onu gülünç duruma düşürme, cinsel imalarda bulunma, sürekli sorgulama, alçaltıcı adlarla anma, gülünç düşürmek için yürüyüşü-jestleri ya da sesinin taklit etme, onur kırıcı işlere zorlama vb. kapsamdaki davranışlar.
3	Kültürel kimlik ve değerlere saldırı	Mağduru kişiliği, kültürü, düşünce ve inançları nedeniyle aşağılama, milliyeti/etnik kimliği ya da bağlı olduğu sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik durum ve çevresi nedeniyle küçümseme davranışları.
4	Yaşam kalitesi ve mesleki duruma saldırı	Mağdura anlamsız işler verme, verdiği işi sürekli değiştirme, verdiği görevi geri alma, yetenek ve becerileriyle dalga geçme, aşırı iş yükü altında tutma, işle ilgili bilgiyi saklama, işten atmakla ya da görev yerini değiştirmekle tehdit vb. davranışlar.
5	Fiziksel sağlığa saldırı	Fiziksel gücünü aşan ağır işlere koşma ya da bunun için tehdit etme, yorucu-uykusuz bırakan işlere zorlama, can güvenliğini tehlikeye atma, doğrudan cinsel taciz vb. türdeki kasıtlı davranışlar.

Mobbinge yönelik davranışlardan yalnızca birinin kurbanı yıldırım amacıyla kullanıldığı durumlar genelde çok da fazla değildir. Çoğu kez durumsal koşullara bağlı olarak farklı alt boyutlarda ve farklı davranışlardan oluşan bir örüntü ile kurbanına saldırı gerçekleşmektedir (Leymann, 1990). Bu noktada denilebilir ki, kurban için en zayıf an, saldırgan için en güçlü an olarak ortaya çıkmaktadır.

2.2. MOBBİNG NEDENLERİ

Mobbing çalışmalarında en önemli zorluk sağlıklı veri toplanmasıyla ilgilidir. Konuya ilişkin veri toplamada anket türündeki betimsel çalışmalar çoğu durumda yetersiz kalmaktadır. Dolayısıyla nicel çalışmalar yerine nitel çalışmalar daha anlamlı sonuçlar vermektedir. Nicel ve nitel araştırmaların birlikte kullanıldığı durumlar da vardır. Bu durumda da nicel yolla sağlanamayan veriler için nitel teknikler işe koşulmaktadır. Konuyla ilgili nitel çalışma bulguları daha çok mağdur ya da görgü tanıklarından toplanan verilerden oluşmakla birlikte, mağdurlardan sağlanan verile-

rin nesnelleştirilmesi için çok boyutlu sorgulama tekniklerine gerek vardır. Özetle, nesnel veri güçlüğü, mobbing incelemelerinde nesnel veriye ulaşmak bakımından bir yöntem sorununu da yanında getirmektedir.

Mobbingi tetikleyen nedenler belirgin biçimde; zorbanın kişiliği, mağdurun kişiliği ya da iş ortamına özgü kültürel iklim özellikleri ile kurumun içinde yer aldığı toplumsal kültür ve değer yargılarıdır. Bunların birbirini tetikleme düzeyi arttığı ölçüde, mobbing için en uygun ortam da sağlanmış olmaktadır. Eldeki bulgular zorba davranışlarının gerisinde kişilik etmenlerinin önemli rol oynadığını gösterirken, mobbinge maruz kalanların zayıf kişilikleri ya da mücadele güçlerinin yetersiz kalması da uygun ortam yaratmaktadır. Bu anlatımdan da anlaşılacağı gibi, mobbing için yalnızca geleneksel yapı yeterli koşul değildir. Kurumsal ilişkilerde mobbing kaynakları olarak çatışma için gerekli potansiyel alan yanında, kişisel güç ya da zayıflık durumu, mesleki ve kişisel değerlerin çatışması, güç için mücadele gibi nedenler de önemli etmenler olarak dikkat çekmektedir. Kimi zaman da toplumsal ve kurumsal kültür mobbing kapsamlı davranışları ağırlıklı olarak desteklenmekte, üstelik bu bir tür '*yönetme stratejisi*' olarak da kullanılabilir. Özellikle toplumsal kültürün mobbing davranışını destekler yönde olması, saldırgan açısından kültürü bir meşurlaştırma aracına dönüştürmektedir.

Mobbing mağdurlarının tacize uğrama biçimlerinden birisi, saldırganın çevresindeki diğer kimseleri de mağdur aleyhine kışkırtıp onları harekete geçirme yönündeki davranışlarıdır. Üstten asta doğru mobbing uygulamalarında, diğer astlar üzerinde yaratılan baskı ve korku, mağdurun çevresinden yalıtulmasını kolaylaştırmaktadır. Kişilik bozukluğu olan saldırganların gücü ele geçirmeleri durumunda da bunu baskı ve sindirme amaçlı kullanabildikleri görülmektedir. Bunların kimisi, şişirilmiş özgüvene sahip narsist tiplerdir. Bu tip kendini daha çok üstün özellikte algıladığı ölçüde, tepkisel davranış sergileyeceği geri bildirim aralığı da o denli genişlemektedir. Bunlar yönetici konumuna geldiklerinde astların yaptığı en masum değerlendirmeleri bile kendilerine karşı tehdit olarak görüp şiddete başvurma eğilimindedir.

Eldeki verilere göre, mobbing kurbanlar genel olarak saldırgandan daha düşük statüde olmaktadır. Kimi zaman kurban eşit güç konumuna sahip olsa da sürekli yinelenen saldırgan davranışlar karşısında, bir süre sonra kendisini savunamayacak hale gelmekte, hem sosyal hem de psikolojik olarak daha alt bir konuma sürüklenmektedir. Mobbing mağdurlarından kaynaklanan nedenlerin gerisinde bunla-

rın kökeni, inancı, sahip olduğu düşünce sistemi gibi nedenler yanında, psikolojik nedenler de bulunabilir. Örneğin silik (ve arkası olmayan) tipler, çoğu kez saldırı karşısında geri çekilmekte, bu da saldırgan için onları daha kolay bir hedef yapmaktadır. Silik kişilik, potansiyel kurban olmanın açık nedenidir. Mobbing uğrayanların genelde sorumluluk sahibi, yüksek duygusal zekâyâ sahip, iş yeterliği yüksek kişiler olduğu yönünde araştırma bulguları da bulunmaktadır (Uluğ ve Beydoğan, 2009).

Mobbing mağdurlarının saldırı karşısında daha içe kapanık davranış içinde olması onların hedef haline gelmesini kolaylaştırırken, saldırgan yapıya sahip çalışanlar için aynı durum söz konusu değildir. Kurumda alt statüde olmak, çatışmalı durumlarda saldırganın karşısında pozisyon almak, çatışma durumunu görmezden gelme gibi nedenler de zorbanın açık hedefi haline gelmeyi kolaylaştıran nedenlerdir. Bütün bunların yanı sıra kurumsal işleyişte çalışanlar arasındaki yoğun rekabet, görev-yetki belirsizlikleri, iş yükü dağılımı gibi farklı etmenlerden kaynaklanan sorunlar da mobbing için tetikleyici etmen olabilmektedir (Zapf ve Einarsen, 2001).

Türkiye’de konu üzerine yapılan araştırmalarda *psikolojik taciz nedenleri*; iş tanımında belirsizlik, kişilik özelliklerinden kaynaklanan nedenler, iş yaşamındaki ahlaki çöküntü, kurbanın sosyal ve fiziksel durumu, yöneticilerin hatalı, önyargılı davranışları biçiminde sıralanabilir. Özellikle geleneksel yönetim ve kültürel yaklaşımların egemen olduğu kurumlarda, yönetim bir biçimde psikolojik tacizi destekleyip yaşanan süreç için kurbanı *suçlayabilmektedir*. Dahası, mağduru bir biçimde örgütsel ortamın dışına iterek, bu durumu görece sorundan arınma gibi algılayabilmekte; örgütün yeniden sağlığa kavuşması adına etkisizleştirme sürecini bir yaklaşım biçimi olarak yeğleyebilmektedir.

2.3. MOBBİNG ETKİLERİ

Örgütsel yaşamda işgörene yönelik psikolojik taciz, hem kurumsal kültürü güçsüz kılmakta, hem de kişilik üzerindeki yıkıcı sonuçlarıyla bireysel kapasitenin kullanımını sınırlamaktadır. Mağdurlar üzerinde geçici ya da sürekli ruh sağlığı sorunlarına neden olmaktadır (Uluğ ve Beydoğan, 2009). Gerçekten de mobbing çalışanlar için gerçek bir stres kaynağı olması bakımından yarattığı etkilerle kurbanda fizyolojik ve psikolojik temelli yıkıcı etkiler oluşturma gücündedir. Bu etkiler kısa dönemli olabileceği gibi, önlem alınmadığında etki şiddetine bağlı olarak uzun süreli istenmeyen sonuçlara da yol açmaktadır. Mobbing olgularında en yoğun görülen psikolojik sorun; travma sonrası stres bozukluğudur. Yine sık görülen psikolojik sorunlar ara-

sında depresyon, kaygı bozuklukları ve saldırganlık, uykusuzluk, melankoli, dikkat bozukluğu, sosyal fobi, çaresizlik ve öfke başı çekmektedir.

Mobbingin olumsuz etkileri yalnız mağdurla sınırlı kalmamakta onun aile ilişkilerine de yansımaktadır (Duffy ve Sperry, 2007). Kuşku yok ki, mobbingin etkisi çalışanın kişisel durumuna göre de değişkenlik göstermektedir. Yani, aynı mobbing davranışı farklı kimselerde farklı etkiler yaratmaktadır. Kimileri saldırgan davranışından çok sınırlı etkilenirken, kimileri ise aynı davranıştan ciddi düzeyde rahatsızlanmakta, intihara kadar varacak ruhsal sorunlar yaşayabilmektedir. Mobbing olgularında mağdurların zihinsel yorgunluk/tükenme, bıkkınlık, duyarsızlık, güvensizlik, panik atak, alkol-sigara alışkanlığı, ağlama nöbeti, uyku sorunları yaşamaları sık karşılaşılan durumdur. Bunun dışında psikosomatik rahatsızlıklar kapsamında kalp damar ve cilt hastalıkları, sindirim sistemiyle ilgili sorunlar da görülebilmektedir.

Mobbingin işyerlerinde psikolojik tacizin mağdura olan olası etkilerinin yanında, işyerleri üzerinde de olumsuz etkileri vardır. Bu anlamda mobbing, yalnızca kurban üzerinde psikolojik, fizyolojik etkiler bırakmamakta; örgütün toplumsal sistemi üzerinde de yıkıcı etkiler ortaya çıkaran olumsuz nitelikte “tüketici” bir süreç özelliği göstermektedir. Bu etkiler genel özelliğiyle aşağıda verilmektedir.

- a. İş üretimi, farklı sektörel koşullarda, farklı büyüklüklerde ve farklı üretim modelleriyle gerçekleşmektedir. Psikolojik tacizin herhangi bir işyerinde gündeme gelmesi ve kamuoyuna mal olması, bu işyerine ilişkin olumsuz algıya yol açmakta, kurumsal izlenimi olumsuz etkilemektedir.
- b. Mobbing, kurumdaki çalışma ilişkileri ve iş barışını bozmakta; yöneten ve yönetilenler arasında güvensizlik doğurmaktadır.
- c. Örgüt ortamını bozma ve üretim kayıplarına neden olma mobbingin en gözle görülür sonucudur.
- d. Örgütsel bağlılıkta azalma, devamsızlıklarda ve sağlık raporlarında artış, mobbingte sık karşılaşılan bir sonuçtur.
- e. Yüksek işgücü devri, nitelikli işgörenlerin işyerini bırakması ve işgören motivasyonunda düşüklükler mobbingin kurumsal anlamdaki sosyal maliyetleridir.

Mobbingin kurumlarda yol açtığı kapasite kullanım sorunları, ister istemez, yönetimleri soruna daha duyarlı yaklaşmaya zorlamakta, bu da konuyu bireysel olmaktan çıkararak kurumsal bir sorun durumuna getirmektedir.

3. MOBİNGE KARŞI KURUMSAL DUYARLILIK

Mobbing ile savaşımında öncelikle var olan durumun iyi tanımlanması gerekir. Kuşkusuz ki, kurumsal çatışmalarda işgöreni ruhsal yönden geren, strese neden olan her durum psikolojik taciz kapsamında düşünülemez. Dolayısıyla, mobbing için çerçevelendirme bakımından, sağlıklı tanımlama gereksinimi vardır.

Kurumlar toplu yaşam alanlarıdır. Bu alan içinde her zaman birilerini taciz etmek isteyenler olabilir, önemli olan alınacak önlemlerle bunu en aza indirmektir. Bu açıdan bakıldığında, mobbingin yönetimi ya da bir başka deyişle mobbing ile mücadele, bir dizi uygulama stratejisi gerektirmektedir. Bilinmelidir ki, mobbing her zaman yalnızca kişisel çabalarla çözülebilecek bir olgu değildir. Nitekim öneminden dolayı işgörene yapılan taciz uluslararası sözleşmelere de konu olmuştur. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı ve Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) belgelerinde konuya -mobbing adı konulmadan- yer verildiği görülmektedir.

Bu bağlamda, konunun önemine bağlı olarak çeşitli ülkeler bunu iç hukuklarına da taşımışlardır. Düzeyi ve niteliği değişmekle birlikte mobbing, iç hukuk metinlerinde doğrudan ya da dolaylı biçimde yer bulmaktadır. Demokratik ülkelerde iç hukuk yaptırımları daha açık ve daha belirgindir. Mobbing sorunu, *TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu*'nun da ilgi alanı içine girmiştir. TBMM 23. yasama döneminde kurulan Komisyon 2010-11 yıllarında mobbinge ilişkin çeşitli girişimlere temel oluşturan kararlar üretilmesine katkı sunmuştur.

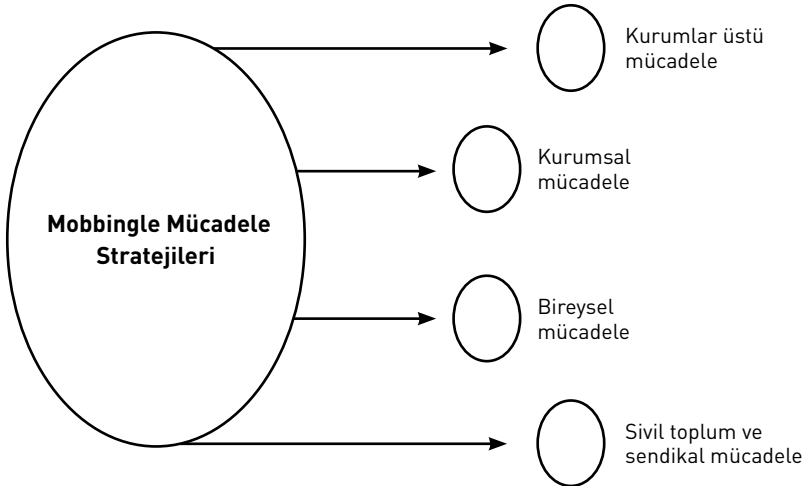
Türk mevzuatı mobbing konusunda, çalışma ilişkileri ve evrensel insan hakları bağlamında konuya yaklaşmaktadır. Bu anlamda ülkemizde başta 1982 Anayasası olmak üzere, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu, 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu, 4857 sayılı İş Kanunu'nda psikolojik taciz açısından yasaklayıcı ya da yaptırım getirici çeşitli hüküm ve düzenlemeler yer almaktadır.

İnsan hakları açısından gelişmiş ülkelerde de görülen bir olgu olması bakımından mobbing hemen her ülkenin ortak sorunudur (Baruch, 2005). Türkiye'de de konu son dönemlerde hem bilim dünyasının hem de kamuoyu ve uygulayıcıların ilgi alanındadır. Nitekim bununla ilgili bir Başbakanlık Genelgesiyle (2011/2), kurumlara mobbing konusunda daha duyarlı olmaları istenmiştir. Bu bağlamda, mobbing ile mücadeleyi güçlendirmek üzere Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bün-

yesinde **ALO 170** hattı kurulmuştur. Bu hat birçok farklı konu yanında mobbing alanında da mağdurlara telefonla hizmet verme amacındadır. 2011-2016 döneminde buraya yapılan başvuru sayısı 38 bin dolayındadır. Bunlardan %81'i özel sektör, %19'u ise kamu sektöründen gelen mağduriyet telefonlarıdır. Yapılan başvuruların dağılımına bakıldığında yoğunluk sırasıyla; istifaya zorlama, görev yeri değişikliği, hakaret ve kötü muamele ile ayrımcılık biçimindedir. Başvuran mağdurların çoğunluğunun erkek (%57) olması, istihdama katılanların cinsiyet dengesizliği ile ilgilidir.¹

Başbakanlık genelgesiyle kamuda mobbing konusuna duyarlılığın artması, yeni kurumsal oluşumlara neden olmaktadır. Bunlardan birisi, 2011'de Sosyal Güvenlik Kurumu bünyesinde kurulan “*Mobbing ile Mücadele Komisyonu*”dur. Söz konusu komisyon mobbing olgularına karşı alınabilecek kurumsal politikalar ve önlemlerle görevlendirilmiştir. Komisyon ile SGK'da mobbinge uğradığını düşünen personel için bir başvuru alanı yaratılması amaçlanmıştır. Kurum intranet portalından yapılan başvurularda şikâyet sahibinin adı gizli tutulmaktadır. Başvurular başlangıçta ön inceleme yapmak üzere kurmuş olan “*Mobbing Ön Değerlendirme Komisyonu*”na gelmekte, burada yapılan değerlendirmeye göre mobbing niteliği gözlenen durumlarda şikâyet Mobbing ile Mücadele Komisyonu'na iletilmektedir. Başvuru burada değerlendirilmekte ve karara bağlanmaktadır.

¹ <https://www.cnnturk.com/turkiye/32-bin-262-kisi-mobbinge-ugruyorum-diyerek-bakanligi-aradi> (11.01.2020)

4. MOBBİNGLE MÜCADELE STRATEJİLERİ

Mobbing ile başa çıkma konusu yalnızca mağdurların kendi çabalarına bırakılacak bir iş değildir. Kurumsal kültür ve sağlıklı örgüt ikliminin oluşumu kurban dışında konunun çok yönlü ve bütüncül bir yaklaşımla ele alınmasını gerektirmektedir. Bu bağlamda dört boyutlu bir model önerilmektedir. Bunlar: Kurumlar üstü, kurumsal, kişisel ve sivil toplum düzeyinde yürütülecek mücadele stratejileridir.

4.1. MOBBİNGLE KURUMLAR ÜSTÜ MÜCADELE STRATEJİLERİ

Mobbing ile kurumlar üstü mücadele stratejiler daha çok yasa yapıcıları, doğrudan konuyu görev alanı kapsamında gören ya da görmesi gereken kamu kurumlarını ve genel nitelikte yapılacak ulusal kapsayıcılığı olan düzenleyici işlemleri içermektedir. Bu anlamda örneğin daha önce Başbakanlığın konuyla ilgili çıkarmış olduğu genelge bir düzenleyici işlem olarak dikkat çekmektedir. Kurumlar üstü mücadele içinde; mobbing kapsamının tanımlanması ve genel anlamda sınırlarının çizilmesi son derecede önemlidir. Bu yapılmadığı sürece, neyin kapsamda olup olmadığı, özellikle kültürel özelliklerden gelen ve sıradan sayılan davranışların kültürel meşruluk anlayışı ile sürmesine yol açacaktır. Mobbing davranış tanımlamasına koşut olarak toplumsal farkındalık oluşturulması da bir başka önemli noktadır. Yapılan düzenlemenin yaşam bulmasının ön koşulu toplumsal kesimler arasında konunun bir karşılığının olmasıdır. Bunun yolu da ilgili kamuoyunda farkındalık oluşturmaktan ya da var olan farkındalık düzeyinin yükseltilmesinden geçmektedir.

Kurumlar üstü önlemlerden bir başkası, mobbing uygulayıcıları için genel anlamda 'idari yaptırımlar' getirilmesidir. Disiplin cezası bu anlamdadır. Doğrudan mobbing adını kullanarak örneğin kamu görevlileri için Devlet Memurları Yasasında yapılacak düzenleme zorbalık zeminini zorlaştıracak, caydırıcı etki yaratacaktır. Konuya hukuki bir çerçeve kazandırılması kendi başına mobbing için caydırıcı olacaktır. Öte yandan konunun bir de adli yanı olmalıdır. Mobbing bir tür yaşam hakkını gasp sorunudur. Dolayısıyla mobbing uygulayıcıların Türk Ceza Yasasında açık karşılığını bulacak biçimde yaptırıma tutulması da önemli ölçüde caydırıcı bir etmen olacaktır. Mevcut durumda anılan yasanın farklı maddelerinden hareketle işe koşulmaya çalışılan adli yaptırımlar, anılan düzenleme sonucu çok daha anlaşılır ve tartışma götürmez bir çerçeveye oturtulmuş olacaktır.

Tablo 2. Mobbingle Kurumlar Üstü Mücadele

1	Mobbing kapsamı tanımlanmalı
2	Adli yaptırımlar getirilmeli
3	İdari yaptırımlar getirilmeli
4	Toplumsal farkındalık bilinci oluşturulmalı
5	Kurumsal denetim standartları arasına alınmalı
6	Konuya yasal (hukuki) çerçeve kazandırılmalı
7	Olguya duyarsız kalan çalışanlar da yaptırım kapsamına alınmalı
8	Konu alanındaki kurumların görünürlüğü artırılmalı

Mobbing niteliği, oluşumu ve sonuçları bakımından kurumsal verimliliği sınırlandıran, kurum kültürünü olumsuz kılan bir olgudur. Bu anlamda, genel anlamda olmak üzere kurumsal denetim standartları arasında mobbinge de yer verilmesi önerilmektedir. Olguyu görüp de görmezden gelenlere karşı da getirilecek idari ve adli yaptırımlar arasında yer verilmelidir. Böylece toplumda bireyci bakış yerini, *toplumsal bakış* sorumluluğuna bırakabilecek, çalışanların olguya seyirci kalmaları belirli ölçülerde engellenebilecektir. Kurumlar üstü düzenlemeler arasında düşünülmesi gereken son nokta ise, konuyla ilgili kurumların görünürlüğüdür. Mobbing konusunda bir biçimde ilgili olan kurumlar *Kamu Görevlileri Etik Kurulu, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, Kamu Denetçiliği Kurumu*'dur. Bu kurumların mobbing konusunda sergiledikleri tutumlar daha görünür kılınmalıdır. Bunun en önemli yolu bunların konuyla ilgili yaptıkları çalışmaların saydamlaştırılmasıdır. Gerektiğinde konu taraflarının kimlik bilgileri örtülerek yapılan soruşturma süreç ve sonuçlarının kamuoyuna açılması önerilmektedir. Böylece, kamuoyunu bilgilendirme anlamında anılan kurul ve kurumların yapacağı çalışmalar, benzer olgular açısından farkındalık düzeyinin artmasına katkı sağlayacaktır.

4.2. MOBBİNGLE KURUMSAL MÜCADELE STRATEJİLERİ

Mobbing konusunda kurumlar üstü çabalar kadar kurum düzeyinde yapılacak çabalar da ayrı ve özel önemdedir. Sonuçta, kurum, merkezi düzeyde yapılan düzenleme ve alınan önlemleri yaşama geçirecek olan yerdir. Dolayısıyla mobbing konusunda yapılacak kurumsal mücadele çabaları daha mikro ölçekli ve doğrudan çalışanlarına yönelik olma bakımından önemlidir.

Kurumsal düzeyde yapılabilecek mobbingle mücadele yollarından birisi ve belki de en kolay olanı, kurumun hizmete girişten başlayarak farklı zaman ve türlerde yap-

tığı hizmet-içi programlarda bu konuyu ele alıp işleridir. Mobbingin hizmet-içi eğitim konusu yapılması, çalışanların aydınlatılması ve bu konuda bilinç oluşturma bakımından yarar sağlayacaktır. Ancak bundan daha önce, tepe yönetimin mobbing uygulamaları konusunda *sıfır hoşgörü politikasını* benimsemiş olması gerekir. Yoksa bu olmadan yapılacak tüm etkinlikler göstermelik kalmaktan kurtulamaz. Tepe yönetim, mobbinge karşı olduğunu, bu durumla karşılaşılması halinde gereken tüm işlemlerin geciktirilmeksizin yapılacağını çalışanlarına duyurmalı ve bunun ‘takipçisi’ olacağını hissettirmelidir. Bu kapsamda uygulamada mobbing işaretlerine karşı duyarlık göstermeli, aldığı her tür duyumu soruşturma, inceleme konusu yaparak mağdurun yanında olduğunu ortaya koymalıdır.

Mobbing konusundaki en önemli sorunlardan birisi, hangi davranışın bu kapsama girip girmediğinin bilinmemesi, yani konuya ilişkin davranış belirsizliğidir. Bunu önlemenin yolu, kurumun mobbing davranışlar listesini görünür kılmasıdır. Kurumun hizmet yerlerine konulacak afiş ve benzeri materyal için ortak koridor duvarları bu amaçla kullanılabilir en uygun yerler arasındadır. Öte yandan, mobbinge karşı mücadelede örgütlü olmanın bu tür davranışları azaltıcı olmasından hareketle çalışanların sendikal örgütlenmelerine saygı duyulması gereği de burada belirtilmelidir. Kamu kurumlarında *Kamu Görevlileri Etik Kurulu*'nun çizdiği çerçevede bağlamında kurulmuş olan etik komisyonların mobbing olayları karşısında harekete geçmesini sağlamak da yine bu kapsamda düşünülebilecek bir başka stratejidir.

Tablo 3. Mobbing Kurumsal Mücadele

1	Konu hizmet-içi eğitim kapsamına alınmalı
2	Mobbinge karşı “sıfır tolerans” politikası benimsenmeli
3	Kurumda kendisini ortaya koyan mobbing işaretlerine karşı duyarlık gösterilmeli
4	Mobbing kapsamının çalışanlarca öğrenilmesi sağlanmalı
5	Çalışanların örgütlenme hakkına saygı duyulmalı
6	Konu, <i>etik komisyon</i> görevleri arasına alınmalı
7	Kurum içi farkındalık canlı tutulmalı (konferans vb.)
8	Mobbing iç denetim konuları arasına alınmalı
9	Toplu iş sözleşmesi, iş sözleşmesi ya da işyeri yönetmeliklerine konuyla ilgili hükümler konulmalıdır
10	Somut olayda soruşturma aşamasından başlayarak gizlilik kuralına uyulması sağlanmalı

Mobbing mağdurunun çoğu kez sindirilme nedeniyle konuyu daha üst yönetim kademelerine taşımakta cesaretsiz kalması karşısında, kurumun çeşitli yerlerine ko-

nulacak *'dilek ve şikâyet'* kutularının da bilgilenme ve duyuma dayalı harekete geçme bakımından anlamlı olabileceği değerlendirilmektedir. Bu amaçla intranet üzerinden geliştirilecek yazılımlar da işe koşulabilir görünmektedir. Ancak bu tür yazılımlarda şikâyetçinin kimlik bilgilerinin gizliliğine olanak sağlanmalıdır. Son olarak kurum içi denetim uygulamalarında mobbing konusunun da yer almasının sağlanması, yöneticiler açısından konuya daha çok duyarlık yaratılmasına katkı sağlayabilecektir.

4.3. MOBBİNGLE KİŞİSEL MÜCADELE STRATEJİLERİ

Mobbing konusunda her ne kadar kurumlar üstü ve kurumsal düzeyde önlemler alınsa da sonuçta bundan etkilenen kişi, yani mağdur kendisini koruyacak önlemleri almak zorundadır. Önerilen modelin etkili çalışabilmesi için mağdurun ya da potansiyel konumda olanın, önerilen mücadele stratejisinin bir parçası olarak hareket etmesi sağlanmak durumundadır.

İşyerinde psikolojik taciz davranışlarıyla yüz yüze gelinmesi durumunda mağdurun ya da potansiyel konumda olanın izlemesi gereken yollardan birisi, kendisine yöneltilen davranışların kapsamını analiz etmektir. Mobbingte erken tanı önleyici olabilmekte, başka bir deyişle daha erken ve olumlu sonuç almayı kolaylaştırmaktadır (Niedl, 1996). *Bunun anlamı, saldırganın sergilediği davranışın mobbing kapsamına girip girmediğine karar verilmesidir. Bu kapsama giriyorsa, saldırgandan 'derhal' bu davranışlarını sonlandırması istenebilir. Bu karşı tepki, saldırgana karşı silik olmadığını, sırasında mobbing davranışlarına karşı durabileceğini ve konuyu içine atmayıp ilgili yerlere taşıyabileceği sinyalini verme anlamındadır. Yine bu bağlamda kişinin saldırı sonrası sakin kalmaya çalışması, kendisine sakin kalmayı telkin etmesi de son derece önemlidir. Kendisini suçlu-hatalı duruma düşürebilecek durumlardan da sakınmalıdır. Düşünülmeden yapılacak davranışların kendisine daha çok zarar verici sonuçlar doğurabileceğini unutmamalıdır.*

Saldırgan duruma göre mağduru çevresinden yalıtıma çalıştığında, bunu engelleyecek yolları araştırmalı, çevresindeki arkadaşlarıyla iletişimini canlı tutmaya çalışmalıdır. Kimi zaman çevresindekiler benzer baskının kendilerine de gelebileceği korkusuyla mağdurdan uzaklaşma eğiliminde olabilirler. Bu durumda iş yeri dışında ilişkiyi sürdürmeye çalışmak bu olamadığında aynı iş yerinde ancak bu baskıdan etkilenmeyen diğer çalışanlar ile ilişkiler geliştirerek *sosyal yalıtımın yaratacağı gerilimi* azaltma çabası sağlıklı bir yol olabilecektir.

Saldırganın mobbing olgusunda yapabileceği en önemli şeylerden birisi, bu durumu belgelemeye yönelik kanıt toplamaya çalışmasıdır. Bu amaçla tutacağı günlükler (mobbing ajandası), e-postalar, yazılı notlar, fotoğraflar, hekim görüşmeleri, sağlık raporları, resmi yazışmalar, konuşma ve görüntü kayıtları, cep mesajlarının her biri belge özelliğindedir. Yine zaman geçirmeden konu hakkında yönetimi (üstlerini) durum hakkında sözlü ya da dilekçe/mektup ile bilgilendirmek de uygun davranış olabilecektir. Mobbing uygulayan ‘amir’ konumunda ise, onu aşır konuyu daha üstteki yöneticiye aktarmak ve gerekiyorsa bunun için ‘konuya ilişkin gizliliğin sağlanarak’ soruşturma istemek doğru yaklaşım olabilecektir.

Mağdurun yapabileceği davranışlardan bir başkası ise, konuyu en yakınındakiler ile (ailesi, yakın çalışma arkadaşları) tüm ayrıntılarıyla paylaşması, tüm gelişme sürecini onlara anlatmasıdır. *Durumu çevresinden saklamak, saldırganın onu yalıtma anlamında tam da istediği şeydir, bundan sakınmalıdır.* Saldırının şiddetine ve önem algılamasına göre zaman geçirmeden ruh sağlığını korumak üzere hekim (psikiyatrist) ve uzman (psikolog) desteği alma yoluna da gitmeli, üye ise sendikal destek aramalıdır.

Tablo 4. Mobbinge Kişisel Mücadele

1	Zorbadan saldırgan davranışlarını sonlandırması istenmeli
2	Üst makamlar konu hakkında yazılı/sözlü olarak bilgilendirilmeli
3	Duruma göre dilekçe ile idari süreçlerin başlatılması istenmeli
4	Zorba davranışlarına yönelik kanıt toplanmaya çalışılmalı
5	Zorba davranışları zaman geçirilmeden çevresindeki kimselere anlatılmalı (sonrasında bunları tanık olarak kullanmak üzere)
6	Konuyla ilgili mobbing günlüğü (ajandası) tutulmalı
7	Zorbaya iş ortamında kendisine saldırabileceği açık kapı bırakmaktan kaçınılmalı
8	Duruma göre adli makamlara başvuru yapılmalı
9	Bağlı olduğu sendika varsa ondan destek istenmeli
10	Uzman desteği almalı (psikiyatrist/psikolog)

Öte yandan, mağdur durumun gereklerine göre ‘hukuki destek alarak’ yasal yollara başvurma yollarına da bakmalı ve sağladığı belgeler üzerinden karar vererek başvuru yapabilmelidir. Başvuru yolları idari ya da adli yollardır. İdari başvuru dilekçe ile kuruma yapılır. Adli başvuru ise, yine sahip olduğu belgelere dayanarak mahke-

melere yapılır. Kimi durumlarda (örneğin nefret suçu kapsamında olan konularda) özelliğine göre doğrudan Cumhuriyet Savcılığına da başvuru yapılabilir. Mobbing davalarında kanıt göstermek, yargısal sonuç üzerinde belirleyicidir. Bu nedenle mobbing olgularında kanıt toplama özel önemdedir. Bu konuda örneğin psikolog ya da psikiyatrist ile yapılan görüşmeler ve ona dayalı işlemlerin her biri bir kanıt olarak düşünülebilir. Son olarak kişisel mücadele kapsamında burada önerilenlerin duruma göre işe koşulması gereği anımsatılmalıdır.

4.4. MOBBİNGE KARŞI SİVİL TOPLUM VE SENDİKAL MÜCADELE

Mobbing ile mücadelede önemli sorumluluklardan birisi de çalışanların örgütlü oldukları sendikalara düşmektedir. Bunlar çalışanların haklarını koruma ve geliştirme amaçlı kuruluşlardır. O nedenle de sendikalar, mobbing duyularında kurumsal olarak harekete geçme yetenek ve sorumluluğuna sahip olmalıdır. Bu kapsamda, mobbing mağdurları için hukuki destek sağlama konusunda yardımcı olmaları, konuyu sahiplenmeleri beklenmelidir.

Tablo 5. Mobbingle Sendikal Mücadele

1	Mobbing durumunda üyenin yanında olduğu hissettirilmeli
2	Mağdur durumdaki üyelere hukuksal destek sağlanmalı
3	Gereksinim duyan mağdurlara psikolojik yardım ve uzman desteği sağlanmalı
4	Üyelere yönelik aydınlatıcı eğitim ve seminerler düzenlenmeli
5	Toplu iş sözleşmelerinde mobbing konusunda işvereni bağlayıcı hükümler için çaba gösterilmeli, kurumsal caydırıcılığı artıracak düzenlemelere kapı açılması sağlanmalı
6	Mobbing konusunda kamuoyu duyarlılığını artırıcı programlar düzenlemeli

Sendikaların duruma göre mağdura psikolojik destek sunma mekanizmaları kurmaları da yine bunlara düşen önemli sorumluluklar arasındadır. Şimdiki durumda kimi sendikaların hukuki destek konusunda birtakım destekleri olsa da *bunlar hem sınırlı hem de görünürlüğü yetersizdir.*

Sendikalar yanında, psikolojik tacize uğrayan çalışanların konuyla ilgili bilgi ve destek alabilecekleri bir başka örgütsel yapı da bu konuda çalışan derneklerdir. Dernekler duruma göre, sorunun tanımlanması ve mağdura yol gösterme konusunda rol alabilmektedir. Mobbinge karşı etkinlik gösteren dernekler özellikle konuya ilişkin bilgi ve belge toplanmasında, kamuoyu yaratılmasında sorumluluk üstlenmektedir.

5. SONUÇ

Mobbing iş yaşamında ortaya çıkan ve çalışan üzerindeki sistematik baskılarla ruhsal yönden onu tüketmeyi amaçlayan davranışlarla karakterize edilmektedir. Bu yönüyle mobbing, bir tür sapkın güç kullanma durumudur. Kurban üzerinde yarattığı yıpratıcı etkiler yanında; iş barışını bozmakta, iş ortamını zehirlemekte ve kurumsal verimliliği sekteye uğratmaktadır. Öte yandan insan hakları alanındaki gelişmelere koşut olarak bireyin fiziksel ve ruhsal bütünlüğünün korunması ve geliştirilmesi yönündeki çabalar ise, her geçen gün daha çok artmakta, belirgin bir toplumsal duyarlık kendisini göstermektedir.

Oluşum ve işleyişi açısından bakıldığında mobbing üç ana ögeyi içermektedir: Kaynaklar, süreç ve sonuçlar. Mobbingin en açık sonucu ise, birey üzerindeki yıkıcı etkilerdir. Dolayısıyla da buna yol açan nedenler ve işleyiş süreci bu tür olgularda ele alınması gereken farklı yönlerdir. Her konuda olduğu gibi, mobbing için de nedenleri bilmeden etkili çözüm üretmenin olanağı yoktur. Bu bakımdan mobbing çalışmalarında dikkat çeken iki odak noktası vardır. Birincisi mobbingi ortaya çıkaran kişisel, kültürel ve psiko-sosyal etmenler; ikincisi ise mobbingin yol açtığı kişisel, kurumsal ve toplumsal sonuçlardır.

Mobbing kaynaklarına bakıldığında, toplumsal değer ve gelenekler yönlendirici etmendir. Toplumsal duyarlık ya da duyarsızlık bu kapsamdadır. Duyarsızlığın öne çıktığı toplumsal kümelerde, kimi mobbing davranışları gelenek üzerinden meşrulaştırılmaktadır. Bunun yanında; kurumsal kültür ve iklim, saldırganın kişiliği ve mağdurun sahip olduğu özellikler de temel mobbing nedenleri olarak öne çıkmaktadır.

İş yaşamında ortaya çıkan çatışma dinamikleri dikkate alındığında mobbing olgusunu tümüyle yok etmek olası değildir. Burada söz konusu olan çalışma alanında sistematik özellikteki taciz davranışlarını uygun yöntemlerle etkisiz kılmaktır. Bu noktada, nedeni ortadan kaldırarak ya da etki alanını sınırlayıp değiştirerek işevrük önlemler üretilebilir görünmektedir.

Sonuç olarak mobbing hem çalışana hem de onun kurumuna zarar veren, bireysel ve kurumsal kapasiteyi olumsuz yönde etkileyen bir olgudur. Bu anlamda mobbingle mücadele stratejileri sorunun çözümünde etkili olabilecek çok boyutlu bir yaklaşım olarak açığa çıkmaktadır. Bunlar içinde kurum içi ve kurumlar üstü

stratejiler mobbingle savaşımın en can alıcı boyutunu oluşturmaktadır. Konunun bireysel yönü dışında, başta medya olmak üzere kamuoyuna da duyarlılık geliştirerek karar vericileri harekete geçirme yönünde farklı sorumluluklar düşmektedir. Başarı için, önerilen mücadele modelinde her bir tarafın üzerine düşen sorumluluğu etkinlikle yerine getirmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Brodsky, C.M. (1976) *The Harrassed Worker*, Lexington Books, Heath and Company.
- Baruch, Y. (2005) Bullying on the net: Adverse Behavior on e-mail and its impact, *Information and Management*, 42 (2), 361-371.
- Cornoiu, T.S. ve Gyorgy, M. (2013) Mobbing in Organizations: Benefits of Identifying the Phenomenon, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 78, 708-712.
- Davenport, N., Schwartz, R.D., Elliot, G.P. (2003) *Mobbing: İşyerinde Duygusal Taciz*, Çev.: O.C. ÖnerToy, İstanbul: Sistem yayıncılık.
- Demirağ, S. ve S. Çiftçi (2017) Psychological intimidation at workplace (Mobbing), *Journal of Psychology and Psychotherapy*, 5 (3), 1-4,
- Duffy M, Sperry L. (2007) Workplace mobbing: Individual and family health consequences. *The Family Journal*. 15(4), 398–404.
- Hecker, T. E. (2007). Workplace mobbing: a discussion for librarians, *The Journal of Academic Librarianship*, 33 (4), 439-445.
- Kehribar, A. ve diğerleri (2017) Çalışma hayatında mobbing: nedenleri, bileşenleri ve ülkemizdeki hukuki durumu, *Bakırköy Tıp Dergisi*, 13 (1), 1-9.
- Leymann (1990), Mobbing and psychological terror at workplaces, *Violence and Victims*, 5(2), 119-126.
- Leymann, H. (1996) The content and development of mobbing at work, *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 5 (2), 165-184.
- Mimaroğlu, H. ve Özgen, H. (2008) Örgütlerde güncel bir sorun: “mobbing”, *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 8 (15) , 201-226.
- Niedl, K. (1996). Mobbing and well-being: Economic and personnel development implications, *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 5(2), 239-249.
- Uluğ, F. ve B. Beydoğan (2009) Kamu örgütlerinde psikolojik taciz, *Amme İdaresi Dergisi*, 42 (1), 55-86.
- Zapf, D. ve Einarsen, S. (2001), Bullying in the workplace: recent trends in research and practice introduction, *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 10(4), 369-373.

HABER ARACILIĞIYLA ŞİDDETİ YENİDEN ÜRETEEN MEDYANIN TERÖRE OKSİJEN SAĞLAMASI: SAVCI MEHMET SELİM KIRAZ ÖRNEĞİ*

Öğr. Gör. Fikriye ÇELİK**

Özet

Medya dördüncü kuvvet olma gücüne eriştiği günden bu yana çeşitli iktidar çevrelerince ehemmiyeti hızla anlaşılan ve egemen güçler tarafından gündemi gerek kurmak gerek meşgul etmek maksadıyla yardımına başvurulmuş başlıca ideolojik aygıtlardan biri olmuştur. Gündemin üst sırasına yerleşecek haberlerin tespitinin bizzat yayın organları tarafından gerçekleştirildiği ve tercih edilen söylem ile konunun öneminin medyadan halka geçişinin sağlandığı bir ortam olarak kitle iletişim araçları propagandasını yapmak isteyen pek çok yasa dışı örgütün de gözünü diktiği bir mecra halini almıştır. Şüphesiz haber metninde kullanılan her söylem bir tercihin ürünüdür. Tıpkı sözcüklerde olduğu gibi görsel malzemenin kullanımının ardında da tercihlerin yattığı ve bu

içeriklerin bir ideoloji taşıyıcısı olarak olayı baştan aşağı yaratabilecek güce sahip olduğu da bilinen bir gerçektir. Buradan hareketle İstanbul Cumhuriyet Savcısı Mehmet Selim Kiraz'ın İstanbul Adalet Sarayı'nda öldürülmesi/şehit edilmesi hadisesinde medyanın yaşananları bir daha unutulmamak üzere zihinlere işleyerek terörist örgüt propagandasının yapıldığı bir mecra olmaktan kaçamadığını düşünmek zor değildir. Zira haber kimi yayın kuruluşlarında örgüt flamaları eşliğinde; ağız bantlı, elleri bağlı halde rehin tutulan Savcı Kiraz'ın başına silah dayamış teröristin görseli ile verilirken bir yandan terörizmin sözcülüğü üstlenilmiş bir yandan da terör destekçilerine umut aşılanırken güçsüz devlet imajı yaratılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Medya, Şiddet, Terör, Terörizm, Savcı Mehmet Selim Kiraz

* 15-16 Kasım 2019 tarihlerinde Ankara'da TİHEK tarafından düzenlenen Şiddet'in Önlenmesi Çalıştayı'nda sözlü olarak tebliğ edilmiştir.

** Cumhuriyet Üniversitesi, İletişim Fakültesi, fcelik@cumhuriyet.edu.tr

GİRİŞ

Müthiş bir bilgi karmaşasının hüküm sürdüğü “enformasyon çağı”nda yaşayan “ağ toplumu” için bilgi sahibi olmak kuşkusuz bugün önceki çağlardan daha zor bir eylem halini alırken bir yandan da her zamankinden daha bilinçli olmayı zorunlu kılmaktadır. Nitekim bugün insanlık hangi bilginin doğru hangi bilginin yanlış, neyin gerçek neyin sahte olduğunu tefrik etmenin imkânlar dâhilinde olmadığı bir “hakikat sonrası” çağın getirisi/götürüsü ile mücadele etmektedir. Bilhassa da yeni iletişim teknolojilerinin ürünü olarak ortaya çıkan sosyal medyanın etik kodlar gözetilmeksizin kaleme alınan her enformasyonun hızla geniş bir alana aktarılmasına fırsat tanıyan doğası, esasında geleneksel medyanın önemini bir kat daha artırmıştır. Bu noktada gerek bilgi almak gerek eğlenmek amacıyla yardımına başvurulmuş medyanın Toplumsal Sorumluluk Kuramı gereği bugün her zamankinden daha fazla kamu yararını gözeten bir anlayışa sahip olması gerekmektedir.

Medya dördüncü kuvvet olma gücüne eriştiği günden bu yana çeşitli iktidar çevrelerince ehemmiyeti hızla anlaşılan ve egemen güçler tarafından gündemi gerek kurmak gerek meşgul etmek adına kullanılan başlıca ideolojik aygıtlardan biri olmuştur. Bu bağlamda medyanın gündem belirleme gücünü daha ziyade “haber” türüne yüklediğinin tespitinde bulunmak güç değildir. Zira “haber”, diğer yayın türlerine göre “gerçek” olduğuna dair ciddi deliller barındıran, bu yönüyle de toplum tarafından “tüketilmesi” daha kolay bir “gerçeğin yansıması”dır.

Gündemin üst sırasına yerleşecek haberlerin tespitinin bizzat yayın organları tarafından gerçekleştirildiği ve tercih edilen dil ile konunun öneminin medyadan halka geçişinin sağlandığı düşüncesinden hareket edip medya ve kamu gündemi ilişkisini kuran “Gündem Belirleme Yaklaşımı” (Yaylagül, 2010: 77-80) ışığında konuya yaklaşıldığında görülecektir ki bu denli büyük bir güce sahip kitle iletişim araçları, kendi propagandasını medya aracılığıyla yapmak isteyen pek çok yasa dışı örgütün de gözünü diktiği bir mecra halini almıştır. Yaşanan bir terör olayı haber değeri taşıyor olmanın yanında bu olayın haber türüne dönüştürülürken geçirdiği dolayım-lama aşaması çoğu kez “stratejik bir eylem” olarak “terör”ün, “stratejik bir söylem” olarak “terörizm”in hedeflerine hizmet etme süreci olarak kendini göstermektedir. Hadisenin medya tarafından sadece “görülmesi”, “halkın gündemine taşınması” dahi terör örgütlerinin popülerliğinin artmasında pay sahibi iken buna ek olarak, haberde tercih edilen söylemin yanı sıra kullanılan görselin de etik ilkelerle çatışma halinde bu-

lunması terör eylemi gerçekleştircilerin medya sayesinde daha büyük kitlelere sesini duyurma imkânına kavuşmasına izin vermekten başka bir şey değildir.

Terörist grup tarafından gerçekleştirilen herhangi bir bombalı eylem sayıyla sabit insanın hayatına mal olurken bu olayın yayın kuruluşları tarafından etik değerleri çiğneyerek haberleştirilip kopmuş bacak, bedenden ayrılmış kafa görüntüleri eşliğinde sunulması teröre açıktan oksijen sağlamak/olmak anlamına gelmektedir. Wiewiorka'nın da vurgusuna göndermede bulunmak gerekirse; medyanın terör olaylarında sergilediği “son dakika” haberciliği, teröristlerce gerçekleştirilen saldırılarda zarar gören insanların “kurban” sıfatıyla sunulması aile dramlarının ekrana taşınması, güçlü bir terörist imajının oluşmasına katkıda bulunmak şeklinde okunmayı hak etmektedir (Wiewiorka, 2004: 29).

Dünyanın hangi noktasında örgütlenme yoluna gittiği önemli olmaksızın bütün terör grupları basında haber olmayı hedeflemekte; bilhassa da televizyon haberlerine konu olmayı amaçlamaktadır. Nitekim terör olaylarının gerçekleştiği saatlere dikkat edilecek olursa her biri özellikle akşam ana haber bültenlerine yetiyecek şekilde planlanmaktadır. “İlk kez Gus Martin tarafından tanımlanan medya merkezli terörizm (*media oriented terrorism*) bilinçli biçimde medyanın ilgisini çekecek şekilde ve medya aracılığıyla düzenlenmekte olan” (Avşar, 2017: 120) terör eylemlerine dikkat çekerek bu yargıyı kuvvetlendirmektedir. Terör ve medya arasında simbiyotik bir ilişkinin var olduğu düşünüldüğünde terör olaylarının medyada yer bulmasını yalnızca örgütler lehine işleyen bir süreç olarak ifadelendirmek konunun bütün yönleriyle anlaşılması hususunda yetersiz kalmaktadır. Zira Jenkins'in (1980: 1-8) bilhassa da haber medyasındaki kullanımına bağlı olarak dikkat çekici bir kelime olmayı başaran “terörizm”in tiyatrodan ibaret olduğu, terör sevicilik yaptığı gerekçeyle eleştiriye uğraması gerektiği yönündeki değerlendirmesi ışığında meseleye yaklaşıldığında; medyanın da terörden beslenen yanına işaret etmek bir tür zorunluluk şeklinde kendini göstermektedir.

Gazete sayfalarını tiraj uğruna, televizyon ekranlarını reyting adına terör olaylarıyla meşgul etmek; yanı sıra bu tür içeriklere süre, sayfa sınırı tanımadan geniş yer açmak beraberinde çeşitli sorunları da getirmektedir. Olay nasıl planlandı, nasıl gerçekleştirildi; eylemde ne tür bir patlayıcı kullanıldı; patlayıcının türü hangi örgüte işaret ediyor gibi sorular üzerine kurulu metinler örgütlerin bir tür manifestosu rolünü üstlenmekten kaçamamaktadır. Şüphe yok ki terör örgütleri hedefe varmada kitle iletişim araçlarının nasıl kritik bir role sahip olduğunun farkında olarak korku

ve panik atmosferini yaratmak ve yaymak için medyanın gücünden yararlanmaya çalışmaktadırlar (Pereşin, 2007: 16).

Bilhassa da tartışma programlarında “analiz” adı altında kamuoyuyla paylaşılan her bir detay ilerleyen süreçte meydana gelecek muhtemel terör olaylarına kapı açmaktadır. Ağır bir bilançonun söz konusu olduğu hadiselerde güvenlik güçlerinin nerede, nasıl bir yanlış yaptığına dair tespitlerin ekran önünde yapılması hem terör gruplarına psikolojik güç sağlamak hem de kendilerini tartma imkânı sunmaktadır. Elbette medyanın bütün şiddet içerikli hadiselerde özdenetimini geliştirip sorumlu davranmayı mesleki pratik haline getirmesi öncelikli ilkelerin başında gelmektedir; ancak terör olaylarında daha hassas hareket edilmesi, kamu yararının öncelikli amaç kabul edilmesi çoğu zaman hayati önem taşımaktadır. Zira terör eylemlerinin medyada bu denli geniş yer bulması diğer örgütleri de acilen faaliyette bulunmaya itmekte; eylemde bulunan örgüte muhalif başka bir örgütün de “ses getiren” bir eyleme imza atması adeta bir tür gereklilik gibi kendini göstermektedir.

Dikkatten kaçmaması gereken bir başka husus da medyayı ve dolayısıyla halkın gündemini fazla meşgul eden özeldir terör genelde şiddet olaylarının bir süre sonra meşru olarak algılanmaya başlaması, sürekli aynı haberlere maruz kalan kamuoyu nezdinde de sıradan bir hadise durumuna gelmesidir. Medyanın üstlendiği meşrulaştırma vazifesi haber medyasının kullandığı dil sorunsalı ile kendini göstermektedir. Şüphesiz haber metninde kullanılan her kelime bir tercihin ürünüdür. Tıpkı sözcüklerde olduğu gibi görsel malzemenin kullanımının ardında da tercihlerin yattığı ve bu içeriklerin olayı baştan aşağı yaratabilecek güce sahip olduğu da bilinen bir gerçektir. Bu itibarla İstanbul Cumhuriyet Savcısı Mehmet Selim Kiraz’ın İstanbul Adalet Sarayı’nda öldürülmesi/şehit edilmesi hadisesinde medyanın yaşananları bir daha unutulmamak üzere zihinlere işleyerek örgüt propagandasının yapıldığı bir mecra olmaktan kaçamadığını düşünmek zor değildir. Zira haber kimi yayın kuruluşlarında örgüt flamaları eşliğinde; ağız bantlı, elleri bağlı halde rehin tutulan Savcı Kiraz’ın başına silah dayamış teröristin görseli ile verilirken bir yandan terörizmin sözcülüğü üstlenilmiş bir yandan da terör destekçilerine umut aşılanırken güçsüz devlet imajı yaratılmıştır.

1. TERÖR-TERÖRİZM KAVRAMLARI

“Terör” ve “terörizm” kavramları aynı anlama gelmemekle birlikte her ikisi de bir strateji ürünüdür; biri diğerini doğuran, birbirinden doğan ve nihai sonuçta amaca yönelik sergilenen aracın ifadeye büründürülmüş halidir.

Latince'den "yıldırma, cana kıyma ve malı yakıp yıkmaya, korkutma, tedhiş" (TDK, 2019) şeklinde bir tanıma kavuşarak Türkçe'ye geçen "terör" (terreur-terror) kelimesi bugün bilinen anlamıyla ilk kez Fransız Devrimi'nden sonra kullanılmaya başlamıştır (Yayla, 2015: 335). Thornton'un (1964: 73, Aktaran: Yayla, 2015: 337) ifadelendirdiği şekliyle "normal sayılamayacak metotlarla siyasal davranışları etkilemeyi amaçlayan sembolik hareketler" olarak kendini gösteren "Terörizm" kavramı ise tarih boyu değişim arz eden dönemlerin kendi içinde tanım kazanmış, bilhassa da döneme ait teknoloji bu farklılaşmada pay sahibi olmuştur. Nitekim çağdaş yahut modern terörizm 19. yüzyılın sonlarında Çarlık Rusya'da faaliyet gösteren Narodnaya Volya örgütüyle (Avcı ve Demir, 2017: 4) görünürlük kazanmakla beraber Martin'e göre "terörizm" in kökünü modern dünyada değil Antik Çağ'da aramak gerekmektedir (Martin, 2017: 50). "Belirli amaçlara ulaşmak üzere tedhiş yolunu tutarak şiddete, cürmî eylemlere başvurulması eskiden beri görülen bir uygulama biçimi" (Dönmezer, 1978: 59) olan "tedhişçilik bir doktrin değildir; fakat bir eylem tarzıdır" (Dönmezer, 1972: 20, Aktaran: Yayla, 2015: 339). Zira terörizmin totaliter bir silah, bir tür strateji olduğu bilinen bir gerçektir (Altuğ, 1987: 47). Wilkinson'ın (2002: 144) geliştirdiği "bireyleri, grupları, toplulukları ya da hükümetleri, teröristlerin siyasal amaçlarına hak versinler diye, düzenli olarak, yıldırmaya dönük öldürme ve yok etme eylemlerine, öldürme ve yok etme tehdidine başvurmayı" içerimleyen tanımdan yola çıkarak "terörizm" in iyi planlanmış bir şiddet üreticisi olduğunu söylemek mümkün olmakla beraber çağdaş toplumların dönüşümünü etkilemek ve küresel bir tehdit sunmak gibi iki önemli potansiyele sahip olduğu da bilinen bir gerçektir (Pereşin, 2007: 6).

Bilindiği ve Mallin'in de işaret ettiği üzere "terörizm" psikolojik bir savaştır (Mallin, 1978: 391); gerçekleştirilen eylemin zarar vermektense ziyade taraftar bulmak, üstün hissetmek ve korku üretmek yönünde sonuç vermesi beklenmektedir. Hoffman'ın (2003, ss. 120-121, Aktaran: Pereşin, 2007: 9) bu yönü sebebiyle "terörizm" i, "sapkın bir gösteri işi" olarak tanımladığı görülmektedir. Bu gösteri modern çağda eskisine oranla daha kolay izleyici bulmakta, teröristlerin eylem gerçekleştirdikleri alan ya da bölgeleri genelde teknoloji özelde internet, televizyon yayınları sayesinde aştığı görülmektedir (Martin, 2017: 27).

2. GÜNDEM BELİRLEME YAKLAŞIMI

Toplumlar yaşananlara dair haber almak adına medyaya başvurmanın yanında, medyanın elde ettiği bilgiyi takdim biçimleriyle konuların ya da sorunların ne derece öneme sahip olduğu hususunda da yönlendirilmektedir (Yüksel, 2001: 22).

Gündemin üst sırasına yerleşecek haberlerin tespitinin bizzat yayın organları tarafından gerçekleştirildiği ve tercih edilen dil ile konunun öneminin medyadan halka geçişinin sağlandığı düşüncesinden hareket edip medya ve kamu gündemi ilişkisini “gündem belirleme” adı altında ilk kez Maxwell McCombs ve Donald Shaw kurmuş; kendilerinden sonraki gündem kurmaya yönelik çalışmaların sağlam temellere oturmasını sağlamışlardır (Yaylagül, 2010: 77-80). Nitekim 1972 yılına ve “gündem belirleme”, ismine kavuşana kadar konuya ilişkin pek çok çalışma yapılmıştır. 1922 yılında ilk kez Walter Lippmann’ın kamu gündemi ile medyanın gündemi arasında ilişki bulunduğu gerçeğini saptaması teorinin başlangıcı kabul edilmektedir (Özçetin, 2019: 88). Tıpkı Lippmann ve “gündem belirleme” üzerine düşünüp bu görme biçiminin gelişmesinde katkısı bulunan diğer düşünürlerin de iddia ettiği gibi medyada öne çıkan baskın unsurlar halkın nezdinde de diğer konulara göre öncelikli, önemli hale gelmektedir.

Medyanın gündem kurma düşüncesinin özünde halkın görüşlerinin kitle iletişim araçları tarafından sunulandan anlamlı bir biçimde etkilendiği varsayımı bulunmaktadır (Erdoğan ve Alemdar, 2010: 161). Kuşkusuz yaklaşımın temel düşüncesini “basın çoğu zaman insanlara ne düşüneceklerini söylemede başarılı olmayabilir, fakat okurlara ne hakkında düşüneceklerini söylemede fevkalade başarılıdır” (Yüksel, 2001: 35) şeklindeki meşhur ifadesi ile dile getirirken Cohen, ilerleyen süreçte gelişecek “medyanın nasıl düşünüleceğine de karar veren mekanizma olduğu” düşüncesine de kapı aralamıştır. Bu anlayış etrafında şekillenen pek çok çalışmanın, basının kendisine yüklenen misyonun aksine toplumdaki gerçekleri olduğu gibi yansıtan bir ayna olmadığı hususunda fikri birleşimine vardığı görülmektedir (Tekinalp ve Uzun, 2009: 128).

3. ETİK İLKELERLE ÖRTÜŞMEYEN HABERCİLİK ANLAYIŞININ ŞİDDETİ YENİDEN ÜRETMESİ

Gündem Belirleme Yaklaşımı’ndan yola çıkarak Türkiye’de de gündemi kuran en önemli gücün medya olduğunu söylemek, mümkündür. Türkiye’nin gündemini başta terör olayları olmak üzere “şiddet” teması üzerine inşa edip kana hapsolmuş bir medya görüntüsünden uzak durmak, kitle iletişim araçlarının “özdenetim” yoluyla kendisine koyduğu başlıca kurallardan biri olmalıdır. Toplumlara sinir uçlarının tahribatına yol açıp organizmanın kalıcı hasar görmesinde; hasarın onarılması adına

verilen terörlle mücadelenin kronikleşmesinde medyanın öneminin ve durduğu yerin tespiti iyi yapılmalıdır.

Burada altını çizmekte yarar görülen bir başka mühim mesele de özelde terör olayları genelde şiddet içeren olayların haberleştirilmesinde olayın öyküye dönüşürülmesine imkân veren dolayımllama aşamasında (Rigel, 2000: 179-180) yaşanan etik sorunlardır. Bu aşamada bilinmesi gereken ilk husus bütün detaylarına kadar verilen olayın başka eylem planlayıcılar için örnek teşkil ettiği gerçeğidir.

Bahsi geçen etik sorun yalnız terör haberlerinde kendini göstermemekte; yanı sıra diğer şiddet içerikli haberlerde de izlerkitlenin karşısına çıkmaktadır. Tam da bu noktada Münevver Karabulut cinayeti hafızaları zorlamaktadır.¹ Zira bu olay medyanın iyi sınav veremediği hadiselerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Cinayetin nasıl işlendiğinden cinayet aletinin boyutuna, cinayette kullanılan testerenin nereden temin edildiğinden cesedi kolay taşıma yolu olarak hangi yöntemle başvurulduğuna kadar bütün detaylar kamuoyunun bilgisine sunulmuş; ardından neredeyse aynı yöntemle işlenen Özgecan Aslan cinayetinin baş göstermesi gecikmemiştir.² “Özgecan Aslan cinayetinde iğrenç detaylar” (Sözcü, 2015), “Özgecan Aslan cinayetinde Türkiye’yi kahreden detay” (Milliyet, 2015), “Özgecan Aslan cinayetinde korkunç detaylar ortaya çıktı” (Habertürk, 2015), “Özgecan’ın katili o vahşeti en ince detaylarına kadar böyle anlattı” (Sabah, 2015); hadiseyi halka duyuran medyanın kullandığı başlıklardan yalnızca birkaçı olmakla birlikte şiddet içeren olayların haberleştirilmesi esnasında sahip olduğu tutumu göstermesi bakımından da kuşkusuz kanıt niteliğindedir. Son dönemde yaşanan intihar vakalarına medyanın yine haddinden fazla eğilim gösterdiği düşünüldüğünde; ilk toplu intihar ile son intiharın aynı yöntemle, siyanür ile gerçekleşmesi tam da beklenen bir sonuç olarak karşımızda durmaktadır.³ Nitekim erişimin zor olduğu siyanüre hangi yollardan

¹ 3 Mart 2009 tarihinde İstanbul Etiler’de çöp konteynerinde bulunan gitar kutusunda başı gövdesinden ayrılmış bir kadın cesedine ulaşılmış, yapılan incelemeler sonrası cesedin Münevver Karabulut [18]’a ait olduğu ortaya çıkmıştır (NTV, 2009).

² 11 Şubat 2015 tarihinde Mersin’deki ailesinin yanına gitmek üzere minibüse bindiği, ancak üç gündür kayıp olduğu gerekçesiyle ailesi tarafından Emniyet’e kayıp başvurusu yapılan ve başlatılan inceleme sonucu yakılarak öldürüldüğü tespit edilen Özgecan Aslan [20] hadisesi şiddet içerikli olayların medyada temsilinin etkilerini göstermesi bakımından kıymetlidir. Bütün detaylarıyla medyada kendine yer bulan cinayetin, işleniş biçimi bakımından Karabulut cinayetiyle benzerlik arz ettiği görülmektedir (Sabah, 2015).

³ 5 Kasım 2019 tarihinde İstanbul Fatih’te dört kardeş evlerinde ölü bulunmuş; Adli Tıp Kurumu tarafından yapılan otopsi sonucunda kardeşlerin siyanür atarak intihar ettiği belirlenmiştir. Bu olayın hemen ertesinde, 8 Kasım 2019’da Antalya’da bir baba, eşi ve çocuklarıyla birlikte siyanür içerek intihar etmiştir. Ardından 15 Kasım 2019’da aynı yöntemle gerçekleşen intihar vakasına İstanbul Bakırköy’de rastlanmıştır; 5 Aralık 2019 tarihinde bir siyanürle intihar haberi de Sakarya’dan gelmiştir (CNN Türk, 2019; Habertürk, 2019; NTV, 2019).

ulaşılabilirliğine dair detaylı aktarımda bulunan haberlerin içeriğinde siyanürün kaç saniye içinde öldürme gücüne sahip olduğu bilgisi de kendine yer bulmuştur.

Şiddet içerikli haberlerle kamuoyunun gündemini gereğinden fazla meşgul eden medyanın gerçekleştirdiği bir başka işlev de kuşkusuz yaşananların kanıksanmasını sağlamak, olanlar karşısında hissiz bir toplum oluşmasına kapı aralamaktır. Şehit haberlerinin medyada veriliş biçimi bu yargının doğruluğunu kanıtlamak bakımından iyi bir göstergedir. Toplumu hassas noktasından yakalayarak daha fazla tiraj, daha çok reyting sağlayıp haberi satma gayretiyle hareket eden medya bu tür haberleri adeta birer sömürü aracı addetmektedir. Haber bültenleri başta olmak üzere basında “tezkeresine üç gün kalmıştı”, “bir ay önce evlenmişti” yahut “yeni doğan bebeğini kucağına alamadı” şeklinde öykü formatı altında sunulan haberler gerçek ile bağı kopmuş bir kurgu haline gelmektedir.

4. BİR TERCİH ÜRÜNÜ OLARAK HABERDE GÖRSEL KULLANIMI

“Gerçeğin yansıması” şeklinde tabir bulan “haber” esasında bir “söylem”, kurgu süreci sonucu oraya çıkan bir yazı türüdür. Bu süreçte haber, dolayısıyla haber metnini oluşturan dil ve yanı sıra metne dâhil görsel; sınıfsal, etnik, dinsel pek çok faktörün adeta üzerinde mücadele yürüttüğü bir alan halini almaktadır. Bu mücadele alanında okurun karşısına çıkan her unsur ideolojinin bir taşıyıcısı durumundadır. Aynı olayın farklı yayın kuruluşlarında başka bir söylem ile verilirken evrilmesi bu sebeptendir. Nitekim van Dijk’ın da dikkat çektiği üzere haberde kullanılan sözcükler bir yandan muhabirin bakış açısının ürünü iken diğer taraftan çalıştığı yayın kuruluşunun ideolojisinin bir yansımasıdır (van Dijk: 82-83). Bu taraflı görme biçimi sözcüklerin yanı sıra fotoğraf, grafik gibi içeriklerde de yankısını bulmaktadır. Şüphesiz bu içeriklerin her biri birer işaret, birer göstergedir. “İdeolojinin alanı işaretlerin alanı ile örtüşür. Biri ne ise diğeri de odur. Nerede bir işaret varsa orada ideoloji de mevcuttur. İdeolojik her şey semiyotik değere sahiptir” (Volosinov, 1973: 10). Buradan hareketle bir söylem olarak haber metnini oluşturan sözcüklerin, anlamların şeffaf bir taşıyıcısı olmadığını; güç/iktidar sahibi kişi ve grupların söylemlerinin temsilinde “işaret”in aktif rol üstlendiğini görmek mümkündür (İnal, 1996: 46).

5. SAVCI MEHMET SELİM KIRAZ ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN TERÖR-MEDYA İLİŞKİSİ

31 Mart 2015 tarihinde İstanbul Cumhuriyet Savcısı Mehmet Selim Kiraz’ın İstanbul Adalet Sarayı’ndaki makamında iki terörist tarafından sekiz saatlik rehin

alma eylemi sonrasında öldürülmesi/şehit edilmesi hadisesinde medya etik ilkelerle bağdaşmayan bir tutum sergilemiş, terör örgütü propagandasının yapıldığı mecra şeklinde bir görünüme sahip olmuştur. Savcı Kiraz'ın rehin alındığı esnada eylemlerden biri tarafından kaydedilen fotoğrafın medyada yayımlanması, Basın İlan Kurumu'nun 39 gazeteyle 1-12 gün arasında değişen ilan kesme cezası vermesini doğurmuştur (TRT Haber, 2019). Yanı sıra bahse konu fotoğrafları yayımlayan Hürriyet, Cumhuriyet, Milat gibi gazeteler başta olmak üzere bazı televizyon ve ajanslar Savcı Kiraz'ın cenazesine kabul edilmemiştir.

Bu habere ilişkin cezai yaptırımın gerekçesi ise; Basın İlan Kurumu tarafından uygulamaya konan 7 maddelik Basın Ahlak Esasları'nda açıkça belirtildiği üzere "suça tahrik veya teşvik edecek ve suç ile mücadeleyi etkisiz kılacak yayın yapılamaz", "şiddet ve terörü özendirerek, uyuşturucu maddeler ve her türlü örgüt suçları ile mücadeleyi etkisiz kılacak yayın yapılamaz" (BİK, 2019); Basın Meslek İlkeleri'nde yer aldığı şekliyle "gazeteci, şiddet, nefret, zorbalık ve ayrımcılığı özendirici, insani değerleri incitici yayın yapamaz" (Basın Konseyi, 1988) kurallarına riayet edilmesidir.

Çalışmada Basın İlan Kurumu'nun cezai yaptırım uyguladığı 39 gazeteden 10'u inceleme kapsamına alınmış, bilhassa haberi etik değerlerle bağdaşmayacak zihniyetle manşet ve sürmanşetten veren yayınların araştırmaya dâhil edilmesine özen gösterilmiştir. Nitekim manşet; gazete logosunun hemen altında büyük puntolarla verilen günün en önemli haberinin başlığıdır; "gazeteyi sattıran haberdir." Sürmanşet ise yine gazetenin logosunun üstünde bulunan konumu itibarıyla önem kazanıp tartışmasız bir biçimde gündemi belirleyen en önemli haberdir (Rigel ve Çağlar, 2010: 54). Bahse konu haberi manşet yahut sürmanşetten gören Birgün, Cumhuriyet, Hürriyet, Milat, Posta, Sözcü, Taraf, Vahdet, Yeniçağ, Yurt gazetelerinin yalnızca görsel kullanımı bakımından çalışmada incelemeye dâhil edilmesi bu münasebetlerdir.

İlgili haber, cezai yaptırıma uğrayan yayın kuruluşlarında örgüt flamaları eşliğinde; ağzı bantlı, elleri bağlı halde rehin tutulan Savcı Kiraz'ın başına silah dayamış teröristin görseli ile okur/izlerkitlenin karşısına çıkmış; bu sayede medya terör propagandasının yapıldığı bir alan konumuna gelmiştir. Keza görseli kaydedip paylaşan da eylemi gerçekleştiren iki teröristten biri olduğu düşünüldüğünde hem bu fotoğrafı kullanan medya hem de medya aracılığıyla fotoğrafa maruz kalan halk, olan biteni terörist özetinde terörün gözünden görmüştür. Nitekim terör grupları modern teknolojilerle do-

nanmış kitle iletişim araçlarını güçlü bir silah olarak kullanmakta, örgütün istekleri doğrultusunda yapılan yayınlarla medyanın örgüt çıkarlarına hizmet etmesi sağlanmaktadır. (Pereşin, 2007: 7). Savcı Kiraz hadisesinde medyanın durduğu yer de tam olarak bu kanıyı kanıtlar niteliktedir. Bütün bunların yanında eylemi gerçekleştiren iki terörist üzerinden örgüte mikrofon uzatılmış, rehin alma esnasında örgüte söz hakkı tanıyan bir mülakat gerçekleştirilmiş ve bu mülakat ertesi gün gazetede tam sayfa halinde, “Bu Eylem Mecbur Bırakıldığımız Eylem”⁴ başlığı eşliğinde verilmiştir.

Bahse konu haberin medyada bu minvalde kendine yer bulması aşamasında kitle iletişim araçlarının yerine getirdiği işlevi yedi maddede değerlendirmek mümkündür:

1. Bahsi geçen terör örgütünün varlığından haberdar olmayan izlerkitleyi örgütten haberdar etmek.⁵
2. Örgütün flamasına dair bilgisi olmayan izlerkitleye flama tanıtımı yapmak.⁶
3. Herhangi bir olay yaşandıktan sonra eylemi üstlenmek için birbiriyle yarışacak kadar eylemleri örgüt adına yaşam kaynağı addeden bir örgütün reklamını yapmak.⁷
4. Savcısı Mehmet Selim Kiraz vakasında; Savcı üzerinden devletin ne kadar güçsüz, rehin alanlar üzerinden örgütün ne denli kudretli olduğuna dair kanı oluşturmak.⁸
5. Halkın kalbine korku indirmek, örgüt sempatanlarının örgüte bağlılığını artırmak.⁹
6. Eylemde hayatını kaybeden insanların kişilik haklarını zedelemek, ölü seviçilik yapıp ölen insanlar üzerinden prim sağlamak, geride kalan yakınlarına saygı duymamak.
7. Bu tür olayların ardından sorumlu davranıp oto-sansürünü geliştirememiş basına yayın yasağı getirmek zorunda kalan devleti uluslararası arenada basın özgürlüğünü tanımayan bir zihniyet durumuna düşürmek.

⁴ Ek-1

⁵ Ek-2

⁶ Ek-3

⁷ Ek-4

⁸ Ek-5

⁹ Ek-6

SONUÇ

Sonuç olarak; tercih edilen söylemin ve görsel içeriğin zahmetsiz bir propagan-da malzemesi olduğunun farkında olarak yahut olmayarak kurgulanan her haberle birlikte terör örgütleri hem toplumun kalbine korku yerleştirmekte hem de artırdığı popülerliği sayesinde örgüt sempatanlarına güç vermekle beraber, gerçekleştirilen eylemin haklılığı vurgusunda bulunmaktadır. Kuşkusuz bütün bunlar medya marifetiyle kolayca gerçekleşmektedir. Nitekim bu çalışma kapsamında araştırılan Savcı Mehmet Selim Kiraz örneği de medyanın terör olaylarında kritik bir noktada durduğunu ve uyguladığı pratikler neticesinde bizzat kendi tercihi sonucu teröre oksijen olduğunu kanıtlar mahiyettedir.

Genel itibariyle medyanın şiddet olgusu çerçevesinde sorunlu bir yayıncılığa imza attığı, özelde terör olaylarında sorumlu davranıp etik değerleri göz önünde tutarak yayın yapmadığı ve bu sayede teröre can olmayı başardığı düşüncesi haklılık payını Savcı Kiraz vakasında da göstermiştir. Basın İlan Kurumu'nun cezai yaptırımına uğrayan 39 gazete arasında bulunup hadiseyi manşet veya sürmanşetten gören 10 gazete, terör haberlerinde görsel malzemenin ne şekilde kullanılmaması gerektiğine dair örnek teşkil etmesi bakımından bir tür delil niteliği taşımaktadır. Buradan hareketle Cumhuriyet, Hürriyet, Sözcü, Posta, Vahdet, Yurt olayı manşetten; Milat ve Yeniçağ sürmanşetten görerek hadisenin en önemli gündem maddesi olduğuna vurgu yapmıştır. Gazetelerin bahse konu 1 Nisan 2015 tarihli sayıları incelendiğinde; haberi birinci sayfadan okura ulaştırmanın yanında dikkat çekiciliği artırmak adına bir de görselin dilinden yararlandığı, terörün şiddet içeren yüzüne reklam maskesi geçirildiği, rehin alma ile başlayıp öldürme ile sonuçlanan olayın devletin itibarını gözetmeden okura aktarıldığı görülmektedir.

Savcı Mehmet Selim Kiraz'ın öldürülmesi olayından yola çıkarak terör özelinde şiddet unsuru barındıran hadiselerde; olayın bilgisi alınıp, kurgusu yapıp ana haber bülteninde tüketiciye sunulmak üzere adeta yayın kuruluşlarına zaman tanıyan terörist örgütlerin sesinin medya üzerinden bütün bir halka, dahası gelişen teknolojiyle birlikte dünyaya servis edildiği artık bilinen ve türlü olaylarla da kanıtlanan bir gerçektir. Buradan hareketle bir tür aracılığa soyunan medyanın sahip olduğu güçten bu tür eylemleri mahrum bırakması kuşkusuz terörün ve terörizmin oksijensiz kalması sonucunu doğuracaktır. Daha sorumlu, etik ilkelerle daha barışık, ticari kuruluş olmaktan çok varlık sebebinin kamu yararı adına hareket etmek olduğu bilincinde bir basın; medyanın "bir şiddet türü olarak terör"ün yapım ve yayın ayağı addedilmesinin önündeki en büyük engel olacaktır.

KAYNAKÇA

- Altuğ, Yılmaz. “Terörizm Sorunu”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 1987, Cilt 52, 1(4), 47-99.
- Avcı, Engin ve C. K. Demir. “Terörizm Çalışmaları: Türkiye’deki Araştırmalara İlişkin Betimsel Bir Analiz”, *Güvenlik Stratejileri*, 2017, Yıl 13, 26, 1-45.
- Avşar, Zakir. “İnternet Çağında Medya, Terör ve Güvenlik”, *TRT Akademi*, 2(3), 116-132.
- Basın İlan Kurumu, 2019, <https://www.bik.gov.tr/basin-ahlak-esasleri> (29.10.2019).
- Basın Konseyi, 2019, <http://basinkonseyi.org.tr/basin-meslek-ilkeleri> (29.10.2019)
- Baudrillard, Jean. *Tüketim Toplumu Söylenceleri/Yapıları*, (Çev. Ferda Keskin, Hazal Deliceçaylı), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2012.
- Chomsky, N., E. Herman, G. O’Sullivan ve A. George. *Terörizm Efsanesi*, (Çev. Bahadır Sina Şener), Ankara: Ayraç Yayınevi, 1999.
- CNN Türk, 2019, <https://www.cnnturk.com/turkiye/fatih-te-4-kardes-evlerinde-olu-bulundu> (25.10.2019).
- Dönmezer, Sulhi. “Milletlerarası Tedhişçilik”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 1978, Cilt 44, 1(4), 55-70.
- Erdoğan, İrfan ve Korkmaz Alemdar. *Öteki Kuram*, Ankara: Erk Yayınları, 2010.
- Habertürk, 2015, <https://www.haberturk.com/gundem/haber/1043120-ozgecan-aslan-cinayetinde-korkunc-detaylar-ortaya-cikti> (25.10.2019).
- Habertürk, 2019, <https://www.haberturk.com/antalya-haberleri/73258108-antalyada-4-kisilik-aile-olu-bulundu-siyanur-suphesi-var> (25.10.2019).
- İnal, Ayşe. *Haberi Okumak*, İstanbul: Temuçin Yayınları, 1996.
- Jenkins, B. Michael. “The Study of Terrorism: Definitional Problems”, *The Rand Paper Series*, California: The Rand Corporation, 1980, 1-10.
- Martin, Gus. *Terörizm: Kavramlar ve Kuramlar*, (Çev. İhsan Çapcıoğlu, Bahadır Metin), Ankara: Adres Yayınları, 2017.
- Milliyet, 2015, <https://www.milliyet.com.tr/gundem/ozgecan-aslan-cinayetinde-turkiyeyi-kahreden-detay-2013849> (25.10.2019).
- NTV, 2009, <https://www.ntv.com.tr/turkiye/10-adimda-munevver-karabulut-cinayeti,-yOwVX2GNEUaNMoZoQCz9KA> (25.10.2019).

- NTV, 2019, https://www.ntv.com.tr/turkiye/bakirkoyde-bir-dairede-3-kisi-olu-bulundu-otopsi-de-siyanur-cikti,IIIrMXDiFEm-4_XBpO7_QQ (25.10.2019).
- Özçetin, Burak. *Kitle İletişim Kuramları: Kavramlar, Okullar, Modeller*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2019.
- Perešin, Anita. “Mass Media and Terrorism”, *Medij. istraž.* (god. 13, br. 1) 2007, (5-22).
- Rigel, Nurdoğan ve Şebnem Çağlar. *Kanatlı Kelimeler: Örneklerle Haber Tasarımı*, İstanbul: Anonim Yayıncılık, 2010.
- Rigel, Nurdoğan. *İleti Tasarımında Haber*, İstanbul: Der Yayınları, 2000.
- Sabah, 2015, <https://www.sabah.com.tr/gundem/2015/02/13/universiteli-ozgecan-aslan-yakilarak-olduruldu> (25.10.2019).
- Sabah, 2015, <https://www.sabah.com.tr/yasam/2015/02/15/ozgecanin-katili-o-vahseti-en-ince-detaylarina-kadar-boyle-anlattı> (25.10.2019).
- Sözcü, 2015, <https://www.sozcu.com.tr/2015/gundem/ozgecan-aslan-cinayetinde-igrenc-detaylar-744846>, (25.10.2019).
- Tekinalp, Şermin ve Ruhdan Uzun. *İletişim Araştırmaları ve Kuramları*, İstanbul: Beta Yayınları, 2009.
- TRT Haber, 2019, <https://www.trthaber.com/haber/turkiye/savci-kirazin-fotograflarini-yayimlayan-gazetelere-ceza-190666.html> (01.11.2019).
- Türk Dil Kurumu (TDK), <https://www.tdk.gov.tr> (25.10.2019).
- Van Dijk, Teun. *News as Discourse*, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publishers, 1988.
- Volosinov, Valentin. *Marxism and the Philosophy of Language*, (Transted. Ladislav Matejka ve I. R. Titunik), New York: Seminar Press, Inc, 1973.
- Yayla, Atilla. “Terörizm: Kavramsal Bir Çerçeve”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 2015, 45.
- Yaylagül, Levent. *Kitle İletişim Kuramları: Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar*, Ankara: Dipnot Yayınları, 2010.
- Wieviorka, Michel. *The Making of Terrorism*, (Translated. David Gordon White), Chicago: University of Chicago Press, 2004.
- Wilkinson, Paul. Terör ve Terörizm: Kavramlar, Özellikler ve Tipoloji, 142-162. İçinde: Silinmiş Yüzler Karşısında Terör, (Ed: Cemal Güzel). Ankara: Ayrac Yayinevi, 2002.
- Yüksel, Erkan. *Medyanın Gündem Belirleme Gücü*, Konya: Çizgi Kitabevi, 2001.

Ek-2:

EMEKLİLERE 100 LIRA ZAM GELİYOR # 9. SAHIFADA

BUGÜN DR. ENDER SARAC **SIFALI BİTKİLERLE TEDAVİ**

Tansiyon ▶ Depresyon
Uykusuzluk ▶ Baş Ağrısı
Yorgunluk ▶ Kolesterol ▶ Prostat
Memoroid ▶ Cinsel Gücü Artırma
Cinsel İstegi Artırma

16 SAYFALIK DERGİ HER GÜN BEDAVA

YARIN 'KAHVE FALINA NASIL BAKILIR?' DERGİSİ

4 TAM SAYFA BULMACA GAZETESİ POSTA İLE BEDAVA

Posta Türkiye'yi ve insanları çok seviyoruz

DR. SINAN GÖKER **LAZER TEDAVİSİ** # 12. SAHIFADA

YAŞAR OZAY **EKO EĞİTİM** # 10. SAHIFADA

www.posta.com.tr

KARANLIK TÜRKİYE

Türkiye dün kabus gibi bir gün yaşadı. Tüm yurtta elektrik kesildi, hayat durdu. Devletin ne olduğu konusunda hiç bir bilgisi yoktu! Aynı saatlerde İstanbul Adalet Sarayı'na elini kolunu sallayarak giren iki terörist, Savcı Mehmet Selim Kiraz'ı şehit etti. 236 askerin hapis yattığı Balyez davası düştü. Tüm sanıklara beraat çıktı. Ve kumpas tesclilendi.

ELEKTRİK ALAMADIK

MALİYETİ 1 MİLYAR DOLAR
Türkiye dün saat 10.30'da tamamen elektrik kesildi. Kesintinin sebebi, Türkiye'nin çok oldugu batıdaki bir enerji santreline yapılan saldırı. Kesinti 30 dakika içinde durduruldu. Kesintiye daha sonra da köylere, özellikle yazın elektrik kesildi. Sadece İstanbul'da elektrik kesildi. Kesinti saat 10 saat 30 dakika sonra durdu. Türkiye'nin enerji sektörüne yapılan maliyeti 1 milyar dolar oldu.

BAKAN BİLE BİLMİYORMUŞ!
Gözetimden sonra Bakanın kesintiye bakılmadık, saat 10.42'ye ilk kesintiden 30 saat 4 dakika sonra tüm Türkiye'ye yapıldı. Kesinti sadece elektrik kesilmemesi için Operasyonu hızla ön, elektrik kesildi ve tahliye edildi.

ÖZELER EYLEM NE YAPTI?
Elektrik kesintisi Osmen ile İstanbul'da ilk oldu. 1. Adana'da kesintiden önce, bakılmadık oldu. Bir yerde kesintiyen bir yerde kesinti. Kesintiye sebep oldu. Türkiye ile ilgili kesintiyen kesintiyen kesintiye sebep oldu. Kesintiyen kesintiyen kesintiye sebep oldu. Kesintiyen kesintiyen kesintiye sebep oldu.

Çin'den Tolga İçik yazıyor
NE ZAMAN İŞİKLAR SÖNSE...
Türkiye'nin enerji sektörüne yapılan saldırı, kesintiye sebep oldu. Kesintiyen kesintiyen kesintiye sebep oldu. Kesintiyen kesintiyen kesintiye sebep oldu. Kesintiyen kesintiyen kesintiye sebep oldu.

SAVCI ŞEHİT

Çağlayan'daki İstanbul Adalet Sarayı'na giren iki terörist dün 12.35'te Savcı Mehmet Selim Kiraz'ı A. katında öldürdü. Savcı Kiraz, Berkin Elvan davasına bakıyordu. Dördüncü terörist öldürüldü.

TERÖRİNİN BABASI UĞRAŞTI
Geri çekilen teröristler, emekli askerler tarafından saldırıya uğradı. Teröristler, İstanbul'da saldırıya uğradı. Teröristler, İstanbul'da saldırıya uğradı. Teröristler, İstanbul'da saldırıya uğradı.

BAŞINA 2 KURSU SIKTILAR
20.30'da saldırı oldu. Teröristler, İstanbul'da saldırıya uğradı. Teröristler, İstanbul'da saldırıya uğradı. Teröristler, İstanbul'da saldırıya uğradı.

ONLARA 'BERAAT ETTİNİZ' DİYE KİM SÖYLEYECEK?!

KUMPAŞILARA SUÇ DUYURUSU
236 askerin 12 ile 20 yıl arasında ceza aldığı 'Yarın Davası' davasında Mehmet Selim Kiraz'ın parantezine dahil edildiği kararları yeniden gözden geçirildi. Davanın dışı yankılarına ceza verilen isimler de gözden geçirildi. Davanın dışı yankılarına ceza verilen isimler de gözden geçirildi.

TAZMİNAT DAVASI HAKLARI VAR
Davaya sanıkların hapis şartlarında süresi için tazminat davası açma hakkı kaldırıldı. Davanın dışı yankılarına ceza verilen isimler de gözden geçirildi.

TERÖRÜNÜN BABASI UĞRAŞTI
Geri çekilen teröristler, emekli askerler tarafından saldırıya uğradı. Teröristler, İstanbul'da saldırıya uğradı. Teröristler, İstanbul'da saldırıya uğradı.

BAŞINA 2 KURSU SIKTILAR
20.30'da saldırı oldu. Teröristler, İstanbul'da saldırıya uğradı. Teröristler, İstanbul'da saldırıya uğradı. Teröristler, İstanbul'da saldırıya uğradı.

TERÖRİNİN BABASI UĞRAŞTI
Geri çekilen teröristler, emekli askerler tarafından saldırıya uğradı. Teröristler, İstanbul'da saldırıya uğradı. Teröristler, İstanbul'da saldırıya uğradı.

BAŞINA 2 KURSU SIKTILAR
20.30'da saldırı oldu. Teröristler, İstanbul'da saldırıya uğradı. Teröristler, İstanbul'da saldırıya uğradı. Teröristler, İstanbul'da saldırıya uğradı.

Ek-3:

TÜRKİYE KARANLIĞA GÖMÜLDÜ

YURT

1 Ocak 2015
Cumartesi
BAĞIMSIZ HALK GAZETESİ www.yurtgazetesi.com.tr 75 KURUŞ

Elektrik şoku altında adliye basıldı, savcı rehin alındı

BERKİN PROVOKASYONU

DHKP-C, Berkin Elvan davası basarak rehin aldı. Saldırının seçimlerden kısa bir süre önce gerçekleşmesi dikkat çekti

'Nasılca girildi'

■ SAKLIDIGARLAR, 11 Ocak'ta Berkin Elvan davasını basarak rehin aldı. Saldırının seçimlerden kısa bir süre önce gerçekleşmesi dikkat çekti.

Zamansız manidar

■ FİLEMLER, Berkin Elvan davasını basarak rehin aldı. Saldırının seçimlerden kısa bir süre önce gerçekleşmesi dikkat çekti.

BAVAT FELİ ÖLDÜ: Davaya ilişkin yeni bilgiler ortaya çıktı

BAVAT FELİ ÖLDÜ: Davaya ilişkin yeni bilgiler ortaya çıktı. Davanın sonuçlanması için yeni bilgiler ortaya çıktı.

Adalet başka bahara kaldı!

■ BERKİN Elvan davası Adalet Bakanlığı'na kaldı. Davanın sonuçlanması için yeni bilgiler ortaya çıktı.

Berkin'in babası Sami Elvan: Adalet istiyoruz intikam değil

■ BERKİN Elvan davası Adalet Bakanlığı'na kaldı. Davanın sonuçlanması için yeni bilgiler ortaya çıktı.

Balyoz'da beraat

Savcı, Balyoz'da dijital verilerin delili niteliği tartışılacağı belirtilerek sanıkların beraatine karar verdi.

Soru Kumpasları

■ SORU KUMPASLARI, Balyoz'da dijital verilerin delili niteliği tartışılacağı belirtilerek sanıkların beraatine karar verdi.

Kumpas çöküşü

■ KUMPAS ÇÖKÜŞÜ, Balyoz'da dijital verilerin delili niteliği tartışılacağı belirtilerek sanıkların beraatine karar verdi.

Bölgesel dağılımlar

■ BÖLGESEL DAĞILIMLAR, Balyoz'da dijital verilerin delili niteliği tartışılacağı belirtilerek sanıkların beraatine karar verdi.

Emekli maaşı kışıması

'AL 100 LİRANI BASINA ÇAL'

■ CHP, emekli maaşları kışıması nedeniyle 'AL 100 LİRANI BASINA ÇAL' sloganı kullanarak protesto düzenledi.

Ekonomi tepe taktik oldu

■ EKONOMİ TEPE TACTİK OLDU, ekonomi tepe taktik olarak kullanıldı.

Yemen'e saldırı devam ediyor

■ YEMEN'E SALDIRI DEVAM EDİYOR, Yemen'e saldırı devam ediyor.

1 Mayıs'ta 1 Mayıs alanında

■ 1 MAYIS'TA 1 MAYIS ALANINDA, 1 Mayıs'ta 1 Mayıs alanında etkinlikler düzenlendi.

'Türkiye adını atarsa silah bırakmaz'

■ TÜRKİYE ADINI ATARSA SİLİH BIRAKMAZ, Türkiye adını atarsa silah bırakmaz.

Ek-4:

KARA SALI
Elektrikler dün 10.36'da kesilince Türkiye genelinde büyük kaos yaşandı, yaşam altüst oldu. Enerji Bakanı Taner Yıldız'ın görev izmir'de devre dışı kalma bir saatlik 'domino etkisi' yarattı.

Zihnimizi Cem Yılmaz açtı
Yeni Yüzyılın en büyük düşünürü Cem Yılmaz'ın 'Zihnimizi Açın' kitabı, Türkiye'nin en büyük düşünürü Cem Yılmaz'ın 'Zihnimizi Açın' kitabı, Türkiye'nin en büyük düşünürü Cem Yılmaz'ın 'Zihnimizi Açın' kitabı...

AMİT'İN İTİFAK ZOR İTİFAK
Eski Hürriyetçi milletvekili Ahmet Taner Kaya, 'Ami'tin İtifakı' adlı kitabıyla, Türkiye'nin en büyük düşünürü Cem Yılmaz'ın 'Zihnimizi Açın' kitabı...

GÖNÜLMEMİŞ KARMASA YAKINCI
Milletvekili Mehmet Kızılcık, 'Gönülmemiş Karmasa Yakıncı' adlı kitabıyla, Türkiye'nin en büyük düşünürü Cem Yılmaz'ın 'Zihnimizi Açın' kitabı...

YERÜSTÜ YERALTI ULASIM HATTI
Metro'nun yerüstü yeraltı ulaşım hattı, Türkiye'nin en büyük düşünürü Cem Yılmaz'ın 'Zihnimizi Açın' kitabı...

Hürriyet
Türkiye'nin en büyük düşünürü Cem Yılmaz'ın 'Zihnimizi Açın' kitabı...

BERKİN'E İHANE
Ekmek almaya giderken vurularak öldürülen 15 yaşındaki Berkin Elvan'ı bahane eden teröristler adliyeneyi basıp savcılığı rehin aldılar.

BALYOZ'A BERAAT
Anayasa Mahkemesi'nin verdiği yenileri yargılarına kararı üzerine gürülen Balyoz davasının mahkeme dışı ZSK sağıgı tarafından beraat kararı çıktı.

İSMET PAŞA'DAN KALMA CHP'LİYİZ
Ankara'da İsmet Paşa'nın CHP'li olduğu, Türkiye'nin en büyük düşünürü Cem Yılmaz'ın 'Zihnimizi Açın' kitabı...

Doktora giderseniz grip 7 günde geçer
Doktora giderseniz grip 7 günde geçer, Türkiye'nin en büyük düşünürü Cem Yılmaz'ın 'Zihnimizi Açın' kitabı...

Maşası düşük emekliye 100 TL ZAM
Maşası düşük emekliye 100 TL zam, Türkiye'nin en büyük düşünürü Cem Yılmaz'ın 'Zihnimizi Açın' kitabı...

Irak ordusu Tikrit'i ISİD'den geri aldı
Irak ordusu Tikrit'i ISİD'den geri aldı, Türkiye'nin en büyük düşünürü Cem Yılmaz'ın 'Zihnimizi Açın' kitabı...

Ek-5:

Cumhuriyetçi Halkın Partisi

CHP'nin en güçlü lideri İsmail Gökçe Tokdemir, İstanbul'da düzenlenen 'Yeni Türkiye' konferansında konuştu. Gökçe Tokdemir, 'Yeni Türkiye' konferansında konuştu. Gökçe Tokdemir, 'Yeni Türkiye' konferansında konuştu. Gökçe Tokdemir, 'Yeni Türkiye' konferansında konuştu.

Elek var, trik yoktu...

CHP'nin en güçlü lideri İsmail Gökçe Tokdemir, İstanbul'da düzenlenen 'Yeni Türkiye' konferansında konuştu. Gökçe Tokdemir, 'Yeni Türkiye' konferansında konuştu. Gökçe Tokdemir, 'Yeni Türkiye' konferansında konuştu.

Ampul note

CHP'nin en güçlü lideri İsmail Gökçe Tokdemir, İstanbul'da düzenlenen 'Yeni Türkiye' konferansında konuştu. Gökçe Tokdemir, 'Yeni Türkiye' konferansında konuştu. Gökçe Tokdemir, 'Yeni Türkiye' konferansında konuştu.

Tayıp yargılanabilir

CHP'nin en güçlü lideri İsmail Gökçe Tokdemir, İstanbul'da düzenlenen 'Yeni Türkiye' konferansında konuştu. Gökçe Tokdemir, 'Yeni Türkiye' konferansında konuştu. Gökçe Tokdemir, 'Yeni Türkiye' konferansında konuştu.

BALYOZ'DA BERAAT

Adalet yerini buldu ama ölen öldüğüyle Siliği zindanında yatan yatığıyla kaldı

KARANLIK GÜN!

İktidar yüzünden sonunda Türkiye'nin ampülü patladı

YIL: 8 SAYI: 2838

1 NİSAN 2018 ÇARŞAMBA

78 kuruş

T.C. SÖZCÜ

Kele antrenman yaptı

ÇAĞLAYAN ADLİYESİ'NDE KANLI BASKIN

DEVLET SAVCISINI KORUYAMADI

Teröristler elini kolunu sallayarak girdikleri adliyeye Berkin Elvan savcısını rehlin alıp şehit etti. İki terörist operasyonda öldürüldü

PEŞ PEŞE PATLAMA SESLERİ DUYULDU

Polisler, teröristlerin bahçedeki bahçe kapısına saldırıya geçtikten sonra içeri girerek patlamaya başladığını bildirdi. Bir terörist patlamadan önce öldüğü göldü. Çıkan çatışma sonucu iki terörist öldü, bir yaralandı.

Kafasını silah dayadılar

Ağzını hançerle kapattılar

Ellerini kelepçeyle bağladılar

MIT VAZİFESİ OLMAYAN İŞLERLE UĞRAŞIRSA, SAVCININ ODASI DAVULLA ZURNAYLA BASILIR!

Yunan işgali Meclis'te!

Başbakan Erdoğan, Yunan işgaline ilişkin Meclis'te konuştu. Erdoğan, Yunan işgaline ilişkin Meclis'te konuştu. Erdoğan, Yunan işgaline ilişkin Meclis'te konuştu.

TOKMAK

Rahmi TURAN

Yunanistan, Türkiye'ye karşı yaptırım tedbirleri alıyor. Türkiye, Yunanistan'a karşı yaptırım tedbirleri alıyor. Türkiye, Yunanistan'a karşı yaptırım tedbirleri alıyor.

SAVCI KIRAZ ŞEHİT OLDU

Teröristler, Kıraz savcısını öldürdü. Kıraz savcısını öldürdü. Kıraz savcısını öldürdü. Kıraz savcısını öldürdü.

İSTE TERÖRİSTLER

Teröristlerin listesi açıklandı. Teröristlerin listesi açıklandı. Teröristlerin listesi açıklandı. Teröristlerin listesi açıklandı.

CAK K

Ek-6:

Karanlığa girdiğimiz gün

8 SAAT SONRA BASKIN

13.30-14.00 Çarşamba akşamı saat 13.30'da İstanbul'da (Sarıyer'de) kaçak olarak yakalanan Mehmet Selim Kiraz'ın bulunduğu bir otomobilin bulunduğu yerde baskın yapıldı. Baskın sırasında Mehmet Selim Kiraz'ın bulunduğu otomobilin bulunduğu yerde baskın yapıldı. Baskın sırasında Mehmet Selim Kiraz'ın bulunduğu otomobilin bulunduğu yerde baskın yapıldı.

www.gazeteler2.com

Berkin Elvan soruşturmasının savcısı Mehmet Selim Kiraz'ı adliyedeki odasında rehin alan iki eylemci 8 saat süren kriz sonunda öldürüldü, ağır yaralanan savcı kurtarılmadı

KATİLLERİ İSTEDİLER

İSTİFA ANI'NA kadar beklenenin aksine, savcı Mehmet Selim Kiraz'ın adliyedeki odasında rehin alan iki eylemci 8 saat süren kriz sonunda öldürüldü, ağır yaralanan savcı kurtarılmadı.

EYLEM KANLI BİTTİ

İSTİFA ANI'NA kadar beklenenin aksine, savcı Mehmet Selim Kiraz'ın adliyedeki odasında rehin alan iki eylemci 8 saat süren kriz sonunda öldürüldü, ağır yaralanan savcı kurtarılmadı.

EYLEMLERİ MÜDHAHALEŞEH YAKIN SAAT ÖNCE CUMHURİYETE KOŞTU

Berkin dosyasında polisler korundu

SAVCI KİMİDİ? Mehmet Selim Kiraz'ın Polisleri soruşturuyordu

'AVUKAT CÜPŞESİNE GEREK YOK'

İSTİFA ANI'NA kadar beklenenin aksine, savcı Mehmet Selim Kiraz'ın adliyedeki odasında rehin alan iki eylemci 8 saat süren kriz sonunda öldürüldü, ağır yaralanan savcı kurtarılmadı.

BERKİNİN BABASININ CABAŞI YETMEDİ

Kan kanla yıkanmaz

Fatura avukatlara

İSTİFA ANI'NA kadar beklenenin aksine, savcı Mehmet Selim Kiraz'ın adliyedeki odasında rehin alan iki eylemci 8 saat süren kriz sonunda öldürüldü, ağır yaralanan savcı kurtarılmadı.

KARAR BAŞBAKANLIKTAN ÇIKTI

'Olağanüstü' yasak

FEYZİĞLU CUMHURİYETE ANLATTI

Koridorunda, savcının eşiyse dua ettik

ADLİYE ÖNÜ VE MAHALLELER KARIŞTI

Çok sayıda gözaltı

Cumhuriyet

ÇALIŞMA HAYATINDA ŞİDDET/MOBBİNG VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ*

İsmail AKGÜN**

Özet

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de şiddetin her boyutunda artış görülmektedir. Şiddetin en sinsi çeşitlerinden biri olan çalışma yaşamında şiddet, diğer bir deyişle işyerinde psikolojik taciz/mobbing, çalışma hayatında âdeta bir veba gibi yayılmaktadır. Mobbing; işverenleri, çalışanları, işletmeleri, aileleri ve kümülatif olarak toplumu ve ülke ekonomilerini çok olumsuz etkilemektedir. Literatürde, yapılan gözlem ve medya haberlerinde, sıklıkla iş yaşamında amir ya da çalışma arkadaşlarının baskılarından dolayı cinnet, cinayet ve intiharların

varlığı toplumsal sorunlara yol açmaktadır. Bu sorunların çözümüne ilişkin yasal bazı tedbirler alınmışsa da yeterli olmadığı, olayların ve şikâyetlerin artışıyla anlaşılabilir. Şikâyetlerin etkin ve hızlı bir şekilde sonuçlandırılmaması ve buna ilişkin mekanizmaların objektiflikten uzak olması, ciddi bir güvensizliğe ve çaresizliğe yol açmaktadır. Sorunun çözümüne ilişkin disiplinler arası ve çok boyutlu bir yaklaşım ile ele alınması, bilinçlendirme eğitimlerin verilmesi ve yasal düzenlemelerin acilen yapılması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mobbing, Yıldırma, Şiddet, Çözüm, Yasal, Bakanlık, Meyad, ILO

* 15-16 Kasım 2019 tarihlerinde Ankara'da TİHEK tarafından düzenlenen Şiddet'in Önlenmesi Çalıştayı'nda sözlü olarak tebliğ edilmiştir

** MEYAD Genel Başkanı, Eğitimci-Yazar, ismailbey02@hotmail.com

GİRİŞ

Çalışma hayatında şiddet bir başka deyişle işyerinde psikolojik taciz/yıldırma ya da literatürdeki adıyla mobbing olgusu, insanlık tarihi kadar eski olmakla birlikte kavramsal olarak yeni sayılabilecek bir konudur. İş yaşamındaki mobbing/yıldırma, işyeri ve çalışma koşulları ile yakından ilişkili olup küresel ölçekte yaygın olduğundan, dünyada ve ülkemizde üzerinde sıkça konuşulan ve konuşulmaya devam edecek bir vebadır.

Kamu ya da özel sektör farkı gözetmeksizin çalışma hayatında görülebilen psikolojik taciz (mobbing), günümüzde; cinsiyet ve hiyerarşi farkı gözetmeksizin, tüm kültürlerde ve tüm işyerlerinde gerçekleşen bir olgudur. Dolayısıyla, psikolojik tacize maruz kalma riski herkes için geçerlidir.¹

Latince bir kavram olan “mobbing”, psikolojik şiddet, baskı, kuşatma, taciz, rahatsız etme veya sıkıntı vermek anlamına gelmektedir.² Türkçe’de mobbing, işyerinde psikolojik taciz veya yıldırma olarak ifade edilmektedir.³ Mobbing uygulayan kişi için saldırgan, tacizci, zorba gibi ifadeler, mobbing uygulanan kişi için ise mağdur ya da kurban gibi ifadeler kullanılmaktadır.⁴

Mobbing ile ilgili ilk veri hayvanlar için 1960’lı, insanlar için ise ilk bilimsel çalışma 1980’li yıllarda Prof. Dr. Heinz Leymann tarafından ele alınmıştır.⁵ Ülkemizde ise 2000’li yıllarda ele alınmaya başlamış ve kamuda 19 Mart 2011 tarihinde Başbakanlık (mülga) tarafından çıkarılan 2011/2 no’lu “*İşyerlerinde Psikolojik Tacizin (Mobbing) Önlenmesi Genelgesi*” ile gündeme gelmiştir. Söz konusu genelge kamu ve özel sektör olmak üzere tüm tarafları ve çalışma hayatını kapsamaktadır.

Ülkemizde kamu tarafından mobbing olgusunun bilimsel olarak irdelenmesi ve kamuoyunun doğru bilgilendirilmesi amacıyla ilk kez; Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’na (mülga ÇSGB) bağlı Çalışma ve Sosyal Güvenlik Eğitim ve Araştırma Merkezi (ÇASGEM) adına Uzman İsmail Akgün tarafından proje çalış-

¹ Bozbel, S., Palaz, S., “*İşyerinde Psikolojik Taciz (Mobbing) ve Hukuki Sonuçları*”, TİSK Akademik Dergisi, Cilt: 2 Sayı: 3, 2007, s. 66,79.

² Çobanoğlu, Ş., *Mobbing/İşyerinde Duygusal Saldırı ve Mücadele Yöntemleri*, 1.Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları, 2005.

³ Komisyon, *İşyerinde Psikolojik Taciz Bilgilendirme Rehberi*, Ankara: ÇASGEM Yayınları, 2013.

⁴ Tınaz, P., Bayram, F., Ergin, H., *Çalışma Psikolojisi ve Hukuki Boyutlarıyla İşyerinde Psikolojik Taciz (Mobbing)*, İstanbul: Beta Yayınları, 2008.

⁵ Tınaz, P., Bayram, F., Ergin, H., *Çalışma Psikolojisi ve Hukuki Boyutlarıyla İşyerinde Psikolojik Taciz (Mobbing)*, İstanbul: Beta Yayınları, 2008.

ması olarak ele alınmıştır. Söz konusu çalışma; 23 Mayıs 2012 tarihinde, “1. Çalışma Hayatında Psikolojik Taciz/Mobbing Panel ve Çalıştayı” adıyla ilgili tüm tarafların katkı ve katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Bilimsel çalışma verileri Akgün tarafından derlenerek ÇASGEM tarafından “Bildiriler Kitabı” adıyla kamuoyunun hizmetine sunulmuştur.⁶

2011/2 Genelgesi hükmü gereğince; Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’na ilgili tüm sosyal tarafların yer aldığı “Mobbing’le Mücadele Kurulu” ve buna bağlı olarak kurulan; “Mobbing Teknik Komitesi”, yaptığı çalışmalar ile alana önemli katkılar sağlamıştır. Bu çalışmalardan bazıları; “*Mobbing’le Mücadele Eylem Planı*” ve “*İşyerlerinde Psikolojik Taciz Bilgilendirme Rehberi*” kitapçığıdır. Hazırlanan kitapçık ile tanım karmaşası gibi pek çok dağınıklık ortadan kaldırılmış ve farkındalık için önemli bir adım atılmıştır. Sosyal tarafların katkı, katılım ve onayı ile mobbing aşağıdaki, şekilde tanımlanmıştır.

*“İşyerlerinde bir veya birden fazla kişi tarafından diğer kişi ya da kişilere yönelik gerçekleştirilen, belirli bir süre sistematik biçimde devam eden, yıldırma, pasifize etme veya işten uzaklaştırmayı amaçlayan; mağdur ya da mağdurların kişilik değerlerine, mesleki durumlarına, sosyal ilişkilerine veya sağlıklarına zarar veren; kötü niyetli, kasıtlı, olumsuz tutum ve davranışlar bütünüdür.”*⁷

Mobbing, yukarıdan aşağıya, eşitler arası yatay ve alttan yukarı dikey olmak üzere yapılabilmektedir. Ancak, teknolojinin hızlı bir şekilde gelişmesi ile birlikte internet kullanımı her geçen gün artmaktadır. Buna bağlı olarak basın ve sosyal medya yoluyla yapılan bazı paylaşımlar kişilerin itibarsızlaştırılmasına, statü-tanımlılık-toplumda kabul görme gibi önemli olan tüm alanların katline yönelik linç kampanyalarına yol açabilmektedir. “**Sanal Mobbing**” olarak adlandırılan bu yöntem ile başa çıkabilmek kimi zaman mümkün olamamaktadır. **Sanal mobbing**’in dijitalleşme ile daha çok kişiye ulaşması açısından sonuçları daha vahim olabilmektedir. Bu nedenle, diğer yöntemlerle yapılan mobbing’ten daha yıkıcı sonuçlara yol açabilmektedir.⁸

Mobbing, gün geçtikçe kronikleşerek çalışanları, işverenleri, işletmeleri/kurumları, aile ve toplumu dolayısıyla ülkeyi önemli derecede olumsuz etkilemeye devam etmektedir. Psikolojik ve fiziksel rahatsızlıklar, cinnet, cinayet ve intiharların yanı

⁶ Dertleyen: Akgün, İ. 1. *Çalışma Hayatında Psikolojik Taciz/Mobbing Bildiriler Kitabı*, Ankara: Çasgem Yayınları, 2013.

⁷ Komisyon, *İşyerinde Psikolojik Taciz Bilgilendirme Rehberi*, Ankara: ÇASGEM Yayınları, 2013.

⁸ Akgün, İ., *İnsan, Teknoloji ve Mobbing*, <https://www.habergundemim.com/kultur-sanat/ismail-akgun-yazdi-insan-teknoloji-ve-mobbing-h32346.html> (26.11.2019).

sıra önemli sayıda işgücü kayıplarına yol açmaktadır. Tüm dünyada önemli bir yer işgal etmeye başlayan mobbing ülkemizde de önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Gazali'nin “*layık olmadan makam sahibi olanlar, asklarını ısırp üstlerine kuyruk sallarlar*” sözü liyakat ve ehliyete çarpıcı kıssadan hisse olması açısından manidardır.⁹ İbn-i Haldun, 14. Yüzyılda yazdığı Mukaddimesi'nde; “*liyakat, ehliyet ve adaletin*” bozulmasının devletlerin yıkımına yol açacağını belirtmektedir.¹⁰ Fransız düşünür ve siyaset kuramcısı Montesquieu ise, “*Bir tek kişiye yapılan haksızlık, bütün topluluğa yönelmiş bir tehdittir.*”¹¹ Sözü ile haklı ve önemli bir tespitte bulunmaktadır.

1.1. MEVCUT YASAL DÜZENLEMELER

Son yıllarda ülkemizde yeterli olmasa da 1 Temmuz 2012 tarihinde yürürlüğe giren 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu 417. Maddesinde;

“İşveren, hizmet ilişkisinde işçinin kişiliğini korumak ve saygı göstermek ve işyerinde dürüstlük ilkelerine uygun bir düzeni sağlamakla, özellikle işçilerin psikolojik ve cinsel tacize uğramamaları ve bu tür tacizlere uğramış olanların daha fazla zarar görmemeleri için gerekli önlemleri almakla yükümlüdür...” şeklinde yer alması önemli bir gelişme olarak değerlendirilmektedir.¹²

Başbakanlık (mülga) tarafından çıkarılan “*İşyerlerinde Psikolojik Tacizin (Mobbing) Önlenmesi Genelgesi*” nin (2011/2) yayımlanması önemli olmakla birlikte yasal bir düzenleme olmaması, kapsam olarak yetersiz olması ve yaptırım getirmemesi nedeniyle bağlayıcılığı yeterli olamamaktadır.

06.04.2016 tarihinde yürürlüğe giren 6701 Sayılı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu madde 2/g ve j bentlerinde, madde 4/e ve g bentlerinde “*İşyerinde Yıldırma*” ve “*taciz*”, olarak yer almaktadır. Madde 17 “*başvurular*”, madde 18 “*İhlal İncelemeleri*” başlığında değerlendirmekte, madde 21 ise “*İspat yükü*” kolaylığı sağlamaktadır. 25. maddesinde ise “*Bin Türk Lirasından On Beş Bin Türk Lirasına*” kadar idarî para cezaları yaptırımı yer almaktadır.¹³

⁹ <https://muhtesemsozler.com/imam-gazali-sozleri/> [26.11.2019].

¹⁰ Yıldız T., E., Türk İslam Düşünce Sisteminde İbn-i Haldun'un Devlet Nazariyesi, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/397846> [26.11.2019].

¹¹ <https://www.meshursozler.com/meshur-sozleri/528-montesquieu-sozleri.html> [28.11.2019].

¹² Akgün, İ., *Çalışma Hayatının Vebası Mobbing*, Ankara: Yol-İş Yayınları, 2015.

¹³ Ulusal mevzuat Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu R.G. 20.04.2016-29690 <https://www.mevzuat.gov.tr/Metin1.Aspx?MevzuatKod=1.5.5237&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch&Tur=1&Tertip=5&No=5237> [26.11.2019].

Ülkemizde çalışanlar; işçi ve memur diye iki sınıfa ayrılmaktadır. İşçi statüsünde çalışanlar 4857 Sayılı Yasaya, memur olarak çalışanlar ise 657 Sayılı Yasaya tâbî olarak çalışmaktadırlar. Her iki yasa bağlayıcı olmakla birlikte mobbing'e ilişkin hiçbir önleyici hüküm yer almamaktadır. Bu nedenle, çalışanların haklarını koruyabilmesi neredeyse imkânsız olabilmektedir.

2011/2 Genelgesi gereğince mobbing mağdurlarına destek amacıyla; Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nca kurulan; "ALO 170" başlangıç olarak iyi olmakla birlikte yasal düzenleme olmaması nedeniyle genellikle bir çözüm üretmemektedir. Çünkü, 4857 Sayılı Yasaya tâbî olanlar için İş Teftiş Kuruluna havale edilmekte, onlar da yasal düzenleme yetersizliği nedeniyle gerekli ve yeterli bir yaptırım uygulayamamaktadırlar. 657 Sayılı Yasaya tâbî olarak çalışan memurların başvuruları ise ilgili bakanlıklarına gönderilmekte ve yine yasal düzenleme yetersizliği ve alanda yetişmiş personel yokluğu/azlığı nedeniyle işlem yapılamamakta ya da dolaylı olarak 125. Madde hükümlerine göre işlem yapılırsa da tatmin edici bir sonuç alınamamaktadır.

Mobbing'in çalışanların yaşama sevinçlerini kimi zaman yok etmesine karşın, 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu'nda ve uygulamasında mobbing'e ilişkin bir karara rastlanılamamaktadır. Oysa, Fransa'da 2002 yılında yapılan bir düzenleme ile *„1(bir) yıla kadar hapis cezası ve 15.000 Euro para cezası ile cezalandırılır”* denilmektedir. Almanya, Belçika, İsveç gibi ülkelerde de benzer bazı düzenlemeler görülmektedir.¹⁴

6 Eylül 2018 tarihli ve 30457 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Anayasa Mahkemesinin mobbing'e ilişkin emsal niteliğindeki kararı önemlidir.¹⁵ Yargıtay'ın 22. Hukuk Dairesi 2015/11958 E., 2016/15623 K. Emsal kararı,¹⁶ Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun 2017/3017 E., 2018/99 K. Kararları¹⁷ ve Danıştay'ın 25.10.2017 tarihli E.2015/6046 K.2017/6537 kararı gibi birçok kararın olması sevindiricidir. Ancak, hak arama mücadelesinde bu kararlar önemli olmakla birlikte yaşanan binlerce vaka için yasal düzenleme boşluğu nedeniyle yetersiz olmaktadır.¹⁸ Yargıtay ka-

¹⁴ Ruhan E., M., Parlak, B., *Ceza Hukuku Boyutuyla Mobbing*, <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2010-88-598> [26.11.2019].

¹⁵ Göztepe Ç., Ece, *Anayasa Mahkemesi'nin "Mobbing" Başvurularına İlişkin Kararlarının Değerlendirilmesi* <https://www.anayasa.gov.tr/media/4441/9.pdf> [26.11.2019].

¹⁶ <https://www.memurlar.net/haber/778521/aym-den-emsal-mobbing-karari.html> [26.11.2019].

¹⁷ Efe Avukatlık Bürosu, *Mobbing Konusunda Emsal Hukuk Genel Kurul Kararı*, <https://www.efeavukatlik.com/mobbing-konusunda-emsal-hukuk-genel-kurulu-karari/> [26.11.2019].

¹⁸ <https://www.memurlar.net/haber/805188/ogretmene-mobbingle-ilgili-onemli-danistay-karari.html> [26.11.2019].

rarının ispat külfetini işverene vermesi ve Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK) Kanununda emarenin yeterli olması soruna kolaylık sağlamaktadır. Ancak özellikle mahkeme sürelerinin uzunluğu, olaya tanıklık edenlerin etkin korunamaması ve mobbing yapan zorbalara yönelik caydırıcı cezaların ve önlemlerin yetersizliği nedeniyle, sorunun ispatlanmasında ve hak arama yollarında ciddi sorunlar yaşanmaya devam etmektedir.

Ülkemizin de taraf olduğu Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO);

- 111 Sayılı Ayrımcılık (İş ve Meslek) Sözleşmesi, 1958
- 155 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği ve Çalışma Ortamına İlişkin Sözleşme, 1981
- 161 Sayılı İş Sağlığı Hizmetlerine İlişkin Sözleşme, 1985¹⁹

Sözleşmeleri önemli olup, 21 Haziran 2019 tarihinde Cenevre'de kabul edilen ancak ülkemiz tarafından henüz imzalanmayan; 190 No'lu "*Çalışma Yaşamında Şiddet ve Tacizin Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme*" iş barışı ve insana yakışır iş yerleri için önemli düzenlemeler içermektedir.²⁰ Ülkemizin de taraf olarak imza altına alması, sorunun çözümüne önemli katkı sağlayacaktır.

1.2. MOBBİNG'E İLİŞKİN ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Mobbing Eğitim Yardım Araştırma Derneği'nin (MEYAD) mobbing olgusuna ilişkin çözüm önerileri şu şekildedir;

1.2.1. Yapısal Düzenlemeler

- Her türlü atama, liyakat ve ehliyet esas alınarak adalet ilkesi ile yapılmalıdır.
- İş tanımları açık ve net olmalıdır (Kamu ve Özel Sektör).
- Kamu ve özel sektörde yükselme ölçütü; net, objektif ve adil olmalıdır.
- Yöneticiler, uzmanlıklarının yanı sıra insan yönetimi konusunda özel ve kapsamlı eğitimden geçirilmeli, yönetim anlayışı yerine "Yönetişim" anlayışı benimsenmelidir.

¹⁹ Ağtaş, Ö., B., Derleyen: İsmail Akgün, *1.Çalışma Hayatında Psikolojik Taciz/Mobbing Bildiriler Kitabı*, Ankara: Çasgem Yayınları, 2013.

²⁰ <https://www.ilo.org/ankara/lang--tr/index.htm> [26.11.2019].

- Yöneticiler, teftiş ve denetimin yanı sıra bağımsız ve tarafsız denetim kurumlarınınca denetime tabi tutulmalıdırlar (Ombudsmanlık Kurumu, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu gibi).

1.2.2. Eğitim ve Rehabilitasyon

- İşe girişte ve her beş yılda bir, oryantasyon ve yenileme eğitimleri kapsamında **“mobbing” eğitimleri zorunlu** olmalıdır.
- Mobbing mağdurları ve ailelerine rehabilitasyon desteği sağlanmalıdır.

1.2.3. Şikâyet Mekanizması

- Şikâyetler Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu’nca işin uzmanı tarafından objektif, adil ve hızlı incelenmeli ve sonuçlandırılmalıdır.

1.2.4. Ödüllendirme

- Mobbing şikâyeti gelmeyen ya da mobbing ile mücadelede etkin önlemler alan, örnek olan kurumlara ve kurum yöneticilerine ödül verilerek, **“Mobbing’siz Kurum Bayrağı”** vb. şekilde olayın önemi vurgulanmalıdır.

1.2.5. Yasal Düzenlemeler

- 657 Sayılı Devlet Memurları Kanununda caydırıcı düzenlemeler yapılmalıdır.
- Türk Ceza Kanunu’na (TCK) hapis cezası hükümleri eklenmelidir.
- **Mobbing Yasası** çıkarılmalıdır.

1.2.6. Sivil Toplum Kuruluşları (STK)

Kamu (Düzenleyici ve Denetleyici), sorunun çözümüne yönelik “MEYAD” gibi “Bilimsel ve Teknik” sivil toplum kuruluşları ile etkin işbirliği yapılmalıdır.²¹

Söz konusu çözümler insan merkezli olup çok boyutlu ele alınarak iş ortamları, işveren, yönetici, çalışan, işletme/kurum, aile ve toplumsal fayda sağlamaya yönelik talep ve öneriler olduğu değerlendirilmektedir. Esas olarak hedeflenen, “iş barışının sağlanması ve insana yaraşır iş ortamları” ile toplumsal huzur, güven ve çalışan mutluluğu ile ülke ekonomisinin de daha güçlü olmasına yöneliktir. Ekonominin iyi olması için, çalışma hayatının da iyi olması gerekmektedir. Çalışma hayatının ana

²¹ <http://mobbingderneği.org.tr/> [26.11.2019].

unsuru ise teknolojik gelişmeler olsa dahi insandır. İnsanın huzuru, güveni ve mutluluğu; üretimi ve buna bağlı olarak da kaliteyi getirecektir. Aksi takdirde, planlanan üretim ve kalite hedefine ulaşamayacağı bir gerçektir. Bilgeliği ile Osmanlı Devletinin kuruluşunda önemli rol oynayan Şeyh Edebali; “İnsanı yaşat ki devlet yaşasın” diyerek 12. yüzyılda sorunu adeta özetlemiştir.²²

2. MOBBİNG EĞİTİMLERİ

Türk Dil Kurumu eğitimi; “*çocukların ve gençlerin toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine okul içinde veya dışında, doğrudan veya dolaylı yardım etme, terbiye*”²³ anlamında kullanılmaktadır. Temel teşkil etmesi açısından önemli bir yer tutan eğitim ileri yaşlarda da devam etmelidir. Eğitim ile gelişme ve yenilikler olabilmektedir.

Eğitimin temel konusu insandır. İnsan, “*biyo, psikososyal bir varlık*”tır.²⁴ Durum böyle olunca insanın bulunduğu işyerine ve karşılaşılabileceği sorunlara yönelikte eğitilmesi kaçınılmazdır. Uzun yıllar eğitimci ve alan uzmanı kimliği ile ülkemizin 50’den fazla şehrinde binlerce işveren, yönetici, işçi ve memura eğitimler veren bir birey olarak mobbing eğitimlerinde çalışanlar, yöneticiler ve işverenler olmak üzere ayrı gruplar hâlinde ve interaktif bir şekilde yapılması deneyimsel olarak daha yararlı olmaktadır. Eğitimlerde her katılımcının kendini ifade edebilmesi, sorunlarını paylaşması, aklına takılan sorunlara ilişkin cevaplar alabilmesi için ortamın buna uygun olması gerekmektedir. Eğitimler iş günü ve saatlerinde yapılmalıdır. Zira eğitimlerdeki kazanımlar, süreç içerisinde üretimin artması, kalitenin iyileşmesi, marka değerlerinin yükselmesi ve sonuç olarak da kârlılık oranlarının artmasına yol açacaktır.

Mobbing farkındalık ve bilinçlenme eğitimleri için ideal süre; bir gün ve altı saattir. Ancak, şartlar gereği daha kısa süre olması hâlinde de genel bir farkındalık açısından önemli kazanımlar elde edilebilecektir. Eğitimcilerin alanda görev yapabilmesi için, “eğitim formasyonu” ile birlikte “mobbing eğitici eğitimi” alması gerekmektedir. Mobbing, sosyal bir bilim olması nedeniyle, bu alanlarda eğitim alanların (öğretmen, akademisyen, hukukçu, psikolog, psikiyatrist, sosyolog gibi) daha yatkın olabileceği değerlendirilmektedir. Eğitici eğitimi için ideal süre ise; üç gün ve on

²² Yıldız T., E., *Türk İslam Düşünce Sisteminde İbn-i Haldun’un Devlet Nazariyesi*, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/397846> (26.11.2019).

²³ Türk Dil Kurumu Sözlükleri, <https://sozluk.gov.tr/?kelime=> (28.11.2019).

²⁴ Gül, G., *Birey, Toplum, Eğitim ve Öğretmen*, Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı 1 (2004), 223-236, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/93027> (28.11.2019).

sekiz saat olarak önerilmekte ise de formasyonu olmayanlar için beş gün ve otuz saat eğitim almaları yararlı olacaktır.

Farkındalık eğitim başlıkları genel olarak şunları içermelidir: Mobbing'in Tarihçesi ve Kavramı. İşyerinde Psikolojik Taciz Nedir? İşyerinde Psikolojik Tacizle Karıştırılan Kavram ve Durumlar? İşyerinde Psikolojik Tacizin Türleri (Aşağı yönlü dikey, yatay ve yukarı yönlü dikey). Örgütsel Mobbing Nedir? Mobbing Sürecinde Neler Yaşanır? Mobbing Davranışları Nelerdir? Mobbing Sürecinin Aşamaları Nelerdir? İşyerinde Psikolojik Tacizin Tarafları (Saldırgan/Tacizci/Zorba, Mağdur, İzleyici ve Yöneticiler) Kimlerdir? İşyerinde Psikolojik Tacizin Etkileri (Kurum, Birey, Aile ve Ülke Ekonomisi) Nelerdir? İşyerinde Psikolojik Tacizle Nasıl Mücadele (Kurumsal, Sendikal ve Bireysel Mücadele) Edilebilir? Mevcut Yasal Düzenlemeler Nelerdir? Dava Örnekleri ve Örnek Olay İnceleme konularını kapsamalıdır.²⁵

3. MEVCUT ŞİKÂYET MEKANİZMALARI

Öncelikle çalıştığı işletmeleri/ kurumlarına müracaat etmeler doğru bir yaklaşım olacaktır. Çözüm bulunmaması hâlinde ise; ALO 170 Hattı, Çalışma ve Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) Müdürlükleri, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK), Türkiye Kamu Denetçiliği ve Ombudsmanlık Kurumu (KDK), Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi (CİMER), Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), Adli ve İdari Yargı olarak sıralanabilmektedir. 657 Sayılı Yasaya tabi olarak görev yapanların mevcut yasal düzenleme olan silsile kuralına uygun şikâyette bulunmaları gerekmektedir.

4. MÜCADELE YÖNTEMLERİ VE İSPAT

Mevcut yasal düzenlemeler bölümünde yeterli düzenleme olmadığı anlatılmaktadır. Ancak, mevcut düzenlemeler ile de alınan çok sayıda karar olduğu bilinmektedir. Özellikle ispat zorluğunu aşabilmek, yaşanan olayın mobbing tanısını koyabilmek ve hak aramak için idarî ya da hukukî metin (dilekçe) hazırlarken aşağıdaki soruların dikkate alınarak hazırlanması, özellikle idarî ve yargı süreçlerinde hukukçu ve bilirkişi düzeyinde mobbing uzmanlarından destek alınması yararlı olacaktır.

4.1.Kendimizi tanıtmalıyız. (Ne zaman göreve başladınız? Nerede başladınız? Kadro/unvanınız nedir? Başarılarınız nelerdir? Hizmet süreniz ne kadar? En son çalışmakta olduğunuz kurum neresi? Sorun yaşadığınız kurum/işletme neresi? (gibi sorulara cevap vererek kendimizi tanıtmalıyız)

²⁵ Akgün, İ., [2015] *Çalışma Hayatının Vebası Mobbing*, Yol-İş Yayınları, Ankara

4.2. Sorun nerede ve hangi anlaşmazlık ile başladı? Niçin?

4.3. Ne zamandan beri sorun yaşıyorsunuz?

4.4. Hangi sıklıkla sorun yaşıyorsunuz?

4.5. Size yapılan baskılar nelerdir? (Hakaret etti olarak değil, hangi söz ve davranışlarla hakaret etti? Aşağılama, ötekileştirme, ayrımcılık, alay etme, yok sayma, hiç iş vermemek, aşırı iş verme, anlamsız işler verme, kapasite-eğitim ve/veya unvanınızın altında görevler verme, sürekli oda ya da bölüm değiştirme, hata arama, katılmanız gereken toplantılara alınmama, sözünüzün sürekli kesilmesi, bağırılma, hakaret, etnik köken-mezhepçilik, siyasî ve dinî inançlardan dolayı baskı, bölgecilik, cinsiyet ayrımcılığı, fiziki görünümünden dolayı hor görülme, yalnızlaştırma, dışlamak, iftira, dedikodu, günah keçisi ilan etmek, özel yaşama müdahale, alay etme, işten atmakla tehdit etmek, tazminat ödememek için farklı yıldırıcı davranışlar, sanal ortamda teşhir ve tehdit,...²⁶ gibi hangi davranış/ lar uygulanmakta? Nerede yaptı (yer)? Kimler vardı (şahit/ler)? Keyfi yer ya da bölüm değişikliği mi? İşin gereği miydi? (özellikle bilinmelidir ki tek seferlik davranışın mobbing davranışı olsa bile mobbing olmayacağı tanımdan anlaşılacaktır. Yukarıda sayılan birden çok davranıştan her birinin bir kez dahi olması ve belli aralıklarla tekrarlanması halinde sistematik mobbing olgusundan söz edilebilir. Belirli bir süre ve sistematik Leymann'a göre; haftada bir, altı ay devam dense de bu şablon bir tanım olup, kimi olgu için bir ay yeterli iken kimi olgu için ise on sekiz aya kadar uzayabilmektedir. Bu durum Yargıtay kararlarında olduğu gibi uzman olarak tarafımca da önemle savunulmaktadır. Tanı, mobbing ölçütü/parametreleri ile koymaktadır.)

4.6. Size baskı yapan kim ya da kimler? Görev ve unvanları nedir?

4.7. İddialarınızı ispatlamaya yönelik hangi delilleriniz var? Her iddia mutlaka ispatlanmalıdır. Resmî belge ve yazışmalar, sms mesajları, e-mail, şahit, sağlık raporları, kamera kayıtları, tutmuş olduğunuz notlar/günlükler- yer, tarih, saat belirterek "...Neler söylendi ya da yapıldıysa yazılmalıdır." şeklinde kanıt olabilecek her türlü bilgi ve belgeler ile iddiaların delillendirilmesi gerekmektedir. Aksi hâlde, haklı iken haksız duruma düşürülebilirsiniz.

4.8. Size etkileri neler oldu? Sağlığınızı nasıl etkiledi? Arkadaşlarınız, sosyal çevreniz ile ilgili neler oldu? Kabuğunuza mı çekildiniz? Arkadaş ve yakın çevreniz ile

²⁶ Tınaz, P., Bayram, F., Ergin, H., (2008) *Çalışma Psikolojisi ve Hukuki Boyutlarıyla İşyerinde Psikolojik Taciz (Mobbing)*, Beta Yayınları, İstanbul.

ilişkilerde kopmalar yaşandı mı? Size karşı tutum ve davranışları neler oldu? İnsanlar olayları görmelerine rağmen şahitlik mi yapmıyorlar? Deşarj olmak için/yaşadıklarınızın etkisini-zararlarını hafifletmek için neler yaptınız ya da yapıyorsunuz?

4.9. Ailenize tüm bu yaşadıklarınızın ne gibi etkisi oldu? Önceki durumunuz nasıldı? Bu olayları/baskıları yaşadktan sonra neler yaşandı? (Bu soru ile mobbing'in aileye etkisi irdelenmektedir.) Mobbing'in aileye etkisi çok bilinmeyen önemli bir sorundur. Kimi zaman boşanmalara da yol açabilmektedir. Akgün tarafından TBMM Aile Araştırmaları Komisyonuna talep üzerine sunum ve rapor arz edilmiştir.²⁷ Ayrıca 6-9 Mayıs 2018 tarihlerinde İstanbul Haliç Kongre Merkezi'nde gerçekleştirilen 9. Uluslararası İş Sağlığı ve Güvenliği Kongresi'ne hem bildiri sunulmuş hem de sunum yapılmıştır.

Bu sorular aynı zamanda mobbing'in tanısı için geliştirilen ve kullanılan parametreleri içermektedir. Bunlar; *iş ortamı, sıklık, süre, davranış tarzları, taraflar arasında düzeyse eşitsizlik, birbirini izleyen evrelerde gelişme ve zalimce niyet* olarak sıralanmaktadır.²⁸

Yaşanılan birçok olaydan anlaşılacağı üzere, kurumsal olarak mobbing'e sıfır (0) tolerans ile yaklaşılması hâlinde sorun büyük ölçüde önlemiş olacaktır.

5. SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI (STK)

Sendikalar ülkemizde ve tüm dünyada çalışma hayatının âdeta vazgeçilmezdirler. İşveren, işçi ve memur sendikaları iş ortamların iyileştirilmesi ve çalışma barışı açısından hayati öneme sahiptirler ya da olmalıdırlar. Bu nedenle, sendikaların özellikle mobbing'e ilişkin düzenlemelerde ve çalışanların hak mücadelesinden olan toplu iş sözleşmelerinde (TİS) ve toplu iş görüşmelerinde 2011/2 Genelgesi, 6098 Sayılı Yasa ve 6701 Sayılı Yasanın ilgili hükümlerine yer vermeleri gerekmektedir. Sahip oldukları ekonomik imkânlar ile üyelerinin her alanda olduğu gibi mobbing konusunda da doğru bilgilendirmeye yönelik eğitimleri tüm üyeleri kapsayacak şekilde yapılmalıdır. Ayrıca, mobbing mağdurlarına yönelik daha etkin ve sonuç alıcı şekilde rol almaları, yaşanmakta olan üzücü olayların azalması için önemli katkı sağlayacaktır.

²⁷ TBMM, Meclis Aile Araştırma Komisyonu Raporu, 14 Mayıs 2016, 26. Yasama Dönemi, Sıra Sayısı:399, <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem26/yil01/ss399.pdf> [29.11.2019].

²⁸ Tınaz, P., Bayram, F., Ergin, H., (2008) *Çalışma Psikolojisi ve Hukuki Boyutlarıyla İşyerinde Psikolojik Taciz (Mobbing)*, Beta Yayınları, İstanbul

MEYAD Tüzüğü'nde; *eğitim, yayın, danışmanlık, lobcilik, savunuculuk, rehberlik, standardizasyon, uzlaştırmacılık ve kamuoyu oluşturma* çalışmaları yer almaktadır.²⁹ MEYAD'ın TV, Radyo, yazılı ve görsel basın ile sosyal medya aracılığıyla bilgilendirme faaliyetleri toplumsal bilinçlenme ve farkındalık açısından dikkate değer çalışmalardır. Ayrıca, üniversiteler işbirliği ile paneller, çalıştaylar ve sempozyumlar gibi önemli bilimsel çalışmalar da yapılmaktadır. MEYAD, bünyesinde kurduğu “MEYAD AKADEMİ”de her on beş günde bir açık kapı sistemi ile ve ücretsiz eğitimler verilmektedir. Eğitimler, sosyal sorumluluk kapsamında; Yargıtay üyesi, Danıştay üyesi, kamu kurumu üst düzey yöneticileri, akademisyen, hukukçu, tüm sendikaların üst düzey yöneticileri ve alan uzmanları tarafından verilmektedir. Bu eğitimler, 2017 yılından bu yana devam etmekte olup mobbing başta olmak üzere çalışma hayatını ilgilendiren tüm konulara yer verilerek: “*Toplumsal Bilinçlenme, Toplumsal Uzlaşma ve Çalışma Hayatına Katkı İçin Çalışıyoruz*” sloganları doğrultusunda sürdürülmektedir. Benzer çalışmaların İstanbul, İzmir, Antalya, Kırıkkale başta olmak üzere farklı illerde zaman zaman yapıyor olması, bilinçlenme ve sorunun çözümüne ilişkin kamuoyu oluşturulması ile birlik ve beraberliğe de önemli katkılar olarak değerlendirilebilir.

Ülkemizde STK'lar, en başta ekonomik sıkıntılar olmak üzere, pek çok soruna rağmen, dikkate değer çalışmalar yapmaktadırlar. MEYAD ve alanda faaliyet gösteren diğer STK'ların çabaları, düzenleyici ve denetleyici kurumlara hem yardımcı olunmakta hem de kamuoyu oluşturarak mobbing sorunlarına çözüm için, önemli baskı unsuru olduğu değerlendirilmektedir. Ayrıca, mobbing mağdurlarına yaşadığı sorunun mobbing açısından tanısını koyma, psikolojik ve teknik destek ile idarî ve hukukî savunuculuk; bireysel ve toplumsal sağlık ile çalışma barışı açısından son derece önemli bir katkı sağlamaktadır.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Çözüm önerilerimizde açıklandığı üzere düzenlemeler, “güçsüz haklının, güçlü haksızdan hakkını alacak” şekilde tesis edilmesi çalışanlar, işverenler ve iş barışı ile insana yaraşır işyerleri açısından hayatî öneme sahiptir. Dijitalleşen dünyada “*Sanal Mobbing*” olarak da adlandırılan olgunun yıkım şiddeti daha da artmakta ve insanları âdeta çaresiz bırakmaktadır.

Mobbing ile ilgili yasaların yeteri kadar açık ve kapsayıcı olmadığı, özellikle çerçeve yasa olarak değerlendirilen 4857 ve 657 Sayılı yasalarda hiç yer almıyor olması,

²⁹ <http://mobbingdernegi.org.tr/tuzugumuz/> (29.11.2019)

önemli bir eksiklik olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca, mobbing'e yönelik özel bir yasanın bulunmadığı, mobbing uygulayanlar kadar, seyirci kalan ve tanıklık yapmayanların da sorumlulukları bulunmaktadır. Sadece mağdur değil, ailelerinin de bu durumdan etkilendiği, özellikle boşanmaların bu denli artış göstermesine olumsuz katkı yaptığı da bilinmelidir. Kurum ve işletmelerde çalışanların moral ve motivasyonlarının düşmesine, güvenin zedelenmesine ve sık sık rapor alıp işe gitmemeleri üretimde ciddi kayıplara yol açmaktadır. Bu durum, uzun vadede zorbalığın ve çevresinin de olumsuz olarak etkilendiği mutsuz, sağlıksız bir topluma doğru hızla sürüklenildiğini söyleyebiliriz.

Sorunun, eğitim, toplumsal ve yasal düzenlemelerle azalacağı değerlendirilmektedir. Ancak, kurum ve işletmelerde işveren ve yöneticiler ile kimi sendikaların genellikle bu eğitimleri önemli görmemesi ve beraberinde iş yerlerinde güven, huzur, sağlık vb. unsurların azalması sonucu çalışanların iş verimliliğinin de her geçen gün azalarak yok olmasına yol açmaktadır. İş veriminin ve kalitenin de düşmesi sonucunda istihdamdaki daralmalar, iş güvencelerinin yetersizliği gibi nedenlere bağlı olarak çalışanların aile parçalanmaları ve öz kısıma kadar varan sonuçlara ulaşması, durumun ciddiyetini gözler önüne sermektedir. Bu nedenle yapılacak yasal düzenlemelerde gelişen teknoloji ile birlikte **dijital/sanal mobbing**'i de kapsayacak şekilde caydırıcı hükümlerin yer alması gerekmektedir. Bu hükümlerde sadece idarî yaptırımlar, maddî ve manevî tazminatlarla yetinilmemesi, Türk Ceza Kanunu hükümlerinde de yer almasının sağlanması yaşama sevincinin yok edilmesi açısından önemli caydırıcı etkiye sahip olabileceği değerlendirilmektedir. Aksi takdirde, bireysel ve toplumsal acılar yaşanmaya devam edecek ve bu durum toplumsal felaketlere yol açabilecektir.

Özellikle, son zamanlarda yapılan alana özgü **TİHEK Şiddet Çalıştayı**'nın teması olan, "**Şiddet Toplumundan Merhamet Toplumuna**" geçilmesi için, tüm tarafların iş birliği içinde ve el ele çalışması, mobbing'in yok edilmesine katkı sağlayarak mutlu bir toplum ve güçlü bir ülke için gayret gösterilmesi herkesin yararına olacaktır.

KAYNAKÇA

- Ağtaş, Ö. B., (2013) Derleyen: İsmail Akgün, “1.Çalışma Hayatında Psikolojik Taciz/Mobbing Bildiriler Kitabı”, Çağgem Yayınları, Ankara
- Akgün, İ., (2015) “Çalışma Hayatının Vebası Mobbing”, Yol-İş Yayınları, Ankara
- Akgün, İ., “İnsan, Teknoloji ve Mobbing”, <https://www.habergundemim.com/kultur-sanat/ismail-akgun-yazdi-insan-teknoloji-ve-mobbing-h32346.html> (26.11.2019).
- Bozbel, S., Palaz, S., “İşyerinde Psikolojik Taciz (Mobbing) ve Hukuki Sonuçları”, TİSK Akademi Dergisi, Cilt: 2 Sayı: 3, 2007, s. 66,79.
- Çobanoğlu, Ş., (2005) “Mobbing/İşyerinde Duygusal Saldırı ve Mücadele Yöntemleri”, Timaş Yayınları 1.Baskı, İstanbul
- Efe Avukatlık Bürosu, “Mobbing Konusunda Emsal Hukuk Genel Kurul Kararı”, <https://www.efeavukatlik.com/mobbing-konusunda-emsal-hukuk-genel-kurulu-karari/> (26.11.2019).
- Göztepe Ç. E., Anayasa Mahkemesi’nin “Mobbing Başvurularına İlişkin Kararlarının Değerlendirilmesi”, <https://www.anayasa.gov.tr/media/4441/9.pdf> (26.11.2019).
- Gül, G., “Birey, Toplum, Eğitim ve Öğretmen”, Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı 1 (2004), 223-236, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/93027> (28.11.2019)
- <http://mobbingderneği.org.tr/> (26.11.2019).
- <https://libguides.lub.lu.se/c.php?g=296998&p=1990172> (26.11.2019).
- <https://muhtesemsozler.com/imam-gazali-sozleri/> (26.11.2019).
- <https://www.ilo.org/ankara/lang--tr/index.htm> (26.11.2019).
- <https://www.memurlar.net/haber/778521/aym-den-emsal-mobbing-karari.html> (26.11.2019).
- <https://www.memurlar.net/haber/805188/ogretmene-mobbingile-ilgili-onemli-danistay-karari.html> (26.11.2019).
- <https://www.meshursozler.com/meshur-sozleri/528-montesquieu-sozleri.html> (28.11.2019)
- Ulusal mevzuat Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu R.G. 20.04.2016-29690 <https://www.mevzuat.gov.tr/Metin1.Aspx?MevzuatKod=1.5.5237&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch&Tur=1&Tertip=5&No=5237> (26.11.2019).

- <https://www.sgkrehberi.com/haber/145081/yargitay-dan-14-milyon-calisani-iligilendiren-karar-baska-ilde-gorevlendirme-mobbing-sayildi.html> (26.11.2019).
- Komisyon, (2013) “İşyerinde Psikolojik Taciz Bilgilendirme Rehberi”, ÇASGEM Yayınları, Ankara
- Polat, O., Şiddet, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/274326> (27.11.2019).
- Ruhan E., Benay, P. B., “Ceza Hukuku Boyutuyla Mobbing”, <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2010-88-598> (26.11.2019).
- Tınaz, P., Bayram, F., Ergin, H., (2008) “Çalışma Psikolojisi ve Hukuki Boyutlarıyla İşyerinde Psikolojik Taciz (Mobbing)”, Beta Yayınları, İstanbul
- TBMM, Meclis Aile Araştırma Komisyonu Raporu,14 Mayıs 2016, 26. Yasama Dönemi, Sıra Sayısı:399,<https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem26/yil01/ss399.pdf> (29.11.2019)
- Yıldız T., E., “Türk İslam Düşünce Sisteminde İbn-i Haldun’un Devlet Nazariyesi”, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/397846> (26.11.2019).

TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİ MÜLTECİ GRUPLARA YÖNELİK ŞİDDET*

Doç. Dr. Mahmut KAYA**

Özet

Savaşlar ve çatışmalar doğrudan ve dolaylı olarak şiddetin açığa çıktığı kitlesel olaylardır. Savaş ve çatışmalardan kaynaklı şiddetten kaçışın sonucu olarak gelişen zorunlu göçler, insanları ülkelerinden koparıp ulus aşırı ilticaya zorlar. Yerinden edilmişlikle gerçekleşen göç süreçleri ve varış noktaları da mülteciler açısından farklı yoğunlukta şiddet riskleri taşır. 2011 yılında Suriye'de başlayan çatışmalar, Türkiye'ye günümüz itibarıyla 3.6 milyon mültecinin¹ gelmesine neden olmuştur. Mülteci kitlesi içerisinde kadınlar, yaşlılar, yetim ve öksüzler, refakatsiz çocuklar gibi birçok kırılgan grup bulunmakta ve bu hassas gruplar çeşitli problemlerle karşılaşmaktadır. Barınma, sağlık, eğitim, istihdam gibi çoğu problemin yanı sıra mültecilere yönelik şiddet de önemli bir olgu olarak dikkat çekmektedir. Türkiye'deki Suriyeli mülteci gruplara yönelik şiddet birçok açıdan ele alınabilir. Fiziki şiddet, ekonomik şiddet, kültürel şiddet, cinsel şiddet bunlardan bir kısmıdır. Bu çalışmada genel olarak mülteci grupların maruz kaldığı şiddet ele alınırken daha özel olarak mülteci kadınla-

rın yaşadığı şiddet çeşitli veri setleri üzerinden tartışılmaktadır. Mültecilere yönelik algılar, ev sahibi toplumun sosyokültürel değerleri ve insan hakları bilinci şiddetin yoğunluğunu ve yaygınlığını önemli ölçüde etkilemektedir. Türkiye'ye yerleşen mülteciler de söz konusu yapı içerisinde çeşitli düzeyde şiddete maruz kalmakta ve aynı zamanda şiddetin taşıyıcılığını da yapmaktadır. Mülteciler, sosyal bir grup olarak kırılgan/hassas gruplar içinde yer alırken mülteci kitlesi içindeki kadınlar ise çifte dezavantajlılığı en yoğun yaşayan cinsiyet grubudur. Mülteci kadınlara yönelik şiddet, ev sahibi toplumun yanı sıra mülteci gruplarca da yapılmaktadır. Aile hayatı, toplumsal hayat, çalışma ve eğitim hayatı gibi alanlarda kadınlar kültürel şiddetten cinsel ve ekonomik şiddete kadar birçok şiddet türüne maruz kalmaktadır. Sonuç olarak şiddetin azaltılması ve insan hakları bilincinin oluşması için mülteci gruplar ve ev sahibi topluma yönelik çok katmanlı eğitim ve sosyal uyum faaliyetlerinin yapılması zorunludur.

Anahtar Kelimeler: Göç, Suriyeli Mülteciler, Şiddet, Mülteci Kadınlar

* 15-16 Kasım 2019 tarihlerinde Ankara'da TİHEK tarafından düzenlenen Şiddet'in Önlenmesi Çalıştayı'nda sözlü olarak tebliğ edilmiştir.

** *Harran Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, mahmutkayabey@gmail.com*

¹ Bu çalışmada mülteci kavramı, BMMYK'ın tanımladığı bağlamda kullanılmaktadır. BM Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi'ne göre mülteci "ırkı, dini, milliyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle zulüm göreceği konusunda haklı bir korku taşıyan ve bu yüzden ülkesinden ayrılan ve korkusu nedeniyle geri dönemeyen veya dönmek istemeyen kişi"dir. Bkz. <https://www.unhcr.org/tr/multeci-kimdir> (01.12.2019).

BİR ŞİDDET TÜRÜ OLARAK SAVAŞ

Şiddetin makro düzeyde gerçekleştiği durumların başında çatışma ve savaşlar gelir. Savaşlar sadece çatışan taraflar olarak askerleri değil, sivil ve masum insanların da hayatını tehlikeye atan büyük şiddet olaylarıdır. Yaralanma, sakatlanma, ölüm, tecavüz, işkence, yağma, talan, doğanın tahribi, gibi bitki, hayvan ve insanlara yönelik en ağır hak ihlallerinin gerçekleştiği savaşlar şiddetin her türüsüne, göç ve zorla yerinden edilmeye zemin hazırlar. Savaştan ve tehditlerden kaçan mülteciler, menşei ülkelerinde şiddete maruz kaldıkları gibi göç yolculuklarında ve yerleştiği ülkelerde de çoklu şiddet türlerine maruz kalmaktadırlar.² Çatışma zamanlarında herkes şiddetten etkilenir ancak özellikle kadınlar, sosyal korunma eksikliği ve hizmetlere güvenli erişimin olmamasından dolayı cinsel ve cinsiyete dayalı şiddetle birlikte birçok şiddet türüne maruz kalma riski altındadır. Öte yandan cinsel şiddet, savaşın bir silahı olarak yaygın bir uygulamadır. Bunun yanı sıra aile içi şiddet, cinsel istismar ve erken evlilik dâhil olmak üzere çatışma sırasında kadına yönelik diğer şiddet türleri de görülebilir.³ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) Zorla Yerinden Edilmiş Küresel Eğilimler 2017 Raporuna göre; dünyada 68.5 milyon kişi yerinden edilmiş durumdadır. Bu nüfusun içinde, 16.2 milyon kişi, 2017 yılı içerisinde, bir veya birden çok kez olmak üzere yerinden edilmiştir. Söz konusu oranlara göre her gün 44.500 kişi ya da her iki saniyede bir 1 kişi yerinden edilmektedir. Yerinden edilen kitle içerisinde ülkelerinde yaşanan çatışma ve zulümden dolayı evlerini terk etmek zorunda kalan mültecilerin sayısı ise 25.4 milyondur.⁴

Yirminci yüzyılın başlarında gerçekleşen Birinci ve İkinci Dünya Savaşları şiddet bakımından bir hayli olumsuz örneklerle doludur. Yakın zamanlarda Orta-doğu ve Afrika ülkelerinde yaşanan bölgesel ve yerel düzeydeki çatışmalar da ağır insan hakları ihlalleri olarak karşımızda durmaktadır. 2010 yılında Tunus'ta başlayan kitlesel protesto gösterileri, bölge ülkelerinde domino etkisi yaratmış, antidemokratik siyasal usullerle yönetilen Mısır, Libya, Suriye, Yemen gibi ülkelerde protestolar önce halk ayaklanmalarına, akabinde silahlı çatışmalara dönüşmüştür. Çatışmaların

² Jihane Ben Farhat, Karl Blanchet, Pia Juul Bjertup, Apostolos Veizis, Clément Perrin, Rebecca M. Coulborn, Philippe Mayaud and Sandra Cohuet, "Syrian Refugees In Greece: Experience With Violence, Mental Health Status, And Access To Information During The Journey And While In Greece", *BMC Medicine* 16:40, (2018): 9-10.

³ Ghida Anani, "Dimensions of gender-based violence against Syrian refugees in Lebanon", https://www.law.columbia.edu/sites/default/files/microsites/gender-sexuality/Gender_Justice_Fall_2018/anani_-_forced_migration_review_2013.pdf, [01.12.2019].

⁴ UNCHR, *Global Trends Forced Displacement IN 2017*, <https://www.unhcr.org/5b27be547>, [01.12.2019].

can ve mal güvenliğini tehlikeye atmasıyla birlikte insanlar ülkelerini terk edip güvenli yerlere göç etmek zorunda kalmıştır. 2011 yılında Suriye'de başlayan kitlesel olaylar da benzer şekilde silahlı çatışmalara dönüşmüştür. Rejim ve muhalif gruplar arasındaki iç savaş, Suriye halkının önce hem içinde yer değiştirmesine hem de başta komşu ülkeler olmak üzere dünyanın diğer ülkelerine göç etmesini zorunlu kılmıştır. BMMYK verilerine göre Suriyeli mültecilerin kayıtlı, kayıtsız ve ev sahibi ülkelerin yasal koruması altında yaşayan Suriyeliler dâhil olmak üzere, tahmini sayısı 7.245.754 kişidir. Bunların 5.663.876'sı kayıt altına alınmıştır.⁵ Suriye'deki savaş, yüz binlerce sivilin ölümüne, 1,5 milyon kişinin kalıcı engellerle yaşamasına neden olmuştur. En az 6.1 milyon Suriyeli ülke içinde yerinden edilirken, 5.6 milyon kişi de ülke dışına kaçmak zorunda kalmıştır. Savaştan dolayı Suriye'nin kadim tarihi mirası büyük oranda yok edilirken ülkede UNESCO kültür mirası olarak tanımlanan altı yerin tamamı ağır hasar görmüştür. Ülke genelinde şehirler büyük bir tahribata uğrarken bazı mahalleler ise tümüyle yok olmuştur.⁶

Bu büyük yıkımla birlikte başta çevre ülkeler olmak üzere dünyanın dört bir yanına göç eden Suriyeliler Türkiye'ye de sığındılar. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) verilerine göre halen Türkiye'de 3.6 milyon Suriyeli kayıtlı olarak bulunmaktadır. Suriyeli nüfusun neredeyse tamamı Türkiye'de şehirlerde halkla iç içe yaşamaktadır.⁷ Ev sahibi toplumla Suriyeliler arasında farklı düzlemlerde ilişkilerin gelişmesi beraberinde birtakım problemleri de doğurmaktadır. Suriyeli mülteci grubun barınma beslenme, güvenlik, eğitim, sağlık, istihdam vb. ihtiyaçları devlet ve diğer sivil kuruluşlar tarafından karşılanırken toplum düzeyinde ortak yaşam alanlarında rekabet işbirliği dayanışma ve farklı düzlemlerde çatışma örneklerine de rastlanmaktadır. Şiddet, mülteci grubun hem yerli halkla hem de kendi içinde çeşitli sebeplere bağlı olarak tecrübe ettiği sosyolojik bir olgudur. Bununla birlikte toplumsal cinsiyet bakımından şiddetin mülteci kadınlar üzerinde daha da yoğunlaştığını belirtmek gerekir. Her ne kadar savaşlarda çatışanlar erkekler olurken savaşın yıkım ve tahribatı en fazla kadınları etkilemektedir. Zorunlu göç, yerinden edilmişlik, kaybedilen statüler, değişen roller, çöken sosyal destek mekanizmaları, güçsüzlükler, istismar ve sömürüye açık hale gelme, travma ve ruhi buhranlar savaş, göç ve şiddetle ortaya çıkan dezavantajlar arasında yer almaktadır.

⁵ UNCHR, 2018 Annual Report Regional Refugee & Resilience Plan (3RP), <https://data2.unhcr.org/en/documents/download/68557> (01.12.2019).

⁶ <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43414137>, (01.12.2019).

⁷ <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> (01.12.2019).

ŞİDDETİN HEDEFİ OLARAK MÜLTECİ KADINLAR

Şiddet, geçmişten günümüze çeşitli şekillerde süregelen ve sonuçları itibariyle bireyde, toplumda ve doğada farklı dozlarda tahribat ve zarar oluşturan sosyolojik bir vakadır. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) şiddeti, “fiziksel güç veya iktidarın kasıtlı bir tehdit veya gerçeklik biçiminde bir başkasına uygulanması sonucunda maruz kalan kişide yaralanma, ölüm ve psikolojik zarara yol açması ya da açma olasılığı bulunması” olarak tanımlanmaktadır. WHO’ya şiddetin meydana gelmesi üç farklı düzeyde gerçekleşir. Bunlar kendine yönelik şiddet, kişilerarası şiddet ve kolektif/toplu şiddettir.⁸ Şiddetin hedefi olarak yapılan bir tasnifte aşağıdaki kategoriler ön plana çıkmaktadır:

1. Kadına yönelik şiddet
2. Çocuğa yönelik şiddet
3. Yaşlıya yönelik şiddet
4. Akranlar arası şiddet
5. Kardeşler arası şiddet
6. Flört şiddeti
7. Engelliye yönelik şiddet
8. LGBT şiddeti
9. Mülteci şiddeti
10. Kişinin kendine yönelik şiddeti.⁹

Görüldüğü gibi “mülteci şiddeti” başlı başına ayrı bir şiddet türü olarak literatürde yer almaktadır. Mültecilik zaten bir şiddet sonucu veya şiddet yaşama korkusu nedeniyle zorunlu yer değişikliği iken varılan hedef ülkelerde ev sahibi toplumla yaşanan şiddet de mülteciyi kısır döngüye mahkûm etmektedir.

Savaştan en fazla olumsuz etkilenenler arasında şüphesiz ki kadınlar vardır. Göç sürecinde erkeklere kıyasla daha iyi uyum sağlamalarına karşın göç sonrası süreçte

⁸ World Health Organization, *World Report on Violence and Health*. Edited by Etienne G. Krug, Linda L. Dahlberg, James A. Mercy, Anthony B. Zwi and Rafael Lozano Geneva: WHO. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42495/9241545615_eng.pdf;jsessionid=CAAD7AB298C40370B217C160BDB9928C?sequence=1(2002)

⁹ Oğuz Polat, “Şiddet”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 22 - Sayı: 1, (2016) :16-17.

tek başına olmaları, sorumluluklarının ve rollerinin artması, süreçten psikolojik olarak olumsuz etkilenmeleri, iş bulma konusunda güçlük yaşamaları vb. nedenlerden ötürü kadınların söz konusu durumlardan erkeklere kıyasla daha olumsuz etkiledikleri görülmektedir. Göç etikleri yerlerde sosyal destek mekanizmalarının olmayışı, ülkenin dilini, kültürünü, sosyal yapısını, hukuk sistemini bilmemeleri, yaşanan travmalarla birleşince yaşam şartları kadınlar açısından daha da güçleşmektedir. Kadınlar, tüm bu süreçte cinsel şiddet, ekonomik eşitsizlik ve insan hakları bakımından farklı hak ihlallerine maruz kalmaktadır.¹⁰

Dünyada göç alanındaki en temel kurumlardan biri olan BMMYK, çeşitli nedenlerle göç etmek zorunda kalmış mülteci kadınlara yönelik şiddetin göçün tüm kademelerinde gerçekleştiğine işaret etmektedir. Mülteci kadınlar: çatışma sırasında, kaçıştan önce: kaçış sırasında, sığınma ülkesinde, geri dönüş sırasında ve yeniden bütünleşme süreçlerinde çoklu aktörler tarafından taciz edilme, cinsel olarak işkence görme, hamile bırakılma, kaçırılma, şiddet, cinsel ilişkiye zorlanmak/zorla fuhuş, cinsel zorbalık, insan ticareti gibi birçok kötü muamele, istismar ve şiddet eyleminin doğrudan hedefi olmaktadır.¹¹ Suriye'de iç savaş sürecinde, kadına yönelik şiddet, zaman zaman doğrudan gerçekleşirken, geçmişten gelen dolaylı yapısal bir şiddetin varlığı da söz konusudur. Eşitsiz yapı ve ezici güç ilişkileri ile kadınlar, ayaklanmalardan çok daha önce sistematik bir yapısal şiddetin içerisinde olmuştur. Mülteci kadınlara yönelik iş alanında cinsiyet ayrımı, politik alana katılımın sınırlılığı, pornografi, devletin eğitim, sağlık, güvenlik gibi en temel hizmetlerinden yararlanmada eşitsizlik, politik, ekonomik, hukuki ve kültürel ayrımcılığa tabi tutulmaları, yapısal şiddete örnek olarak gösterilebilir. Toplumsal dokuya nüfuz etmiş yapısal şiddet, Suriye'de başlayan kitlesel olaylarla birlikte bu kez doğrudan şiddete eklenerek, fiziksel bir müdahalenin aracı haline getirilmiştir. Dolayısıyla Suriye'deki çatışmalarda kadınlar tutuklanma, yakınlarını kaybetme, fiziksel ve ekonomik zorluklar, cinsiyete dayalı şiddet gibi pek çok güçlüklerle karşılaşmış ve halen de bu problemlerle yaşamaya devam etmektedir.¹² AFAD'ın *Türkiye'deki Suriyeli Kadınlar (2014)* araştırma-

¹⁰ Mahmut Kaya, Ebru H. Orhan Demirağ., "Türkiye'deki Suriyeli Kadın Sığınmacıların İş Piyasasındaki Çalışma Koşullarına Sosyolojik Bir Bakış: Şanlıurfa Örneği", H. M. Paksoy, K. Sarıçoban, Ö. Özkan, E. Yıldırımci, (Edt.), *II. Uluslararası Ortadoğu Konferansı: Ortadoğu'daki Çatışmalar Bağlamında Göç Sorunu, Bildiri Kitabı*, Kilis: 7 Aralık Üniversitesi Matbaası, [2016].

¹¹ <http://www.unhcr.org/tr/tum-multecilerin-yasadigi-koruma-sorunlari-kadinlar-tarafindan-da-paylasilir>, [25.11.2019].

¹² Gürpınar, ,a. g. m.

sına göre mülteci kadınların yaşadığı birçok problem içerisinde farklı şiddet tipleri de bulunmaktadır.¹³

Şiddetin uygulanış biçimleri bakımından üçlü bir ayrım yapılabilir. Bunlar; fiziksel, psikolojik ve yapısal şiddettir. Fiziksel şiddette, kişiyi öldürmeye kadar varan şiddet kullanımı mümkündür; psikolojik şiddet kişinin ruhsal bütünlüğüne yönelik beyin yıkama, yalan söyleme, endoktrinasyon, tehdit yöntemleriyle uygulanan şiddettir; yapısal şiddette ise insanların eylemlerinde akli ve psikolojik kabiliyetlerinin altında kalmaları durumuyla karşılaşmaktadır.¹⁴ Şiddet, meydana geliş biçimi olarak “doğrudan” ve “dolaylı/yapısal” şekilde gerçekleşebilir. Doğrudan şiddet, zarar, üzüntü, ızdırap oluşturmak amacıyla uygulanan saldırı, bazı durumlarda silahlı saldırı, savaş olarak gerçekleşebilir. Yapısal şiddet ise, doğrudan fiziksel saldırıyı gerektirmeyen ölüm ve ızdırap ile sonuçlanabilecek politikalar, açlık, hastalık, eşitsiz yapı ve ezici güç ilişkileri ile beslenen şiddet olarak meydana gelebilir.¹⁵ Diğer bir tasnifte, şiddetin fiziksel, cinsel, duygusal, ekonomik ve siber boyutlarına dikkat çekilmektedir.¹⁶ Bahsedilen şiddet türleri mülteci kadınların yaşadığı koşullara bağlı olarak belirli dozlarda gerçekleşmektedir.

IRC, Save the Children, UNHCR, UNICEF, Amnesty International gibi birçok kurum ve kuruluşun raporunda Türkiye’deki Suriyeli mülteci nüfusu içerisindeki sosyal ve ekonomik korumasızlığın ana öznesi olarak kadın ve çocuklar ön plana çıkmaktadır. Suriyeli mülteci kadınların yaşadığı problemleri inceleyen bir araştırmada kadınların göçle gelen zorlukların başında dil engeli, kadın doktor azlığı gibi sağlık hizmetlerine erişim ve hijyen konusunda problemler gelmektedir. Kadınların çoğu, yetersiz barınma koşullarında hayatını sürdürmekte, cinsiyet temelli şiddet riski altında ev sahipleri tarafından istismar edilmektedir. İş bulamama ve yoksulluk, bir koruyucudan yoksun olma ve hane halkına bakım diğer önemli bir problemdir. Savunmasızlık, sosyal koruma ihtiyacı önemli problemler arasındadır. Diğer yandan ekonomik baskılar ve insan kaçakçılarının kurbanı olarak kadınların seks işçisine dönüşmesi görülmektedir. Ayrıca kadınlar şiddet, damgalanma, yoksullaşma ve hiz-

¹³ AFAD, *Türkiye’deki Suriyeli Kadınlar*, Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, (https://www.afad.gov.tr/upload/Node/17934/xfiles/turkiye_deki-suriyelikadınlar_-2014_2_.pdf), (25.11.2019).

¹⁴ Necmettin Özerkmen ve Haydar Gölbaşı, “Toplumsal Bir Olgu Olarak Şiddet”, *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, Yıl: VIII Sayı: 15 Sayfa: 1 – 182 SBArD (Mart, 2010): 24.

¹⁵ Bulut Gürpınar, “Feminist Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Ve Barış: Suriye İç Savaşı Ve Kadınlar”, *Alternatif Politika*, 9 (3), (2017): 477.

¹⁶ Polat, a. g. m.

metlere erişememe gibi temel insan haklarına aykırı birçok durumu deneyimlemektedirler. Türkiye'deki Suriyeli kadınlar, aile içi şiddet, taciz, evlenmeye zorlanma, yeterli önlem ve destekten uzak olma gibi farklı şiddet türleriyle yüzleşmektedir.¹⁷

Suriyelilerin Türkiye'ye gelmesi ile birlikte belirli düzeyde ekonomiye eklemlenmeleri de söz konusu olmuştur. İş piyasasındaki Suriyeli sığınmacı kadınların sorunları üzerine yapılan ampirik bir araştırmada önemli bulgular tespit edilmiştir. Araştırma bulgularına göre yaşanan yoğun göçle birlikte belirli ölçülerde bir göç ekonomisinin oluştuğu ve buna bağlı olarak, kayıt dışı istihdam, ucuz işgücü, emek sömürsü, sosyal ve ekonomik dışlanma, iş sürecinde şiddet ve cinsel istismar gibi durumların yaşandığı saptanmıştır.¹⁸ Başka bir araştırmada yerli halktan erkeklerle yapılan evliliklerde Suriyeli kadınların, eşlerinden, kumalarından ve çocuklarından şiddet gördükleri bu şiddetin dövme, bir cisimle darp, bıçakla yaralama şeklinde gerçekleştiği hatta bir vakada Suriyeli gebe bir kadının şiddet nedeniyle bebeğini düşürdüğü belirtilmektedir.¹⁹ Diğer yandan Sakarya'da iki kişinin Mefta Emami Ar-rahman adlı hamile Suriyeli kadına tecavüz edip 10 aylık çocuğuyla birlikte kadını ve çocuğunu vahşice öldürmesi şiddetin vardığı nokta açısından dehşet vericidir. Vicdanları derinden yaralayan bu olaya halk büyük bir tepki göstermiştir.²⁰

Mülteci kadınların yaşadığı şiddet, onların aile ve sosyal yaşamının yanı sıra ruh sağlıklarını da derinden yaralamaktadır. Mazlumder'in Suriyeli kadınlar hakkında hazırladığı araştırma raporunda mülteci kadınların yaşadığı, baskılar ve soyutlanmış/dışlanmış bir hayat, onların ruh ve sinir hastalıklarına yakalanma riskini arttırmaktadır. Özellikle ergenlik çağındaki genç kadınların tacize ve istismara maruz kalışı, yoksulluk, çeşitli gerekçelerle yapılan kısa süreli evlilikler, fuşşun yaygınlığı, cinsel yollarla bulaşan hastalıklar diğer önemli sorunlar olarak öne sürülmektedir.²¹

Şiddet, çeşitli kültür kalıpları içerisinde yetişen mülteci kadınlar tarafından da meşru görülebilmektedir. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından gerçekleştirilen 2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması Suriyeli Göçmen Ör-

¹⁷ Mahmut Kaya, "Türkiye'deki Suriyeli Mülteci Kadınların Evlenme Deneyimleri: Fırsatlar ve Riskler", *Bursa Büyükşehir Belediyesi Uluslararası Göç ve Kadın Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Editör: Doç. Dr. Nuri Korkmaz Baskı; Bursa Star Matbaacılık, (2018a).

¹⁸ Kaya, ve Demirağ, a.g.e.

¹⁹ Mahmut Kaya, "İki Hukuk Arasında Arafta: Suriyeli Kadın Mültecilerin İnförmel Evlilikleri Ve Boşan(Ama)Ma Krizi," *Journal of Social And Humanities Sciences Research (JSHSR)*, Vol:5 Issue:31, (2018b).

²⁰ Bkz. Vahşet! 9 aylık hamile Suriyeli kadına tecavüz edip oğluyla birlikte öldürdüler!, <https://www.birhaberoku.com/vahset-9-aylik-hamile-suriyeli-kadina-tecavuz-edip-ogluyla-birlikte-oldurduler--19651>, [01.12.2019].

²¹ MAZLUMDER. *Kamp Dışında Yaşayan Suriyeli Kadın Sığınmacılar Raporu*, (2014).

neklemleri verilerine göre, şayet Suriyeli bir kadın yemeği yakarsa, eşine karşılık verirse, eşinden habersiz dışarı çıkarsa, çocukların bakımını ihmal ederse, cinsel ilişkide bulunmayı reddederse kocası tarafından şiddete maruz kalmaktadır. Ve bu durumun eğitim, sosyal ve ekonomik düzeylerine bağlı olarak mülteci kadınlar tarafından da doğru bulunduğu tespit edilmiştir. Araştırmaya göre genel olarak, kadınların %9'u fiziksel şiddetin yaşanmasına ilişkin en az bir durumu kabul etmektedir. Özel durumlar açısından bakıldığında, kadının çocuklarını ihmal etmesi ya da eşine karşılık vermesi (sırasıyla %4 ve %3) daha fazla kadın tarafından erkeklerin fiziksel şiddet uygulamasının doğru bulunduğu durumlardır; kadının yemeği yakması (%1) ise daha az kadın tarafından doğru bulunmuştur.²² Yukarıda da görüldüğü üzere şiddet, Suriyeli mülteci kadınların en yoğun maruz kaldığı konudur. Şiddet, bu eylemi uygulayanların zihninde meşru olduğu kadar şiddetin bir kısım mülteci kadınlar açısından kültürel olarak meşru sayılması da altı çizilmesi gereken önemli bir husustur. Bu bağlamda mülteci kadınlar, hemcinslerinden, kocalarından, kocalarının çocukları ve ailesinden şiddet görmektedirler. Bu bağlamda fiziksel, duygusal, cinsel ve ekonomik şiddet mülteci kadınların yaşadığı yaygın şiddet türleri arasındadır.²³

Son olarak medya araçları üzerinden mültecilere yönelik gelişen ayrımcı tutumdan bahsedilebilir. İstisnalar hariç olmak üzere genel olarak medya araçları yerleşik toplumun lehine mültecilerin aleyhine yayın politikası belirlemektedir. Avrupa'da yapılan bir araştırmada göç kapsamındaki yayınlarda olumsuz ve çatışma yüklü çerçevelerin hakim olduğu tespit edilmiştir. Medya, AB içi göçmenleri daha çok ekonomi ve refah sistemine yönelik tehditler olarak tanımlarken, AB dışından gelen göçmenler daha çok "ev sahibi ülkelerin kültürüne tehdit" olarak sunulduğu araştırmanın diğer önemli bir sonucudur²⁴. Benzer durum Türkiye medyası için de geçerli görünmektedir. Pek az medya organı hariç genel olarak mülteciler, Türkiye'deki yayın organlarında "olumsuzlayıcı" bir çerçeve ile temsil edilmektedir.²⁵ Medyadaki temsiliyette görülen dışlanma pratiği farklı bir şiddet türü olan siber şiddet şeklinde mültecilerin maruz kaldığı bir husustur. Bir tür zorbalık olan bu husus; bilgi ve ileti-

²² 2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması Suriyeli Göçmen Örneklemleri, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü Ankara, Türkiye, (2019).

²³ Kaya, (2018a) a. g. m.

²⁴ Susanne Fengler and Marcus Kreutler, "Migration coverage in Europe's media A comparative analysis of coverage in 17 countries", *Otto Brenner Stiftung Frankfurt/Main 2020 OBS Working Paper 39* ISSN: 2365-1962 https://www.ottobrennerstiftung.de/fileadmin/user_data/stiftung/02_Wissenschaftsportal/03_Publikationen/AP39_Migration_EN.pdf (31.01.2020).

²⁵ Mahmut Kaya, "Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacıların Basın-Yayın Faaliyeti: Harmal Gazetesi Örneği", *Göç Mültecilik Ve İnsanlık Tebliğler Kitabı*, ISBN 9786055116682, Kartepe Zirvesi 2018c, Kocaali.

şim teknolojilerini kullanarak, muhatabına bilerek ve isteyerek zarar verme davranışı olarak tanımlanmaktadır. Teknolojik zorbalık olarak da ifade edilen siber zorbalık, iki şekilde gerçekleşmektedir. Birincisi, eylemlerin daha çok teknik yönünü içeren kişilerin şifrelerinin ele geçirilmesi, web sitelerinin hacklenmesi, spam iletilerin gönderilmesidir. İkinci ise psikolojik unsurdur. Şiddet, rahatsız etme, iftira, taklit etme, dışa vurma, kandırma, dışarıda bırakma ve siber taciz bunların örnekleri arasındadır.²⁶ Mülteciler gerek grup olarak ve gerekse kadınlar özelinde başta yazılı ve görsel medya olmak üzere sosyal medyada çeşitli biçimlerde siber şiddete maruz kalmaktadır. Tüm Suriyelileri tek bir stereotip altında toplayıp nefret objesi haline getiren çabalar, maalesef son zamanlarda daha da artmaktadır. Bazen dışlayıcı nefret diliyle yapılan çağrılar bazen de medyada sunulan haber edilmiş biçimleri siber şiddetin farklı tezahürleridir. Örneğin yapılan bir araştırmada Hürriyet, Sabah ve Sözcü Gazeteleri haberlerinde Suriyeli sığınmacıların yaşadıkları çeşitli şiddet olaylarından şiddete karışan tarafın Suriyeli olması durumunda bu etnik kimliğin özellikle vurgulandığı, haberlerde şiddet olayından sorumlu olan tarafın ön plana çıkarılarak haberlerin çerçevelendiği tespit edilmiştir.²⁷ Aşağıda örnek bir manşet sunulmuştur.

Şekil-1: Yazılı Medyada Mültecilere Yönelik Nefret İçeren Çerçeveleme Örneği

²⁶ Şule Yüksel Özmen, "Dijital Şiddet, Siber Zorbalık Ve Yeni Medya Okuryazarlığı Üzerine Bir Değerlendirme", *Ulularası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 11 Sayı: 61, (2018).

²⁷ Yavuz Bayram, "Türk Yazılı Basınında Suriye'li Sığınmacılara İlişkin Polis-Adliye Haberlerinde Şiddetin Çerçevesi: Hürriyet, Sabah ve Sözcü Gazeteleri Örneği", *Zorunlu Göçler Ve Doğurduğu Sosyal Travmalar*, Yayın Editörü: Adem Solak, Hegem Yayınları, Ankara, (2018).

Yazılı medyanın yanı sıra sosyal medyada mültecilere yönelik en yoğun siber saldırı aracıdır. *#suriyelileriistemiyoruz* taglarıyla Twitterde çeşitli yazılı ve görsel mesajlar paylaşanlar Suriyeli mülteci kadın ve erkelere yönelik insan haklarına aykırı, temelsiz bilgilere dayanan manipülatif mesajlarla siber zorbalığın başka bir örneğini temsil etmektedirler. Benzer etiketleme ve damgalamaya dayalı kalıp yargılar Facebook ve diğer sosyal medya araçlarında da görülmektedir. Dolayısıyla şunu ifade etmek gerekir ki; mülteci kadınlar, gerek göç sürecinde ve gerekse göç sonrasında yerleştiği şehirlerde düşük, ücret, uzun çalışma süreleri, kayıt dışı çalıştırılma, ücret gaspı bakımından ekonomik olarak şiddete maruz kalırken resmi olmayan ve herhangi bir yasal teminatı bulunmayan evlilikler yoluyla da cinsel ve fiziki şiddetin kurbanı olmaktadır. Diğer yandan yazılı ve görsel medya başta olmak üzere toplumsal hayatın birçok safhasında dışlanma, damgalama, ırkçılık benzeri tutumlarla kültürel şiddet de sürdürülmektedir.

SONUÇ

Savaş ve zorunlu göç sonucu ülkelerini terk etmek zorunda kalan mülteciler şiddetten kaçarken maalesef yerleştiği ülkelerde yine şiddetin hedefi haline gelebilmektedir. Mültecilere yönelik algılar, ev sahibi toplumun sosyokültürel değerleri ve insan hakları bilinci şiddetin yoğunluğunu ve yaygınlığını önemli ölçüde etkilemektedir. Türkiye'ye yerleşen mülteciler de söz konusu yapı içerisinde çeşitli düzeyde şiddete maruz kalmakta ve şiddetin taşıyıcılığını da yapmaktadır. Mülteciler, sosyal bir grup olarak kırılabilir/hassas gruplar içinde yer alırken mülteci kitlesi içindeki kadınlar ise çifte dezavantajlılığı en yoğun yaşayan cinsiyet grubudur. Mülteci kadına yönelik şiddet ev sahibi toplumun yanı sıra mülteci gruplarca da yapılmaktadır. Aile hayatı, toplumsal hayat, çalışma ve eğitim hayatı gibi birçok alanda kadınlar kültürel şiddetten cinsel ve ekonomik şiddete kadar her türlü şiddet türüne maruz kalmaktadır. Bu bağlamda şiddetin azaltılması için şu öneriler dikkate alınabilir:

- Mültecilere yönelik yasal metinlerin revize edilmesi,
- Özellikle sınır kentleri başta olmak üzere mültecilerin yoğun yaşadığı yerlerde denetim mekanizmalarının güçlendirilmesi,
- Şiddet kültürünü önlemeye yönelik faaliyet ve eğitimlerin yaygınlaştırılması,

- Medyanın şiddeti teşvik eden yayın politikalarına yönelik tedbirlerin alınması, birlikte yaşama, barış ve hukuk kültürüne ilişkin yayınlara ağırlık verilmesi,
- Mültecilere ilişkin yanlış algılar ve efsaneleri önleyici yayın ve eğitim faaliyetlerinin sıklaştırılması,
- Entegrasyon faaliyetlerine yönelik politikaların ve iyi uygulama örneklerinin geliştirilmesi, yaygınlaştırılması,
- Mültecilerin hak bilincini arttırıcı eğitimlerin devlet ve sivil toplum örgütleri nezdinde teşvik edilmesi, bu tür programlara kırılgan grupların özellikle dâhil edilmesi,
- Kamu hizmetlerine erişim konusunda mültecilerin bilgilendirilmesi/eğitimi,
- Suriye ve Türkiye hukuku bağlamında meydana gelen çelişkiler hakkında içtihat ve düzenleme mekanizmalarının işletilmesi,
- Birlikte yaşamaya yönelik çok kültürlü barış ikliminin oluşturulmasına yönelik faaliyetlerin toplumun tüm kesimlerini kapsaması gereklidir.

KAYNAKÇA

- AFAD, *Türkiye'deki Suriyeli Kadınlar*, Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, (https://www.afad.gov.tr/upload/Node/17934/xfiles/turkiye_deki-suriyelikadınlar_-2014_2_.pdf), (2014). (25.11.2019).
- Anani, Ghida, "Dimensions of gender-based violence against Syrian refugees in Lebanon", https://www.law.columbia.edu/sites/default/files/microsites/gendersexuality/Gender_Justice_Fall_2018/anani_-_forced_migration_review_2013.pdf, (01.12.2019).
- Bayram, Yavuz, "Türk Yazılı Basınında Suriye'li Sığınmacılara İlişkin Polis-Adliye Haberlerinde Şiddetin Çerçeveselmesi: Hürriyet, Sabah ve Sözcü Gazeteleri Örneği", *Zorunlu Göçler Ve Doğurduğu Sosyal Travmalar*, Yayın Editörü: Adem Solak, Ankara: Hegem Yayınları, 2018, 164-184.
- Farhat, Jihane Ben, Blanchet, Karl Bjertrup, Pia Juul Veizis, Apostolos Perrin, Clément Coulborn, Rebecca M., Mayaud Philippe and Cohuet, Sandra, "Syrian Refugees in Greece: Experience With Violence, Mental Health Status, And Access to Information During The Journey And While in Greece", *BMC Medicine* 16:40, (2018), 1-12.
- Fengler, Susanne and Kreutler, Marcus, "Migration coverage in Europe's media A comparative analysis of coverage in 17 countries", *Otto Brenner Stiftung Frankfurt/Main 2020 OBS Working Paper 39 ISSN: 2365-1962* https://www.ottobrennerstiftung.de/fileadmin/user_data/stiftung/02_Wissenschaftsportal/03_Publikationen/AP39_Migration_EN.pdf (31.01.2020).
- Gürpınar, Bulut, "Feminist Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Ve Barış: Suriye İç savaşı Ve Kadınlar", *Alternatif Politika*, 2017, 9 (3): 471-494.
- <http://www.unhcr.org/tr/tum-multecilerin-yasadigi-koruma-sorunlari-kadınlar- tarafından-da-paylasilir>, (25.11.2019).
- <https://www.unhcr.org/tr/multeci-kimdir>, (01.12.2019).
- <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>, (25.11.2019).
- <https://www.birhaberoku.com/vahset-9-aylik-hamile-suriyeli-kadina-tecavuz-edip-ogluyla-birlikte-oldurduler--19651>, (01.12.2019).
- <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43414137>, (01.12.2019).
- Kaya, Mahmut. ve Orhan Demirağ, Ebru. H., "Türkiye'deki Suriyeli Kadın Sığınmacıların İş Piyasasındaki Çalışma Koşullarına Sosyolojik Bir Bakış: Şanlıurfa Örneği", H. M. Paksoy,

- K. Sarıçoban, Ö. Özkan, E. Yildirimci. (Edt.), *II. Uluslararası Ortadoğu Konferansları: Ortadoğu'daki Çatışmalar Bağlamında Göç Sorunu. Bildiri Kitabı*. Kilis: 7 Aralık Üniversitesi Matbaası, 2016, 155-171.
- Kaya, Mahmut, "Türkiye'deki Suriyeli Mülteci Kadınların Evlenme Deneyimleri: Fırsatlar ve Riskler", *Bursa Büyükşehir Belediyesi Uluslararası Göç Ve Kadın Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Editör Doç. Dr. Nuri Korkmaz Baskı; Aralık 2018, Bursa Star Matbaacılık ISBN 978-605-9968-89-8, 2018a.
- Kaya, Mahmut, "İki Hukuk Arasında Arafta: Suriyeli Kadın Mültecilerin İnfomel Evlilikleri Ve Boşan(Ama)Ma Krizi," *Journal of Social And Humanities Sciences Research (JSHSR)* Vol:5 Issue:31, 2018b, 4709-4721.
- Kaya, Mahmut "Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacıların Basın-Yayın Faaliyeti: Harmal Gazetesi Örneği", *Göç Mültecilik Ve İnsanlık Tebliğler Kitabı*, ISBN 9786055116682, **Kartepe Zirvesi 2018c, Kocaeli**.
- MAZLUMDER, *Kamp Dışında Yaşayan Suriyeli Kadın Sığınmacılar Raporu*, 2014.
- Özerkmen, Necmettin ve Gölbaşı Haydar, "Toplumsal Bir Olgu Olarak Şiddet", *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, Yıl: 2010, VIII Sayı: 15, 22-37.
- Özmen, Şule Yüksel, "Dijital Şiddet, Siber Zorbalık Ve Yeni Medya Okuryazarlığı Üzerine Bir Değerlendirme", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 11 Sayı: 61 Yıl: 2018.
- Polat, Oğuz, "Şiddet", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 2016, Cilt: 22 - Sayı: 1, 15-34.
- Sözcü Gazetesi, 7 Temmuz 2016 tarihli sayı.
- UNCHR, *Global Trends Forced Displacement In 2017*, <https://www.unhcr.org/5b27be547>, (01.12.2019).
- UNHCR, *2018 Annual Report Regional Refugee & Resilience Plan (3RP)*, <https://data2.unhcr.org/en/documents/download/68557>, (01.12.2019).
- World Health Organization, *World Report on Violence and Health*, Edited by Etienne G. Krug, Linda L. Dahlberg, James A. Mercy, Anthony B. Zwi and Rafael Lozano Geneva: WHO, 2002.

ŞİDDETİN ÖNLENMESİNDE DEĞERLER VE DEMOKRATİK YAŞAM KALİTESİ ARASINDAKİ İLİŞKİ*

Doç. Dr. Meral Sert AĞIR**

Özet

Kökleri değişmekle birlikte “organizma olarak ihtiyaçların” davranışlar dolayısıyla şiddet olgusunda etkili olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Davranışların harekete geçirici kaynağı olarak ihtiyaçlar, bireylerin temel özelliklerinden biri olan değerleri hakkında da bilgi vermektedir. Bireylerin neyin ihtiyaç olduğuna ilişkin tanım ve gerekçeleri doğrultusunda göstermiş olduğu davranışları, değerler sisteminin de anlaşılmasını sağlamaktadır. Temel ihtiyaçların karşılanmasına yönelik motive edici düşünce ve inançlar olarak değerler, şiddet davranışıyla ulaşılabilecek beklenen hedeflerin ya da kaynakların bilgisini vermektedir. Bu bilgi, bireyin hangi yaşamsal alanlarda zorluk yaşadığını ve desteğe ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Toplumlar, bireylerden oluşmaktadır; şiddeti üretenler de kurbanlar kadar aynı toplumun üyesi ve ürünü olduğu dikkate alınmak zorundadır. Bu bağlamda şiddet olgusunu önleyebilmek için yaşanan toplumun ihtiyaçları karşılama konusunda hissettirmiş olduğu güvende olma algısı, davranışların

şekillenmesinde etkili olabilecek faktörlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Temel insan ihtiyaçlarının güvence altında olması ise toplumsal yaşam dinamiği olarak insan hakları ve demokrasi bilinci ile yakından ilişkilidir. Toplumların gelişmişlik düzeylerinden biri olarak, demokrasi ve özgürlük kavramları üzerine inşa edilen demokratik yaşam kriterleri aynı zamanda evrensel insan haklarının gözetilmesini sağlamaktadır. Demokratik yaşam kriterlerini uygulamaya yönelik çalışmalar, şiddet gibi toplumların var oluşunu tehdit eden sorunlarla mücadelede yadsınamaz önem taşımaktadır. Toplumun her bir üyesinin, demokrasi bilinci ile demokratik yaşam kriterlerine uygun yaşam kalitesine ulaşabilmesini sağlayabilmek amacıyla, eğitim sistemi ve eğitimin kendinden beklenen işlevleri yerine getirebilmesi kilit rol oynamaktadır. Disiplinler arası bir anlayışla gösterilecek çabanın yalnızca şiddet olgusu değil toplumsal refahı etkileyebilecek bir çok olumsuz faktör içinde koruyucu rol üstleneceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Şiddet, İhtiyaçlar, Değerler, Demokratik Yaşam Kalitesi,

* 15-16 Kasım 2019 tarihlerinde Ankara’da TİHEK tarafından düzenlenen Şiddet’in Önlenmesi Çalıştayı’nda sözlü olarak tebliğ edilmiştir.

** Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, meralagir@marmara.edu.tr

GİRİŞ

Şiddet, insanoğlunun kasıtlı olarak kendi varoluşunu tehdit ettiği, kendi tarihi ile eş zamanlı olarak farklılaşarak devam eden bir olgudur (Güleç, Topaloğlu, Ünsal, Altıntaş, 2012; Conradie, 2015; Ray, 2018). Kavramsal olarak şiddet olgusunun temelinde fiziksel ya da psikolojik kriterlere dayalı olarak güç ve gücün insanın kendisine, diğerlerine, gruplara ya da topluluğa kasıtlı olarak uygulanması yatmaktadır (Rule, 2018).

İnsanın, diğerlerine ya da kendisine yönelik türü dikkate alınmaksızın her türlü zarar verici, yıkıma hatta ölüme sebep olabilecek kasıtlı davranışlarını önleyebilmek öncelikle bu davranışlarını anlamlandırabilmek ile mümkündür (Natale, 1994; Gilligan, 1996). Bilimsel metodoloji, insan davranışlarının tanımlanmasının ardından davranışın öncüllerinin açıklanabilmesini, söz konusu davranışların hangi durumlarda nasıl ortaya çıktığının anlaşılmasını ve davranışın tekrarlanma olasılığı ile sıklığının tahmin edilebilmesini sağlamaktadır. Davranışı tetikleyici ve engelleyici faktörler hakkındaki bilgiler, davranışı kontrol edebilmek için gerekli örüntülerin belirlenmesi ve işlevsel hale getirilmesine yardımcı olmaktadır. Dolayısıyla şiddet ve saldırgan davranışları açıklamaya yönelik her bir yaklaşımın aynı zamanda şiddet ve saldırganlık davranışlarının kontrol edilebilmesi için yapılması gerekenlere dikkat çektiğini söyleyebiliriz (Ferracuti, Wolfgang, 2013; Üngüren, 2015; Rule, 2018).

Etiyolojik yaklaşımların şiddet davranışını tetikleyici ya da engelleyici faktörleri ortaya çıkarmaya yönelik çalışmaları, aynı zamanda şiddetin insan doğasının bir parçası olup olmadığı sorusuna da cevap arayışı niteliğindedir. Yaklaşım, yaşam dinamiklerine bağlı olarak şiddetin bir çözüm yolu olarak tercihinde etkili olabilecek genetik, biyolojik, psikolojik, sosyo-ekonomik, politik vb. faktörleri göz önüne alırken insanın karanlık ya da gölge de kalan kötü yönüne vurgu yapmaktadır. Dolayısıyla şiddet, insanın hayatta kalma dürtüsü ile yaşam mücadelesini güç ve güçlü olmaya ilişkin şemalarına bağlı olarak gelişmekte ve normalleşmektedir (Staub, 1999; Weigert, 2010; Güleç, Topaloğlu, Ünsal, Altıntaş, 2012; Conradie, 2015). Oto kontrol sistemi ve karar merkezini temsil eden beynin temporal ve frontol lobları ile limbik sistemin şiddet davranışını tetikleyici rolünü açıklayan biyolojik yaklaşım ise genetik faktörlere dikkat çekmekte, kendine zarar verme davranışı ile cinsiyete göre problem çözme sürecinde şiddet davranışlarının tercihini etkileyen etmenleri biyolojik faktörlerle açıklamaktadır (Elliott, 1983; Pedersen, 2004; Yalçın, Erdoğan, 2013).

Davranışçı yaklaşım ise şiddet davranışını öğrenme süreçleri ile birlikte toplumsal bir davranış olarak ele almaktadır. Çevresel dinamikler, davranışın ortaya çıkmasını, sürdürülmesini ve sıklığını belirleyebilmektedir (Shepherd, Robinson, Levers, 1990). Toplumdan topluma ihtiyaçlar ve ihtiyaçların karşılanmasına yönelik hangi davranışın ödüllendirildiğine ilişkin dinamiklerin farklılaşması, şiddet davranışının kabul edilebilirlik kriterlerini ya da derecesini değiştirmektedir. Bir toplumda cezalandırılan ve kabul edilmeyen şiddet kapsamındaki davranışlar diğer bir toplumda bir dereceye kadar doğal olarak nitelendirilebilmekte, öğrenme-öğretme süreci ile de üyelere kazandırılmaktadır. Kimlik edinme sürecinde, çocukluk döneminin etkisine dikkat çeken psikodinamik kuramlara göre, şiddet ve saldırganlık davranışları korunma, savunma aracı olabildiği gibi doyum ve tatmin sağlayıcı araçlar da olabilmektedir. Psikodinamik kuramlar, insanın ölüme ilişkin zorlayıcı duygularla baş edebilmenin yanı sıra yaşama dair haz verici sonuçlar için de şiddet ve saldırganlık davranışlarını tercih edebildiğini vurgularken şiddet davranışlarının biyolojik temelli olduğunu ifade etmektedirler (Fonagy, 2010). Psiko-sosyal yaklaşım ise dezavantajlı yaşam dinamiklerinin şiddet davranışları üzerinde tetikleyici rol oynayabildiğini, psiko-sosyal ağır travmatik yaşantıların daha sonraki yaşam problemleri ile baş etme becerilerini değiştirebildiğine dikkat çekmektedir. Yaklaşımına göre, temel yaşam gereksinimlerini karşılayamayacak kadar ağır ekonomik koşullardan, aile içi şiddet, ihmal ve istismar olgularına kadar olumsuz zorlayıcı deneyim ve şartların düşünce, duygu ve davranışlar üzerinde farklı sonuçlarından birinin de şiddet ve saldırgan tutumlarında görüldüğünü belirtmektedir (Staub, 1996; Anderson, 2010; Fazel, Singh, Doll, Grann, 2012; Anderberg, Rainer, Wadsworth, Wilson, 2015)

Biyolojik yaklaşımın bakış açısı ile beynin frontal ve temporal lobları ile ilgili bir lezyona sahip ya da bir şekilde bu bölgelerin gelişimi normalden farklı olan bireyin, oto kontrol ya da karar mekanizması işlevsel olmadığı için ihtiyaçlarını karşılamak için izleyebileceği yollar doğal olarak farklılaşabilecektir. Çünkü bireyin, yaşamsal ihtiyaçlarını karşılayabilmeye yönelik davranışları üzerinde bilişsel süreçlerinin denetim fonksiyonu normalden farklıdır (Fonagy, 2003; Pardini, Raine, Erickson, Loeber, 2014; Üngüren, 2015). Dolayısıyla söz konusu durumdan dolayı dezavantajlı olan bireyin daha fazla desteğe, olumlu çevresel şartlara gereksinim duyduğu aşikârdır. Çevresel şartların beklentinin aksine olumsuz özelliklere ya da bireyi destekleyecek işlevsel niteliklere sahip olmaması durumunda ise doğal olarak temel ihtiyaçların karşılanma yöntemleri yalnızca diğer bireyler için değil bireyin kendisi için de tehdit oluşturabilecektir. Ayrıca üyelerin, kaygı, korku gibi tehdit altında

hissetmeye bağlı olarak, bireyin şiddet davranışları ile beklentisine uygun sonuçları elde edebilmesine izin verdiği durumlar ise beklentinin aksine şiddet davranışlarının çözüm yolu olarak tercih edilmesini sağlayabilecektir. İstenmeyen şiddet davranışları ödüllendirilmiş ve aynı davranışları gösterme sıklığı arttırılmış olabilecektir. Bilişsel süreçlerin denetimi olmaksızın, temel ihtiyaçları karşılamaya yönelik davranışların, üyesi bulunulan grup ya da toplum tarafından pekiştirilmesi ise davranışçı yaklaşımın hipotezlerinin doğrulanmasını sağlamaktadır (Reich, Infurna, 2017). Davranışçı yaklaşımın bakış açısı ile bireyin davranışlarının diğer üyelerde meydana getirmiş olduğu değişimin sonuçlarını, hem diğer üyeler hem de bireyin kendisi açısından değerlendirebilmekteyiz. Dolayısıyla diğer üyelerin, olumsuz şiddet ve saldırganlık içeren davranışlardan korunabildiklerine, tehdidi bertaraf edebildiklerine ilişkin düşünce ve duygularının, kısa ya da geçici sanal bir durumu ifade ettiği görülmektedir. Ayrıca gözlem ya da model alma yolu ile öğrenme dinamikleri göz önüne alındığında, toplumun her bir üyesi bir diğeri için model teşkil etmektedir. Taklit yoluyla öğrenmenin bebeklik döneminde başladığı dikkate alındığında, bir başkasının ödüllendirildiğini gözlemlemenin davranış değişimindeki rolü daha iyi anlaşılabilir (Bandura, 1989).

Bu doğrultuda biyolojik yaklaşımın bakış açısı ile dezavantajlı bu bireyin davranışları sonucunda elde etmiş olduğu karşılık, yalnızca onun davranışını değil toplumun dezavantaja sahip olmayan diğer üyelerinin de ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik davranışlarının şekillenmesinde rol oynayabilecektir.

Psikodinamik yaklaşım ile bireyin durumunu değerlendirdiğimizde ise şiddet ve saldırganlık davranışlarının, savunma ya da korunma amaçlı kullanımı ve elde edilen sonucun üreteceği haz, heyecan duygusunun nörobiyolojik dinamiklerle ilişkisi ortaya çıkmaktadır. Psikodinamik yaklaşım, korunmaya yönelik şiddet davranışlarını canlı organizmalara özgü, zarar vermeye yönelik olanınsa insana özgü olduğunu belirtmektedir. Yaklaşımın bakış açısına göre, insana özgü olan şiddet davranışında bakım verenlerle ilişki önem taşımaktadır. Dolayısıyla bakım verenlerin bireyin bebeklik, çocukluk gibi kritik dönemlerde bireyin ihtiyaçlarını karşılama şekli belirleyici olmaktadır (Fonagy, 2010; Grusec, 2011). Bu bağlamda bireyin dürtüleri üzerindeki kontrol gücünü temsil eden mekanizmaların işlevsel olmadığı göz önüne alındığında, bakım verenlerin işlevselliğinin daha da önem taşıdığı görülmektedir. Diğer bir ifade ile bakım verenlerin niteliği bireyin incinmesine, yaralanmasına kendini dışlanmış ve istenmeyen olarak hissetmesine yol açabildiği gibi var olan durumun oldu-

ğundan çok daha farklı algılanmasına da neden olabilmektedir (Palermo, Simpson, 1994). Dolayısıyla şiddet, saldırganlık tepkileri ile bu davranışların görülme sıklığı da farklılaşabilecektir. Hatta ihmal ve istismarın, ağır dezavantajlı sosyoekonomik koşulların söz konusu olabileceği durumlarında kendini korumaya yönelik olarak saldırganlık ve şiddet davranışları daha da artabilecektir (De Zulueta, 2006; Riggterink, FainsilberKatz, Hessler, 2010; Burroway, 2011). Bireyin bir şekilde hayatta kalma davranışı olarak şiddet davranışlarına yönelimi ise bir yönü ile etiyolojik diğer bir yönü ile psiko-sosyal yaklaşımın hipotezlerini akla getirmektedir.

Görüldüğü üzere farklı yaklaşımlar, şiddetin çok boyutlu bir olgu olduğunu, tek boyutlu bir değerlendirmenin şiddet davranışını açıklayabilmek için yeterli olmadığı gibi önleyici ya da azaltıcı da olamayacağını göstermektedir. Bununla birlikte şiddet olgusunu açıklamaya çalışan yaklaşımlar, insanın biyolojik ve psiko-sosyal bir varlık olarak sahip olduğu yeterliliklerin (bireysel ve çevresel), davranışlarının belirleyicisi olduğunu ve bu davranışların yaşamı devam ettirme çabasına hizmet ettiğine işaret etmektedir. Davranışların öncülleri olarak biyolojik, genetik ya da çevresel, psikososyal faktörlerden hangisinin daha baskın olduğunu belirleyebilme çabası, bir anlamda insanın farklı gelişim dönemlerindeki gereksinimlerine ve bu gereksinimlerinin karşılanma şekline bağlı davranış değişimini ortaya koymaktadır (Staub, 1999; Conradie, 2015). İhtiyaçlar ile ilgili literatür incelendiğinde, Murray'ın ihtiyaçları, aşağılama, başarı, başatlık, saldırganlık, özerklik, kaçınma, karşı gelme, savunma, saygı, ilişki, kendini gösterme, acıdan kaçınma, destek, düzen, eğlence, reddetme, duyarlılık, cinsellik, ilgilenilme, anlaşılma (Chapman, Schwartz, 2010); Ryan ve Deci'nin özerklik, yeterlik ve aitlik (Ryan, Deci, 2008); Bristow ve Mowen'un fiziksel, sosyal, varlık, bilgi; Glasser'in hayatta kalma, sevgi, ait olma, güç, özgürlük, eğlence; Newstrom, Davis ve Pierce'in birincil ve ikincil; Lawrence ve Nohria'in amaçlara ulaşma ve deneyim elde etme, diğer insanlar ile uzun döneli karşılıklı destek, bakım ve bağlılık içinde olma, bireyin kendisini ve dünyayı tanıması, öğrenmesi ve sahip olduğu özelliklerden başlayarak tüm kaynaklarını tehditlere karşı koruma olarak sınıflandırmaktadır (Eker, 2019). Dolayısıyla insanoğlunun, temel ihtiyaçlarını ya da birincil ihtiyaçlar kategorisinde yer alan barınma, beslenme vb. ihtiyaçlarını karşılaması, diğer canlılar gibi "canlı olarak" yaşamını sürdürebilmesini sağlasa da yeterli olmadığı, diğerleri ile kurulan ilişki ve etkileşimin psiko-sosyal boyutunun, fizyolojik gereksinimler kadar önem taşıdığı görülmektedir (Kula, Çakar, 2015).

Bu doğrultuda ileri bir yorumla kaynağı ya da kökleri değişmekle birlikte “organizma olarak ihtiyaçların” davranışlar dolayısıyla şiddet olgusunda etkili olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Davranışların kaynağı, yönlendiricisi ve harekete geçirci kaynağı olarak ihtiyaçlar aynı zamanda insanoğlunun temel özelliklerinden biri olan değerler hakkında da bilgi vermektedir. Bir başka ifade ile insanoğlunun neyin ihtiyaç olduğuna ilişkin tanım ve gerekçeleri doğrultusunda göstermiş olduğu davranışları, değerler sisteminin de anlaşılmasını sağlamaktadır.

DEĞERLER VE ŞİDDET ARASINDAKİ İLİŞKİ

Değerler, soyut idealler olarak bireyin, kendinin, diğerlerinin ve bir topluluk olarak ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik davranış tercihlerini sembolize etmektedir (Schwartz,1992; Demirutku, 2017). Bu doğrultuda önemli bulunan, kabul gören ve ulaşılabildiği inanan şeylere ilişkin davranışlar aynı zamanda değerlere ilişkin bilgi vermektedir. Değerler, insanların neyi, nasıl algıladığını, yorumladığını hangi düşünce ve davranışları anlamlı bularak, önceliklerini belirlemelerine rehberlik eden soyut, istikrarlı yapılarıdır. Bireyin yaşam beklentilerine ulaşabilmek amacıyla hangi kriterleri dikkate aldığını gösteren değerler, davranışları aracılığıyla görünür hale gelmektedir(Rokeach,1973; Inglehart, 2000; Bardi, Lee, Hofmann-Towfigh, Soutar, 2009).

Sosyalleşme süreci ile kazanılan değerler, yaşanan toplumun önemli, anlamlı, kabul edilebilir bulduğu davranış örüntülerinin de yansıması olarak kabul edilebilmektedir (Hofstede, 1984; Schwartz, 2006). Diğer bir ifade ile en küçük toplumsal kurum olan aile, her bir gelişim aşamasının dinamiklerine bağlı olarak çocuğun hangi davranışları kazanması gerektiğinin bilgisini de vermektedir. Kimlik gelişim süreci ile birlikte çocukluktan ergenliğe geçen, yetişkin rol ve görevleri için hazırlanan genç ise yalnızca ailesinin değil yaşadığı toplumunda değerlerini de sorgulayarak, kendisi için önemli ve arzu edilen şeylerin neler olduğuna karar vererek, kendi kişiliğini ve değerlerini oluşturmaktadır(Grusec, 2011; De Winter, 2012). Değerler bir yönü ile bireysel diğer yönü ile toplumsal dinamiklerin ürünü olan ilke, ideal ya da inançları sembolize etmektedirler.

İlgili literatürü incelediğimizde değerlere ilişkin sorgulamanın geçmişinin eski Yunan’a dayandığını görmekteyiz. Geçmişinin bu kadar eski olması değerlerin felsefenin yalnızca aksiyolojik yani ahlak değil ontoloji ve epistemoloji ile de ilişkili olmasından kaynaklanmaktadır. Bu durum insanların davranışlarını anlayarak, ki-

şilerarası ilişkileri yapılandırma ve daha yaşanılır bir toplum yaratabilme çabası ile yakından ilişkilidir (Schwartz, 1994). Ahlak bir anlamda normatif bir sistem olarak insanlar arası ilişkilerin düzenlenmesinde yadsınamaz bir işleve sahiptir. Ahlak, bir yönü ile insanın, kendisine yönelik varoluş sorgulamasını içeren ontolojik, bir yönü ile kendi ve dünyaya ilişkin epistemolojik değerlendirmesinin sonucu olarak kabul edilebilmektedir. Eski çağlardan bu yana değerler aynı zamanda ahlak kavramının karşılığı olarak insanın toplumsal yanını temsil etmektedir. Bu bağlamda karaktere vurgu yapan iyi- kötü, doğru -yanlış gibi toplumsal açıdan kabul edilebilir ya da kabul edilemez davranışlar, değerlerle ilişkilendirilerek açıklanmaya çalışılmaktadır (Magnani, 2011).

Sistematik ve formal ilk değer teorisiyse 20 yüzyılın başlarında Münstenberg tarafından geliştirilmiştir. Münstenberg, yaşamsal ve kültürel değerler ile mantıksal estetik, etik vb. değerleri farklı boyutlarda ele almaktadır. Yaşamsal değerler; varlık, birlik, gelişim ve tanrıyı, kültürel değerler ise tutarlılık, güzellik, başarı ve temel değerleri kapsamaktadır. *Types of Men* adlı kitabında insanların davranışlarını altı değer kategorisinde (teorik, ekonomik, estetik, sosyal, politik ve dindar) açıklayan Springer ise değer yönelimlerine göre insan davranışlarının farklılaştığını belirtmektedir. Springer'in çalışmaları Vernon ve Allport'u etkilemiş, Allport ve arkadaşları Springer'in altı değer kategorisindeki özellikleri ölçen bir ölçek geliştirmişlerdir (Lyons, Duxbury, Higgins, 2007). Davranışlar, tutumlar ve değerler arasındaki ilişki ise Rokeach'ın çalışmaları ile ortaya konmuştur (Rokeach, 1973; Williams, 1979). Rokeach'ın kavramsal bakış açısı Schwartz ve Bilsky'yi etkilerken, davranışlar ile değerler arasındaki ilişkinin daha iyi anlaşılmasını sağlayan, değerlerin ardındaki motivasyonel amaç ve farklılıkları ortaya koyan teorilerini geliştirmelerini sağlamıştır (Schwartz, Bilsky 1990). Schwartz, zihinsel, sosyal yapı ve süreçler ile toplumsal davranışların anlaşılmasını sağlayan sosyal bir ajan olarak evrensel değerler kümesi tanımlamaya çalışmıştır. Rokeach değerleri, toplumsal olgulara bağlı olarak pozisyon almak zorunda bırakan, diğerlerini ikna ve telkin etmede önemli bir araç olarak (Rokeach, 1973) kabul ederken Schwartz karar verme sürecini etkileyen tutum ve davranışların temelini oluşturan, bireylerin ve grupların yaşamına rehberlik eden tutarlı bir sistem olarak açıklamaktadır (Schwartz, Bilsky 1990). Inglehart ve Hoffstede ise değerleri kültürel boyutları ele alarak, değerler sisteminin yaşanılan toplumun ürünü olduğunu ve kültürden bağımsız ele alınamayacağını vurgulamışlardır (Hoffstede, 1984; Inglehart 2003; Tomasello, 2016). Inglehart'ın değer teorisi (Inglehart, 2000), Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşinin materyalist ve postmateryalist düşünceye

indirgeyerek açıklarken (Inglehart, 1997; Inglehart, Welzel, 2005; Schultz, Zelezny, 1999), Hofstede'nin modeli kültür ve kültürel farklılıklarla değerler arasındaki ilişkiyi göstermiştir (Hofstede, 1984; McSweeney, 2002). Schwartz'ın revize edilmiş değer teorisi, Inglehart ve Hofstede'nin modellerini aşarak, değerleri bireysel ve toplumsal dinamiklerle açıklayan çok boyutlu bir model olarak, disiplinler arası bir çok çalışmada insan davranışlarının açıklanmasında aracı rol üstlenmiştir (Schultz, Zelezny, 2003; Lyons, Duxbury, Higgins, 2007).

Schwartz'a göre değerler, insanoğlunun baş etmeye çalıştığı çatışmaların ürünü olarak davranışlara yön vermektedir (Schwartz, 1992). Schwartz, insanoğlunun üç temel ihtiyacına işaret ederek, bu ihtiyaçların davranışların altındaki itici güçler olduğunu belirtmektedir. Tüm toplumlarda geçerli olan evrensel ihtiyaçlar "biyolojik organizma olarak temel ihtiyaçlar", "koordine edilmiş sosyal etkileşim ihtiyaçları" ve "grupların yaşamlarını ve refahlarını sürdürürebilmek için ihtiyaçlar"dır (Schwartz, Boehnke, 2004; Schwartz, 2006). Bireyin, davranışlarına yön veren yaşam felsefesinin yalnızca bireyin kendisine hizmet etmesi ise sosyal bir varlık olan insanın doğasına aykırı olduğu gibi toplumsal grupların var oluşunu da tehdit edeceğinden bireyin kendi, ait olduğu grupta ilişkileri ve grubun varlığını sürdürübilmesini destekleyecek davranışları arasında seçim yapabilmesi, öncelikleri belirleyebilmesi gerekmektedir (Schwartz, 2011). Schwartz'ın ifadesi ile bireyin toplumsal bir varlık olarak kendi ve ait olduğu toplumsal yapı ve süreçlerle ilgili çözmesi gereken çatışma, aynı zamanda davranışlarını yönlendiren ilke ve inançları yani değerlerini belirlemektedir. Schwartz başlangıçta üç temel ihtiyaçtan bir veya ikisine bağlı olarak "güç, başarı, hazcılık, uyarılma, öz yönelim, evrenselcilik, iyilikseverlik, geleneksellik, uyma ve güvenlik" olarak on temel değer belirlemiş, daha sonra bu yapıya dokuz temel değer daha ekleyerek revize etmiştir (Schwartz, 2012; Demirutku, Gümüş-Dirilen, 2014). Revize ettiği 19 değerden oluşan modelinde, temel ihtiyaçların yaratmış olduğu çatışmanın oluşturmuş olduğu düşünce, inanç ve tutumlara bağlı olarak değişen davranış eğilimlerini temsil eden değerleri çembersel dizilimde göstermiştir (Schwartz, Cieciuch, Vecchione, Davidov, Fischer, Beierlein, Konty, 2012; Schwartz, 2017).

Çembersel dizilimde, dıştan içe doğru birbirini kapsayan üç daire modelin kavramsal temellerini açıklamaktadır. İlk halkanın üst yarısındaki değerler, ihtiyaçların karşılanıp karşılanmayacağına bağlı kaygı duyulmadığını, ihtiyaçların karşılanabileceğine dair güven ve emniyet vb., alt yarısında kaygı, gerginlik, güvensizlik vb. düşünce, duygu ve inançlara dayalı davranışları ifade eden değerler bulunurken

çembersel dizilimin sağ ve sol bölgeleri de bireysel ve toplumsal anlamda değer yönelimlerini açıklamaktadır. Dolayısıyla revize edilmiş model, yalnızca ihtiyaçların davranışları nasıl yönlendirdiğini değil, ihtiyaçların karşılanıp karşılanmayacağına, tehdit altında olup olmadıklarına dair düşüncelerle bireysel ve toplumsal açıdan hangi davranışlarla ihtiyaçların karşılanabileceğine dair bireylerin düşünce, duygu,

inanç ve tutumlarına dair bilgi vermektedir (Şekil 1.

Şekil 1. Shwartz'ın revize edilmiş değer teorisinde 19 değer çembersel dizilimdeki konumu: Çembersel Dizilimin üst bölümü kaygıdan bağımsız gelişmeyi açıklarken alt bölümü ihtiyaçların karşılanması konusundaki endişe ile tercih edilen değerlere vurgu yapmaktadır (Schwartz, Cieciuch, Vecchione, Davidov, Fischer, Beierlein, Konty, 2012'den alınmıştır).

Çembersel dizilim, Schwartz'ın “insanlar neye önem veriyorlarsa ona göre davranırlar” ifadesini daha anlaşılır kılarken şiddet olgusunu açıklamaya çalışan yaklaşımların, şiddet davranışını tetikleyici faktörlere ilişkin görüşlerinin farklı boyuttan değerlendirilebilmesini sağlamaktadır. Bir başka ifade ile farklı yaklaşımların da vurguladığı gibi organizma olarak ihtiyaçlar şiddet davranışlarının altında yatan itici güçleri oluşturuyorsa, türü ya da kullanılan araçlar dikkate alınmaksızın ihtiyaçlarını karşılamak için şiddete yönelen bireylerin değerlerinin de farklı olması gerektiği düşünülmektedir (Cárdenas, Páez, Rimé, Bilbao, Asún, 2014; Aghedo, 2015). Dolayısıyla şiddet davranışını, problem çözümü olarak algılayan bireylerle, sağlıklı problem çözme davranışı üreterek ihtiyaçlarını karşılamaya yönelen bireylerin yaşamsal kay-

gılarının da farklı olması gerekmektedir (Graham, Haidt, 2012; Ray, 2018; Seddig, Davidov, 2018). Bu bağlamda yaşamsal ihtiyaçlarını karşılayamadığı algısına sahip bireylerin, Schwartz'ın çembersel dizilimin alt bölümünde dıştan içe doğru kaygıdan kaçınmayı ya da kaygıyı azaltmayı sağlayan, birey ya da toplum odaklı değerler arasında seçim yapabileceği görülmektedir. Bireysel ya da toplumsal değerler arasındaki seçimi etkileyebilecek faktörlerin başında ise bireyin hangi yönelimle ihtiyaçlarını karşılayabileceğine dair bilgisi gelmektedir. Birey, çembersel dizilimin alt yarısında ki toplum odaklı değerlerden muhafakazarlık kapsamındaki geleneksellik, uyma ve güvenlik değerlerine yöneldiği durumlarda (normal şartlar altında), toplumun beklentilerine uygun davranarak toplumun refahı ve varoluşunu desteklemenin kendi ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik kaygısını azaltmada aracı rol üstlenmesini beklemektedir (Schwartz, 2017). Revize edilmiş modelde uyma ve güvenlik değerleri iki boyutludur. Bu doğrultuda uyma, kişilerarası ilişkilerde uyma ve kurallara uyma, güvenlik ise toplumsal güvenlik ve kişisel güvenlik olarak kavramsallaştırılmıştır. Uyma ile ilgili değerler ise diğerlerinin düşüncelerini önemseyerek, kendi dürtü ve eylemlerini kontrol edebilmenin yanı sıra toplumsal kuralları yerine getirebilmeyi ifade etmektedir. Güvenlik boyutunda, toplumsal güvenlik değeri toplumsal düzen ve istikrar ile birlikte ulusal güvenlik ve emniyeti, kişisel güvenlik ise aile ve sevdiği önemseddiği insanların güvenlik ve emniyetine hizmet eden davranışları kapsayan değerleri temsil etmektedir. Tam tersi durumda çembersel dizilimin birey odaklı değerlerinden başarı değerine yöneldiğinde ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik kaygının yaşanılan kültürün başarı standartlarına bağlı olarak performans, normatif yeterlilik kriterlerine ulaşmayı sağlayacak davranışlara yönelerek kendi yetkinliğini kanıtlamaya çalışmaktadır. Çembersel dizilimde başarı değeri ile yan yana konumlanmış güç değeri ise temel olarak olaylar üzerinde baskı üreterek, tehdit ya da kaygı uyandıracak durumları bertaraf edebilmek, engelleyebilmek amacıyla bireyin kendi çıkarlarını gözetebilmesini sağlamaktadır. Güç değeri, kavramsal olarak gücün potansiyel üç türünü ortaya koymaktadır. Bunlardan ilki, diğer bireyler üzerinde baskınlık kurma, davranışlarının istediklerini yapabilmelerini sınırlayabilme; ikincisi, maddi kaynaklar üzerinde baskı kurarak, maddi kaynaklar aracılığıyla diğerlerinin davranışlarını sınırlayabilme ve üçüncüsü toplumsal saygınlık ve algılanışı üzerinde baskı kurarak davranışlarını sınırlayabilme şeklindedir. Saygınlık bir anlamda hem güvenlik hem de güç değerleri ile ilişkili olduğu için Schwartz değerler teorisinin revize edilmiş modelinde saygınlığı ve gücün diğer iki boyutunu güç baskınlık ve güç kaynaklar olarak ayrı ayrı ele almıştır. Bu bağlamda saygınlık birey odaklı de-

ğerler ile toplumsal değerler arasında yer alırken, prestiji kullanarak diğer insanların davranışlarını sınırlayabilme ya da onlar üzerinde baskınlık kurarak, kendi prestijini koruyabilmeye, kendi toplumsal imgesine yönelik saldırılara bağlı güvenliğini tehdit edecek durumlarda kendini savunabilmesini sağlamaktadır.

Değerlerin sosyalleşme ile kazanıldığı dikkate alındığında (McSweeney, 2002; Lyons, Duxbury, Higgins, 2007), bireyin toplum odaklı muhafakazarlık kapsamındaki değerlere ilişkin olarak öğrendiği davranış kalıpları ile birey odaklı kendini geliştirmeye yönelik değerlere ilişkin öğrendiği davranış kalıpları önem kazanmaktadır. Schwartz'ın değerler teorisinin temelini oluşturan hipotezine göre üç temel ihtiyacın nasıl karşılanacağına ilişkin en küçük toplumsal kurum olan ailede başlayarak her bir gelişim evresinde üyesi bulunulan toplumsal kurumların, hangi davranışlarla ihtiyaçların karşılanabileceğinin bilgisini kazandırdığı önem taşımaktadır. Bu doğrultuda bireyin yaşadığı toplumda, başarılı olabilmek için uyma ya da güvenlik olarak algıladığı davranışlar, saygınlık kazanabilmek için önemli gördüğü güç davranışları değişebileceği gibi kullandığı araçlar ile yoğunlukları da farklılaşabilecektir (Bardi, Lee, J. Hofmann-Towfigh, Soutar, 2009).

Şiddet davranışı ile ilgili literatürün yanı sıra ihtiyaçlarla ilgili literatürü de dikkate alarak, şiddet davranışlarının bireyin ihtiyaçlarını karşılamak için kullanılabilirdiği ve yaşanan toplumun ise belli bir dereceye kadar bu davranışları normal bir davranış olarak kabul ederek, sosyalleşme süreci ile üyelerine aktardığını söyleyebilmek mümkündür (Magnani, 2011). Dolayısıyla şiddet davranışları bireyler arasında üstünlük elde edebilmek için maddi kaynaklara sahip olabilmeye yönelik olabileceği gibi diğer insanlar üzerinde sahip olunan gücü kullanmaya yönelik olabilecektir. Ya da uyum, güvenlik ve geleneksellik değeri olarak hangi davranışların algılandığına bağlı olarak şiddet davranışları normal ve kabul gören davranışlar olarak karşımıza çıkabilecektir. Ayrıca bireyin yaşadığı çevre ya da ait olduğu toplumsal sistemde bu davranışları ödüllendiriyorsa, birey ister işyerinde ister aile ortamında ya da diğerleri ile ihtiyaçlarının çaktığı farklı ilişkilerin içinde olsun ortama en uygun, kabul edilebilecek ve beklentilerine uygun sonucu elde etmesini sağlayacak davranışları seçerek diğerlerinin varlığını tehdit edebilecektir (Aghedo, 2015; Seddig, Davidov, 2018). Değerlerle ilgili araştırmaların da dikkat çektiği gibi gelişmekte olan ülkelerde kapitalizmin etkisi ile bireysel çıkarlara yönelik değerlere yönelen bireylerin, kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmek için tercih edebileceği değerler, toplumun diğer üyelerinin haklarının göz ardı edilmesine sebep olabilmektedir (Inglehart, Welzel 2005;

Inglehart, 2000; Schwartz 2007; Buğra, 2016). Diğer taraftan birey, üyesi bulunulan toplumda, şiddet davranışı dışındaki davranışları ile ihtiyaçlarını karşılayabileceğine inandığı takdirde şiddet davranışını göstermeyecektir. Ayrıca şiddet davranışı ile ihtiyaçlarını karşılamaya yönelen bireylerin, amaçlarına ulaşamadığı bilgisi ya da böyle bir durumun hukuksal yaptırımlarına tanık olunması yani dolaylı ceza etkisinin yaratılması gerekmektedir (Bandura, 1989).

Bireylerin, kendi ihtiyaçlarına yönelik tanımları, ihtiyaçların karşılanabilmesi için hangi davranışların kendilerine fayda getireceğine ilişkin bilgisinin yaşadığı toplumun özellikleri ile yakından ilgili olduğu görülmektedir (Inglehart, 2003; Hofstede, McCrae, 2004; De Winter, 2012). Diğer bir ifade ile yaşanan toplumun ihtiyaçları karşılama konusunda hissettirmiş olduğu güvende olma algısı davranışlarını şekillenmesini sağlayacaktır (Schudson, 1997; Brooks, Manza, 2006; Poveda, 2011). Temel insan ihtiyaçlarının güvence altında olması ise siyasal sistem anlayışının ötesinde toplumsal yaşam dinamiği olarak demokrasi bilinci ile gerçekleşebilmektedir (Inglehart, 2002). Toplumların gelişmişlik düzeylerinden biri olarak demokrasi ve özgürlük kavramları üzerine inşa edilen demokratik yaşam kriterleri aynı zamanda evrensel insan haklarının gözetilmesini sağlamaktadır (Evans, 2005; Benhabib, 2008; Donnelly, 2013). Dolayısıyla demokratik yaşam kriterlerini uygulamaya yönelik çalışmalar, şiddet gibi toplumların var oluşunu tehdit eden sorunlarla mücadelede yadsınamaz önem taşımaktadır (Scheidel, 2018).

DEMOKRATİK YAŞAM KALİTESİ, ŞİDDET VE DEĞERLER

Günümüzde demokrasi, bir yönetim biçimi ya da toplumsal yaşam alanlarını dışarda bırakan anlayışla, ülkelerin halkını yönetme biçimi olarak tanımlama anlayışı yerine kurumsallaşan ve özgürlüğü koruyan bir dizi uygulamalar olarak, toplumsal yaşamı olumlu yönde etkileyerek, temel insan ihtiyaçlarını karşılama çabalarının toplamı olarak değerlendirilmektedir. Demokrasinin toplumsal yaşamda üretmiş olduğu farklılık, demokratik yaklaşım ve uygulamaların bir toplumun üyeleri için anlam ve önemine dikkat çekmektedir (Cunnigham, 2002; Morlino, 2004; Wals, 2010; Sartori, Karamustafaoğlu, 2011; Bilge, 2011). Demokratik yaklaşım ve uygulamalar, temel insan haklarının korunması prensibine karşılık gelmektedir (Frost, 2002; Benhabib, 2008; Donnelly, 2013).

Demokratik yaklaşım ve uygulamalar, özgürlük, adalet, eşitlik, adalet severlik ve hakkaniyet olarak sıralayabileceğimiz temel etik ilkelere dayanmaktadır (Morlino,

2004). Bunlardan özgürlük, her bireyin kişisel hak ve özgürlüklerinin birbirlerine bağlı olduğu bilinci ile davranmayı; adalet, tek bir birey ya da topluluk için bile uyulması gereken bağlayıcı hukuk normları ve evrensel hukuk yasalarının davranışları kontrol etmesi ya da bunlar doğrultusunda hareket etmeyi; eşitlik, tüm sosyo-politik ilişkilerde ve değerlendirmelerde toplumun tüm bireylerinin eşit değer ve konumda olduğu düşüncesiyle öneri ve kabullerinin tartışılarak sonuçların üretilmesini; adalet severlik, özgürlük, adalet ve eşitlik ile ilgili temel ilkelerle ilgili çatışma olmaksızın bütün insanların temel ihtiyaçlarını tanımayı ve karşılayabilmeyi; hakkaniyet ise tüm ilişkilerde diğer ilkelerle çelişki üretilmeksizin, toplumsal açıdan savunmasız bir başka ifade ile insanca yaşama olanaklarından mahrum, dezavantajlı ve bu nedenle acı çeken birey, grup ve topluluklar ile empati kurarak onları destekleyebilmeyi, onların temel insan haklarını koruyabilmeyi ifade etmektedir (Cunningham, 2002; Brooks, Manza, 2006; Demir, 2010; Rosema, Aarts, Denters, 2011; Keyman, 2016).

Toplumların üyelerinin, insan olmanın gereği olan yaşam olanaklarına sahip olup olmaması yaşadıkları toplumsal çevreden başlayarak dünya, insanlar ile kendi hakkındaki görüşlerinin ve bu doğrultuda davranışlarını etkileyebilmektedir (Brems, Johnson, 1989; Jeavons, Greenwood, 2007; Kunst, Fischer, Sidanius, Thomsen, 2017). İnsanlar, gelişim süreci içinde diğer insanlarla bütünleşerek yaşamlarını anlamlı kılmaktadır. Gelişimin, temel araçlarından biri toplumun diğer üyeleri ile kurulan ilişkilerdir. Her birey, tüm farklılıkları ile toplumun diğer üyeleri gibi temel insan haklarının gereği insanca yaşam standartlarında kendini gerçekleştirmek istemektedir (Frost, 2004; Evans, 2005; Donnelly, 2013; Rudiger, 2016; Kenyon, Forman Brolan, 2018). Bununla birlikte üyesi bulunulan toplum, beklentilerin karşılanmasını engelleyici dinamikleri içeriyor hatta bir birey olarak sahip olduğu özelliklerden dolayı benzer durumdaki diğer üyelerden farklı sonuçlar elde etmesine neden olabiliyorsa, bireyin deneyimlerinin onda bıraktığı etki değişebilmektedir. Ayrıca söz konusu durumlar daha fazla desteğe ihtiyaç duyulan olay ve olgularla ilgili ise geçmiş deneyimler, yaşanan dünya, insanlar ve kendi hakkındaki düşünce ve inançlarını değiştirerek, olaylar ve olgular karşısındaki davranışlarını farklılaştırabilmektedir (Janoff-Bulman, Schwartzberg, 1991; Janoff-Bulman, 1992). Diğer bir ifade ile yaşanan dünyanın güvenli, insanların iyi ve kendisinin de değerli bir birey olduğuna dair düşünceleri problem çözme tarzını değiştirebilmektedir (Brems, Johnson, 1989; Janoff-Bulman, 1992; Jeavons, Greenwood, 2007; Lilly, Valdez, Graham-Bermann, 2011).

Bu bağlamda sorun, bireyin, toplumun diğer üyeleri gibi hak ve özgürlüklere sahip olarak, kendi çabasının karşılığını demokratik toplumların adalet sisteminin güvencesi altında elde edip edememesindedir (Džuverovic, 2013; Honderich, 2014; Kenyon, Forman, Brolan, 2018; Scheidel, 2018). Demokrasinin temel ilkelerinin kendisi için işlemediğine inanan birey, böyle bir toplumda, haklarını kendi korumaya çalışacak, ihtiyaçlarını karşılamak için adaleti kendisi uygulamaya yönelebilecek, yapmış olduğu davranışlara yönelik, demokratik toplumların hesap verilebilirlik ilkesini de kendi tanımlarına bağlı uygulayarak, gerekçelendirebilecektir. Bir anlamda ihtiyaçlarını karşılayabilmek için diğerleri gibi eşit hak ve özgürlüklere sahip olmadığını düşünen, kendini dezavantajlı olarak algılayan birey, kendi yöntemleri yani şiddet davranışları ile adaleti sağlamış, diğerleri kadar özgür ve aynı haklara sahip olduğunu kanıtladığı gibi davranışlarını da var olan şartlarda normalleştirmiş olacaktır (Pabayo, Molnar, Kawachi, 2014; Kunst, Fischer, Sidanius, Thomsen, 2017).

Sonuç olarak, demokrasinin temel ilkelerinin, toplumun her üyesinin varlığını ve gelişimini destekleyecek şekilde işlemediği bir toplumda bireyler, yalnızca kendi çıkarlarını karşılamaya yönelik değerlere yönelerek bir diğerinin varlığını farklı şiddet davranışları ile tehdit etmiş olabilecektir (Schultz, Zelezny, 2003; Laplante, 2008; Elgar, Aitken, 2010; Staniland, 2014; Stewart, 2016)

ALGILANAN DEMOKRATİK YAŞAM KALİTESİ ALGISI, DÜNYAYA AİT VARSAYIMLARI VE DEĞERLER

Jonaff Bullman, her gün yaşanan, tanık olunan ya da haberdar olunan, insanlar aracılığıyla meydana gelen cinsel taciz, istismar, kriminal suçlar, trafik kazaları, kavgalar, terör olayları, savaşlar ile doğa olayları aracılığıyla oluşan doğal afet olgularından sonra nasıl yaşandığını, böylesine travmatik olayların ardından yaşama nasıl devam edilebildiğini sorusunun cevabını “dünyaya ait varsayımlar” teorisi ile vermektedir (Jonoff-Bulman, 2014). Dünyaya ait varsayımlar teorisine göre insanlar, doğduklarında temel olarak dünyanın ve insanların iyi olduğu inancına sahiptir. Yaşam deneyimleri ise giderek dünyaya ait olumlu düşünce ve inançlarını değişimine neden olabilmekte hatta travmatik olaylara maruz kalanlarda bu etki daha ağır sonuçlar doğurabilmektedir (Lilly, Valdez, Graham-Bermann, 2011).

Jonaff-Bullman’ın sorusundan hareketle Schwartz’ın değerlerle ilgili görüşlerini dikkate alarak, bireylerin dünyaya ilişkin düşüncelerindeki farklılaşmanın değerleri aracılığıyla fark edilebileceği hipotezi ile oluşturduğumuz araştırmada demokratik

yaşam kalitesi algısının önemli bir faktör olduğu düşüncesi temel alınmıştır. Araştırma, toplumsal yaşamın, bireylerin dünya, insanlar ve kendisi hakkındaki olumlu düşünce ve davranışları güçlendireceği tam tersi durumda ise gerek kendisinin gerekse toplumun diğer üyelerinin, olumsuz yaşam deneyimlerinin dış dünya, insanlar ve kendisine yüklediği anlamı olumsuzlaştıracağı, dolayısıyla ihtiyaçlarını karşılayabilmek için tercih ettiği değerlerin de farklılaşabileceği varsayımından hareket edilerek düzenlenmiştir. Bu doğrultuda algılanan demokratik yaşam kalitesinin değerler üzerindeki etkisinde dünyaya ait varsayımların aracılık rolünü ortaya koyabilmek araştırmanın ana amacı olarak belirlenmiştir. Ana amaç çerçevesinde, bireylerin, cinsiyet, sosyo ekonomik düzey ve son 5 yılda ekonomik kriz yaşayıp yaşamama değişkenlerine göre de ilgili özelliklerin farklılaşp farklılaşmadığı araştırılmıştır. Araştırmanın verileri, eğitim fakültesi ile pedagojik formasyon sertifika programına katılan 876 öğrenciye, araştırmacı tarafından geliştirilen Algılanan Demokratik Yaşam Kalitesi Ölçeği Yetişkin Formu (üç alt boyuttan oluşan ölçeğin, güvenilirlik katsayısı .931'dir), Dünyaya ait Varsayımlar Ölçeği ve Portre Değerler ölçekleri ile kişisel bilgi formu uygulanarak elde edilmiştir. Bulgular, SPSS 23 software programında Pearson korelasyon testi, bağımsız grup t-test, ANOVA, Process ve Regresyon test teknikleri kullanılarak elde edilmiştir. Bulgular, algılanan demokratik yaşam kalitesi ölçeği, sosyal yaşamda demokratik haklar ve eşitlik, paylaşım ve güven ile kabul edilme, boyutlarının değerler üzerindeki etkisinde dünyaya ait varsayımların aracı rolünü ortaya koyarken, dünyanın iyiliği varsayımının, demokratik hak ve eşitlik ile paylaşım ve güven boyutlarında geleneksel topluma yönelik değerler üzerinde azaltıcı, bireysel kendini güçlendirme yönelik değerlerde ise arttırıcı etkisi olduğuna dikkat çekmiş; Kabul edilme alt boyutunda ise bireylerin toplum tarafından kabul edilmeye ilişkin algılarının değerler üzerindeki etkisinde iyilik varsayımının, gerek toplumsal odaklı değerleri korumaya ve geliştirmeye gerekse kendini güçlendirme ve değişime açıklığı karakterize eden yönelik değerlere yönelimde arttırıcı etkisi olduğu bulunmuştur. Araştırmanın bulguları, bireylerin güç kaynaklar ve güç baskınlık ile ilgili değer yönelimlerinde dünyaya ait varsayımlarının arttırıcı etkisi olduğunu vurgularken, cinsiyet, ekonomik düzey ve ekonomik kriz yaşamaya ilişkin bulgular ile korelasyon analizi sonuçlarının, dünyaya ait varsayımların demokratik yaşam kalitesi algısının, değerler üzerindeki etkisine ilişkin bulgularını desteklediğini göstermiştir. Araştırmanın sonuçları, genel olarak değerlendirildiğinde eşitlik ve özgürlüğün, karşılıklı güven ve paylaşımın, toplumsal kabul edilme ve değerli olma duygusunun yaşandığı bir toplumun, Shwartz'ın çembersel diziliminin üst yarısında yer alan,

üyelerin toplumu ve kendi gelişimini destekleyecek değerlere yöneldiğini göstermiştir (Ağır Sert, 2019).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Birleşmiş Milletlerin, 2015 yılında gerçekleştirdiği, BM Sürdürülebilir Kalkınma gündemi konulu toplantısında, ki 2030 yılına kadar gerçekleştirilmesi planlanmaktadır, 169 amacı kapsayan 17 hedefinin, ilk ikisi yoksulluğa ve açlığa son'dur (Chasek, Wagner, Leone, Lebeda, Risse, 2016). Daha sonra sağlıklı bireyler, nitelikli eğitim, toplumsal cinsiyet eşitliği, temiz su ve sıhhi koşullar gelirken 10. Sırada eşitsizliklerin azaltılması, 16. sırada ise barış ve adaletin geldiği görülmektedir (Holden, Linnerud, Banister, Schwanitz, Wierling, 2017). Bu sıralama, demokrasinin temel ilkelerinden eşitlik ile barış ve adaletin diğerleri için temel teşkil edebildiğinin gözü ardı edildiğini değil uygulanabilirliğin sıralamayı belirlediğini düşündürmektedir. Bununla birlikte araştırmalar, eşitliğin olmadığı bir toplumda yoksulluğun ve açlığın, yoksulluğun ve açlığın olduğu bir toplumda ise sağlıklı bir neslin ve nitelikli eğitimden bahsedilemeyeceği ortaya koymaktadır (Harris, 2000; Brady, 2003; Heinze, 2012; Buğra, 2016; Koenig, 2017; Ceyhan, 2018). Ayrıca suç oranları ile ilgili araştırmalar da ilgili faktörlerin suça yönelimde risk eğilimini arttırdığını vurgulamaktadır (De Zulueta, 2006; Karstedt, LaFree, 2006; Lewis, 2017). Bireylerin, dünyaya ve insanların iyi olduğunu, dünyanın her bireye çabasının karşılığı kaynakları eşit dağıttığını ve bu şartlar altında bireylerin kendilerini değerli algılamalarını bekleyebilmek ve bu bireylerin kendilerinin olduğu kadar toplumun gelişmesini de sağlayacak değerlere yönelimini beklemek gerçekçi olmayacaktır. Demokrasinin temel ilkelerini güvence altına alabildiğimiz sürece, bireyler yaşadıkları toplum, insanlar ve kendileri hakkında olumlu düşüncelere sahip olabilecektir. Aksi takdirde yaşadıkları dünyanın ve insanlara ilişkin varsayımları olumsuzlaştığı gibi kendilerine ilişkin algıları da olumsuzlaşarak, yaşamak için diğerlerini tehdit etmekten kaçınmayacaklardır. Diğer bir ifade ile failer de kurbanlarda aynı toplumun ürünü olmakta hatta onlarda bir anlamda kurban konumunda olmaktadır. Faileri yani bireyleri şiddet davranışları ile problemlerine çözmeye iten faktörleri kontrol edemediğimiz sürece şiddet olgusu insanlığın tarihsel sürecindeki yerini korumaya devam edecektir.

Bu doğrultuda toplumların bireylerden oluştuğu yani bireylerin olumladığı toplumlar kadar olumsuzladığı toplumlarında kendi ürünleri olduğu bilincini kazandırabilmek için demokrasi bilinci ve buna ilişkin değerlerin kazandırılmasında, eğitim

sisteminin kendinden beklenen işlevleri yerine getirebilmesi gerekmektedir. Eğitim, insanın kendi kaderini değiştirebilmesini sağlayacak en önemli araçlardan biridir. Eğitim sisteminin, her bireyi kendi yeterliliklerini fark ederek gelişimini destekleyen bireyi geliştirme işlevini, yaşadığı toplumun değerlerini öğrenerek uyum sağlamasını hedefleyen toplumsal işlevini, toplumun gelişimini sağlayacak yeterlik ve donam ile istihdam edilmesini sağlayan ekonomik işlevini, yaşadığı toplumu geleceğe taşıyacak lider ve seçmen yetiştirebilmeyi amaçlayan siyasal işlevini uygulamada hayata geçirilebilmesi için gerekli adımların disiplinler arası yaklaşımlarla ele alınması gerekmektedir.

Eğitim sisteminin işlevlerini yerine getirebilmesi, toplumsal güven ve paylaşımı arttırarak, demokrasi bilincinin yerleşmesini güvence altına alırken, şiddet gibi bireyi ve toplumların varlığını tehdit eden davranışları tetikleyen faktörlerin azalmasını, koruyucu faktörlerin artmasını sağlayabilecektir.

KAYNAKÇA

- Aghedo, Iro. "Values and Violence: Explaining the Criminalization of Higher Education Students in Nigeria." *Journal of Black Studies* 46, no. 2 (March 2015): 172-98. doi:10.1177/0021934714562959.
- Ağır Sert, Meral. *Democratic Life Quality Perception, World Assumptions and Values*. Ankara: Gece Akademi. 2019.
- Anderberg, Dan, Helmut Rainer, Jonathan Wadsworth, and Tanya Wilson. "Unemployment and Domestic Violence: Theory and Evidence." *The Economic Journal* 126, no. 597 (October 1, 2015): 1947-79.
- Anderson, Kristin L. "Conflict, Power, and Violence in Families." *Journal of Marriage and Family* 72, no. 3 (2010): 726-42. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2010.00727.x>.
- Baker, Gideon, and David Chandler. *Global civil society: contested futures*. Routledge, 2004.
- Bandura, Albert. "Human agency in social cognitive theory." *American psychologist* 44, no. 9 (1989): 1175-84.
- Bardi, Anat, Julie Anne Lee, Nadi Hofmann-Towfigh, and Geoffrey Soutar. "The structure of intraindividual value change." *Journal of personality and social psychology* 97, no. 5 (2009): 913-929.
- Benhabib, Seyla. "The Legitimacy of Human Rights." *Daedalus* 137, no. 3 (2008): 94-104.
- Bilge, Muhittin. "Türkiye'de demokrasi kültürü: Siyaset ve toplum." *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi* 15, no. 3 (2011): 49-60.
- Brems, Christiane, and Mark E. Johnson. "Problem-solving appraisal and coping style: The influence of sex-role orientation and gender." *The Journal of Psychology* 123, no. 2 (1989): 187-194.
- Brooks, C., & Manza, J. (2006). Social policy responsiveness in developed democracies. *American Sociological Review*, 71(3), 474-494. <https://doi.org/10.1177/000312240607100306>.
- Buğra, Ayşe. *Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye'de Sosyal Politika*. İletişim Yayınları, 2016.
- Burroway, Rebekah Ann. "Structural Violence and Child Health: A Multi-Level Analysis of Development, Gender Inequality, and Democracy in Developing Countries." PhD diss., Duke University, 2011.

- Cárdenas, Manuel, Darío Páez, Bernard Rimé, Ángeles Bilbao, and Domingo Asún. "Personal emotions, emotional climate, social sharing, beliefs, and values among people affected and unaffected by past political violence." *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology* 20, no. 4 (2014): 452.
- Chapman, Stephanie G., and Jonathan P. Schwartz. "Affiliation Need." *The Corsini Encyclopedia of Psychology* (2010): 1-2.
- Conradie, Ernst M. "Eat and/or be eaten: The evolutionary roots of violence?." *Scriptura* 114 (2015): 1-22.
- Cunningham, Frank. *Theories of democracy: a critical introduction*. Routledge, 2002.
- De Winter, Micha. *Socialization and civil society: How parents, teachers and others could foster a democratic way of life*. Springer Science & Business Media, 2012.
- De Zulueta, Felicity. *From Pain to Violence.: The Traumatic Roots of Destructiveness*. John Wiley & Sons, 2006.
- Dekker, Paul, and Loek Halman, eds. *The values of volunteering: Cross-cultural perspectives*. Springer Science & Business Media, 2003.. https://doi.org/10.1007/978-1-4615-0145-9_4.
- Demir, Nesrin. "Demokrasinin Temel İlkeleri ve Modern Demokrasi Kuramları". *Ege Academic Review* 10, no. 2 (2010).
- Demirutku, K. "Değerlerin edinilmesinde ailenin rolü." *Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü Aile Eğitim Programı Kitapçığı* (2017).
- Demirutku, K., and Ö. Gümüş-Dirilen. "Portre değerler anketi'nin (pda57) ve değer sıralama anketi'nin (dsa19) psikometrik özellikleri." *Yayınlanmamış ham veri* (2014).
- Donnelly, Jack. *Universal human rights in theory and practice*. Cornell University Press, 2013.
- Džuverovic, Nemanja. "Does more (or less) lead to violence? Application of the relative deprivation hypothesis on economic inequality-induced conflicts." *Croatian International Relations Review* 19, no. 68 (2013): 53-72.
- Eker, Işıl. "Aile İhtiyaçlarının İncelenmesi." (2019). Adresinden erişildi. <http://hdl.handle.net/11655/7671>.
- Elgar, Frank J., and Nicole Aitken. "Income inequality, trust and homicide in 33 countries." *European Journal of Public Health* 21, no. 2 (2010): 241-246.

- Elliott, Frank A. "Biological roots of violence." *Proceedings of the American Philosophical Society* 127, no. 2 (1983): 84-94.
- Evans, Tony. "International human rights law as power/knowledge." *Human Rights Quarterly* (2005): 1046-1068.
- Fazel, Seena, Jay P. Singh, Helen Doll, and Martin Grann. "Use of risk assessment instruments to predict violence and antisocial behaviour in 73 samples involving 24 827 people: systematic review and meta-analysis." *Bmj* 345 (2012): e4692.
- Ferracuti, Franco, and Marvin E. Wolfgang. *The subculture of violence: Towards an integrated theory in criminology*. Routledge, 2013.
- Fonagy, Peter. "Psychoanalytic theories." *The Corsini encyclopedia of psychology* (2010): 1-4.
- Fonagy, Peter. "The developmental roots of violence in the failure of mentalization." *Matter of security: The application of attachment theory to forensic psychiatry and psychotherapy* (2003): 13-56.
- Gilligan, James. *Violence: Our deadly epidemic and its causes*. New York: GP Putnam, 1996.
- Graham, Jesse, and Jonathan Haidt. "Sacred values and evil adversaries: A moral foundations approach." (2012).
- Grusec, Joan E. "Socialization processes in the family: Social and emotional development." *Annual review of psychology* 62 (2011): 243-269. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.121208.131650>.
- Güleç, Hüseyin, Mürüvvet Topaloğlu, Demet Ünsal, and Merih Altıntaş. "Bir kısır döngü olarak şiddet." *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar* 4, no. 1 (2012): 112-137.
- Günther, Sven. "Walter Scheidel, The Great Leveler. Violence and the History of Inequality from the Stone Age to the Twenty-First Century. Princeton, NJ 2017." *Historische Zeitschrift* 307, no. 1: 140-141.
- Hofstede, Geert, and Robert R. McCrae. "Personality and culture revisited: Linking traits and dimensions of culture." *Cross-cultural research* 38, no. 1 (2004): 52-88. <https://doi.org/10.1177/1069397103259443>.
- Hofstede, Geert. "Dimensionalizing cultures: The Hofstede model in context." *Online readings in psychology and culture* 2, no. 1 (2011): 8. <https://doi.org/10.9707/2307-0919.1014>.
- Hofstede, Geert. "The cultural relativity of the quality of life concept." *Academy of Management review* 9, no. 3 (1984): 389-398. <https://doi.org/10.5465/amr.1984.4279653>.

- Holt, A., Martin, D., Hayden, C., & Nee, C. (2011). Schooled in democracy? Promoting democratic values as a whole-school approach to violence prevention. *Crime Prevention and Community Safety*, 13(3), 205-217.
- Honderich, Ted. *Violence for Equality (Routledge Revivals): Inquiries in Political Philosophy*. Routledge, 2014.
- Iadicola, Peter, and Anson D. Shupe. *Violence, inequality, and human freedom*. Rowman & Littlefield, 2013.
- Inglehart, Ronald, and Christian Welzel. *Modernization, cultural change, and democracy: The human development sequence*. Cambridge University Press, 2005.
- Inglehart, Ronald. "Gender, aging, and subjective well-being." *International Journal of Comparative Sociology* 43, no. 3-5 (2002): 391-408. <https://doi.org/10.1177/002071520204300309>.
- Inglehart, Ronald. "Globalization and postmodern values." *Washington Quarterly* 23, no. 1 (2000): 215-228.
- Inglehart, Ronald. *Modernization and postmodernization: Cultural, economic, and political change in 43 societies*. Princeton university press, 1997.
- Janoff-Bulman, Ronnie. "Schema-change perspectives on posttraumatic growth." In *Handbook of posttraumatic growth*, pp. 95-113. Routledge, 2014. <https://doi.org/10.4324/9781315805597.ch5>.
- Janoff-Bulman, Ronnie. "The benefits of illusions, the threat of disillusionment, and the limitations of inaccuracy." *Journal of Social and Clinical Psychology* 8, no. 2 (1989): 158-175.
- Jeavons, Sue, and Kenneth Mark Greenwood. "World assumptions, coping and attributions." *Personality and Individual Differences* 42, no. 7 (2007): 1427-1437. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2006.11.010>.
- Kenyon, Kristi Heather, Lisa Forman, and Claire E. Brolan. "Deepening the Relationship between Human Rights and the Social Determinants of Health: A Focus on Indivisibility and Power." *Health and human rights* 20, no. 2 (2018): 1.
- Keyman, E. Fuat. "Modernity, democracy, and civil society." In *Environmentalism in Turkey*, pp. 49-64. Routledge, 2016.
- Kula, Sedat, and Bekir Çakar. "Maslow ihtiyaçlar hiyerarşisi bağlamında toplumda bireylerin güvenlik algısı ve yaşam doyumu arasındaki ilişki." *Bartın Üniversitesi İİ BF Dergisi* 6, no. 12 (2015): 191-210.

- Kunst, Jonas R., Ronald Fischer, Jim Sidanius, and Lotte Thomsen. "Preferences for group dominance track and mediate the effects of macro-level social inequality and violence across societies." *Proceedings of the National Academy of Sciences* 114, no. 21 (2017): 5407-5412.
- Laplante, Lisa J. "Transitional justice and peace building: Diagnosing and addressing the socioeconomic roots of violence through a human rights framework." *The International Journal of Transitional Justice* 2, no. 3 (2008): 331-355.
- Lilly, Michelle M., Christine E. Valdez, and Sandra A. Graham-Bermann. "The mediating effect of world assumptions on the relationship between trauma exposure and depression." *Journal of Interpersonal Violence* 26, no. 12 (2011): 2499-2516. <https://doi.org/10.1177/0886260510383033>.
- Lyons, Sean T., Linda Duxbury, and Christopher Higgins. "An empirical assessment of generational differences in basic human values." *Psychological reports* 101, no. 2 (2007): 339-352.
- Magnani, Lorenzo. *Understanding violence: The intertwining of morality, religion and violence: a philosophical stance*. Vol. 1. Springer Science & Business Media, 2011.
- McSweeney, Brendan. "Hofstede's model of national cultural differences and their consequences: A triumph of faith-a failure of analysis." *Human relations* 55, no. 1 (2002): 89-118. <https://doi.org/10.1177/0018726702551004>.
- Morlino, Leonardo. "What is a 'good' democracy?." *Democratization* 11, no. 5 (2004): 10-32.
- Natale, Jo Anna. "Roots of Violence." *American School Board Journal* 181, no. 3 (1994).
- Olson, Jean A. "Janoff-Bulman, Ronnie (1992). Shattered Assumptions: Towards a New Psychology of Trauma. New York: Free Press, pp. 256, \$24.95." (1994): 222-225.
- Pabayo, Roman, Beth E. Molnar, and Ichiro Kawachi. "The role of neighborhood income inequality in adolescent aggression and violence." *Journal of Adolescent Health* 55, no. 4 (2014): 571-579.
- Palermo, George B., and Douglas Simpson. "At the Roots of Violence the Progressive Decline and Dissolution of the Family." *International journal of offender therapy and comparative criminology* 38, no. 2 (1994): 105-116.
- Pardini, Dustin A., Adrian Raine, Kirk Erickson, and Rolf Loeber. "Lower amygdala volume in men is associated with childhood aggression, early psychopathic traits, and future violence." *Biological psychiatry* 75, no. 1 (2014): 73-80.
- Pedersen, Cort A. "Biological aspects of social bonding and the roots of human violence." *Annals of the New York Academy of Sciences* 1036, no. 1 (2004): 106-127.

- Poveda, Alexander Cotte. "Economic development, inequality and poverty: an analysis of urban violence in Colombia." *Oxford Development Studies* 39, no. 4 (2011): 453-468.
- Ray, Larry. *Violence and society*. Sage, 2018.
- Reich, John W., and Frank J. Infurna, eds. *Perceived control: Theory, research, and practice in the first 50 years*. Oxford University Press, 2017.
- Rigterink, Tami, Lynn Fainsilber Katz, and Danielle M. Hessler. "Domestic violence and longitudinal associations with children's physiological regulation abilities." *Journal of Interpersonal Violence* 25, no. 9 (2010): 1669-1683.
- Rokeach, Milton. *The nature of human values*. Free press, 1973.
- Rule, James B. *Theories of civil violence*. University of California Press, 2018.
- Ryan, Richard M., and Edward L. Deci. "Self-determination theory and the role of basic psychological needs in personality and the organization of behavior." *Handbook of personality: Theory and research* 3 (2008): 654-678.
- Schudson, Michael. "Why conversation is not the soul of democracy." *Critical Studies in Media Communication* 14, no. 4 (1997): 297-309. <https://doi.org/10.1080/15295039709367020>.
- Schultz, P. Wesley, and Lynnette Zelezny. "Reframing environmental messages to be congruent with American values." *Human ecology review* (2003): 126-136.
- Schultz, P. Wesley, and Lynnette Zelezny. "Values as predictors of environmental attitudes: Evidence for consistency across 14 countries." *Journal of environmental psychology* 19, no. 3 (1999): 255-265.
- Schwartz, Shalom H. "An overview of the Schwartz theory of basic values." *Online readings in Psychology and Culture* 2, no. 1 (2012): 11. <https://doi.org/10.9707/2307-0919.1116>.
- Schwartz, Shalom H. "Are there universal aspects in the structure and contents of human values?." *Journal of social issues* 50, no. 4 (1994): 19-45. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1994.tb01196.x>.
- Schwartz, Shalom H. "Cultural and individual value correlates of capitalism: A comparative analysis." *Psychological Inquiry* 18, no. 1 (2007): 52-57. <https://doi.org/10.1080/10478400701388963>.
- Schwartz, Shalom H. "Studying values: Personal adventure, future directions." *Journal of Cross-Cultural Psychology* 42, no. 2 (2011): 307-319. <https://doi.org/10.1177/0022022110396925>.

- Schwartz, Shalom H. "The refined theory of basic values." In *Values and behavior*, pp. 51-72. Springer, Cham, 2017. https://doi.org/10.1007/978-3-319-56352-7_3.
- Schwartz, Shalom H. "Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries." In *Advances in experimental social psychology*, vol. 25, pp. 1-65. Academic Press, 1992.
- Schwartz, Shalom H., and Klaus Boehnke. "Evaluating the structure of human values with confirmatory factor analysis." *Journal of research in personality* 38, no. 3 (2004): 230-255.
- Schwartz, Shalom H., and Wolfgang Bilsky. "Toward a theory of the universal content and structure of values: Extensions and cross-cultural replications." *Journal of personality and social psychology* 58, no. 5 (1990): 878.
- Schwartz, Shalom H., Jan Cieciuch, Michele Vecchione, Eldad Davidov, Ronald Fischer, Constanze Beierlein, Alice Ramos et al. "Refining the theory of basic individual values." *Journal of personality and social psychology* 103, no. 4 (2012): 663. <http://dx.doi.org/10.1037/a0029393>.
- Schwartz, Shalom. "A theory of cultural value orientations: Explication and applications." *Comparative sociology* 5, no. 2-3 (2006): 137-182. <https://doi.org/10.1163/156913306778667357>.
- Schwarzmandel, John, and Hendrik Jan Kraetzschar, eds. *Democracy and violence: global debates and local challenges*. Routledge, 2013.
- Schwarzmandel, John. "Democracy and violence: A theoretical overview." *Democratization* 17, no. 2 (2010): 217-234.
- Seddig, Daniel, and Eldad Davidov. "Values, attitudes toward interpersonal violence, and interpersonal violent behavior." *Frontiers in psychology* 9 (2018): 604.
- Shepherd, Jonathan P., Linda Robinson, and B. G. H. Levers. "Roots of urban violence." *Injury* 21, no. 3 (1990): 139-141.
- Staniland, Paul. "Violence and democracy." *Comparative Politics* 47, no. 1 (2014): 99-118.
- Staub, Ervin. "Cultural-societal roots of violence: The examples of genocidal violence and of contemporary youth violence in the United States." *American Psychologist* 51, no. 2 (1996): 117.
- Staub, Ervin. "The roots of evil: Social conditions, culture, personality, and basic human needs." *Personality and Social Psychology Review* 3, no. 3 (1999): 179-192.
- Stewart, Frances. "Horizontal inequalities and conflict." In *Elgar Handbook of Civil War and Fragile States*. Edward Elgar Publishing, 2012.

- Thomassen, Jacques JA, and S. A. H. Denters. *How Democracy Works: Political Representation and Policy Congruence in Modern Societies: Essays in Honour of Jacques Thomassen*. Amsterdam University Press, 2010.
- Tomasello, Michael. "The ontogeny of cultural learning." *Current Opinion in Psychology* 8 (2016): 1-4.
- Üngüren, Engin. "Beynin Nöroanatomik ve Nörokimsyal Yapısının Kişilik ve Davranış Üzerindeki Etkisi." *Journal of Alanya Faculty of Business/Alanya İletme Fakültesi Dergisi* 7, no. 1 (2015).
- Weigert, Kathleen M. "Structural violence." *Stress of war, conflict, and disaster*. Oxford: Elsevier (2010): 126-133.
- Yalçın, Özhan, and Ayten Erdoğan. "Şiddet ve agresyonun nörobiyolojik, psikososyal ve çevresel nedenleri." *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar* 5, no. 4 (2013): 388-419.

SPORDA ŞİDDETİN AKTÜEL ZEMİNİ: NEFRET SUÇLARI “YENİ KONSEPTLER VE YENİ YAPILANMALAR”*

Doç. Dr. Necati CERRAHOĞLU**

Özet

Şiddet, aile içinde başlayıp toplumsal yaşamın her karesinde görülebilen bir olgudur. Avrupa, 19. Yüzyıldan itibaren bireysel yaşam, kentleşme, medeniyet, hukuk ve insan hakları konusunda dünyanın takdirini kazanmış coğrafi bölgedir. 20 yy. son çeyreğinde Avrupa’da şiddet dikkat çekici boyuta ulaşmıştır. Araştırmanın amacı Avrupa toplumunda futbol aracılığıyla görülen şiddet hareketlerine karşı kurulan STK yapılanmalarının incelenmesidir. Kalabalıklarda yapılan taşkınlıkların fark edilemeyeceği, bir başka söylem ile yanlarına kar kalacağı yaklaşımı ile olaylar kaygı verici boyuta ulaştı. Avrupa Komisyonu konu ile ilgili tespitlerde bulundu

ve çözüm için raporlar kaleme aldı, kampanyalar aracılığı ile çeşitli fonları serbest bıraktı. Araştırma, literatür tarama yöntemi yanı sıra gözlem yöntemi kullanılmıştır. Ayrıca araştırmacının kendisi bizzat STK üst yöneticisi olarak Avrupa’da yapılanma toplantılarını Türkiye adına davet edilmiş, genel konseptlerin oluşturulmasında katkılar sunmuştur. Araştırma sonucunda ulaşılan sonuçlarda; Avrupa’da entelektüel düzeyde STK’ların orijinal fikirler geliştirdikleri, klasik taraftarlık bakış açısından sıyrılarak geniş bir perspektiften bakarak, nefret suçlarına orijinal çözüm sundukları gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Futbol, Şiddet, Taraftar, STK, Nefret Suçu, Toplumsal Yaşam

* 15-16 Kasım 2019 tarihlerinde Ankara’da TİHEK tarafından düzenlenen Şiddet’in Önlenmesi Çalıştayı’nda sözlü olarak tebliğ edilmiştir.

** Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, necerrahoglu@comu.edu.tr

GİRİŞ

Toplumda şiddet her ortamda görülmekte, geçmişi ise insanlığın ilk zamanlarına kadar gitmektedir. “Spor gösterilerine, çağdaş kültürel, toplumsal, politik ve ekonomik anlamlar yüklenmesini, spor ve güç ilişkisi açısından olimpiyatlarda da açıkça görmekteyiz. Örneğin 1936 Berlin Olimpiyatları güçlü milliyetçi sembol ve ideolojiyi sergilerken, 1984 Los Angeles Olimpiyatları yeni pazar ekonomisi modelinin habercisi olarak nitelenir. Kellner’ın belirttiği gibi, gösteriler, medya kültürü aracılığıyla çağdaş toplumun temel değerlerini iletirken, spor da, kutlamalarıyla, ticarileşmesiyle ve medyadaki gösterileriyle hâkim değerlerin, ürünlerin ve birleşmelerin ittifakı içinde yer alarak, küreselleşme sürecinde salt siyasi değil, ekonomik güç ilişkilerinin de odak noktası haline gelmiştir “ (Bulgu, 2005). “Nefret Suçu” kavramı 20. Yüzyılın son çeyreğinde güncellik kazandı. Kişi veya gruplara karşı; ırk, din, mezhep, etnik köken, cinsiyet vb. gibi sebeplerden dolayı duyulan önyargının tetiklemesiyle öteki şeklinde addedilenin maddi ve manevi varlıklarına karşı işlenen suçlara “nefret suçu” adı verilmektedir.

“Nüfusu çok farklı ülkelerden, etnik yapılardan, din ve mezheplerden gelen göçmenlerden oluşan ABD’de, nefret suçu tanımında temel olarak renk, ırk ve din farklılığı esas alınmıştır. Amerikalı üst kimliğini yaratmada, ABD’nin o dönemde en önemli problemi ülkedeki ırkçılık ve ayrımcılıktı. Bunun sonucu olarak ilk kanun çalışmasında bugün nefret suçlarında önemli bir yer tutan cinsel yönelim, bedensel engel, din vs durumlar göz önüne alınmamış, sadece ırk tanımı esas alınmıştır. Nefret suçları daha sonra 1990’lı yıllardan itibaren Avrupa’da tartışılmaya başlandı. Avrupa mevzuat çalışmalarında ve tartışmalarda, cinsiyet ve cinsel yönelim temelinde gerçekleştirilen saldırılar da nefret suçu kapsamına alındı. Geline son aşamada artık Avrupa’da 2001 yılından bu yana nefret suçları “siyasi motifli suç” olarak kabul edilmektedir. Amerika’da 1 Ekim 2007’den itibaren yeni Irk ve Din Nefreti Yasası yürürlüğe girdi. Bu yasa ile birlikte ‘nefret’ kavramı artık bağımsız ve apayrı bir ağır suç haline geldi. Daha önce ‘Nefret’ kavramı normal bir suçu ağırlaştıran bir faktör olarak kabul edilirdi. Örneğin saldırıda saldırının sadece mağdurun, dini veya ırkından dolayı yaptığımız kanıtlanırsa, saldırı ırkçı saldırı kabul edilir, bu durumda normalinde verilecek cezadan daha fazla bir cezayı tayin edilirdi. Yeni düzenlemede ise nefret içerikli suçların suç doğrudan kişiye karşı duyulan nefretten dolayı işlenmişse, doğrudan nefret suçu olarak kabul edilip cezası nefret yasası kapsamında hükmedilmektedir” (Gürler, 2010).

Gürler (2010) nefret suçları üzerine yaptığı çalışmasında, mağdurlarda meydana gelen olumsuzlukları maddeler olarak genel anlamda tespit etmiştir;

1. Toplumsal ilişkilerde zayıflık,
2. Öfke ağırlıklı yoğun duygular depresyon,
3. Öğrenme sorunları,
4. Mesleki bütünlük ve benlik duygusunu zedelenmesi,
5. Kişinin kendine yönelik kuşkusunu artması,
6. Paranoyaya ve kafa karışıklığı,
7. Güven duygusunu yitirilmesi,
8. Mağdur kendisini yalıtması,
9. Huzursuzluk,
10. Korku,
11. Utanç,
12. Öfke,
13. Endişe.

Söz konusu tespitler toplumsal yaşamda birlikte yaşama olgusunu sakatlayan, ortak bir toplum ve ülkü etrafında birleşmeye zarar veren aynı zamanda konusu suç olan davranışlardır.

Avrupa Güvenliği İşbirliği Teşkilatının 2007 yılı raporu. Rapora göre, kuruluşa üye 56 ülkenin sadece 15'i şiddet içeren ve şiddeti teşvik eden nefret suçlarıyla etkili biçimde mücadele ediyor. Diğer üye ülkelerde nefret suçları ceza kapsamına girmesine rağmen, nefret söylemine bağlı suçlarda artış olduğu göze çarpıyor. Buna rağmen açılan dava sayısı artmıyor, savcıların gereken takibatı yapmadığı görülüyor. AGİT, üye ülkelerde nefret suçlarının önlenmesi konusunda üç noktaya dikkat çekiyor. Birincisi, nefret suçlarının izlenmesi için devlet bünyesinde gerekli birimlerin oluşturulması, var olan birimlerin güçlendirilmesi ve kamuoyuna bu konuda raporlar sunulması. İkincisi, nefret suçlarının en ağır cezalarla yargılanması için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması; var olan yasaların gerektiği biçimde kullanılması. Üçün-

cüsü, medya kanalı ile işlenen suçların, hedef göstermelerin mutlaka cezalandırılması; yasal süreç hakkında kamuoyunun bilgilendirilmesi.

Şiddet: “Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından, “fiziksel güç veya iktidarın kasıtlı bir tehdit veya gerçeklik biçiminde bir başkasına uygulanması sonucunda maruz kalan kişide yaralanma, ölüm ve psikolojik zarara yol açması ya da açma olasılığı bulunması” durumu olarak tanımlanmaktadır. Dünya genelinde toplumsal yaşamda uygulanan şiddet tipine göre sınıflamalar incelendiğinde;

1. Fiziksel şiddet
2. Cinsel şiddet
3. Duygusal şiddet
4. Ekonomik şiddet
5. Siber şiddet

Temel başlıklar olduğu” görülmektedir (Polat, 2016). Aile içinde başlayan şiddet, okul, kulüp, dernek, iş yeri, stadyum vb. gibi yaşamın her alanında ve her karesinde istisnasız olarak görülmektedir. Spor müsabakalarında; soyunma odalarında, koridorlarda, sahalarda, tribünlerde, stadyumlar civarında ise daha yoğun olduğu, şiddet olgusunu ortalamaların üzerinde uyguladığı, bunun sebebi de kontrollerin nispeten daha zayıf olduğuna inandıkları ortamlarda daha cesaretle başvurdukları gözlemlenmektedir. Sportif müsabakalarda rekabetin yüksek olduğu dikkate alındığında hem sporcular hem de onları takip eden izleyicilerin daha agresif oldukları ve şiddet potansiyellerinde artış olduğu açıktır.

Dünyada sporda ırkçı davranış ve nefret söylemi söylem sergilenen birçok örnek bulunmaktadır. Türkiye’de futbolda ırkçı söylem yoktur denilse de, son zamanlar incelendiğinde; Fenerbahçeli Emre Belözoğlu’nun, Trabzonsporlu Didier Zokora’ya “fucking nigger” şeklindeki ithamı yargısal anlamda cezalandırılan ilk nefret suçu olarak kayıtlara girmiştir. Daha sonra 2013 yılında FB-GS derbi sonrası Galatasaraylı Didier Drogba, sosyal medya hesabından şu şekilde bir paylaşımda bulunmuştur (Hürriyet, 2013):

“Bana maymun diyorsunuz ama 2008’de Chelsea, Fenerbahçe’yi yendiğinde ağırdunuz... Bana maymun diyorsunuz ama geçen sene ben Şampiyonlar Ligi’ni kazanırken ekranlarınızın önünde sevinçten zıplıyordunuz... Bana maymun di-

yorsunuz ama Galatasaray'la şampiyonluk yaşadığımda deliye döndünüz... Ve en kötüsü; bana maymun diyorsunuz ama dün benim 'maymun' kardeşimin attığı iki golde sevinçten zıpladığınızı unutuporsunuz... Ve kendinize gerçek taraftar diyorsunuz, öyle mi?"

“Taraftarlık menfaatler söz konusu olduğunda kimi zaman insani değerlerin dâhi geri plana itilebildiği düzeye ulaşabilmektedir. Fanatizmin terörizme dönüştüğü ve militanlığın sahne aldığı noktalarda, taraftarların çevreye saçtığı zararlar tarihe çok acı bir şekilde kazınabilmektedirler “(Çalışkan vd., 2018).

AVRUPA BİRLİĞİ’NİN YAPISAL KARARLARI

Spor modern anlamda 1896 yılında düzenlenen ilk modern olimpiyatlar ile başlatıldı. Sporun yapılanmasının temelinde de; “**Amatörlük**”, “**Centilmenlik**”, “**Rakibe Saygı**”, “**Gönüllülük**” ve “**Kamu Yararı**” vardı. 1990’lı yıllardan itibaren Spor ve özelinde Futbol ticarileşme (*Kommerzialisierung*) aracılığı ile yapısal değişikliklere uğradı. Spor ve Ekonomi birlikteliğine izin verilmeye başlanmasıyla birlikte spora çok büyük oranda özel sektör yatırımları girdi, sporun yapısı radikal olarak değişti.

1996 yılında Avrupa Adalet Divanında karara bağlanan BOSMAN Davası, spor da liberal devrim olarak isimlendirildi. Karar sonrasında futbolcular kulüplere olan bağımlılıktan kurtularak SERBES Dolaşım hakkı kazandılar. Bu karar ile birlikte sporcular ekonomik anlamda büyük kazanç sağlarken, kulüpler ters orantılı olarak büyük kayıplar yaşadılar. Ancak futbol kulüplerinin rekabete devam ettikleri gözlemlendi. Bütçelerinde olmayan paraları harcamaya devam etmeleri, başta federasyonlar olmak üzere kamu otoritelerini tedirgin etti. Avrupa Futbol Federasyonları Birliği UEFA konuya çözüm getirmek için 2009 yılında Finansal Fair Play (FFP) kriterlerini uygulamaya koydu. Alınan kararları ihlal eden kulüplere çeşitli yaptırımlar getirildi.

Avrupa’da sporcuların çalışma şartlarını yeniden tanımlayan ve düzenleyen çerçeve kararları da Avrupa Komisyonunun yayınladığı yeni yol haritası olan Beyaz Kitap isimli raporda belirtilmiştir. 2007 yılında yayınlanan Beyaz Kitap alanında temel bir eser olarak değer ifade etmekte, rapor içeriğinde Spor bağlamında Avrupa toplumunda ortaya çıkan yeni tehdit ve zorlukları maddeler halinde sıralamıştır (<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52007D-C0391&from=EN>).

1. Ticari Baskı,
2. Genç oyuncuların suiistimali,
3. Doping,
4. Irkçılık,
5. Şiddet,
6. Yolsuzluk,
7. Kara para aklaması.

Avrupa sporunda artış trendi sergileyen şiddet olayları AB kurumlarını da harekete geçirdi. Sportif müsabakaların sadece oyun olmadığı, aynı zamanda farklı etnik kültürlerin birleştiği, aralarında çeşitliliğin sergilendiği platform olarak görülmesi gerektiği vurgulandı. AB karar vericileri UEFA yetkilileri ile birlikte 2007 yılından itibaren başlayan sıkı ilişkiler geliştirdi. Bilhassa futbolda görülen şiddeti önlemek için yeni bir yaklaşım oluşturdu. Bu stratejide öncelikli AB üye ülkelerin;

1. Spor Bakanlığı Temsilcileri
2. Federasyon Yöneticileri
3. Emniyet Görevlileri
4. Spor Kulüpleri
5. Taraftar Dernekleri

Brüksel'de toplanarak süreci değerlendirdi. Holiganların spor ile alakalarının olmadığı ve spora büyük zarar verdikleri, bunların hiçbir kulübü temsil etmedikleri

noktasında mutabakata varıldı. Ortada mücadele edilmesi gereken ciddi sorun bulunduğu bunun ilk adımının karar verici idareciler arasında Güç birliği yapılmasını gerektirdiği, daha sonra da güvenlik ve istihbarat birimlerinin eşgüdümünü esas olmasına vurgu yapıldı. Ancak nihayetinde spor kamuoyunun çok güçlü diyalog ve yapıcı iş birliğinin kaçınılmaz olduğu, Holiganlara seyahat yasağı başta olmak üzere tedbirlerin gecikmeksizin alınması gerektiği öngörülmektedir. 27 Avrupa ülkesinin sporda şiddeti önlemek amacı ile ortak bir Polis birliği kurulması da tartışmaya açıldı. Güvenlik önlemleri bağlamında alınan tedbirlerin yanı sıra asıl mücadelenin eğitim alanında yapılması gerektiği fikrinde mutabık kalan AB Komisyonu Avrupa Futbol Federasyonları Birliği UEFA ile daha yakın iş birliğinin geliştirilmesi kararı alındı. Bu karar aynı zamanda AB'nin belirlediği hedeflere yönelik daha önceden kendiliğinden kurulmuş entelektüel STK'lar ile iş birliği yapmak anlamına geliyordu. AB'nin sorunlu alanlara çözüm geliştirmek anlamında temel hareket tarzı; konunun paydaşları ile sorunu masaya yatırmak ve başta eğitim olmak üzere taraflar ile birlikte çalışmaktır. Bu bağlamda kamu otoriteleri ve yerel yönetimler yanı sıra futbol kulüpleri ve taraftar yapılanmaları ile çeşitli platformlarda ortak değerlendirmeler ve çalışmalar yapıldı.

Avrupa'nın üst düzeyde futbol liglerinde, milli takımlar düzeyinde turnuvalarda ve şampiyonalarda medyaya intikal eden skandal düzeyinde gelişmeler listesine odaklanıldığında; yaşananlar sadece Aysbergin görünen yüzünü yansıtmaktadır. Alt liglerde ve amatör düzeyde yaşanan ırkçı olayları öngörmek hiç de zor değildir. Dünyanın yakından takip ettiği ve kamuoyu önünde tanınan ve bilinen kulüpler ve futbolcuların maruz kaldığı ırkçı hareketler kronolojisi çıkartıldı (Cerrahoğlu, 2016);

- 1971 yılında Rangers Celtic müsabakasında Hristiyan mezhepleri arası gerginlikten (Katoliklerle Protestanlar) dolayı kavgada 66 kişi taraftar öldürüldü.
- 1985'te Bradford kentinde futbol maçı sonrasında yangında 56 kişi yaşamını kaybetti.
- 1985 yılında Belçika'nın başkenti Brüksel'in Heysel Stadında yapılan şampiyonlar ligi müsabakasında (Liverpool Juventus) 39 taraftar sıkışarak can verdi.

- 1989 yılında Liverpool'da maç esnasındaki kargaşada 100 kişiden fazla taraftar öldü.
- 1971 yılında Türkiye'de ilk kez çok büyük çaplı trajedi yaşandı, sakinleşmesi de günler aldı. Resmi maçta (Kayserispor Sivasspor) çıkan kavgada 44 kişi hayatını kaybetti.
- 1993 yılında Almanya Türkiye arasında resmi maçta Alman taraftarlar Berlin'de Türklerin yaşadığı ve Türklerle adı özdeşleşmiş "Kreuzberg" için yakılmalı dedi.
- 1994 yılında İspanyol Sporting Gijon taraftarları, Nijeryalı Rashidi Yekini'yi sözleşme imzası sonra stadyumlarının duvarlarında "kırmızı ve beyaz evet, siyah hayır" yazdı.
- 1995 yılında Budapeşte'de Ferencvaros Ajax maçında Ajax'ın siyahi oyuncusuna karşı ırkçılık yapıldığı için Hollanda Futbol Federasyonu protestoda bulundu.
- 1996 yılında Fransa'da Marie Le Pen, etnik azınlık kökenli Fransız oyuncuların milli marşı söylememesi gerektiğini çünkü ülkeyi temsil etmeye "layık olmadıklarını" söyledi,
- 1998 yılında Avusturyalılar İsrail ile resmi maç boyunca antisemitik sloganlar attılar.
- 1999 yılında İngiliz futbolcu Kevin Campbell Trabzonspor'a transfer oldu. Kulübün aldığı başarısız skor sonrasında başkan "Kulübe bir yamyam almışız" dedi.
- 2000 yılında İtalya'da ünlü futbolcu Emile Heskey'de ırkçı taciz yapıldı.
- 2001 yılında Romen Rapid Bucharest Dinamo maçında Dinamo taraftarları ayrımcı ve tehdit mesajlarını taşıyan büyük bir pankartı "More Tigane" (Çingenele Ölümler) açtılar.
- 2001 yılında Çek Cumhuriyeti'nde Bayern Münih Sparta Prag maçında Samuel Kuffour ve Pablo Thiam'e Prag taraftarlarının maymun tezahüratlarında bulundular.

- 2001 yılında Portekiz’de Boavista taraftarları Emile Heskey’e İrkçı tacizlerde bulundu.
- 2002 yılında UEFA kulüp müsabakaları sırasındaki bir dizi maçta, oyuncuların ırkçı suiistimal olaylarına tanık olmak zorunda kaldılar.
- 2004 yılında EURO’da Slovakya ile İngiltere, kitlesel ırkçı ilahilere maruz kaldı.

Kronolojiden de görüleceği üzere gelişmeler tehlike arz etmektedir. Listeye yeni ilaveler de söz konusudur. 2018 yılında Mesut Özil Londra’da Recep Tayyip Erdoğan ile fotoğraf çektiği Almanya’da kitlesel ırkçı saldırılara maruz kaldı. Dünya Kupası sonrasında da devam eden İrkçı söylemlere DFB’nin de tepkisiz kalması üzerine Özil Alman Milli takımını boykot ettiğini açıkladı.

AB - UEFA İŞBİRLİĞİ

2001 yılında UEFA, çalışmalarının finansal desteği ile Avrupa’daki İrkçılığa Karşı Futbol (FARE) ağı ile bir ortaklığa başladı. Ağustos 2001 tarihinde FARE organizasyonuna 1 milyon İsviçre Frangı bağışlandı ve Londra’daki “İrkçılığa Karşı Birleş” konferansına yardım etmek için 400.000 İsviçre Frangı daha katkıda bulundu. Ekim 2002’de UEFA Başkanı Lennart Johansson tüm Avrupa futbol ailesine, kulüp düzeyinde eylemi teşvik etmek için 10 aşamalı bir eylem planı yayınlayan ortak bir mektup gönderdi. UEFA, üye derneklerini Kasım 2002’de UEFA İcra Komitesi tarafından onaylanan yeni bir mali yardım programı ile ulusal düzeyde ırkçılık karşıtı eylemlerde bulunmaya desteklemektedir” (Dembowski, 2010).

5 Mart 2003 tarihinde Chelsea FC’de Londra. “İrkçılığa Karşı Birleş” konferansını düzenlemek adına Avrupa futbol federasyonuna bağlı 56 temsilci bir araya getirildi; fikir ve bilgi alışverişinde bulunuldu ve sorunlara cevap aranıldı. FARE ve UEFA Futbol Birliği ile yakın bir iş birliğine gitti. Bu İyi Uygulama Rehberi, konferansın pratik bir sonucu olarak somut çıktı üretildi. Problemler alanında değişim sağlama niyetleri fark yaratmak için etkili bir şekilde kullanacağı deklere edildi. Kalıcı değişim ancak ortaklık ruhu içinde gerçekleştirilen yerel ve ulusal gerçekleri yansıtan planlı ve istikrarlı çalışmalar ile sağlanacağına vurgu yapıldı. Ortaya çıkan sorunların bir kısmı göz önüne alındığında seyahat etmek zor olsa da futbolu önemseyen ve birleş-

me potansiyeline inanan gerçeklerle yüzleşmeye hazırlıklı olanlar ile yol alınabileceği, STK'ların sorumluluk alması gereği hatırlatıldı (Cerrahoğlu, 2016).

“İrkçılığa Karşı Birleş” başlığıyla UEFA FARE iş birliğinde futbol kulüpleri için el kitabı olarak zengin içerikli eğitim materyali geliştirildi. Her Futbol Kulübünün kendisine özgü bir geçmişi, geleneği ve özel bir toplumsal kitlesi olduğu dikkate alındı. İrkçılığa karşı mücadelede en etkili yöntem; kulübün kendisine özel bir kimlerinden hareketle geliştireceği konseptle bu tur sorunlar yaşanan kesimlerde, bölgelerde kampanyalar düzenlemek olduğu fikrinde mutabık kalındı. Her kulübün sorunu farklıdır. Bu nedenle çözümlerde ihtiyaçlara göre şekillendirilmelidir. Aşağıda ırkçılığa karşı mücadelede etkili olabilecek bazı temel ilkeler ve öneriler sıralanmıştır (<https://www.uefa.com/insideuefa/socialresponsibility/news/newsid=39661.html?redirectFromOrg=true>)

- a) Sorunu Anlatmak,
- b) Hedefler Hakkında Net Olmak,
- c) Eylem Planı Yazmak,
- d) Temiz Bir Kimlik Geliştirmek,
- e) İzleme ve Raporlama,
- f) Ortaklıklar,
- g) Taraftar Kültürü,
- h) Simgelerimizi Kullanın,
- i) Medya Faaliyetleri,
- j) Yeni Deneyimlerden Yararlanma.

UEFA FARE iş birliğinde “İrkçılığa Karşı Birleş” başlığıyla geliştirilmiş en etkili eğitim materyali Türkiye’de ilk kez FATAB genel başkanı ve “Şimdi Hareket Zamanı” isimli AB Projesi yürütücülüğünde Necati Cerrahoğlu tarafından Türkçeye tercüme edildi. Futbol Kulüplerinde “İrkçilik ve Ayrımcılık” el kitabı eğitim materyalinde en önemli bölüm ise “On Nokta Planı” isimli bölümdür (Cerrahoğlu, 2016). Buradaki ana başlıklar;

1. **About this guide** (Bu rehber hakkında)
2. **What is racism?** (Irkçılık nedir?)
3. **Tackling all forms of racism and discrimination** (Ayrımcılıkla mücadele)
4. **Dealing with homophobia and sexism** (Cinsel istismar)
5. **Running a club-specific campaign-Ground rules for action** (Takımlar temel konular)
6. **Setting up working groups** (Çalışma planlarının oluşturulması)
7. **Education through symbolic activities** (Örnek figürler yoluyla eğitim faaliyetleri)
8. **Anti-racism days** (Irkçılık karşıtı organizasyonlar ve özel günler)
9. **Using players and managers/coaches** (Futbolcu, teknik ekiplerin görevlendirilmesi)
10. **Activities in school** (Eğitim kurumlarında aktiviteler)
11. **FARE action weeks** (FARE faaliyet programlaması),
12. **Keeping the flag flying** (Açık ve Net Fikir Beyanı)
13. **Working with fans** (Taraftarlarla İşbirliği)
14. **Dealing with far-right fans** (Irkçılık yanlısı seyirciler ve taraftarlarla iletişim)
15. **Stewarding and policing** (Güvenlik önlemleri; kolluk kuvvetlerinin yaklaşımı)
16. **Working with ethnic minority communities** (Etnik gruplarla birlikte çalışma)
17. **Ethnic minorities as fans** (Etnik gruplara bağlı azınlıklar)
18. **Increasing opportunities for ethnic minorities** (Etnik gruplara daha fazla imkân tanımak)
19. **Using the media** (Medyanın organlarının etkili kullanılması)
20. **The partnership between UEFA and FARE** (UEFA ve FARE'nin iş birliği)
21. (https://ru.uefa.com/MultimediaFiles/Download/uefa/UEFAMedia/258797_DOWNLOAD.pdf)

- Uluslararası oyuncu sendikaları federasyonu olan FIFPro, ırkçılıkla mücadelede aktif hale geldi ve dünya çapında ırkçılık karşıtı projelere destek veriyor.
- Macar futbol liglerinde Etik Kurul, kulüplere, ırkçı olayların meydana gelmesi halinde kalabalığın konuşmacı tarafından ele alınması için yüksek itibarlı ve popüler bir kişiyi (örneğin, kulübün eski bir üst oyuncusu) davet etmelerini tavsiye etti.
- Irk ve futbol alanında aktif olan çoğu STK, yerel okullar için kaynak materyaller üretmektedir. Kulüpler bu kaynakları destekleyebilir veya kendi materyallerini üretmek için eğitim yetkilileri ile birlikte çalışabilir. Hepsi, genç insanlara erişilebilir bir şekilde bir mesaj iletmek için videolar, DVD'ler veya CD-ROM'lar aracılığıyla oyunun çekiciliğinden yararlanıyor.
- İngiltere, Almanya, Norveç ve İskoçya'da okullarda düzenli yarışmalar yapılmaktadır.
- Schalke Fan Girişimi bir projenin parçası olarak "Dem Ball" isimli projeyi Almanya'nın Kuzey Ren-Vestfalya bölgesindeki okullarda yaygın olarak kullanılmak için yenilikçi bir CD-ROM üretti.

- İngiltere, Norveç ve İskoçya'daki "İrkçılığa Kırmızı Kart Göster" kampanyaları, okullarda yarışmalar ve sınıflarda eğitim programları geliştirmek için videolar vb. gibi kaynakları etkili kullandı.

Gamalı haç gibi en belirgin semboller yasadışı olacaktır, ancak yasallığı ne olursa olsun, UEFA on nokta planı kulüplerden bu tür sembolere karşı tetikte olmalarını ister. Yasaklı afiş ve flama gibi materyallere Kulüplerin el koyma hakkı vardır. Noe Nazi sembollerin müsabakalara getirilmesi ve sergilenmesi sorununa karşı diyalog ve ikna yöntemi kullanılması ana felsefedir. Bunun için bu tür gruplar ile iletişim kanalı kurmak yararlı olacaktır.

Neo-Nazi and Racist Symbols:

The Swastika was the official emblem of the National Socialist Party of Germany, NSDAP. Used in numerous variations.

AVRUPA'DA ÖNCÜ ENTELEKTÜEL STK'LAR

1. Almanya Das Bündnis Aktiver Fußball-Fans – BAFF:

Alman Ulusal Aktif Futbol Taraftarları isimli STK, 1993'de Hitler'in doğum günü anısına düzenlenen futbol maçını engellemek için toplanan guruplardan doğdu. Bu entelektüel düşünce ile yapılanlar sonrasında gönüllülük esasına göre yapılarak çeşitli kampanyalar aracılığıyla Alman tepe yöneticilerine ulaşmış, kendilerini ifade etmişlerdir.

- 2004'de Almanya Cumhurbaşkanı **Johannes Rau** ile temas,
- 2005 Temmuz ayında İçişleri bakanı Otto Schily'ye ziyaret,
- 2005 Eylül ayında BAFF'ın "PROFans" projesinin sunumu,
- Stadionwelt dergisi ile Alman Futbol Kulüpler Birliği (DFL) birlikteliği,
- BAFF Avrupa'da benzer kampanyalara ve çeşitli internet faaliyetlerine destek verdi,
- Video-Aksiyonu "*Show Racism the Red Card*" projeleri organizasyonu gerçekleştirdi.

(https://de.wikipedia.org/wiki/B%C3%BCndnis_Aktiver_Fu%C3%9Fballfans)

2. Avusturya Fair Play e. V.:

En eski kuruluş yılına ait bir STK'dır ve öncü rol oynamıştır. FARE üst çatı yapının kurulması kararı da bu STK'nın 2001 yılında Viyana'ya yapılan toplantıda

karara bağlanmıştır. Sloganı; “Birçok Renk Bir Oyun” (Viele Farben Ein Spiel) olan STK’nın projeleri halen Avusturya Futbol Federasyonu tarafından uygulamaya konulmuştur (<https://www.oefbl.at/oefbl/csr/projekte-archiv/ein-ball-fuer-jedes-kind>)

- Fair Play (Adil Oyun)
- Gemeinsam Augenlicht retten (Birlikte Görüşünüzü Teyid edin)
- Ein Ball für jedes Kind (Her Çocuğa Bir Top)
- Welle gegen Gewalt (Şiddete Karşı Dalga)
- Fußball gegen Hunger (Açlışa Karşı Futbol)
- Bundesliga Art Challenge (Ulusal Futbol Ligi Sanat Yarışması)

3. Çatı Yapılanma Football Against Racism in Europe (FARE)

FARE futbolun kapsayıcı gücü aracılığıyla ayrımcılığa karşı koyma taahhüdü, dünyanın en popüler sporu olan futbol oyununun hepimize ait olduğu ve sosyal uyumu teşvik edebileceği ilkesine dayanıyor. Irkçılık, aşırı sağ milliyetçilik, cinsiyetçilik, trans ve homofobi ve engellilere karşı dışlamak da dâhil olmak üzere her türlü ayrımcılığa karşı mücadele eder. Ağın gücü, taraftarları, taraftar grupları, STK’lar ve amatör kulüpler ve taban grupları gibi, uzmanlıklarına katkıda bulunan ve futbolda ayrımcılığı geçmişte bırakan bir şey yapmak için yürüttükleri bir çabayla hareket eden üyelerinin çeşitliliğinde yatmaktadır. FARE yaklaşık 40 Avrupa ülkesinde 150’den fazla üyesi olan uluslararası bir organizasyon haline gelmek için sayıca artmıştır. Daha birçok grup ve aktivist, yıl boyunca FARE’nin faaliyetlerine, kampanyalarına ve etkinliklerine katılır. Dünya genelinde futbolda ayrımcılığa karşı en büyük girişim olan 1500’den fazla etkinliği olan yıllık *Futbol Halkı* eylem haftaları boyunca FARE, etki alanını Avrupa dışındaki ülkelere genişletmeyi başar-

dı. 45'ten fazla Avrupa dışı ülke ile aynı zamanda ABD, Güney Afrika, Saint Lucia ve Brezilya'daki aktivistlerle de çalışıyor.

FARE ne yapar?

Ücret, marjinalleşmiş ve haklarından mahrum edilmiş grupların sosyal içermesini ilerletmek ve politika yapıcıları, kilit oyuncularını ve yönetim organlarını ayrımcılık karşıtı harekete dâhil etmek için oyunun her kademesinde çalışır.

- Tüm futbol seviyelerinde ayrımcılığa meydan okur,
- Futbolu toplumsal ayrımcılığın üstesinden gelmek için bir araç olarak kullanır.
- Ağları ve uluslararası iyi uygulama alışverişini destekler.
- Ayrımcılığa uğramış grupların kapasitesini geliştirmek için çalışmalar yürütür.
- Futbolda ayrımcılıkla mücadele edenlere ses verir.

FARE, uzmanlık alanını ayrımcılıkla mücadele ve sosyal içermeyi destekleme konusunda tavsiye ve destek sağlamak için kullanır ve aşağıda maddeler halinde belirtilen konuları içeren girişimleri düzenli olarak organize eder ve destekler:

- Uluslararası etkinliklere ve konferanslara ev sahipliği yapmak.
- En iyi uygulama rehberlerini ve eğitim materyallerini üretmek.
- *Football People* aktivitelerde pan-Avrupa ve uluslararası kampanyalar düzenler.
- Uluslararası futbol yarışmalarında etkinlik sunmak.
- Eşleşmeleri izleme ve ayrımcılığı rapor etmek.

(<https://FAREnet.org/about-FARE/german/>)

En popüler spor dalı futbolun temel problemi olan ırkçılığa karşı mücadele hedefi ile Avrupa'nın farklı kesimlerinden bu konuya hassasiyet duyan taraftarlar ve diğer paydaşlar Şubat-1999 tarihinde Viyana'da düzenlenen konferansa katıldı. **Football Against Racism in Europe (FARE)** adı altında faaliyet yürüten bu STK grubu, **“Dünyada herkes en güzel oyun olan futbolu hiçbir korku ve endişe içerisinde olmadan oynama, izleme, konuşma, kritik etme hakkı ve özgürlüğü vardır”** sloganı ile örgütlendi. Stadyumlarda, maçlarda, soyunma odalarında, antrenman sahalarında, bürolarda, sınıflarda; Taraftarlardan, Oyunculardan, Antrenörlerden, yöneticilerden ya da eğitimcilerden gelebilecek **“yabancı düşmanlığı”, “aşağılayıcı tavırlar”** ve **“dışlayıcı yaklaşımların”** her türlüüne karşı mücadele edilmesi gereği ile yapılandı (Cerrahoğlu, 2006).

Türkiye’de Taraftar Gurupları ve Okullarda İrkçılık Etkinlikleri:

UEFA'nın geliştirdiği ve Avrupa'nın Futbol Kulüpleri, Taraftar Gurupları ve STK'ların ırkçılıkla mücadelede geliştirdikleri ve uyguladıkları eğitim programlarına Türkiye’de rastlamak pek olası değildir. ÇARŞI Gurubu, Tüm Futbol Taraftarlar Federasyonu (TFTF), Futbolda Aktif Taraftarlar Birliği (FATAB) ve 2012 yılından sonra kurulan TarafDer ve dışında aktif olan STK gündemde değildir. Anılan STK'lar kendi konseptlerinde ve mütevazı şartlarda etkinlikler düzenleyerek ırkçılık konularında çalışmaktadırlar. FATAB, 2010 yılında “İrkçılık konulu Şimdi Hareket Zamanı» isimli bir AB Projesi gerçekleştirmiştir.

FATAB ve TFTF, FSE ile Türkiye’de bazı ortak etkinliklerde bulundular (FSE'nin 2013 İstanbul Taraftar Kongresi). Ayrıca Trakya Üniversiteler Birliği ile koordinasyon içerisinde 21-22 Mart 2016'da **Uluslararası Sporda Nefret Suçları Sempozyum** düzenlemiştir (<http://online.anyflip.com/flvu/nazh/mobile/index.html>). THD de İzmir ve İstanbul'da FSE ile ortak atölye çalışmaları gerçekleştirdi.

Avrupa okullarında yapılmış ve yapılmakta olan kampanyalar ve etkinliklerin benzeri Türkiye’de henüz yapılmamıştır. Aslında Futbol Taraftarlığı anlamında STK kültürü henüz geliştiği söylenemez. Türkiye’de taraftarlık anlayışı sadece mensubu olduğu takımın kazanmasına odaklı bir anlayış hâkim olup, henüz sosyal olaylara odaklanılacak bilinç geliştiği iddia edilemez.

Ortaöğretim kurumlarında bağımsız projeler yürütmek ve STK’lar ile birlikte çalışmak kültürü de henüz yaygınlık kazanmamıştır. Okulların bağlı bulunduğu Milli Eğitim Bakanlığı da merkezi bir pozisyonda olup, izin alarak etkinlik yapmak gerekir ki, sıkı kurallara bağlılık söz konusudur.

SONUÇ VE ÖNERİLER

AB ve UEFA tavsiyeleri incelendiğinde, “**sorunlu bölgeden çözüme ulaşılması**” gibi yöntem önerildiği görülür. Spor Kulüpleri ve Taraftar Dernekleri ve Guruplarını paydaş olarak görmüş, çeşitli eğitim programları ile başarılı kampanyalar ve projeler yapmıştır.

UEFA ve AB’nin araştırma konusunda tavsiye ettiği alanlarda Türkiye genelinde etkili kampanyalar ve projelerden söz edilemez. Sınırlı sayıda STK’ların bireysel girişimleri söz konusu olup, kamu otoriteleri tarafından desteklenen çalışmalara henüz geçilememiştir. STK’lar aracılığı ile yapılabilecek etkinlikler Avrupa örneklerinde olduğu gibi genişletilerek okullara taşınabilmelidir. Bu bağlamda Milli Eğitim Bakanlığı ile iş birliğine gidilip tabana yayılabilecek çalışmalar için halen zaman vardır. Türkiye’de sporun lokomotif konumunda olan Fenerbahçe, Galatasaray, Beşiktaş ve Trabzonspor gibi kulüpler ticari amaçlı olarak ilkökul yaşındaki çocuklara ulaşan organizasyonlara sahip oldukları halde şiddet ve nefret suçları konularında kampanya veya etkinlikleri henüz medyaya yansımış değildir.

Türkiye’de sporu yönetenler ve TFF, UEFA’nın geliştirdiği On Nokta Planı kapsamında tavsiyelerin yapılandırılması için ne taraftar dernekleri ve ne ticari gelir elde ettikleri futbol altyapılarında ne de okullarda programları yoktur. Konunun önemi ve değeri anlaşılabilmiş değildir. Türkiye UEFA’nın 2014 yılı Fair Play değerlendirmelerinde listenin 42. Sırasında bulunması, konuya odaklanılmasına işaret etmektedir. Futbol taraftarlarının karıştığı olaylar bağlamında Türk taraftarların UEFA Avrupa istatistiklerinde riskli bir sicili olduğu için şiddet konuları başta olmak üzere ivedi eğitim politikalarına odaklanılmasında fayda görülmektedir.

Nefret Suçlarının kökeninde diğerine isteyerek zarar vermek kastıyla şiddet uygulamak isteği vardır. Şiddet ile mücadelede kamu otoritelerinin ilk başvurduğu güvenlik tedbirleridir. Unutulmamalıdır ki “**spor, futbol kendisi şiddet üretmez**” gösterinin aktörleri katılımcılar (oyuncu, taraftar, antrenör vb. paydaşlar) kendi içlerinde barındırdıkları şiddeti uygun ortamlarda açığa çıkartırlar. Aslında futbol kamu otoritelerine katkı sunmaktadır. Bir başka söylem ile toplumda var olan şiddetin boyutu hakkında yönetimlere fikir sunması, ikaz etmesi değer ifade eder. Bireyler varlığını gizledikleri şiddeti tedavi ettirmeleri gerekmesine rağmen bunu yapmaz, kendilerini gizleyebileceklerini düşündüklerinde şiddete ve vandalizme temayül ederler.

Türkiye’de Şiddet ve Nefret Suçları ile mücadeleyi kendine hedef belirlemiş sınırlı sayıdaki STK’lar desteklenmeli diğer STK’lar cesaretlendirilmeli, STK’ların okullar ile birlikteliğine özendirilmeler yapılmalıdır. Türkiye’de sporun okullar üzerinden yapılandığı da dikkate alınarak Milli Eğitim Bakanlığı ile kampanyalar ve projeler geliştirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Bulgu, Nefise (2005): Sporda Şiddet ve Alt – Kültür, Spor Bilimleri Dergisi Hacettepe J. of Sport Sciences, 16 (4), 229-250.
- Cerrahoğlu, Necati, (2006) Can Football Fan Associations Be Describ As NGO's?. The Interaction Between NGO's Private Sektor and State, III. International NGO's Conference, Çanakkale/TR, Proceedings, (pp. 639 – 643).
- Cerrahoğlu, Necati, (2016): The UEFA Concept of Fighting Against Racism Results of Training Activities and A Comparison to Turkey. Int. Journal of Educational Researchers , 7(1), 33-45.
- Çalışkan, K. Büyükkagül, Ü.C., Yüce, A. & Katırcı, H. (2018). Anatomy of Hatred in Football: Language of Hatred in Turkish Sports Press. GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism, Recreation and Sports Sciences, 21-1 :(1) 1.
- Dembowski, Gerd (2010): Ballfreiheit, Szenen aus Fußball und Migration im deutschen Amateurfußball, in: Der Ball ist bunt, Fußball, Migration und die Vielfalt der Identitäten in Deutschland, Frankfurt am Mein; Brandes & Apsel Verlag, (pp 79 -90).
- Polat, Oğuz (2016): Şiddet, Marmara Hukuk Fakültesi Dergisi, HAD, C.22,
- GÜRLER, Cemalettin (2010) Nefret Suçları ve İş Hayatı, Ankara Barosu Dergisi • Yıl:68 • Sayı: 2010/1 s.259-274.

İNTERNET SİTELERİ

- <https://FAREnet.org/about-FARE/german/>
- <http://online.anyflip.com/flvu/nazh/mobile/index.html>
- <https://www.oefbl.at/oefbl/csr/projekte-archiv/ein-ball-fuer-jedes-kind/>
- https://ru.uefa.com/MultimediaFiles/Download/uefa/UEFAMedia/258797_DOWNLOAD.pdf
- https://de.wikipedia.org/wiki/B%C3%BCndnis_Aktiver_Fu%C3%9Fballfans
- https://de.wikipedia.org/wiki/B%C3%BCndnis_Aktiver_Fu%C3%9Fballfans
- <https://www.uefa.com/insideuefa/socialresponsibility/news/newsid=39661.html?redirectFromOrg=true>
- <https://www.fanseurope.org/en/news/news-3/1260-save-the-date-fse-summer-network-meeting-in-izmir-en.html>
- https://www.uefa.com/MultimediaFiles/Download/uefaorg/Respect/02/24/41/72/2244172_DOWNLOAD.pdf
- <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52007D-C0391&from=EN>

TERÖR ÖRGÜTLERİNİN ÜNİVERSİTE GENÇLİĞİNE YÖNELİK FAALİYETLERİ*

Prof. Dr. Salim GÖKÇEN**

Özet

Terörü politik amaçlı bir şiddet hareketi olarak tanımlamak mümkündür. Terör, her zaman anarşi anlamına gelir; ancak her terörist anarşist olarak kabul edilmez. Çünkü Kurtuluş Savaşları da bazen terör kapsamına alınmaktadır. Terörist, diğer kişiler tarafından kötü yapıya sahip bir kişi olarak tanınır. Fakat bu kişi kendi ulusunun kurtuluşu için eylem yapıyorsa, o bir gün milli kahraman olarak ilân edilebilir. Bu bağlamda “Terörist, kahramanlıkla hainlik arasında sürekli değişir” nitelemesini belirlemek ise daima hâkim olan güçlere ait olmuştur. İsrail’in gözünde Filistinliler, Rusların gözünde

Çeçenler, Fransızların gözünde Çadlılar daima terörist olmuştur. Günümüz dünyasında nasıl terör örgütlerini küresel projelerin dışında düşünemiyorsak, Üniversite kampüslerinin de terör örgütleri için eleman devşirme mekânları olmadığını söylemek mümkün değildir. Geçmişte faaliyet yürüten ve bugün de faal olan terör örgütlerinin önderlerinin, önder kadrolarının büyük bir çoğunluğunun üniversitelerden çıktığı herkes tarafından bilinmektedir. Dolayısıyla, terör örgütlerinin üniversiteleri militan devşirme, kadro yetiştirme alanı olarak gördükleri bir realitedir.

Anahtar Kelimeler: Terör, Terör Örgütü, Üniversite Gençliği, Şiddet, Anarşizm

* 15-16 Kasım 2019 tarihlerinde Ankara’da TİHEK tarafından düzenlenen Şiddet’in Önlenmesi Çalıştayı’nda sözlü olarak tebliğ edilmiştir.

** *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, sgokcen@erzincan.edu.tr*

1. KAVRAMSAL ARKAPLAN

1.1. Terör ve Şiddet

Fransızca'da *terreur*, İngilizce'de *terror* sözcükleri köken olarak Latince'dir ve *terre-re* kelimesinden gelmektedir. *Terreur* ise, XIII. Yüzyıldan bu yana *peur*, *frayeur*, *effroi*, *épouvante* gibi bireysel bir psikolojik bir durum olan *korkuyu* ifade etmek için kullanılmıştır. 1736 tarihli "*Synonymen Lexikon*"; terörü, baskının ortaya çıkarttığı korku ve dehşet gibi hislerin en yüksek seviyesini anlatan bir kavram olarak tanımlamıştır. Terör¹, hem şiddet yolu ile açığa çıkan korku ortamını, hem de bu ortamı yaratan vasıtayı yani şiddet eylemini ifade etmektedir.²

"*Terör, dehşet demektir. Terörizm, dehşet salmak için girişilen seçilmiş ve plânlı eylem velveya eylem tehdididir*" şeklinde yapılan bir tanım ile plânlı bir eylem olduğu da özellikle nitelenmiştir.³

*Terörizm*⁴; kısaca, *şiddete başvurma* yöntemi olarak açıklanabilir. Adam kaçırma-dan cinayete kadar uzanan ve amacı sindirme olan şiddet eylemleri olarak da nitelendirilebilmektedir.⁵

Terör ve *Savaş*, çok eski çağlardan bu yana insanlığı meşgul eden iki kavram olagelmıştır. Çünkü şiddet, insanlık tarihi boyunca kişiler arasında meydana gelen sorunların çözümünde başvurulan yöntemlerden biri olarak görülmektedir.⁶ Terör, sosyolojik açıdan bakıldığında da politik yapıda yani hâkimiyet ilişkisi içinde yer alan bir etkinliktir. Esas olarak hedeflediği kişinin, grubun ya da toplumun ardındaki yönetim düşüncesini yani meşru ya da gayrimeşru olarak belirlenmiş olan egemenlik ilişkisini hedef olarak alır.⁷

¹ [Os.*Tedhiş*, Fr.*Terreur*, *Terroriser*]. Ruhsal yapıyı birdenbire kaplayan büyük korku verme. Dehşet salma eylemini dile getirir. Bu anlamda *yıldırı* ve *korkutma* deyimleri de kullanılmaktadır. Orhan Hançerlioğlu, **Felsefe Ansiklopedisi / Kavramlar ve Akımlar**, VII, İstanbul, 1977, s.321.

² Hamide Zafer, **Sosyolojik Boyutuyla Terörizm**, Beta Yay. İstanbul, 1999, s.1.

³ Doğu Ergil, "Terörizm Mantiği ve Hedefi", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Prof.Dr.Muammer Aksoy'a Armağan, XLVI, [Ocak-Haziran 1991], s.171.

⁴ [Os.*Tedhişçilik*, Fr.*Terrorisme*]. Toplu ya da kişisel adam öldürmeler, yangın çıkarmalar, yapıları bombalamalar vb. gibi eylemlerde, toplumda korku ve güvensizlik yaratma amacını güden siyasal savaşım yöntemi... Korku anlamına gelen *Lâ terror* deyiminden türetilmiştir. Aynı zamanda *Yıldırğanlık* da denilmektedir. Hançerlioğlu, **Felsefe Ansiklopedisi**, VII, s.321.

⁵ Emin Demirel, **Terör**, IQ Yay, İstanbul, 2002, s.25.

⁶ Emre Kongar, **Küresel Terör ve Türkiye**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003, s.73.

⁷ Kongar, **Küresel Terör**, s.73.

Tarihin bilinen en eski terör faaliyeti, MS. I. yüzyılda gerçekleşmiştir. *Zealots* adındaki grup, etnik terörizm olarak adlandırılabilir bir yapılanma ile Romalılara karşı faaliyet göstermiştir. Eski Filistin topraklarında M.S. 6-135 yıllarında Romalılara karşı *Jewish Zealots* liderliğinde bir örgütlenme sağlanmış ve bu örgüte katılanların, 2 bin kişiyi çarpmıha gemesi olayı, tarihte ilk terör hareketi olarak kabul edilmiştir.⁸

XI. yüzyıldan sonra İran'da *Haşhaşiler* ortaya çıkmıştır. Haşhaşiler eylemlerinde militanları cesaretlendirmek için haşhaş kullandıklarından bu adı almışlardır.⁹ Örgütün lideri Hasan Sabbah, Selçuklu ordusuna karşı mücadele edemeyeceğini bildiğinden, büyük bir düşmanı başarı ile vuracak yetenekli, disiplinli ve inandığı yolda sadakatle savaşacak küçük bir güçten yararlanarak siyasi suikastlar yolu ile mücadeleyi tercih etmişti.¹⁰

Profesyonel olarak hareket eden ilk terör grubunu ise Afrika'da bir kabile olan *Kabalalar* kurmuşlardır. Kabalalar, geçimlerini siyasal suikastlardan sağladıklarından, kabilenin her ferdi profesyonel bir katil olarak yetiştirilmişlerdir.

Terörizm, yapısal olarak bakıldığında ne sadece şiddet veya zor kullanma, ne de sadece kargaşa çıkarmaya yönelik bir eylemdir. Aynı zamanda zor kullanmak vasıtası ile yeni bir düzen oluşturmak anlamına gelir. Söz konusu bu anlam içinde terörizm, *Politik Tedhişçilik* de demek mümkündür.¹¹

Faruk Örgün, *Küresel Terör* isimli eserinde *Steven Anzovin*'in görüşlerine yer vererek, teröristin psikolojik analizini iki ayrı görüşte toplamaktadır;

“Birinci görüşe göre, teröristlerin birçok problemi var ve depresyon geçirmektedirler. Sinirsel olarak başaramama korkusuna sahiptirler. Doğrunun ne olduğu konusunda sağduyularını kaybetmişlerdir ve kendilerinin yaptıklarının doğruluğuna inanırlar ve onun propagandasını yaparlar. İçinde buldukları gruptan kolay kolay kopamazlar. İkinci görüşe göre ise diğerinin aksine terörist sorumlu değildir. Teröristlerin birçok problemleri olsa da psikolojik olarak sorunlu değildirler. Zira

⁸ Demirel, *Terör*, s.25.

⁹ Ortaçağ İslam dünyasında terörist eylemleri, öğretileri, istila ve yağmalarıyla ünlenen ve genel olarak Batini olarak isimlendirilen, fakat özelde farklı isimlerle adlandırılan birçok akım ortaya çıkmıştır. Geniş bilgi için bkz. Bernard Lewis, *Haşhaşiler – İslam'da Radikal Bir Tarikat*, Kapı Yay, İstanbul, 2014. Ayşe Atıcı Arayancan, *Dağın Efesi Hasan Sabbah ve Alamut*, Yeditepe Yay, İstanbul, 2011.

¹⁰ Arayancan, *Alamut*, s.11.

¹¹ Demirel, *Terör*, s.26.

*inanılmaktadır ki, kişi bir gecede terörist olmaz. Bu uzun bir zaman dilimini gerektirir. Başta bunalımla başlar, devamında can sıkıntısı protestoya götürür ve kesin görüş ayrılığı yeraltına bir terör üyesi olarak gitmesiyle sonuçlanır”.*¹²

Bazı psikologlara göre teröristler; ezilenler, horlananlar ve kaybedenlerdir. Amaçları bu tabloyu değiştirmektir. Teröristlerin kendilerine aşırı güven duymak gibi bir özelliğe sahip olduğu görüşünü savunanlar da bulunmaktadır

İnsanlar, hemen her yerde ve her toplumda kişisel ya da toplumsal haklarını almada, istemede veya aramada, istek ve hakları ile ilgili düşüncelerini gündeme getirmede zaman zaman yönetenlere ya da yönetim olgusuna karşı çeşitli eylemlere başvurmuşlardır. Bu eylemler, çoğu yerde yasal ve toplumsal kuralların iyi işlemediği, hak arama, isteme ya da alma yollarının tıklandığı, hak ve özgürlüklerin kısıtlandığı, özellikle yasal yaptırımların iyi işlemediği, bu olguların yeterli olmadığı ya da kötüye kullanıldığı ortamlarda gündeme geldiği gibi bu olguların iyi işlediği, hak ve özgürlüklerin kısıtlanmadığı hatta demokratik olgunun tam olarak işlediği ortamlarda da gündeme gelebilmektedir.¹³

Demokratik eylem etkinlikleri, kanunların *suç* olarak gördüğü sınırı aşar, zor kullanmaya şiddete ve silahlı hareketlere dönüşürse demokratik olarak görülen bu eylem demokratik bir etkinlik olma özelliğini kaybeder ve *terör olgusuna* dönüşür. *Eylem olgusu*, zor kullanmayı, şiddeti ve silahlı hareketleri içeriyorsa bu eyleme *terör*, eylemi gerçekleştirene de *terörist* denir.¹⁴

Terörist eylemlerde teröristin amacı, üzerinde durduğu konuyu gündemde tutmak, ortamı bu doğrultuda geliştirmek ve canlı tutmak, bir *güç* olduğunu kanıtlamak, bunu gerçekleştirmek için korku yaratmak, karışıklıklar çıkarmak, almak isteğini alıncaya kadar eylemi sürdürmektir.¹⁵

Terörist eylem, aslında bir şiddet türüdür. Terör olmayan şiddet türleri de vardır. Bir ülkenin içinde meydana gelen şiddet türleri devletler hukuku alanına girmez ama bunun iki istisnası vardır. Biri, *Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi*'nde kayıtlı isyan hakkıdır. *İsyan hakkı*, son çare olarak sadece istibdat rejimlerinde ve tiranide

¹² Demirel, *Terör*, s.27.

¹³ Niyazi Ünsal, *Terör Olgusu ve Türkiye Gerçeği*, Dönüşüm Yay. Ankara, 1996, s.7

¹⁴ Ünsal, *Terör Olgusu*, s.8.

¹⁵ Ünsal, *Terör Olgusu*, s.9.

kullanılabilir. İkinci şiddet türü, kendi kaderini tayin hakkı dediğimiz hakkın kullanımını ile ilgilidir.¹⁶

Bugün “terör” kavramının tanımı ve muhtevası konusunda sadece Türkiye’de değil dünyada da tam anlamı ile bir görüş birliği olduğunu söylemek mümkün değildir. Türkiye’nin muhtevası itibari ile bir eyleme *terör* dediğinde başka ülkeler aynı eylemi *şiddet*, *isyan* veya *gerilla savaşı*, *bir etnik grubun kurtuluş mücadelesi*, *düşük yoğunlukta savaş* gibi tanımlamalar yapabilmektedir. Aynı eylemlere Türkiye dışındaki ülkelerde rastlandığında, o ülke siyasi erkinin *terör* dediğine Türkiye tarafından bir *kurtuluş mücadelesi* denilebilmektedir.

Terörü anlamak için kavramın ne gibi unsurları içine aldığına bakmakta fayda vardır. Bu konuda yapılmış en önemli çalışma, Hollanda’da *Leiden Üniversitesi*’nde, *Toplumsal Uzlaşmazlıkları İnceleme Merkezi* çerçevesinde yapılmış olan bir çalışma¹⁷ bize yardımcı olmaktadır. Bu çalışmayı yapanlar, terörizm konusuna değinen yüzlerce yazarın önerdiği *terör* tanımını incelemişler; ayrıca bir anket formu göndererek halen yaşamakta olan sosyal araştırmacı, yazar, filozof ve düşünürlere görüşlerini sormuşlardır. Aldıkları yanıtların incelenmesi *terör* kavramının içerdiği unsurları belirlemeye yardımcı olmaktadır.¹⁸

Bu çalışmanın ışığında terörün tanımını yapabilmek için bazı genel çizgileri belirlemek ve terörizmi oluşturan unsurları tespit etmek olanaklı görülmektedir;

“Terör kavramı içinde, şiddet ve kuvvet kullanımı eylemleri vardır. Terörizm, genellikle siyasal amaçlıdır. Terörün amacı; korkutmak, yıldırım, sindirmektir. Tehdit de terör yöntemlerinden biridir. Teröristin beklentisi, öngördüğü sonuç itibarıyla psikolojik ağırlıklıdır. Terörün amacı ile terör kurbanları arasında bağlantı bulunması şart değildir. Terör, maksatlı-plânlı, sistematik, örgütlü bir eylemdir. Terör, stratejisi ve taktikleri olan bir mücadele yöntemidir. Terör, olağandışı bir eylemdir; kabul edilmiş kurallara, yasalara ve ahlaka aykırıdır; insancıl düşüncelerden uzaktır. Teröristler eylemleri sonunda genellikle bazı istemlerde bulunurlar ve şantaj yaparlar; terörün zorlama, gasp, baş eğdirme nitelikleri ağır basar. Terörün amacı, kendi reklamını, propagandasını yapmaktır. Terör grupları, gizli

¹⁶ Gündüz Aktan, “Açış Konuşması”, **Hukuk Devletinde Terör ve Örgütlü Suçla Mücadele Sempozyumu**, [16-18 Haziran 1995 Bildirileri], Umut Vakfı Yay. Ankara, 1996, s.9.

¹⁷ Alex P.Schmid, **Political Terrorism A Research Guide to Concepts / Theories, Data Bases and Literature**, Centre for the Study of Social Conflicts, State University of Leiden, 1985.

¹⁸ Pulat Y.Tacar, **Terör ve Demokrasi**, Bilgi Yay. Ankara, 1999, s.30.

ve örtülü yer altı örgütleridir. Teröristler genellikle asıl isimlerini değil kod adı kullanırlar. Terör eylemi, semboliktir ve başkalarına yönelik mesaj taşır. Terör, keyfidir, gayri şahsidir, gelişigüzel niteliği ağır basar, eylemlerin tekrarlanması, bir seri halinde sürmesi ve bir şiddet kampanyası niteliğini kazanması istenir. Terör, kurbanları açısından fark gözetmez; kurbanlarının çoğunluğu, siviller, kendilerine katılmayanlar, direnişçi olmayanlar, tarafsız kalanlar, teröristin öncelikleri ile ilgisi bulunmayanlar kısacası masum insanlardır. Terör, siyasal amaçla adam öldürmedir. Terör bir suçtur”¹⁹.

Bu incelemenin verileri doğrultusunda terörist eylemler yolu ile ulaşılmak istenen amaçları da şu şekilde sıralamak mümkün olabilmektedir;

“Halkı ya da halkın bir bölümünü korkutmak; kendisine destek olabilecek güçlere harekete geçirmek, kamuoyunu etkilemek, halkın kendi içinde karşıt gruplara bölünmesini sağlamak, siyasal iktidarı ele geçirmek, rejimi devirmek velveya değiştirmek, toplumun ve bireylerin moral değerlerini bozmak, böylece huzursuzluk, düzensizlik yaratmak; korku ve güvensizlik atmosferi estirmek; paniğe düşürmek, yok etmek, zarar vermek, yaralamak, kamu malını imha etmek ya da kamu personeli katletmek, hükümetin eylemlerini ve icraatını bozmak; hükümetin saygınlığını yok etmek; demokratik kurumları ortadan kaldırmak, halkın hükümete olan güvenini sarsmak, hükümetin zayıflığını ve yıkılabilirliğini ortaya çıkarmak, terörist hareketin ve amacın reklamını, propagandasını yapmak, tanınmayı sağlamak, terör grubuna yeni elemanların katılmasını sağlamak, terör grubunun ve onları destekleyenlerin moralini yükseltmek, terör grubu içinde disiplini sağlamak”²⁰.

Bu amaçların bize gösterdiği önemli katkılardan birisi; Osmanlı Devleti'nin son döneminde, devleti parçalamak için her bir etnik kimliği öne çıkararak isyana sürükleyen unsurların nasıl bir yöntem takip ettiklerini anlamamızda yardımcı olacaktır.

Bu anlamda birçok gazeteci, aydın ve siyasetçi, terör yerine şiddet sözcüğünü kullanmayı tercih etmektedirler.

Şiddetin tanımı konusunda da değişik nitelendirmeler yapılmaktadır;

¹⁹ Tacar, **Terör ve Demokrasi**, s.43.

²⁰ Tacar, **Terör ve Demokrasi**, s.47.

Örneğin; bir kişiye, kuvvet ya da baskı uygulayarak isteğinin dışında bir şey yapmak veya yaptırmak, şiddet uygulama fiili, hislerin aşırı bir şekilde ifade edilmesi, fiilin kaba yapısı gibi tanımlar²¹ yapılmaktadır.

Şiddetin farklı tanımlamalarında karşılaşılan ortak unsurlar da şunlardır;

*“Kişinin canını acıtmak, yaralamak, öldürmek, mala zarar vermek amacıyla güç kullanmak; yasaya aykırı fiziki güç kullanmak; yasaya aykırı bir hedefe varmak için şiddet kullanmak ya da şiddet kullanma tehdidinde bulunmak; genelde kabul gören yasa ve ahlak ilkelerine aykırı biçimde fiziksel yok etme, gereksiz yere kırma, ortadan kaldırma eylemleri; toplumsal ilişkilerde kabul edilebilirlik sınırlarını aşan zorlama eylemi”.*²²

Yapılan tanımlamalar çerçevesinde *Dar Çerçevesi Şiddet* kavramı, meşru olduğu varsayılan, bir unsur tarafından kaba kuvvet kullanılması anlamında ifade etmek mümkündür. *Geniş Çerçevesi Şiddet* kavramının ise tüm insan hakları ihlallerini kapsadığı söylenebilir. Devlet otoritesini savunan kesimler, *Dar Çerçevesi Şiddet*'i, insan haklarını savunan kesimler ise *Geniş Çerçevesi Şiddet*'i tercih etmektedirler.²³

1.2. Tedhiş

Kökeni Arapça olan *tedhiş* kelimesi, bazı sözlüklerde *“dehşet verme, dehşete düşürme, şaşırtma, ürkütme, yıldırma”* şeklinde tanımlanmıştır.²⁴ Terör kelimesi Türkçe'ye girmeden önce, dilimizde bu kavramı karşılamak üzere Arapça *tedhiş* sözcüğü kullanılırdı.

Dehşete düşen korkan insan, geri çekilir ve kendisini korkutan şeyin arzularına boyun eğer. *“Sen beni dehşete düşürme, ben de sana istediğin tavizi vereyim”* der. En azından, teröristin yani tedhişçinin beklentisi budur. Ya da tam tersi olur. Dehşet salanın istediği, dehşete düşenin asla veremeyeceği bir şey ise, korkan taraf, dehşet salanı yok ederek korkudan kurtulmayı düşünür. Dehşet salanlar, açık bir hedef göstermediği için, bu *yok etme harekâtı* gereğinden geniş bir kitle üzerine tevcih edilir. Bu da mücadelede zalim olmayı gerektirir. En büyük zulümlerin, büyük korkular yüzünden ortaya çıkması gayet tabiidir.

²¹ Yves Michaud, **Şiddet**, İletişim Yay. Cep Üniversitesi, İstanbul, 1991.

²² J.Galtung, “On Violence in General and Terrorism in Particular”, **Political Terrorism**, Geneva, s.13.

²³ Tacar, **Terör ve Demokrasi**, s.35.

²⁴ Ferit Develioğlu, “Tedhiş”, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Aydın Kitabevi, Ankara, 1996, s.1056.

Tedhiş ve zulüm, birbirini azdıran ve meseleleri çözmekten ziyade ağırlaştırılan tepkilerdir. Karşılıklı etkileşimle *şiddet* tırmanır. Bu tırmanın bir *tepe* noktasına ulaşp, kendiliğinden durması zayıf bir ihtimaldir. Şiddetin yarattığı tahribat herkesi yıldırma bile, böyle bir kısır döngünün kırılması için dıştan bir müdahale gerekir. Toplum dıştan müdahaleyi, mutlaka yabancıların müdahalesi şeklinde anlamamak gerekir. Bu müdahale, toplumu yeniden yönlendirebilecek bir *önderin* ortaya çıkması şeklinde de tezahür edebilir.

1.3. Anarşi

*Anarşi*²⁵, Yunanca *an* ve *arhe* kelimelerinin birleşmesinden meydana gelmekte ve *otoritenin yokluğu* anlamında kullanılmaktadır. Toplumun yönetsiz olarak tasarlandığı bir yaşam ve davranış teorisine ya da ilkesine verilen addır.²⁶

Hâkim olanın bulunmadığı ya da daha genel bir ifade ile devlet otoritesinin olmadığı anlamında kullanılan *anarşi* veya *anarşizm*, sadece hükümet karşıtı, devlet karşıtı olmaktan ziyade, otoriteyi içeren kurumsal yapı olması itibarıyla hiyerarşiye de karşı olan bir hareket olarak tanımlanır. Devletin, hiyerarşinin ulaşmış olduğu en ileri biçim olması nedeniyle anarşistler²⁷, tanımsal olarak devlet karşıtıdır.²⁸

Anarşizm'in²⁹ günümüzde bir gaye değil, yıkıp ortadan kaldırmak için bir vasıta, bir soğuk savaş silahı olarak kullanılmaya başlanması ile terörizm ve anarşi kelimeleri birlikte kullanılmanın ötesinde eşanlamlı olarak da kullanılır olmuşlardır.³⁰ Bunun sebebi, toplumda devamlı bir korkunun amaçlanması, her türlü baskıyı reddeden anarşizmle ters düşmesine rağmen, terörün anarşistler arasında anarşist felsefenin gerçekleştirilmesinde bir vasıta olarak kabul görmesidir.³¹

²⁵ {Başsızlık}. (Os.Fevza, *İhtilal, Adem-intizam*; Fr.Anarchie). başta devlet olmak üzere bütün baskıcı kurumların yokluğu, halk dilinde başsızlık, genellikle düzensizlik anlamında kullanılır. Fransız düşünür J.J. Rousseau da "*Toplumsal Sözleşme*" isimli eserinde terimi bu anlamda kullanmıştır. Hançerlioğlu, **Felsefe Ansiklopedisi**, I, s.140.

²⁶ Pyotr Kropotkin, **Anarşi**, Kaos Yay. İstanbul, 2001, s.51.

²⁷ İhtilalci. *Bkz.* Hançerlioğlu, **Felsefe Ansiklopedisi**, I, s.63.

²⁸ Mehmet Ali Bal, **Savaş Stratejilerinde Terör**, IQ Yay. İstanbul, 2003, s.89.

²⁹ {Başsızlık}. (Os.İhtilâliyye, *İnkılâbîyye, Mezheb-i Fevza*, Fr.*Anarchisme*). Başta devlet olmak üzere bütün baskıcı kurumları ortadan kaldırmayı öneren öğretisi. Hançerlioğlu, **Felsefe Ansiklopedisi**, I, s.139.

³⁰ Ayhan Songar, "Genel Olarak Terör ve Türkiye'deki Terör Olaylarının Psikiyatrik Değerlendirilmesi", **Uluslararası Terörizm Sempozyumu**, (17-18 Nisan 1984 Bildirileri), Ankara Üniversitesi Yay. Ankara, 1984, s.143-214.

³¹ Hançerlioğlu, **Felsefe Ansiklopedisi**, I, s.139.

2. TÜRKİYE’NİN TERÖR GERÇEĞİ VE ÜNİVERSİTE GENÇLİĞİ

Terörizm sürekli değişen ve gelişen dünya şartları içinde dönemsel ve bölgesel farklılıklar göstermekte, kendini yenileyen teknolojik gelişmelere bağlı olarak da sahip olduğu yeni olanak ve yetenekleri ile gücünü ve etkisini geçen her zaman diliminde daha da artırmaktadır. “Hükümetlerin atmış oldukları bazı demokratik adımlar terörü sayısal olarak azaltmış gibi görünse de aslında böyle dönemlerde terör hareketlerinin gücü özellikle kitle iletişim enstrümanlarının katkısı ile daha da artmaktadır.” İnsan topluluğunun “sosyo – iktisadi” durumundan ve “yasal düzenlemelerin noksanlığından” ortaya çıkan terör faaliyetleri, bir süre sonra küresel güçlerin kontrolüne girmekte veya bazı çevreler tarafından suni olarak istismara açık bir hale gelmektedir.³²

Terör eylemleri, “günümüzde dönemsel olarak ve yansımalar halinde meydana gelmekte, zaman içerisinde etkinliğini kaybetmekte ve ardından yeniden ivme kazanmaktadır”. Terörün ivme kazandığı söz konusu süreç ile uluslararası politik ilişkiler, lokal bölgeler ve ülke sathındaki politik ve sosyolojik meseleler arasında yakın ilişki bulunmaktadır.

“Objektif bir analiz yapıldığında görülecektir ki, terör örgütleri ileri sürdükleri biçimde, amaçlarına ulaşamadıkları gibi zaman içinde de marjinalleşmektedirler. Buna rağmen insanlar arasındaki dengesizliklerin ve eksikliklerin, memnuniyetsiz şahısların ortaya çıkmasına yol açtığı ve bazı güçlerin ve devletlerin terörü, amaçlarına ulaşmada bir baskı unsuru ve araç olarak gördükleri sürece terörizm varlığını her zaman hissettirecektir”.³³

Türkiye’de faaliyet yürüten terör örgütlerinin silahlı silahsız her türlü eylemde kullandığı insan kaynağının, özellikle 14-25 yaş grubundaki orta öğrenim ve yüksek öğrenim çağındaki gençler olduğu Emniyet Müdürlüğü Terörle Mücadele ve Hareket Dairesi’nin yapmış olduğu çalışmalar sonucunda ortaya çıkmaktadır.

Yapılan araştırmalar, gençliğin toplumsal açıdan “her zaman bir güç” olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle dünyadaki tüm terör örgütleri, “gençliğin enerjisinden ve gücünden” yararlanmaya çalışmaktadırlar. Bu nedenle illegal örgütler “genç-

³² Terör ve Terörizm; <https://www.turkhackteam.org> (20.10.2019).

³³ Terör ve Terörizm; <https://www.turkhackteam.org> (20.10.2019).

lerin bitmek bilmeyen enerjisi, tükenmeyen heyecanı ve sınırsız macera hevesinden” yararlanabilmek için özellikle genç grupları kendi saflarına katmaya çalışırlar.

Yasadışı faaliyet yürüten terör örgütlerinin “militan ihtiyacı” ile “gençliğe yönelik etkinlikleri” arasında bir paralellik bulunmaktadır. Çünkü söz konusu terör örgütleri açısından, “militan kazanmada en verimli sahaların başında gençlik grupları” gelmektedir. Gençlik gruplarının en kalifiye olanı ve dolayısıyla en kolay yönlendirilebileni de üniversite gençliğidir. Bunun en önemli nedeni “gençliğin son derece duygusal hareket tarzı benimsemesi ve yaş grupları içinde en az mantık muhakemesi yapan kesimi” olmasıdır. Bununla birlikte gençlik, “üniversite döneminde fedakârlık, ataklık, gözü peklik” gibi özellikleri en yoğun yaşadığı bir zaman diliminde bulunmaktadır.

Yeterli derecede eğitim alamamış veya eğitim alırken kişisel becerisi, yeteneği yeterli ölçüde ön plana çıkartılamamış gençler, “içinde buldukları toplumsal durumu, konumu, rolü ve yerini” beğenmezler. Yeteri derecede “sevgi ve saygı” görmediklerini “toplum tarafından engellendiklerini” düşünürler. Bu şekilde düşünen gençler, “kendilerine gösterilmediğini düşündükleri ilgi, sevgi ve saygıyı kazanmak, kendilerini gerçekleştirmek için saldırgan davranışlara ve şiddet eylemlerine değer veren davranış kalıplarını ve örneklerini” kullanırlar. Bu gençler zamanla “ruhsal çatışmalarını, kaygılarını, korkularını, öfkelerini, can sıkıntılarını saldırgan davranış ve şiddet eylemleriyle” göstermeye başlarlar. Bu psikolojiden kurtulamayan gençler de saldırganlık ve şiddeti en iyi şekilde kullanan terör örgütlerinin dikkatini çeker. Terör örgütleri yaptığı psikolojik propaganda ile bu gençleri en kısa zamanda kendi gruplarına katmayı başarırlar. Çünkü genç ilk başlarda toplumdan göremediği ilgi, sevgi ve saygının kendisine üye olduğu terör grupları tarafından sağlandığını düşünür ve bu gruplara olan bağlılığı zamanla artar.

Ailesinden ve sosyal akraba çevresinden üniversite yolu ile kopmuş olan genç, burada kendini kanıtlama, yeni arayışlar içine girme gibi değişimleri yaşamaya başlamıştır. Böylesine karmaşık duyguları kendi içinde yaşayan gençleri tuzaklarına düşürmek için pusuya yatan terör örgütleri, gençlerin bu hususiyetlerini en ince ayrıntısına kadar analiz ederek ve yiğitlik, mertlik, fedakârlık gibi yüce değerleri istismar ederek, gençlerin en hassas özelliklerini uyarmaktadırlar.³⁴

³⁴ Terör ve Terörizm; <https://www.turkhackteam.org> (20.10.2019).

Böylece üniversiteler terör örgütlerinin en önemli avlanma alanı haline gelmektedir. Her ne kadar terör örgütlerinin ideolojik reçeteleri yurt dışından yazılsa da ilacı üniversite kantinlerinden, öğrenci yurtlarından öğrenci derneklerinden gelmektedir.

Terör incelemelerinde “terörün kaynağının yoksulluk olduğu” ve “alt ekonomik gruplara dâhil olan kişilerin terör örgütlerine katıldıkları ve çok çabuk marjinalleştikleri” ortaya çıkmaktadır.³⁵ Yine bu incelemeler “kentli, eğitilmiş ve üst ekonomik gruba dâhil olan kişilerin de terör örgütlerine katıldıklarını” tespit etmektedir. Bununla birlikte söz konusu incelemelerde “üniversitelerin ve diğer eğitim kurumlarının gittikçe daha fazla terör örgütlerinin hedefi haline geldiklerini ve üniversiteli öğrencilerin de artan oranda terör örgütlerine katılım sağladıklarını” ortaya çıkarılmaktadır.³⁶

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de terör örgütleri gençlere son derece bilinçli ve stratejik amaçlarla yönelmektedirler. Örneğin 1970’lerin başlarında ortaya çıkan terör eylemlerinin hazırlık ve örgütlenme aşamasında gençlik dinamizmi ön plana çıkmaktadır. Bu dönemde lise ve üniversiteler birer karargâh gibi kullanılmaya başlanmıştır.

2.1. PKK Terör Örgütü ve Üniversite Gençliği

Üniversitenin terör ve şiddet ile birlikte anılması, Türkiye’nin yabancısı olduğu bir husus değildir. Terörle mücadele hafızası ve tecrübesi çok derin ve taze olan Türkiye’de eğitim, üniversite ve terör ilişkisi bugüne kadar maalesef ayrıntılı bir şekilde tartışılmamıştır. PKK’nın ve diğer terör örgütlerinin kuruluşunda ciddi bir üniversite dahilî olmasına rağmen söz konusu ihmali izah etmek mümkün değildir. Özellikle son dönemde Türkiye’de çok ciddi bir gençlik ve üniversite marjinalleşmesinden bahsedilmektedir. Uzun yıllardır çok sayıda üniversite öğrencisinin hem PKK’ya hem de diğer marjinal sol örgütlere katılım sağladıkları bilinmektedir.³⁷

Türkiye’de terör incelemelerinde terör örgütlerine katılanların ve şiddete başvuran kişilerin daha çok yoksul kesimlerden çıktığı savunulmaktadır. Üniversiteler de öğrencilerin Marksist Leninist fikirlerle veya başka devrimci ideolojilerle tanışma sü-

³⁵ Ömer Aslan – Hakan Kıyıcı, “Sosyal ve Beşeri Bilimlerden Radikal Örgütlere: Türkiye’de Radikalleşme, Terör ve Üniversite”, *Polis Bilimleri Dergisi*, Cilt:19, Sayı:2, (2017), s.22.

³⁶ *ALJAZEERA*, <http://www.aljazeera.com/news/2017/01/suicide-attack-hits-nigeriauniversity-maiduguri-170116112753904.html>. (01.10.2019).

³⁷ Aslan – Kıyıcı, *a.g.m.* s.23.

recine bu şekilde başlamalarına olanak vermeleri açısından terörün ortaya çıkmasına elverişli mekânlar olarak görülmektedir.³⁸ Özellikle Ayn-el Arap (Kobani) olaylarının ortaya çıkmasının ardından üniversite öğrencileri arasından oldukça fazla sayıda öğrencinin PKK'ya katıldıkları ve marjinalleşme sürecine üniversite sıralarında başladıkları gözlemlenmiştir.³⁹

Örgüt militanları arasında örgüte dâhil olmadan önce şiddet içermeyen politik faaliyetlere katılanların oranı lise mezunu olan örgüt militanları arasında yüzde 40, ortaokul mezunları arasında yüzde 41, ilkokul mezunları arasında yüzde 30 ve hiç eğitim almamış olanlar arasında ise yüzde 25 iken, üniversite eğitilmişler arasında en az yüzde 60 civarındadır. Bu durum, üniversite öğrencileri arasında aktif PKK militanlığına giden yolun ciddi oranda PKK sempaticizmi çerçevesinde “şiddet içermeyen” politik faaliyetlerden geçtiğini gösteriyor.⁴⁰

2.2. Sol Terör Örgütleri ve Üniversite Gençliği

Türkiye'deki marjinal sol örgütlerin asıl hedefi mevcut anayasal sistemi yıkararak marjinal sol düşüncenin benimsenmesini sağlamak ve Marksist - Leninist bir düzen tesis etmektir. Marjinal sol örgütler, dünyada meydana gelen eğilimlerin de etkisi ile 1960'ların sonunda ortaya çıkmış ve şiddet fiillerini ülke sathına yaymak istemişlerdir. Marjinal sol örgütler bu şiddet politikasını hayata geçirmek ve sürdürülebilir bir hale getirebilmek için bünyesinden birçok farklı yapılanma çıkarmıştır. Özellikle öğrenci, memur ve işçi kesimlerini kapsayacak şekilde yasal mevzuata uygun yapılanmaları benimsemişlerdir.⁴¹

Marjinal sol gruplar büyük yara aldıkları 1980 askeri darbesinden sonra Üniversite gençliği üzerinden 1990'ların başından itibaren gerçekleştirdikleri silahlı eylemlerle yeniden kendilerini göstermeye başlamışlardır. 1994'te kurulan Devrimci Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi (DHKP-C), 1990'lardan sonra üniversitelerde görülen radikal sol marjinalleşmesinin asıl aktörlerinden biri haline gelmiştir.

³⁸ Sabri Sayarı, “Political Violence and Terrorism in Turkey, 1976–80: A Retrospective Analysis”, **Terrorism and Political Violence**, 2010, p.22. Michael Burleigh, **Blood & Rage: A Cultural History of Terrorism**, Harper Perennial, London, 2008, pp.222-223.

³⁹ Aslan – Kıyıcı, **a.g.m.** s.30.

⁴⁰ Güneş Murat Tezcür, “Violence and Nationalist Mobilization: the Onset of the Kurdish Insurgency in Turkey”, **Nationalities Papers**, Volume: 43 (2), (December 2014), p.259.

⁴¹ Aslan – Kıyıcı, **a.g.m.** s.32.

2012 ile 2016 yılları arasında DHKP-C adına terör saldırılarını gerçekleştiren teröristlerin üniversite öğrencisi olan ve yaşları 21-29 olan gençlerden meydana geldiği tespit edilmiştir. DHKP-C'nin yanında MLKP ve Devrimci Karargâh gibi marjinal sol örgütlerin temel stratejisinde de üniversiteler önemli bir almaktadır ve eylemlerinin çoğunu üniversitelerde öğrenci olan veya üniversite eğitimini yarıda bırakmış teröristler gerçekleştirmektedir.⁴²

3. SONUÇ

Günümüzde devletleri etkileyen en önemli ulusal ve uluslararası güvenlik sorunu olan terörizm, etkisini bugün yoğun bir şekilde hissettirdiği gibi uzun yıllar boyunca da bunu ağırlaştırarak devam ettireceği öngörülmektedir. Bu nedenle terörizm, üzerinde tartışılmaya ve bilimsel çalışmalar yapılmaya devam edilen bir konu olacaktır.

Terörizm, hiç şüphesiz “amacına hizmet ettiği ideoloji çerçevesinde” politik ve felsefi sistemler gibi “izm” eki ile anılmakta ise de gerçekte bir sistemi değil stratejiyi temsil etmektedir. Siyasal şiddetin özel bir türü olan terörizm ile ulaşılmak istenen, ideolojik-felsefi sistemi gerçekleştirmektedir. Bu açıdan bir araç, bir hareket tarzı, bir strateji olarak terörizm, belirli bir ideoloji çerçevesinde dünyanın birçok bölgesinde olduğu gibi Türkiye’de de etkin bir mücadele sahası bulmuştur. Terörizmin etkileri Türkiye açısından yeni görülen bir husus değildir. Türkiye, son 50 yıldır yaşadıkları ile terörizmden en fazla etkilenen ülkeler arasında yer almaktadır.

Türkiye’de kendilerine faaliyet alanı bulan yıkıcı ve bölücü gruplar, ülkenin içinde bulunduğu siyasi ve ekonomik sıkıntılarını değerlendirerek geniş halk kitlelerine ulaşmaya çalışmaktadırlar. Siyasi ve ekonomik nedenlerden dolayı ortaya çıkan hoşnutsuz gruplar, devlete yönelik bir tavır sergilemek istediklerinde her zaman halktan kendilerine destek aramışlardır. Bu desteği sağlayabilmek için de azınlık psikolojisi içerisinde bulunan kitleleri hedef olarak seçmişlerdir.

Terör, terörizm ve şiddet kavramları incelendiğinde bunların Türkiye’de giderek eğitilmiş kişilerin yaptıkları eylemler haline geldiği görülecektir. Terör örgütlerinin yapılarına bakıldığında da eğitilmiş kişilerin bu tür marjinal gruplara oldukça fazla oranda katıldığını ve bu örgütlerin organize bir şekilde eğitilmiş sınıflara yönelmiş oldukları görülecektir. Bu açıdan üniversiteler, korunmasız olarak saldırı hedefi olurken, marjinal terör örgütleri açısından da örgütlenme, marjinal ideolojilerini yayma

⁴² Aslan – Kıyıcı, **a.g.m.** s.36.

ve örgüte farklı görevleri yerine getirecek terörist kazanma mekânları haline gelmektedir. Türkiye’de ve Türkiye sınırları dışında Türkiye’ye yönelik faaliyet gösteren terör örgütleri yapılanma sürecini sadece üniversite kampüsü içinde değil, öğrencinin vaktini geçirdiği her türlü mekânda ve yerde sürdürmektedirler. Terör örgütlerinin üniversiteleri örgüte terörist kazanma yerleri olarak görmesi sistemli bir stratejinin ürünüdür.⁴³

Dünyada ve Türkiye’de terörizmle daha kalıcı ve etkili çözümler üretebilmek, sorunun doğru anlaşılması, her yönüyle incelenmesi ve bu alanda yapılması gereken bütün akademik ve sosyolojik araştırmaların yapılmasına bağlıdır. Bugün gelinen noktada, terör örgütlerine giden insan kaynağı alınacak önlemlerle engellenemediği sürece terörü ve terörizmi tamamen ortadan kaldırmak mümkün görülmemektedir. Bu nedenle terörle mücadelede silahlı mücadeleye verilen önem kadar terör örgütlerinin eleman kazanmalarını engellemek de son derece önemlidir. Bu anlamda terörizmle mücadelede başarılı olunabilmesi için özellikle gençlere yönelik aile-okul-öğretmenler ve eğitim sisteminin senkronize çalışarak birlikte önlemler alması gerekmektedir. Bunun yanında terör örgütlerinin en çok eleman kazandıkları yaş grubu olan gençler; eğitimcilerin terör uzmanları ile ortaklaşa yapacakları çalışmalar sonucunda teröre karşı bilinçlendirilmeli ve gençler koruma altına alınmalıdır.

---

⁴³ Aslan – Kıyıcı, **a.g.m.** s.42.

KAYNAKÇA

- AKTAN, Gündüz, “Açış Konuşması”, **Hukuk Devletinde Terör ve Örgütlü Suçla Mücadele Sempozyumu**, (16-18 Haziran 1995 Bildirileri), Umut Vakfı Yay. Ankara, 1996.
- ALJAZEERA, <http://www.aljazeera.com/news/2017/01/suicide-attack-hits-nigeriauniversit-y-maiduguri-170116112753904.html> (01.10.2019).
- ARAYANCAN, Ayşe Atıcı, **Dağın Efesi Hasan Sabbah ve Alamut**, Yeditepe Yay, İstanbul, 2011.
- ASLAN, Ömer – KIYICI, Hakan, “Sosyal ve Beşeri Bilimlerden Radikal Örgütlere: Türkiye’de Radikalleşme, Terör ve Üniversite”, **Polis Bilimleri Dergisi**, Cilt:19, Sayı:2, (2017).
- BAL, Mehmet Ali, **Savaş Stratejilerinde Terör**, IQ Yay. İstanbul, 2003.
- BURLEIGH, Michael, **Blood & Rage: A Cultural History of Terrorism**, Harper Perennial, London, 2008.
- DEMİREL, Emin, **Terör**, IQ Yay, İstanbul, 2002.
- DEVELİOĞLU, Ferit, “Tedhiş”, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Aydın Kitabevi, Ankara, 1996.
- ERGİL, Doğu, “Terörizm Mantığı ve Hedefi”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Prof.Dr.Muammer Aksoy’a Armağan, XLVI, (Ocak-Haziran 1991).
- GALTUNG, J., “On Violence in General and Terrorism in Particular”, **Political Terrorism**, Geneva.
- HANÇERLİOĞLU, Orhan, **Felsefe Ansiklopedisi / Kavramlar ve Akımlar**, VII, İstanbul, 1977.
- KONGAR, Emre, **Küresel Terör ve Türkiye**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003.
- KROPOTKIN, Pyotr, **Anarşi**, Kaos Yay. İstanbul, 2001.
- LEWIS, Bernard, **Haşhaşiler – İslam’da Radikal Bir Tarikat**, Kapı Yay, İstanbul, 2014.
- MICHAUD, Yves, **Şiddet**, İletişim Yay. Cep Üniversitesi, İstanbul, 1991.
- SAYARI, Sabri, “Political Violence and Terrorism in Turkey, 1976–80: A Retrospective Analysis”, **Terrorism and Political Violence**, 2010.

- SCHMID, Alex P., **Political Terrorism A Research Guide to Concepts / Theories, Data Bases and Literature**, Centre for the Study of Social Conflicts, State University of Leiden, 1985.
- SONGAR, Ayhan, “Genel Olarak Terör ve Türkiye’deki Terör Olaylarının Psikiyatrik Değerlendirilmesi”, **Uluslararası Terörizm Sempozyumu**, (17-18 Nisan 1984 Bildirileri), Ankara Üniversitesi Yay. Ankara, 1984.
- TACAR, Pulat Y., **Terör ve Demokrasi**, Bilgi Yay. Ankara, 1999.
- TERÖR VE TERÖRİZM; <https://www.turkhackteam.org> (20.10.2019).
- TEZCÜR, Güneş Murat, “Violence and Nationalist Mobilization: the Onset of the Kurdish Insurgency in Turkey”, **Nationalities Papers**, Volume: 43 (2), (December 2014).
- ÜNSAL, Niyazi, **Terör Olgusu ve Türkiye Gerçeği**, Dönüşüm Yay. Ankara, 1996.
- ZAFER, Hamide, **Sosyolojik Boyutuyla Terörizm**, Beta Yay. İstanbul, 1999.

KÜRESEL GÖÇ KRİZİ VE KURUMSAL ŞİDDET: ABD-MEKSIKA SINIRI ÖRNEĞİ*

Doç. Dr. Segâh TEKİN**

Özet

Göç ve iltica nedenlerinin iç içe geçmesiyle günümüz dünyasında hukuki boyuttaki göçmen ve mülteci ayrımı pratikteki önemini giderek yitirmektedir. Soğuk Savaş sonrasında göç hareketliliğinde büyük artış yaşanırken, öncelikli göç destinasyonları olan G20 ülkelerinin önemli kısmı iltica ve göç politikalarını hukuki ve insani kaygılar yerine ekonomik kaygılar ve toplumsal talepler çerçevesinde şekillendirmektedirler. Bu yaklaşım gelişmiş ülkeleri insan haklarını; ulusal ve uluslararası hukuki düzenlemeleri yadsıyan iltica hakkını tanımamak, göçmenleri kamplara ve gözetim merkezlerine hapsedmek, çocukları ebeveynlerinden ayırmak gibi uygulamalara yöneltmektedir. ABD'nin

Meksika sınırında uygulamakta olduğu sıfır tolerans politikası, bu eğilime somut bir örnek teşkil etmektedir. Bu ve benzeri kurumsal şiddet uygulamaları, göçmenlere yönelik doğrudan şiddete giden yolu kısaltmakta ve kültürel şiddetten beslenirken ona zemin de hazırlamaktadır. Göçmenlere yönelik kurumsal şiddetin küresel düzeydeki yansımalarının ele alınması, Türkiye'nin güncel ve gelecekteki göç politikalarının insan hakları bağlamında belirlenmesine ve ülkenin hâlihazırda barındırdığı göçmen nüfusa yaklaşımı üzerine inşa ettiği yumuşak güçten daha etkin bir diplomasi aracı olarak yararlanmasına katkıda bulunacaktır.

Anahtar Kelimeler: Göç, İltica, Kurumsal Şiddet, ABD, Meksika

* 15-16 Kasım 2019 tarihlerinde Ankara'da TİHEK tarafından düzenlenen Şiddet'in Önlenmesi Çalıştayı'nda sözlü olarak tebliğ edilmiştir.

** Necmettin Erbakan Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, segahtekin@erbakan.edu.tr

GİRİŞ

Günümüz dünyasında silahlı çatışmaların ve siyasal istikrarsızlıkların yanı sıra iklim değişikliğinden ekonomik sorunlara dek pek çok neden insanları yaşadıkları ülkelerden göç etmeye sevk etmektedir. Göç ve iltica nedenlerinin iç içe geçmesiyle hukuki boyuttaki göçmen ve mülteci ayrımı pratikteki önemini giderek yitirmektedir. Mültecileri de içerecek biçimde ele alındığında, 2000 yılında dünya genelinde 173 milyon olan göçmen sayısı, 2019 itibarıyla 258 milyona ulaşmıştır. Bu rakamın üçte ikisi ise Türkiye'nin de aralarında bulunduğu G20 ülkelerinde yaşamaktadır.¹ Türkiye kendi adına 3,5 milyonun üzerinde kişiyle gerek G20 ülkeleri içinde gerekse dünya genelinde en yüksek sayıda uluslararası korumaya muhtaç kişiye ev sahipliği yapmakta olan ülke konumundadır.²

Ulaşım teknolojisindeki gelişmeler, insanların yaşadıkları yerden ayrılmalarını kolaylaştırırken, yeni bir yaşam kurma düşüncelerinin arkasında canlarını güveneye almaktan yaşam kalitelerini artırmaya dek geniş bir yelpazede çeşitli etkenler bulunmaktadır. Fakat göç edenler, gittikleri ülkede yasal statüye kavuşma zorluklarının yanında bu statüye kavuştuklarında dahi fiziksel ve ekonomik istismara açık bir konumda bulunmaktadır. Birleşmiş Milletler (BM) başta olmak üzere uluslararası ve ulusal çeşitli kurumlar tarafından yapılan çalışmalarda, göçmenlerin hem gittikleri ülkelerin hem de özellikle geride ailelerini bıraktıkları durumlarda geldikleri ülkelerin ekonomik gelişimine katkıda bulduklarını ortaya koymaktadır.³ Bununla beraber günümüz göç hareketliliğinin özgün koşulları, göçmenlerin ekonomik yük olarak görülmelerine ve bu nedenle ev sahibi ülkelerde tepkiyle karşılanmalarına neden olmaktadır. Ekonomik kaygı-göç ilişkisinin bir diğer unsuruya ev sahibi ülkelerin, sağlayacakları ekonomik katkı nispetinde mülteci veya göçmenlerin ülkeye kabulüne karar vermeleridir.⁴

Geçtiğimiz on yılın başlıca mülteci kaynağı olan Suriye'deki iç savaş ve iki milyondan fazla vatandaşı son yıllarda ülkeden ayrılarak komşulara dağılmış olan Venezuela ayrı tutulduğunda dünya genelinde son yıllarda ortaya çıkan göç eğilimi,

¹ OECD, ILO, IOM ve UNHCR, *International Migration and Displacement Trends and Policies Report to the G20*, 2019, <https://www.oecd.org/migration/mig/G20-migration-and-displacement-trends-and-policies-report-2019.pdf> [29.11.2019], s. 32.

² A.g.e., s. 8.

³ United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, *International Migration Report 2017: Highlights* (ST/ESA/SER.A/404), 2017, s. 1.

⁴ Aleš Bučar Ručman, "Structural Violence and Migration: Explaining Global and Local Total Institutions", *Inter Faculty, Fragmentation and Divergence*, Vol. 7, 2016, s. 41.

Soğuk Savaş döneminden büyük farklılık göstermektedir. Doğu-Batı eksenini aşan iltica ve göç hareketliliği, Güney-Kuzey ve az gelişmiş Kuzey-gelişmiş Kuzey eksenlerinde tek yönlü olarak gerçekleşmektedir. Bütüncül olarak bakıldığında, 20. yüzyıl boyunca geçiş ülkesi konumunda olan Türkiye'nin de aralarında bulunduğu çok sayıda ülke, hedef ülkesine dönüşmüş durumdadır.

21. yüzyılda küresel göç büyük ölçüde dünyanın en büyük ekonomilerini barındıran G20 ülkelerini hedeflemektedir.⁵ Fakat ülkeler arası insan hareketliliğinde son on yıllarda yaşanan artış, Soğuk Savaş sonrası dünyada iltica ve göç politikalarını siyasal kaygılar değil ekonomik kaygılar ve toplumsal talepler üzerine şekillendiren ve öncelikli göç destinasyonları olan gelişmiş ülkeleri insan haklarını ve ulusal ve uluslararası hukuki düzenlemeleri göz ardı eden veya seçici biçimde uygulayan⁶ iltica hakkını tanımamak, göçmenleri kamplara ve gözetim merkezlerine hapsetmek gibi uygulamalara sevk etmektedir. Bu kurumsal şiddet, doğrudan şiddete giden yolu kısaltmakta ve zaman zaman kültürel şiddetten beslenirken zaman zaman da ona zemin hazırlamaktadır. Göç edilen toplum ve göçmenler arasındaki ilişkilerin siyasal söylem ve kurumsal uygulama araçları sayesinde kültürel algının ötesinde veya ona zemin teşkil edecek şekilde “biz” ve “ötekiler” ayrımına dönüşmesiye geleceğin dünyasında çatışma bölgelerinin ülkelerin kendi içlerinde, sınır kentlerinde ve toplama kamplarında ortaya çıkması ihtimalini beraberinde getirmektedir. Nitekim Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Avrupa Birliği (AB); kurumsal gözetim, denetim ve cezalandırma mekanizmaları aracılığıyla devlet aygıtını kullanarak göç olgusuyla mücadele etmeye çalışmaktadır. Benzeri kurumsal aygıtlara sahip olmayan ülkelerde ise göçmenlerin varlığı sınır kentlerini kontrol altına alınması zor biçimde doğrudan şiddetin ortaya çıktığı çatışma alanlarına dönüştürebilmektedir.

KURUMSAL ŞİDDET VE KÜRESEL GÖÇ HAREKETLİLİĞİ

Siyasetçiler ve devlet kurumları eliyle belirlenen politikalar ekseninde ortaya çıkan kurumsal şiddet, farklı bakış açılarından ele alınmaya açıktır. Bu çalışma, kurumsal şiddeti, Galtung'un şiddet türleri üzerindeki analizlerinde üçe ayırdığı doğrudan, yapısal ve kültürel şiddet türlerinden yapısal (*structural*) şiddetin karşılığı olarak de-

⁵ OECD, ILO, IOM ve UNHCR, *G20 International Migration Trends Report 2018*, September 2018, <http://www.oecd.org/els/mig/G20-international-migration-and-displacement-trends-report-2018.pdf> [29.09.2019], s. 3.

⁶ U.S.-Mexico Border and Immigration Task Force, “U.S.-Mexico Border Policy Report: Effective Border Policy: Security, Responsibility and Human Rights at the U.S.-Mexico Border”, Washington, DC: Border Network for Human Rights, the Border Action Network, and the U.S.-Mexico Border and Immigration Task Force, 2008, <https://law.utexas.edu/humanrights/borderwall/communities/municipalities-US-Mexico-Border-Policy-Report.pdf> [02.09.2019], s. 12.

ğerlendirmektedir. Çalışmada yapı; Taylor'ın ifade ettiği gibi farklı yazarlara göre değişen tanımları olmakla beraber basitçe "toplumu organize eden herhangi bir düzenleme" olarak ele alınmaktadır.⁷ Şiddet ise akademik veya gündelik dilde kullanılan farklı anlamları göz önünde tutulduğunda; şiddet uygulayan tarafın uygulanan taraf üzerinde güç kullanması fakat bunun doğrudan şiddet ile ilişkilendirilmesinin zorunlu olmaması anlamında kullanılmaktadır.⁸ Bu bağlamda çalışmada yapısal veya kurumsal şiddet; şiddetin bir kişi veya grup üzerinde rastgele kişi veya kişiler tarafından değil, organize gruplar, devlet kurumları veya uluslararası kurumlar aracılığı ile uygulanması anlamında ele alınmaktadır.

Zaman bağlamında yapısal şiddeti bir süreç olarak tanımlayan Galtung'a göre doğrudan şiddet bir olaya, kültürel şiddet ise kültürel kalıpların değişiminin yavaşlığına işaretle bir sürekliliğe karşılık gelmektedir.⁹ Yapısal şiddetin bir süreç olması, doğrudan şiddetten farklı olarak şiddeti gerçekleştirenin belirli bir kişi veya kurum olması yerine ancak dolaylı olarak ve şiddete kişisel/kurumsal katkıları nispetinde sorumlu tutulabilecek kişi veya kurumun varlığı anlamına gelmektedir. Bu noktada sorumlu; "sistem veya yapı" olarak ifade edilmektedir.¹⁰ Şiddeti "kaçınılabilecek veya önlenilecek bir zarara maruz kalma" olarak tanımlayan Galtung'a göre şiddetin temel özellikleri fiziksel ve/ya psikolojik zarara yol açmasıyla istenen davranışa yöneltmek üzere ceza ve ödül mekanizmalarından yararlanmasıdır. Doğrudan şiddet ile yapısal şiddet arasındaki fark ise yöntemleri ve amaçları aynı olabilmesine karşılık, doğrudan şiddeti uygulayan kişiselleştirilebilirken, yapısal şiddet için bunun mümkün olmamasıdır.¹¹ Nitekim yapısal şiddetin, doğrudan fiziksel zarara neden olmakla doğrudan ilişkili olmayan "insan yaşamını kısaltmak" gibi, farklı kıstaslarla değerlendirilmeye açık sonuçları bulunmaktadır.¹²

Galtung'a göre yapısal, kültürel ve doğrudan şiddet bir hiyerarşi içinde oluşmazlar. Aksine bu üçlüyü açıklamak için üçgen metaforundan yararlanan yazara göre şiddetin ortaya çıkışı üçgenin herhangi bir köşesinde başlayabilir. Benzer şekilde şid-

⁷ Susannah Taylor, "Structural Violence, Oppression, and the Place-Based Marginality of Homelessness", *Canadian Social Work Review / Revue Canadienne de Service Social*, Vol. 30, No. 2, 2013, s. 257.

⁸ Güç, kuvvet, saldırganlık ve şiddet kavramları hakkında bkz.: Allan Bäck, "Thinking Clearly about Violence", *Philosophical Studies: An International Journal for Philosophy in the Analytic Tradition*, Vol. 117, No. 1/2, Selected Papers from the American Philosophical Association, Pacific Division, 2003 Meeting (Jan., 2004), s. 219-230.

⁹ Johan Galtung, "Cultural Violence", *Journal of Peace Research*, Vol. 27, No. 3., Aug., 1990, s. 294.

¹⁰ Ručman, s. 38.

¹¹ Johan Galtung, "Violence, Peace, and Peace Research", *Journal of Peace Research*, Vol. 6, No. 3, 1969, s. 167-191.

¹² H. Van der Wusten, "Galtungs Peaces: How to Deal with Various Forms of Violence", *GeoJournal, Postmodernity and the Territorial Discourse of Peace*, Vol. 39, No. 4, August 1996, s. 406.

detin ortadan kaldırılması için de birinde gerçekleştirilecek iyileştirmeler diğerlerine her koşulda doğrudan yansımaz ve her birine ayrı eğilmek gerekmektedir.¹³

Galtung'un ve onun ardından yapısal şiddet kavramına eğilen yazarların çalışmaları, yapısal şiddetin analizine ilişkin dört temel unsuru ortaya koymuştur. Bu unsurlar; hiyerarşiler, görünmezlik, bağlam ve insan haklarıdır. Hiyerarşiler, güç bağlamında yukarıda açıklandığı üzere şiddet uygulayan ve uygulanan arasındaki hiyerarşik güç ilişkisine işaret etmektedir. Görünmezlik, yapısal şiddetin sorumlusunun kolaylıkla gösterilemeyeceğine ve gömülü oluşuna dikkat çekmektedir. Bağlam ise ele alınan şiddet sorununu bireysel vakanın ötesinde değerlendirmeyi gerektirecek bir sosyal ortamın var olmasıyla yapısal şiddetten söz edilebileceğini ortaya koymaktadır. İnsan hakları ise bireylerin ötesinde, kurumların insan haklarını çiğneyebilme kapasitesine işaret etmektedir.¹⁴

Günümüzde gelişmiş ülkelerin uyguladıkları göç ve iltica politikalarıyla özellikle bir uluslararası kurum olarak AB'nin, AB üyesi Avrupa ülkelerinin ve ABD'nin bu alandaki uygulamaları göz önünde tutulduğunda uygulama düzeyinde yapısal şiddet olarak nitelendirilebilecek kurumsal şiddet barındırmaktadır. Bu kurumsal şiddet hedef gruplara yönelik doğrudan denetim veya cezalandırma içerebildiği gibi sembolik düzeyde toplum dışında tutma, sosyal ve ekonomik hakların tanınmaması, çocukların ailelerinden ayrılması gibi uygulamaları da içerebilmektedir. Bu uygulamalar, getto benzeri mekânlarda veya göçmen/ mülteci kamplarında yaşama zorunluluğundan eğitim ve sağlık hizmetleri gibi temel insani ihtiyaçlara erişimin kısıtlanması gibi çeşitli sonuçlara yol açabilmektedir.¹⁵ Böylelikle Galtung'un ifade ettiği gibi doğrudan ve kurumsal şiddet arasındaki ayrımın keskin olmadığı netleşmektedir.¹⁶ Kurumsal şiddetin en önemli yönü olan insanların kendini gerçekleştirebilme imkânlarından yoksun bırakılması,¹⁷ yine bu uygulamalar ve sonuçları üzerinden açık biçimde gözlemlenebilmektedir. Birlik düzeyindeki uygulamaların yanı sıra ulus devletlerin tedbirleri bağlamında AB'nin göçmenlere bakışı kurumsal şiddet bağlamında hukuki, ekonomik ve insani boyutlarıyla uzun süredir tartışılmaktadır. ABD'nin 2017'den bu yana Meksika sınırından ülkeye girmek isteyen sığınmacılara yönelik uyguladığı *sıfır tolerans politikası* ise göç olgusu ve kurumsal şiddet ilişkisinin AB örneğiyle sınırlı kalmadan küresel perspektiften değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

¹³ Galtung, "Cultural Violence", s. 302.

¹⁴ Taylor, s. 257-261.

¹⁵ Ručman, s. 42.

¹⁶ Galtung, "Violence, Peace, and Peace Research", s. 177, 185.

¹⁷ Mark Vorobej, "Structural Violence", *Peace Research*, Vol. 40, No. 2, 2008, s. 85-86.

KÜRESEL GÖÇ KRİZİNİN BÖLGESEL YANSIMALARI: ABD-MEKSIKA SINIRI ÖRNEĞİ

Günümüzde ABD, G20 ülkelerine göç edenlerin bir numaralı hedef ülkesidir.¹⁸ ABD-Meksika sınırı, yalnızca Meksika ve Orta Amerika ülkelerinden ABD'ye ekonomik nedenlerle göç etmek isteyenler için değil hem bu ülkelerden hem de Afrika, Asya ve Avrupa'nın çeşitli ülkelerinden gelerek ABD'ye iltica etmek isteyenler için bir geçiş noktasıdır.¹⁹ Bu geçiş, dünyanın çeşitli bölgelerinden gelen ve AB ülkelerine ulaşmak için Akdeniz'i aşmaya çalışan göçmenler ile ABD'ye ulaşmak için Meksika sınırını aşmak isteyen göçmenler arasında benzerlik kurulmasına yol açmaktadır. Ne var ki bu yolculuk barındırdığı tehlikelerle de Akdeniz rotasını hatırlatmaktadır. Örneğin yalnızca 2016'nın ilk altı ayında Akdeniz'i geçerek Avrupa'ya ulaşmak isteyen 3000'in üzerinde göçmen hayatını kaybederken bu rakam ABD-Meksika sınırı için de 300'ün üzerinde idi.²⁰ Başlıca ölüm nedenleri ise yüksek sıcaklıkta uzun süre açık havada yolculuk etmenin getirdiği açlık ve susuzluğun²¹ yanı sıra sınır bölgesinin çöl iklimine benzer hava koşulları yüzünden geceleri sıcaklığın hızlı biçimde düşmesi sebebiyle aşırı soğuktan donmadır. Diğer ölüm nedenleri; insan kaçakçılarının ve organize suç örgütlerinin saldırılarına maruz kalmayı, bazı göçmenlerin birden fazla Latin Amerika ülkesini boydan boya kat ettikleri tehlikeli göç yolculuğunda geçirilen kazaları²² ve ABD-Meksika sınırında yer alan Rio Grande nehrinde boğulma gibi vakaları içermektedir. İki ülke arasında belirli bölgelerde sınır oluşturan Rio Grande nehri, tıpkı Akdeniz'i geçerek AB ülkelerine gitmeye çalışanlar gibi ABD'ye gitmek isteyen Latin Amerikalı göçmenlere mezar olmaktadır. 2019 Haziranı'nda babasının boynuna sarılıp Rio Grande'yi geçmeye çalışırken ölen küçük Valeria ve babasının ölümleri, dün-

¹⁸ 2018 yılında G20 ülkelerinde göç eden 10 milyon kişiden 2,2 milyonu ABD'ye gitmiştir. 2010-2018 döneminde en çok göç alan G20 ülkesi, ABD olmuştur. Bkz.: OECD, ILO, IOM ve UNHCR, *G20 International Migration Trends Report 2018*, s. 3-4.

¹⁹ Adam Isacson, Maureen Meyer, "Lessons From San Diego's Border Wall: The Limits to Using Walls for Migration, Drug Trafficking Challenges." WOLA Research Report, 2017, https://www.wola.org/wp-content/uploads/2017/12/SD-borderwallREPORT_3.pdf (02.09.2019).

²⁰ Steven W. Bender, William F. Arrocha, "Introduction", Steven W. Bender, William F. Arrocha (eds.), "Compassionate Migration and Regional Policy in the Americas", London, Palgrave Macmillan, 2017, s. 2.

²¹ Border Angels adlı sivil toplum örgütünün verilerine göre birinci sıradaki ölüm nedeni olan susuzluk, göç kontrollerinin sıkılaştığı 1994'ten bu yana 11.000 kişinin sınır hattında ölümüne yol açmıştır. Bunu önlemek için ABD'li gönüllüler sınırı geçip Meksika tarafındaki çöl bölgesine girerek göçmenler için su ve yiyecek bırakmaktadırlar. Bkz.: Border Angels, "Water Drops", <https://www.borderangels.org/water-drops.html> (09.02.2020).

²² David K. Androff ve Kyoko Y. Tavassoli, "Deaths in the Desert: The Human Rights Crisis on the U.S. Mexico Border", *Social Work*, Vol. 57, No. 2, April 2012, s. 165-173; Felipe Jácome, "Trans-Mexican Migration: a Case of Structural Violence", Working Paper Series No. 2, Georgetown University Center for Latin American Studies, 2008, <http://pdba.georgetown.edu/CLAS%20RESEARCH/Working%20Papers/WP2.pdf> (29.09.2019)

ya basınında yeni Aylan bebek vakası olarak geniş yankı bulmuştur. BM Mülteciler Yüksek Komiserliği de yaptığı kamuoyu açıklamasında iki vaka arasındaki benzerliğe ve “koruma arayan insanlar için güvenli yolların yokluğunun, insanlara hayatlarını tehlikeye atmaktan başka seçenek bırakmadığına” dikkat çekmiştir.²³

ABD yönetimi, Meksika ile olan sınırını XX. yüzyılın başlarından bu yana çeşitli dönemlerde insan ve hayvan geçişini engellemek gibi nedenlerle yer yer bariyerle ve çitle kapatmıştır. Meksika’dan ABD’ye yasa dışı girişleri önlemek amacıyla yine belirli bölgelerde sınıra duvar örülmesi projesi 1990’larda başlatılmıştır. Bu dönemde en önemli hedef suç işleme potansiyeli olan kişilerin, uyuşturucu ticareti yapanların ve uyuşturucunun ülkeye girişinin engellenmesiydi. 1990’larda Bush ve Clinton başkanlıkları dönemlerinde, yasadışı göçmen geçişini engellemek amacıyla San Diego civarında Meksika sınırına duvar örülmüştür. ABD Başkanı Trump’ın önerisinin hukuki temelini oluşturan Meksika sınırına yasa dışı göçün önlenmesi ve ulusal güvenliğin korunması amacıyla duvar örülmesi süreciyse 2005’te Temsilciler Meclisi’ne getirilen öneriyle başlamıştır.²⁴ Bu noktada 2000’lerin ilk yıllarından itibaren hız kazanan bir göç kontrolü-ulusal güvenlik bağlantısı algısının hukuki ve siyasal düzenlemlerde karşılık bulduğu görülmektedir.

2006’da ABD hukuku, ülkeye hukuk dışı girişlerin tamamen önlenmesi olarak Türkçe’ye çevirebileceğimiz şekilde tanımladığı “operasyonel kontrol” kavramını sınır güvenliği bağlamında uygulamaya koymuştur.²⁵ Ardından, ABD İç Güvenlik Bakanlığı kontrolündeki Gümrük ve Sınır Koruma Kurumu’nun alt birimi olarak faaliyet gösteren Sınır Devriyesi, “operasyonel kontrol”ü ulusal strateji hedeflerinden biri haline getirmiştir.²⁶ 2007’de, Temsilciler Meclisi’nin sınıra duvar örülmesi önerisi Başkan Bush’un onayıyla yasalaşmış ve belirli bölgelerde duvar inşaatı başlamıştır.²⁷

²³ The UN Refugee Agency, “Tragic image of drowned father and child must propel prevention measures”, 26.06.2019, <https://www.unhcr.org/news/press/2019/6/5d134c674/tragic-image-drowned-father-child-must-propel-prevention-measures.html> (09.02.2020).

²⁴ WOLA, “What WOLA Experts Saw at the U.S-Mexico Border: ‘Zero Tolerance’ Policy is Creating a Mess”, 28 June 2018, <https://www.wola.org/2018/06/wola-experts-saw-u-s-mexico-border-zero-tolerance-policy-creating-mess/> (02.09.2019)

²⁵ Faye Hipsman ve Doris Meissner, “Trump Executive Order and DHS Implementation Memo on Border Enforcement: A Brief Review”, Washington, DC: Migration Policy Institute, 2017, s. 2.

²⁶ *Ag.e.*, s. 2; United States. Congress, House, Committee on Homeland Security, Subcommittee on Border and Maritime Security. “Securing Our Borders: Operational Control and the Path Forward: Hearing Before the Subcommittee on Border and Maritime Security of the Committee on Homeland Security, House of Representatives, One Hundred Twelfth Congress, First Session, February 15, 2011”, Washington: U.S. G.P.O., 2012.

²⁷ WOLA, “What WOLA Experts Saw at the U.S-Mexico Border: ‘Zero Tolerance’ Policy is Creating a Mess”.

Çoğunluğu Meksika ve Orta Amerika ülkeleri kökenli olan göçmenlerin göç nedenleri arasında suç oranlarının ve bilhassa da cinayet oranlarının yüksekliği nedeniyle yaşanan güvenlik sorunları önemli yer teşkil etmektedir. BM verilerine göre Amerika kıtaları, dünya genelindeki savaş ve çatışma bölgeleri de dâhil olmak üzere nüfusa oranla dünyada en fazla cinayetin gerçekleştiği yerdir. Dünyada 100.000'de 6,2 olan bu oran, Amerika kıtaları için dünya genelinde işlenen cinayetlerin üçte birinden fazlasına tekabül eden 17,2'dir.²⁸ Kendi ülkelerinde gündelik hayatta karşı karşıya oldukları doğrudan şiddet başta olmak üzere²⁹ ekonomik ve siyasal sorunlar ile fırsat eşitsizliği, bölgede ABD'ye yönelik göçün başlıca nedenleridir.

Trump Yönetimi ve Sıfır Tolerans Politikası

2017 yılından itibaren Trump yönetimi, göçmen ve ülkeye seyahat politikasını katılaştırma kararı almıştır. Bu politika yalnızca Meksika sınırı ile sınırlı kalmamış, öncelikle çeşitli Müslüman ülkelere gelenlere yönelik prosedürler özel olarak değiştirilerek ülkeye girişlerin ve vize uzatmaların önüne geçilmek istenmiştir. ABD'nin Meksika sınırında denetim merkezleri inşa etmekten ve duvar örmekten denetim yapan güvenlik güçlerinin sayısını artırmaya dek çeşitli tedbirler içeren katı uygulamalara yöneleceğinin ilk işareti ve yasal dayanağı, 25 Ocak 2017 tarihli, Trump başkanlık görevine başladığı ay ilan edilen başkanlık kararnamesi olmuştur.³⁰ Başkanlık kararnamesinin tamamlayıcısı olarak, 20 Şubat 2017'de İç Güvenlik Bakanı John Kelly tarafından uygulama hükümlerini içeren bir ek kararnama yayınlanmıştır.³¹ Kararnamelerin yapısal şiddet bağlamında değerlendirilmesi, insan hakları unsurunu akla getirmekte ve ABD yönetiminin göç düzenlemeleri kapsamında insan haklarına karşı ulusal güvenliği öncelleyen bakış açısını ortaya koymaktadır.³²

²⁸ UNODC, *Global Study on Homicide 2019*, Vienna, 2019, s. 11.

²⁹ Jácome, a.g.m.

³⁰ White House, "Executive Order 13767 of January 25, 2017, Border Security and Immigration Enforcement Improvements", <https://www.whitehouse.gov/presidential-actions/executive-order-border-security-immigration-enforcement-improvements/> (10.10.2019); Stefanie Herweck, Scott Nicols, "Death, Damage, and Failure: Past, Present, and Future Impacts of Walls on the U.S.-Mexico Border", American Civil Liberties Union (ACLU) Border Rights Center, 2018, s. 56.

³¹ John Kelly, "Implementing the President's Border Security and Immigration Enforcement Improvements Policies," Department of Homeland Security Memorandum, February 20, 2017, https://www.dhs.gov/sites/default/files/publications/17_0220_S1_Implementing-the-Presidents-Border-Security-Immigration-Enforcement-Improvement-Policies.pdf (09.92.2020); Hipsman ve Meissner, s. 1.

³² Paolo Bargiacchi, "Are European Security Policies Learning Some Lessons from the United States on Migration and Human Rights?", Marko Novakovic (ed.), *Common Law and Civil Law Today: Convergence and Divergence*, Delaware: Vernon Press, 2019, s. 141.

Bu kapsamda ABD-Meksika sınırında tutuklama uygulamalarıysa 2017 yılında fiilen başlamış, 2018’de kamuya açıklanmıştır. Nisan 2018 itibariyle ise ABD-Meksika sınırında uygulanmaya başlanan “Sıfır Tolerans”³³ politikası, sınırı yasal olmayan yollardan geçerek ABD’ye giriş yapan tüm yabancıların göz altına alınmalarını ve sınır dışı edilmeleri talebiyle mahkemeye sevk edilmelerini öngörmektedir. Yetişkinlerin çocuklarla birlikte ABD’ye giriş yaptığı durumlarda, çocukların yaşları kaç olursa olsun göz altına alınan yetişkinlerden ayrı tutularak gözetim merkezlerine konulmaları kararlaştırılmıştır. ABD’ye giriş yapmak isteyen Meksika ve Orta Amerikalılar için ülkelerindeki güvenlik yetersizliği öncelikli bir nedendir. Bu durum, ABD’nin zorlaştırıcı politikalarına rağmen ülkeye girebilmek için niçin zorluk ve tehditleri göze aldıklarını açıklayabilmektedir.³⁴

Trump yönetimi, sınır boyunca inşa edilecek duvarın maliyetini Meksika’nın karşılamasını istediğini çeşitli defalar beyan etmiş, dönemin Meksika Devlet Başkanı Nieto da kesin dille reddetmiştir.³⁵ Böylelikle 2018’de ABD kendi bütçesinden duvar inşasına başlamıştır.³⁶ Nisan 2018 itibariyle ABD-Meksika sınırında uygulanmaya başlanan “sıfır tolerans” politikası, sınırı yasal olmayan yollardan geçerek ABD’ye giriş yapan tüm yabancıların göz altına alınarak mahkemeye sevk edilmelelerini öngörmektedir. Yetişkinlerin çocuklarla birlikte ABD’ye giriş yaptığı durumlardaysa çocukların göz altına alınan yetişkinlerden ayrı tutularak gözetim merkezlerine konulmaları kararlaştırılmıştır.³⁷

ABD’ye giriş yapmak için iki kara sınırı mevcuttur; Meksika ve Kanada sınırları. ABD yasalarına göre, ülkeye yasadışı yollarla da olsa giriş yapan kişilerin sığınma talebinde bulunma hakları vardır. Fakat ABD yönetimi sıfır tolerans politikası çerçevesinde yapılan düzenlemeler kapsamında ülkeye yasadışı girişi engelleyerek ve yasadışı giriş yapmakta olanları tutuklayarak sığınma haklarını ellerinden almaktadır. Yasadışı giriş yapanlar temel olarak giriş yasalarını ihlal etmekten tutuklanmakta, sorgulanıp bir süre

³³ Sınır güvenliğinde “sıfır tolerans” söylemi, Trump yönetiminin özgün söylemi değildir. Tıpkı duvar örülmesinin 1990’larda başlayan uygulamaların son adımı olması gibi 2000’lerde başlayan katı göç kontrolü uygulamalarında çeşitli resmi kurumlar tarafından atıf yapılan bir hedefdir. Bkz.: Androff ve Tavassoli, s. 168.

³⁴ WOLA, “What WOLA Experts Saw at the U.S-Mexico Border: ‘Zero Tolerance’ Policy is Creating a Mess”.

³⁵ “Al final México pagará por el muro, afirma Trump; nunca, responde Peña Nieto”, *Expansión*, 29.03.2018, <https://expansion.mx/mundo/2018/05/29/al-final-mexico-pagara-por-el-muro-afirma-trump-nunca-dice-pena-nieto> [29.08.2019].

³⁶ Hipsman ve Meissner, s. 2.

³⁷ Adam Isacson, Maureen Meyer, Adeline Hite, “WOLA Report: The Zero Tolerance Policy”, 16 July 2018, <https://www.wola.org/analysis/wola-report-zero-tolerance-policy> [02.09.2019].

gözetim altında tutulduktan sonra sınır dışı edilmektedirler. Dolayısıyla bu uygulama, bir insan hakkı olarak ABD'ye iltica talebinde bulunmayı zorlaştırmaktadır.³⁸ Temel insan haklarının yanı sıra iltica hakkını ve çocuk haklarını göz ardı eden bu politika, ABD içinden ve dışından çeşitli kesimlerin tepkisini çekmiştir. Gelen tepkiler üzerine önce Başkan Trump'tan gelen bir emir ile uygulamanın durdurulacağı ilan edilmiştir, ardından da bebek yaştakileri için mahkeme kararı ile uygulamanın sürdürülmemesi kararlaştırılmıştır fakat fiilen uygulamaya devam edilmektedir.

ABD makamları, ülkeye yönelik göç hareketini kayıt altına almamakta olup yalnızca ABD'de daimî oturma izni verilen kişilerin istatistikleri tutulmaktadır.³⁹ Ayrıca ülkeye yasa dışı giriş yapanların konuldukları gözetim merkezlerinin bir kısmı geçici niteliktedir ve bir kısmı ise özel sektör tarafından işletilmektedir. Bu nedenlerle kesin rakamları bilmek mümkün olmasa da araştırmalar, Mayıs 2018'den bu yana 3000'den fazla çocuğun uygulama kapsamında ailelerinden ayrılarak gözetim merkezlerine konulmuş olduklarını öngörmektedir.⁴⁰ Hâlihazırdaki sonuçları açısından bakıldığında ise ABD'li insan hakları kuruluşlarının verilerine göre sıfır tolerans politikası göçmenleri caydırmamaktadır.⁴¹ İstatistiklere göre, uygulamanın başladığı 2018'de ABD-Meksika sınırından ülkeye giriş yapmaya çalışırken yakalanan kişi sayısı 400.000 ile 2016 rakamıyla aynı civardadır.⁴²

Göçmenler Meksika sınırını kullanmakla beraber, ABD'ye giriş yapmaya çalışanlar arasında Meksikalıların oranı 2012'den bu yana düzenli olarak azalmaktadır. Göçmen profili büyük çoğunlukla Guatemala, Honduras ve El Salvador'dan gelenlerden oluşmaktadır.⁴³ Bu nedenle sıfır tolerans politikasının ortaya çıkışında ABD, Meksika'yı suçlayarak işe başlamış olmakla beraber günümüzde Meksika, Orta Amerika'dan yola çıkarak Meksika'yı güneyden kuzeye kat eden bu kişiler için bir "dikey sınır" oluşturmaktadır. Amerika kıtaları içi göç hareketliliğinde en önemli destinasyon olan ABD'ye göç, bölgede yalnızca ABD özelinde değil güneyden kuzeye ABD'ye giden yol üzerindeki ülkelerin iç dinamiklerini de etkilemektedir. Bu

³⁸ WOLA, a.g.e.

³⁹ United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. *International Migration Flows to and from Selected Countries: The 2015 Revision* (POP/DB/MIG/Flow/Rev.2015), 2015, s. 9.

⁴⁰ Kandel, William A. "The Trump Administration's "Zero Tolerance" Immigration Enforcement Policy." Congressional Research Service, R45266, February 26, 2019, <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R45266> (24.09.2019).

⁴¹ WOLA, a.g.e.

⁴² Kandel, a.g.e.

⁴³ A.g.e.

etki, büyük ölçüde güzergâh üzerindeki ülkelerde ABD'ye geçmek isteyen göçmenlere karşı kurumsal ve kısmen de yansıması olarak doğrudan şiddet uygulanmasına yol açmaktadır. Meksika'nın bir "dikey sınıra" dönüşmesiyle, ABD-Meksika ilişkilerinde gerilimlere yol açarken gerek ABD'nin talepleri gerekse Meksika'nın ülke içi koşulları nedeniyle ABD'ye yönelen göçmenler için Meksika topraklarını da yapısal şiddete maruz kaldıkları bir mekâna dönüştürmektedir.⁴⁴ ABD özelinde baktığımızda uygulanan kurumsal şiddet, gelen göçmenleri ABD içinde gözetim mekânlarında tutulmaya zorlayarak ülke içinde bir dışlamaya başvurmaktadır.⁴⁵

ABD'nin Latin Amerika ülkeleri ile ekonomik ve diplomatik ilişkileri üzerinde belirleyici olan ticari ilişkilerin düzenlenmesi ve göçmen politikalarının gözden geçirilmesi gibi konular yalnızca ülkenin genel dış politika stratejileri ile değil iç politikadaki gelişmeler, lobilerin çıkarları ve bürokratik yapının işleyişi ile yakından ilgilidir. Günümüzde ABD'nin bölgeyle ilişkilerini yürüten bürokratik yapı çok kurumlu ve dağınıktır. Bu nedenle de kurumların öncelikleri arasındaki farklılıklar ve yapıyı bütüncül bir politika çerçevesinde idare etmenin zorluğu, ABD'nin bölgesel politikalarına da yansımaktadır. İkinci olarak ise ticaret ve göçmenler alanlarındaki düzenlemelerin hazırlanması ve kabul edilmesinde Kongre de oldukça etkin olup hem iç politikada bu alanlara dair hassasiyetler hem de bu alanlardaki düzenlemelerin, çeşitli iç politika öncelikleri ile ilişkilendirilip pazarlık konusu haline getirilmesi, ABD'nin planlı ve bütüncül bir Latin Amerika politikası uygulamasını, zaman zaman da göreve gelen başkanların bu alandaki vaatlerini yerine getirebilmelerini engellemektedir.⁴⁶ Bu çerçevede, ülkenin "Sıfır Tolerans" politikasının iltica hakkına ve göç yönetimine yönelik uluslararası ve ulusal düzeydeki hukuki düzenlemeler yerine ülke içi siyasal yapının dinamikleri ve iç politikadaki gelişmeler ile ulusal ekonomi ve güvenlik politikaları bağlamında şekillendiği görülmektedir.

SONUÇ

ABD-Meksika sınırında uygulanan sıfır tolerans politikası örneği, küresel göç hareketinin nedenlerinin değerlendirilmesi; karşılık olarak hayata geçirilen kurumsal şiddet ve şiddetin bu örnekte Meksika olmak üzere geçiş güzergâhına tevdi edil-

⁴⁴ Jácome, a.g.m.

⁴⁵ Ručman, s. 43.

⁴⁶ Abraham F. Lowenthal, "The Obama Administration and the Americas", Abraham F. Lowenthal, Theodore J. Piccone, Laurence Whitehead (eds.), *Shifting the Balance: Obama and the Americas*, Washington D.C., Brookings Institution Press, 2011, s. 16.

mesi bakımından oldukça öğreticidir. Küresel alandaki gelişmeler gerek göç veren ülkelerin gerekse göç destinasyonlarının değişmekte olduğunu, göç nedenlerinin ise savaş ve iç çatışmalar ile sınırlandırılmayacak karmaşık dinamikler nedeniyle ortaya çıktığını göstermektedir. ABD sınırındaki durumdan görüldüğü üzere gerek istatistikler gerekse göçmenlerle doğrudan iletişim kuran sivil toplum kuruluşları ve akademisyenlerin çalışmaları, kurumsal ve hatta doğrudan şiddete maruz kalmanın veya kalma ihtimalinin insanları göçten alıkoymadığını göstermektedir.

Trump yönetiminin geri adım atmadığı ABD-Meksika sınır duvarı inşası, yalnızca göçmenlerin can güvenliğine değil, sınırdaki kalabalık komşu şehirlerin yerel yönetimleri arasındaki hayati işbirliğinden çevre felaketlerinin önlenmesine ve doğal hayatın korunmasına dek pek çok alanda iki ülkeye de zarar verecektir.⁴⁷ Fakat ABD örneği özelinde dikkatin Trump yönetiminin politikalarına ve uygulamalarına çevrilmesi ve özellikle duvar projesi, sorunun geçmişinin yeterince dikkate alınmadığını göstermektedir. Çalışma, ABD'nin çeşitli aralarla da olsa 1990'lardan itibaren sistematik ve kurumsal şiddete uzanan biçimde göç politikalarını katılaştırdığını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bu eğilimi Trump'ın şahsi tercihleriyle sınırlamak genel tablonun yadsınmasına neden olmaktadır. Aksine, sıfır tolerans politikasının yol açtığı kurumsal şiddetin önlenmesinin bazı başkanlık kararnamelerinin geri alınmasıyla değil ABD'nin yalnızca göç değil ekonomi ve güvenlik politikalarını da içeren ve Latin Amerika ile siyasal ilişkilerinden bağımsız tutulamayacak, kapsamlı bir revizyonla mümkün olabileceği görülmektedir. Nitekim Trump da birkaç yıl boyunca iddia ettiğinin aksine birden fikir değiştirip Meksika'nın duvara para vermesine gerek olmadığını, ABD ile ticaretinin yeni koşullara bağlanmasının ABD'ye gereken geliri sağlayacağını söylerken aslında göç-ekonomi bağlantısına ülkesinin nasıl baktığını açıkça ortaya koyuyordu.⁴⁸

⁴⁷ Holly Straut-Eppsteiner, "Trump Demands Border Wall in the Face of Evidence Documenting Harms to Migrants, Border Communities, and the Environment", *The Torch*, National Immigration Law Center, 07.05.2019, <https://www.nilc.org/2019/05/07/border-wall-harms-migrants-communities-wildlife-environment/> [08.11.2019]; Vanda Felbab-Brown, "The Wall: The Real Costs of a Barrier Between the United States and Mexico", *The Brookings Essay*, August 2017, <https://www.brookings.edu/essay/the-wall-the-real-costs-of-a-barrier-between-the-united-states-and-mexico/> [08.08.2019].

⁴⁸ Başkan Trump, seçilmeden önce dile getirmeye başladığı duvarın parasını Meksika'nın ödemesi talebini 2017 ve 2018'de çeşitli açıklamalarında yinelemiştir. Fakat 30 Ekim 2018'de ABD, Meksika ve Kanada arasında 1994'ten beri yürürlükte olan Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması'nın (NAFTA), Trump'ın talepleri doğrultusunda yenilenmesiyle şekillenen ABD-Meksika-Kanada Anlaşması (USMCA) imzalanmıştır. Ardından Trump'ın duvarın maliyeti konusundaki görüşleri de değişmiştir. Sorular üzerine Trump, zaten Meksika'dan "çek yazmasını beklemediğini" açıklamıştır. Trump'a göre Meksika borcunu NAFTA'nın yenilenmesiyle "dolaylı" olarak ödemektedir. Bkz.: Linda Qiu, "The Many Ways Trump Has Said Mexico Will Pay for the Wall", *The New York Times*, January 11, 2019, <https://www.nytimes.com/2019/01/11/us/politics/trump-mexico-pay-wall.html> [09.01.2020].

ABD-Meksika sınırı etrafında yaşanan gelişmeler, ABD ve komşusu Meksika'ya ait sorunlar olarak tanımlanamayacak biçimde küresel eğilimleri hem yansıtmakta hem de G20'nin en çok göç alan ülkesi ABD'nin küresel siyasetteki başat konumu nedeniyle, bu eğilimleri belirlemektedir. Bu bağlamda hem bir hedef ülke hem de bir geçiş ülkesi olan Türkiye'nin bu belirleyici etkiyi yadsıması mümkün değildir. Günümüzde Türkiye, resmi verilere göre dünyanın en fazla mülteci ve sığınmacıya ev sahipliği yapan ülkesi olmasının yanı sıra G20 ülkeleri arasında da kendi nüfusuna oranla en fazla sayıda mülteci ve sığınmacıya ev sahipliği yapan ülke konumundadır.⁴⁹ Türkiye, topraklarında bu kategoride yer alan 3 milyonun üzerindeki kişinin yanı sıra gelişmiş ülkeler ile göç veren Asya ve Afrika ülkeleriyle Irak, Afganistan, Suriye gibi çatışma bölgeleri arasında uzun yıllardır bir geçiş güzergâhı işlevi görmektedir. Diğer taraftan Türkiye'nin Suriye'deki iç savaştan kaçanlar için uyguladığı açık kapı politikası ve gerek devlet kurumları gerekse sivil toplum aracılığı ile sağlanan destekler, Türkiye'yi insani yardımlar boyutunda küresel çapta saygın bir konuma taşımıştır. Türkiye'nin elde ettiği bu yumuşak güç, dünya genelinde yaygınlaşan göçmen karşıtı kurumsal şiddetin önlenmesine yönelik adımlar atmakta Türkiye'ye küresel insan hakları adına önemli fırsat sunmaktadır. Türkiye'nin iyi uygulama örnekleriyse⁵⁰ özellikle kapsamlı göç hareketi ile daha önce karşılaşmamış ülkelerin kurumsal kapasitelerini uyumlu hale getirmekte önemli katkı sunacak düzeydedir.

Diğer taraftan, Türkiye'nin artan ekonomik gelişmişlik düzeyinin yanı sıra coğrafi yakınlık, dini ve kültürel etkenler gibi pek nedene dayalı olarak ve yalnızca ülkedeki Suriye kökenli sayısı ile ilişkilendirilemeyecek biçimde Avrasya, Orta Doğu ve Afrika coğrafyasından gelenler için bir göç destinasyonuna dönüştüğü öngörülebilir. Bu bağlamda göçmenlere yönelik kurumsal şiddetin küresel düzeydeki yansımalarının ve bu alanda yükselen eğilimlerin dikkate alınması, Türkiye'nin güncel ve gelecekteki göç politikalarının insan hakları bağlamında şekillenmesine ve ülkenin yumuşak güç potansiyelinin inşasına katkıda bulunacaktır.

⁴⁹ OECD, ILO, IOM ve UNHCR, *a.g.e.*, s. 8.

⁵⁰ Selçuk Kahraman, Erhan Örselli ve Erdal Bayrakçı, "Syrian Refugees in Turkey and Governance of Refugee Camps", *Global Journal of Sociology: Current Issues*, Vol. 7, No. 1, 2017, s. 34-43.

KAYNAKÇA

- “Al final México pagará por el muro, afirma Trump; nunca, responde Peña Nieto”, *Expansión*, 29.03.2018, <https://expansion.mx/mundo/2018/05/29/al-final-mexico-pagara-por-el-muro-afirma-trump-nunca-dice-pena-nieto> (29.08.2019).
- Androff, David K. ve Tavassoli, Kyoko Y. “Deaths in the Desert: The Human Rights Crisis on the U.S. Mexico Border”, *Social Work*, Vol. 57, No. 2, April 2012, s. 165-173.
- Bäck, Allan. “Thinking Clearly about Violence”, *Philosophical Studies: An International Journal for Philosophy in the Analytic Tradition*, Vol. 117, No. 1/2, Selected Papers from the American Philosophical Association, Pacific Division, 2003 Meeting (Jan., 2004), s. 219-230.
- Bargiacchi, Paolo. “Are European Security Policies Learning Some Lessons from the United States on Migration and Human Rights?”, Marko Novakovic (ed.), *Common Law and Civil Law Today: Convergence and Divergence*, Delaware: Vernon Press, 2019.
- Bender, Steven W. ve Arrocha, William F. “Introduction”, *Compassionate Migration and Regional Policy in the Americas*, Steven W. Bender, William F. Arrocha (eds.), London, Palgrave Macmillan, 2017.
- Border Angels. “Water Drops”, <https://www.borderangels.org/water-drops.html> (09.02.2020).
- Felbab-Brown, Vanda. “The Wall: The Real Costs of a Barrier Between the United States and Mexico”, *The Brookings Essay*, August 2017, <https://www.brookings.edu/essay/the-wall-the-real-costs-of-a-barrier-between-the-united-states-and-mexico/> (08.08.2019).
- Galtung, Johan. “Cultural Violence”, *Journal of Peace Research*, Vol. 27, No. 3., Aug., 1990, s. 291-305.
- Galtung, Johan. “Violence, Peace, and Peace Research”, *Journal of Peace Research*, Vol. 6, No. 3, 1969, s. 167-191
- Herweck, Stefanie ve Nicols, Scott. “Death, Damage, and Failure: Past, Present, and Future Impacts of Walls on the U.S.-Mexico Border”, American Civil Liberties Union (ACLU) Border Rights Center, 2018.
- Hipsman, Faye ve Meissner, Doris. “Trump Executive Order and DHS Implementation Memo on Border Enforcement: A Brief Review”, Washington, DC: Migration Policy Institute, 2017.

- Isaacson, Adam ve Meyer, Maureen. “Lessons From San Diego’s Border Wall: The Limits to Using Walls for Migration, Drug Trafficking Challenges.” *WOLA Research Report*, 2017, https://www.wola.org/wp-content/uploads/2017/12/SDBorderwallREPORT_3.pdf (02.09.2019).
- Isaacson, Adam, Meyer, Maureen ve Hite, Adeline. “WOLA Report: The Zero Tolerance Policy”, 16 July 2018, <https://www.wola.org/analysis/wola-report-zero-tolerance-policy/> (02.09.2019).
- Jácome, Felipe. “Trans-Mexican Migration: a Case of Structural Violence”, Working Paper Series No. 2, Georgetown University Center for Latin American Studies, 2008, <http://pdba.georgetown.edu/CLAS%20RESEARCH/Working%20Papers/WP2.pdf> (29.09.2019)
- Kahraman, Selçuk, Örselli, Erhan ve Bayrakçı, Erdal. “Syrian Refugees in Turkey and Governance of Refugee Camps”, *Global Journal of Sociology: Current Issues*, Vol. 7, No. 1, 2017, s. 34-43.
- Kandel, William A. “The Trump Administration’s “Zero Tolerance” Immigration Enforcement Policy.” Congressional Research Service, R45266, February 26, 2019, [https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R45266\(24.09.2019\)](https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R45266(24.09.2019)).
- Kelly, John. “Implementing the President’s Border Security and Immigration Enforcement Improvements Policies”, Department of Homeland Security Memorandum, February 20, 2017, https://www.dhs.gov/sites/default/files/publications/17_0220_S1_Implementing-the-Presidents-Border-Security-Immigration-Enforcement-Improvement-Policies.pdf (09.09.2020);
- Lowenthal, Abraham F. “The Obama Administration and the Americas”, Abraham F. Lowenthal, Theodore J. Piccone, Laurence Whitehead (eds.), *Shifting the Balance: Obama and the Americas*, Washington D.C., Brookings Institution Press, 2011, s. 1-29.
- OECD, ILO, IOM ve UNHCR. *G20 International Migration Trends Report 2018*, September 2018, <http://www.oecd.org/els/mig/G20-international-migration-and-displacement-trends-report-2018.pdf> (29.09.2019).
- OECD, ILO, IOM ve UNHCR. *International Migration and Displacement Trends and Policies Report to the G20*, 2019, <https://www.oecd.org/migration/mig/G20-migration-and-displacement-trends-and-policies-report-2019.pdf> (29.11.2019)

- Qiu, Linda. "The Many Ways Trump Has Said Mexico Will Pay for the Wall", *The New York Times*, January 11, 2019, <https://www.nytimes.com/2019/01/11/us/politics/trump-mexico-pay-wall.html> (09.01.2020).
- Ručman, Aleš Bučar. "Structural Violence and Migration: Explaining Global and Local Total Institutions", *Inter Faculty, Fragmentation and Divergence*, Vol. 7, 2016, s. 37-55,
- Straut-Eppsteiner, Holly. "Trump Demands Border Wall in the Face of Evidence Documenting Harms to Migrants, Border Communities, and the Environment", *The Torch*, National Immigration Law Center, 07.05.2019, <https://www.nilc.org/2019/05/07/border-wall-harms-migrants-communities-wildlife-environment/> (08.11.2019)
- Taylor, Susannah. "Structural Violence, Oppression, and the Place-Based Marginality of Homelessness", *Canadian Social Work Review / Revue Canadienne de Service Social*, Vol. 30, No. 2, 2013, s. 255-273.
- The UN Refugee Agency. "Tragic image of drowned father and child must propel prevention measures", 26.06.2019, <https://www.unhcr.org/news/press/2019/6/5d134c674/tragic-image-drowned-father-child-must-propel-prevention-measures.html> (09.02.2020).
- United Nations, Department of Economic and Social Affairs. Population Division *International Migration Flows to and from Selected Countries: The 2015 Revision* (POP/DB/MIG/Flow/Rev.2015), 2015.
- United Nations, Department of Economic and Social Affairs. Population Division, *International Migration Report 2017: Highlights* (ST/ESA/SER.A/404), 2017.
- United States. Congress, House, Committee on Homeland Security, Subcommittee on Border and Maritime Security. "Securing Our Borders: Operational Control and the Path Forward: Hearing Before the Subcommittee on Border and Maritime Security of the Committee on Homeland Security, House of Representatives, One Hundred Twelfth Congress, First Session, February 15, 2011", Washington: U.S. G.P.O., 2012.
- UNODC (United Nations Office on Drugs and Crime). *Global Study on Homicide 2019*, Vienna, 2019.
- U.S.-Mexico Border and Immigration Task Force. "U.S.-Mexico Border Policy Report: Effective Border Policy: Security, Responsibility and Human Rights at the U.S.-Mexico Border", Washington, DC: Border Network for Human Rights, the Border Action Network, and the U.S.-Mexico Border and Immigration Task Force, 2008, <https://law.utexas.edu/hu->

manrights/borderwall/communities/municipalities-US-Mexico-Border-Policy-Report.pdf (02.09.2019).

Vorobej, Mark. "Structural Violence", *Peace Research*, Vol. 40, No. 2, 2008, s. 84-98.

White House. "Executive Order 13767 of January 25, 2017, Border Security and Immigration Enforcement Improvements", <https://www.whitehouse.gov/presidential-actions/executive-order-border-security-immigration-enforcement-improvements/> (10.10.2019).

WOLA. *What WOLA Experts Saw at the U.S.-Mexico Border: 'Zero Tolerance' Policy is Creating a Mess*, 28 June 2018, <https://www.wola.org/2018/06/wola-experts-saw-u-s-mexico-border-zero-tolerance-policy-creating-mess> (02.09.2019).

Wusten, H. Van der. "Galtung's Peaces: How to Deal with Various Forms of Violence", *GeoJournal, Postmodernity and the Territorial Discourse of Peace*, Vol. 39, No. 4, August 1996, s. 405-407.

SPORDA ŞİDDETİN ÖNLENMESİNDE MEDYANIN ROLÜ*

Doç. Dr. Selami ÖZSOY**

Özet

Hayatin her alanında kendini gösteren aktif ve pasif şiddet, özünde barış ve dostluk gibi olumlu kavramlarla sunulan sporda da söz konusudur. Spor alanlarındaki şiddetin nedenleriyle ilgili yapılan araştırmalarda medyanın da az ya da çok tetikleyici bir faktör olduğu vurgulanmaktadır. Bu çalışmada, spor alanındaki şiddetle ilgili olarak medyanın rolü ele alınmıştır. Spor medyası, spor olaylarını halka aktarma işlevini yerine getirmektedir. Bunu yaparken zaman zaman abartılı ve savaş metaforlarıyla dolu bir dil kullanarak sporda rekabetin fanatizme, taraftarlığın holiganizme dönüşme potansiyelini arttırmaktadır. Spor medyası ayrıca spor temelli bahis oyunlarına yönelik tahmin içeriklerine de yer vermektedir. Televizyondaki futbol programlarının bir kıs-

mı sporda gergin bir ortamın oluşmasına sebep olmaktadır. Bütün bunların yanı sıra kullanıcıların artık kolay bir şekilde içerik üretebildiği sosyal medya, spor alanındaki olumsuzlukları daha görünür hale getirmiştir. Günümüzde bilgisayar oyunları da etkin bir medyadır ve geleneksel spora alternatif olarak yaygınlaşmaktadır. E-spor olarak sunulmaya çalışılan bu oyunlar, düşmanı yok etmeye yönelik strateji senaryoları üzerinden şiddet simülasyonu gerçekleştirmektedir. Spor görünümlü bilgisayar oyunlarındaki şiddet, bilişsel boyutta normalleşmekte ve gerçek dünyaya aktarım potansiyeli taşımaktadır. Öneri olarak özellikle erken yaştaki bireylerin medya içeriklerini bilinçli tüketmesini sağlamak amacıyla okullarda medya okuryazarlığı dersleri zorunlu hale getirilebilir.

Anahtar Kelimeler: Medya, Spor, Şiddet, Sporda Şiddet

* 15-16 Kasım 2019 tarihlerinde Ankara'da TİHEK tarafından düzenlenen Şiddet'in Önlenmesi Çalıştayı'nda sözlü olarak tebliğ edilmiştir.

** Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İletişim Fakültesi, ozsoy_s@ibu.edu.tr

GİRİŞ

Medyada topluma sunulan içeriklerin, şiddet yönelimli davranışlardan sorumlu tutulup tutulmayacağı uzun zamandır tartışma konusu yapılmaktadır. Araştırma bulguları karmaşık ve çelişkilidir. Doğrudan etkilerle ilgili medyanın deri altına enjeksiyon yapar gibi etkide bulunduğunu savunan model uzunca bir süredir inandırıcılığını kaybetmiş durumdadır (Chandler ve Munday, 2018: 384). Buna rağmen bugün toplumda yaşanan şiddetin oluşumunda medyanın dolaylı veya dolaysız etkisinin olduğunu öngören çok sayıda araştırma bulunmaktadır.

ABD’li araştırmacı George Gerbner’in projesinden ortaya çıkan Kültürel Göstergeler ve Ekme Kuramı’na göre medya (özellikle televizyon) topluma şiddet tohumları ekmektedir. Gerbner’in çalışmasına göre toplumda var olan kültürel göstergeler kullanılarak birtakım iletiler üretilir ve topluma aktarılır. Televizyonda sunulan iletiler, insanlar üzerinde hemen etki yapmaz. İzleyicilere çok çeşitli formatlarda verilen etkiler; onların inançları, düşünceleri değerleri içinde siner; tutumları tavır alışları ve davranış biçimleri üzerinde belirleyici olur. Ekilen iletilerin zaman içinde insanların tutum, tavır ve davranışları üzerinde etkili olmaya başlaması ekilen iletilerin filizlenmesi anlamına gelir (Güngör, 2011: 96-97). Kültürel göstergeler projesinin taraftarlarına göre medya, günümüzde her evi istila eden şiddet kültürünün temel destekleyicisidir. Televizyon, tarihsel açıdan hesaplanamayacak oranda, evlere şiddet taşımaktadır (Özer, 2010: 329).

Gerbner ve arkadaşlarının televizyondaki şiddet üzerine yaptıkları çalışmada televizyondaki şiddetin gerçek dünyaya göre en fazla izlenen altın saatlerde yer alan şiddetin en azından 10 katından daha fazla görüldüğü, her saat gerçek dünyaya göre televizyonda ortalama 5 veya 6 fizikî şiddet gösteriminin olduğu saptanmıştır (Tokgöz, 2015: 318). Medyada sunulan şiddetin ortadan kaldırılması, toplumda yaşanan şiddetin yok olmasını sağlamayabilir. Ancak, medya toplumda yaşanan şiddetin azaltılması yönünde katkı verebilir (Özer, 2010: 118).

Medyadaki şiddetin topluma etkisinin araştırıldığı alanlardan biri de spordur. Araştırma sonuçlarının da desteklediği gibi spor medyası yaptığı yayınlarla spor ortamlarındaki şiddetin meydana gelmesine yol açan unsurlardan biridir (TBMM Meclis Araştırması Komisyonu Raporu 2011; Özmaden ve Yıldırım, 2003; Kuru ve Var, 2009, Koçer 2012, Afacan vd. 2017, Taşmektepligil vd., 2017). Bu etkiler özendirme, çatışma ortamı oluşturma, meşrulaştırma şeklinde gruplandırılabilir.

Spor ve medya dünyada birbirinden bağımsız alanlar olarak görünmesine rağmen kapitalist dünyanın içinde biri olmadan diğersinin var olamayacağı şekilde simbiyotik bağla birbirine bağlı, birbirinden beslenen ve birbirini büyüten iki sektördür. Türkiye’de spor medyasının çoğunluğu futbol branşı üzerine yayın yapmaktadır ve futbol medyası olarak isimlendirmek yanlış olmayacaktır. Futbol medyasına bakıldığında da Türkiye’nin finans merkezi olan İstanbul’daki “üç büyük” tabir edilen Fenerbahçe, Galatasaray ve Beşiktaş ile ilgili içerikler görülmektedir. Türkiye genelinde yayın yapan günlük siyasi gazeteler, spor gazeteleri, televizyonların haber bültenlerinin spor bölümleri, internet sitelerinin spor haberleri, bu üç büyük kulübün içerikleriyle doludur. Her gazetede ve haber bülteninde her gün bu kulüplerle ilgili birden fazla haber bulmak mümkündür. Özellikle gazetelerdeki spor haberlerinin çoğunluğu, haber değeri açısından zorlama içeriklerdir ve sadece konu “üç büyük kulüp” olduğu için sayfalarda yer bulmaktadır. Okuyucu, izleyici ve takipçilerin yayın kuruluşuna yönelik ilgisini yüksek tutabilmek için sunulan bu haber ve yorumlar; tiraj, reyting ve hit sayısını arttırmayı hedeflerken aynı zamanda taraftarlık bilincini yüksek tutmaya hizmet etmektedir. Türkiye’de yayın yapan spor gazetelerinden birinin adının doğrudan fanatizmi çağrıştırması, aşırılığın tiraj için uygun bir araç olduğu şeklinde yorumlanabilir. Böylece zihinlerde fanatizmin normal bir davranış olarak algılanmasına katkı sunulmaktadır. Tek kutuplu spor anlayışı yüzünden, diğer spor dalları medyada yeterince yer bulamamaktadır. Yoğun olarak futbol ve üç takım üzerinden dönen spor yayıncılığı, bu kulüpler ve diğerleri arasındaki gerginliğin canlı tutulmasına da yol açmaktadır.

Spor yayıncılığı yapan medya ticari kuruluşlar olarak yapılandığından; tiraj, reyting ve hit sayılarını yükseltebilmek için yapılan yayınlarda taraftarları fanatizme yönlendirmektedir. Bunun istisnası olarak kâr amacı gütmeyen TRT’nin de ana akım haline gelen anlayışa uyduğu görülmektedir.

Spor basını çoğunlukla abartı ve savaş metaforları kullanarak içerik üretmektedir. Spor medyasında şiddet içerikleri hakkında yapılan bir araştırmaya göre (Özsoy, 2011) spor gazeteleri, özellikle futbolla ilgili haberleri verirken taraftarlar arasındaki rekabeti düşmanlığa çevirmeye zemin hazırlayacak türde bir dil kullanmaktadır. Futbol müsabakaları savaş metaforları ile okuyucuya duyurulmakta, “intikam”, “karpışma” gibi taraftarlar arasında gerginlik yaratacak türde ifadeler haber başlıklarında sıkça geçmektedir.

Spor medyasının bireyler üzerindeki etkisi üzerinde yapılan bir araştırmada televizyondaki spor programları daha çok genç bireyler tarafından şiddete yöneltici bulunmuştur. Bu yaklaşım izleyicilerde “futbol fanatizmi” olarak nitelenebilecek davranışları güçlendirmesi yönüyle değerlendirilebilir. Örneğin bu yaklaşım küfretmeyi sıradan bir durum olarak görebilecek davranışlar içerebilir (Taşmektepligil vd., 2017).

Dünyada ve Türkiye’de geçmişte spor sahalarında çok sayıda şiddet olayının gerçekleştiği ve bu olaylarda çok sayıda insanın hayatını kaybettiği ya da yaralandığı bilinmektedir.

Türkiye’de sporda şiddetin ciddi boyutlara varması nedeniyle 28.4.2004 tarih ve 5149 sayılı “Spor Müsabakalarında Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun” yürürlüğe girmiştir. Ancak bu kanunun yetersiz olduğunun ortaya çıkması üzerine, ağır cezalar içeren hükümler getiren 31.3.2011 tarih ve 6222 sayılı “Spor da Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun” yürürlüğe girmiş ve 5149 sayılı Kanunun yürürlükten kaldırılmıştır. Bu kanunda öngörülen cezaların ağırlığı sebebiyle 10.12.2011 tarih ve 6250 sayılı Kanun ile 6222 sayılı Kanunda değişiklik yapılmış ve şike gibi suçlar da bu kapsama dâhil edilmiştir (Demirbaş, 2016).

6222 sayılı kanun, spor yayını yapan medya için de düzenleme getirmektedir.¹ Bu düzenlemelerin sonrasında televizyondaki spor yorum programlarında şiddet dili tamamen yok olmasa da önceye nazaran bir azalma olduğu söylenebilir. Ancak özellikle televizyondaki spor yorumcularıyla ilgili yaşanan olumsuzlukların tamamen ortadan kalktığını söylemek mümkün değildir. Medya kuruluşu yöneticilerine kanunda bahsi geçen maddelerden dolayı uygulanan müeyyide sayısı çok azdır. 6222 sayılı kanunun yürürlüğe girmesinin ardından 2013 yılında Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı’na yapılan başvuruda, Fotomaç Gazetesi’nin, Türkiye-Romanya milli

¹ 6222 sayılı kanunun “Şiddete neden olabilecek açıklamalar” başlıklı 22. Maddesinde şu ifade yer almaktadır: “Sporda şiddeti teşvik edecek şekilde basın ve yayın yoluyla açıklamada bulunan kişilere, fiilleri suç oluşturmadığı takdirde, 5000 Türk Lirasından 50.000 Türk Lirasına kadar idari para cezası verilir.” Aynı maddenin 4. fıkrasında da “Birinci fıkra kapsamına giren fiillerin, haber verme ve eleştiri hakkının sınırları aşarak yayımlanması halinde, ilgili basın ve yayın organının işleticisi olan gerçek veya tüzel kişiye, 100.000 Türk Lirasından 500.000 Türk Lirasına kadar idari para cezası verilir. Birinci fıkra kapsamına giren fiillerin tekrar tekrar yayımlanması halinde, haber verme hakkının sınırları aşılmış kabul edilir” denilmiştir. Kanunda yer alan sporda şiddete neden olabilecek açıklamalar ifadesine yönelik hukuki tartışmalar da yürütülmüştür. Sporcuların, antrenörlerin veya spor kulübü yöneticilerinin yaptığı kişisiz, karşı tarafa üstünlük kurmaya çalışan veya tahrik eden açıklamaların sporun doğasından kaynaklanan rekabet unsurunun bir parçası olarak değerlendirilmesi önerilmiştir. Yapılan açıklamaların ifade özgürlüğü ve onun bir uzantısı olan basın ve haber verme özgürlüğü kapsamında kalması durumunda kanunda yer alan suçun oluşmayacağı öngörülmüştür (Aktaş, 2016).

maçı sonrasında sporda şiddeti özendiren yayın yaptığı belirtilerek gazete hakkında kamu davası açılması istenmiştir. “Burakula” başlığıyla birlikte milli futbolcu Burak Yılmaz’ın fotoğrafının tahrif edilerek vampir benzetmesi yapıldığı ifade edilen başvuruda, gazete sorumlularının yasa uyarınca cezalandırılmaları istenmiştir (Hürriyet gazetesi, 15 Eylül 2013).

1. TELEVİZYONDA FUTBOL PROGRAMLARINDA ŞİDDET

Televizyondaki futbol programları, şiddetin sözel formunu içeren program türleri olarak Türkiye’de bir dönem etkili olmuştur. Günümüzde de televizyonlarda çok sayıda spor programı yer almaktadır.

2013 yılı verilerine göre Türkiye’de karasal ve uydu üzerinden yayın yapan televizyon kanallarında toplam 30 futbol programı vardır. Bu programlardan sadece yayıncı kuruluş ve TRT’nin kanallarındaki sekiz programda Süper Lig müsabakalarının görüntüleri yayınlanmaktadır. Bu programlarda 97 yorumcu ve sunucu/moderatör ekrana çıkmaktadır. Bunların %75’i sunucu/moderatör olarak görev yapan televizyoncu, %21’i eski futbolcu veya eski antrenör, %0.9’u ise eski hakemdir. Ekrana çıkan gazeteci/televizyoncu, eski futbolcu/antrenör ve eski hakemlerin ikisi dışında tamamı erkektir (Özsoy, 2014).

Radyo Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) araştırma raporlarına göre en fazla şikâyet edilen televizyon programı türleri arasında spor programları ilk sırayı almıştır (RTÜK Araştırma Raporları, 2012). RTÜK tarafından yapılan bu çalışmada televizyondaki spor programlarında en fazla rahatsız olunan hususların başında “kavga edilmesi, gergin bir ortam oluşturulması” gelmektedir.

Günümüzde bu program türlerinin yoğun bir şekilde izlendiğini söylemek zordur. Reyting raporları incelendiğinde müsabaka görüntüsünün yer almadığı futbol programları ilk 100’e giren programlar arasında yer almamaktadır. Bunların dışında ancak futbol müsabakalarından görüntülerin yayınlandığı programlar yüksek ortalamaya sahip olabilmektedir. Sınırlı da olsa sohbet şeklinde geçen futbol programlarında gergin ortam ve sözel şiddet oluşturulduğu söylenebilir. Televizyondaki futbol programlarıyla ilgili yapılan bir çalışmada (Özsoy, 2014) katılımcılar, futbol programlarının şiddeti arttırdığı şeklindeki maddeyi yüksek ortalama ile değerlendirmiştir. Ekran başına izleyici çekmek, popüler olmak, sosyal medyada konuşulmak gibi amaçlarla futbol programlarında Beyaz TV’de yayınlanan Beyaz Futbol isimli

program örneğinde olduğu gibi sıra dışı ve ateşli söylemlere ticari kaygılarla sıcak bakılmaktadır (Turhan, 2016). Bu tip programlarda futbolculuk geçmişleri veya açıklamalarıyla bir kulüp aidiyetine sahip olan futbol yorumcularının gündemdeki konuları konuşurken takındıkları agresif tavır izleyicileri ekran başına çekerken aynı zamanda olumsuz da etkilemektedir. Futbol yorumcularının kışkırtıcı söylemleri, rakip taraftarı tahrik ederek gergin bir ortam oluşmasına sebep olmakta ve bu ortam tribüne ya da spor sahalarına da taşınabilmektedir. Televizyon programlarındaki yorumlar, taraftarların sohbetleri için referans noktası olmakta ve kimi akademik araştırmalarda futbolda yaşanan gerginlik ve tribün çatışmaları ile dolaylı da olsa ilişkilendirilmektedir.

2. NEFRET SÖYLEMİ

Spor medyası, nefret söyleminin de olduğu mecralardan biri olmuştur. Futbolcular, kulüp yöneticileri ve taraftarların kullandığı nefret söylemi içeren ifadeler özellikle yeni medya aracılığıyla kitlelere ulaşmaktadır. Pasif veya duygusal şiddet olarak ifade edilen nefret söylemleri, her zaman fiziki şiddete dönüşmese de gergin bir spor ortamı oluşmasına sebep olmaktadır.

Türkiye’de en yaygın spor branşı olan futbolda ülkeler, büyük kulüpler ya da şehirlerle özdeşleşmiş kulüpler arasındaki sportif rekabete dayalı taraftarlık, medyanın da dolaylı ya da doğrudan etkisiyle fanatizme dönüşmektedir. Spor sahalarında görülen şiddet olaylarında geleneksel ve yeni medyanın kullandığı gizli ve açık nefret söylemlerinin taraftarlar arasında var olan gerginliği tırmandırıcı ve yeniden üretici bir etkisinin olduğu söylenebilir (Yıldız ve Özsoy, 2013)

İrkçilik, yüzyıllarca farklı etnik grupların barış içinde yaşadığı Türkiye coğrafyasında karşılığı olan bir kavram değildir. Türkiye’deki spor ortamı, dünya ile entegre olmuş durumdadır. Özellikle futbolda yabancı uyruklu futbolcu oynatma sınırlamasının kaldırılması ile taraftarı ve geliri fazla olan kulüpler, çoğu zaman neredeyse sahadaki kadrolarında yerli futbolculara yer vermemektedir. Bu ortamla birlikte farklı kökenlere sahip futbolculara yönelik ırkçı söylemler de söz konusu olabilmektedir.

Futbolda ırkçılığın ve şiddetin yeniden üretilmesi sürecinde ve futbolun ticarileşmesinde medyanın küçümsenmeyecek bir rolü bulunmaktadır. Futbolun ticarileşmesi, kapitalist ilişkilerin bir ifadesi olmaktadır. Futbol ticarileşmekte, sömürülmekte ve değerini kaybetmektedir. Film ve müzik gibi kapitalist toplumda üretilen kitle

kültürünün bir parçası olan ve kapitalizm tarafından şekillendirilen futbol, küresel öyküler anlatmakta ve tüm televizyon kanallarında, bir medya olayı olarak kurulmaktadır (Alver, 2008).

3. YENİ MEDYADA SPOR VE ŞİDDET İÇERİKLERİ

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte spor medyası da değişmekte ve sporun paydaşları kendi mecralarını oluşturmaktadır. Dijital teknolojiler sayesinde olumsuzluklardan arınmış bir spor ve medya ortamı oluşturulabilir.

Sosyal paylaşım ağlarının spor alanında da etkili bir kullanım ortamı vardır. Her kesimden insanın ilgisini çeken konuların başında gelen spor olayları, klasik ortamların yanı sıra yeni nesil medya aracılığıyla da kitlelere ulaşır hale gelmiştir. İnternette günden güne yaygınlaşan Facebook, Instagram ve Twitter gibi sosyal paylaşım siteleri, sporla ilgili haberlerin yayılması için yoğun kullanılan ortamların başında gelmektedir. İletişim teknolojisiyle barışık olan sporseverler müsabaka sonuçları, sporcu ve yöneticilerin açıklamaları gibi spor ile ilgili tüm gelişmeleri, klasik araçlara göre daha kullanışlı, ucuz ve hızlı olan yeni medyalardan öğrenir hale gelmiştir (Özsoy, 2012).

2000'li yıllarla birlikte toplumda etkisi artmaya başlayan yeni medya, kullanıcıların ürettiği içeriğin serbestçe dolaşımına girmesine imkân vermektedir. Yeni medyada spor içerikleri artık kulüp taraftarları tarafından da üretilebilmektedir. Facebook, Instagram, Youtube gibi ortamlarda filtresiz şekilde şiddet içeren söz, fotoğraf ve görüntü paylaşılabilir. Yeni medya içerikleri aynı zamanda geleneksel medya için de haber kaynağı olarak kullanılmaktadır. Taraftarlar, sosyal medya üzerinden rakip kullanıcılarla iletişime girebilmekte ve karşı karşıya geldiklerinde sosyal ağ hesaplarında yaşanan çatışmaların fiziki ortama taşınma ihtimali bulunmaktadır. Taraftarlar sosyal medya üzerinden organize olabilmekte ve şiddete yönelik toplu hareketlerde bulunabilmektedir.

Sosyal paylaşım ağlarında olumlu içeriklerin yanı sıra; argo, küfür, saldırganlık ve nefret suçu unsurları içeren olumsuz içerikler zaman zaman geleneksel medya tarafından da kullanılarak yeniden üretilmektedir. Gazete ve televizyon muhabirleri, değişen habercilik anlayışında gazete sayfaları ve haber bültenlerindeki bazı haberleri sosyal ağlardan edindikleri bilgilerle oluşturmaktadır. Özellikle futbolda büyük kulüp yöneticileri, gazetecilere mesafeli davranmakta, kulüplerin teknik antrenman

çalışmaları basına kapalı olarak yürütülmektedir. 2000’li yıllardan sonra yeni medya içerikleri muhabirler için önemli haber kaynakları arasına girmiştir.

Geleneksel ve yeni medya, diğer alanlarda olduğu gibi spor alanında da şiddet kültürünün oluşmasında etkili bir unsur halindedir. Yeni medya, “kötülüğü” daha görünür hale getirmiştir. Dolaşıma giren içerikler filtreden geçirilmeden çocuklar dâhil kitleye yayılabilmektedir. Facebook, Twitter, Instagram gibi ortamlar, kendi filtrelerini koysalar bile fiziki şiddetin dışındaki pasif şiddet gibi diğer türler serbest bir şekilde dolaşıma girebilmektedir.

6222 sayılı Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun’un 22. Maddesinde yer alan basın ve basın yayın yoluyla işlenen suçların kapsamı, sosyal medyayı da kapsayacak şekilde genişletilmiştir² Maddeye ilave edilen bu hükümlerle, kişilerin internet, sosyal medya hesaplarında ya da elektronik gibi yollarla tehdit veya hakaret içerikli tezahüratta buldukları takdirde aynı şekilde cezalandırılırlar. Bu düzenleme ile açık hüküm konularak daha önce uygulamadaki farklılıklar kaldırılmıştır. Dolayısıyla, nerede ve ne zaman olduğuna bakılmaksızın, eğer bir müsabaka ya da yasanın amaç ve kapsamına giren bir konuda herhangi bir kişi, her türlü yazılı, görsel, işitsel veya elektronik kitle iletişim aracıyla tehdit veya hakaret içerikli tezahüratta bulunursa, fiilleri daha ağır cezayı gerektiren başka bir suç oluşturmadığı takdirde, şikâyet şartı aranmaksızın, failer hakkında elli günden az olmamak üzere adli para cezasına hükmolunmaktadır (Ekren, 2019).

Ancak mevcut yasal düzenlemeler, şikâyet olmadığı sürece devreye girmemekte ve neredeyse herkesin kullanır hale geldiği yeni medya içeriklerinde her türlü olumsuz söz ve davranışlar, hızlı bir şekilde dolaşıma girebilmektedir.

4. E-SPORDA EKİLEN ŞİDDET

Fransız teorisyen Baudrillard, bir bilgisayarda oluşturulan sanal âlem gibi günlük yaşamın gerçekliği içinde hiçbir karşılığı olmayan bir temsili ifade etmek için simülarkr kavramını kullanmıştır. Baudrillard’a göre bu kavram, simülasyonlarda fiziksel alanın öncesinde var olan bir haritadır ve harita fiziksel alanı meydana getirir

² Maddenin 4.Fıkrasına yapılan ilaveyle “Birinci ve ikinci fıkralarda belirtilen fiillerin; her türlü yazılı, görsel, işitsel veya elektronik kitle iletişim aracıyla işlenmesi hâlinde de bu madde hükümleri uygulanır.” hükmü getirilmiştir (Resmî Gazete, 12 Temmuz 2019, Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun ile Başarılı Sporculara Aylık Bağlanmasında ile Devlet Sporcusu Unvanı Verilmesi Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun)

(Chandler ve Munday 2018: 369). Bu kapsamda da bilgisayar oyunları, özellikle erken yaştaki bireyler için gerçekliği inşa eden haritalar olarak düşünülebilir.

Günümüzde Y kuşağı ve 2000’li yıllarda doğanların dâhil olduğu Z kuşağına mensup bireyler, şiddet unsuru içeren çok sayıda bilgisayar oyunu oynamaktadır. Bu oyunlar, geleneksel sporların yanı sıra elektronik sporlar olarak da (e-spor) yaygınlaşmaktadır. Her ne kadar farklı görüşler olsa da bir kısım bilgisayar oyunları günümüzde bir spor branşı olarak kabul edilmektedir. Günümüzde yaşadığımız kapitalist dünyada bilgisayar donanımı ve içerik üreticileri, diğer paydaşlarıyla birlikte bilgisayar oyunlarının spor şemsiyesi altında özellikle genç çocuklar tarafından daha fazla tüketilmesi için her türlü girişimde bulunmaktadırlar. Sporun temel niteliklerine uyacak şekilde herhangi bir hareket unsuru içermeyen “elektronik sporlar”, gelecekte hareket etmeyip bilgisayar başında oyun oynayan bir neslin habercisidir. Bu oyunların giyilebilir donanımlarla yapıldığı ortamlar spor kapsamına alınması için örnek gösterilse de bunların pratikteki oranı çok düşüktür. Türkiye’de resmi olarak federasyonu (Gençlik ve Spor Bakanlığı E-Spor Federasyonu) kurularak bir anlamda devlet tarafından da tanınan elektronik sporlar, çoğunlukla strateji adı altında karşı taraftaki düşmanı yok etmeye yönelik senaryolar üzerinden yürümektedir. Buradaki şiddet, bilişsel boyutta normalleşmekte ve gerçek dünyaya aktarım potansiyeli taşımaktadır. Sanal ortamda oynanan oyunlar aracılığıyla şiddetin normalleşmesi, günümüzdeki etkilerinin yanı sıra özellikle gelecek nesiller için şimdiden öngörülemeyecek olumsuz sonuçlar doğurabilir.

Diğer yandan bilgisayar oyunlarının başta bağımlılık olmak genç nesil üzerinde olumsuz etkileri, Mavi Balina oyunu örneğinde olduğu gibi intihara sürükleyen sonuçları da gündemden düşmemektedir (Özsoy ve Sepetci, 2019). İnternet kafelerde çevrimiçi oyunlar (Wolf Time, GTA Vice City, GTA San Anders) ile çocuklar barlara, pavyonlara, sanal hayat kadınlarına, seri cinayetlere, sanal kumara, gelişim psikolojisine uygun olmayan cinsel içeriklere karşı savunmasız hâle gelmektedirler. Bir anlamda hayatlarının önemli evrelerinde sanal dünyanın simülasyonlarıyla yoğrulmaktadırlar. Cinsellik, kumar ya da şiddet içeriği sıradanlaşmaya başlamaktadır. Çocuklar arasında büyük rağbet gören GTA Vice City, GTA San Anders gibi oyunlar +18 yaş üzeri oyunlar olmasına rağmen oyunu oynayan çoğunluk 13 yaş altı çocuklardan oluşmaktadır (Çalışkan ve Özbay, 2015).

6. BAHİS OYUNLARI

Günümüzde dünyada ve Türkiye’de profesyonel spor, bahis oyunlarının altyapısı konumundadır. Türkiye’de kanunen bahis oyunlarının 18 yaş altı bireyler için oynatılmaması için kanuni tedbirler alınmıştır. Ancak yasa ve yönetmelikle yapılan bu düzenlemenin pratikteki işlerliğiyle ilgili şüpheler söz konusudur.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 58. maddesinde “Gençliğin korunması” başlığının altında “*Devlet, gençleri alkol düşkünlüğünden, uyuşturucu maddelerden, suçluluk, kumar ve benzeri kötü alışkanlıklardan ve cehaletten korumak için gerekli tedbirleri alır*” ifadesi yer almaktadır.

Devletin bahis oyunları ile ilgili çalışmaları, dünyada da esen liberalizm rüzgârlarına denk gelen çok partili döneme geçişle birlikte başlamıştır. 1949 yılında Beden Terbiyesi Genel Müdürü Vildan Savaşır, İsveç’ten Spor Toto Mevzuatı’nı getirmiştir. 29 Nisan 1959 tarihinde “Futbolda Bahsi Müşterek Kanunu” çıkarılmış, 26 Mart 1960 tarihinde de Spor Toto adıyla ilk kupon kabulü gerçekleştirilerek devlet spor müsabakaları üzerinden bahis oyunu oynatmaya başlanmıştır. 1986’da Spor Loto, 2004’te İddaa isimli bahis oyunu başlatılmıştır. Bu oyunların devlet tarafından oynatılmasının en büyük amacı, gelir elde etmektir. 2004 yılından 2017 yılına kadar hazineye 18 milyar liradan fazla kaynak sağlanmıştır (sportoto.gov.tr).

Resmi kayıtlarda da geçtiği haliyle “*Spor Toto teşkilatı, Türkiye’nin ve Türk sporunun teminatıdır. Özellikle Gençlik ve Spor Bakanlığı’nın kurulmasından sonra bakanlıkla entegre olarak; spordan ayrılan kaynak; eğitim, spor ve gençliğin hizmetine sunulmaktadır*” (sportoto.gov.tr). Spor Toto teşkilatından gelen maddi kaynak, spor ve gençlik faaliyetlerinin yanı sıra birçok eğitim hizmeti için de günümüzde büyük önem arz etmektedir.

Oynatılan oyun her ne kadar bahis olarak adlandırılırsa da aslında kazananın, kaybedenin parasını aldığı bir tür kumardır. Bu haliyle devlet eliyle kumar oynatılmakta ve gelen bu para da devletin anayasal olarak “beden ve ruh sağlığını korumakla yükümlü olduğu” gençliğe aktarılmaktadır. Bu durum, genellikle “halkın böyle bir talebi zaten var, biz düzenlemezsek illegal mecralara kayar” yaklaşımıyla meşrulaştırılmaktadır. Ancak gençlik üzerinde zararlı etkileri bulunan bahis oyunları ile top-tan bir mücadele, elde edilen gelir yüzünden göze alınamamaktadır. 1960’lardan bu yana devlet eliyle oynatılan bahis oyunları Türkiye’deki spor faaliyetlerinin en büyük

destekçisi olmuştur. Muhafazakâr kimliğiyle ön plana çıkan son dönem hükümetlerin de aynı yaklaşımı sürdürmesi, konunun bir başka boyutudur. Kur'anı Kerim'de Maide suresinin 90. ayetinde mealen “*Ey iman edenler! İçki, kumar, dikili taşlar, fal okları şeytan işi iğrenç şeylerdir. Bunlardan kaçın ki kurtuluşa eresiniz.*” (Kur'an Yolu, Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Tefsiri) ifadesi mevcuttur. Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı Din İşleri Yüksek Kurulu'nun dini soru arama listesinde “*Spor müsabakaları üzerinden bahis oynamak caiz midir?*” sorusuna verdiği cevap şöyledir:

“Nasıl sonuçlanacağı önceden belli olmayan bir işin öngörülen sonucu üzerinde bahse girmek ve isabet edilip edilememesine göre bahsi kazanmak ya da kaybetmek kumardır. Bu iş hangi yöntemle ve hangi ad ile yapılırsa yapılsın kumar olarak değerlendirilir. Kumar haksız kazanç yöntemlerinden biri olup İslam'da kesinlikle yasaklanmıştır. Bu itibarla, spor müsabakaları üzerinden taraflardan birine menfaat sağlayan bahis oynamak, Kur'an-ı Kerim'in yasakladığı kumar kapsamına girmektedir ve caiz değildir” (Diyanet İşleri Başkanlığı Dini Soru Arama Listesi, 2019).

Hem ilahi hem de anayasa gibi beşerî kaynaklarda hükmü var olan bahis oyunlarıyla ilgili devletin pragmatist tavrı gözden geçirilmelidir. Diğer piyango türleri gibi spor aracılığıyla oynanan bahis oyunlarının tamamen ortadan kaldırılması, mevcut kapitalist sistemin içinde mümkün görünmemektedir. Ancak en azından Spor Toto, İddaa gibi bahis oyunlarına 18 yaş altı bireylerin erişimiyle ilgili yasal düzenlemelerin caydırıcı şekilde takibinin yapılması sağlanabilir. Bunun yanı sıra toplumun bu konularda bilinçlendirilmesi için eğitim kurumlarının dışında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın da cuma hutbeleri gibi mecraları kullanması sağlanabilir.

Bu kapsamda medya da bu bahis oyunlarının hem taşıyıcısı hem de yayıcısı konumundadır. Günümüzde spor gazetesi olarak yayın yapan gazetelerde sayfaların çoğunluğu “İddaa” tahminleriyle doludur. Bahis oyunlarının oynanmasına ilişkin 18 yaş altı yasağı bulunmasına rağmen tahminler ile ilgili yayınlar spor medyası üzerinden açık şekilde yapılabilmektedir. Gençliği olumsuz alışkanlıklardan korumak için gazete ve internette de bahis oyunları ile ilgili tahmin içeriklerinin 18 yaş altı bireylerin erişimine kapatılması düşünülebilir.

Lise ve üniversite öğrencilerinin spor medyasını izleme ve bahis oyunu oynama alışkanlıklarının incelendiği bir araştırmada, araştırmaya katılan lise öğrencilerinin yarısına yakınının ara sıra ya da düzenli olarak bahis oyunu oynadığı ortaya çıkmıştır. Bu araştırmada medyanın gençleri bahis oyunlarına yönlendirmede etkisinin az

olduğu sonucuna ulaşılmış ise de medyanın etkisinin bahis oyunlarının oynanma sürecinde yaşandığı görülmektedir. Erken yaştaki bireyleri bahis oyunu gibi olumsuz alışkanlıklardan korumak için yapılan yasal düzenlemelerin daha etkili denetlenmesi gerektiği açıktır (Özsoy, vd. 2014).

Bahis oyunlarının varlığı, sporda şike, teşvik primi, doping gibi birçok olumsuzluğun kaynağıdır. Daha fazla gelir elde etmek için spor müsabakaları üzerinden manipülasyon yapılmasına yol açmaktadır.

“Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler” yaklaşımıyla başlayan ve günümüzde “Kazanmak için her yol geçerlidir” cümlesiyle özetlenebilecek liberalizm felsefesi, spor alanında da geçerlidir. Sporun içindeki tabii rekabet ortamının mecrasından çıkarak, “Hangi yolla olursa olsun (para) kazanma” düşüncesi, spor sahalarındaki şiddetin de bir müsebbibi olarak düşünülebilir. Günümüzde profesyonel sporun amacı, başarı kazanmaktır. Kapitalizmin daha çok kazanmaya dayalı menfaatçi yaklaşımı, tabii olarak başarıyı yüceltmektedir. Başarı yerine sportif faaliyetlere aktif katılımın ön plana çıkarılması, sosyal devlet olmanın bir gereği olarak öncelikli ele alınmalıdır. Bu paradigmanın toplumun genelinde medya aracılığıyla yaygınlaştırılabileceği öngörülebilir.

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Spor medyası, gündemdeki spor olaylarını halka duyurma, yorumlama ve gösterme işlevini yerine getirmektedir. Bu işlevleri yerine getirirken, özellikle yazılı basında abartılı ve savaş metaforlarıyla dolu bir dil kullanarak sporda rekabetin fanatizme, taraftarlığın holiganizme dönüşme potansiyelini arttırmaktadır. Medya toplumla etkileşim içindedir ve ondan aldığını sunmaktadır. Bu süreçte, sosyal gerçeklik, medya gerçekliğine dönüşmekte ve insan gerçekliği medya gerçekliği üzerinden oluşmaktadır (Özer, 2007). Medya profesyonelleri de toplumun içinden çıkmaktadır. Gazeteciler de toplumun diğer bireyleri gibi aile, eğitim ve medya aracılığıyla toplumun genelinde görülen şiddet unsurlarına tabi olarak meslek hayatına girmektedir. Medya kuruluşu çalışanlarına yönelik eğitim çalışmalarıyla günümüzdeki içerik hazırlayıcılar için farkındalık oluşturulabilir. Gazetecilik, günümüzde Türkiye’de birçok meslek grubundan farklı olarak herhangi bir eğitim alınmadan yapılacak bir meslek konumundadır. Bu mesleğe giriş için iletişim lisesi veya bu alanda ön lisans/lisans çıkışlı olmak gerekmektedir. Yapılacak düzenlemelerle, medya sektöründe profesyonel olarak çalışacak adayların, ilgili eğitim kurumlarından mezun olma şartı getirilebilir. Bunun yanı sıra,

farklı alanlardan gelerek medya içeriği üreteceklerin de etik ilkeler hakkında kısa süreli de olsa bir eğitim programından geçmesi sağlanabilir. Yeni medyada içerik üretecek olanların da (örneğin Youtuber) bu etik değerler eğitimi alması düşünülebilir.

Spor sahalarındaki şiddet olaylarının suçları taklit etme isteği uyandırmayacak şekilde sunulması, aşırı şiddet sahnelerinin gösterilmemesi, suç işleyenlerin yasaların öngördüğü yaptırımlarla cezalandırıldığı duyurulması, medya yöneticilerine yönelik farkındalık girişiminde bulunulabilir.

Medya profesyonellerinin eğitiminin yanı sıra medya içeriği tüketicilerinin de bilinçlendirilmesi günümüzün önemli konularından biridir. Özellikle çocukların medya içeriklerini bilinçli tüketmesini sağlamak amacıyla orta dereceli okullar ve liselerde medya okuryazarlığı derslerinin ağırlığı artırılabilir. Bu dersler seçmeli olarak müfredatta yer almakta ancak alanda yeterliliğe sahip öğretmen bulunmadığından açılmamaktadır. Pedagojik formasyon eğitimi almış iletişim fakültesi mezunlarının bu alanda orta öğretim ve liselerde ders vermesi sağlanabilir. Ayrıca Yükseköğretim Kurumları Sınavı'nda (YKS) medya okuryazarlığı dersi ile ilgili sorulara da yer verilerek bu eğitimin önemi artırılabilir.

Türkiye'den en yüksek izlenme oranına sahip olan televizyon dizilerinde, sporda ve hayatın diğer alanlarında şiddetin olumsuzluklarını vurgulayacak mesajların verilmesi için girişimde bulunulabilir.

Televizyonda ve radyolarda spor programları öncesi ve sonrasında yayınlanması için saldırganlık ve şiddeti yok etmeye yönelik kamu spotu biçiminde kısa filmler/duyurular hazırlanabilir. Şiddet olaylarının yaşanmasını beklemeden süreklilik arz edecek şekilde “dürüst oyun” örneklerinin medyada vurgulanması teşvik edilebilir.

Kamu kurumları veya medyayla ilgili mesleki kuruluşlar tarafından “medyada hoşgörü ödülleri” veya benzer isimler altında ödüller konulabilir. Bu sayede medyanın şiddeti körükleyici haber ve yorumlar yerine örnek davranışları teşvik etmesi sağlanabilir. Ayrıca yarışmada ön plana çıkacak örnek davranışlar da kamuoyuyla paylaşılarak özendirilebilir.

Yurt dışında birçok medya kuruluşu, okuyucu şikâyetleri üzerine veya kendi bağımsız inisiyatifleriyle, içeriği incelemek üzere bağımsız bir haber ombudsmanı atamıştır. Ombudsmanın, genel veya yayıncı kuruluşun özel etik ilkeleri temelinde yaptığı her değerlendirme yayın organında yayımlanır. Bu uygulama, etik ilkeler konusundaki

bilinci canlı tutabilir ve gazetecilerin etik davranışı norm olarak benimsedikleri bir kurum kültürü oluşturabilir. Aynı uygulama yayın kuruluşlarının internet versiyonları için de önerilebilir.

Geleneksel medya için var olan ve sadece tavsiye niteliği taşıyan basın meslek ilkeleri, spor medyasını da kapsamaktadır. Spor medyası için de özel etik ilkeler gündeme getirilebilir. Üniversiteler, medyayla ilgili sivil toplum örgütleri, medya kuruluşu temsilcileriyle ortak bir çalışmayla spor medyası etik ilkelerini belirleyerek, medya kuruluşlarından bunlara uymalarını isteyebilir. Yazılı basında güvenilirliği arttırmak için haberlerin imzalı olarak yayınlanması teşvik edilebilir.

Günümüzde bilgisayar oyunları özellikle Y ve Z kuşağı tarafından yoğun olarak oynanmaktadır. Bu oyunların bir kısmı e-spor olarak adlandırılmakta ve geleneksel spora alternatif olarak yaygınlaşmaktadır. İçeriğinde hareket veya aktivite barındırmasına rağmen spor olarak kategorize edilen League of Legends (LOL) gibi bilgisayar oyunları, düşmanı yok etmeye yönelik strateji senaryoları üzerinden şiddet simülasyonu gerçekleştirmektedir. Buradaki şiddet, bilişsel boyutta normalleşmekte ve gerçek dünyaya aktarım potansiyeli taşımaktadır. Bu oyunların bilinçli oynanması ve bu konuda ailelerin de bilgi sahibi olması amacıyla ilgili kurumlar çalışmalar yürütebilir.

Bilişim teknolojisi dünyada gelişmiş ülkeler tarafından oluşturulduğu gibi bu teknolojinin içeriğindeki yazılımlar da yine bu ülkeler tarafından üretilmekte ve tüm dünyaya pazarlanmaktadır. İnternetteki zararlı içerikler Bilişim Teknolojileri Kurumu tarafından tespit edilmekte ve gerektiğinde zararlı içerikler engellenebilmektedir. Ancak bu filtreleme bilgisayar oyunları için geçerli değildir. Bilgisayar oyunlarının dağıtımını çocukların erişimiyle ilgili bir düzenleme yapılması gerekmektedir. Türkiye, dünyanın diğer birçok ülkesi gibi bilişim teknolojisi içeriklerini yoğun tüketen ülkelerin başında gelmektedir. Şiddet içerikli oyunların yerine yerli ve milli oyunların üretimi için yazılımcılar teşvik edilebilir. Şiddeti önlemek için yapılan çalışmaları uzun vadeli olarak düşünmek gerekmektedir. Gelecek nesillerin yine benzer türdeki oyunlara maruz kalmaması için bugün atılacak adımlar, 2050'lerin dünyasının bugünden daha yaşanır halde kurulmasını sağlayacaktır.

İnsan beyni kavramlarla düşünmekte ve zihnimizde bulunan kavramlar düşünce haritamızı oluşturmaktadır. Bu yüzden kavramların seçimi günlük hayatı şekillendirecek kadar önemlidir. Spor alanında da kullandığımız kavramların çoğunluğu bu çağrafyaya ait değildir. Günümüzde toplumumuzda kitlelerin büyük ilgi gösterdiği spor,

her yönüyle ithaldir ve bu coğrafyadaki geçmişi, bir asrı ancak bulmuştur. Bu topraklarda filizlenen ve dünyaya yayılan ata sporu güreşin bireysel özelliği ile günümüzde kitlelerin ilgisini gördüğünü söylemek zordur. Batıdan spor kültürünü alırken fanatizm, holiganizm gibi kaynağındaki hastalıklar da ithal edilmiştir. Spordaki bu hastalıkların giderilmesi için geliştirilen kavramlar da batı kültüründen alınmıştır. “*Fair play*” gibi yabancı dilden gelen kavramlar yerine merhamet, hürmet (saygı), müsamaha (hoşgörü) gibi toplumda karşılığı olan kavramların kullanılması doğru olacaktır.

Günümüzde tüketim kültürünün gereği olarak, profesyonel spor, bireylere hızlıca tüketilmesi gereken bir ürün olarak sunulmaktadır. Bireylerin bizzat katılımıyla gerçekleşen spor aktiviteleri göz ardı edilmekte, bunun yerine “pasif katılım” kavramını kullanarak spor tribünde veya ekran karşısında tüketilecek bir seyir unsuru algısı oluşturulmaktadır. Ekran karşısındaki bu seyrin, batıda olduğu gibi alkol eşliğinde yapılması da teşvik edilmektedir. Medya da bu seyir ürününün pazarlama işlevini yerine getirmektedir. Bunun yerine medyada aktif sporun özendirilmesi, bireylerin sağlığını korumaları açısından önem taşımaktadır. Özellikle gençlerin aktif spora yönlendirilmesi, şiddeti üreten ortamların oluşmasını engelleyebilir.

Üst düzey futbol müsabakalarında skorların yanı sıra *fair play* olarak kavramsallaştırılan “dürüst oyun” için de değerlendirme yapılabilir. “Dürüst oyun” için kriterler konularak (rakibe, hakeme veya seyirciye yönelik etik dışı davranış, sertlik, itiraz vb.) her bir takımın müsabaka sonrasında dürüst oyun puanları verilebilir.

Spor medyası futbolun hegemonyası altındadır. Medyada sadece futbol değil, amatör ve geleneksel spor branşları da yer almalıdır. Özellikle sosyal medyadaki fenomenler aracılığıyla futbolun dışındaki spor branşları da özellikle Z kuşağına ulaşma imkânı bulabilir. Medyada sadece futbol değil, amatör ve geleneksel spor branşları da yer almalıdır.

Medya, spor alanında görülen şiddetin oluşumuna doğrudan sebep olmasa da dolaylı olarak tesir etmektedir. Medyanın bu tesirini azaltmak amacıyla içerikleri üreten medya profesyonelleri, üretilen içerikler, bu içeriklerin kitlelere ulaşmasını sağlayan araçlar, spor ile ilgili içerikleri tüketen kitle ve içeriklerin etkisi ayrımında bilimsel araştırmalar yapılmalıdır. Sporda şiddet ile ilgili çalışmaların akademik olarak üst düzeyde yürütülebilmesi için üniversiteler bünyesinde bu konuyla ilgili uygulama ve araştırma merkezlerinin kurulması da düşünülebilir.

KAYNAKÇA

- Afacan, Ersin et al. (2017) “Profesyonel Futbolcuların Görüşlerine Göre Futbolda Şiddetin Kaynakları ve Önleme Yöntemleri: Tarsus İdman Yurdu Erkutspor-Yeni Salihlispor Maçı Örneği.” *International Journal of Social Science Research* 6(2): 124-141.
- Aktaş, Batuhan (2016). Sporda Şiddete Neden Olabilecek Açıklamalarda Bulunma Kabahati Üzerine Bir İnceleme (6222 sk m. 22). *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 7(26): 395-428.
- Alver, Füsün (2008) Kapitalist Üretim Sürecinde Irkçılık, Futbol ve Medya. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi* 26: 223-248.
- Chandler, Daniel ve Rod Munday (2018) *Medya ve İletişim Sözlüğü*, Çev. Babacan Taşdemir, İstanbul: İletişim.
- Çalışkan, Ömer ve Fatih Özbay (2015) 12-14 Yaş Aralığındaki İlköğretim Öğrencilerinde Teknoloji Kullanımı Eksenli Yabancılaşma ve Anne Baba Tutumları: Düzce İli Örneği, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 442-443.
- Diyabet Dini Soru Arama Listesi, <https://kurul.diyabet.gov.tr/Diyabet-Dini-Soru-Arama-Listesi>.
- Demirbaş, Timur (2016) Şiddet Suçlarına Genel Bir Bakış. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 65 (4): 3345-3353.
- Dünya gazetesi, Sosyal medyaya ‘sporda şiddet’ uyarı, <https://www.dunya.com/spor/sosyal-medya-039sporda-siddet039-ayari-haberi-261589>, (8 Şubat 2020).
- Ekren, Asım (2019) Taraftara Uygulanan Spor Suçları Seyirden Yasaklanma, İstanbul: Filiz Kitabevi. <https://www.son.tv/seyirden-yasaklanma-ne-demek-savci-asim-ekrenden-mut-his-cevap/>.
- Hürriyet gazetesi, 6222’den Basına İlk Suç Duyurusu, 15 Eylül 2013, <https://www.hurriyet.com.tr/6222-den-basina-ilk-suc-duyurusu-24713860>, (8 Şubat 2020).
- Koçer, Mustafa (2012) Futbol Derneklerine Üye Olan Taraftarların Şiddet ve Holiganizm eğilimlerinin belirlenmesi: Kayseri örneği. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(32): 111-135.
- Kur’an Yolu, Diyanet İşleri Başkanlığı Kur’an Tefsiri, <https://kuran.diyabet.gov.tr/Tefsir> (25 Aralık 2019).

- Kuru, Emin ve Levent Var (2009) Futbol Seyircilerinin Spor Alanlarındaki Saldırganlık Davranışları Hakkında Betimsel Bir Çalışma (Kırşehir İli Örneği), *Abi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10 (2): 141-153.
- Özer, Ömer (2007) *Medya, Şiddet, Toplum*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, İletişim Bilimleri Fakültesi Yayınları, No. 66.
- Özer, Ömer (2010) Şiddet Olaylarına İlişkin Haberlerin Üretimi: Ankara'daki Polis-Adliye Muhabirlerinin Görüşleri, İçinde: *Medyada Şiddet Kültürü*, Editör: Ömer Özer. Konya: Literatürk.
- Özer, Ömer ve Svetlana Gerasimova (2010) Yetiştirme Kuramı: Televizyonun Yetiştirme Rolüne İlişkin Türkiye ve Rusya'da Yapılan Araştırma, İçinde: *Medyada Şiddet Kültürü*, Editör: Ömer Özer. Konya: Literatürk.
- Özmaden, Murat ve İbrahim Yıldırım (2003) "Futbola İlişkin Dışsal Etkenlerin Seyirci Saldırganlığı Üzerindeki Etki Düzeylerinin Araştırılması", (Editörler: Yıldırım, İ., Doğan, P., Erturan, E.). *Beden Eğitimi ve Sporda Sosyal Alanlar Kongresi Bildiriler Kitabı*, 10-11 Ekim 2003 Ankara, Ankara Gazi Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Yayınları (s.188-198)
- Özsoy, Selami (2011) "Spor Gazetelerinin Başlıklarında Militarist ve Şiddet İçerikli Metaforlar." *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi* 1(1): 88-114.
- Özsoy, Selami (2012) Kulüp Taraftarlarının Twitter Kullanımları. *International Journal of Human Sciences [Online]*. (9)2: 1132-1152.
- Özsoy, Selami (2014) Futbolu Sözel Hali: Televizyon Programları. *Global Media Journal*. 5(9): 280-302.
- Özsoy, Selami ve Tülin Sepetçi (2019) Popüler Kültür Ürünü Olarak E-spor'un Sinemada Sunumu: "İyi Oyun" Filmi Örneği, 4th *International Scientific Research Congress (IBAD - 2019) Proceedings*, April 25-26, 2019, Uppsala, İsveç.
- Özsoy, Selami; Nuran Kandaz Gelen; Nurgül Kardaş; Mustafa Ertan Tabuk; Levent Görün ve Aysun Afat (2014) Lise ve Üniversite Öğrencilerinin Spor Medyasını İzleme ve Bahis Oyunu Oynama Alışkanlıkları. *Erciyes İletişim Dergisi*, 3(3): 120-130.
- Resmî Gazete, 12 Temmuz 2019, Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun ile Başarılı Sporculara Aylık Bağlanması ile Devlet Sporcusu Unvanı Verilmesi Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/07/20190712-1.htm>

RTÜK (Radyo Televizyon Üst Kurulu) Araştırmaları, <https://www.rtuk.gov.tr/rtuk-arastirmalari-3726> (20 Mart 2014).

Spor Toto Resmi İnternet Sitesi, <http:sportoto.gov.tr> (25 Aralık 2019).

Taşmektepligil, Mustafa Yalçın, Veysel Küçük, Seydi Karakuş, Aslan Kalkavan (2017) Bireysel Şiddet Açısından Spor Medyasının Etkileri. *Marmara Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 2(2): 30-42.

TBMM Raporu (2011) *Spor Kulüplerinin Sorunları ile Sporda Şiddet Sorununun Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu*.

Tokgöz, Oya (2015) *İletişim Kuramlarına Anlam Vermek*. Ankara: İmge.

Turhan, Rasim (2016) *Futbol Programlarının Taraftar Üzerindeki Etkisi: Beyaz Futbol ve Serbest Vuruş Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yıldız, Kadir ve Selami Özsoy (2013) Türkiye'deki Spor Basınında Nefret Söylemi. *International Journal Social Science Research*, 2 (2): 46-60.

ALANYAZINDAN ÖRNEKLERLE MEDYA-ŞİDDET İLİŞKİSİNE DAİR DÜŞÜNCELER*

Doç. Dr. Yavuz BAYRAM**

Özet

Yirminci yüzyıl başlarında kitleleşen yazılı basının tiraj uğruna daha çok şiddet içeren haberlere yer vermesi ve 1940'larda Batıda yaygınlaşmaya başlayan televizyonun sıradan insanın gündelik yaşamında çok da deneyimleyemediği şiddet içeren sahneleri insanların salonlarına taşınması, şiddeti birey için George Gerbner'in deyimıyla vekaletsel deney kaynakları olan medya ile tecrübe ettiği bir kavram haline getirmiştir. Kapitalist üretim ilişkilerinde makinenin çarkları pozisyonuna indirgenip değersizleştirilen birey yaşamında şiddetin değişik türlerinin sebeplerini araştırmak bilim insanlarına düşmüştür. Özellikle Chicago sosyologları ve psikolojiden hukuka kadar değişik bilim dallarındaki araştırmacılar sıradan insanın görünürde müreffeh olan Batılı şehirlerde şiddete niye yöneldiklerinin cevabını bulmaya çalışmışlardır. Bu bilim insanlarından bir kısmı da medyanın şiddeti nasıl beslediğini ve yaydığını ortaya çıkarmanın uğraşı içine girdiler. Söz konusu bilimsel çabalar Batıda yirminci yüzyılın başlarından itibaren başlarken, günümüzde de önemli bir araştırma alanı olarak varlığını korumaktadır. Medyanın şiddeti ne ölçüde beslediği, şiddetin

medya içeriğine hangi şekillerde ve nasıl yansıdığı, şiddetin medya araçlarıncı nasıl olağanlaştırıldığı ve çerçvelendiği medya-şiddet ilişkisinde üzerinde durulması gereken başlıkların sadece birkaçını oluşturmaktadır. Medya zaman zaman şiddetin üreticisi ve taşıyıcısı olduğu halde kendisi de üretilen şiddetin hedefi haline gelebilmektedir. Başta haberciler olmak üzere çeşitli medya mensupları şiddete uğramakta, böylece medya mensupları şiddetin hem öznesi hem de nesnesi haline gelebilmektedir. Şiddet çağımızın önemli bir toplumsal sorunu olarak aile içinden başlayarak tüm topluma yayılmakta, problemleri bir şekilde gündelik ilişkilerin sorun çözme biçimiymiş gibi algılanabilmektedir. İşte bu noktada medya kapitalist üretim ilişkileri içerisinde şekillenen birey yaşamının düşünce kalıplarının içerisinde, şiddeti çoğu zaman üretmekte ve yaymaktadır. Yapılan bu çalışma da medyanın şiddeti nasıl ürettiğini örnek araştırmalardan yola çıkarak açıklama hedefindedir. Bu amaçla çalışmada medya şiddet ilişkisinin boyutları alan yazındaki ilgili çalışmalardan yola çıkılarak irdelenecek ve çözüm önerileri ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Medya, Şiddet, Medya İçeriği, İnsan Hakları

* 15-16 Kasım 2019 tarihlerinde Ankara'da TİHEK tarafından düzenlenen Şiddet'in Önlenmesi Çalıştayı'nda sözlü olarak tebliğ edilmiştir.

** Trabzon Üniversitesi, İletişim Fakültesi, yavuzbayram@msn.com

GİRİŞ

Şiddet olgusu her canlı türünün gündelik yaşamı içerisinde sıklıkla gözlemlenebilen bir davranış veya davranışta bulunma girişimidir. Şiddetin farklı boyutları olmakla birlikte, bilimin tıptan psikolojiye, siyasetten sosyolojiye, sanattan iletişime kadar birçok dalı şiddet olgusunu kendi açılarından ele alıp, bu konuda çözüm üretme peşindedir.

Şiddet kavramının farklı tanımları bulunmakla yaygın olarak kullanılan birkaç tanımdan söz edilebilir. Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük'te şiddet kavramı, “*bir hareketin, bir gücün derecesi, yeğînlilik, sertlik*” ile “*karşıt görüşte olanlara, inandırma ve uzlaştırma yerine kaba kuvvet kullanma*” anlamlarına gelecek şekilde kullanılmaktadır¹ (1998:2093). Bilgin, Sosyal Psikoloji sözlüğünde kavramı şu şekilde açıklamaktadır: “*şiddet, sertlikle, yoğun bir güç ile meydana gelen, yapılan veya etkili olan bir şeyin özelliği olarak tanımlanabilir. Şiddet aşırı bir fiziksel güç ve hatta silahların kullanımıyla yapılan tüm davranışları ve ölçsüz saldırganlık tezahürlerini kapsar*”². Dünya Sağlık Örgütü şiddet kavramının çok yaygın bir problem olarak toplumdaki topluma değişen etik kodlar yüzünden ortak bir tanımlanmasının yapılmasının zorluğunu vurgulayarak genel olarak şiddet kavramını “*bir insanın kendisine, bir başkasına ya da karşı olduğu grup ya da topluluğa karşı fiziksel güç ya da iktidarını muhtemelen sakat bırakacak, öldürecek, psikolojik zarar verip, gelişimine engel olacak veya yoksun bırakacak şekilde kasıtlı bir şekilde kullanması*”³ şeklinde açıklamaktadır.

Literatürde şiddet olgusu, tipi (fiziksel, duygusal, cinsel, ekonomik, siber şiddet), hedef alınan kişi ya da grup (kadın, çocuk, yaşlı, akran, flört, kardeş, engelli, LGBT, mülteci, kişinin kendisi), kullanılan şiddet araçlarının farklılığı (aletli saldırılar, aletsiz saldırılar) gibi çeşitli sınıflandırmalara tabi tutulabilmektedir.⁴ Bununla birlikte şiddetin nasıl tanımlanabileceğini hukuk kurallarının da kaynağı olarak toplumun kültürel değerleri ile etik kodları belirleyebilmekte, bir toplulukta şiddet olarak görülmeyip hukuki yaptırımla karşılaşmayan bir fiil başka toplulukta şiddet eylemi olarak tanımlanabilmektedir. Örneğin doğulu, geleneksel bir toplumda anne-babanın çocuğun terbiyesinde uyguladığı fiziksel şiddeti bir batılı toplumda uygulaması

¹ Türk Dil Kurumu. Türkçe Sözlük, 9. Baskı, Ankara, 1998, s. 2093.

² Bilgin, Nuri. Sosyal Psikoloji Sözlüğü, Bağlam Yayınları, 2003, s.374.

³ http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/en/summary_en.pdf. s.4, er. tar.12.04.2018.

⁴ Polat, Oğuz, Şiddet, (2016). Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Hukuk Araştırmaları Dergisi, C.22, S.1, ss.15-34, s. 15-25.

durumunda karşılaşacağı sonuçlar aynı değildir. Zira hukuki yaptırımların tanımlanmasında toplumun inanç, değer ve kabulleri ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla neyin şiddet olup olmadığı ya da bir eylemin hangi noktada şiddete dönüştüğü noktasında uluslararası düzeyde kesin kıstaslardan bahsetmek zor gözükmektedir. Bununla birlikte paragrafın girişinde de değinildiği gibi evrensel düzeyde üzerinde uzlaşma sağlanmış şiddet tiplerinden de söz etmek mümkündür.

Son olarak çalışmanın da temel araştırma konusunu oluşturan şiddet kavramını medya bağlamında bir sınıflamaya tabi tutmuş olan Özkök'ün tanımlamasına bakılacak olursa yazarın şiddetin başlıca üç bileşenden oluştuğunu ifade ettiği görülmektedir. Bunlar fiziksel, ruhsal ve söyleysel şiddettir. Fiziksel ve ruhsal şiddetin dıştan kaynaklı öğeler olduğunu ve etkilerinin belirli bir zamanla sınırlı olduğunu savunan Özkök, egemen ideolojinin yeniden üretiminde sürekliliğin sağlanmasının önemli olduğunu, bu görevi de söyleysel şiddetin yerine getirdiğini ileri sürmektedir. Ona göre şiddetin söyleysel bu boyutunu yerine getiren de kitlesel medyadır⁵. Gerçekten de medya ürettiği söylem ile şiddetin hayat bulmasına ve bireyler arasında bulaşmasına neden olabilmektedir. Günümüzde medya-şiddet ilişkisi iç içe geçmiş bir sarmal görüntüsü vermekle birlikte, bu sarmalın nasıl oluştuğu ve boyutlarının neler olduğuna dair daha detaylı bilgi aşağıda verilmeye çalışılmıştır.

MEDYA-ŞİDDET SARMALI

Medyanın şiddeti besleyip beslemediği, besliyorsa alınacak önlemlerin neler olduğu günümüzde akademik çevrelerin üzerinde önemle durdukları bir tartışma alanıdır. Medyanın şiddeti nasıl üretip yaydığı ilişkisini açıklamaya başlamadan önce medyanın hem kurumsal hem de bireysel düzeyde şiddetin hedefi haline gelebildiğini ifade etmek gerekir. Medya-şiddet döngüsünde roller değişebilmektedir. UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)'nun 2019 yılında yayınladığı 'Intensified Attacks, New Defences Developments in the Fight to Protect Journalists and End Impunity' isimli rapora göre çoğu çatışma bölgesinde 2014-18 yılları arasında 449 erkek, 46 kadın gazeteci öldürülmüştür. Öldürülen gazetecilerin yüzde 33'ünü televizyon, yüzde 26'sını ise basılı gazete çalışanları oluşturmaktadır. Bölgesel olarak bakıldığında ise gazetecilerin 149'unun Kuzey Afrika ve Ortadoğu bölgesinde, 127'sinin Latin ve Güney Amerika Bölgelerinde, 120'sinin ise Ön Asya

⁵ Özkök, Ertuğrul, (1985). İletişim Kuramları Açısından Kitlelerin Çözülüşü, Tan Kitap Yayın, 1. Baskı, Ankara, 1985, s. 353.

ve Güneydoğu Asya Bölgesinde öldürülmesi söz konusudur. Raporda gazetecilerin öldürülme olaylarının büyük bir oranda aydınlığa kavuşturulmadığı, 2006-2018 yılları arasında öldürülen gazetecilerin ancak yüzde 12'sinin fail ya da faillerinin saptandığı, yüzde 34'üne ilişkin elde hiçbir bilginin olmadığı, yüzde 54'ünde ise soruşturmanın hala sürdüğü veya daha çözülemediği bilgisi bulunmaktadır⁶. Her ne kadar medya şiddetin üreticisi ve yayıcısı olarak araştırma konusu yapılsa da bir yandan da medya çalışanlarının şiddet mağduru olması bir başka önemli problemi oluşturmaktadır.

Gazeteler, halkın haber alma hakkını koruyan, yönetenleri yönetilenler önünde hesap vermeye zorlayan demokrasinin önemli kurumlarıdır. İfade özgürlüğünün Batılı ülkelerin anayasalarına girdiği günden bu yana geçen süreçte gazeteler ve gazeteciler yasama, yürütme ve yargının ardından ülkelerin yönetiminde rol oynayan dördüncü kuvvet⁷ olarak demokrasilerde yerini almıştır. Alexis de Tocqueville'nin 1830'lu yıllarda ortaya koyduğu öngörü ile gazetelerin ve gazetecilerin bu sınırsız kudreti⁸ yöneticilerin gözünde onları her zaman bir tehdit unsuru haline getirmeye yetmiştir. Günümüzde, yukarıda UNESCO'nun hazırlamış olduğu rapordaki rakamlardan da anlaşılacağı üzere gazeteciler demokratik yönetim tarzının tüm boyutları ile oturmadığı, halkın hala kendi kendini yönetme kudretinin yerleşmemiş olduğu ülkelerde, özellikle iktidarlar tarafından hedef tahtasına konulmakta, şiddete uğramakta, hatta öldürülmektedir. Savaşlarda ilk hedef hakikat olmaktadır. Bugün Suriye, Irak, Afganistan, Meksika gibi iç savaş ve çatışmanın yaşandığı ülkelerde gazeteciler hedef haline gelmekte, hayatını kaybetmektedirler.

Medya mensuplarının şiddetin nesnesi haline gelmeleri bir yana, medyanın ve medya mensuplarının şiddetin öznesi haline gelmesi bu çalışmanın temel araştırma konusudur. Medya ürettiği içerik ile şiddetin öznesi haline gelmekte hatta şiddetin yaygınlaşıp bulaşmasına neden olabilmektedir. Geleneksel bir kitle iletişim aracı olan gazetelerden çok daha güçlü olarak televizyonlar yayınladıkları programlar, filmler ve diziler ile şiddet sarmalını beslemekte, gençler ile çocuk izleyiciler üzerinde şiddeti özendirme noktasında etkili olabilmektedirler. John P. Murray⁹ 2008 yılından elli yıl

⁶ <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000371343>, s.1-7 (10.11.2019).

⁷ Geniş ilgi için bkz. Erdoğan İrfan, 'Dördüncü Gücün İlettiği: Amerikan Örneği', içinde: Medya Gücü ve Demokratik Kurumlar, (der: Korkmaz Alemdar), Ankara, TUSES yayınları, 1999. s.33-43.

⁸ Bektaş, Arsev (2018), Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi, Bağlam Yayınları, 5. Basım, İstanbul, s.23-24.

⁹ Murray, John P. Media Violence The Effects Are Both Real and Strong, American Behavioral Scientist Volume 51 Number 8, pp. 1212-1230, 2008, s.1212.

geriye gidildiğinde sadece (Amerika Birleşik Devletleri) ABD’de televizyonda şiddet konusuna odaklanan 1945 çalışma yapıldığını bunun 600’ünün doğrudan televizyonunun şiddeti besleyip beslemediğine odaklandığını ifade etmektedir.

Medya şiddet ilişkisine yönelik çalışmalar 1940’lardan bu yana İngiltere, ABD ve Kanada gibi Batılı ülkelerde yapılagelmektedir. Özellikle televizyonda yayınlanan şiddetin insan davranışları üzerindeki olası etkilerinin neler olabileceğine dair Batılı bilim insanları değişik hipotezler ileri sürmüşlerdir. Bunlardan ilki olan arındırma (katarsis) hipotezi, televizyonda şiddet izlemenin saldırganlığın televizyon ekranındaki tarafından ortaya konulmasıyla izleyici konumundaki bireyin saldırganlığını azalttığını ileri sürmektedir. Bir diğer hipotez olan taklit hipotezi ise televizyonda şiddet seyretmenin, insanlarda şiddet davranışlarının artmasına öncülük ettiğini, insanların televizyondan öğrendiği şiddet davranışlarını taklit ettiklerinin öne sürmüştür. Son hipotez olan engelleme (duyarsızlaştırma) hipotezi ise televizyonda şiddet sahnelerine maruz kalmanın, insanların günlük hayatta diğer insanlara karşı sergilenen saldırganca davranışlara engel olma eylemini azalttığını savunmuştur¹⁰. Günümüzde özellikle taklit hipotezinin yaygın olarak kabul edildiği, yapılan akademik çalışmalarda şiddetin film, dizi gibi televizyon içerikleri ve sosyal medya uygulamaları, bilgisayar oyunları aracılığı ile yayıldığı, özellikle de belli yaş gruplarınca taklit edildiği kabul görmektedir. Aşağıda söz konusu geniş literatüre dair örneklere değinilmektedir.

MEDYA-ŞİDDET İLİŞKİSİNE DAİR ÖRNEK ÇALIŞMALAR

Medyanın şiddeti besleyip beslemediğine dair yapılan araştırmaların merkezinde ABD’de 1883 yılında insanların şiddet haberlerine açlık duyduğunu fark eden gazete sahipleri ‘National Police Gazette’ (Ulusal Polis Gazetesi) isimli bir gazete çıkarmışlardır. Yine bu ülkede sessiz sinemanın çocukların şiddet eylemleri üzerinde ne tür etkilerde bulunduğu araştırma konusu olmuştur¹¹. Televizyon teknolojisinin 1940’lardan itibaren ABD ve Batı Avrupa’da yaygınlaşmaya başlaması iletişim araştırmaları yapanları bu yeni kitle iletişim aracının insanların üzerinde ne tür etkilerde bulunduğunu araştırma noktasına itmiştir. Örneğin 1950’lerin ortasında on beş

¹⁰ Severin, Werner ve Tankard, James. İletişim Kuramları: Kökenleri, Yöntemleri ve Kitle İletişim Araçlarında Kullanımları, (Çev: Ali Atif Bir, Serdar Sever), Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, 1994. S.448-450.

¹¹ Özer, Ömer. Medyada Şiddet Kullanımı: Şiddet Ekonomisi, Medyanın İdeolojik Şiddeti ve Yetiştirme Kuramı Açısından Bir Değerlendirme, Marmara İletişim Dergisi / Marmara Journal of Communication , Yıl / Year: 2017 Sayı / Issue: 27, s. 3-4.

milyon hanenin üç milyonunda televizyon bulunan İngiltere’de London School of Economics and Political Science (Londra Ekonomi ve Siyaset Bilimi Okulu) uzmanlarınca çocukların televizyon izleme kalıpları araştırılmıştır. Himmelweit, Oppenheim ve Vince tarafından yapılan ve 1955 yılında ‘Television and the Child: An Empirical Study of the Effect of Television on the Young’ (Televizyon ve Çocuk: Televizyonun Gençler Üzerindeki Etkilerine Dair Deneysel Bir Çalışma) adı ile raporlaştırılan bu çalışmada araştırmacılar televizyonun çocukların genel olarak meslek seçimi, seçecekleri mesleklere ilişkin değerleri, başarıları ve sosyal çevreleri üzerinde küçük ama istikrarlı bir etkisi olduğu sonucuna ulaştıklarını ifade etmişlerdir. Bunun yanında araştırmacılar televizyondaki şiddetin az sayıdaki uyumsuz ve sorunlu çocukta saldırgan davranışları arttırdığı sonucuna ulaşmışlardır¹². ABD’de ise Wilbur Schramm ve Stanford Üniversitesinden iletişim alanından çalışan meslektaşları 1957 yılında başlatmış oldukları projeyi 1961 yılında ‘Television in the Lives of Our Children’ (Çocuklarımızın Yaşamında Televizyon) isimli çalışma ile bir rapor haline getirmişlerdir. Araştırmacılar televizyon yayınlarına basılı yayınlara göre daha fazla maruz kalan Amerikalı ve Kanadalı çocukların maruz kalmayan diğer çocuklara göre daha saldırgan olduklarına dair bir sonuca ulaşmışlardır¹³. Lefkowitz, Eron, vd. 1972 yılında erkek çocuklar üzerinde yapmış oldukları şiddet çalışmasında televizyonda şiddet görüntüleri izlemenin saldırganca davranışların artmasına yol açtığı sonucuna ulaşmışlardır.¹⁴

Wemdy L. Josephson 1987 yılında yaşları 7 ile 9 arasında değişen 396 erkek çocukla bir çalışma gerçekleştirmiştir. Söz konusu çalışmada araştırmacı çocukların bir kısmına şiddet görüntüleri içeren film klipleri izletmiş, bir kısmına da izletmemiştir. Daha sonra bu çocukların karışık bir şekilde okullarında hokey oyunu oynamaları sağlanmış ve oyundaki hareketleri gözlenmiştir. Şiddet içeren görüntülere maruz kalan çocukların rakiplerine, maruz kalmayanlarına aksine hokey oyun kuralları dışında bir takım fiziksel müdahalelerde (dirsek atmak, vurmak, iteklemek gibi) buldukları gözlemlenmiştir.¹⁵ Anderson, Bushman, Donnerstein vd. medyada sergilenen şiddete odaklanan çalışmaları gözden geçirdikleri araştırmalarında ABD’de yaşayan ve yaşları

¹² Himmelweit, Hilde T. , Oppenheim, A. N., Vince, Pamela. Television and the Child: An Empirical Study of the Effect of Television on the Young, 1970. er.adr.: <https://eric.ed.gov/?id=ED062754>. er.tar.: 10.11.2019.

¹³ Aktaran: Murray, a.g.m., s.1213-1214.

¹⁴ Severin ve Tankar, a.g.e., s.450.

¹⁵ Josephson, W. L. (1987). Television violence and children’s aggression: Testing the priming, social script, and disinhibition predictions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53(5), 882-890. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.53.5.882>

8-18 arasında değişen çocukların günde ortalama yedi saatten fazlasını medya ile meşgul olarak geçirdiklerinin ifade ettikten sonra, yapılan deneysel çalışmalardan çıkan en önemli sonucun şunlar olduğunu söylemektedirler¹⁶: çocuklar medyada sergilenen şiddete kısa bir süre maruz kalmaları durumunda bile gerçek dünyada sergilenen şiddete duyarsızlaşabilmekte, saldırgan düşünce, his ve davranışlarında artış ve empati, yardımseverlik davranışlarında düşüş meydana gelebilmektedir.

Literatürde, tarihsel olarak icat edilme sırası ve yaygınlığı da göz önünde bulundurulduğunda bir kitle iletişim aracı olarak televizyonun şiddet ile ilişkisi üzerine çok daha fazla çalışma yapıldığını söylemek gerekir. Bunun yanında Hollywood sinemasının tüm dünyada izler kitlesinin çok olması ve bilinçaltına göndermiş olduğu mesajlarla önemli bir propaganda aracı işlevi görmesi gibi nedenlerle sinemanın da şiddet ile ilişkisi araştırma konusu yapılmıştır. Bilgisayar teknolojisine dayalı video oyunların 1990'lar boyunca yaygınlık kazanması ve özellikle genç-çocuk yaş grubundan kullanıcıları hedeflemesi video oyunlarını da ürettiği şiddet içeriği ile araştırma konusu haline getirmiştir. Örneğin Christopher J. Ferguson 2015 yılında ABD'de sinema filmleri ve video oyunlarının şiddet ile ilişkisini araştıran bir çalışma gerçekleştirmiştir.¹⁷ İki bölümden oluşan çalışmada araştırmacı ilk bölümde 20. yüzyıl ile 21. yüzyılın bir kısmını (1920-2005 arası) kapsayan zaman dilimlerinde sinema filmlerindeki şiddet ile toplumsal hayattaki cinayet oranları arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. 20. yüzyılın ortalarında yayınlanan sinema filmlerindeki şiddet içeriği ile gerçek hayattaki cinayet oranları arasında küçük ile orta düzey arasında değişkenlik gösteren bir bağıntı bulmuştur. Bu ilişki yirminci yüzyılın erken ve geç dönemlerinde tam tersine dönmüş, filmlerdeki şiddet oranları ile gerçek hayattaki cinayet oranları arasındaki ilişki ters yönlü olarak gerçekleşmiştir. Çalışmanın ikinci kısmında Ferguson 2015'ten önceki yirmi yıl boyunca şiddet içeren video oyunlarını tüketim ile gençlerin şiddet oranları arasındaki ilişkiyi araştırmış, sonuçta video oyun tüketiminin gençlerin şiddet oranlarındaki düşüş ile ilişkili olduğunu bulmuştur. Sonuç olarak araştırmacı medyadaki (özellikle video oyunlarında) şiddetin toplumsal olarak tüketiminin artan toplumsal şiddeti öncelemediği sonucuna ulaşmıştır.

Ülkemizde ise özel televizyonların 1990 sonrası yayın hayatına girmeleri ile birlikte filmlerin, dizilerin ve programların insanların şiddet eğilimleri üzerinde etki

¹⁶ Anderson, C. A., Bushman, B. J., Donnerstein, E., Hummer, T. A., & Warburton, W. (2015). SPSSI research summary on media violence. *Analyses of Social Issues and Public Policy*, 15, 4-19.s., 4.

¹⁷ Ferguson, Christopher J.(2015). Does Media Violence Predict Societal Violence? It Depends on What You Look at and When, *Journal of Communication* ISSN 0021-9916, E 1-E22.

gösterip göstermedikleri daha fazla araştırma konusu yapılmaya başlanmıştır. YÖK (Yükseköğretim Kurulu) Ulusal Tez Merkezi'nde sadece sosyal bilimler alanında 'şiddet' kavramını araştırma konusu yapmış yüksek lisans ve doktora düzeyinde en eskisi 1987 yılında yapılmış 557 adet tez karşımıza çıkmaktadır. Aynı aramayı tıp alanı ile yaptığımızda ise karşımıza en eskisi 1992 yılına ait 200 adet lisansüstü tez çıkmaktadır. Sadece bilgisayar ortamında yapılan kısa bir araştırmanın neticesi bile akademik alanda Türkiye'de şiddet olgusunun çok boyutlu olarak ele alınıp, çözüm önerileri getirilmeye çalışıldığını göstermektedir. İlgili literatürün örneklerine bakıldığında son yıllarda aileden başlayarak tüm topluma yayılan şiddet sorununu medya ile ilişkisi açısından ele alan çok sayıda çalışmaya rastlamak mümkündür. Örneğin Akçay ve Akçay¹⁸ 2015-16 yıllarını kapsayan dönemde medya kullanım alışkanlıklarının gençlerin saldırganlık davranışları üzerindeki etkilerini ölçmek amacıyla Konya'da 15-16 yaş aralığında 406 gence bir anket uygulaması gerçekleştirmişlerdir. Araştırmacılar ankete katılan gençlere literatürde yer alan saldırganlık ölçeğini uyguladıkları gibi, aynı ankette katılımcılara medyaya maruz kalma düzeylerini ölçmek için birtakım sorular da sordular. Sonuçta araştırmacılar saldırganlık skoru yüksek olan gençlerin medyada yer alan şiddet içeriklerine daha fazla maruz kalan gençler olduğunu, bu gençlerin zamanlarını daha çok televizyon, film, sinema, DVD, konsol oyunları, bilgisayar oyunları vb. medya aktiviteleri ile geçirdiklerini bulmuşlardır. Araştırmacılar aynı katılımcı grubunda saldırganlık skoru yüksek olanların herhangi bir spor aktivitesine katılmak ya da kitap/gazete okumak vb. aktiviteler yapmak ile ilişkilerinin negatif yönlü olduğu sonucuna ulaşmışlardır.¹⁹ Kahya 2016 yılında yapmış olduğu doktora tezinde İstanbul'un sosyo-ekonomik bakımdan farklı uçlarda yer alan iki mahallesinde 730 genç üzerinde bir araştırma yaparak gençlerin şiddet ve sapma eylemleri ile medya ağlarını kullanma sıklıkları arasında bir bağ olup olmadığını araştırmıştır. Kahya'nın çalışmasının önemli sonuçlarından birisi sosyo-ekonomik bakımdan farklılaşan bu mahallelerde yaşayan gençlerin şiddet davranışlarını onaylama sıklığı ile internette kalma ve televizyon izleme sürelerinin artması arasında doğrudan bir ilişki olmasıdır.²⁰ Yani gençler internette, televizyon ekranı başında ne kadar çok kalıyorsa şiddet eylemlerini o kadar çok onaylamaktadırlar.

¹⁸ Akçay, Duygu ve Akçay, Bülent Devrim. 'Effect of Media Content and Media Use Habits on Aggressive Behaviors in The Adolescents', *The European Research Journal*; 5(3):433-439, 2019.

¹⁹ A.g.m., s.433-439.

²⁰ Kahya, Yalçın. Medyanın Gençler Üzerinde Sosyal Sapma ve Şiddet Bağlamında Etkileri, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi, , Sayı 45, ss. 43-87, Aralık 2018, s.43-87.

Medya kuruluşlarının şiddetin üretiminde ne derecede rol oynadığı üzerine yapılan çalışmalardan da bahsedilebilir. Örneğin Kasap, Mirçık ve Dolunay'ın Türkiye'de yayın yapan ulusal kanalların ana haber bültenlerinde şiddetin nasıl söyleme yansıdığını araştırdıkları çalışmalarında altını çizdikleri en önemli sonuç, televizyonların ana haber bültenlerinin sahip oldukları yayın politikalarına göre şiddeti değişen ölçülerde yeniden ürettikleri ve izler kitlelerine sunduklarıdır. Araştırmacılara göre insanlar bu durumdan etkilenmekte ve şiddet içerikli haber beklentisine girmektedirler.²¹ Erol ise yaptığı çalışmada Türkiye'de yazılı basında şiddet haberlerinin cinsiyet bağlamında nasıl ele alındığını araştırmıştır. Ulusal basından farklı gazetelerin haber ve haber fotoğraflarında cinsiyete dayalı şiddetin nasıl ortaya konulduğunun araştırıldığı çalışmada araştırmacı, haber metinlerinde uygulanan şiddetin kişisel sebeplere dayandırılarak meşrulaştırıldığının, şiddet haberlerinin kültürel, sosyo-ekonomik ve siyasal bağlamından koparılarak sunulduğunun altını çizmektedir.²²

2000'li yıllar sonrasında dünya, bilgisayarlarda yaşanan minyatürleşme ile birlikte bireysel bilgisayar kullanıcılarının hızla arttığı zamanlara şahit olmuştur. Günümüzde her birey elinde birer bilgisayar vazifesi gören cep telefonlarına yükledikleri sosyal medya uygulamaları ve interaktif bilgisayar oyunları ile boş zamanını eğlenceye dönüştürme peşindedir. Bunun yanında şiddetin bu tür web tabanlı uygulamalar aracılığı ile özellikle çocuklar ve gençler arasında hızla yayılmasına da tanık olunmaktadır. Örneğin 2013 yılında ortaya çıkan Mavi Balina oyununun 2019 yılına kadar geçen süreçte Türkiye'de 150 kadar çocuğun intiharına neden olduğu iddia edilmektedir.²³ Literatüre elektronik şiddet, siber zorbalık gibi kavram adları ile girilen eylemlerin olumsuz sonuçları özellikle genç yaş grubu üzerinde önemli oranlarda artış göstermektedir. Amerika Birleşik Devletleri Sağlık ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Hastalıkları Kontrol ve Önleme Merkezi'nin 2009 yılında araştırmacılar için hazırlanmış olduğu notlarda elektronik saldırganlığın bir tür zorbalık veya taciz olarak (alay etmek, dalga geçmek, yalan söylemek, birilerinin yapmış olduğu yorumlar ile dalga geçmek, agresif yorumlarda bulunmak veya şayia yaymak gibi) algılanabileceğinin altı çizildikten sonra bu türden bir saldırganlığın e-mail, chat odaları, blogları içeren web sitelerde, cep telefonları veya web siteler üzerinden bir takım videolar/gö-

²¹ Kasap, F., Mirçık, A., ve Dolunay, A. 'Medyada Şiddetin Yeniden Üretimi: Türkiye Ana Haber Bültenleri Üzerine Bir İnceleme', *Journal of History Culture and Art Research*, 7 (1), 684-699, 2018, s.698.

²² Erol, Devrim Deniz. 'Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Türkiye Yazılı Basınında Şiddet Haberleri ve Haber Fotoğrafları', *Selçuk İletişim*, 8, 1, 192-211, 2013, s.207.

²³ <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/mavi-balina-150-cocugun-olum-nedeni-olabilir-41275964>. er.tar.12.02.2020

rüntüler yollayarak gerçekleştirildiği belirtilmektedir.²⁴ Aynı notlarda ABD’de 10-17 yaş arasındaki internet kullanıcılarının 2000 yılı verilerine göre yüzde 6’sının on-line barbarlığın kendilerini hedef seçtiğini belirttikleri de ifade edilmiştir.²⁵ Günümüzün en önemli iletişim aracı olan bilgisayar destekli teknolojilerin gündelik hayatımızı kolaylaştırdığı muhakkaktır. Bunun yanında siber zorbalık ya da on-line barbarlık kavramları ile ifade edilebilen, bilgisayar temelli teknolojinin ürünleri ile gerçekleştirilen şiddet genç yaş grubu üzerinde intihar ile sonuçlanabilecek ciddi sonuçlar doğurabilmektedir

Özetle çeşitli medyalarda şiddetin nasıl sunulduğu, nasıl çerçvelendiği ve yeniden üretildiği konusunda sayısız çalışmadan söz edilebilir. Bununla birlikte çalışmanın sınırlılıkları göz önünde bulundurulduğunda bu çalışmada sadece az sayıda çalışmaya değinilmiştir. Özellikle iletişim alanında yapılan çalışmaların üzerinde birleştiği nokta yazılı ve görsel-işitsel medyanın şiddeti çok satması, ilgi uyandırması, kar oranlarını arttırması vb. gerekçelerle haberlerde, dizilerde, filmlerde, video oyunlarında bolca sergilediği bunun yanında medyanın şiddetin ortaya çıkmasında tek sebep olmasa da yaygınlaşmasında önemli katkıları olduğudur.²⁶ Şiddet ve şiddet kültürünün toplumsal ve bireysel düzeyde azaltılmasına medyanın ne gibi katkıları olduğu ya da olacağı bundan sonra alanda yapılacak çalışmaların temel araştırma sorusu olması gerektiği aşikârdır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Medya şiddet ilişkisinde sorumlu olan tarafların ve sorumluluk duygusu taşıyan gönüllü yapıların inisiyatif alarak çözüme bir takım katkıda bulunmaları önemlidir. Anderson vd. medya ve şiddet ilişkisi üzerine odaklanan çalışmaları özetledikleri makalelerinin sonuç kısmında, bütün ülkelerde sorumlu ve sorumluluk duygusu taşıyan tarafların uygulayabilecekleri bir takım önerilerde bulunmaktadır:²⁷

²⁴ David-Ferdon C., Hertz MF, (2009). Electronic Media and Youth Violence: A CDC Issue Brief for Researchers. Atlanta (GA): Centers for Disease Control, s. 3.

²⁵ s.4.

²⁶ Özellikle Amerikan toplumunda medyanın toplumsal şiddet üzerindeki etkilerini saldırganlığı arttıran diğer etmenlerle kıyaslayan örnek bir çalışma için Bushman ve Anderson’un çalışmasına bakılabilir.

²⁷ Brad J. Bushman and Craig A. Anderson, Media Violence and the American Public, American Psychologist, June/July 2001, Vol. 56. No. 6/7, pp. 477-489 DOI: 10.1037//0003-066X.56.6-7.477, s.481

²⁷ Anderson vd. ag.m., s.15.

1. *“Politika yapıcılarının medya ürünlerini ölçümleyebilecek bilimsel temelli bir sistem geliştirebilmesi ve uygulanabilmesi için teşvik edilmesi,*
2. *Bilimsel temelli medya okuryazarlığı programlarının teşvik edilmesi,*
3. *Medya endüstrilerinin daha toplum yanlısı ürünlerin geliştirebilmesi ve geliştirdikleri bu ürünleri test edip değerlendirildikten sonra dağıtımını sağlaması için teşvik edilmesi,*
4. *Medya endüstrilerinin, medyanın gençler ve toplum üzerindeki etkileri ile ilgili halk eğitim programları geliştirmeye ve finanse etmeye teşvik edilmesi,*
5. *Federal hükümet ve kar amacı gütmeyen özel kuruluşlar için:*
  - a. *Yapabilecekleri uzun dönemli boylamsal çalışmalar ile aşırı şiddet içeren davranışlarda medyada sergilenen şiddetin diğer risk ve koruyucu faktörlerle nasıl etkileşime geçip bu şiddet davranışlarını etkilediğini araştırabilirler,*
  - b. *Geliştirecekleri müdahale programları aracılığı ile rastgele yapacakları kontrol çalışmaları sonucu medya şiddetinin zararlı etkilerini azaltmaya yardımcı olabilirler.”*

Medyadan ekranlara ve sayfalara yansıyan şiddetin muhtemel çözüm yöntemlerinin çeşitli muhatapları bulunmaktadır. Bu muhataplardan kendisine en çok görev düşen hiç şüphesiz medya çalışanları ve sahipleridir. Medyada haber yapan muhabirden içerik üreten yapımcıya kadar birçok kişi şiddetin medya içeriklerinde daha az yer alması, özendirici olmaması için elini taşın altına koymalıdır. Haber üreten muhabir mesleğinin etik kodlarını sahiplenmeli, tiraj ve reyting kaygısına kapılmadan şiddet içeren haberlerde kullanacağı dile ve seçeceği görüntülere dikkat etmelidir. Tam da bu noktada medya mensuplarının meslek etiğine bağlılıklarını arttırabilecek eğitim programları bir çözüm yöntemi olarak düşünülebilir. Benzer şekilde televizyon için program, dizi ve film üretenler ürettikleri içeriğin toplumda yaratabileceği şiddet özentilerinin önüne geçebilmelidir. Medya-şiddet ilişkisinde kamu otoritelerine de önemli ölçüde iş düşmektedir. Radyo-televizyon alanında önemli bir kamu otoritesi olarak RTÜK yayınların ürettikleri şiddet içeriği ile ilgili izleyici/dinleyici şikâyetlerini dikkatle ele almalı, basın özgürlüğü ile çelişmeyecek biçimde içerik denetimi görevini etkin bir şekilde yerine getirmelidir.

Şiddet topluma sadece yaygın medya araçlarından yayılmamaktadır. Örneğin bilgisayarlar da oynanan oyunların ürettiği şiddetin genç kuşaklar arasında hızla yayıl-

ması da bir başka problemidir. Çoğu yabancı menşeli bilgisayar oyunlarının özellikle çocuk ve genç yaş grubu üzerinde yarattığı şiddet etkisi kamu otoritesi tarafından ciddi biçimde ele alınması gereken önemli bir problem olarak ortada durmaktadır. Yapılacak olan yasal düzenlemeler de şiddetin toplum içinde yayılmasını engelleyebilecek önemli bir faktördür. Medya penceresinden bakıldığında şiddeti özendiren ve yayılmasına aracılık eden medya araçlarının sahipleri, profesyonel yöneticileri ve çalışanlarını kapsayacak yasal düzenlemelerin ivedilikle ele alınması gerekir. Yasalarda yer alan boşluklar hayatını kar-zarar ilişkisine göre tanzim eden insanların sığınacakları bir liman olmaktan çıkarılmalıdır. Bu noktada suç ve ceza dengesi iyi kurulmalıdır. Medya mensuplarının ve medyaya içerik üreten profesyonellerin şiddetin yayılmasına aracılık etmeleri durumunda karşılaşacakları yasal yaptırımların bilincinde olmaları ve bu yaptırımların caydırıcı nitelikte olması gerekmektedir. Medya çalışanlarının mesleki hırsları ve reyting kaygısı çoğu zaman hangi içeriğin şiddet içerdiği hangisinin içermediğini hesaplamalarını güçleştirmektedir. Bu durumda psikologlardan profesyonel destek almak bir çözüm önerisi olabilir. Nasıl ki işyeri güvenliği yasası ile belirli bir personel sayısına ulaşan işyerleri 'İşyeri Hekimi' çalıştırmak zorunda kalıyorsa, medya kuruluşlarında da haber, program, dizi film yapım süreçlerinde deneyimli psikologların çalıştırılması faydalı olabilir. Bu şekilde televizyon içerikleri de psikologlar tarafından ön denetime tabi tutulmuş olacak, böylece medya açısından yerinde bir otokontrol örneği sergilenecektir. Son olarak medya-şiddet sarmalında izleyici ve okuyuculara da önemli bir görev düşmektedir. Şiddet üreten içeriklerden uzak durmak, özellikle anne ve babaların şiddet içeriğinden çocuklarını uzak tutmaları gerekir. Medya-okuryazarlığı dersi zorunlu biçimde tüm sınıflarda okutulmalı, seçerek izlemenin nasıl olması gerektiği çocuklara ve gençlere işin uzmanlarınca anlatılmalıdır. Zira şiddet üreten içerikten uzak durmak alınabilecek tüm önlemlerden daha etkilidir.

KAYNAKÇA

- Akçay, Duygu ve Akçay, Bülent Devrim. 'Effect of Media Content and Media Use Habits on Aggressive Behaviors in The Adolescents', *The European Research Journal*; 5(3):433-439, 2019.
- Anderson, C. A., Bushman, B. J., Donnerstein, E., Hummer, T. A., & Warburton, W. (2015). SPSSI Research Summary on Media Violence. *Analyses of Social Issues and Public Policy*, 15, 4-19.
- Bektaş, Arsev (2018), *Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi, Bağlam Yayınları*, 5. Basım, İstanbul.
- Bilgin, Nuri. *Sosyal Psikoloji Sözlüğü, Bağlam Yayınları*, İstanbul, 2003.
- David-Ferdon C., Hertz MF, (2009). *Electronic Media and Youth Violence: A CDC Issue Brief for Researchers*. Atlanta (GA): Centers for Disease Control
- Erol, Devrim Deniz. 'Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Türkiye Yazılı Basınında Şiddet Haberleri ve Haber Fotoğrafları', *Selçuk İletişim*, 8, 1, 192-211, 2013.
- Ferguson, Christopher J.(2015). Does Media Violence Predict Societal Violence? It Depends on What You Look at and When, *Journal of Communication* ISSN 0021-9916, E 1-E22.
- Himmelweit, Hilde T. , Oppenheim, A. N., Vince, Pamela. *Television and the Child: An Empirical Study of the Effect of Television on the Young*, 1970. er.adr.: <https://eric.ed.gov/?id=ED062754>. er.tar.: 10.11.2019.
- Josephson, W. L. (1987). Television violence and children's aggression: Testing the priming, social script, and disinhibition predictions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53(5), 882-890. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.53.5.882>
- Kahya, Yalçın. *Medyanın Gençler Üzerinde Sosyal Sapma ve Şiddet Bağlamında Etkileri*, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi, *Sosyal Bilimler Dergisi*, , Sayı 45, ss. 43-87, Aralık 2018.
- Kasap, E, Mirçık, A., ve Dolunay, A.'Medyada Şiddetin Yeniden Üretimi: Türkiye Ana Haber Bültenleri Üzerine Bir İnceleme', *Journal of History Culture and Art Research*, 7 (1), 684-699, 2018.
- Murray, John P. *Media Violence The Effects Are Both Real and Strong*, *American Behavioral Scientist* Volume 51 Number 8, pp. 1212-1230, 2008.

- Özer, Ömer. Medyada Şiddet Kullanımı: Şiddet Ekonomisi, Medyanın İdeolojik Şiddeti ve Yetiştirme Kuramı Açısından Bir Değerlendirme, Marmara İletişim Dergisi / Marmara Journal of Communication / Yıl / Year: 2017 / Sayı / Issue: 27
- Özkök, Ertuğrul. İletişim Kuramları Açısından Kitlelerin Çözülüşü, Tan Kitap Yayın, 1. Baskı, Ankara, 1985.
- Polat, Oğuz, Şiddet, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Hukuk Araştırmaları Dergisi, C.22, S.1, 2016.
- Severin, Werner ve Tankard, James. İletişim Kuramları: Kökenleri, Yöntemleri ve Kitle İletişim Araçlarında Kullanımları, (Çev: Ali Atıf Bir, Serdar Sever), Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, 1994.
- Türk Dil Kurumu. Türkçe Sözlük, 9. Baskı, Ankara, 1998.
- http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/en/summary_en.pdf (12.04.2018).
- <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000371343> (10.11.2019).
- <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/mavi-balina-150-cocugun-olum-nedeni-olabilir-41275964> (12.02.2020).

“ŞİDDETİN ÖNLENMESİ ÇALIŞTAYI” SONUÇ BİLDİRİSİ

Toplumda artan şiddet olgusuna dikkat çekmek, şiddetle mücadelede getirilen mekanizmaların etkinliğini değerlendirmek ve şiddetle mücadelede çok yönlü ve bütüncül politikalar belirlemek amacıyla, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK), 15-16 Kasım 2019 tarihlerinde Ankara’da “Şiddetin Önlenmesi Çalıştayı” düzenlemiştir.

Çalıştayda, Türkiye’nin her yanından 60’a yakın çok değerli akademisyen, avukat, kamu kurumlarının ve sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri müzakereci olarak fikirlerini, eleştirilerini ve çözüm önerilerini dile getirme fırsatı bulmuştur. Çalıştayda, tanımından türlerine, şiddet olgusunu ortaya çıkaran sebeplerden toplumsal sonuçlarına kadar geniş bir yelpazede şiddet olgusu her yönüyle irdelenmiştir. İnsan onurunun korunduğu şiddetten uzak mutlu bir toplumun güçlendirilmesine yönelik önerilerin raporlanması amacıyla insan hakları felsefesi, psikoloji ve din boyutuyla şiddet olgusu, istatistiklerle şiddet olgusu, ailenin korunması ve aile içi şiddetin önlenmesi, toplumsal değerler ve şiddetle mücadele, eğitim hayatında şiddet, çalışma hayatında şiddet, spor ve şiddet, şiddetin önlenmesi ve medya konularında eşzamanlı oturumlar düzenlenmiştir. Çalıştayda, ayrıca, şiddet olgusunun ortaya çıktığı toplumsal yapılar ve toplumsal süreçler incelenmiştir.

Çalıştay’ın sonunda, aşağıda yer alan hususlar, Çalıştayın sonuçları olarak tespit edilmiştir:

- Günümüzde tüm dünyada, evde, eğitim hayatında, çalışma hayatında, spor- da, medyada, sosyal ve siyasal hayatta fiziki, ekonomik, psikolojik, cinsel, sözlü, dijital ve sair şiddet yoğun bir şekilde yaşanmaktadır. Bir çok ülke şiddet istatistiklerini vermemekte, şiddet istatistikleri sağlıklı bir şekilde alınmamaktadır. Ülkemizde de şiddet istatistiklerinin önemli bir oranda artışı söz konusudur.

- Şiddet, insanın onuruna, yaşam hakkına, özgürlük ve güvenliğine, özel hayatına ve aile hayatına, sağlık hakkına, sosyal yaşamına zarar vermektedir. Çok çeşitli olumsuz etkileri ve sonuçları olan şiddet insan haklarını ihlal ve tehdit etmektedir.
- Şiddetin önlenmesinde sadece devlet değil, toplumu oluşturan ilgili bütün özel ve tüzel kişiler de kendilerini ilgilendirdiği ölçüde sorumludur. Birbirlerinin haklarına saygı duymayan kadın veya erkek tüm bireyler sorumludur. Başkalarının haklarına saygıyı öğretemeyen aileler sorumludur. Haklara saygıyı öğretemeyen, şiddet üreten eğitim sistemleri sorumludur. Makul düzenlemeler yapamayan yasama erkleri sorumludur. Gerekli önlemleri alamayan kolluk kuvvetleri ve yürütme gücü sorumludur. Etkin soruşturma yapamayan ve adil cezalar veremeyen yargı sorumludur. Şiddetin yayılmasına sebep olan medya ve toplum sorumludur. Masum insanların canlarına ve mallarına kastedip, korku ve dehşeti bir araç olarak kullanan terör örgütleri sorumludur. Terör örgütlerini gizli veya açık destekleyen, yaptıklarına ihmâl suretiyle de olsa destek veren organizasyonlar ve devletler sorumludur. Toplumu ahlaki dejenerasyona sürükleyip toplumun en temel birimi aileyi parçalama, bireyi çürütme stratejisi güden tüm yapı ve organizasyonlar sorumludur.
- Şiddetin önlenmesi için öncelikle şiddetin tanımı doğru yapılmalı ve şiddete geniş bir çerçeveden bakılarak, cinsiyet farkı gözetmeden, insan odaklı çalışmalar tercih edilmelidir. Şiddetin önlenmesi için alınması gereken önleyici tedbirlerin başında ise şiddete yönelik farkındalık, değer kazanımı ve değer yozlaşmasının önlenmesi gelmelidir.
- İlgili bütün kişi ve kuruluşlar, her türlü şiddet karşısında şiddetin faili veya mağduru kim olursa olsun aynı hassasiyetle yaklaşmalı ve ayrımcılık yapmaksızın gereken tepkiyi göstermelidir.
- Şiddetin önlenmesi için sadece tekil / münferit olayların üzerine gidilerek veya cezalar arttırılarak bir sonuca ulaşılamamaktadır. Bu tür çalışmaların başarısı, "bütünsellik" ve "süreklilik" prensibine bağlıdır. Şiddet konusuna hukuk, ekonomi, siyaset, istatistik, sosyoloji, psikoloji, din, felsefe gibi tüm alanların ışığında bilimsel disiplinler arası bir konu olarak yaklaşılmalı, çözüm için manevi değerlerden de yararlanılmalıdır.

- Yaşanan şiddet olayları mevcut düzenlemelerin ve uygulamaların yeterli olmadığını, olumsuz yan etkilerinin olduğunu, başkaca düzenlemelerin ve uygulamaların yürürlüğe konulması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle, mevcut uluslararası sözleşmeler ve ulusal kanunlar gözden geçirilmeli, uygulama hataları ortadan kaldırılmalı, şiddeti üreten kaynaklar kurutulmalıdır.
- Hukuk kuralları oluşturulurken her toplumun sosyolojik yapısı, dini, kültürel farklılıkları dikkate alınmalı, dini ve kültürel farklılıkları dikkate almayan uluslararası yaklaşımların hak ihlaline ve şiddete neden olmasına zemin oluşturulmamalıdır.
- Farklılıkları ahenk zemini olmaktan çıkarıp çatışmaya dönüştüren sosyo-kültürel ortam gözden geçirilmelidir. Gelişmiş vicdan ve sağduyu sahibi, sevgi ve merhamet sahibi kişilerin yetişmesi için her türlü tedbir alınmalı, hiçbir tedbir ihmal edilmemelidir. Toplum olarak şiddet dili terkedilmeli, şefkat diline geçilmelidir.
- İnsan haklarının bir ahlak olduğu, bu bilinç içinde içselleştirilmesi gerektiği öğretilmeli ve insan hakları eğitim yoluyla bireysel yaşamda da uygulanabilir kılınmalıdır. İnsan onurunun korunduğu, sevgi ve merhametin hâkim olduğu ilişkiler ve merhametli nesiller için çaba gösterilmeli, örgün ve yaygın eğitim sistemimiz Hacı Bektaş-ı Veli, Yunus Emre ve Mevlana gönüllü insanları yetiştirecek şekilde yeniden yapılandırılmalıdır.
- İnsanları bulunduğu değerlerden soyutlama ve özerkleştirme, bireyler arasında soğuk ilişkiler başlatmaktadır. Örneğin bir aileden kadın ve erkeği "Sen ayrı bir bireysin!" diyerek ayırmak değerlerimizi parçalamakta, şiddete neden olmaktadır. Birey, aile ve toplum olarak ortak değerlerle birlikte yaşama yeteneği geliştirilmelidir.
- Şiddetle mücadelede ailesel faktörler göz ardı edilmemelidir. Görevli kuruluşlarca kişilere çocuk yetiştirme becerileri kazandırılmalıdır. Bireylerin gelişiminde ebeveynlerin rolünün çok önemli olduğu düşünüldüğünde; ebeveynler çocuklarına zaman ayırmalı, sevgilerini onlardan esirgememelidir. Çocukları şiddetten uzak bireyler olarak yetiştirmek için eğitim sistemi buna göre düzenlenmeli, eğitimde öncelikle iyi bir insan olmak konusuna odaklanılmalıdır. Çocuklara suç işleyen değil suça sürüklenen çocuk olarak bakıl-

malıdır. Çocukların, şiddete maruz kaldıklarında veyahut şahit olduklarında içinde uzman psikolog ve sosyolog kadroların bulunduğu arayabilecekleri kurumsal hatlar oluşturulmalıdır. Boşanmalardan sonra ebeveyn ve çocukların durumu hakkında raporlama ve araştırmaların sayısı artırılmalıdır. Boşanma sonrası ebeveynlerin çocuğu silah olarak kullanmasının önüne geçilmelidir.

- Şiddet aynı zamanda mekânsal bir olgudur: Kamusal alanların dizaynının dezavantajlı gruplara uygun olmaması ve toplumun ekonomik gruplara ayrılması sonucu toplumsal mekânın parçalanması, toplumsal şiddeti artırmaktadır. Çevreye yönelik zararlar, gettolaşma, mekânsal adaletsizlik, göçün getirdiği değişim gibi faktörlerin şiddeti arttırmasına engel olunmalıdır.
- Yenilen gıdalar ve beslenme alışkanlıklarının şiddet davranışlarının oluşmasında etkisi olduğundan sağlıklı ve helal beslenmeye özen gösterilmelidir.
- Şiddet araştırmaları yapılırken mağdur odaklı çalışmanın yanında fail odaklı çalışma da yapılmalı, fail odaklı bakış açısı da dikkate alınarak sorunların çözümüne katkı sağlanmalıdır.
- Şiddetle ilgili çalışmalarda en büyük eksiklik genellikle şiddete cinsiyetçi, dar bir çerçeveden bakılmasıdır. Esasen, erkeğin erkeğe yönelik şiddeti ile erkeğin kadına yönelik şiddeti arasında insan onuru ve yaşam hakkı bakımından bir fark yoktur. Erkeğin kadına yönelik şiddeti de, kadının erkeğe yönelik şiddeti de, erkeğin erkeğe yönelik şiddeti de, kadının kadına yönelik şiddeti de kabul edilemez. Kadına karşı şiddet esasen erkeğe de yöneliktir. Erkeğe karşı şiddet esasen kadına da yöneliktir. Zira, bir kadın öldürüldüğünde bir kocaya, bir babaya, bir çocuğa, bir ağabeye zarar verilmiş demektir. Aynı şekilde, bir erkek öldürüldüğünde bir kadının kocası, babası, oğlu veya kardeşi öldürülmüş demektir.
- Oranları farklı olsa da kadın ve erkek her iki cinsiyetin de şiddet mağduru olduğu ve her iki cinsiyetin de şiddet uygulayabildiği açıkça görülmektedir. Yapılan araştırmalar fiziksel güçleri farklı olsa da kadın ve erkeklerin aynı oranda öfkelenediklerini göstermektedir. Bu durumda sadece kadına karşı şiddetin değil kadın erkek farketmez bir bütün olarak insana yönelik şiddetin aynı önem verilerek birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir.
- Kadına yönelik şiddet veya erkeğe yönelik şiddet tanımlamalarıyla kadın veya erkekler arasında düşmanlık oluşturulmamalı, ailelerin parçalanmasına yol açıl-

mamalı, cinsiyet ayrımcılığı turmandırılmamalıdır. Bilakis, kadın ve erkeklerin birbirini destekleyerek yüceltmesini, güçlendirmesini, şiddetin yerini, sevgi, muhabbet ve merhametin doldurmasını sağlayacak politikalar geliştirilmelidir.

- Aile içi şiddetin önlenmesi için yargı süreçleri hızlandırılmalı, yargı düzeni içinde adli kolluk mekanizmaları geliştirilmeli ve eğitilmeli, şiddet iddiası durumunda tarafların tamamı dinlenmeli, hakem ve uzlaşmacı mekanizmaları geliştirilmeli, cezasızlık sorunu ortadan kaldırılmalıdır. 6284 sayılı yasada kadın sınırlı olarak korunmakla birlikte, erkeğin evden uzaklaştırılması uygulamaları şiddete katkı sunduğu ve boşanmaları artırdığı için gerekli yasal düzenlemelerin geliştirilmesi yanında yasaların doğru uygulanması da sağlanmalıdır.
- Boşanma sürecinde ve sonrasında yaşanan velayet çatışmaları çocuk için duygusal tacize dönüşebilmektedir. Duygusal tacizin varlığı ve boyutları hem mahkeme süreçlerinde hem de süreç sonrasında mutlaka ilgili profesyonellerce tespit edilmeli ve gerekli müdahaleler yapılmalıdır.
- Şiddeti bir araç olarak kullanan radikal terör örgütleri, hem kendi tabanını genişletmek hem de insan kaynağını arttırmak için dini unsurları bir meşruiyet aracı olarak kullanmaktadır. Bu çerçevede, dini bilgileri zayıf ancak inançları güçlü olan bilhassa genç kesimi birincil hedefi yapan örgütlere karşı alınabilecek tedbirler yalnızca güvenlik odaklı olmamalıdır. Sonuç odaklı yaklaşımlar kısa vadede çözümler sunarken, nedeni ortadan kaldırmaya yönelik bir yaklaşım uzun vadeli ve kalıcı çözümler sunmaktadır. Bu nedenle gençlerin doğru dini bilgiyle buluşmasına yardımcı olunmalıdır.
- Mültecilerin şiddetle karşı karşıya kalabilen bir grup olduğu, mültecilere yönelik nefret söyleminde bulunanların çoğunun mültecilerle doğrudan iletişiminin bulunmadığı, daha ziyade sosyal medya ve basının etkisiyle mültecilere yönelik nefret söyleminde bulunulduğu gözlenmektedir. Ülkemizdeki sığınmacılara yönelik şiddetin ve ayrımcılığın son bulması için kayıt dışı istihdamla mücadele edilmeli, sığınmacıların topluma entegre olmaları için çalışmalar yapılmalı, sığınmacı karşıtlığına / düşmanlığına karşı eğitim faaliyetleri artırılmalı, topluma ve sığınmacılara sığınmacıların haklarına yönelik eğitimler verilmeli, sığınmacılara yönelik kötü söylem sahiplerinin çoğunun onlarla iletişim kurmamış kişiler olduğu göz önüne alındığında iletişim kurmaları için uygun ortamlar oluşturulmalıdır.

- Sporda şiddetin ve ırkçılığın olmaması temel arzudur. "İrkçılığa yer yok!" "İrkçılığa kırmızı kart göster!" gibi sloganlarla ırkçılık ve yabancı düşmanlığını ortadan kaldırmak için verilen mücadeleler desteklenmelidir. Spor gazetelerinin şiddet çağrıştırmamasına özen gösterilmeli, şiddet çağrıştıran isimler değiştirilmelidir. Sporda şiddeti önlemek için küçük yaşlardan itibaren medya eğitimi verilmeli, dizi ve filmlerde bu konu işlenmeli, kamu spotları yayımlanmalı, spora yönelik etik ilkeler konulmalı, medya kendi iç denetimini yapmalı, her spor kulübünde taraftarlardan sorumlu yönetim kurulu üyesi olmalı, teknik direktörler ve futbolcular eğitilmeli, sporda aidiyet duygusunun bir üstünlük değil gönüllülük olduğu vurgulanmalı, sporda tatminin başarı değil yer almak olduğu hatırlatılmalıdır.
- Medyada yer alan haberlerde ve dizilerde şiddet görüntülerine sıklıkla yer verilmektedir. Şiddetin çokça konuşulması ve görüntülenmesi şiddetin normalleşmesine ve sistematik duyarsızlaşmaya neden olmaktadır. Medya şiddeti normalleştiren bir dil ve yayın politikasından kaçınılmalıdır. Başta kadınlara ve çocuklara yönelik şiddet olmak üzere şiddet sahnelerinden kaçınılmalıdır. Çocuklar ve kadınlar medyada cinsel obje olarak kullanılmamalıdır. Şiddet üreten veya şiddete karşı duyarlılığı ortadan kaldıran dizilere engel olunmalı, şiddete dair film ve dizilere doğrudan ulaşım engellenmeli, dizilerin kurgu olduğu sık sık hatırlatılmalı, sahne arka görüntüleri de yayınlanmalı, yayıncılarla irtibatlar güçlendirilmelidir. Okullarda medya okur-yazarlığı ve eleştirel okur-yazarlık dersi okutulmalıdır. Medya çalışanlarına insan hakları dersleri verilmeli, iletişim fakültelerinden mezun olanlara sektörde daha fazla yer verilmeli, insan haklarına duyarlı medya ve çalışanları ödüllendirilmelidir.
- TV dizileri hakkında gelen şikayetlerden çok haberlere gelen şikayetlerin arttığı dikkate alınmalı, haberlerde farkındalık oluşturmanın öğreticilik sınırlarını aşmaması temin edilmeli, akıllı işaretler geliştirilmeli, medya okur-yazarlığına daha çok önem verilmelidir.
- Sosyal medyadaki hakaret ve iftira ile etkin mücadele edilmeli, failler cezalandırılmalıdır.
- Her 5 çocuktan birinin siber zorbalığa uğradığı tespitinden hareketle bilgisayar oyunlarına dikkat edilmeli ve dijital şiddetin önüne geçilmelidir.
- Okullarda artan şiddet olayları ve akran zorbalığı çocukları, ergenleri ve gençleri olumsuz etkilemekte; şiddeti bir sorun çözme biçimi olarak görmelerine

yol açmaktadır. Eğitim kurumlarında şiddetin mobbing, siber zorbalık, zorbalık, fiziksel, duygusal, cinsel gibi her türlü görülebilmekte veya öğrenilmektedir. Şiddetin oluşmasında okul türü, sosyal sınıf farkı ve medyanın etkili olduğu gözlenmektedir. Eğitim hayatındaki şiddetin önlenmesi için yöneticiler işbirliği ve iletişime açık olmalı, şiddetin sonrasından daha çok öncesine odaklanılmalıdır. Dijital eğitim, okul binalarının yapısının düzeltilmesi ve pozitif psikoloji eğitiminin verilmesi de şiddetin önlenmesi açısından önem arz etmektedir.

- Okul içindeki öğrenci-öğrenci, öğrenci-öğretmen, öğretmen-yönetici ve öğretmen-veli ilişkilerinde ortaya çıkan yapının özgürlükler ve serbestlikler temelinde ilişkilerde gevşeme, informalleşme, sınır tanımama ve her şeyi hak görme anlayışı şiddete neden olmaktadır. Şiddet olgusu okul iklimini, öğretme-öğrenme ve değerlendirme süreçlerini, öğrencilerin kişilik gelişimlerini olumsuz olarak etkilemekte, karşılıklı güven duygularını zedelemekte ve iletişim süreçlerini gerginleştirmektedir. Eğitim hayatında şiddetin önlenmesi için devlet, okul ve aile işbirliğini artırıcı çalışmaların yapılması gerekmektedir.
- Çalışma hayatının önemli sorunlarından birini oluşturan işyerinde yıldırma ve psikolojik ve cinsel türleri dahil taciz, gerek özel sektör işyerlerinde gerekse kamu kurum ve kuruluşlarında gerçekleştirilmektedir. Bu soruna karşı kişilerin müracaat edebileceği idari ve hukuki yollar hakkında bilgilendirilmesi çalışmaları artırılmalıdır.
- Küreselleşen ve tek başına kurtuluşun imkânsız hale geldiği dünyamızda, insanlığa kavramlarımız yeniden hatırlatılmalıdır. Hatırlatılacak kavramlardan birisi de “merhamet” tir. Merhamet sadece acılamak değil aynı zamanda acıtmamaktır. Şiddet mağdurlarının acısını dindirmek için faili cezalandırmak nasıl merhametin gereğiye, şiddet faillerinin niçin bu şiddete düştüğünü anlamak ve kişileri şiddete yönlendiren ortamı ortadan kaldırmak da merhametin gereğidir.

Şiddetin olmadığı, merhamet, saygı ve güven toplumunun yerleştiği bir dünya dileğiyle kamuoyuna saygıyla arz ederiz.

TİHEK Şiddetin Önlenmesi Çalıştayı Düzenleme Kurulu

TİHEK

AKADEMİK DERGİ

ACADEMIC JOURNAL

ÖZEL SAYI

TİHEK AKADEMİK DERGİSİ / ŞİDDETİN ÖNLENMESİ ÖZEL SAYISI / SAYI: 4 VE 5 / 2020

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VE EŞİTLİK KURUMU

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu
Yüksel Cad. No: 23 | 06650 | Kızılay/ANKARA
Tel.: +90 312 422 78 00

www.tih.gov.tr

/tihekkurumsal

/tihek_kurumsal

/tihekkurumsal

/tihekkurumsal